TRACTATUS, DE COMMISSARIIS, ET COMMISSIONIBUS CAMERAE IMPERIALIS, ...

Rutger Rulant, Giovanni Battista Coccini

TRACTATVS, DE COMMISSARIIS, ET COMMISSIONIBVS CAMERÆ IMPERIALIS,

Rutgeri Rulant Aquisgranensis, D.

PARS II.

SEX SPECIES COMMISSIONVM COMprehendens; videlicet:

I. *Commissionem ad perpetuam rei memoriam.*
II. *Testium examinationem.*
III. *Ocularem inspectionem.*
IV. *Carceris visitationem.*
V. *Instrumentorum Transsumptionem, Recognitionem, & Reassumptionem.*
VI. *Limitum, & terminorum finalium, cum adiectis lapillis, eleuationem.*

Cum Gratia & Priuilegio Cæs. Maiest.

FRANCOFVRTI,
Ex Officina Typographica Ioannis Saurii,
Sumptibus Rulandiorum.

M. DC. IV.

MAGNI ILLIVS QVONDAM HENRICI RANTZOVII HÆREDIBVS,

Francisco,	FI-	RAN-	REGIS DANIÆ	1	Consiliario.	
Bredoni,	LI-	TZO-		2	Vicario Daniæ.	
Gerardo,	IS.	VIIS.		3	Vicario Holsatiæ.	
Nicolao,	GE-	ALE-				
Benedicto,	NE-	FEL-				
Balthasaro,	RI	DIIS.			Consiliariis & Præfectis	5 Steinburgensi,
Caio.	S	Rantzouio				6 Flensburgensi.

S. P. O.

QVANTO ardore, Viri Magnifici nobilißimique, magnus ille HENRICVS RANTZOVIVS, *parens, & socer vester, laudatæ memoriæ, literas* Literatosq; *amplexus sit: & totus terrarum orbis, me silente, loquitur: & ego eius rei oculatus, longo tempore, testis; ob abundanter in me; dum cum ipso viuerem; collata beneficia; etiam eo defuncto; silere nec pos- im, nec debeo. Ita enim eum erga literas, earumque cultores affectum deprehendi: t an nostra memoria, inter* Nobiles, *maior ipso studiorum fautor, & promotor ex- iterit, sciam dubitare multos: Ego certè me nec vidisse, nec alium percepisse maio- em, ingenuè fateor. Deprehendi id primò in offerendo ei hoc nostro, cum primum ditus esset, Commissario; quem, heroico vti erat animo, ita excepit; vt me autho- em, vobis annuentibus, & consentientibus, inter patronos causarum suarum, non lùm honorificè deligeret; sed aliquot etiam menses, ob pestem exulantem, benignè ısciperet; & plus debito, honore & beneuolentiâ prosequeretur. Cuius rei nomine. cet in ipsum viuentem pignus aliquod gratitudinis extare voluissem; quia tamen ptimus ille studiorum fautor, spe celerius, morte nobis ereptus est; in eo, quod propo-*

fueram, impeditus fui. Ne autem beneficia in me collata, cum defuncto extincta, vel obliuione sepulta viderentur: Vobis, viri Magnifici, & in honoribus, & bonis paternis succedentibus, quorum erga me animum, à morte ipsius continuatum, iisdem plane conditionibus, in hunc vsque diem luculenter expertus sum, grati erga cineres defuncti, vosque singulos, animi testimonium, munusculum hocqualecunque offerendum duxi: Quod vt, considerato eo, quo offertur animo, serena fronte, in inclyti parentis vestri memoriam, benignè suscipiatis, etiam atque etiam rogo: Id certò vobis persuadentes, mea, quæ hactenus, tam parenti, quàm vobis in causarum vestrarum patrocinio, nauata sunt studia, vobis in posterum etiam, non minori cura, & diligentia, quàm factum hactenus, præstitum iri; & in aliis insuper prompta parataque semper fore. Dab. Hamburgi, 26. Januarii, Anno 1604.

Mag. & Nob. Vestræ
addictiss.

RVTGER RVLANT D.

ELEN-

ELENCHVS LIBRORVM, ET CAPITVM PARTIS SECVNDAE, SEX COMmissionum species comprehendentis.

LIB. I.

De Commissione ad perpetuam rei memoriam.

CAPITA.

LIB. II.

De Testium Examinatione.

CAPITA.

LIB. III.

De Oculari inspectione.

CAPITA.

LIB. IIII.

De Carceris inspectione.

CAPITA.

15 De

LIB. V.

De Commissionibus, quæ circa literaria documenta sunt occupata.

DISPOSITIO LIBRI.

In qua enarrantur Commissiones, quæ ratione literariorum documentorum decerni solent, & quo ordine de his tractandum, indicatur.

CAPITA.

LIB. VI.

De Terminorum, maxime lapidum: inspectione, eleuatione, & repositione.

CAPITA.

8 Com-

8 Commissarius an in eodem loco, quo Periti eleuant, se sistere, & Testes, seu Indices videre possit.

9 An & quando plures lapides, quam articulati sunt, tolli possint.

10 An & quando Commissarius ex articulatis lapidibus aliquot omittere possit.

11 Lapides magni, sine signis inuenti; an in pristinum locum reponendi sint.

12 Lapidibus fractis, ac ita corruptis, vt videri vix possint; an Commissarius, vt noui reponantur, admittere debeat.

13 De Relatione Agrimensorum, & quæ eam consequuntur.

TRA-

TRACTATVS,
DE COMMISSARIIS
ET COMMISSIONIBVS CAMERÆ IMPERIALIS,
PARS SECVNDA,
Aliquot species Commissionum continens.

LIBER PRIMVS.
DE COMMISSIONE AD PERPETVAM rei memoriam.

CAPVT I.
De origine huius Commissionis.

SVMMARIA.

1 *Quare hic ante omnes alias de commissione ad memoriam agatur.*
2 *An non de iure ciuili differentia inter testes ante vel post litem contestatam examinandos obseruatur? Pro affirmatiua.*
3 *Pro Negatiua.*
4 *De iure Canonico, an hac differentia adinuenta.*
5 *Generalis causa huius Commissionis.*
6 *Tempore necessitatis etiam à non competenti Iudice potest fieri.*
a *An plus quam in duobus casibus ad perpetuam rei memoriam suscipiatur.*
b *Examen ante litis contestationem factum redditur nullum.*

SVPRA, Libro secundo, dictum est, Commissiones vel ordinarie vel extraordinarie, vel regulariter aut irregulariter decerni. Ne ergo quid intactum hac in parte maneat, in specie de hac
extraordinaria hoc Libro agere constitui, quæ fit ad perpetuam rei memoriam, [seu ante litis contestationem, vt vulgo recte distinguunt. Licet † enim duobus tantum casi- a
bus ad perpetuam rei memoriam Testes examinari posse quidam tradant. Farinac. *q. 76. de de opposit. contra test. num.* 12. Id tamen apud me dubio non caret. Siue enim verba ipsa; siue mentem inspiciamus ex speciebus à me enumeratis, constat etiam pluribus casibus ad perpetuam memoriam Testes examinari posse. Etiamsi ergo verbis subtiliter inspectis aliquam hac in re, admittamus differentiam: tamē vltra duos casus statuere omnino necesse est. Hanc autem extraordinariã Commissionem examinandi videlicet Testes ad perpetuam rei memoriam] † propono, imo præfe- 1
ro in ordine omnibus aliis Commissionibus; quia generalior est reliquis, & fere cum omnibus speciebus Commissionum, vt infra hoc libro explicabitur, concurrit. Vt autem integra hæc materia à iunioribus rectius percipiatur; notandum est, regulariter Commis-

siones ante litis contestationem non decerni. Quo itaq; iure hæc ita statuta sint, ad melioré sequentiũ declarationé omnino inuestigandũ
2 est. Et † huius distinctionis originem ad ius ciuile referri debere, concludendum videtur, cum eius vestigia extent *in l. 2. de iureiurando propter calumn.* Vbi dicitur: Ante iuramentum calumniæ præstitum, allegatione prohibitas: [Iuramentum autem calumniæ, post litis contestationem præstatur, vt suo loco à me traditum est.] Similis text. *in l. 2. lib. de diuersor. & tempora. præscriptionib.* Ad quod vlterius st.biliendum faciunt, quæ egregie traduntur à Pileo. *quæst.* 40. *per totum.* Vbi hanc controuersiam prolixissime examinat, de quibus hic
3 non sum solicitus. Sit enim † quicquid velit, vulgus interpretum, iure ciuili indifferenter hoc obseruatum fuisse attestatur, & conuincere conatur ex *l. data. C. de donat. & l. 3. de tut.* ac aliis locis à Pileo. *d. loco. num.* 2. addu-
4 ctis. Et hi hanc † differentiam iure Canonico prius adinuentam arbitrantur. Ac ad eius rei corroborationem & confirmationem adducunt textum *in cap. quoniam frequenter, vt lite non contestat.* Vbi communiter hoc docent Canonist. Menoch. *de præsumpt. lib. 2. præsumpt.* 54. *num.* 1. Gail. *lib.* 1. *obseruat.* 93. *num* 1. [Idque infinitis propemodum aliis allegatis confirmat Farinac. *de opposit. contra test. lib. 3. tit. 8. quæstion.* 75. *num.* 2. (vbi *num.* 3. dicit Fulgosium *in authent. sed & si quis. C. de testibus.* dissentire) indubitato concludentes omnes.] cum ei forma à iure Canonico sit indita, & dilucide explica-
5 ta, eidem † iuri Canonico eam recte asscribi. Quæ sententia vt magis communis ita & verior est. Quocunque autem tandem iure Commissiones saltem post litis contestationem decerni dicantur, [Illud hodie inter o-
6 mnes constat † receptionem ante litis constationem susceptam reddere examen ipso iure nullum, Farinacius *dict. l. num.* 6. Virgin. de Bocariis de Cingulo *in tractat. de interdicto vti possidetis cap.* 19. *num.* 19. In aperto autem est] multas huius regulæ posse dari exceptiones, quæ omnes vel maxima earum pars eo constant, vt periculum aliquod præsupponant. Salub tr'ime enim in hisce, vt & aliis prouisum est, propter casus fortuitos à strictis iuris communis regulis (quæ maxime in fauorem probationis non ita exacte ponderandæ sunt) recedi, text. *in l. de pupillo. §. si quis riuos. ff. de operis noui nuntiat. l. si quis filio. 6. §. quid autem. 9. ff. de iniusto rupto. & cap. testament. text. in l. diuus. 5. in fine. ff. de petition. hæredit. l. 1. ff. de damno infecto.* Gailius *dicta obseruation.* 93. *nu.* 3.
Hinc † licet in loco competenti debeat fie- 6
ri, Commissio, vt supra diximus, tamen vbi periculum est in mora, potest in alio, vbi sunt Testes, expediri. Abbas *in cap. quoniam frequenter. num. 13. Vt lite non contestat.* Hartmann. Hartman. *tit. 15. obseruation. 8. lib. 2.* Et in genere quod propter hanc causam coram quocunque Iudice etiam non competente fieri possit, docet Curtius Iunior *in l. admonendi. num. 241. de iureiurand.* Rolandus à Valle *consil.* 80. *num.* 8. *volum.* 3. Anguisol. *consil* 126. *num.* 9. Et quamuis ex hisce omnibus magna caterua horum casuum referri atque produci possit, prout à Doctoribus referuntur. & Nellus *in tractat. de testibus. num.* 71. casus enumerat [triginta quatuor, & Farinacius *dicto loco.* latiori filo illis similes attexit, addatur Alciatus *in process. tit. de testibus. Rubric. quando testes sint recipiendi.* & Speckhan. *centur. 2. class. 4. quæst.* 29.] nos tamen hic de præcipuis tantum in specie agemus, ac generaliter vno capite alias prætere a omnes subiiciemus.

CAPVT II.

De Iudice ac Iurisdictione.

SVMMARIA.

1 *De Iurisdictione ante omnia constare debet.*
2 *Competentia Iudicis fundamentum fundamentorum & lapis angularis iudicii.*
3 *Ratione incompetentiæ Iudicis in commissione ad perpetuam rei memoriam Rotulus nullus pronuntiatur.*
4 *Quis Iudex competens in hac Commissione.*
5 *Ratione constitutionum Imperii si agendum Commissio in Camera impetratur.*
6 *Itemque ex capite, ne continentia causæ diuidatur.*
7 *In omnibus causis, quæ ad Cameram in prima instantia pertinent.*
8 *An fundetur Iurisdictio Cameræ, in hac Commissione si coram* den Außträgen *agendum.*

9 Vbi

9 *Vbi periculum est in mora, non habent locum* Außträge.
10 *Ratio illius rei qualis.*
11 *Delegati an possint decernere Commissionem ad perpetuam rei memoriam.*
12 *Quando de competentia disputatur, potest decerni hac Commissio.*
13 *Itemque quando de deuolutione in puncto appellationis.*
14 *Examen quando pendente appellatione, & à quo Iudice fiat.*

CVm varia sint requisita hujus Commis-
sionis, & in omnibus fere [supplicatio-
nibus in Camera, siue agatur ex iure com-
muni, siue] constitutionibus Imperii iurisdi-
ctionem fundare necesse sit, etiã hic ea inpri-
1 mis ponenda. Nam † debet ante omnia con-
stare de iurisdictione Iudicis, est enim lapis
angularis, Duxque & Imperator iudicii. Et
2 fundamentum † fundamentorum, vt supra
monui. Quod etiam in materia Commissio-
num in genere sic obtinet, vt supra libro se-
cundo tradidimus. Et licet ad Commissionem
hanc pertinere non videatur fundatio iuris-
dictionis, cum illa propter moræ periculum
decernatur, & ita à regulis iuris cõmunis re-
cedatur, eius tamen capitis, quod supra de Iu-
risdictione traditum nullus (vt & ibidem mo-
nui) maior est vsus, quam in hac præsenti no-
stra materia Commissionum ad perpetuam
3 rei memoriã. Adeo, † vt si id negligatur, inte-
grum Rotulum ad perpetuam rei memo-
riam confectum nullum pronunciatum esse
sciam in Camera, in causa Bernhausen con-
4 tra Vlm / Anno 1569. Illud † autem scien-
dum Iudicem competentem huius Commis-
sionis esse illum, ad quem litis futuræ perti-
net cognitio. Felinus *in cap. significauit. extra. de*
testibus. Imbert. *in Institut. Forensibus. cap.* 43.
Ferrar. *in forma cap. quomodo testes producantur*
ad æternam memoriam. verbo, coram, numero 1.
Abbas *in cap. si quis contra. de foro competent.* Bar-
tol. *in l. societatem. 76. §. arbitrorum, num. 20.*
pro socio. & in l. cum hi §. transact. ff. de transaction.
Hartmann *obseruat. 8. tit. 15. lib. 2.* late post alios
Schrader. *de feud. 2. part. 1. part. principal. section.*
13. nu. 111. Vbi & ex eo concludit Commissio-
nem ad perpetuã rei memoriã coram parib.
Curiæ, cum de priuatione feudi agatur, pe-
tendam esse. Fundatur † autem primo Iu- 5
risdictio Cameræ, si Partes immediate sub
Imperio existentes, super aliqua constitutio-
ne agere sibi propositum habeant. Et ita in
hoc casu processus quotidie in Camera de-
cernuntur. Deinde ex † capite ne continen- 6
tia causæ diuidatur. Et huius rei ratio est,
quia etiam ex hoc capite causæ in Camera
recipiuntur. Et sic ex hoc fundamento fun-
data Iurisdictio in causa Schuldtheiß / Schef-
fen / vnd Gerichtsmeister zu N. contra die
Landtgräffische / & eorum subditos zu Ge-
raw / Anno 1548. Et † generaliter in omni- 7
bus causis, quas de sua natura ad Cameram
Imperialem supra, *parte prima, libro secundo,*
pertinere diximus. Quod tamen † non sem- 8
per procedit, sed cum hac mica salis accipien-
dum, vt etiamsi non statim in Camera in pri-
ma instantia agendum, tamen aliquando ex
singulari causa, apud omnium superiorem,
Cameram scilicet petatur. Verbi gratia: si
coram den Außträgen / vigore priuilegii,
de quibus in secunda parte ordinationis Ca-
meræ *titulo primo, & sequentibus* agitur, a-
ctio instituenda sit, licet ad Cameram non
sta-tim deueniatur; Commissio tamen hæc
ibi decernitur: Sic nouissime factum in
causa Hanaw contra Maintz. Et licet Ele-
ctor Moguntinensis postmodum exciperet,
causam ad Außträg / pertinere, proinde-
que inhibitionem peteret, processus tamen
ipsi denegati sunt. Similiter decreta in cau-
sa Nassaw Sarbrucken / contra Nassaw Dil-
lenberg. Et idem quoque antiquitus in Ca-
mera obseruatum fuisse tradit Gailius *obser-*
uatione nonagesima tertia, libro primo, numero se-
cundo. Mynsingerus *centuria prima, obserua-*
tione decimaoctaua. Quia quemadmodum
cum periculum est in mora, receditur à re-
gulis iuris communis, vt paulo ante di-
ctum: Ita etiam hic cum sit periculum in
mora, receditur à iure ordinationis eius-
que solennitate, in requirendo & nomi-
nando Iudice, quam rationem considerat
Gailius *libro primo, obseruatione 93. numero*
tertio. [concordant alia quæ nouissime nar-
rantur *in decisionib. Cameræ, in verb. commissio. §.*
testi ad perpetuam rei memoriam, vbi examinetur.]

9 Vnde & † in aliis casibus, vbi periculum subest, non habent locum die Außträg/ sed mandata sine clausula decerni possunt, prout factum in causa Hanaw contra die vier Dörffer in Hatgaw. Item Hanaw contra Pfaltz. Quę
10 tamē † ratio a Gail. adducta nimis videtur esse generalis, cum, vt supra dictum, ad integram hanc materiam Commissionis ad perpetuam rei memoriam spectet. Specialior hæc esse videtur, quod Iudices vigore ordinationis sint incerti, ac aliquot nominandi, ex quibus demum vnus eligitur, interim dum illud fit, multorum sumptuum occasio præstatur, & tamen sæpe parum proficitur, ac ita specialis necessitatis causa subest. [sequitur Græuæus
11 *concl. 92. n. 5.*] Tertia † ratio & forte melior adfertur, quod, vt supra diximus, Iudices vigore ordinationis sunt delegati, qui nunquam possunt decernere Commissionem ad perpetuā rei memoriam ante litis contestationem, imo nec ordinariam quidem potestatē concedendi habent. *Gail. lib. 1 obser. 93.* quod obseruatum in causa Magdeburg contra Herrn Julium
12 Hertzogen zu Braunschweig. Secundo, † ea quoque, quæ de Iudice competēte dicta sunt, tunc sine dubio fallunt, cum partes hinc inde disputant de competentia: tunc enim si periculum vel aliam iustam causam ex infra enarrandis subesse iudex videat, potest decernere Commissionem ad memoriam, non obstante, quod iurisdictio nōdum fundata, vt ex causa capite primo supra allegata patet. Facilius
13 autem † decernitur, quando in puncto deuolutionis disputatur, & ita periculum subsit, antequam ad litis contestationem deueniatur, testes non posse examinari. [Lancellot. *in aureo tract. de attent. part. 2. c. 12. limit. 43. num. 7.*] Et ita petita fuit Commissio in causa Burgermeister vnd Raht der Stadt Stralsundt appellantium, contra Duces Pomeraniæ, Anno 1572. Et hanc opinionem esse iuri consonam, constat ex traditis Lanfranc. *de testib. versic. 8. nu. 34.* Marant. *part. 4. distinct. 9. nu. 7.* Ratio in promptu, ne interea dum de hac iurisdictione disputatur (vt in Camera fieri solet) pereat probandi facultas: & hoc casu, vt infra dicetur, iudicialiter petuntur hæ Commissiones. [Quam nostram opinionem approbat Græuæus *conclus. 92. nu. 3.*] Tertio & ea, quæ de Iudice circa Commissionem ad perpetuam rei memoriam dicta sunt, generaliter fallunt, cum ter maximum periculum in mora. Nam tum à quouis Iudice fieri posse, Doctores arbitrantur *in d. cap. quoniam.* Gail. *lib. 1. obser. 39. n. 4.* Vt & quando testes non sunt in illo loco, vbi causa ventilanda; & interim non potest recursus haberi ad Iudicem causæ sine periculo, tunc ne pereat probatio, possint testes recipi, per illum Iudicem, sub quo degunt. Panormit. *in d. cap. quoniam. num. 15.* Hartman. *lib. 2. tit. 15. obseru. 8.* [& huc referri potest casus, quem Græuæus *conclus. 92. nu. 10.* hisce verbis recenset: † Testes valetudinarii, senes, absfuturi, ob 2
periculum mortis vel absentiæ, etiam pendēte appellatione, per Iudicem à quo examinari possint, ita nuncupatim post Marant. & Rol. à Val. Rober. Lancel. *d. tract. de attent. par. 2. c. 12. limit. 38. nu. 1. limit. 43. nu. 3. 8. & c. 20. ampliat. 1. nu. 25.* Mascar. *tract. de probat. conclus. 1367. nu. 9.* vbi etiam in authoritatem Mileum *in repert.* & Socin. Sen. *in consil.* refert, conceduntq; vterq; Lancell. & Mascard. ordinarium Iudicem lite coram Superiore pendente, testes hosce valetudinarios, &c. ad cautelam, ne veritas depereat, examinare posse. Quandoquidem quæ ob periculum appellatione pendente fiunt, non reputentur pro attentatis, sicuti ad terminos hos docet Menoch. *tract. recuper. poss. remed. vlt. num. 40.* & Lancell. *d. limit. 43.* Hoc tamen (ne quis generalitate seducatur) non obtinet, quando Iudici à quo inhibitum esset; tunc enim in examinando supersedere debet, Lancellot. *d. cap. 12. limit. 38. num. fin.* vt nec procedit in Iudice, qui lata à se sententia, de qua appellatum, remaneret Iudex ordinarius, ita visus est voluisse ex Felino Prosper Farinac. *d. quæst. 76. nu. 138.*]

CAPVT III.

De personis petentibus hanc Commissionem, & quæ differentia inter Actorem & Reum.

SVMMARIA.

1 *Actor & Reus paribus passibus ambulant, quoad Commissiones.*

2 In

2 *In hoc punclo differunt.*
3 *Quid in Reo singulare sit.*
4 *Reus semper & indifferenter petit hanc commissionem.*
5 *Non est in potestate Rei, quando agere velit.*
6 *Reus si exceptionem per modum actionis proponere possit, an hoc beneficio gaudeat?*
7 *Pro Negatiua.*
8 *Pro Affirmatiua.*
9 *Reo in iudicium vocato, an ante litis contestationem solens petere commissionem, hoc beneficio gaudeat.*
10 *Si lis de proximo sit, an Reus gaudeat huius commissionis beneficio.*
11 *Reus an vtatur hoc beneficio, si actor se statim ad probandum offerat.*
12 *Forma petendi hanc commissionem per Reum.*
13 *Quid in actore statutum.*
14 *Quid in duplicibus iudiciis.*
a *An hoc casu Reus actorem sequi debeat.*
b *An Reus gaudeat hoc iure, si pro defensione velit examinare.*
c *Commissio ad memoriam an locum habeat actione introducta.*
d *Et quid si nata.*
e *Commissio hac quando iudicialiter actori decernatur.*
f *Commissio hac ratione debiti conditionalis actori decernitur.*
g *Vt & tunc cum non potest litem contestari sine testibus.*
h *Commissio hac Actori in interdicto vti possidetis conceditur.*

1 QVamuis† fere in omnibus, maxime vero
hoc Commissionis negotio Actor &
Reus paribus passibus ambulare, nec vni ma-
gis, quã alteri tribui debeat, prout supra *part.*
1.lib.2.in tit.qui petant commissionem, late dedu-
2 ctum est.†In hoc tamen processu hæ personę
differunt: vt ergo, quo præcepta huius libri
tendant, percipiatur, de differentia hac bre-
3 uiter agendum est.†Et quia Reus hîc Actori
præponitur, de eo breuibus primo inuesti-
gandum, ac postmodum de Actore verba fa-
4 cienda erunt. † Reus cõtra supra dictas regu-
las indifferenter potest petere hanc Commis-
sionem, nulla etiam allegata causa, nec aliis
requisitis in actore deducendis. *c. significauit. c.*
Albericus. de testibus. Vbi Dd. communiter do-
cent, iura illa ad Reũ tantum porrigenda. Go-
mez. *lib.1.variar.resolut.cap.1.num.19.& 21.* Gail.
lib.1.obser.92. num 8. Hartmann. *obseru.11.titul.*
15. Mascard. *in verb.examinatio num.1.* [Late Fa-
rinac. *quæstion.76.part.2.per totum.*] Cuius† rei 5
ratio generalis hæc est, quod non sit in pote-
state ipsius, quando ab Actore conueniatur.
Gail. *d.obser.92.nu.9.* Leonin. *consil.25. nu.27.*
Ne ergo actor astutus, callide actionem eousque,
que, donec aduersario probationem periisse
videat, differat, saluberrime constitutum est,
vt tunc his remediis obuiamiretur. Illud au-
tem † hîc in controuersiam vocatur, an ces- 6
sante hac ratione etiam dispositio horum ca-
pitulorum cessare debeat? Verbi gratia, in
Reo, qui exceptionem suam per viam actio-
nis in iudicium deducere, & ita vtriusq; tam
Actoris, quam Rei personam sustinere po-
test. † Et sane hoc casu magis inspiciendum 7
quod æqualitatem inter litigantes inducit,
quam exorbitans via, cum commissiones ad
perpetuam rei memoriam sint contra regu-
las iuris communis, & ita magis restringendæ
quam ampliandę. Quam sententiam inuenio
tenuisse Innoce. *in d.c.significauit.* Lanfranc. de
Oriano *de testib. nu.35.* † Contrarium tamen 8
videtur à Dd. magis approbari ex hisce ratio-
nibus. Primo, quod illa qualitas, quæ ex post
facto facit de Actore Reum, non ita conside-
ratur, quemadmodum qualitas illa prima &
principalis, qua Actor dicitur, cuius propriũ
est ad iudicium prouocare. Secundo, quod
licet Reo competat actio, quia tamen etiam
parti aduersæ integrum est agere, sibi impu-
tare debet, cur facta sibi denunciatione à Reo
de testibus examinandis, non mox actionem
instituerit, atque ex hac ratione examen illud
impedierit: nam si ageret, impediret rece-
ptionẽ, & faceret illam differri post litis con-
testationem, quod ponderant Imol. *in d.capit.*
significauit. Alexand. *consil.203.num.7.vol.2.* Et
hanc opinionem sequuntur Bart. Bald. & Sali-
cet. *in Auth. sed & si quis. C. de testib.* Abbas & Fe-
lin. *in d. cap. significauit.* † Circa hanc autem 9
Reorum licentiam & illud monendum est,
quod ex præcedentibus tacite enascitur, si
Actor Reum in iudicium vocasset, ante litis
contestationem hoc remedium non aliter ei,
quam ipsi Actori competere: cum hoc casu
ratio huius beneficii inductiua cesset, & per
cõsequens effect⁹ cessare debeat. † Et id adeo 10
verum esse nonnulli arbitrantur, vt nõ solum

id tunc, cum Reus ad iudicium per citatio-
nẽ vocatus, ſed etiam quando lis de proximo
ſperatur, locum habere debeat. Abbas. *in d. ca.*
ſignificauit. num. 3. in 5. diff. Mynſing. obſ. 71. cent. 4.
Quod & ſequitur Hartman. Piſtor. *lib. 1. quaeſt.*
9. num. 17. Vbi ſubiicit: ideoque cum Reus
quidam poſt actionem ab Actore inſtitutam,
hoc remedio vſus fuiſſet, & teſtes examinati,
eorumque dicta poſt litem conteſtatam, &
probationem factam, in vim contrariæ pro-
bationis publicari iuraſſet, Domini Wite-
bergenſes probationem hanc, vtpote mi-
nus rite factam, non attendendam reſpon-
derunt, eoſdemque ſecuti ſunt Aſſeſſores
11 iudicii curialis. † Similiter Reus non ad
mittitur, ſi offerat Actor, ſe in continenti a-
gere velle. Angel. *in* [*§. & hoc. in authent. de*
teſtibus.] Leopold. Dick. *de teſtibus. §. qualiter*
vero à partibus. num. 2. [alios in hanc rem addu
ctos, vide apud Farin. *d. l. num.* 74.] quia ceſſat
eo ipſo fundamentum intentionis reorum:
[quod procedit, niſi cauſas allegent, tunc
enim actori æquiparantur.] Sed vereor,
vt iſta concluſio hic procedat, cum extraiudi-
cialiter plerumq; ignorante parte commiſſio
hæc à Reo petatur: locum tamẽ habere poſ-
ſet, ſi poſt emanatam citationem reſcribere-
tur parti, ſe in continenti agere velle: quod
tamen non memini practicatum. [An tamen
a † Reus citare ſemper debeat actorẽ, & q̃rere
an agere velit? Farin. *n. 74. d. l.* dicit Bart. & Bal.
velle: ego dubito, maxime moribus noſtris
b inſpectis. Reus † quoq; non gaudet hoc priui-
legio, ſi examinat teſtes pro ſua defenſione &
exceptione, non vero actione, Farin. *d. l. num.*
74. vbi Nullum in contrarium adducit, quæ
& colorẽ habet, quia ſi inſpiciamus cauſam,
quia non eſt in ipſius facultate quando agere
velit, hoc caſu obtinet; verum illa cauſa hic nõ
ſubeſt, nam ſi hoc admitteremus, & Reum ra-
tione reconuentionis hoc poſſe dicendum,
ꝙ abſurdum, quia Reus æque reconueniens
actionem principaliter atq; Actor ad libitum
inſtituere poteſt.] † Cum autem Reus vult
12 ſupplicare: ad eum fere modum dirigit peti-
tionem, quẽ p̃ſcribit Leonin. *conſi. 25. n. 26. his*
verbis: Supplicationẽ exhibendo & in ea nar-
rando, à Domino Barone conditionem pro-
miſſionis adimpletam eſſe, & conſequenter,
facultati reuocandi d. dominium præiudica-
tum eſſe, & quod nihilominus, propter re-
cuſationem inueſtituræ poſtulatæ, timeatur,
ne in poſterum, ſi remiſſius Archidux F. e-
iuſq; ſucceſſores, legem illam redimendi vr-
geant, & ex ea actionem inſtituant pro eorum
arbitrio, & eo tempore, quo ipſis erit cõmo-
diſſimum; quod incertum & longius differri
poteſt: petendo vt Celſitudo ſua, ſuper exce-
ptionib. & defenſionibus prædictis, datis Cõ-
miſſariis, examen ad futuram rei memoriam
benigne dignetur permittere, ne domino Ba-
roni ſine ſua culpa, dum differtur actio, pro-
bationes depereant, iiſque amiſſis ipſe, hære-
desve eius, contra ius & æquum iudicio per-
cellantur & dictis dominiis indebite expellã-
tur. [In formulario meo formula petitionis
Germanica recenſentur, *cap. 2. form. 2.* Vbi &
videre licet pro abundanti allegari cauſas a-
lias.] Et tantum de Reo hoc loco dixiſſe ſuffi-
ciat. Actorẽ † quod attinet, is in lõge aliis ter- 13
minis eſt conſtitutus. Quandoquidem enim
in ipſius ſemper arbitrio eſt poſitum, quando
iudicium aggrediatur, fruſtra extraordinariũ,
cum ordinarium in promptu eſt, impertire-
tur remedium. *ca. quoniam frequenter. in princip.*
vt lit. nõ cõteſtat. Dd. in authent. ſed etſi quis. C. de te-
ſtib. Maſcard. *de probat. in verbo examinatio. concl.*
683. [Idq; etiam locum habet † actione iam c
introducta, ita proceſſus denegati in cauſa
Hohenlohe contra Brandenburg/ ann. 1588.
18. Ianuar. Ciſner. *ad ord. part. 3. tit. 6. §.* die Key-
ſerliche Commiſſarii : Sed quid de illo qui
natam † habet actionem? hæc res deſcribitur d
in deciſionib. Cameræ in verb. commiſſio ad memo-
riam, hiſce verbis: Commiſſio ad perpetuam
rei memoriam, ei qui natam actionem habet,
eam tamen proponere non vult, ante com-
miſſionis petitionem, non concedenda vide-
batur: hactenus tamen eius rei nulla extant
præiudicia. In contrarium tamen maioribus
itum eſt, ita vt etiã hoc caſu decerni debeat,
accedentibus requiſitis ſenii. An. *92. I. S. D. 22.*
Sæpe etiam † actoribus ex cauſis, cum me- e
tuitur ne nimis diu proceſſus protelentur,
decernitur, ꝙ deciſiones Cameræ *d. l.* hiſce
verbis efferunt; commiſſio ad perpetuam
rei

rei memoriam decreta est in causa Seckendorff contra Brandenburg: licet Seckendorff fuerit aut debuerit esse actor, 16. Febr. an. 88. Et in causa Cuntz von Velberg contra Valtin von Berlingen/ decreta commissio, quod 50. aut 60. annorũ testes & peregre abituri, 16. Nouemb. 86. De quo tamen nunc, quia ipsemet in vna ex illis causis Commissarium egi, non discutere libet. Ex præcedentibus illud à contrario sensu elicitur. Primo, quod si forte sit debitum in diem, vel sub cõ-
f ditione; † quo casu cum non sit in ipsius arbitrio, quomodo agere velit, recte petere hãc commissionem, quod post alios notauit Farinac. *de opposit. contra testes. quæst.* 76. *n.* 14. qui tamen, ne generalitas huius regulæ te fallat, omnino in sequentibus numeris, vbi de vero intellectu agit, videndus, concinne enim omnia ibidem huc spectantia explicat. Secundo, quod tunc liceat, cum nec agere,
g nec † item contestari nisi testibus examinatis possit, de quo similiter Farinac. *d. loc. num.* 20. de reliquis infra suo loco; illud tamen monens, multos velle vbi Reus producit, actorem etiam posse producere, quos refert Farinac. *d. l. num.* 67, quæ tamen opinio apud me dubio non caret, & subtiliter re inspecta, contrariam opinionem Castrensis, veriorem putarem: quamuis prior in fauorem probationis, benignior videatur.] Et ex his consequenter infertur, ea, quæ hoc libro traduntur, maxime ad actorem, pauca vero Reum spectare, quæ tamen quia latius patent, sequentibus capitibus pertexenda sunt.

14 Illud † pro complemento huius capitis quæritur, quid in duplicibus iudiciis, vbi quis Actoris & Rei personam sustinere potest, faciendum, anne fauor Reprum, an
a strictum ius actoris sequendum? Quæ licet in vtramque partem longe lateque disputari possint, concludunt tamen hoc casu Dd. fauore probationum, Rei personam inspiciendam. vt post alios tradit Mynsinger. *cent.* 4. *obseru.* 72. *num. vlt.* [confirmatur per tradita Farinacii *quæst.* 76. *num.* 69. *d. l.* sic quando versamur in interdicto retinendæ, in quo vtr-
h que & Actor & Reus est, † & pars aduersa citata est. ad videndum iurare testes, in commissione ad perpetuam rei memoriam tali casu ab Actore examen testium produci ad perpetuam rei memoriam potest, etsi post annum actionem instituat, quia cessat ratio prohibitionis, Gail. lib. 1. *obseruat.* 94. *in fine*: ita obseruatum in causa N. contra Hagenaw 11. Februarii, anno 84.]

CAPVT IV.

In quibus locum habeat hæc commissio.

SVMMARIA.

1 *An in criminalibus locum habeat hæc commissio?*
2 *Quid si ciuiliter agatur ex crimine.*
3 *Pro affirmatiua, idem iudicium esse quod in criminalibus.*
4 *Pro negatiua.*
5 *Responsio ad obiectionem.*
6 *Distinctio inter Actorem & Reum in hac quæstione.*
7 *In causis fractæ pacis quando locus sit huic commissioni.*
8 *In constitutione pignorationis non est locus huic commissioni.*
9 *Contrarium tamen aliquando obseruatur.*
10 *In testium examinatione proprie locum habet hæc commissio.*
11 *An & in instrumentorum transsumptione?*
12 *Pro Negatiua.*
13 *Quomodo consulatur partibus, si periculum subsit, ne instrumenta pereant.*
14 *Aliquando ratione instrumentorum decerni hanc commissionem præiuditio demonstratur.*
15 *An in oculari inspectione locum habeat?*
16 *An in carceris inspectione?*
17 *An in terminorum & limitum inspectione?*
a b c *Recensentur alii casus in quibus hæc commissio locum habeat.*

PErsonas sequuntur res & causæ, † de quibus hoc loco tractandum. Ratione omnium causarum ad Cameram pertinentiũ decerni has commissiones supra tradidimus, à quibus tamen in hoc processu criminales (quæ suo modo ad Cameram spectant) excipiuntur, in iis enim non videtur concedenda hæc commissio: *cap. quoniam frequenter: verbo cum ciuiliter est agendum*, argumento sumpto à con- 1

à contrario ſenſu, quod in iure eſt validum.
Panormitan.*d cap.num.*3.§.1. Wormbſer. *tit.*
15.*obſeruat.*10.[Late Proſper Farinac. *in oppoſit.*
*contra teſtes lib.*3.*tit.*8.*quaſtion.*76.*part.*4].Ratio
autem hæc eſt, quia rerũ criminalium co-
gnitio exactior eſſe debet, cum ibi de vita &
ſalute hominis plerunque tractetur. *per text.*
*in l.final.C.de probatio.*late Speculat.*de offic.omn.*
*iudic.§.poſtremo loco.num.*11.Bartol.*in §.& hoc ve-*
*rum.num.*9.*in authentic.de teſtib.* Et ſic denega-
ta hæc commiſſio 22. Septembris anno 1539.
tutori pupillorum N. Herterb contra Beltin
Mattheis von Streitberg: quamuis hodie
in cauſis fractæ pacis, & ſimilibus hoc non
procedere exiſtimem. Et prędicta ita vera eſſe
2 quidam † putant, vt etiamſi ſuper criminali
cauſa agatur ciuiliter, cuius cõtrarium tamen,
late poſt alios Schrader. *de feudis.* 2. *part.*9. 2.
3 *part.principal.ſection* 13.*num.*110. † Vbi pluri-
mos ad hoc adducit, ac dicit in cauſis feuda-
libus, vbi ad priuationem agitur hanc com-
4 miſſionem habere locum, † & eam Socin. *in*
*d.c.Innocent.num.*2.*Panormit.nu.*5.*in fin.*tenent,
eoſdemque ibidem Mynſinger. ſequitur. [vt
& Proſp.Farinac.*li.*2.*tit.*8.*queſt.*67.*n.*115.quem
probat Græuæus *concluſ.* 92.*nu.* 3.] Primo ex
hac ratione, quod textus dicat, Ciuiliter a-
gatur: quæ verba generalia inter vere crimi-
nales & ciuiles diſtinguunt. Secundo, quia ra-
tio, quare in criminalibus non decernatur,
quia ſcilicet de vita & ſanguine, aut alia cor-
porali pœna agitur, & ideo in iis cautius a-
gendum, ceſſet, & conſequenter ipſius diſpo-
ſitio ceſſare debeat; quam ſententiam quoq;
in puncto iuris veriorem eſſe exiſtimarem.
Quamuis priorem in praxi obſeruari quidam
velint, qui ea retenta fundamento poſteri-
5 oris ſententiæ ſic reſpondent, † quod ibi CI-
VILITER dicitur, videri potius originem &
cauſam, ex qua actio prouenit, quam ipſam
actionem reſpicere. In puncto tamen iuris
hæc reſponſio vix ſubſiſtit, quod enim Ciui-
liter AGATVR, id ad naturam actionis reſpi-
6 cere. † Illud tamen notum eſt, diſtinctionem
ſupra inter Actorem & Reum traditam, hìc
maxime obtinere, quod ſcilicet Reus etiam
in criminalibus poſſit producere, non ſolum
ex cauſa ſupra in genere tradita, ſed etiam fa-
uore innocentiæ. Gomez. *variar. reſolut. lib.*
3.*cap.*1 *num.*20.& 21.Gail.*lib.* 1.*obſeru.* 92. *num.*
15.Schrader.*de feud.par.*9.*num.* 110.Hartmann.
Piſtor.*queſt.*39.*num.*10. [Farin.*d.loc.num.*123.]
Ex † quib. ſequitur, ex parte Rei in cauſis fra- 7
ctæ pacis, quando ad pœnam banni agitur,
poſſe impetrari commiſſionem: argumento
eorum quæ ſupra de commiſſionibus in cau-
ſis criminalibus dicta ſunt, & tradit Mynſin-
ger.*obſ.*40.*cent.*3. [Hiſce addit Farin. ſequen-
tes caſus; ſi videlicet pro informatione † Cu- a
riæ examinandi ſint, *num.*127. Item ſi in noto- b
riis, † *num.*125.& 126. Si in cauſa aſſaſſinii, *num.* c
127. Et quãdo † cõtra clericũ de maleficiis ſuis
gloriantem, agendum, *num.* 128.] & tantum
de criminalibus. † In conſtitutione quoque 8
pignorationis non habere locum hanc com-
miſſionem nonnulli exiſtimant, adducti hac
ratione, quod ſit in pignorantis poteſtate po-
ſitum, abſque litis conteſtatione iudicium in-
choare, teſtes, & inſtrumenta producere, &
ſic extraordinario remedio locus non relin-
quatur. *argum.l.in cauſa, de minorib.l.in prouinci-*
ali.ff.de noui oper.nunciat. Gail.*in tractat.de pigno-*
*rat.obſeru.*21.*nu.*8.& 9.

† Quod tamen non ſtricte ſemper atten- 9
ditur, ſed ex cauſa etiam lite pendente, ante
litis conteſtationem in cauſis pignorationis
nonnunquam decernuntur: vt factum in cau-
ſa Butter contra Hanawiſche Vormünder.
20. Decemb. anno 1568. Et tantum de natu-
ra actionum. Nunc de natura cauſarum, in
quibus Commiſſio ad perpetuam rei me-
moriã locum habeat, vel non, videndum eſt.
† Illud ergo certum eſt inter omnes eam pro- 10
prie, cum de teſtium examinatione agitur,
habere locum; de iis enim textus & Dd. ſu-
pra allegati loquuntur. † Sed an etiam ad 11
tranſſumptionem inſtrumentorum extenda-
tur, quæritur? † Et videbatur dicendũ quod 12
non: ceſſat enim periculum interitus, & ita
ratio finalis, propter quam dicta commiſſio
decernitur: quæ cum anima dicatur diſpoſi-
tionis legalis. §.*quia vero hactenus. auth. de nupt.*
gloſſ.*ibid.in verb.euent.* Afflict.*in cap.*1.§.*ſi quis*
*ſocium.num.*23.*de pace tenen.* Pariſ.*conſ.*78.*num.*
13.*vol.*1.*incip.magnificus dominus.* ſit, vt ea defi-
ciente, ipſa quoque diſpoſitio ceſſet, per vul-
gata.

13 gata. † Nec facit ad rem, quod dici posset periculum imminere, nam tunc alia ratione consulitur Partibus: apographum enim, siue exemplatio fieri potest, Parte cuius interest, ad hoc legitime citata, tradit Gail. *obser. 94. nu. 2. lib. 1* ac infra de instrumentis dicetur. Et ita denegata commissio in optima forma, in causa Lübeck contra Dennemarckt 28. Martii, anno 87. [cuius meminere etiam decis. Cameræ, *in verbo commissio ad memoriam*, vbi dicitur, & alia requisita defuisse, idemq; notatum in causa Stolberg cõtra Wirtzburg/ weiland Graff Bertholt zu Hoffenberg Güter vnnd Herrschafft betreffend / Anno *69.*]

14 His tamen † non obstantibus, aliquando cõmissiones in Camera in meliori forma decretæ sunt, in causa der Ritterschafft Berge/ cõtra die Ritterschafft vñ Graffschafft võ der Marck 26. Iunii an. 87. idq; ratione periculi bellorũ, quod sic allegatũ, die Brieffliche Vrkunden aber durch verlengerũg der zeit/ auch leichtlich bey diesen geschwinden nachbarlichen Empörungen abhendig gemacht / verlegt / verlohren / oder sonsten schaden nemmen möchten: hoc est: cum Documenta literaria progressu temporis, etiam facile hisce ingruentibus vicinis bellis surripi, seponi, perdi, aut alias damnum pati possint. [Et in causa Magdeburg contra Braunschweig / 22. Augusti anno 83. Quod tamen errore factum volunt.]

15 An † & ad ocularem inspectionem, [commissiones ad perpetuam rei memoriam extendantur? Quidam putant in oculari inspectione regulariter locum non habere, nisi in iis saltẽ casibus, in quib. cõmissio sine oculari inspectione, non potest expediri, vel Testes, tanq̃ in facto obscuro, non possunt deponere. Et dicunt hoc casu sic narrandũ, daß one einnemmung deß augenscheins vnmüglich dem Cõmissario/ die Zeugẽ zuuerhören Memorial. visit. anno 78. §. 17. vnder andern anno 79. §. 13. & 14. vel tunc] maxime, si de possessorio agatur, & possidens rem controuersam alienaret vel deterioraret. Indifferenter tamen huic commissioni esse locum nõ est dubium: & sic commissionibus hisce, quoties fere petitur, adiicitur clausula ocularis inspectionis, vt factum in causa Magdeburg contra Herrn Heinrichen Julium Hertzogen zu Braunschweig/ Seckendorff contra Brandenburg/ Rotenburg contra Hohenlohe/ Oettingen cõtra Elwangen & consortes, [Sachsen Lawenburg contra Meckelnburg Anno 1591. Hessen contra Churfürst. Pfaltz 4. Octob. anno. 91. Licet id nonnulli postmodum in Camera pugnarint, vt in dicta causa factum, & in causa Pfaltz contra das Thumstifft Speyer/ belangend das Dorff Ketz/ anno 87. Item in causa Pfaltz contra Oeckingen anno 88.] & aliis infinitis. Et hæc quæ de oculari inspectione in 16
genere dicta sunt, maxime ad carceris inspectionem extenduntur: nam sæpissime reus de Nullitate aut in puncto exceptionum sub- & obreptionum controuertens propter atrocitatem & squalorem carceris hanc commissionem impetrat, idq; ob summũ moræ periculum, prout suo loco latius. † De terminorũ 17
vero inspectione & eleuatione maior est controuersia; in ea tamen & huic commissioni esse locum, infra post vtrinq; disputatam hanc quæstionem, edocebitur.

CAPVT V.

Quotupliciter petatur, & quæ cuiq; petitioni singularia, & quæ communia.

SVMMARIA.

1 *Duplici modo hæc commissio in Camera decernitur, in iudicio vel extra iudicium.*
2 *Iudicialiter quando petitur, qualis terminus indulgendus.*
3 *Quomodo extraiudicialiter petatur.*
4 *Differentia est in extraiudiciali inter Actorem & Reum.*
5 *Actor quæ obseruare debeat, siue iudicialiter siue extraiudicialiter petat.*
6 *Differentia iudicialis & extraiudicialis.*
7 *In extraiudiciali petitione articuli sine protestatione & conclusione exhibentur.*
8 *Iudicialis petitio fit coram deputatis, extraiudicialis in consilio.*
9 *In extraiudiciali indicandum quis Actor vel Reus & id in specie, secus in iudiciali.*
10 *In extraiudiciali in specie exprimendum Commissarium nulla ratione addictum parti, & an id etiam in iudiciali obtineat, disputatur.*

PEtuntur autem hæ Commissiones ad perpetuã memoriã in Camera duplici modo;

iudicialiter, vel extraiudicialiter. Iudicialiter
quando per citationem cauſa introducta: &
ita, quoad hanc rem, lis pendens eſt. *authent.*
litigioſa. C. de litigioſ. [vnde etiam dicitur com-
miſſionem hanc decerni, ex cauſa, & lite pen-
dente, ante tamen litis conteſtationem: vt
factum in cauſa Butter contra Hanawiſche
Vormünder 20. Decemb. anno 68. Actione
autem introducta, difficilis eſt impetratio. Ita
proceſſus denegati in cauſa Hohenlohe con-
tra Brandeburg/ 18. Iun. an. 1588. & dictũ ſupra
capit. 2. Idemque in cauſa Virmunt contra
Virmunt: vbi tamẽ putabat Referens; quia
articuli in petitorio erant reiecti, ad proba-
tionem eorum poſſe decerni, quoad illos,
aut ſaltem iniungi, ſi formaliter ſupplicarent,
2 debere fieri quod iuris eſt.] † Quando autẽ à
Partibus iudicialiter petitur hęc cõmiſſio,
[coram deputatis, *vt part. 1. libr.* 2. docui, &
extat eius formula, *in formulario part. quar-*
ta. form. prima, tunc] aduerſa Pars co-
piam & terminum excipiẽdi petit, qui ho-
die iuxta receſſum Viſitationis anno 1585. §.
Doch da gegen Anwaldt 14. dierum vel qua-
tuor ad ſummum ſeptimarum conſtitutus:
quod & comprobatum anno 1593. 30. Mar-
3 tii & recte, ne facultas probandi pereat. † Ex-
traiudicialiter, cum res nondum eſt in iudi-
cium deducta, ſed ex variis circumſtantiis de
futura lite ſuſpicio eſt, & tunc pars, vt & in
aliis omnib. caſibus fieri ſolet, in Senatu ſup-
plicationem exhibet. [Quamuis aliquando
lite pendente extraiudicialiter petatur, vt in
cauſa Ehſingen cõtra Grenger & P. ciues Au-
guſtanos, & Seckendorff cõtra Brandeburg.]
Ex quo quæ differentia inter vtrumque ſit,
quodammodo apparet: quæ infra in ſpecie
ſuo loco deducentur. Antequam autem vlte-
rius progrediamur, in quibus conueniant vi-
4 dendum. † In vtroque autem puncto Actor
à Reo diſcernitur vt ſupra dictum: Reus e-
nim hoc modo ſupplicat, nullam cauſam ex-
5 primendo. † Actor è contra rationes quare
allegare cogitur. Siue ergo Actor iudicialiter
ſiue extraiudicialiter ſupplicet, ſequentia ob-
ſeruabit. Primo, exhibendã eſſe ſupplicationẽ.
Secundo, cũ ipſa ſupplicatione deſignationẽ
teſtium. Tertio articulos ſuper quibus exa-
minandi, vt cognoſcat Iudex, an admitten-
di & releuantes ſint. Gail. *obſeruat. 92. numer. 3.*
lib. 1. Quarto cauſas quare petatur, quæ qua-
les ſint infra explicabitur. Quinto, (ſi ratione
ſenii petatur) deſignationem ætatis teſtium
adiiciendam. † Et hactenus iudicialis & ex- 6
traiudicialis petitio conueniunt: in eo au-
tem diſcrepant, quod in extraiudicialibus,
vt ſupra dictum, tempus conſtituatur, intra
quod agendum, in hiſce autem nullũ. † Se- 7
cundo quod in extraiudicialibus ſemper arti-
culi ſine vlla præfatione aut concluſione po-
nuntur: in iudiciali vero plerunque exordiũ
& concluſio ſoleat adiici. Tertio † quod iu- 8
dicialis petitio coram deputatis, vt & aliæ,
debeat fieri, prout ſupra dictum, gemein Be-
ſcheid/ anno 1593. 30. Martii: extraiudicia-
lis autem in conſiliis; vbi alias ad ſupplicatio-
nes proceſſus extraiudicialiter (quod maxime
finita audientia poſt meridiem fieri ſolet)
decernuntur. † Quarto quod in extraiudi- 9
ciali ſit indicandum, an Actor vel Reus fu-
turus, Gail. *d. obſ. 92.* Et id dilucide, non ob-
ſcure, ne anſam & occaſionem denegandi
proceſſus præbeat, vt obſeruatum in cauſa
Magdeburg contra Herrn Julium Hertzogen
zu Braunſchweig. In iudiciali autem id non
opus, ex ipſa enim citatione, quis Actor vel
Reus ſit, facile cognoſcitur. † Quinto & 10
in eo differre videntur, quod in extraiudici-
alibus in ſpecie exprimi debeat, Commiſ-
ſarios petenti nicht mit den dienſten / Raht/
vnd pflichten/ oder ſubiection, Landtſäſſerey/
noch ſonſten zugethan: hoc eſt, non ſeruitiis,
conſilio; iuramento, ſubiectione vel alias ad-
dictos. Quod niſi fiat proceſſus denegatur, vt
factum in cauſa Fuchſen von Bimbach con-
tra Würtzburg 23. Maii, anno 1589. Et quam-
uis id videatur eſſe commune vtrique iudici-
ali & extraiudiciali. *Vt & text. Viſitat. Anno 79.*
generaliter loquitur: tamen cum aduerſa pars
in iudicialibus excipere poſſit, idem quod
in ordinariis commiſſionibus obtinere puto.
Quamuis propter generalitatem in dubio v-
trique modo adiici hæc debere cenſeam.

CAPVT VI.
De ſenio teſtium.

SVM-

SVMMARIA.

1 *Senium quo anno incipiat, & an anno 40.*
2 *An quinquagesimo anno.*
3 *An septuagesimo.*
4 *Iudicis arbitrio committitur.*
5 *Numerus annorum est exprimendus in Camera.*
6 *Idem ab allegante probandus.*
a *Senii ratione quomodo supplicandum.*

PRima ergo causa est senium testium. *cap. quoniam frequenter, vt lit. non contestat. & ibi communiter Canonistæ.* Vt autem & pars & iudex, quando hæc causa locum habeat, scire possint, qui senes dicantur, hic disputandum
1 est. † In quo determinãdo aliqui, vt Philosophi, ab anno 40. senium computant, vt tradit Menoch. *cas. 59. de arbitr. iud. quæst. lib. 2. n. 1.*
2 † Aliqui à quinquagesimo anno. Grammat. *decision. 34. num. 4.* Afflict. *lib. 2. rubric. 37.* in fine tradit post Innocent. Dick. *in titul. de testib. fol. 317. §. quædam autem.* [egregie post alios Paul. Montan. *de iur. tutel. & curat. c. 6. n. 151.*] Et ita in Camera senium in hoc puncto attendi asserit Gail. *obs. 92. numer. 7.* [post alios Spekhan.
3 *cent. 2. class. 4. quæst. 30. n. 5.*] † Nonnulli ab anno septuagesimo, idque ea ratione, quia leges tot annos in senio pluribus in locis requirunt: vt in munerum excusatione. *l. tertia, de iur. immunitat.* tutela. *l. secundo, in princip. ff. de excus. tutor.* ac aliis multis. *Clem. 2. qui ætate se excusare possunt.* Abbas *in dict. cap. quoniam frequenter.* Vbi idem approbat Mynsinger. *nu. 26.* Anibal. Troys *ad ritus magn. curiæ. rit. 146. nu. 2.* Panormit. *in cap. si qui testium. num. 7. extra de testib.* Speculator. *de teste. §. 2. versic. sed*
4 *quos.* † Iudicis cæteri id arbitrio reliquerunt. Barbat. *in c. sedes 15. nu. 73. de rescript.* Ioan. Andr. *in d. c. quoniam frequenter.* Floria. *in l. in lege Aquilia. §. deletum. ff. ad l. Aquiliam.* Gail. *d. obser. 92. n. 7.* vbi dicit hanc esse communem. Menoch. *de arbit. iudic. quæst. d. l. nu. 3. & seqq. vsque ad fin.* Mascard. *de probat. conclus. 1295. num. 8. volum. 1.* [idque relatis aliorum opinionibus, sequitur Farin. *quæst. 67. de testib. nu. 83.* idemque Ioan.
5 Monach. Germa. *in d. c. quoniã. n. 4.*] † Notandum tamen causam hanc esse in specie allegandam, ita vt numerus annorum exprimatur, vt supra monui; nec sufficit in genere dicere testes esse senes, alias denegatur processus, vt factum in causa Rosenberg contra Teutschmeister: Abel von Essen contra Gottingen. Nec sufficit † sola specifica allegatio, 6
sed vlterius requiritur, vt senium ab allegante probetur. argum. *l. actor. de probat.* tradit in specie Hartman. *obseru. 10. lib. 2. tit. 15. de quo suo loco* [Quomodo autem ratione senii † supplicari debeat, docetur in formulario, *cap. 3. form. 1. b. titul.*] a

CAPVT VII.

De tempore & loco contagioso.

SVMMARIA.

1 *Ratione contagionis petitur hæc commissio.*
2 *Tempore pestis testamentum coram duobus testibus factum valet.*
3 *Cameræ iudicium transfertur propter pestem.*
4 *Commissarius propter pestem locum vbi cæpit examinare, relinquere potest.*
5 *Si quis ad locũ pestilentialem proficiscitur hæc commissio impetrari potest.*

SEcunda causa est morbus † contagiosus, 1
grassans in aliquo loco. *c. quoniã frequenter. vt lite non cont.* Et ratio est, quod his casibus sæpissime receditur à regulis iuris cõmunis. [Tempus enim pestis, dicitur tempus mortis, & hoc tẽpore omnia iura soluuntur, tam ratione contractuum, q̃ ratione vltimarum voluntatum, & iudiciorum, ideo eo tempore senii ratio non tam accurate habenda est, quandoquidem

Mixta senum, ac iuuenum densantur funera.

Ita tradit And. Gail. *obseruat. 92. num. 7. vers. tametsi tempore pestis. lib. 1.* Pract. Corrad. *titul. de testib. rub. de recept. ante lit. contest. n. 48 in primo casu. fol. 138. col. 1. in fin.* ex Ripa, quem allegat, *in tract. de peste. rub. de priuil. iudicii causa pest. nu 44.* idem Corrad. *d. n. 48. in 50. casu, fol. 139. col. 2. in fin.* Monticel. *in repert. test. rub. lite non contest. fol. 96. col. 1. vers. fin.*] † Sic testamentum corã duo- 2
bus testib. factũ valet. Mynsing. *obs. 96. centur. 1.*
† Ex hac causa Cameræ iudiciũ transfertur. *or-* 3
dinat. tit. 34. part. 2. † Ex eadem quoque Com- 4
missarius locum, vbi cœpit commissionem, mutat, vt sæpissime factum esse memini. Et ex hac sola ratione etiã alio nullo accedente cõmissio decreta, & testes iuniores admissi in causa Braunschweig contra Hessen 1. Iulii. an. 1566. [Tilemannus (vti se vocat) de Benig. *obseruat.* supplicand. Camer. *cent. 2. obseruat. vndecim.. nu. tertio.* vbi casum similem

refert. Et in causa Hildesheimb contra Wiltzuhr / cuius votum extat, *in primo tomo symph.*
5 *supplic.part.2.tit.9.post supplic.28.vot.1.*] † Et
hoc etiam procedit, si testis ad locum contagiosum proficiscatur. late Schrader, *de feud. part.2.part.principal.9.nu.*110.

CAPVT VIII.

De Morbo.

SVMMARIA.

1 *Propter valetudinem testes ad memoriam rei perpetuam examinantur.*
2 *Valetudinarii à tutela excusantur.*
3 *Febri acuta laborantes, an sic examinari possint.*
4 *Valetudinarii propriè sunt, qui lecto detinentur.*
5 *Iudicis arbitrio relinquitur, quinam sint valetudinarii.*
6 *Propter hanc solam causam commissiones has decerni.*
8 *Ægrotum testem an si reconualeat Commissarius examinet.*

DEcernitur & hæc commissio, si testes
1 sint † valetudinarii, vel alias graui morbo detineantur. *cap. quoniam frequenter. vt lite non contestata.* Hi enim multis gaudent priuilegiis, non enim coguntur dicere testimo-
2 nium *l.inuiti ff.de testib.* † Non possunt cogi ad tutelam. § *item propter.Instit.de Excusat.tutor.* Qui autem dicantur morbo laborare tali, vt subito non expectato ordinario processu ex-
3 aminandi sint, breuiter videndum. † Aliqui omnes laborantes morbo aliquo contra naturam, vel qui propter corporis debilitatem infirmi sunt, vt puta febrim acutam habentes putant examinandos, sed reuera hæc opinio, inspectis rationibus textus supra propositi, nõ subsistit, vt eam recte refutat Menoch.
4 *cas.60.num.*4. Secunda opinio fuit † Mynsing. *in d.cap.quoniam*, qui valetudinarios eos vocat, quos morbus lecto detinet, propter quorum infirmitatem timetur de morte *nu.*27. Quod tamen ita intelligendum puto, si medici periculum mortis adesse ex vrina, vel aliis indiciis
5 colligant. † Tertia opinio fuit eorũ, qui hanc rem iudicis arbitrio reliquerunt. Panormit. *d.loc.nu.* 19. quos ad longum refert Menoch. *d.cas.60.nu.5.* Vbi tamen non propriè Iudicis arbitrio committitur, sed describit valetudinarios, qui habitu & effectu sæpe male habent atque ita frequenter ægrotant: quam descriptionem tamen an Iudex attendere debeat, valde dubito, hi enim homines vtplurimum diutissime viuere solent. [Idque ex iudicio & consilio Medicorum, seruandum, Prosp. Farin. docet, *quæst.77.numer.90.lib.3.tit.8. vbi nu.* 91. ac recte tradit, & mulierem prægnantem dici hoc casu valetudinariam, quod tũ maxime obtinere putarem, si de primo partu: (qui semper difficilior est) agatur. Et hinc apud Germanos hæc res ita determinatur sorgliche kranckheiten / h. e. periculosos morbos, ord.
Braunsvvicensis *tit.50.in fin.princip.*] † Et pro- 6
pter hanc vnicam causam mortis, aliquando admissam, & decretã memini in causa Wolmershausen contra Brandenburg / 27. Septembris anno 1589. commissionem. [Sed quid, si tempore expediendæ commissionis
conualuerint, examinabit ne † Cõmissarius. 2
Negatiuam puto de iure veriorem, secutus Felin. & Farinac. *d.l.quæst.75.nu.* 111. Commissarius tamen inspiciat, an in cõmissione hæc vna, an aliæ causæ exprimantur, & in dubio, tutius examinabit testem, reseruata parti hac exceptione.

CAPVT IX.

De absentia.

SVMMARIA.

1 *Absentia facit locum huic commissioni.*
2 *Qui abesse dicatur.*
3 *An differentia inter absentiam necessariam & voluntariam hic locum habeat.*
4 *Negatiua.*
5 *Diuturna debet esse absentia, & quando non diuturna sufficiat.*
6 *Susceptio itineris an faciat huic Commissioni locum.*
7 *Testes si reuertantur tempore litis contestationis, an iterum examinandi.*
8 *Qualis absentia requiratur.*
9 *Iuramentum à teste absente exigi potest.*

QVartus † casus est absentia. *d.cap.quoniam.* 1
frequenter. [late Fari. *quæst.75.n.82.li.3.ti.8. & quæst.76.n.136.*] ratio huius est; qa ob locorũ distantiã, temporis diuturnitatẽ, & incõmoda multa, verisimile est, illos domũ nõ reuersuros.

2 ros. Decisio. *Lucens.44.n.6.* Abest † autem, qui
à loco domicilii abest. Mynsing. *ibid.* quod ta-
men improbat Panorm. qui absentiam non à
loco domicilii computandam dici'. *in d.c. quo-
niam num.* 14. Aliqui definiunt, qui est extra
iurisdictionem iudicis sui ord.n. rii, & quous-
que ipsius limites se extendunt. Menoch. *de
arbitrar. lib. 2. cas. 61.* [cæteri eos pro absentibus
habent, qui à loco iudicii absunt. de quo con-
sulatur Farinac. *de opposit. contra test. quæst.* 77.
num. 103.] de quibus tamen supra dictum est.
Hoc scilicet Iudicis arbitrio committi. Hart-
man. Hartman. *lib. 2. tit. 15. obseruat. 6.* Circa hæc
quæritur, An non distinguendum inter † ab-
3 sentiam: ita, vt his tantum necessariæ absentię
ratio habenda, quæ alias solet attendi. An &
probabilis consideranda, quæ in pluribus nõ
excusat, & voluntaria, quę nunquam meretur
4 excusationem. Et † dico breuiter non habere
hanc distinctionem hic locum, per ea quę de-
cis. Lucens. *d. loco* late tradit *nu.* 4. 5. *&* 6. Ratio:
Quia non agitur de priuilegio absenti ratione
absentiæ concesso, sed de tertii iure conser-
uando, cuius, ex qua causa absit, nihil interest,
modo diu absit, ita vt ille, si quid forte ipsi hu-
manitus accidat, probationes saluas habeat.
Diu † autem dicitur abesse secundum arbi-
5 trium Iudicis, qui hoc varie æstimabit, per-
pensa negotiorum qualitate. Panorm. *d. l num.*
17. Innocent. *num.* 2. Mynsing. *num.* 12 *&* 13. Vbi
illud latius explicant. Menoch. *de arbitr. lib.* 2.
cas. 62. Quid enim, si testis in periculo mor-
tis constitutus? sane in ea specie aduersarius
dicitur absens, si statim reperiri non possit.
6 Hartm. Hart. *tit. 15. obser. 6.* Aliquando † tamen
absentia, etiam non diuturna sufficit; veluti si
quis periculosum iter suscipiat, aut mare con-
scendat. *l. 3. cum l. seq. de donat. caus. mort.*. Vbi do-
natio mortis causa dicitur fieri, quando quis
per insidiosa loca iturus donat. Quod multis
exemplis declarat Menoch. *cas.* 63. Ac tandem
id Iudicis arbitrio cõmittit, *nu.* 10. Et sic quan-
do de festinato discessu agitur, Commissio de-
cernitur: vt factum in causa Fridberg contra
Fugger/[30. *Iul. Anno.* 72.] per doctrinam Rot.
decis. 1. & 2. in antiq. tit de test. Circa † hanc rem
7 tamen aduertendum. Quod si testes postmo-
dum tempore comparitionis Partis, & litis
contestandæ superuenirent, euanescere corũ
receptionem, nec amplius satis fore ad pro-
bationem, sed duntaxat fumum facere, vtpote
ad habendam remissoriam ad Partes, vbi te-
stes reperirentur, pro illorum repetitione.
Rota *decis. 110. in antiq.* sequitur Rom. *in l. si ve-
ro. §. de viro. 64. fallent. sol. matr.* Felin. *in d.c. quo-
niam frequenter. col. 5. nu. 4. versic. adde etiam aliud
speciale.* ibi, *si tamen superuenirent:* de quo tamen
quid sentiendum, infra explicabitur; hic atti-
gisse ac viam demonstrasse sufficiat. Et † quæ 8
de futura absentia testium supra diximus, ita
intelliges, dummodo absentia sit futura talis,
vt si Pars citaretur, ac lis contestaretur (vbi
necessaria est) testis commode haberi non
posset, ad notat. per Abbat. *in d. cap. quoniam
frequenter. num. 6.* & per Felin. *ibid. col. 5. versic. cir-
ca. 1. quæst. Abbat.* In qua specie seruatum est,
quod testes recessuri ad Ciuitatem Ananiæ,
iurantes se recessuros, & non breui reuersu-
ros, recipi possint, tanquam affuturi. Ægid.
conclus. 616. incip. etiam testes, de testib. Dixi † au- 9
tem iurantes, quia ne fieret fraus, & testes in-
ducerentur, tanquam affuturi non essent, in-
oleuit mos in palatio, vt à similibus, qui vt af-
futuri inducuntur, duplex iuramentum exi-
gatur, vnum de futura absentia, aliud vero de
veritate dicenda, prout attestatur Felin. *in d.
cap. quoniam frequenter. col.* 4. allegat Rot. *decis.
292. in antiq.*

CAPVT X.

An ratione obliuionis testes ad perpetuam rei memoriam examinari possint?

SVMMARIA.

1 *Obliuio secundum aliquos facit locum huic Commissioni.*
2 *Quot annis introducatur.*
3 *Arbitrio Iudicis committitur, quando propter obliuionem concedatur.*
4 *Contraria opinio rationibus confirmatur.*
5 *Distinctio Doctorum circa has opiniones, & an ea subsistat.*

STATVITVR ab aliquibus † si periculum 1
obliuionis immineat huic speciei Com-

missionis locum esse. Hostien. *in c. quoniam frequenter. verb. subtrahatur. vt lite non contest.* Bart. *in l. Carbonianum. §. dua autem. ff. de Carbon. edict.*
2 Quam quidam ex † quinquennio metiuntur. argum. *l. sciendum. §. quod dicitur.* & ibi Zas. *num. 4. ff. de separat.* allegatur ad hoc Angel. *in l. peregre. de acquir. possess.* Menoch. *de arbitrar. iudic. quæst. cas. 26. cent. 1. lib. 2.* Bursat. *consil. 47. nu.*
3 *19. lib. 1.* Alii † Iudicis arbitrio committere hoc malunt, vt is æstimet, an periculum obliuionis subsit, necne. Butr. Panormit. & Soar. quos allegat & sequitur Mynsinger. *in d. cap. quoniam. num. 24.* late tractat Hartman. *obseru. 10. lib. 2. tit. 15.* Vbi rationem adducit, quia homines aliquãdo per obliuionem factum proprium obliuioni tradunt, Dd. *in c. ab excommunicato. de rescript. l. 3. §. si dua. ff. de Carbon. edict.* Ve-
4 rior † tamẽ esse videtur tertia opinio, qua traditur, ob obliuionem nunquã Testes ad perpetuam rei memoriam posse recipi, nititurq; hisce rationibus. Primo, quia textus id nusquã dicant, & sine textu loqui erubescere debemus, per text. *in §. consideremus. authent. de triente & semiss.* Deinde, quia si concederetur, ob hãc causam examinari Testes, magna confusio ex ea oriretur, quia semper allegaretur timor obliuionis, & sic Iudices immensis laboribus & disputationibus afficerentur, quæ confusio est vitanda. Hancque posteriorem sententiam tenet Calderinus *in d. cap. quoniam. verb. subtrahatur.* Eamq; in Camera obseruari puto: Non enim vidi aut inuestigare potui Commissiones ex hac causa in Camera esse decretas. Alii
5 sic † temperant; quod si Reus absens nõ possit de facili conueniri, tunc satis de obliuione constare, Dd. Hartman. Hartm. *lib. 2. obseru. 10. tit. 15.* Quæ opinio vix subsistit, nam non tam propter obliuionem hoc casu decerneretur hæc Commissio, quam absentiam.

CAPVT XI.

De aliis casibus, quibus ante litis contestationem examinatio concessa.

SVMMARIA.

1 *Si electio confirmanda.*
2 *In causa matrimoniali.*
3 *Quando Actor ratione iuramenti agere impeditur.*
4 *In spiritualibus & hisce connexis.*
5 *In causis fideicommissorum.*
6 *In causa purgationis.*
7 *Ratione libertatis.*
8 *In causis odiosis.*
9 *Quum impubes in possessionem mittitur, ratione Carboniani edicti.*
10 *Quando persona est suspecta.*
11 *Cum commodum publicum offenditur.*
12 *Iudex ad cautelam ex officio potest facere, vt huic Commissioni sit locus.*
13 *In omnibus causis, in quibus Iudicis officium imploratur.*
14 *In omnibus causis, in quibus libello non est opus.*
15 *Quid de hisce causis sentiendum, & vbi sedes huius materia.*

ET hactenus præcipuas huius extraordinariæ Commissionis causas breuiter enumerauimus, sunt tamen & aliæ plures, vt supra monui; quæ, vt cuiuis in promptu sint, breuiter hic tanquam in tabella annotare, & cuiuis ob oculos ponere, nõ abs re huius materiæ esse arbitratus sum: Lector earundem latiorem explicationem expetens ex Dd. *in c. quoniam, vt lite non contest.* inquiret, non enim consultum esse duximus, eas omnes hic referre. Primus est, † si de electione confirmanda 1
vel cassanda agitur, idq; quia electiones fauorabiles. Secundus, † quando agitur de matri- 2
monio carnali, & is qui conuenitur contumax est. Ratio: quia causæ matrimoniales maximo fauore dignæ sunt. Tertio, † quando 3
Actor nequit agere propter interpositum ad tempus iuramentum, vel antequam absolutionem impetret, præparatoria ergo ei denegata non censentur. In † omnibus causis 4
spiritualibus fauore illarum: cui & illa similis est, cum agitur de statu & libertate Ecclesiæ, vt & hæc cum agitur cum aliquo possessore de beneficio Ecclesiastico obtinendo. Quinto, † in causis fideicommissorum: ex eo quod 5
& hæ fauorabiles habeantur, quæ tamen an in Camera procedant dubito, & quod de fideicommissis statuitur, etiam ad Trebellianicam, tanquam simili priuilegio suffultam trahi volunt Doctores. Sexto † in causis purga- 6
tionis; cuius ratio fauor innocentiæ statuitur: quod tamen in Camera, cum de purgatione in causa fractæ pacis agitur, an obtineat, apud mo

7 me nondum expeditum est. Libertatis † quoque fauore receptum, vt Testes sic examinentur. & hæc ratione fauoris sic constituta sunt.
8 In † odiosis causis, etiam idem sæpe obtinet, in quibus præfigitur Actori terminus, in quo si non veniat postea non auditur. Similiter lo-
9 cum † habet præsens materia, cū impubes ex Carboniano edicto, & mulier ventris nomine petit se in possessionem mitti, vel cum Reo absente Actor petit se mitti in possessionem bonorum causa custodiæ, vel cum quæritur, an intersit Actoris rem exhiberi, vel quando legatarius petit sibi satisfieri de legato, & quæritur, an sit ei relictum legatum, vel cum filius petit alimenta, & quæritur, an sit filius, vel è conuerso, vel cum pignora capiuntur ex causa iudicati, & quæritur, an sint condemnati. In prædictis si vocatus sit contumax, possunt Testes recipi, & diffinitiua ferri sententia. [in iudicio legis diffamari Blarer. *in l. diffamari.*] Et hæ sunt causæ speciales: sunt & generales.
10 Primo, † cum persona est suspecta. Secun-
11 do, † vbicunque commodum publicum of-
12 fenditur, vt in malo officiali. Tertio, † Iudex ad cautelam semper potest ex officio ante litis contestationem probationes suscipere.
13 Quarto, † in omnibus causis, vbicunque aliquid Iudicis officio deseruiente actione ex-
14 peditur. Quinto, † in omnibus emergentibus, & vbicunque libellus non admittitur: quod licet aliqui in dubium vocent, tamen eius vsum hodie in Camera esse frequentissimum supra *lib. 2. de temporib. petendi commissionem* dictum est. Ad extremum, quando est tempus feriarum quo agi non potest. Leopold. Dick. *in œconom. de testib. versic. qualiter vero*
15 *testes sint producendi.* Illud † tamen monendum, de prædictis causis inter Doctores non plane conuenire, vt & reuera multæ sunt, quæ si ad Lydium lapidem examinentur, facile corruerent. Plenam autem earundem probationem & allegationē ideo omisimus, quia ab omnibus fere *in c quoniam frequenter.* cumulatim referuntur, & obuia sunt, ideoque omnia hic in specie describere & repetere, superstitiosum esse putauimus: si qui autem Doctorum lecturis destituantur, legant Nell. à sancto Geminian. *in 2. part. tract. de testib. num. 33.* Speculat. *in Rubric. de testib.* Damhouder. *in prax. rerum ciuilium. cap. 162.* Hartman. *obseruat. 10. tit. 15. lib. 2.* [ac nouissime Prosper Farinac. *in opposit. contra testes, lib. 3. tit. 8. quæst. 76. & sequentib.* vbi late, id ipsum prosequitur, vt & Speckhan. *class. 4. centur. 2. quæst. 29.* quorum dicta omnia commode sub præcedentibus, complecti possunt.]

CAPVT XII.

An vna causa sufficiat, an vero plures enarrandæ sint.

SVMMARIA.

1 *Vna causa regulariter sufficit.*
2 *Multa iuuant, quæ singula non prosunt.*
3 *Coniungi has causas exemplo demonstratur.*

VNAM † ex hisce causis sufficere, ex iis 1 quę supra in deductione causarum senis, absentiæ & contagii diximus, colligitur. Cum autem † plura coniunctim multum operen- 2 tur, iuxta vulgatum versiculum:

Et quæ non prosunt singula multa iuuant.

in more habent Partes, plures simul accumulare, Capic. *decis. 123. num. 7.* idque tunc præcipue, cum vel probari, vt debebant, non possunt; vel causæ ex illorum numero sunt, vt solæ huic Commissioni non faciant locum. Ita in † causa Newburgische Vormünder contra 3 Bischoffen zu Straßburg / 24. Septembris, Anno 1560. præter ætatem, allegabatur per mortem potuisse agi, item punctum deuolutionis, diu disputatum, & ideo ad litis contestationem nondum perueniri potuisse, causam esse pupilli, per quē, quominus agat, stare possit, & ita decreta in consueta forma. Similiter in causa Bernhausen contra Ulm / cum de his esset disputatum, omnes causæ coniunctim aliquid effecerunt, quod singulæ non potuissent. [formulæ huius rei videantur *cap. 1. & 2. per totum, in formulario meo.*

CAPVT XIII.

De Probationibus.

SVMMARIA.

1 *Probationes hic non requiri.*

2 Vbi

2 *Vbi summum periculum in mora, probationes non exiguntur.*
3 *Suspicio vel præsumptio sufficit in impetranda hac Commissione.*
4 *Contrarium, scilicet requiri probationes.*
5 *Doctores, qui hanc sententiam sequuntur.*
6 *Semiplenæ probationes sufficiunt.*
7 *Iuramentum testis examinandi sufficit.*
8 *Præiudicium iniunctæ probationis.*
9 *Ad cautelam semper documentum aliquod adducendum.*

ILLVD inprimis in quæstionem hic venit,
An probationibus in hoc processu opus?
1 Et videbatur † dicendum, quod non. Primo,
quia iuris & ordinationis est stari narratis
supplicantis. Secundo, quia licet multæ sint
in quibus documenta requirantur, vtpote
cum de denegata iustitia, ex *l. diffamari.* ratione
pacis publicæ acturus, illa tamen specifice in
ordinatione Cameræ recensentur. Cum ergo
de hoc processu ne verbo quidem fiat mẽ-
tio, valet hic illud, quod exceptio firmet re-
2 gulam in casibus non exceptis. Tertio † hoc
vel eo nomine in præsenti materia obtinere
videtur, quod cum hi processus petuntur,
summum plerunq; periculum est in mora, &
ideo de probationibus non debere, neq; Par-
tem, neq; Iudicem esse sollicitum, concludẽ-
dum videbatur. Ferrar. *in forma libelli ad æternã*
3 *rei memor. verb. timeatur. nu.* 1. Et hinc † nonnulli
tradunt suspicionem tantum sufficere. Bart. *in
l. in leg. Aquil. ad leg. Aquil.* Bart. Socin. *consil.* 244.
incip. facti contingentia. Pistor. *q.* 39. *nu.* 6. Schrad.
de feud. 2. *part.* 9. *part. princ. sect.* 13. *nu.* 110. Vbi ad-
dit vel præsumptionem. Et hanc sententiam
sæpissime obseruatam, ac quotidie obserua-
4 ri scio. E contrario † vero in omnibus pene
Commissionum generibus causę allegatę de-
bent doceri, vt infra explicabitur: idem ergo
& hic merito obtinet. Quod & his nititur ra-
tionibus. Primo, quod allegans debeat proba-
re. *l. actor. de probat.* & supra allegati testantur,
quod petens hanc Commissionem, exorbi-
tans, & tale, quod non leui de causa concedi
debet, vt testantur Dd. *in cap. quoniam. vt lit. non
contestat.* expostulet, cuius fundamentum pro-
bandum est: statur enim regulæ, donec exce-
ptio probetur. Huic accedit, quod vt infra di-
cetur, Iudex per interlocutoriam debeat de-
cidere an causæ sufficientes necne. Rolà Val.
consil. 23. *num.* 20. *lib.* 3. ad quam sine præceden-
ti probatione non potest facile deuenire. Vn-
de Doctores communiter concludunt, quod 5
cognitio summaria requiritur, semiplenamq;
saltem probationem Iudici prius faciendam
esse, qualiter senes, aut valetudinarii illi sunt,
& timor est, ne vitam cum morte commutẽt,
siue quod loco recedere, & longius ire parãt,
aut bellum petere, vel mare pertransire, alias
examinari non possunt, vt Bart. docet, cuius
asseclæ sunt omnes *in l. Aquilia. §. si deletum. ad l.
Aquil.* Abb. Felin. & cæteri communiter *in cap.
quoniam frequenter, vt lit. non contest. & in c. Albe-
ricus. de test.* Bart. & reliqui hoc idem tradunt *in
l.* 4. *§. prætor. ff. de dam. infect.* Alexand. *consil.* 206.
lib. 2. Vestr. *in prax. c.* 2. *n.* 3. *lib.* 6. qui abunde lo-
quitur, & quonam modo in Romana Curia
vsu receptum sit, & docet quoq; compilator
ille *form. aduoc. in* 2. *tract. c.* 36 *&* 37. Nic. Anton.
Grauat. *ad Vestrium, d. loc. nu.* 32. Hartm. Hartm.
obser. 10. *tit.* 15. Schrad *de feud.* 2. *part.* 9. *part. prin-
cip. num.* 110. Et † ne videantur Doctores hic 6
impossibile efflagitare, in hoc puncto semi-
plenam saltem probationem exigunt. Schra-
der. *d. loco.* [Ac alii præcitati, imo suspicionem
duntaxat nonnulli. Farinac. *quæst.* 77. *num.* 99.
de quo tamen dubito.] Vel † si aliter fieri 7
non possit, iuramentum testis examinandi
exigat. Ita post Socin. Felin. & Syluan. tradit
Schrader. *dicto loco. num.* 110. quod & supra di-
ctum. [ac ita in absentis futuri testis persona
prodidit Farin. *dict. l. num.* 94 & sic duplex præ-
stat iuramentum, & de futura absentia, & ve-
ritate dicenda. Farin. & Grauat. *dictis ll.* quam-
uis *num.* 96. extra Romanam Curiam vnum
sufficere putet, quod ita accipio, si hoc casu
in specie petatur quęri à teste, an impedimen-
tum adsit.]

Et hanc sententiam etiam † olim Camera 8
secuta est, partibus iniungendo, vt causam do-
ceant, referente Saylero Anno 1566. 6. Iulii,
hoc modo: In Sachen N. contra N. ist er-
kannt / wo fern Doctor N. angegebener ster-
bender Leuffte glaubwirdig Vrkundt vorbrin-
gen / oder aber angezogener Zeugen Alter / in
specie benennen wirdt / daß als dann gebettener
Commission halben ergehen soll / was recht ist.

Hoc

Hoc est: In causa N. contra N. decretum est, quod si Doctor N. prætensam aeris infectionem per documentum legitimum docuerit, vel allegatam testium ætatem in specie nominauerit, tunc fieri debere, quod iuris est. Et nititur id etiam hac ratione: quia nihil frequentius est, quam multa dissimulare, & effingere in hoc processu, quo Partes sæpissime grauantur, quibus ordinaria via præripitur. In Camera enim Rotulus deponitur, & aliquot anni, antequam lis contestetur, prætereunt.

9 Dato † tamen non concesso non esse necessitatis, fundamentum huius petitionis probare; ad cautelam tamen Partes hoc facere debebant, vt ita in tuto sint, & ne deinceps, cum magno ipsorum discommodo testes plane omni fide destituantur, & ipsorum sumptus perdantur. Et hanc doctrinam probat Imber. *in Instit. forens. hoc tit.* cautius esse dicit, si summatim de morte & absentia doceant. Et Ioan. Ferrar. *in form. libelli pro commiss. ad memor.* his verbis: Tu tamen, qui cautus esse, & sine mora processus obtinere cupis, cura, vt Testium producendorum confessionem propriam super ætate in authentica forma exhibere possis, vna cum supplicatione: sufficit enim, quod Testis profiteatur se senem, vel absuturum, aut per Medici relationem de morbi periculo constet. arg. *l. semel. C. de re milit.* Ferrar. *de libel. ad etern. rei mem. verb. timeatur.* Hartm. Hartman. *d. obseruat.* 10. Circa quod Iudicis arbitrium plurimum valet.

CAPVT XIV.

De officio Iudicis.

SVMMARIA.

1 *Iudex summatim inquirere debet, an causæ sufficientes.*
2 *Iudex per interlocutoriam dirimit, & an hoc in Camera locum habeat.*
3 *Quæ Iudex hic considerare debeat.*
4 *Quod si personas propositas non satis qualificatas inueniat.*
5 *In facto recenti non habet locum hæc Commissio.*
6 *Iudex cognoscit, an sua Iurisdictio.*
7 *In Commissionibus exorbitantibus, vtpote instrumentorum, diligens obseruatio adhibenda.*
8 *Generaliter ad quæ præcepta aduertendum.*
9 *Articuli & hic examinandi.*
10 *Circa tempora quæ Iudex obseruabit.*
11 *Iudex videns protelationem Partis, quid agat.*
12 *In dubio Iudex decernit Commissionem.*
13 *Periculo Partis sæpe decernitur hæc Commissio.*
14 *Vna causa vera, altera falsa existente, quid faciendum.*

IVDICIS proprium † est, antequam Commissionem hanc decernit, primum summatim inquirere & cognoscere, num scilicet sit causa talis, propter quam ad examen hoc procedi possit. Schrader. *de feud. 2. part. 9. part. princip. sect. 13. num.* 110. 1

Ac † alii volunt, Iudicem debere per interlocutoriam, An causæ sint sufficientes nec ne declarare. post gloss. & Bartolum tradit Pistor. *quæst.* 39. *lib.* 1. Menochius *de præsumpt. lib. 2. præsumption.* 54. *num.* 4. Sed hæc ad Cameram non pertinere quis dicet; cum ibi raro an causæ sufficientes nec ne pronuntietur; maxime si extraiudicialiter procedatur. Cui respondetur, satis declarare Iudicem, quando committit Testium examen, nam facto illo significatur Iudicis voluntas & animus. Crauet. *consil. 319. nu.* 11. Roland. *consil. 23. lib.* 2. Menoch. *de præsumpt. præsumpt. 54. nu. vlt. lib.* 2. vbi hoc in specie docent. [tamque opinionem sequitur Farinac. *quæst. 76. num.* 131.] Cum † ergo causæ fere omnes, quas supra enumerauimus, ab ipsius arbitrio dependeant, vt ibidem docui, ad ea præcepta (eo fine illic tradita) animum aduertat, quibus si doctrinam, & sincerum ac exquisitissimum ingenium adhibeat, nullum mihi dubium est, omnia rite peractum iri. Quibus † in specie quædam, quæ Iudex, si feliciter & cum fructu versari velit, consideratu cogitur adiicienda. [si illud saltem præmisero, Iudicis hanc cognitionem hic non plenariam, † sed summariam exigi, Farinacius post alios *dict. l. num.* 132.] Primo ergo inquirat omnes circumstantias, an verisimiles vel probabiles, maxime circa personas examinandas. Deinde circa ipsam rem, ratione cuius periculum allegatur, verbi gratia: Si † factum non sit antiquum, vtpote actum iri aliquando de seruitiis à rusticis præstandis, aut de iure venandi: tunc quia non facile potest perire probandi facultas, non decernitur Commissio, quod & consideratum scio. 2 3 4 5

2 *Vbi summum periculum in mora, probationes non exiguntur.*
3 *Suspicio vel præsumptio sufficit in impetranda hac Commissione.*
4 *Contrarium, scilicet requiri probationes.*
5 *Doctores, qui hanc sententiam sequuntur.*
6 *Semiplenæ probationes sufficiunt.*
7 *Iuramentum testis examinandi sufficit.*
8 *Præiudicium iniunctæ probationis.*
9 *Ad cautelam semper documentum aliquod adducendum.*

ILLVD inprimis in quæstionem hic venit,
An probationibus in hoc processu opus?
1 Et videbatur † dicendum, quod non. Primo,
quia iuris & ordinationis est stari narratis
supplicantis. Secundo, quia licet multæ sint
in quibus documenta requirantur, vtpote
cum de denegata iustitia, ex *l. diffamari.* ratione
pacis publicæ acturus, illa tamen specifice in
ordinatione Cameræ recensentur. Cum ergo de hoc processu ne verbo quidem fiat mẽtio, valet hic illud, quod exceptio firmet re-
2 gulam in casibus non exceptis. Tertio † hoc
vel eo nomine in præsenti materia obtinere
videtur, quod cum hi processus petuntur,
summum plerunq; periculum est in mora, &
ideo de probationibus non debere, neq; Partem, neq; Iudicem esse sollicitum, concludẽdum videbatur. Ferrar. *in forma libelli ad æternã*
3 *rei memor. verb. timeatur. nu.* 1. Et hinc † nonnulli
tradunt suspicionem tantum sufficere. Bart. *in
l. in leg. Aquil. ad leg. Aquil.* Bart. Socin. *consil.* 244.
incip. facti contingentia. Pistor. *q.* 39. *nu.* 6. Schrad.
de feud. 2. *part.* 9. *part princ. sect.* 13. *nu.* 110. Vbi addit vel præsumptionem. Et hanc sententiam
sæpissime obseruatam, ac quotidie obserua-
4 ri scio. E contrario † vero in omnibus pene
Commissionum generibus causę allegatę debent doceri, vt infra explicabitur: idem ergo
& hic merito obtinet. Quod & his nititur rationibus. Primo, quod allegans debeat probare. *l. actor. de probat.* & supra allegati testantur,
quod petens hanc Commissionem, exorbitans, & tale, quod non leui de causa concedi
debet, vt testantur Dd. *in cap. quoniam. vt lit. non
contestat.* expostulet, cuius fundamentum probandum est: statur enim regulæ, donec exceptio probetur. Huic accedit, quod vt infra dicetur, Iudex per interlocutoriam debeat decidere an causæ sufficientes nec ne. Rol. à Val.
consil. 23. *num.* 20. *lib.* 3. ad quam sine præcedenti probatione non potest facile deuenire. Vn-
de Doctores communiter concludunt, quod 5
cognitio summaria requiritur, semiplenamq;
saltem probationem Iudici prius faciendam
esse, qualiter senes, aut valetudinarii illi sunt,
& timor est, ne vitam cum morte commutẽt,
siue quod loco recedere, & longius ire parãt,
aut bellum petere, vel mare pertransire, alias
examinari non possunt, vt Bart. docet, cuius
asseclæ sunt omnes *in l. Aquilia. §. si deletum. ad l.
Aquil.* Abb. Felin. & cæteri communiter *in cap.
quoniam frequenter, vt lit. non contest. & in c. Albericus. de test.* Bart. & reliqui hoc idem tradunt *in
l. 4. §. prætor. ff. de dam. infect.* Alexand. *consil.* 206.
lib. 2. Vestr. *in prax. c.* 2. *n.* 3. *lib.* 6. qui abunde loquitur, & quonam modo in Romana Curia
vsu receptum sit, & docet quoq; compilator
ille *form. aduoc. in* 2. *tract. c.* 36 *&* 37. Nic. Anton.
Grauat. *ad Vestrium, d. loc. nu.* 32. Hartm. Hartm.
obser. 10. *tit.* 15. Schrad *de feud.* 2. *part.* 9. *part. prin-
cip. num.* 110. Et † ne videantur Doctores hic 6
impossibile efflagitare, in hoc puncto semiplenam saltem probationem exigunt. Schrader. *d. loco.* [Ac alii præcitati, imo suspicionem
duntaxat nonnulli. Farinac. *quæst.* 77. *num.* 99.
de quo tamen dubito.] Vel † si aliter fieri 7
non possit, iuramentum testis examinandi
exigat. Ita post Socin. Felin. & Syluan. tradit
Schrader. *dicto loco. num.* 110. quod & supra dictum. [ac ita in absentis futuri testis persona
prodidit Farin. *dict. l. num.* 94 & sic duplex præstat iuramentum, & de futura absentia, & veritare dicenda. Farin. & Grauat. *dictis ll.* quamuis *num.* 96. extra Romanam Curiam vnum
sufficere putet, quod ita accipio, si hoc casu
in specie petatur quęri à teste, an impedimentum adsit.]

Et hanc sententiam etiam † olim Camera 8
secuta est, partibus iniungendo, vt causam doceant, referente Saylero Anno 1566. 6. Iulii,
hoc modo: In Sachen N. contra N. ist erkannt / wo fern Doctor N. angegebener sterbender Leuffte glaubwirdig Vrkundt vorbringen / oder aber angezogener Zeugen Alter / in specie benennen wirdt / daß als dañ gebettener Commission halben ergehen soll / was recht ist.

Hoc

Hoc est: In causa N. contra N. decretum est,
quod si Doctor N. prætensam aeris infectio-
nem per documentum legitimum docuerit,
vel allegatam testium ætatem in specie nomi-
nauerit, tunc fieri debere, quod iuris est. Et
nititur id etiam hac ratione: quia nihil fre-
quentius est, quam multa dissimulare, & ef-
fingere in hoc processu, quo Partes sæpissime
grauantur, quibus ordinaria via præripitur. In
Camera enim Rotulus deponitur, & aliquot
anni, antequam lis contestetur, prætereunt.
9 Dato † tamen non concesso non esse necessi-
tatis, fundamentum huius petitionis proba-
re; ad cautelam tamen Partes hoc facere de-
bebant, vt ita in tuto sint, & ne deinceps, cum
magno ipsorum discommodo testes plane o-
mni fide destituantur, & ipsorum sumptus
perdantur. Et hanc doctrinam probat Imber.
in Instit. forens. hoc tit. cautius esse dicit, si sum-
matim de morte & absentia doceant. Et Ioan.
Ferrar. *in form. libelli pro commiss. ad memor.* his
verbis: Tu tamen, qui cautus esse, & sine mo-
ra processus obtinere cupis, cura, vt Testium
producendorum confessionem propriam su-
per ætate in authentica forma exhibere pos-
sis, vna cum supplicatione: sufficit enim, quod
Testis profiteatur se senem, vel absfuturum,
aut per Medici relationem de morbi pericu-
lo constet. arg. *l. semel. C. de re milit.* Ferrar. *de li-
bel. ad ætern. rei mem. verb. timeatur.* Hartm. Hart-
man. *d. obseruat.* 10. Circa quod Iudicis arbi-
trium plurimum valet.

CAPVT XIV.
De officio Iudicis.

SVMMARIA.

1 *Iudex summatim inquirere debet, an causæ sufficien-
tes.*
2 *Iudex per interlocutoriam dirimit, & an hoc in Ca-
mera locum habeat.*
3 *Quæ Iudex hic considerare debeat.*
4 *Quod si personas propositas non satis qualificatas in-
ueniat.*
5 *In facto recenti non habet locum hæc Commissio.*
6 *Iudex cognoscit, an sua Iurisdictio.*
7 *In Commissionibus exorbitantibus, vtpote instru-
mentorum, diligens obseruatio adhibenda.*
8 *Generaliter ad quæ præcepta aduertendum.*
9 *Articuli & hic examinandi.*
10 *Circa tempora quæ Iudex obseruabit.*
11 *Iudex videns protelationem Partis, quid agat.*
12 *In dubio Iudex decernit Commissionem.*
13 *Periculo Partis sæpe decernitur hæc Commissio.*
14 *Vna causa vera, altera falsa existente, quid facien-
dum.*

IVDICIS proprium † est, antequam Com- 1
missionem hanc decernit, primum summa-
tim inquirere & cognoscere, num scilicet sit
causa talis, propter quam ad examen hoc pro-
cedi possit. Schrader. *de feud. 2. part. 9. part. prin-
cip. sect. 13. num.* 110.

Ac † alii volunt, Iudicem debere per inter- 2
locutoriam, An causæ sint sufficientes nec ne
declarare. post gloss. & Bartolum tradit Pi-
stor. *quæst. 39. lib. 1.* Menochius *de præsumpt.
lib. 2. præsumption. 54. num. 4.* Sed hæc ad Ca-
meram non pertinere quis dicet; cum ibi ra-
ro an causæ sufficientes nec ne pronuntietur;
maxime si extraiudicialiter procedatur. Cui
respondetur, satis declarare Iudicem, quando
committit Testium examen, nam facto illo si-
gnificatur Iudicis voluntas & animus. Crauet.
consil. 319. nu. 11. Roland. *consil. 23. lib. 2.* Menoch.
de præsumpt. præsumpt. 54. nu. vlt. lib. 2. vbi hoc in
specie docent. [eamque opinionem sequitur
Farinac. *quæst. 76. num.* 131.] Cum † ergo causæ 3
fere omnes, quas supra enumerauimus, ab
ipsius arbitrio dependeant, vt ibidem docui,
ad ea præcepta (eo fine illic tradita) animum
aduertat, quibus si doctrinam, & sincerum ac
exquisitissimum ingenium adhibeat, nullum
mihi dubium est, omnia rite peractum iri.
Quibus † in specie quædam, quæ Iudex, si fe- 4
liciter & cum fructu versari velit, considera-
re cogitur adiicienda. [si illud saltem præmi-
sero, Iudicis hanc cognitionem hic non ple-
nariam, † sed summariam exigi, Farinacius
post alios *dict. l. num.* 132.] Primo ergo inqui-
rat omnes circumstantias, an verisimiles vel
probabiles, maxime circa personas exami-
nandas. Deinde circa ipsam rem, ratione cu-
ius periculum allegatur, verbi gratia: Si † fa- 5
ctum non sit antiquum, vtpote actum iri ali-
quando de seruitiis à rusticis præstandis, aut
de iure venandi: tunc quia non facile po-
test perire probandi facultas, non decerni-
tur Commissio, quod & consideratum scio.

6 Tertio, an sua † sit Iurisdictio ex similibus in-
uestigabit, nam si notorie non esse Iurisdictio-
nem constet, haud decernit Commissionem.
7 Quarto, circa † illa autem, quæ exorbitantia
sunt, diligentior inuestigatio adhibenda, vt
sunt instrumentorum transsumptiones, in
quibus Commissio ad perpetuam rei memo-
riam, vt supra docuimus, regulariter non ha-
bet locum; nisi enim ibi periculum oculis
quasi lynceis videat, petitionem denegabit.
8 Quinto, † præter hæc etiam omnia illa præ-
cepta, quæ libro secundo de officio Iudicis di-
cta sunt, repetet. Sexto, considerabit hic non
9 minus, † quam in aliis Commissionibus con-
siderandum, ne articulos impertinentes ad-
mittat, quod obseruatum in causa Nassaw
contra Maintz / 10. Ianuarii, Anno 1560. Ad
10 extremum † Iudex ad tempus aduertere de-
bet, vt si videat ordinario tempore posse pe-
ti, deneget: vt factum in causa Viermundt
contra Viermundt / & præsenti Anno in
causa Rohe contra Hohekirchen. per tradita
à Capicio *decis.* 96. & id antiquitus etiam ob-
seruatum fuisse certum est. Nam olim ita de-
cretum: In Sachen N. ist D. sein Begeren
in der Supplication / pro Commissione ad
rei memoriam, beschehen / abgeschlagen / vnd
der Bescheid / daß die Partheyen in der Haupt-
sachen fürderlich vollnfahren sollen. Sayler.
Anno 1568. 16. Augusti. Hoc est: In causa N.
D. petitio in supplicatione pro Commissio-
ne ad rei memoriam facta denegata est, & vt
Partes alacriter in causa principali procedát,
11 iniungitur. Aliquando † Iudex cum videt Par-
tem protelare litem, & nolle deuenire ad litis
contestationem, interloquitur hoc modo:
Ferner / in puncto supplicationis pro Com-
missione ad rei memoriam, ist der Bescheidt /
so fern D. in Zeit 2. Monat / so jhme darzu
angesetzt / auff fürbrachte articulirte Klag / li-
tem nicht contestiren wirdt / daß als dann die
gebettene Commission erkeñt / vnd N. N. sampt
vnd sonders zu Commissarien / salua adiun-
ctione Notarii, verordnet seyn sollen. Sayler.
Anno 1564. 20. Octobris. Hoc est: Quod ni D.
intra spatium duorum mensium eo fine sibi
præfixorum ad productam articulatam actio-
nem litem contestatus fuerit, tunc petitam
Commissionem decretam, & N. N. pariter &
sigillatim Commissarios ordinatos esse debe-
re. His sic propositis, si rem ita se habere, de-
cernit, si vero non satis probari, & manifestis-
simæ indicia adesse videat, maxime in extraiu-
diciali, petita denegat, simpliciter abgeschla-
gen. Si † vero dubitet, consultius est, in fauo- 12
rem probationis decernere. Vt † tamen Pars 13
animaduertat Iudicem aliquo modo dubita-
re, sæpe adiicitur hæc clausula (quæ omni-
bus fere decretis cum Iudex verisimiliter du-
bitat, annecti solet) ist die Cõmission pericu-
lo Partis erkennt: & innuit id Visitation Ab-
schied Anno 1579. Idque eo fine, quo ante-
quã ad ipsam Commissionem accedit, omnia
diligenter perpendat, ne sibiipsimet sum-
ptus & litium expensas creet, & hanc clausu-
lam adiectam multis exemplis doceri posset.
Quid † autem Iudici faciendum cum causam 14
vnã veram, alterã falsam videt? Et deneganda
plane videbatur, cuius vestigia extare vidētur
in causa Sickingen contra Ducem Bauariæ
Ioannem Casimirum. Verius tamen, quoad
veram Commissionem decerni, quoad falsam
denegari. *d. cap. quoniam frequenter.* verbi gratia:
Si vna cum senibus testes iuniores nominen-
tur, senes, reiectis iunioribus, admittendos:
quod & obseruatum in causa Magdeburg
contra Herrn Julium Hertzogen zu Braun-
schweig.

CAPVT XV.

De officio partis post decretam commissionem.

SVMMARIA.

1. *Commissio hæc redimenda.*
2. *An perpetua sit hæc Commissio? Affirmatiua.*
3. *Negatiua.*
4. *Ante finem anni redimenda.*
5. *Pars sæpe petit nouos Commissarios.*
6. *Pars contra Commissarium negligentem sæpe supplicat, & quid ei decernatur.*
7. *Senatum inferioris iudicii, apud quem Rotulus depositus, si nolit eum edere, quid agendum.*

HAc sententia † sic prolata, Partis procu- 1
ratori incumbit, vt Commissionẽ hanc
in Camera debito pretio redimat: sed si in-
tra annum hoc non faciat, an cadat processus,
& de

& de nouo alii processus peti debeant, quæri-
2 tur? Et cum † nulla dilatio hisce adiiciatur, vi-
debatur dicendum eas esse perpetuas. Con-
3 trarium † tamen verius esse hisce rationibus
demonstrari potest: primo, quia supra libro
secundo docuimus, omnia mandata esse an-
nalia. Sub quibus (quia diuersitatis ratio dari
nequit) hæc Commissio recte comprehendi-
tur. Quæ sententia à multis approbata, vt vi-
dere licet ex dubiis in Comitiis Ratisbonæ
nuper exhibitis, ac confirmatur *Visitationis
decreto, de Anno* 1580. § Auß wolbedachten Vr-
sachen. [adde rationes ex Deciano *respons.* 18.
4 *num.* 1. *vol.* 1.] Ex † quo necessario sequitur, im-
petrata hac Commissione, Comissario eam
ante finem anni esse insinuandam, alias eum
post annum vigore illius amplius procedere
non posse. vide Sichard. *in authent. qui semel. C.
quomodo & quando.* [hinc lapso anno suppli-
candum de nouo, pro renouatione decreti
seu rescripti ad perpetuam rei memoriam, sic
cum allegaretur causa impossibilitatis; suppli-
catum & decretum 12. Ianuarii, Anno 1600.
prout videre est *in symphor. supplic. part.* 2. *vol.* 1.
supplic. 21. *fol.* 185.] Et Partem hoc, si non iure,
saltem ad remouendam sinistram quamcun-
que male impetratæ Commissionis suspicio-
nem, facere debere, supra libro secundo tra-
5 ditum est. Producens † quoque cum ex variis
circumstantiis vel aliàs in die productionis vi-
det, contra Commissarios excipi, & eas exce-
ptiones releuãtes esse, ac sibi præiudicium ge-
nerari posse, (cum vt infra dicetur attestatio-
nes inualidentur) supplicat in Camera, vmb
Verordnung anderer Commissarien auff er-
kennte Commission / quæ etiam decernitur.
Ita 10. Iunii, Anno 1578. factum in causa der
Herrn verordneten Råht / auch Ritterschafft/
vnd Landtschafft / deß Hertzogthumbs Berg/
contra die verordnete Råht/auch Ritterschafft
vnd Landtschafft / deß Hertzogthumbs Cleue/
vnd Graffschafft von der Marckt. Quod & in
ordinariis Commissionibus obtinere constat
ex Prothocollo in causa Christoff von Wir-
sperg contra Herrn Heinrichen Hertzogen zu
Braunschweig. Huic autem petitioni pro no-
uo Commissario aliquando noui Testes adii-
ciuntur: vt in causa Landtgraff contra Hen-
neberg/ factum. Similiter † cum Commissarii 6
sæpe accepta Commissione, quia non adsunt
dilationes, examen suspendunt, & amicabili-
ter à Parte (quod omnino præcedere debere
existimo) interpellati rem ipsam aggredi su-
persedent, Partes sæpe in Camera supplicant,
& mandata cum clausula vel promotoriales
contra negligentes, petunt: Exemplo Iudi-
cum, secundum priuilegia der Außträg/dato-
rum, qui si non procedant, promotoriales à
Camera decernuntur: ita olim factum in cau-
sa Senatus Coloniensis contra Archiepisco-
pum, in causa Emen/super petitorio. Ad hoc
caput † & hæc referri posse videtur quæstio; 7
si ab inferiori Iudice Rotulus examinis per-
fectus apud Senatum aliquem deponatur, &
postea in Camera agendum, quid factu o-
pus? Et exhiberi tali casu supplicationem pro
compulsorialibus an die Stadt / vbi deposi-
tus Rotulus, vt edant attestationes ad perpe-
tuam rei memoriam, eamque decerni, obser-
uatum in quadam causa 25. Octob. Anno 57.
Et licet dentur ad hoc exceptiones, quare cõ-
pulsoriales non debeant decerni, vt in eadem
causa Anno 1558. 28. Ianuarii factum: Iudex
tamen ad extremum interloquitur, & si (vt in
prædicta 23. Ianuarii, Anno 58. causa) sint irre-
leuantes factæ petitioni annuit, decernendo
compulsoriales saluis exceptionibus post edi-
tionem Rotuli producendis.

CAPVT XVI.

De remediis, quæ Pars contra impetratam Commissionem proponit.

SVMMARIA.

1 *Commissarius an ad solam Partis instantiam obiicientis Commissionem esse per sub & obreptionem impetratam, desistere debeat?*
2 *Inhibitorium mandatum sæpe contra Commissarium petitur, & an obtineat? pro Affirmatiua.*
3 *Parti maximum generatur præiudicium, si testes ante tempus examinentur.*
4 *Negatiua.*
5 *Incommodum sequens ex eo si inhibitio decernatur.*
6 *Attestationes hæ si causæ falsæ non probant.*
7 *Negatiua confirmatur præiudiciis.*
8 *Procuratores sub iuramento tenentur assignare,*

nos esse fidelles aut partiales Commissarios nominatos.

9 *Appellatione interposita, an inhibitio locum habeat.*

10 *Appellari hoc casu posse, & citationem ac compulsoriales decerni, inhibitionem vero denegari, praiudicio demonstratur.*

11 *Respondetur obiectionibus.*

12 *Præsumptio vna tollit aliam.*

13 *Nemo præsumitur immemor salutis æternæ.*

1 IMPETRATA hac † Commissione, vbi parti insinuatur solet rescribere Commissario, Commissionem esse per sub & obreptionem impetratam, ideoque se non teneri comparere: quo tamen non attento Commissarius, si ratione termini fieri potest, vt exceptione hac non obstante compareat, iniungit: sin minus, quia periculum in mora, actum ipsum
2 aggreditur. Nonnunquam † Pars, cum Commissarius eam, exceptione nō obstante, comparere debere monet, Camerā adire, ibidemque extraiudicialiter mandatum inhibitoriū petere solet, ex hoc fundamento, quod hæ Commissiones sint exorbitantes, & ideo non facile decernendæ, nisi aliqua rationabili & prægnanti causa muniantur. Inualidas autem eas hic esse se docere paratam in continenti, prout & cum hac supplicatione, documenta exhibentur. Cum ergo iuxta versiculum:

Corruat inualido fundato robore testium:

Merito hos processus cassari, & inhiberi Cō-
3 missario debere. Hisce † accedit, quod per hoc examen magnum ei generetur præiudicium, ex eo quod Actor futurus hac ratione facile tenorem dictorum testium assequi, & ita quā actionem instituere velit, cognoscere posset: quod sane, quā Parti contra quam producuntur, perniciosum, nemo non videt. Quæ etiam in causa Maintz contra Hanaw/adducta, ex eaq; inhibitio petita. Et id etiam sæpius ex hisce fundamentis in aliis tentatū scio. Cō-
4 trarium † tamen veritatem magis redolet: Iudex enim, vt supra monui, ante diligēter causas eiusq; allegationes ponderasse, & desuper decretū suum interposuisse videtur. Cum ergo statutum in ordinatione & iure communi, quid sit sui officii, isq; id sequatur, non facile semel decreta tollit. [iuxta versiculum:

Turpius eiicitur quam non admittitur hospes.]

Hisce addi potest: quod in dubio magis credi debeat ei, qui impetrauit, quia habet fauorem probationū pro se, quæ adiuuandæ, non constringendæ sunt, ne veritas occultetur. *tex. in l. quoniam. pen in fin. verb. ne probationū facultas angustetur. C. de hæreticis l. pen. in prin. vers. necessitate. C. de reb. cred. c. quoniam. §. 1. vt lit. non contest. c. significauerunt. de testib.* Adhæc † si decerneretur 5
inhibitio, illud sequeretur incommodum, vt interea, dum hæ causæ ad probandum admitterētur, testes vitam cum morte commutare aut res perire possint, cui merito prospicitur. Quibus † & illud coniūgitur, quod Parti 6
hoc ipso parum præiudicetur. Si enim Testes hoc modo examinentur, ei reseruantur exceptiones post publicatas attestationes proponendæ: & si tunc eæ releuantes esse reperiuntur, non solum attestationes (vt infra dicetur) cassantur, & nullæ pronuntiantur, sed etiam Pars in expensas condemnatur. Et † sic sę- 7
pe processus parti (vt An. 66. 16. Ian. Senatui Gottingensi contra Cōmissarios petenti) denegati. Et hæc maxime tunc obtinent, cū præter prædicta aliqualis suspicio iudici ex supplicatione pro inhibitione innotescit, videlicet, si fateatur quidem morbos grassari, sed non ita vehementer, vt factum in causa Hanaw contra Maintz / vbi inhibitio similiter denegata. Nonnunquam ratione personæ Cōmissariorum inhibitoria mandata vt & alii processus petuntur: comparent enim hi coram Cōmissariis, & eos suspectos allegant, Commissarii è contra videntes causas à se alienas procedunt: per ea quæ supra *par. 1. lib. 4.* tradita sunt. Petitur autem mādatum contra Cōmissarium, in quo tamen Iudex simile iudicium, quod † in priori adhibebit: idq; vel eo magis, 8
cum Procuratores sub iuramēto præstito debeant indicare, non esse subditos aut addictos producenti, quo iuramento in dubio statur. Appellationes † quoq; sæpe interponuntur, 9
& cum hisce petitur inhibitio: ita factū 24. Septemb. Anno 80. Supplicabatur pro citatione, inhibitione, & compulsorialibus, & narrabatur in instrumento appellationis, appellantem recusasse Commissarium, tanquā suspectū, ratione familiaritatis & intimæ amicitiæ. Fundatam † eorum puto fuisse intentionē ex 10

Mynſ.

Mynſ. obſer. 29. cent. 3. vbi ſic loquitur: Quādo decernitur commiſſio ad examinandum teſtes ad perpetuam rei memoriam, & pars aduerſa ad emiſſam à Commiſſario, citationem coram eo comparet, ipſiusque perſonam, veluti ſuſpectam, ex certis quibuſdam cauſis recuſat: tunc, ſi Commiſſarius nihilominus cū examine procedat, pars autem citata appellet ad committentem, ſolet in Camera recipi talis appellatio & decerni citatio: ita factū in cauſa Epiſcopi Aichſtetēſis contra Tutores liberorum quondā Chriſtophori de Schenckenſtein, relata die 8. Martii. anno 1555. Hæc Mynſingerus. Ad prædictā tamen ſupplicationem tale decretum latum: Seind citatio vnd compulſoriales erkent / das vbrige begeren abgeſchlagen. h.e. Citatio & compulſori-
11 ales decretę, vlterior petitio denegatur. † Nec hiſce obſtant in contrarium adducta: nam ex fundamētis ſupra pro hac opinione adductis corruunt: illud ſolum refutatione eget, quod vltimo loco poſitum, timorem, ne ad notitiam partis perueniat, locum facere inhibiti-
12 oni: quod hac ratione eneruari poteſt. † Primo hanc præſumptionem tanquam infirmā per fortiores elidi: vna enim præſumptio tollitur p aliā. Bar. *in l. Diuus. n. 2. de in integr. reſti. & ibi additio.* Crauet. *conſ. 949. nu. 8.* & debiliores per fortiores eliduntur. *l. cum de debito. & ibi Dd. de probat.* Weſenb. late *conſil. 12. num. 68. lib. 1. per d. l. diuus. penult. ff. de reſti. in integr. l. ſi qui adult. 34. C. ad l. Iul. de adult.* gloſſ. *in cap. ex literis 4. in verb. ad plenum. de reſtit. in integr.* Schurff. *conſil. 50. num. 2. cent. 3. incip. veritas reſponſ. & con-*
13 *ſil. 88. n. 4. ea. cent. incip. caſus talis eſt.* † Præſumitur autem in noſtro caſu Commiſſarium, adiunctum & ſcribas, quia iurarunt, omnia ſecreta ſeruaturos: ſilentium adhibituros: maxime cum nemo præſumatur eſſe immemor ſalutis æternæ, *l. vlt. ibi, & licet. C. ad l. Iul. repetund. cap. ſancim. 1. q. 7. vbi plura in gloſſ. ſuper verb. arbitramur.* Menoch. *de præſumpt. lib. 2. præſumption. 60. num. 22.* Deinde ex præſumptione hac oritur delictum, ſcilicet Commiſſarium vel adiunctos contra fidem datā ſecreta reuelare: Iuris autem eſt, in dubio illam interpretationem accipiendam, per quam euitetur delictum. Bartol. *in l. non ſolum. §. ſed vt probari. ff. de noui oper. nunciat.* Alciat. *de præſumpt. regula. 3. præſumption. 1.* Menoch. *conſil. 55. num. 21. lib. 1.* Crauett. *conſil. 9. nu. 20.* Tertio præſumptio hæc non facile ideo hic attenditur, cum, vt infra deducetur, non ſolum Rotulus confectus, ſed & Prothocolla tam Commiſſarii, quam adiuncti aut ſcribæ ad Cameram tranſmittantur clauſa omnia.

CAPVT XVII.

De officio Commiſſarii circa ea, quæ antequam ad actum perueniat, ac de citatione, an ea neceſſaria, & quæ circa eam obſeruanda.

SVMMARIA.

1 *An citatione in hoc proceſſu opus.*
2 *Pro negatiua.*
3 *Citationem hic generalem per præconem ſufficere arbitrantur.*
4 *Diſtinctio, an periculum in mora nec ne.*
5 *Citationem requiri veriſſimum.*
6 *Camera Commiſſario iniungit vt citet.*
7 *Vtilitas huius citationis.*
8 *Quando à citatione incipere debeat.*
9 *Legati feſtinare debent.*
10 *Quantum temporis hic partibus indulgendum.*
11 *An perſonaliter, an ad domum facienda hæc citatio.*
12 *Citatio an in commiſſione ad memoriam ad domum facienda.*

EA quæ hactenus dicta ſunt, maxime ad iudicem & partes ſpectāt, quib. abſolutis, nunc de officio Commiſſarii circa hanc com-
miſſionem, quædam ſubiungenda duxi. † Vbi 1
illud primo quæritur, an cum omnis proceſſus à citatione exordium ſumat, aut ſumere debeat, vt ſupra dictum eſt, idem etiam hic obtineat? In qua quæſtione diuerſæ Dd. in-
ueniuntur opiniones, † quibuſdam arbitran- 2
tibus, ea ideo non eſſe opus, quia vbi eſt periculum in mora (vt hic eſſe diximus) citatio impune omittitur. Bott. *conſ. 58. numer. 97.*
† Alii vero licet citationem requirant; eam 3
tamen non debere eſſe exactam, & omnibus iis numeris, quos ſupra deſcripſimus, abſolutam; ſed generalem eorum quorum intereſt, maxime abſentium per præconem faciendā, ſufficere arbitrantur. Ita poſt Cardin. Bald.

Abbat.& Felin.tradit Alciat.*consil.57. nu. 15. lib.9.in edit.Basil.*[latissime Farinac. *d. quæst.76. de opposit.cont.test.num.141. vbi & n.143. & 144.*
3 disputat,†an citatio personalis an ad domum esse debeat, vtriusq; opinionis authores referens, quod nunc non discutio, cum notum sit Commissarium Cameralem citare per ta-
4 bellarium partes.] † Nonnulli distinguunt: quod aut periculum est in mora, & non opus sit citatione. Schrader.*part.9.sect.13.num.113.* secus si non sit. Gail. post Panorm. *numer.21.* Francum Porr.& Ferrariens.*obseruat.94.nu.4.* [alii aliter distinguendo determinare nituntur, & si aduersarius conueniendus sit terribilis, puta tyrannus & potens quem actor facile cõuenire non audeat, sine citatione posse, *per cap.si iustus.de appellat. cap.fin.de heret. in 6.* Mynsing.*in c.vlt.§.porro,vt lite non contest.* Verum hoc in Camerali Commissario non obtinet, cum is etiam magnos Principes vigo-
5 re commissionis cogere possit.] † Reliqui simpliciter citationem in commissionibus ad memoriam necessariam esse volunt. Hyppol. de Marsil.*in l.de vnoquoque.nu.64.de re iudicat.* Boss.*in praxi crimin. tit.de opposit. testium. num. 34. per l.iudices. C.de fid. instrumentor.& ca.in nomine domini.de testibus.* quia ea tam ad ordinarias, quam extraordinarias commissiones ex-
6 tenditur. Veget.*consil.53.num. 49.* † Et hanc sententiam Camera Imperialis sequitur, iniungit enim semper Commissariis vt partes vtrasque citent, nec memini aliud obseruatũ.
7 Hartman.*tit.15.obseruat.6.lib.2.* † Vtilitatem autem huius citationis refert Gail.*d. loco.num. 5.bis verbis*: Vt citatio partis ad videndum iurare testes, examen præcedat, magnum habet effectum, vt tradit Socin. *in d. capit. quoniam frequenter.num.11. versic.secundo requiritur.* Videlicet, quod tali casu possit produci examen ad perpetuam rei memoriam ab Actore, etiamsi post annum actionem instituat, quia cessat ratio prohibitionis, quæ traditur *in d.cap.quoniam frequenter.* Euicto ergo eo,
8 citari posse, † quæ in citatione hac decernenda obseruanda Commissario, & primũ quando à citatione rem hanc incipere debeat, inuestigandum. Et cum Commissario hic nulla dilatio concedatur, sed tantum commissionibus addatur, daß er fürderlich die Commission außschreiben soll/ hoc est, quam primum fieri potest, exscribat, nisi grauioribus, & quæ moram nullam ferre possunt negotiis impediatur; statim facere cogitur. Quando enim aliquid sine præfinitione temporis faciendum iniungitur, intelligendum,
quamprimum fieri potest. † Quod eo confir- 9
matur, quia Commissarii, vt supra libro primo traditum est, Legatis comparantur: Cũ ergo Legatos festinare debere statuatur. *l. hic.* & ibi Lucas de Penna. *Cod.de curs.libr.12.* Zas. *consil.20.num.9 libr.primo.* ideo & idem Commissario faciendum, quia in hac commissione plerunque summum periculum est in
mora.† Secũdo circa citationẽ illud diligẽter 10
perpendat, ne ita longum tempus, atque in aliis commissionibus fieri assolet, partib. tribuat, vt egregie Vestr.*cap. 2. num.4. libr. 6.* Et est huius rei euidens ratio, quia vbi periculum est in mora, receditur à regulis iuris
communis. *per supra deducta.* † An autem 11
pars hoc casu personaliter citari debeat quæritur? Et licet videatur dicendum, quod sic: Nam & is qui nunquam fuit in iudicio, personaliter citari debet. Vant.*de nullitat.ex defect. citat.* in casu tamen nostro partem ad domum citari, sufficere arbitratur, Bartol.*in l.4.§.prætor ait.num.17.& 22.de damno infecto.* In reliquis ad eum modum, qui supra in genere de citatione traditus est, si procedet, non aberrabit, sunt enim illa & huic commissioni communia.

CAPVT XVIII.

De officio Commissarii circa ipsum actum.

SVMMARIA.

1 *An additio testium hic recipi debeat.*
2 *Negatiua.*
3 *Testis non admittitur, etiamsi dicatur tempore depositionis non fuisse notum parti.*
4 *Multa præcepta, quæ in præludiis obseruanda Commissario.*
5 *Valetudinarium an Commissarius de morbo examinare debeat.*
6 *Testem tanquam ægrotum examinandum si Commissarius sanum inueniat, quid faciendum.*
7 *Distinctio hac in re.*

8 Cir-

8 *Circa causas distinguendum, an vna, vel plures allegata.*
9 *Si iuuenem Commissarius inter senes inueniat testem, quid faciendum?*

QVemadmodum autem circa præludia
quædam singularia Commissario, ita &
in ipso actu consideranda erunt, quæ hoc ca-
1 pite breuibus annectentur. † Quæritur ergo
primum, quod si partes, vt sæpe fieri solet, a-
lios testes superaddant, an huic petitioni lo-
cus dari debeat à Commissario? Et licet su-
pra dictum, illud aliquando fieri posse [in or-
2 dinaria testium examinatione.] † In hac tamẽ
secus esse *d. c. quoniam frequenter.* & ibi Socin.
vt lite non contestat. Et ita decretum in causa
Hans Marxen contra die Stadt Bördt/ 23.
3 Octob. an. 1565. † Quod adeo verũ est vt etiãsi
in Camera petatur, vt decretæ commissioni
ad futuram rei memoriam, clausula & po-
testas examinandi testes tempore commissi-
onis (quia forte in locum defunctorum alii
surrogandi sunt, quorum nomina cum non-
dum nota sint, periculum in mora sit) pro-
ducendos, adiungatur, id denegetur, vt in
quadam causa. 4 Februarii, Anno 1579. factũ.
4 † Illud quoque Commissario diligenter con-
siderandum, ne protestationes & disputatio-
nes, item longiores dilationes ad dandum in-
terrogatoria facile (quod alias, vt supra ex-
plicatum est, fieri potest) admittat, sed sta-
tim examen inchoetur, prout tradit Vestr.
in praxi. capit. secundo, numer. quarto, libr. sexto.
Nec quoque si appelletur, ideo examen sus-
pender, nisi inhibitio ipsi insinuetur, tunc
enim habet legitimam causam suspendendi,
nec ipse tenetur hoc casu Parti alicui ad in-
teresse, cum iussu iudicis superioris tanquam
seruo ac delegato ipsi sint manus ligatæ: id-
que diligenter obseruabit, nam solet plerun-
que pro inhibitione supplicari, quæ tamen
vt plurimum, nisi causa sit euidentissima, de-
negatur, prout supra demonstrauimus. Et
tantum de præludiis, nunc de iis quæ in ipso
5 actu sunt singularia. † Circa quæ illud quæri-
tur, an Commissarius debeat testem valetu-
dinarium de morbo eiusq; circumstantiis, vt
iudici tanto rectius fides fiat, quærere? In qua
quæstione dicit Prosp. Carauit. quod sic, nec
contentum esse, si in lecto eos inueniat, sed
requiri vt fidem faciant Medicorum testimo-
niis quales inueniãtur. *ad rit. magn. curie. rit.*
155. n. 5. & 6. † Quid si autem testes, qui ra- 6
tione morbi admissi, sanos plane inueniat,
faciendum? hoc casu cessante causa, cessa-
re videtur effectus, & ex hoc fundamento
Commissarium desistere debere. † In hac ta- 7
men re sic distinguo, quod aut hi testes o-
mnes ratione morbi petuntur examinari, &
tunc licite desistere Commissarium, Aut
aliqui sani, alii ægroti, & hoc casu omnes
simul periculo partis examinare debere. † Si- 8
militer distinguendum circa causas, aut est
sola causa morbi allegata, aut plures. Si plu-
res, tunc quia quæ non prosunt singula, mul-
ta iuuant, omnino examinandus talis testis.
Si vero sola, præcedens distinctio simpliciter
attendenda. † Huic quæstioni & illa vicina 9
est, quid Commissario faciendum, si in ipso
examine inueniat testem inter senes iuuenẽ,
& 30. tantum annorum, cui tamen in suppli-
catione pro impetranda commissione erant
40. ascripti anni, anne illum reiiciet? Vide-
batur equidem dicendum quod sic, quia fru-
stra testis examinatur, qui non probat, vt in-
fra in specie docebitur. At hic testis, [vt si-
militer suo loco ostendetur,] non probat; Er-
go frustra videtur examinari. Secundo no-
torie hoc ex testis confessione constat, qua
nulla melior est probatio. Ergo Commissa-
rius hunc impune omittere potest: [quod
communiter à Doctoribus confirmatur, sic
enim inquit Prosp. Farinac. *de opposit. contra*
test. quæst. 77. num. 182. quando examinantur
testes senes, valetudinarii, vel diu absfuturi, nõ
debent eorum occasione aut prætextu exa-
minari alii, qui non sint senes. *c. frequenter. in*
verbo, timetur, & ibi Bald. *num. 6. extra vt lit. non*
contestata, & consulendo, tradit Corn. *consil.*
172. n. 2. in fin. vers. preterea dato. li. 2.] Contrariũ
tamen puto esse verius. Primo, quia hic parti
nihil præiudicatur, si dictæ exceptiones reser-
uantur post publicationem. Secundo accedit,
quod forte pars, ne opus habeat in actu pro-
batorio, nouũ examen magnis sumptib. susci-
pere, addiderit hunc: quod tũc sine dubio ob-
tinet, si à iudice 40. annorum (quę ætas nõ est
suffi-

sufficiens) fit admissus: & id ita obseruatum scio, ac hæc exempla hic retulisse sufficiat, ex quibus ad similia facile potest fieri argumentum.

CAPVT XIX.

Quæ Commissarius post perfectum opus attendere cogatur.

SVMMARIA.

1 *Rotulus & protocolla transmittenda ad Cameram.*
2 *Ratio huius rei prima.*
3 *Iudex errorem ex protocollo corrigere potest.*
4 *An non & vtile in ordinariis commissionibus hanc viam obseruare discutitur?*
5 *Quæ Prothocollis inserenda.*

1 Commissarius † finito huius commissionis actu, Rotulum eo quo supra in genere dictum est, modo conficit, confectumque ad Cameram transmittit: illud tamen hic singulare est, quod non solum ipse Rotulus, sed etiam prothocolla tam scribæ quam adiuncti notarii ad Cameram deferri debeant. *memorial. visit.* 79.§. Derhalben in dem fall/ Gail. *obseru.* 93. *nu.* 5 *lib.* 1. [Mynsing. *cent.* 1. *obser.* 2 18.] Ex hac ratione, † quia aliquando diu antequam ad litis contestationem deueniatur, in præparatoriis & exceptionibus declinatoriis procedi solet, interim vel adiuncto, vel Cómissario morientibus: ne ergo hoc casu partes occasionem per indirectum nanciscendi copias, & ita discendi attestationes accipiant, 3 illud introductum puto. † Cui & illa additur (quę tamē etiam aliis potest accōmodari) vt si forte error causetur, & dubitetur, iudici non opus sit mandatum decernere, aut Rotulum Commissario collationandum transmittere, sed ipse corrigere queat, cum mortuis Commissariis non facile ab hæredib. prothocolla 4 distincta habere possint. † Et ex hac ratione in ordinariis commissionibus idem merito statui deberet, cum si forte Commissarius, antequam Reus suas exceptiones producat, moriatur, partibus magnum generetur præiudicium, nam vna pars facile ab hæredibus (qui se de facto defuncti ratione præstitæ obligationis silentii non teneri arbitrantur) per fas & nefas attestationes acquireret, & ad suas manus pertraheret: sed quia stylus est in contrarium, ab eo non recedendum. † Circa 5 hanc prothocollorum transmissionem illud obseruandum est, non esse necesse in iis ea omnia, quæ in ipso Rotulo, referri, vt sunt ea, quæ in præludiis peragi, & in fine Rotulo inseri solent; sed tantum quæ ipsum actum [attestationum, & dictorum testium] concernunt: idque manifestissima nititur ratione, quod in illis periculum reuelandi secreta, quod supra posuimus, cesset, & proinde etiam effectus cessare debeat. Prothocolla tamen hæc etiam subscribentur: sufficere autem arbitror, quemlibet scribam suam subscribere.

CAPVT XX.

De depositione & publicatione huius Rotuli.

SVMMARIA.

1 *Rotulus procuratori transmittitur à Commissario.*
2 *Rotulus quomodo Cameræ insinuandus.*
3 *An in iudicialibus iudicialiter, & in extraiudicialib. extraiudicialiter exhibendi.*
4 *In Camera & iudicialiter & extraiudicialiter indistincte proferuntur.*
5 *Extraiudicialiter deponens, à lectoribus recepisse petere debet.*
6 *Pars producens an sola possit repetere sine consensu alterius?*
7 *Pro affirmatiua.*
8 *Pro negatiua.*
9 *Forma denegatæ restitutionis.*
10 *Forma concessæ restitutionis.*
11 *Recognitio danda ab eo, qui repetit Rotulum.*
12 *An copia Rotuli concedi, & deinde claudi iterum debeat.*
* *Rotulus in hac commissione quomodo producitur repetendus.*

Rotulum † perfectum Commissarius ad 1 Cameram procuratori impetrantis cōmissionem, vt eum producat, mittit. † Quomodo 2 autem hic Rotulus Cameræ insinuandus quæritur? † Et licet videbatur distinctio 3 adhibenda, quod in commissionibus iudicialiter petitis, etiam Rotulus iudicialiter produci debeat ex hac ratione, quia hoc casu vix vlla

vlla differentia inter ordinariam & hanc ſta-
tui poteſt. Quando autem extraiudicialiter
producitur, etiam extraiudicialiter in Came-
ra (vt & alia documenta, quibus quis vſurus
eſt, ſæpe deponuntur) deponendus. Idque
vel eo magis, quia hæc cauſa nullam habet in-
titulaturam, & ita inconueniens eſſe videtur,
eius prothocollum à productione atteſtatio-
4 num incipere. † In Camera tamen vtrunque
ſeruatur, maxime ſi corã die Außträg agendũ:
mittitur n. Rotulus ad Camerã & à procurato-
rib. vel iudicialiter vel extraiudicialiter pro-
ducitur, adiuncta petitione, vt ab actorum
magiſtris ſiue actuariis, inter acta iudicii ad
futuram memoriam diligenter adſeruentur,
& cuſtodiantur. Gail. *lib.1. obſeruat.93. numer.
5.* Vbi ſubiungit tutius eſſe, vt iudicialiter
fiat. Et quamuis ſuperior diſtinctio, an iudi-
cialiter vel extraiudicialiter facta, memorial.
Anno 1580. §. die Procuratorn ſollen. appro-
bata; tamen & extraiudicialiter impetratas
5 iudicialiter introduci videmus. † Quando
autem extraiudicialiter deponitur, conſul-
tum eſt, à lectoribus documentum recepta-
rum harum atteſtationum petere, quod &
ab iis impertitur eo fine, vt poſtmodum re-
petentes, fidẽ de depoſitione facere poſſint:
quod in hac ſpecie commiſſionis ad perpe-
tuam rei memoriam factum ſcio, nam cum
atteſtationes ad perpetuam rei memoriam
deperditę dicerentur in cauſa Herrn Ladislaũ
Graffen zu Hagen / contra Jacob Iſengrein /
vnd Theobaldt Manharten beyden Leſern Ca-
meræ, diſputatum an lectoribus traditus nec
a ne? [Secundo hæc vtilitas inde naſcitur, †
quod ſi pars petat, & alleget, ſe velle apud iu-
dicem inferiorem gebrauchen / & tutoris re-
cognitionem vna mittat, facilius reſtitutio
concedatur, ita factum in cauſa Würtzburg
contra Meintz die heidtsgerechtigkeit zu Ge-
münden betreffend / 10. Januar. an. 92. hoc dato
decreto, iſt dem Supplicanten ſein begeren zu-
6 gelaſſen:] † Circa hanc depoſitionem illud
quæritur: quando Rotulus tranſmiſſus eſt ad
Cameram, ſi poſtea coram die Außträg lis in-
choetur, & pars cuius nomine teſtes produ-
cti & examinati ſunt, Rotulusque depoſitus,
& per Commiſſarium ad Cameram tranſmiſ-
ſus eſt, repetat ſuum Rotulum, an illius peti-
tioni locus concedendus, an vero contrariæ
partis conſenſus expectandus? † Et licet vide- 7
batur dicendum, repetitionem ſine conſen-
ſu partis debere concedi: quæ enim apud ali-
quem depoſui, recte petere poſſum: hic au-
tem Rotulus meis ſumptib. confectus meus
proprius dicatur. Cui accedit quod publica-
tio hoc caſu non ad Camerã, ſed ordinarium
ſpectat: [quam opinionem noſtram, ſequen-
tibus verbis confirmat Græuæus *concluſ. 93.
conſider. 2. nu. 1.* publicationem atteſtationum
in memoriam factarum eſſe à iudice cauſæ
principalis faciendam, non eſt, quod dubi-
temus, & nuncupatim tradit Proſp. Farinac.
tract. de teſtib. titul. 8. quæſt. 76. num. 184. Clarius
vero, ipſisque in terminis magis tradidit, &
in facti contingẽtia magis obſeruauit Ioſeph.
Ludou. Perus. *deci. 73. n. 2. par. 2.* cumq; (inquit)
ego eſſem tantum delegatus ad teſtes exami-
nãdos nõ poterã teſtes publicare, ſed ad dele-
gãtes literas obſignatas remittere tenebar, ad
quẽ delegantẽ publicatio etiã ꝓceſſus ſpecta-
bit: citans in hoc Bartol. & Grauatt. *in addit.
Veſt.* in Camera Imperiali obſeruatur, & quan-
do ibidem ſuper cauſis coram Auſtregis, ſeu
iudicibus priuilegiatis diſcutiendis, commiſ-
ſio in memoriam decreta factaq; eſſet, ſed co-
ram iiſdem priuilegiatis iudicibus publicatio
fiat. Rutg. Rulan. *de commiſſ. part 2. libr. 1. cap. 20.
ante num. 8. ibi.* Cui accedit, quod publicatio
hoc caſu non ad Cameram, ſed ordinarium
ſpectat: hæc Græuæus.] Contrarium tamen
† eſt verius: nam primo Rotulus poſt ipſam 8
depoſitionem fit communis. Secundo iuris
& ſtyli eſt, nullum Rotulum communicari vel
aperiri ſine conſenſu vtriuſq; partis. † Hinc 9
in Camera caſu hoc eueniente, ſolet interpo-
ni tale decretum: Wo fern N. des gegentheils
bewilligung gläublich beſcheinen wird / ſol als
dann darauff ergehen was recht iſt: h.e. Si N.
aduerſæ partis cõſenſum probabiliter docu-
erit, ratione petitionis fieri debere quod iu-
ris eſt. Et id confirmatum decreto anno 93.
30. Matt. [ac poſtea in receſſu deputationis,
anno 1600. §. als auch offtmals. *fol.* 14.] vbi
diſpoſitum Rotulo extraiudicialiter repro-
ducto ſine cõſenſu vtriuſque partis vñ gläub-

würdiger bescheinung / daß man desselben bedürfftig/ab actuariis & lectoribus non repetendum. Quod & præter prædictas hanc habet rationem, ne vel attestationes addiscantur, & ita testes instruantur, vel lis differatur, donec testimonia pereant. Visum itaq; consultum Dominis, vt repetens attestationes, documentum à iudice vbi lis inchoanda, proferat, causam scil. esse pendentem, vel aduersam partem esse contentam. Nec his obstat, quod supra dictum est, Rotulum producentis solius esse, quia licet vna pars sumptus soluat, cum tamen alia pars ad hunc actum citetur, & in interrogatoriis exhibendis ac adiuncto conducendo etiam impensas faciat, recte vt & alia acta iudicialia communis dicitur. [Et
10 huc vsque de sinistre facta petitione.] † Si autem recte supplicetur, solet decerni: Ist dem Supplicanten sein begeren der restitutiõ Rotuli halben zugelassen. h. e. supplicantis petitioni ratione restitutionis Rotuli locus datus
11 est. † Hoc tamen casu non prius Rotulum consequitur, quam sufficientem recognitionem recepti Rotuli det. Ita obseruatum in causa Vnnenberg cõtra Reynberg. 20. Iul. an.
12 1566. † Cum vero supplicans in supplicatione pro restitutione etiam petit copiam Rotuli, & deinde designationem eiusdem à iudice, hoc casu solet simpliciter denegari, prout in prædicta causa Vnnenberg factum.

CAPVT XXI.

De effectu huius Commissionis.

SVMMARIA.

1. *Publicantur cum aliis attestationibus.*
2. *Probant aque ac ordinaria.*
3. *Alii testes aliquando post didicita testificata ex hac commissione admittuntur,*
4. *Publicatis attestationibus, an superstites iterum examinandi.*
5. *Negatiua.*
6. *Distinctio an Pars consentiat nec ne? improbatur.*
7. *Si falsa narrata, non valet actus.*
8. *Mendax debet carere impetratis.*
9. *Partis consensu attestationes has non conualescere, si ex falsa causa impetrata commissio.*
10. *Narrans se futurum Reum, si velit esse Actor, non valent attestationes.*
11. *Distinctio an aliquæ qualitates veræ nec ne.*
12. *An testes male sic examinati adminiculum adferant.*
13. *Si amplius non extent testes examinati.*
14. *Si vnicus iuuenis inter multos senes examinatus valet examen.*
15. *Iudicis arbitrio committitur, quantum fidei adhibendum.*

FRustra hactenus tradita esse videntur, nisi de fine, vi & efficacia eorum tractetur.
† Primus ergo effectus huius commissionis 1
est, quod hæ probationes in termino probatorio vna cum aliis probationibus publicantur. Gail. *obseru.* 93. *n.* 6. *li.* 1. Hartman. Hartm. *obseruat.* 10. *t.* 15. [late Farin. *de opposit. cont. testes, quæst.* 77. *nu.* 182. vbi dicit coram iudice ordinario fieri debere publicationem. Ex parte Rei dicit, *num.* 185. fieri posse statim publicationem. Quæ opinio licet à multis probetur; tamen contraria mihi videtur verior; quam tenent quos recenset, *nu.* 186. Licet enim in eo sit priuilegiat⁹ Reus quod petere possit examinationem; tamen de publicatione nihil dispositum; Imo quoad publicationem Actor, & Reus paribus passibus ambulant; nec diuersitatis ratio dari hic potest. Ex parte autem Actoris admittit publicationem, quando super debito in diem vel conditionali examinantur Testes, *nu.* 189. de quo vt ibidem videre licet, inter Doctores nõ 2
conuenit, cum contraria opinio firmis rationibus non destituatur.

Idem hisce verbis decidit Græuæus *concl.* 93. *consid.* 3. quo tempore publicatio attestationum in rei memoriã data facienda sit, à Parte Rea, vel actore, ingens est quæstio. Et ea quidem dubiæ resolutionis. Si examinis de quo in præsentiarum, ad memoriam, Rotuli publicationẽ faciendam, considerauerimus, videtur exactam sollicitudinem producenti testes, necessario habendam non esse. Nam si vera est sententia arbitrantium, testes senes, valetudinarios, &c. in memoriam examinatos probare, quamuis publicati non essent, Prosp. Farinac. *tract. de testib. ti.* 8. *quæst.* 75. *cap.* 1. *nu.* 25. vbi expresse sic sentit, & multos in auctoritatem citat: quid facta hic proderit, quid neglecta oberit? Regulariter vero ante litis contestationem publicatio iurib. reprobatur; Dn. Gail. *in fin.* quem cum infinitis aliis pro regula citat Prosp. Farina. *d. quæst.* 76. *par.* 5.

num.

*num.*182. vbi plurib. ampliando & limitando
prosequitur, quo recursum, cuilibet, petere
posset: ita Græuæus, de cuius tamen sententiæ
validitate valde dubito, per ea quę de publica-
tione, parte præcedenti dicta sunt.] Et ita hic
effectus probationis, eousq; donec lis conte-
stata sit suspenditur: Hartman. Pistor. *quæst.*
39.*lib.*1.

Consensu tamen vtriusque partis sta-
tim publicationem peti posse Doctores sta-
tuunt. Panormit. *in c. significauit. per illum te-*
xtum.num. 9.*de testib.* [Quod latissime prose-
quitur Farin.*d.loc.nu.*190. & dicit consensum
posse sequi post publicationes, vbi tamen in
2 sequentib. distinguit.] † Secūdus quod eandē
vim & efficaciam habeant hæ probationes,
3 quam habent ordinariæ. † Tertius est, quod si
testes hi in sua depositione dicant, se nihil
scire, vel recordari, post eorum publicatio-
nem alii super iisdem capitulis, non obstan-
te, quod didicita testificata, examinari pos-
sint. Iacob. de Beluis. *in capit.* 1.§.*si enim. circa.*
finem. in titul. quid sit inuestitur. 2. *colum.* 10.
Bal. *in conclus.* refert Nellus *in tractat. de testib.*
4 *num.*75. *part.*1. † Illud autem quæritur, an pu-
blicatis attestationibus, testes superstites de
5 nouo examinandi? † Et simpliciter dicendum
quod non, quia licet viuant, tamen non o-
pus est noua examinatione, cum in eadem
voluntate persistere, nec aliud (nisi euidens
ratio appareat) deposituri præsumantur, vt
& mutatio voluntatis non præsumitur. Nec
mutat aut tollit eorum depositionem, quod ante
tempus deposuerunt, nam eo ipso circa so-
lennia, quoad ipsam examinationem, nihil
negligitur. Et hanc sententiam post alios re-
fert Panormitan. *in d.c. quoniam.num.*8. Papo.
in Cod.arest. tit. de tesmoignes. arest. 23. Pistor.*d.*
6 *quæst.*39.*n.*9. † Nec puto illorum opinionem,
qui distinguunt, an consentiat pars vel non,
subsistere. Massuer. *in praxi. in titul. de teste.*
*num.*2. Cum illud sufficiat, partē nihil contra
solennia impetratæ commissionis opponere,
ac sic tacite consentire. Et absurdum esset hoc
partis arbitrio relinqui, cum illa nihil aliud
quærat, q̄ vt sumptus aduersario suo causet.
7 † Ea tamen, quæ iam deducta sunt, tunc de-
mum locum habent, si recte & legitime sit
extracta hæc commissio: si enim ex falsis nar-
ratis fuerit concessa, tunc (quia iudex, si illud
sciuisset, non admisisset. Barc. *in lege Aquilia.*§.
si delectum.ff. ad leg. Aquil.) examinatio illa nul-
lius est momenti, † cum mendax impetrator 8
debeat carere impetratis. *per text. in c. si quando.*
cap. super literis. de rescript. Tex. notab. in cap. super
eo. de Crimine fals. l. et si legibus. penult. C. de contra
ius vel vtilitat. Gail. *obseruation.*14. *num.*3. *libr.*1.
[in specie Virgin de Bocat. *de lit. remiss. ca.* 9. *nu-*
*mer.*14. vnde & sæpe hæc commissio cassatur,
vt motum à dominis in causa Virmunt con-
tra Virmunt.] † Hinc in specie aliqui sim- 9
pliciter statuunt: Si testes ante litem conte-
statam, non ex rationabili causa, vel in casu
à iure non permisso examinentur, talem re-
ceptionem non tenere, etiamsi pars consen-
tiat publicationi vel attestationi. *per l.*2.§.*quia.*
C. de iureiur. propter. calumn. Ita Hartmann. *lib.*
2.*tit.*15.*obseruat.*10.*circa fin.* † ac quoque do- 10
cent, quod si quis narrauit se futurum Reum,
& postea dicat receptos ad finem agendi, pro-
bationes non valeant. Innocent. *in cap. signifi-*
cauit. de testibus. refert Nell. *numer.*77.*part. pri-*
ma, de testibus. Et licet hæc rigore inspecto
ita procedere videantur, † ego tamen in hoc 11
puncto aliquot casibus rem explicandam ex-
istimo: Aut enim plures qualitates narrauit,
& aliquæ sunt veræ, aliquæ falsæ: hoc casu e-
go existimarem, sufficientes eas esse admit-
tendas, prout supra dixi. Et ita cum aliquan-
do hic casus in controuersiam venisset in cau-
sa Bernhausen contra Vlm anno 1569. ex
hac causa, concurrente alio requisito admis-
si sunt testes, & eorum depositiones pro va-
lidis habitæ, prout supra dictum. † Dein- 12
de statuendum est, licet hi testes plene non
probent, tamen magnum adferre adminicu-
lum, si contrariæ partis testes cum his con-
cordent, quod similiter consideratum in di-
cta causa Ludwigen von Bernhausen contra
Vlm. Et huc facit, quod dicitur testibus
ficata & falsa causa examinatis minorem ad-
hibendam fidem. post Aretin. & Socin. Alci-
at. *cons.*23. *nu vlt lib.* 9. *vbi allegat. d. l. leg. Aquil.*§.
si dilectum. ad l. Aquil. † Tertio proculdu- 13
bio probant, si res ad eum casum deuenit, vt
in ordinario processu testes morte, vel

 alia

aliis allegata causa absumpti sint: Panormit.
in d. cap quoniam frequenter. num. 10. & 11. nam
in simili dicitur, quod testes à nõ competen-
ti iudice examinati, si mortui sint, faciant ma-
gnam fidem. *argum. l. final. C. de testib.* vbi Dd.
& *c. præsentia. extra. de testib.* Viu. *decision.* 78.
14 † Quarto & illud extra dubitationem positũ
est, quod si causa in aliquibus testibus vera in
aliis falsa, verbi gratia: Examinantur viginti
testes, inter quos vnus triginta annorum à
commissario admissus: attestationes eorum
saltem, qui legitimam ætatem habeãt, vale-
re gloss. *in d. c. quoniam frequenter. in verbo time-
tur.* Hart. *pract. obseruat. tit.* 15. *obser.* 10. nec tamẽ
15 totum examen vitiari. † Alii plures casus huc
adduci possent, quos tamen hic curiosius per-
sequi nolo, cum apud Dd. *in d. cap. quoniam fre-
quenter.* cuiuis sint obuii, maxime cum ad o-
culatum iudicem pertineant, eiusdemque ar-
bitrio committantur, vt prodidit Caballin.
in milleloquio. 9. 25. quem ego hic plene instru-
ere, ne laterem lauare videar, nefas esse pu-
taui.

CAPVT XXII.

De differentia huius & ordinariæ commissionis.

SVMMARIA.

1 *Hæc ante illa post litis contestationem.*
2 *Hic Actor à Reo, illic non.*
3 *Hic actor causam exprimit, ibi non.*
4 *Hic non in criminalibus, illic secus.*
5 *Apud superiorem aliquando petitur.*
6 *Transsumptio hic difficulter magis quam in ordinaria decernitur.*
7 *Iuramentum, quando semiplene probatum defertur.*
8 *Quando semiplene probatum.*
9 *In commissionibus ad memoriam non defertur iuramentum.*
10 *Dilationes non præfiguntur.*
11 *Differunt in modo indicandi causas suspicionis.*
12 *Plures testes quam nominati hic non admittuntur, secus in ordinaria.*
13 *Rotulus & prothocolla transmittuntur in hac, secus in aliis commissionibus.*
14 *Differunt quoad productionem Rotuli.*
15 *Rotulus hic ita in iudicialiter qua in extraiudicialiter; in ordinaria iudicialiter tantum producitur.*
16 *Terminus hic breuior quam in ordinariis.*
17 *In pignorationibus non semper locus huic commissioni.*

Licet ex prædictis requisitis bona ex parte,
natura huius commissionis perspici pos-
sit, cum tamen & alia circa hanc singularia re-
periantur, non abs re fuerit, naturam earum
sigillatim hic subiicere, quod hac ratione optime
fieri potest, si differentiæ huius & ordinariæ
commissionis vlterius assignentur, addita
recapitulatione breui eorum, quæ hactenus
sunt deducta. † Primo igitur differunt, quod 1
hæc commissio ante litis contestationem de-
cernatur: ordinaria vero post litis contesta-
tionem. † Deinde quod hic Actor à Reo 2
discernatur, & Actor intra annum agere co-
gatur, alias examen est nullum. *d. cap. quoniam
frequenter.* Annus autem hic est vtilis, ad con-
ueniendum, & denunciandũ, quoad sui prin-
cipum: sed continuus in progressu: vt ex
textu patet, ibi, ex quo poterit conueniri, Pa-
normit. *d. c. quoniam. n.* 9. [*& ibi gloss.* alia iura al-
legat. Sichard. *cons. feud.* 6. *num.* 23. hoc tamen
non procedit in interdicto vti possidetis, in
quo indifferenter tam ab Actore, quam Reo
potest produci examẽ ad perpetuam rei me-
moriam, etiamsi post annum actionem insti-
tuat; quia cessat ratio prohibitionis. Gail. *ob-
seru.* 94. *in fine. lib.* 1. & obseruatum in causa
Durburg contra Hagenaw. 11. Februarii. An-
no 1584. vt supra monui. *cap.* 3.] Tertio quod
† hic causæ sint allegandæ, in illa nullæ. Quar- 3
to † quod in causis criminalibus non detur 4
hæc commissio. *capit. vnic. verb. cum ciuiliter
est agendum.* in aliis secus. † Quinto diffe- 5
runt quoque in eo, quod ordinaria commis-
sio non nisi coram suo iudice, hæc coram o-
mnium superiori, non obstante priori instan-
tia, sæpe peti possit per supra dicta. † Sexto 6
quod in illa instrumentorum transsumptio
facilius quam in hac impetretur. † Septimo 7
quod si semiplene probatũ sit in ordinaria cõ-
missione, solet deferri iuramentum. † Semi- 8
plene autem probari dicitur octo modis: scri-
ptura domestica (præsertim in antiquis. Spe-
culat. *de instrum. edit. §. nunc videndum*) literarũ
cõparatione, fuga rei, vno teste, confessione
facta parte absente, confessione facta in tor-
mentis,

mentis, fama, & quando teſtes tenorem vi-
ſi inſtrumenti, cuius confectioni interfue-
runt, referunt. gloſſ. *in l. in bonæ fidei. C. de iure-
iurand. & in l. admonendi.* Vbi Bartol. *num. 32.
& 46.* & Beuſt. *num. 939. de iureiurand.* At
in hac Commiſſione hoc locum non ha-
9 bet: † nam ſi Teſtes ab Actore vel Reo ad
perpetuam rei memoriam ſint examinati; &
ſemiplene probatum, non defertur iuramen-
tum ſuppletiuum. Ratio eſt, quia in iſta ſpe-
cie probationis atteſtationes ſolæ publican-
tur, nec poteſt poſt publicationem aliquid
addi vel detrahi teſtificatis. ita tradidit Bald.
*in l. cum te minorem. num. 1. verſic. quandoque alle-
gatur. C. de probat.* Quem nouiſſime ſequitur
Ioachim. à Beuſt. *in dict. repetit. l. admonendi.
num.* 230. 231. & 232. Vbi ex Apoſtilla ad Bald.
dicto loco, dicit hoc diligenter notandum.
10 Octaua † differentia eſt, quod in reliquis
cauſis poſt impetratam Commiſſionem ſi
impedimentum allegaretur, dilatio peti po-
teſt, per ea quæ ſupra *libr. 2. part. 1.* deducta
ſunt: in hac vero Commiſſione nulla datur
dilatio. Ratio eſt, quia dilationem iuris ha-
bet, qui impetrat hanc Commiſſionem, ita
obſeruatum in Camera, ex hac ratione ſta-
tuit Gailius *obſeruat 94. num. 5. lib. 1.* Nona,
11 quod † in aliis Commiſſionibus, ſi Commiſ-
ſarius ſit ſuſpectus, aut alias non qualificatus,
iudicialiter indicandum, prout ſupra dedu-
ctum eſt: in hac vero extraiudicialiter peti-
ta hoc fieri non poteſt, ſed ſi tales cauſæ ſuſpi-
cionis oriantur, partes grauatæ alia remedia,
vtpote appellationis, proteſtationis quærere
12 tenentur. Decimo, † in eo, quod in aliis ordi-
nariis Commiſſionibus liberum eſt, Com-
miſſario plures Teſtes, quam nominati ſunt,
admittere: at in Commiſſione ad perpe-
tuam rei memoriam non vt ſupra dedu- 13
ctum. Vndecimo † differunt, quod Rotu-
lus in cauſis ordinariis ad Cameram tranſ-
mittatur: In hac vero non tantum Rotulus,
ſed etiam Protocolla vtriuſque Scribæ, de
quo ſupra latius *hoc libro* dictum. Duodeci- 14
mo, † quod in ordinariis Commiſſionibus
Rotulus ad Cameram ſtatim tranſmittatur,
ibidemque publicatio atteſtationum peta-
tur. In hac vero Rotulus ad Cameram qui-
dem tranſmittitur, ſed non publicatur, peti-
tur enim ibidem reſeruari clauſus vſq; ad ter-
minum probationis. Decimatertia differen- 15
tia eſt, † quod in ordinariis Commiſſionibus
Rotulus iudicialiter eſt producendus: In hac
autem tam iudicialiter quam extraiudiciali-
ter producere ac deponere licitum eſt. De- 16
cimaquarta eſt, † quod in hac Commiſſione
breuis terminus Partibus ſolet conſtitui, in
ordinariis vero terminus longior. Decima- 17
quinta, quod ordinaria Commiſſio in omni-
bus cauſis & conſtitutionibus Imperii locum
habeat, hæc autem non in omnibus; vt in
conſtitutione pignorationis: ex ratione,
quod ſit in pignorantis poteſtate poſi-
tum, abſque litis conteſtatione iudicium in-
choare, teſtes & inſtrumenta producere, &
ſic ordinario remedio locus non relinqui-
tur. argument. *l. in cauſa. 16. de minor. l. in pro-
uinciali. ff. de nou. operis nuntiat.* Gailius
*in tractat. de pignor. obſeruat. 21.
num. 8. & 9.*

Finis Libri primi.

LIBER SECVNDVS. DE TESTIVM EXAMINATIONE.

CAPVT I.

De etymologia & definitione Testiũ.

SVMMARIA.

1 *Testis vocabuli etymologia, & quomodo antiquitus dicti?*
2 *Testes vnde dicti, testari quid sit, & testimonii vocabulum, quam late pateat.*
3 *Testimonii vulgata diuisio, qua in testes & instrumenta distribuitur, communi loquendi vsu obseruatur.*
4 *Attestationes viua mutis efficaciores sunt.*
5 *Testium definitio. Et 6.*
7 *Definitionis explicatio, & quo fine producantur testes.*
8 *Testibus probantur res omnes.*
9 *Iudicis proprium est inuocare Testes.*
10 *Inuocationis vocabulum latius patet, quam citationis.*
11 *Testes ante examen reiecti, testium nomen non merentur.*
12 *Examinatio testium quo iure introducta.*

QVIA in hac materia, de qua agemus, tota cura & diligentia à Commissario adhiberi debet, si velit honorem seruare, & periculum animarum euitare, vt in terminis inquit gloss. *ad stylum curiæ Paris. tit. de modo conficiendi process. commissar. ad verba, item les choses. §. item scripta.* ac ea frequens & necessaria sit, teste Iurisconsulto, *in l. 1. de testibus.* & testantur sacræ literæ *Prouerb. cap.* 14. Vbi dicitur: Testem fidelem animas liberare. Ideo de eorum examinatione hoc libro tractaturi operæ pretium esse duximus, secundum ordinem in præcedentibus libris obseruatum, pauca de origine, etymologia & definitione Testium
1 [vt & examinis] præmittere. Quod † ergo ad ipsam etymologiam [examinis attinet, eam præter cæteros luculenter expressit Lescut *de testium examin. c.* 4. cuius verba, quoniam huic tractatui nostro adiecta, non repeto. De origine autem examinationis sic tradit Flamin. Catarrat. *in praxi interrogatorior. lib.* 1. *c.* 1. *n.* 13. Est autem interrogatio, seu examinatio hæc, per
2 quam veritatem Iudex exquirit, † de iure diuino, vt existimãt, Franc. Cas. *in pract. crim. tit. de torment. c.* 6. *nu.* 5. & post eum Vmbert. locat. *in opere acquisit. in verb. interrogatio. vers.* 2. vt in exemplo (quo illi vtuntur) Danielis in testibus contra Susannam. Et Deus omnipotẽs interrogauit Adam, vbi es? vt *Genes. cap* 3. vt etiam interrogauit Cain, qui Abel fratrem suum occiderat, vbi est Abel frater tuus? *Genes. cap.* 4. & Abimelech dixit ad Isaac, perspicuũ est, quod vxor tua sit: cur mentitus es, sororem tuam esse? *Genes. c.* 16. & Caiphas, & Pilatus interrogauerũt Iesum Christum Saluatorem nostrũ à Scribis & Pharisæis delatum, & accusatum, vt *Matth. cap.* 27. *Marc. c.* 14. *Luc. c.* 23. & *Ioan. c.* 18. quæ, quia infra latius de Interrogatoriis tractabuntur, hic non insisto. Et tantũ de examinis etymologia, & origine; Testes vero quod] attinet, sciendum est, Testem Gręcis dici *μάρτυρ*, & *μαρτύρεια* testimonia. Vocabãtur autem antiquitus superstites, eo quod super statum causarum proferebant oblata. Dick. *in œconom. constituen. ord. iudic. in principal. vers. vnde de testib. fol. mihi* 295. vbi hoc latissime persequitur. Itẽque Antistites, *c. forus.* 10. *de verb. sig.* Alciat. *lib.* 2. *parerg. c.* 20. Wesenb. *in parat. de testib.* Hoc vero
nostro † tempore postremam partem huius 2
vocabuli retinuimus; & dicuntur Testes à testando, quod significat sentẽtiam suam exponere, quasi Testes ea, quæ de rei veritate gesta sunt, in iudicio exponere debeãt. Ludol. Dick. *d. loc.* Vbi pluribus de hoc agit. Et hoc vocabulum testimonii per se & absolute positum latissime patet. Dicũtur enim Testes instrumẽta. Nam appellatione instrumentorũ continẽtur. *l.* 1. *de fide instr. l. in exercendis. C. de fide instr.* & testari vtrumq; complectitur. Wesenb. *in parat. ff. de test. n.* 1.
Hincq; † vulgo testimoniũ di- 3
uidunt in Testes & in instrumenta. Althus. *in Iurisprud. Rom. lib.* 2. *c.* 34. Quamuis ex communi loquendi vsu aliud sit: nam in statutis municipalibus, quæ accipere interpretationẽ strictã solent,

solent, appellatione Testium huiusmodi scri-
pturas non intelligimus. Innoc. *in Rubr. extr. de*
4 *de fid. instr.* Et sic stricte hic † etiam accipio. Et-
enim de viuis tantum attestationibus (vtpote
efficacioribus. § *si vero. Authen de fid. instr.* & di-
gnioribus. Dd. *in c. cum Tabellio. de fide. instr.* De-
cius *in Rub. de prob.* Soarez. *in thesaur. recept. sent.*
lit. T. nu. 272. Viu. *in com. opin. lib. 1. n.* 347.) primo
loco, nō de mutis hoc libro tractationem su-
5 scipere constitui. Et † possunt Testes hoc mo-
do stricte accepto vocabulo definiri, qui ad
alicuius fidem faciendam, à iudice, vel eius de-
legato inuocantur & examinantur. Cuius de-
finitionis contenta, magna ex parte desum-
pta sunt ex *l. iudices.* 17. *C. de testib.* Wesenb *in*
parat. Vulteius *c. 2. lib. 2. iurisprud.* Althus. *in iu-*
6 *risprud. Rom. d. l.* Ac licet breuis illa sit: † onero-
sa tamen & talis, quæ recte intellecta integrā
materiam huius tractatus complectitur; ideo-
que breuibus; quia paulo altius, quam allegati
Doct. tradunt, à me posita, ratio & explica-
7 tio eiusdem subiicienda est. Dico † autem, qui
ad alicuius rei fidem faciendam, vt finis testi-
moniorum indicetur. Ideo enim producun-
tur, vt veritas appareat, *c. quanquam.* 12. *quæst.* 2.
Hinc dicitur, quod occultans veritatem mor-
taliter peccet, *cap. quisquis.* 11. *quæst. 3. cap. 1. de te-*
stib. cogen. Quod diligenter Testes considerare
debent, vt sciant se non hominum, sed potius
veritatis gratia deponere. Dicitur, alicuius
8 rei, non † vt certæ res excludantur, in quibus
Testes non admitterentur: nulla enim cau-
sa, nulla res est, quæ non probetur Testibus.
Sic omnes causæ tam criminales, quam ma-
trimoniales (quæ propter grauitatem cri-
minalibus æquiparantur; vt supra demonstra-
tum est) testiū significatione fidem inueniunt.
9 Adieci, † præter verba prædictorū Dd. ad ex-
plicationem præcedentis libri, à Iudice; quia
Iudicis id est proprium, vt infra dicetur. Ab
eius delegato, vt significarē in aliquibus causis
hoc posse committi, quod in sequentibus ex-
10 plicabitur. Addunt † Dd. inuocantur, quod
verbum illud generale sit. Et licet quidam ad-
iiciant Citatione, tamen ego hic ponere no-
lui, quia, vt infra dicetur, aliquando inuocan-
tur hi Testes, non per modum citationis, sed
per literas mutui compassus. Recte ergo vtor
solo vocabulo inuocationis, quod vtrumque
complectitur. Addidi † ego examinantur, vt 11
declararē tunc proprie dici Testes cum exa-
minātur. Multi enim antequam ad ipsum ex-
amen perueniūt à Commissario propter no-
toriū aliquem defectum reiiciuntur, vt infra
latius tractabitur. Hi ergo ne nomen quidem
merentur Testium. Quia sunt tales quibus to-
ta definitio, hoc est, vt veritatem dicant, nullo
modo potest conuenire.

CAPVT II.

De citatione Testium.

SVMMARIA.

1 *Testis non citatus, sed seipsum ingerens, suspectum se facit, nec probare potest.*
2 *Testis à Commissario citandus est, & nu. 3.*
4 *Testes non citati per Partem: tamen adducti, an examinari possint?*
5 *Pro affirmatiua, & quod Pars ipsa Testem citare possit.*
6 *Præsens non est citandus.*
7 *Pro negatiua.*
8 *Respondetur obiectionibus.*
9 *Nominatis Testibus, an alii superaddi possint? & pro negatiua.*
10 *Pro affirmatiua, quæ verior esse asseritur.*
11 *Commissarius nouiter nominatos Testes examinat.*
12 *Nominatis Testibus, alii superaddi nequeunt in Commissionibus ad perpetuam rei memoriam.*
13 *Respondetur ad obiecta.*
a *Testes si plures Commissarius citet Rotulo inserere cogitur.*
b *Commissionis copia an Testibus vna mittenda.*
c *Citationi primæ pœna non facile adiicienda.*

QVANTVM intersit citare ad aliquā rem
personas eo pertinentes, supra dictum.
Ideo de citatione hoc capite tractandum est.
Quia vero hic liber à Testibus incipit; de Te-
stium citatione (quæ antiquis aduocatio Te-
stium dicebatur. Hotom. *in Lex. in verb. aduoca-*
tus.) prius agendum. [Quæ vero sit differen- 1a
inter vocare Testes & rogare, notat egregie
Gentilis *de nupt. lib. 7. c. 7.* Fiebat autem citatio
hæc olim per præconem, Cic. *lib. 4. in Verr.* Sue-
ton. *in Claud. c. 15.* Barnab. Brisson. *lib. 5. form. fol.*
476.] Quod autem † Testes citandi sint, hanc 1
habet rationē, cum Testis non citatus seipsum
ingerens reddat se suspectum. Anton. Grauat.
in addit. ad Vestr. c. 2. nu. 25 lib. 6. Mynsing. *cent. 4.*
obseruat.

obſeruat. 3. [quod latiſſime proſequitur Farin.
*in oppoſit.contra teſt.quæſt.*30.*per tot.* vbi differit,
quando Teſtis ſe non ingerere dicatur.] Et
non citatus nihil probet, vt ex communi re-
fert Burſat.*conſil.*201.*num.*108.*vol.*2. Nec qui-
dem indicium faciat, vt firmat Panorm. & alii
*in cap.*2.*de teſtib.* per illum text.ibi. Nullius mo-
menti, quod denotat nullitatem ipſo iure.
gl. *in l.ſi libertus in verb.momenti ff.de iure patron.*
Quia hæc examinatio facta contra legem, &
ob id nulla eſt *l.non dubium.C.de legib.* licet De-
cius *in d.c.*2. dicat: facere tamen præſumptio-
nem quidam volunt. [concordant tradita à Fa-
rinac.*d.l.num.*26.] Ego dicerem plures Teſtes
ſic examinatos non ꝓbare plene, niſi domi re-
petiti fuerint. Rebuff.*de inquiſit.& commiſſ.art.*
12 *gloſſ.*1.*num.*3. [adde Farinac.*d.l.num.*8.] Si er-
go Commiſſarius omitat citationem, tenetur
Parti ad intereſſe, ac reddere debet, quod ac-
cepit. Rebuff.*d.loc.num.*11.*&* 12. Atq; citandos
2 Teſtes † Commiſſio etiam docet, dicit enim:
Daß jhr / nach Beſichtigung vnd Vberant-
wortung / benannte Zeugen rechtlich vor euch
heiſchet vnd ladet / hoc eſt: Vt poſt requiſitio-
nem factam nominatos Teſtes iuridice corã
vobis citetis. Et ſi hoc Commiſſioni non inſe-
3 ratur: † tamen Commiſſarius de iure cõmuni
ad hoc tenetur, No. 90. c.2. Schenck.*de teſtib.*
*n.*1. Paul.Fuſcus *ſing.*32.] Campeg.*de teſtib.Reg.*
127.*&* 167. Reub.*part.*3.*nu.*70. Veſtr.*lib.*6.*cap.*
2.*num.*1. & ibi Grauat.*in addit.num.*25. Ferrar.*in*
4 *form.iur.teſt.verb.citat.num.*1. Illud † tamen ita
intelligendum, ſi Commiſſario nominentur
teſtes. An autem alii non citati per Partem ad-
ducti examinari poſſint, quæritur? Et videtur
5 dicendum, † quod ſic, quia quando Pars ipſa
adducit, videtur eſſe loco citationis, vt tradũt
Dd. Anton.de Butr. *in cap.*2.*de teſtib.* Lanfranc.
*de teſtib.n.*12. Crot *p.*7.*nu.*256. & ad hoc produ-
cunt text. *in l.in teſt.*20.*ff.de teſtib.* Vbi dicitur, in
teſtimonium accuſator citare nõ debet eum,
qui iudicio publico eſt Reus, &c. Vnde con-
ſtat accuſatores citare, & citatos adducere poſ-
ſe. Si ergo in ipſa examinatione Teſtis adhuc
upra addẽdus (quod fieri poſſe, infra dicetur)
Commiſſarium ad parcendos ſumptus ſine
citatione examinare poſſe videtur. [late Fari-
6 nac.*d.l.n.*11.] His addi † poſſet alia ratio à Do-
ctoribus ad hoc non allegata. Quod, quia præ-
ſens ſit hic Teſtis, non opus habeat citatione.
præſens enim non eſt citandus. Qua ratione
affirmatum eſt, ſi teſtes in iudicio forte fortu-
na reperirentur, ꝙ examinari etiam non citati
poſſint. Grauat.*in addit.ad Veſtrium, lib.*6.*cap.*2.
*nu.*25. latiſſime poſt alios Ronchogallus *in l.*4.
*num.*26.*de duob.reis.* [Farinac.*d.l.nu.*19.] vbi hoc
extendit, etiamſi aliquis ex aliqua diuerſa cau-
ſa præſens reperiatur. Tertio pondero etiam
ad hoc; quod hic non videatur ſe ingerere,
quia à Parte ad hoc fuit vocatus. Contrarium
tamen † videtur verius. Primo, quia dicitur, 7
Iudicem debere vocare teſtem, vt *l.*1.*ff.de teſti-*
bus, innuit. Ergo Parti hoc permiſſum non eſt.
Secundo, quia ſi Pars ducat teſtem, iam ab il-
lo didiciſſe aliquid ipſa, ac ob id nunc de-
mum coram Commiſſario producere eum,
atque adeo colluſio ſubeſſe videtur. Tertio,
ſi Partibus hoc eſſet liberum vocare, nõ man-
daretur Commiſſario, vt hoc faceret: verba
autem Commiſſionis ſtricte, & prout iacent,
ſunt interpretanda. Quarto, eſt hic quædam
ſummaria cognitio & à citatione incipitur,
quæ eſt ſubſtantiale quiddam. Quinto, voca-
tio in ius, quæ propria authoritate fiebat, ob-
ſoleuit, & in eius locum citatio ſucceſſit. Hac-
que † opinione retẽta, obiectio Doctorum ad 8
hoc parum facit. Quod enim dicitur *in d.l.*20.
Pars Teſtem citare, hoc eſt, quod faciat cita-
re, nec id eſt nouum. Citat enim & is, qui au-
thoritate Iudicis citat. Ad ſecundum difficilis
eſt reſponſio, dico tamẽ illam regulam in cer-
tis cauſis non eſſe admittendam. Teſtis enim
ſeipſum offerens, licet ſit præſens: tamen non
admittitur. Ad tertium, licet proprie non di-
catur ingerere: tamẽ cum aperte producatur,
videtur ſe Parti obtuliſſe, alias ordinaria via
ſecum ꝓcedi à parte petiiſſet. Accedit, quod
præſumptio ſubornationis hic ſubeſt, teſtem-
que hunc repellit. Quicquid tamen ſit, in hac
difficultate cautum eſſe ſuadeo Commiſſariũ;
vt ex Parte aduerſa quærat, an hunc Teſtem
admittere velit. Si Pars autem diſceſſerit, ver-
bi gratia, ſi in ipſo examine producatur: po-
teſt Commiſſarius cum Adiuncto agere, vt
vel ipſe conſentiat, vel ad Partem ſcribat. Cir-
ca † ipſam autem citationem Commiſſarius 9
diligen-

diligenter verba Commissionis attendat, &
primo verba, benennte Zeugen. Quod in-
nuere videtur, denominatos tantum citan-
dos. Quæritur ergo, an duntaxat nominati te-
stes coram Iudice debeant citari, an vero alii
etiam possint postea superaddi. Et videtur di-
cendum, solum nominatos esse citandos, quia
Pars præsumitur eos, quos postea producit,
subornasse: vel illi seipso, auditis circumstan-
tiis, ad testimoniũ dandum obtulisse. Secun-
do, iuuatur hac ratione, quod pars sibi debeat
imputare, quare Testes plures non nomina-
uerit, etiamsi ergo damnum sentiat, sibi ipsi
hoc adscribat. Tertio, hoc videtur indubitate
tunc obtinere, cum in Commissione dicitur
Nominati Testes, quod plerunque fieri solet,
quibus verbis non nominati censentur exclu-
si. Frustra enim talia verba adhiberentur, si
nullius essent efficaciæ. Quarto, videtur & id
habere hanc rationem, quod Iudex conside-
ratis ac perpensis omnibus circumstãtiis cau-
sæ nominatos Testes sufficere viderit. Alii er-
go (quia multitudo Testium refrenanda) con-
tra mentem concedentium non admittendi.
Et sic aliquando cum petitione, pro noua di-
latione alios Testes nominatos, & vt Com-
missarius eos examinaret ipsi iniũgi, petitum
scio. Contrarium tamen de iure est verius.
10 Primo, † quia facultas nominandi Testes eo-
usque conceditur, donec Rotulus produci-
tur in Camera. Nec inhibetur productio Te-
stium, nisi facta productione Rotuli, eius-
demque publicatione, prout supra *lib. 7. part.*
1. dictum est. [confirmatur & ex eo, quod com-
muniter traditur, Testem à Parte productum
specialiter citari non opus esse, catalogum
hoc asser[e]ntium recenset Farinac. *d. l. num. 11.*]
11 Et hæc † opinio in practica obseruatur. Me-
mini e[n]im Commissariũ nouiter nominatos
Test[e]s examinasse in causa Quernheim con-
tra [Q]uernheim. [sic ter alii nominati in causa
W[e]rnern Freyherrn zu Krichingen/cõtra Jo-
h[a]n Graffen zu Nassaw/mandati etliche abge-
[s]endte Pferdt in puncto defensionaliũ. For-
mul. *c. 9. h. t[it]. form. 14.* Et sic cũ in causa Franck-
furt contra Friedburg disputaretur post lon-
gam altercatio[n]ẽ à Commissario admissi], de
quo videatur formul. *cap. 9 form. 6. h. tit.* sic in
causa Flersheim cõtra Trier/ cum Testis qui-
dam per errorem citatus, alius in ipsius locum
suffectus, de quo form. *c. 6. form. 3. h. tit.*] Quod
tamen † locum non habet in Commissioni- 12
bus ad perpetuam rei memoriam, prout su-
pra libro præcedenti deductum est. Hisq; sic
statutis, † non obstant, quæ in contrarium ad- 13
ducta sunt. Quia illa præsumptio inducit deli-
ctum, quod tamẽ euitare debemus. Et fortior
est præsumptio in contrarium illum scilicet ex
post facto prius resciuisse hunc Testem, quod
sæpe fieri solet. Cum enim audiunt rustici, ali-
quos in testes esse citatos, solẽt referre, se et-
iam notitiam habere, quos antea Pars produ-
cens ignorare potuit. Vincit ergo hęc euidens
ratio fallacem præsumptionẽ. Ad secundum
respondeo, hic ignorãtiam, quia in facto con-
sistit, & de nouo ipsi obuenit, excusare. Quæ
enim de nouo emergunt, nouo legum indi-
gent auxilio. Ad tertium respondeo, hæc ver-
ba, si quãdo adiiciuntur in Commissionibus,
se referre ad rem præsentem, quasi illi Testes
omnes, qui nominati, examinari, & nullus ex
illis omitti debeat. Nec valet hic argumentũ à
contrario sensu: dixit nominatos, ergo non
nominatos exclusit. Cum alias absonus & le-
gibus contrarius intellectus sequeretur. [de-
bet tamen Commissarius hoc Rotulo insere-
re, † prout factum in dictis causis, & in causa a
Jmblein contra Heilbrun / *form. 20. 21. & 22.*
Ad extremum, an Commissio etiam Testi-
bus vna mittenda quæritur? Et cum Partibus
transmitti debeat, † vt videre licet in causa b
Wirt contra N. videbatur dicendum etiam
Testibus, quo de mandato ipsis constare pos-
sit; Et hinc aliquando Commissionem vna à
Commissario missam scio, cuius vestigia ex-
tant *form. 2. h. tit.* Contrarium tamen in praxi
seruatur, & exemplum extat *form. 1. d. tit.* & si
hoc fieri deberet maximi sumptus & labores
in describendo causarẽtur Partibus & Com-
missario. Coronidis loco monendus Com-
missarius, † vt caueat, ne primæ citationi faci- c
le pœnam adiiciat, nisi forte valde breuis sit
terminus, nam alias ipsi hoc vitio vertitur &
exprobratur, tanquam stylo contrarium, vt
factum in causa Hoenstein contra Bentheim/
form. 10. part. 4. tit. 3.]

obseruat. 3. [quod latissime prosequitur Farin.
*in opposit.contra test.quæst.*30 *.per tot.* vbi differit,
quando Testis se non ingerere dicatur.] Et
non citatus nihil probet, vt ex communi re-
fert Bursat.*consil.*201.*num.*108.*vol.*2. Nec qui-
dem indicium faciat, vt firmat Panorm. & alii
*in cap.*2.*de testib.* per illum text.ibi. Nullius mo-
menti, quod denotat nullitatem ipso iure.
gl. *in l.si libertus in verb. momenti ff.de iure patron.*
Quia hæc examinatio facta contra legem, &
ob id nulla est *l.non dubium.C.de legib.* licet De-
cius *in d. c.* 2. dicat: facere tamen præsumptio-
nem quidam volunt.[concordant tradita à Fa-
rinac.*d.l.num.*26.] Ego dicerem plures Testes
sic examinatos non ꝓbare plene, nisi domi re-
petiti fuerint. Rebuff.*de inquisit.& commiss.art.*
12 *gloss.*1.*num.*3.[adde Farinac.*d.l.num.*8.] Si er-
go Commissarius omitat citationem, tenetur
Parti ad interesse, ac reddere debet, quod ac-
cepit. Rebuff.*d.loc.num.*11.& 12. Atq; citandos
2 Testes † Commissio etiam docet, dicit enim:
Daß jhr / nach Besichtigung vnd Vberant-
wortung / benannte Zeugen rechtlich vor euch
heischet vnd ladet / hoc est: Vt post requisitio-
nem factam nominatos Testes iuridice corã
vobis citetis. Et si hoc Commissioni non inse-
3 ratur: † tamen Commissarius de iure cõmuni
ad hoc tenetur, No. 90. *c.*2. Schenck.*de testib.*
*n.*1. Paul.Fuscus *sing.*32.] Campeg.*de testib.Reg.*
127.& 167. Reub.*part.*3.*nu.*70. Vestr.*lib.*6.*cap.*
2.*num.*1. & ibi Grauat.*in addit.num.*25. Ferrar.*in*
4 *form.iur. test. verb .citat.num.*1. Illud † tamen ita
intelligendum, si Commissario nominentur
testes. An autem alii non citati per Partem ad-
ducti examinari possint, quæritur? Et videtur
5 dicendum, † quod sic, quia quando Pars ipsa
adducit, videtur esse loco citationis, vt tradũt
Dd. Anton.de Butr.*in cap.*2. *de testib.* Lanfranc.
*de testib.n.*12. Crot *p.*7.*nu.*256. & ad hoc produ-
cunt text.*in l.in test.*20.*ff.de testib.* Vbi dicitur, in
testimonium accusator citare nõ debet eum,
qui iudicio publico est Reus, &c. Vnde con-
stat accusatores citare, & citatos adducere pos-
se. Si ergo in ipsa examinatione Testis adhuc
supra addẽdus (quod fieri posse, infra dicetur)
Commissarium ad parcendos sumptus sine
citatione examinare posse videtur. [late Fari-
6 nac.*d l.n.*11.] His addi † posset alia ratio à Do-
ctoribus ad hoc non allegata. Quod, quia præ-
sens sit hic Testis, non opus habeat citatione.
præsens enim non est citandus. Qua ratione
affirmatum est, si testes in iudicio forte fortu-
na reperirentur, ꝙ examinari etiam non citati
possint. Grauat.*in addit.ad Vestrium, lib.*6.*cap.*2.
*nu.*25. latissime post alios Ronchogallus *in l.*4.
*num.*26.*de duob.reis* [Farinac.*d.l.nu.*19.] vbi hoc
extendit, etiamsi aliquis ex aliqua diuersa cau-
sa præsens reperiatur. Tertio pondero etiam
ad hoc; quod hic non videatur se ingerere,
quia à Parte ad hoc fuit vocatus. Contrarium
tamen † videtur verius. Primo, quia dicitur, 7
Iudicem debere vocare testem, vt *l* 1.*ff.de testi-*
bus, innuit. Ergo Parti hoc permissum non est.
Secundo, quia si Pars ducat testem, iam ab il-
lo didicisse aliquid ipsa, ac ob id nunc de-
mum coram Commissario producere eum,
atque adeo collusio subesse videtur. Tertio,
si Partibus hoc esset liberum vocare, nõ man-
daretur Commissario, vt hoc faceret: verba
autem Commissionis stricte, & prout iacent,
sunt interpretanda. Quarto, est hic quædam
summaria cognitio & à citatione incipitur,
quæ est substantiale quiddam. Quinto, voca-
tio in ius, quæ propria authoritate fiebat, ob-
soleuit, & in eius locum citatio successit. Hac-
que † opinione retẽta, obiectio Doctorum ad 8
hoc parum facit. Quod enim dicitur *in d.l.*20.
Pars Testem citare, hoc est, quod faciat cita-
re, nec id est nouum. Citat enim & is, qui au-
thoritate Iudicis citat. Ad secundum difficilis
est responsio, dico tamẽ illam regulam in cer-
tis causis non esse admittendam. Testis enim
seipsum offerens, licet sit præsens: tamen non
admittitur. Ad tertium, licet proprie non di-
catur ingerere: tamẽ cum aperte producatur,
videtur se Parti obtulisse, alias ordinaria via
secum ꝓcedi à parte petiisset. Accedit, quod
præsumptio subornationis hic subest, testem-
que hunc repellit. Quicquid tamen sit, in hac
difficultate cautum esse suadeo Commissariũ;
vt ex Parte aduersa quærat, an hunc Testem
admittere velit. Si Pars autem discesserit, ver-
bi gratia, si in ipso examine producatur: po-
test Commissarius cum Adiuncto agere, vt
vel ipse consentiat, vel ad Partem scribat. Cir-
ca † ipsam autem citationem Commissarius 9
diligen-

diligenter verba Commissionis attendat, & primo verba, benennte Zeügen. Quod innuere videtur, denominatos tantum citandos. Quæritur ergo, an duntaxat nominati testes coram Iudice debeant citari, an vero alii etiam possint postea superaddi. Et videtur dicendum, solum nominatos esse citandos, quia Pars præsumitur eos, quos postea producit, subornasse: vel illi seipso, auditis circumstantiis, ad testimoniū dandum obtulisse. Secundo, iuuatur hac ratione, quod pars sibi debeat imputare, quare Testes plures non nominauerit, etiamsi ergo damnum sentiat, sibi ipsi hoc asscribat. Tertio, hoc videtur indubitate tunc obtinere, cum in Commissione dicitur Nominati Testes, quod plerunque fieri solet, quibus verbis non nominati censentur exclusi. Frustra enim talia verba adhiberentur, si nullius essent efficaciæ. Quarto, videtur & id habere hanc rationem, quod Iudex consideratis ac perpensis omnibus circumstātiis causæ nominatos Testes sufficere viderit. Alii ergo (quia multitudo Testium refrenanda) contra mentem concedentium non admittendi. Et sic aliquando cum petitione, pro noua dilatione alios Testes nominatos, & vt Commissarius eos examinaret ipsi iniūgi, petitum scio. Contrarium tamen de iure est verius.

10 Primo, † quia facultas nominandi Testes eousque conceditur, donec Rotulus producitur in Camera. Nec inhibetur productio Testium, nisi facta productione Rotuli, eiusdemque publicatione, prout supra *lib. 7 part. 1.* dictum est. [confirmatur & ex eo, quod communiter traditur, Testem à Parte productum specialiter citari non opus esse, catalogum hoc afferentium recenset Farinac. *d. l. num. 11.*]

11 Et hæc † opinio in practica obseruatur. Memini enim Commissariū nouiter nominatos Testes examinasse in causa Quernheim contra Quernheim. [sic ter alii nominati in causa Wernern Freyherrn zu Krichingen / cōtra Johan Graffen zu Nassaw / mandati etliche abgepfendte Pferdt in puncto defensionaliū. Formul. *c. 9. h. tit. form. 14.* Et sic cū in causa Franckfurt contra Friedburg disputaretur post longam altercationē à Commissario admissi, de quo videatur formul. *cap. 9 form. 6. h. tit.* sic in causa Flersheim cōtra Trier / cum Testis quidam per errorem citatus, alius in ipsius locum suffectus, de quo form. *c. 6. form. 3. h. tit.*] Quod tamen † locum non habet in Commissionibus ad perpetuam rei memoriam, prout supra libro præcedenti deductum est. Hisq; sic statutis, † non obstant, quæ in contrarium adducta sunt. Quia illa præsumptio inducit delictum, quod tamē euitare debemus. Et fortior est præsumptio in contrarium illum scilicet ex post facto prius resciuisse hunc Testem, quod sæpe fieri solet. Cum enim audiunt rustici, aliquos in testes esse citatos, solēt referre, se etiam notitiam habere, quos antea Pars producens ignorare potuit. Vincit ergo hęc euidens ratio fallacem præsumptionē. Ad secundum respondeo, hic ignorātiam, quia in facto consistit, & de nouo ipsi obuenit, excusare. Quæ enim de nouo emergunt, nouo legum indigent auxilio. Ad tertium respondeo, hæc verba, si quādo adiiciuntur in Commissionibus, se referre ad rem præsentem, quasi illi Testes omnes, qui nominati, examinari, & nullus ex illis omitti debeat. Nec valet hic argumentū à contrario sensu: dixit nominatos, ergo non nominatos exclusit. Cum alias absonus & legibus contrarius intellectus sequeretur. [debet tamen Commissarius hoc Rotulo inserere, † prout factum in dictis causis, & in causa a Imblein contra Heilbrun / *form. 20. 21. & 22.* 12 13

Ad extremum, an Commissio etiam Testibus vna mittenda quæritur? Et cum Partibus transmitti debeat, † vt videre licet in causa b Wirt contra N. videbatur dicendum etiam Testibus, quo de mandato ipsis constare possit; Et hinc aliquando Commissionem vnà Commissario missam scio, cuius vestigia extant *form. 2. h. tit.* Contrarium tamen in praxi seruatur, & exemplum extat *form. 1. d. tit.* & si hoc fieri deberet maximi sumptus & labores in describendo causarētur Partibus & Commissario. Coronidis loco monendus Commissarius, † vt caueat, ne primæ citationi facile pœnam adiiciat, nisi forte valde breuis sit terminus, nam alias ipsi hoc vitio vertitur & exprobratur, tanquam stylo contrarium, vt factum in causa Hoenstein contra Bentheim / *form. 10. part. 4. tit. 3.*] c

CAPVT III.

De aliis perſonis ad examen hoc citandis.

SVMMARIA.

1. *Partibus abſentibus dictum Teſtis receptum non valet.*
2 *Citanda pars, contra quam examinantur.*
3 *Cauſæ quare partes ad examinationem teſtium citandæ.*
4 *Teſtes præſente altera parte producendi ſunt.*
5 *Examen teſtium, parte ad videndum iurare non citata, non ſubſiſtit.*
6 *Pars contra quam ad videndum iurare teſtes, vel à Principe Imperii examinante citanda.*
7 *Teſtes à Commiſſario propter manifeſta eorum vitia ex officio reiici poſſunt.*
8 *Interrogatoria exhibere parti omnino neceſſarium eſt.*
9 *Adiuncto in examine teſtium quare opus ſit.*
10 *Proteſtatio partis contra teſtes vitio laborantes.*
11 *Pars à decreto Commiſſarii, quo ſe grauatum ſentit, appellat.*
12 *Nomina teſtium tranſmittenda partibus.*
13 *Producens quare ad examen teſtium citandus.*
14 *Magiſtratus loci, vbi teſtes examinandi ſunt de loco aliquo, in quo examinatio facienda, requirendus eſt à Commiſſario.*
15 *Magiſtratus loci ad actum examinis ideo citandus eſt, vt teſtes ſuæ iuriſdictioni ſubiectos coram Commiſſario ſiſtat.*
16 *Citatio vna pro tribus, an ſufficiat.*
a *Citatio partium etiam in ſummariis neceſſaria.*
b. c *Citatio hæc omittitur, cum periculum in mora, vel ſi teſtis omni exceptione maior.*
d *Vel ſi conſuetudo probanda.*
e *An autem ex æquitate.*
f *An cum arbitri examinant.*
g *An ſi præſentes?*
h *An ſi conſuetudo contrarium induxerit.*
i *Et quibus præterea in caſibus.*
k *Citatio hæc an perſonalis, an ad domum.*

1 CVM † non minus in citatione Partium, quam Teſtium ſitum ſit, & ſi Iudex recipiat dictum Teſtis, non citatis Partibus, vtraque Parte abſente, non valeat, *l. ſi quando. C. de teſtibus.* Et hanc eſſe communem aſſerit Maſcard. *in verbo, examinationum. num.* 1. [Et integrum catalogum idem tenentium recenſet Proſper Farinac. *de oppoſit. contra teſtes quæſt.* 72. *cap.* 1. *num.* 1. idque in tantum, vt etiamſi ſum-
a marie procedatur † iuris ſolennitate non ſer-
uata, Farinac. poſt alios *d. l. num.* 13. vt pote in
cauſis mercatorum, *num.* 15. Hinc & videmus
in cauſa momentaneæ poſſeſſionis Partes per
Cameræ Commiſſarios citari. Hæc autem
non procedunt ſi ſummum † periculum in b
mora, Farinac. *d. l. num.* 36. veluti ſi debitor ſu-
ſpectus de fuga, *num.* 37. Vel potentia aduer-
ſarii obſit, *num.* 43. aut † ſi Teſtis omni exce- c
ptione maior, *num.* 47. quod tamen recte,
num. 48. improbat, & eam Cameralis praxis
ſequitur, vt & † ſi conſuetudo probanda, *num.* d
56. quod mihi non probatur, etiam conſide-
ratis limitationibus, *nu.* 57. & 58. adductis. Aut
enim notoria conſuetudo, & non opus exa-
minatione, cum notorium probare non ſit
opus; aut non notoria & citari debet, & Iu-
dex debet poſt ipſam depoſitionem diiudica-
re an notoria, minus placet diſtinctio inter
iuris ordinem & deciſionem, etiāſi enim vna
minoris præiudicii: tamen inde non ſequi-
tur Partem non citandam. Minus † placet, e
limit. num. 59. æquitas namque probationem
non excludit, nec ſolennitatem excludere di-
cendum, ita & arbitros Partes citare debere,
ſæpe obſeruatum, & iure conſtat, quia reda-
cta ad inſtar iudiciorum. Magis † ergo illa ar- f
ridet, quod Parte conſentiente vtraque cita-
tione non opus, de quo *num.* 74. Itemque † ſi g
Pars præſens eſſet, *num.* 78. quod hactenus
admitto, ſi id Rotulo inſeratur. Quid vero ſi
conſuetudo id nollet? † admittit, *num.* 72. h
Cuius tamen contrarium, quia hic eſt ſpecies
defenſionis, verius puto, de quo Farinac.
num. 73. Aliæ † adferuntur à Farinac. quæ i
huc non ſpectant, vtpote quæ de cauſis cri-
minalibus recenſet. Quæ vero de Teſte, qui
repetitur *num.* 66. tradit, vt & quæ de egregia
perſona domi examinanda, *nu.* 68. alibi à no-
bis excuſſa. Cum itaque ex prædictis citatio-
nem ita neceſſariam eſſe conſtet,] ideo nunc
recte de ea agitur. Et † ante omnia Pars con- 2
tra quam Teſtes examinantur eſt vocanda, vt
traditum eſt *in Nouell.* 95. *cap.* 11. Quod Latinis
proprie dicitur euocare. Ad diem enim & ho-
ram, inquit Budæus, *in forenſibus, fol. mihi* 15.
teſtimonii Teſtibus denunciatis recte euo-
catum oportet eum, contra quem teſtimo-
nium dicturi ſunt. Et ſi hoc omittatur, exa-

mem

men nullum est, Grammat.*decis.11.num.7.&* 8. Quod motum in causa Ioannis Lamberti, contra Ioannem Lippolden / & in causa Freen-see contra Solms.

3 Causæ autem, † quare debeant vocari Par-
tes, hæ sunt præcipue. Primo, ad videndum
4 produci Testes. Testes † enim præsente al-
tera Parte produci debent. Schenck. *de testi-
bus.num.*8.Crot.*part.7.num.*23.*&* 25. Campeg.
*regul.*164.Et hinc in Commissionibus dicitur:
Die Zeugen vorzustellen. Secundo, ad viden-
dū iuramētum Testium suscipi. Aduersario e-
5 nim non citato, † vel præsente ad videndum
iurare Testes, eorum examen iure non subsi-
stit. tex.*cap.in nomine Domini.de testibus.l.si quan-
do.C.eodem.l.iudices.*18.*C.de fide instrumentorum,*
ibi,*sub vtriusque partis præsentia.*Hartman.2.*pra-
ctic.*18.*obseruat.*6. Gothofred.*ad dictam l.iudices.*
Wormbser. 1.*pract.*18.*obseruat.* 19. Iason *in l.
properandum.* §.*sin autem reus. C.de iudic.* Aretin.
*consil.*160. Decius *consil.*54. Alexand. *consil.*79.
*lib.*2. Anton. Grauat.*in addit.ad Vestr.lib.6.cap.*
6 2.*num.* 28. vbi vide. Et † hoc adeo verum est,
vt etiamsi à Principe aliquo Imperii essent
examinandi, idem locum haberet. Doctores
in dicto cap. cum in nomine. Vbi Decius *num.* 17.
Grammat.*decis.*103.Curt.*consil.*21.Grauat.*dicto
7 cap.2.num.*28. Tertio, † citatio fit ad illum
effectum, vt possit Pars contra personas Te-
stium & eorum vitia manifesta excipere: illos
enim Commissarius potest ex officio reiice-
re Testes, vt supra *part.1.lib.5.* latius explicatū,
8 & infra tradetur. Quarto, † vt possit exhibe-
re interrogatoria, quæ summopere ei neces-
saria, ex iis quæ supra *lib.5.* dicta sunt, constat.
9 Quinto, † vt præsentet Adiunctum, si enim
in aliis, sane hic maxime opus est Adiun-
cto. Quia si Commissarius vel studio, vel casu
fortuito, Testem super omnibus circum-
stantiis, non rite examinet, potest Adiunctus
10 eum monere, vel ipse examinare. Sexto, † si
Testes contra quos habeat legitimas exce-
ptiones, producuntur, vel alia vitia à Com-
missario, quibus tamen in continenti ipse ob-
uiare non possit, committantur, licite prote-
statur, & hæc protestatio ius ipsi saluū & illi-
batum seruat, per ea quæ supra *de protestationi-
11 bus,* dicta sunt. Septimo, † eo fine etiam emit-
tenda citatio, vt si aliquid à Commissario
committeretur, ratione cuius Pars se valde
grauatam sentiret, ab illius decreto ad com-
mittentem possit appellare, de quo supra *lib.
6.part.*1. plura dicta sunt, quæ à diligenti Le-
ctore facile huc referri possunt. Cum † hac 12
citatione Partium simul mittenda sunt no-
mina Testium: quod licet varie à Doctori-
bus disputetur, hodie tamen id dubium apud
nos non habet. Visitation Anno 79. § Wañ
auch solche. ibi, Auch Namē der Zeugen zuzu-
fertigen. Similiter † Pars producens ad hunc 13
actū sequentibus de causis citāda. Primo, quia
in vtriusq; Partis præsentia Testes debent iu-
rare. Secundo, quia præsentatio à Parte pro-
ducente facienda. Tertio, aliquādo vt produ-
cat Testes plures, quam nominati sunt. An &
citatio sic fieri possit, vt articulos det ac cor-
rigat, quæri posset, de quo supra in materia ar-
ticulorum satis superque dictum est. Citatur
quoque † sæpenumero ad hunc actum magi- 14
stratus loci, apud quem Testes sunt exami-
nandi, vt curiam vel alium locum sibi Com-
missario scilicet, concedat, vbi Testes exami-
nare liceat. Vel † vt Testes sub sua iurisdi- 15
ctione habitantes Commissario sistat, quod
maxime locum habet in personis extra Impe-
rium constitutis, de quibus supra. Pro com-
plemento materiæ citationis illud quæritur,
quot citationes requirantur? Et licet de iure
tres exigantur. *l.ad peremptorium.*68.*& sequen-
tibus.ff.de iudiciis.* Quod & Commissarios in
Partibus citandis obseruasse scio. Et † hanc 16
rem explicat Rebuff.*de inquisit.num.*4. his ver-
bis: Sufficit tamen vnica citatio, etiam non
peremptoria, si modo in ea causa exprimatur,
videlicet ad videndum iurare testes. *cap.2.de
testibus.* [his adde quæ late adfert Farinac.*lib.*3.
*tit.*8.*quæst.*72.*num.*82.vbi tamen aliam opinio-
nem tenentes, *num.*83. refert; An autem per-
sonalis, an ad † domum facienda Doctores in- k
ter se digladiantur, testante Farinac. nos ita
obseruamus, vt Nuntio domi non inuenien-
te citandum, eam familiæ tradit, &
ea sufficiens executio
habetur.]

CAPVT IV.

De excusationibus Testium perpetuam causam habentibus, & de officio Commissarii circa illas.

SVMMARIA.

1 *Testis testificatur, nisi eiurauerit.*
2 *Eiurare testimonium quid sit.*
3 *Excusationes testium in duplici sunt differentia.*
4 *Doctrina pro Commissario circa excusationem testium.*
5 *Excusationes testium recipere tenetur Commissarius, si releuantes sint.*
6 *Notorie non idoneum testem, quomodo Commissarius cognoscere possit.*
7 *Parte consentiente, excusationibus non obstantibus, testis arctioribus mandatis citari potest, quod declaratur num. seq.*
9 *Priuilegiatus ad dicendum testimonium cogi potest, si aliter veritas indagari nequeat.*
10 *Inuitus testimonium dicere cogi vt queat, quare veritas aliter haberi non possit, in specie indicandum est, & quomodo hoc cognoscat Commissarius, & num. 11.*
a. *Testis an Aduocatus esse possit, & quid hic Commissarii officium.*
b *Exceptiones contra testes an coram Commissario proponendæ.*

1 TESTES ad eum modum, † qui supra in
genere dict⁹ est, se excusare consueuerũt,
quod Græci ἐξόμνυσθαι, id est, eiurare vocant: vt
tradit Budæus *in forensibus. fol. 16.* inquiens: Te-
stis, cui denunciatum est testimonium, testi-
2 ficatur nisi eiurauerit. Est † autem eiurare te-
stimonium, iureiurando iustam causam alle-
3 gare testimonii non dicendi. Præter † supra
autem traditas excusationes, sunt & aliæ in
Testibus speciales, quæ in duplici sunt differentia: aut enim ita sunt affectæ, vt Testem in totum à dictione testimonii liberum & immunem reddant; aut tales quæ ad tempus testimonii dictionem suspendunt ac differunt. De iis, quæ ad tempus suspendunt hoc capite, de aliis sequenti, agemus. Quæ perpetuam causam habent, sunt illæ, quas supra de Interrogatoriis proposuimus, maxime eæ, quibus inuitus quis testimonium dicere non cogitur; & eas omnes, vt & alias plures solent Testes, vt se excusent, in medium proferre, [cuius rei exemplum in teste interessato, extat in causa Johann Gassarts zu Leuten / contra Hans Haren & Consorten.] quæ an releuantes sint, nec ne, ex supra in specie ibidem dictis magna ex parte constat. Ne ta-
men Commissarius † temere hic erret, se- 4
quentem doctrinam diligenter attendat o-
portet, quam in tria capita diuidam. Pri-
mum † caput est, quod iure communi inspe- 5
cto Commissarius has excusationes, si releuantes esse cognouerit recipere cogatur. Tradunt enim Doctores examinatorem Testium posse Testem notorie non idoneum reiicere. argument. *l. quos prohibet. de postulando.* Doctores *in cap. cum I. & R. de re iudic.* Francis. Curtius *de testib. 23. conclus.* Nell. de sancto Gemin. *in verb. debet iudex. num. 44.* Crotus *de testibus. part. 3. num. 40.* In quibus locis dicunt Iudicem ex officio Testem criminosum repellere posse. Facit quoque ad hoc doctrina Bald. *in l. 1. §. si procuratores. ff. de magistrat. conueniend.* dicens, quod Iudex possit ex officio inquirere de conditione Testis, & illum si inhabilem reperiat, repellere. [& hanc rem egregie expressit Ioseph. Ludouic. *decis. 173. num. 8.* vbi sic ait: Bene tamen verum est, quod non solum possunt repulsari Testes, verum etiam aliquando impediri examen Testium productorum, puta quando Testis esset inimicus. *authent. si testis productus. C. de testibus.* Socin. *reg. 29. fallent. 1.* Gramm. *decis. 86.* Menoch. *in tract. de arbitr. iud. cas. 239. lib. 2. cent. 3.* quod tamen procedit, quãdo in continenti hoc posset probari, & quod obiicitur, esset notorium: Abb. *in cap. ex parte. num. 8. extr. de testib.* & ibi Felin. *num. 15.* Menoch. vbi supra *num. 12.* & vltra eum Marsil. *in l. 1. §. si quis dicatur. ff. de quest.* ad impediendum tamen tale examẽ requiritur inimicitia capitalis, vel aliud æquipollens inimicitię capitali, puta quod inter collitigantes adesset lis & quæstio omnium bonorum, iuxta gloss. *in d. authent. si testis productus.* Et ibi Bart. *in fin. C. de testib.* Menoch. in supra citato loco *num. 11.* post Grammat. *consil. 31. num. 3. & consil. 75. num. 2. decis. 28. num. 15. & decis. 86. num. 11.* Ego tamen (etsi hæc de iure procedant) nunquam vidi seruari in practica, quod impediatur examẽ etiam inimicorum capitalium, sed examinantur saluis exceptionibus, tã contra Testes, quã eorum dicta, & hæc est cõmunis practica, quæ

quæ seruatur in hac prouincia, & in prouincia Marchiæ Anchonitanæ, eamque puto seruari in aliis etiam prouinciis status Ecclesiastici. Potest etiam esse quod inimicus di at veritatem ad fauorem alterius inimici, euenire etiam potest, vt alleget contestes non inimicos, qui dicant postea veritatē, & ideo bona est practica ista, quod examinentur etiam testes inimici, saluis exceptionibus, & replicationibus, tam contra dicta, quam cōtra per-
6 sonas testium.] Secundum † caput ex hoc resultat, quomodo scilicet Commissarius hāc notorietatem possit cognoscere, & hac in re ex confessione partis se excusantis hoc satis probari videtur. Quia tamen hæc sæpe fallit, ex partib. quæret, an hæ excusationes in facto veritati sint consentaneæ. Quo casu partes non facile fucum f. cere posse Commissario, certum est. Atque si & illæ ita rem se habere fateantur, quare ergo producant inquiret, eo rem dirigens, an possit causam aliquā, qua priuilegiatus deponere cogatur, inquirere. Quod si vero nullā adesse videat, an contra priuilegium cogere possit, valde dubito. Veruntamen tales si oriantur excusationes, de quibus partes diu multumque disputantes accordare non possint, nec Commissarius rem plene probatam videt, in dubio testes excusationibus non obstantibus iterato cita-
7 bit. † Tertium caput est, si confessione partium liquidum fit testes esse tales. Et hoc casu [Cōmissarii sæpe testem admisere, in causa Straßburg contra Straßburg, vbi cum Aduocatus ipsemet fateretur se Aduocatum esse, Commissarii eū sub relaxatione admiserunt; Ego vero hac in re aliquot capita Commissarium obseruare suadeo. Primo, vt inquirat apud partē aduersam, an non obstante hac excusatione testem arctioribus mandatis citari velit? Quæ si annuat, propter consensum excusationibus non obstantibus citandos testes iuris suadent rationes. Testes enim quidam non sunt omnino inhabiles, sed ex tacito vel expresso partium consensu possunt habiles reddi; vt in consanguineo, proxeneta, domestico & in omnibus aliis, qui repelluntur, non odio ipsorum, sed fauore partis, & hos iudex parte non opponente non debet repellere, cum ius publicum ex admissione haud lædatur. Ista sunt verba aurea secundum Felin. *in cap. intimauit.* 18. *nu.* 10. *de testib.* Ioann. And. *in add. ad Specul. in tit. de teste.* §. 1. *ver. quid si vidit. n.* 19. nou. etiam per Anto. de Butr. *in c. bonæ el.* 1. *in* 6. *col. de elect. & in c. cum dilectus. in* 10. *col. de consuetud & ibi Imol.* † Circa hoc tamen consi- 8
derabit Commissarius, quales sint hæ excusationes. Si enim ita comparatæ sint, vt inuitum cogi non posse edoceant, cōsensum partium nihil operari certum est. Non enim hic agitur de inhabili probatione consensu partiū confirmanda, sed de priuilegio personæ, quæ inuita regulariter non cogitur. Si vero sunt tales, vt iis non obstantibus inuiti cogi possint, consensum habere locum existimo. † Ad eli- 9
dendam autem hanc excusationem, quod inuitus comparere non teneatur, pars producens solet obiicere, aliter quam per citatos testes veritatem indagari non posse, quæ excusationis replicatio de iure est valida. *cap. peruenit.* 5. *de testib. cogend.* Et habet hanc rationem, quod publica vtilitas, quæ in veritatis testimonio versatur, priuato fauori merito præferenda. Gail. *obser.* 100. *n.* 15. *li.* 1. Hinc Clericus, quamuis regulariter in causis laicorū ad perhibendum testimonium compelli nequeat: tamen deficientibus aliunde probationibus, cessat eorum prærogatiua. *capit. quanquam* 14. *quæst.* 2. Sic Iudæus licet regulariter contra Christianum deponere non possit: tamen in subsidium, & cum aliter veri as indagari nequit, admittitur. † Quia tamen hic actus 10
valde præiudicialis est, vrgebit Commissarius, vt in specie indicetur, quare aliter veritas haberi nequeat, quo id testi excusanti rescribere possit. Habet enim ille intentionem ex iure communi fundatam, quæ ipsi elidenda est, & ei in secunda citatione obiter, quare exceptionibus non obstantibus comparere teneatur, significabitur. Si autem † hac de 11
re taliter qualiter doceatur, Commissarius vnum ex priuilegiatis, qui minime ratione priuilegii præiudicio grauatur, citabit, & ex circumstantiis, an factum ita comparatum, vt non aliter quam per priuilegiatas personas probari possit, facile colliget. Ex perlectione etiam articulorum, hæc res magna ex

parte Commiſſario nota reddetur. Has vt & alias circumſtantias Commiſſarius attendere & mediam viam eligere debet. Pendent enim hæc ab ipſius arbitrio. Panormit. *in c. ſuper eo. num. 4. de teſtib. cogend.* In dubio tamen ſemper teſtes citabit. Et huc etiam ſpectant ea, quæ ſupra de generalibus interrogatoriis dicta ſunt. Et ſic non ita pridem cum aliquis Cameræ Imperiali ſubiectus ſe excuſaret, quod eſſet affinis impetrantis, & ſic non teneretur teſtimonium dicere, Commiſſarius eo non obſtante ad deponendum coegit. E contra vero, vbi alii adeſſent ſatis magno numero teſtes, Aduocatum ſe eo nomine quod Aduocatus eſſet excuſantem, non vlterius requiſitum in ardua fractæ pacis cauſa,
a ſcio: [Si tamen petat pars † contra quam Aduocatum eſſe ſciuit, admitti poteſt, Wurmbſ. *de Aduoc. & Syndic. tit. 4. lib. 1. obſeruat. 1.* Sic obſeruatum an. 94. in cauſa iniuriarum D. Zabern contra D. Reinharden / vbi Licentiato I. G. Reinhardi Aduocato, per decretum iniunctum fuit, vt cum ab Actore D. Zabern in teſtem productus eſſet, teſtimoniũ perhiberet.] Excuſationes autem has Rotulo Commiſſarius inſeret. Iudex enim ex iis varia colligit. Teſtis enim agens de exoneratione facit ſe ſuſpectum. Fichard. *conſil. germ.* 144. *n.* 3. [Ex-
b ceptiones autem hæ, † non ſemper coram Commiſſario, ſed ſæpe in Camera proponuntur, de quo infra, & traditur *in deciſ. Cameræ, in verb. teſtis.*]

CAPVT V.

De excuſationibus momentaneam cauſam habentibus.

SVMMARIA.

1 *Excuſationes teſtiũ momentaneam cauſam habentes in duplici ſunt differentia.*
2 *Ætatis ratione excuſatio de iure ciuili perpetua.*
3 *Senes hodie excuſare ſe, maxime in commiſſionibus ad perpetuam rei memoriam, non poſſunt.*
4 *Ætatis excuſatio, quare à Commiſſario admittenda videatur.*
5 *Senex perſonaliter comparens, priuilegio ſuo renunciare cenſetur.*
6 *Senes ad teſtimoniũ dicendum citati, niſi ſimul morbo detineantur, excuſare ſe nequeunt.*
7 *Perſonæ egregiæ domi examinandæ ſunt.*
8 *Propter excellentiam perſonæ à regulis iuris communis receditur.*
9 *Perſonæ egregiæ in duplici ſunt differentia: & quales illæ ſint.*
10 *Nobiles an ſint perſonæ egregiæ.*
11 *Pro affirmatiua, & ibidem diſtinctio.*
12 *Nobiles mediatè imperio ſubiecti, quomodo à Commiſſario citandi.*
13 *Doctor an perſona egregia ſit.*
14 *Doctores ſub diſtinctione perſonæ egregiæ ſunt, & non ſunt. Adſeſſores Cameræ perſonæ egregiæ.*
15 *Procuratores inter perſonas egregias non referri. Procuratoribus Cameræ Imp. exceptis.*
16 *Perſonæ egregiæ ſint nec ne, iudicis arbitrio relinquitur.*
17 *Commiſſarius an ædes perſonarum egregiarum præciſe accedere cogatur. Et pro Negatiua.*
18 *Pro affirmatiua.*
19 *Cautela pro Commiſſario circa perſonas egregias domi examinandas obſeruanda.*
20 *Excuſationes teſtium momentaneam cauſam habentes.*
21 *Abſentiæ nomine à teſte facta excuſatio quatenus admittenda.*
22 *Paupertate an excuſare ſe poſſit citatus teſtis.*
23 *Militia an excuſet teſtem non comparentem.*
24 *Morbus an excuſet teſtem.*
25 *Morbi teſtis ratione an excuſare ſe Commiſſarius queat, ne illum accedere & examinare cogatur.*
26 *Morbo decumbentes teſtes domi examinandi ſunt.*
a *Denunciatio priuilegiatorum teſtium valet.*
b *An domi examinandæ mulieres:*
c *Omneſq; impediti ad iudicem venire.*
d *Et quid in criminalibus & matrimonialibus.*
e *Officium Commiſſarii circa excuſationes dictarum perſonarum quale.*

Conſequenter nunc recte de cauſis momentaneam excuſationem habentibus videndum eſt. † Hæ autem vel locum tantum examinis recipiunt, ne ſcilicet ad eum 1
citentur teſtes; vel eo tendunt, vt ad tempus dilationem ipſi conſequantur. † Prio- 2
ris generis prima excuſatio eſt ætas teſtium: tametſi enim ſpecies illa non huc, ſed ad præcedens caput, de excuſationibus perpetuam cauſam habentibus referenda eſſe videri poſſet, quod maiores ſeptuaginta annis, plane ac in perpetuum ſe excuſent, vt iure ciuili expeditum eſt. *per l. 3. de iur. immunitat. l. 1. qui ætate ſe excuſ. poſſ.* Gothofred. *in l. ad*

ad personas.15.de iureiur. Nellus *de testibus.numero 36.* Alber.de Malet.*c.6.n.1.& 2.3.* Campeg. *regul.*115.Iacob. Ægid.*nu.*54. Ioachim. à Beust *in d.l.ad personas egregias.nu.*22. Id tamen hodie non obseruari, examinarique nostro hoc tempore, maxime ad perpetuam rei memoriam, etiam senes, quotidiana experientia satis testatur. [Vnde, Iason *in l. ad egregias*, dicit de consuetudine, quod de senibus dicitur nõ obseruari, de quo tamen dicto Iasonis vide
3 Farin.*quæst.77.cap.5. num.*227.] † Nunquid vero eatenus saltem senes excusare se possint, ne citati ad locum iudicii venire tene-
4 antur? † Et sane citationem senum hanc quotidie fieri, easq; non minus, quam alios iurare solere nemo est qui nesciat, nisi forte ideo id fieri dixerit, quod sponte sua compareant, & sic priuilegio renuncient, atque adeo inuiti compelli non possint; [proindeque idem quod in aliis omnibus infra dicendis
2 personis obtinet, † quod renuntiatio valeat. Farin. *d.l.num.*241. Et ea opinio merito reiecta, contraria obseruatur, cum quilibet fauori pro se introducto renunciare possit, & ita
5 recte priorem sequitur.] † Sed econtra ætatis excusationem esse admittendam à Commissario esse videtur, tum ꝙ olim perpetuam eam fuisse iam demonstratum; tum etiã quod senes infirmi ac valetudinarii plerunque sint, atq; adeo ægrotis æquiparentur, quibusdam eos inter valetudinarios enumerãtibus, prout huius opinionis fuit Abbas *in c.magna. col. 1.de voto*, referente Menoch.*de arb. iudic. quæst. lib.2.cent.1.casu 6.n.7.* Et Comicus ait, senectutem per se ipsam morbum naturalem esse: vt notat idem Menoch.*ibid.nu.*8. quos quidem ægrotos, excusatione ista, de qua nũc quæstio, tueri se posse in aperto est, & mox adnotabitur. Quibus honor accedit senio debitus: Namque senectutem honore affici debere & sacræ literæ testantur, & pluribus etiam iuris ciuilis locis expressum est. Ita enim I.C. *Callistrat.in l.semper.in princip.ff.de iur. immunitat.* Semper, inquit, in ciuitate nostra senectus venerabilis fuit. Namq; maiores nostri eundem fere honorem senibus, quem magistratibus tribuebant. Ioach. à Beust *in d. l.ad personas egregias. num.13.de iureiur.* Vbi num.præcedenti hac ratione illam legem in senibus locum habere asserit. Eamq; sententiam comprobat text. *in c.si qui testium.de testib.* gloss.*in d. l.ad egregias*. Campeg.*de testib. reg.*325. † Quic- 6
quid tamen sit, si non simul vel morbo detineantur, vel in aliqua dignitate cõstituti sint, excusationes tales non habere locum stylus docet, quem & hic sequendum omnino statuo. Quis enim Commissarius testes (præsertim ad perpetuã rei memoriã) examinaturus omnes rusticorum ædes, fimum, ne quid grauius dicam, redolentes adeat, & cum iactura temporis cuiq; singulariter commissionem prælegat & iuramentum deferat: Quod & eo confirmatur, quia multi eos inter valetudinarios & infirmos non esse connumerandos arbitrantur. Vt post Fel.Soci.Rebuff.& alios, eleganter Menoch.*d.cas.60.n.8.9.10.* Ita demũ contrariam sententiam verã esse intelligens, nisi is senex adeo senio confectus esset, vt illi negotio, de quo ageretur, superesse non posset: vt puta si ita senex testis sit, vt secundũ naturæ cursum parum à morte distet: tunc enim valetudinarium illum, infirmumq; dici posse, & ea de causa valetudinarii priuilegiorũ capacem esse asserit. Secundo numerantur sub hoc membro personæ egregiæ *d.l. ad personas.authent.sed iudex.C.de Episco.& Cleric.* † Nã 7
& illæ in causis non ita arduis in iudicium testimonii ferendi causa pro aliquo, venire non coguntur, sed domi interrogandæ sunt: *ita glo.in c.si qui testium.* Vbi Abb. Feli.& cæteri *de test.* Grau. *in add.* ad Vestr.*lib.6.c.vlt.numer.*11. [latissime Prosp. Fari.*quæst.77.c.5.num.*202.]
† Quemadmodum & alias propter excellen- 8
tiam personæ plerunq; à regulis iuris cõmunis discedi notũ est *ca.de multã.in fin.de præbend. & dignit.l.sed & reprob.in pr.ff.de excus.tut.* Ioan. Crot.*de testib.n.*326. † Egregiæ autem personæ 9
(alias speciosæ dicũtur. *l. ad speciosas. de verb.significat.*) in duplici sunt differentia. Aut enim Ecclesiasticæ, aut seculares sunt. Inter Ecclesiasticas primum locum obtinent Cardinales; dein Episcopi, Abbates, &c. Menoch. *de arbitrar.iudic. quæst.lib.2.centur.1.casu 70.numer.4. & 5.* [Farinac.*dict.l.numer.*211. 212. 213. vbi addit sacerdotes & diaconos.] Inter seculares Imperator, Reges, Electores,

Duces,

Duces, Comites & Barones recte numerantur: maximam enim horum esse dignitatem *infra lib.5. de instrumentis tradetur.* An autem
10 & nobiles hisce annumerentur, quæritur? † Et videbatur simpliciter dicendum quod nõ. Primo, quia quotidie citantur à Commissariis, & comparere tenentur. Secundo licet dicatur per comparitionem vnius alteri non generari præiudicium: responderi tamen potest Cameram etiamsi sciat, nobiles examinandos esse, in commissionibus verba hæc adiicere: Die Zeugen vor euch heischet vnnd ladet / dieselbe in beysein beyderseits Parthcyen beeydet / ꝛc. hoc est, testes coram vobis citatote, & in vtriusque partis præsentia iuramento astringitote. Camera ergo non distinguente, nec Commissario videtur di-
11 stinctio permissa. † Iis tamen non attentis contrarium in puncto iuris Dd. verius arbitrantur. Aperte enim eos referunt inter personas egregias; vt post Tiraquell. *de nobilitate. cap.1.num.46.* Bart. & Cepoll. refert Menoch. *d loc. num.10.* Ego vt quid de hac quæstione sentio exponam, diligenter Commissarium aliquot circumstantias considerare debere, arbitror. Primo an nobiles hi sint immediate imperio subiecti: ii enim quia æquiparantur statib. Imperii, nec alibi, quam secundũ Außträg / vel in Camera conueniri possunt (vt de instrumentis dicetur) recte egregiis, quoad hunc punctum, annumerantur. Secundo an sint in aliquo officio, dignitatem annexam habente: vt sunt in Germania Statthalter / h.e. locum tenentes Principum, Hoffmeister: id est, præfecti aulæ, Marschalck / qui Marschalci dicuntur, &c. quos similiter sub hoc numero comprehedi concludo. [quamuis à Cõmissariis hodie directe citentur, vt factũ in causa Hoenstein cõtra Bentheimb / de quib. late in meo formul. *c.3. h. tit.* vbi plura huc spectãtia inuenies: venire tamen nõ coguntur, si saluo statu, honeste comparere nequeant. Vnde] in † mediate Imperio subiectis,
12 nec tale officium habentibus, aliud statuendum: licet hoc in illis peculiare sit, si cum rusticis sint producendi, quod singulari citationi nomina ipsorum sint inserenda, & in productionis die separatim, non vna cum rusticis, iuramento astringendi. [Farin. *d.l. num. 405.* dicit, nobiles pauperes excusari, si honeste ad iudicem venire nequeant, vt & tunc si diuites sint, sed tamen aliquod accidens adsit, quo minus pro dignitate ad iudicem venire possint, *nu.209.*] † An autem Doctores, sub 13
his comprehendantur dubitari posset? Et concluditur communiter quod sic. *gloss. in d. l. ad egregias.* Ioan. Milæus *al constit. Franc. rubric. 22. de enquestes. gloss. 2. nu.6.* Prosp. Carauit. *super rit. magn. Cur. Vicar. regni. Neapolitani Ritu. 142. nu. 7.* Et ita Aretin. consultus respondit. *consil.92.* vide Vestr. *cap.3. num.12.* Hac ratione, quia æquiparantur nobilibus; vt supra *parte 1. lib. vlt. dictum est:* [sequuntur hanc opinionem infiniti allegati à Farin. *d.l.n.214.* Et vult *nu.215.* non solum in ipsis, sed & in iis quæ de familia sunt. Ac etiam in Licẽtiatis, n.218. & *d.nu.* non legentib. *nu.220.* de quo tamen aliqui vt ibidem videre licet, dubitant, nec sine ratione, vt iam dicetur.] Quicquid sit, † quod de no- 14
bilibus dictum, id huc accommodari potest. Citantur enim & hi de cõsuetudine. Cõsideratergo Commissarius, an Doctor in testem nominatus, præter gradum sit in aliquo dignitatis officio? verbi gratia: Si est professor in celebri gymnasio. Hi enim Doctores inter valde egregias psonas numerantur. Vestr. *d. cap. vlt. num. 12.* [vel aduocatus fiscalis, Farin. *d.l.*] Vel si sint Cancellarii Principum, quos egregiis personis annumerari, Tatius *in tractat. de Cancellar. Princip.* refert: [atque sic eo nomine inter cætera ex hac causa se excusabat Cancellarius, in d. causa Honstein cõtra Bentheimb / in qua tamen causa aliquot Cancellarii vt personaliter, exceptionibus non obstantibus, coram Commissario comparerent, citati sunt.] Ideoque ad illorum domum mitti debere non est dubium. Quod vel maxime in adsessoribus Cameræ Imperialis iudicii propter ipsorum excellentiam & dignitatem locum habet. Quemadmodum in simili de auditoribus Rotæ Romanæ decisum est, vt apparet ex noua decis. Rotæ. *decis. 7. de testibus,* & notat Ioachim. Beust. *d.l. ad egregias. num. 26.* [Farin. *d. l. num. 220.*] Quemadmodum autem ad Doctores ratione duplicis vinculi mittitur: ita etiam propter accedens officiũ quosdam

dam Doctores non referri inter has egregias
15 volunt, vt sunt Procuratores,† quod eorun-
dem officium vile sit, vsq; adeo, vt nobilitas
eo amittatur.*l.vniuersos.* & *l.si quis procuratorē.*
*C.de decurion.li.*10.*Dyn.in c. infamib. de reg.iur.in*
6.*Ant.Grauat.in addi.ad prax.Octau.Vestrii.li.* 6.
*c.vlt.n.*12. Quæ limitatio, vt maxime in iudicū
inferiorum procuratorib. communiter ap-
probatur: In imperialis tamen Cameræ iudi-
cii causidicis, & vbi statuto aliud receptum
est, non procedit. Quemadmodum enim
Romæ primores Iurisconsulti procuratorū
munere funguntur: ita etiam Procuratores
Cameræ officium aduocatorū simul gerunt,
proinde vt ibi, Anton. Grauat. *d. loc.* [adde ea
quæ late Farinac. *d.l.num.*221.scribit.] Sic et-
iam hic munus illud Procuratorum haud-
quaquam sordidum, sed honorabile & no-
bile, quemadmodum aduocatorum est offi-
cium. Andr. Gail.*lib.*1.*obseruat.*73.*num.*7.Con-
cludo itaque Procuratores Cameræ Impe-
rialis stante statuto, quod ad Doctores de-
beat mitti, domi examinandos esse. De con-
suetudine vero communi, vna cum aliis te-
stibus exceptionib. non obstantibus recte ci-
16 tantur. † Et hactenus, quæ ex eo funda-
mento, quod personæ sint egregiæ. [quibus
b non immerito mulieres nobiles, † vel hone-
stæ annumerantur, late Farin. *d.l.num.* 214. Et
c generaliter † omnes personæ quæ impediun-
tur ad iudicem venire, Farin. *d.l.nu.*229. an au-
d tem † id in criminalibus, & matrimonialibus
obtineat, disputat Farin. negatiuam referens
nu. 235. sed quia nos de criminalib. non agi-
mus præterimus, eo monito, in causis fractæ
pacis, hoc non obseruari, sed vt in aliis à Com-
missario examinari.] Has autem personas o-
mnes debere allegare coram Commissario
priuilegiū iuris est. Quo facto is ex variis cir-
cumstantiis, an personæ egregiæ nec ne per-
spiciet: Iudicis enim arbitrio relinquitur, an
psonę egregiæ nec ne. Menoc.*de arb.iud. quæst.*
*li.*2.*cent.* 1.*cas.*70.*n.*2.&3.secutus Grauat.qui i-
dem tradit ad praxin Octauiani Vestr. *libr.* 6.
*cap.vlt.n.*10. Vbi hanc dicit communem. Eas
autem circumstantias ex iis, quæ modo dicta
17 sunt, facile conijcit. † An autem Commissa-
rius præcise cogatur accedere ędes, quæritur?

Et videtur dicendum, quod nō. Volunt enim
Dd. quod illud, vt ad egregias mittatur, sit de
gratia & vrbanitate; & ideo iudicem non te-
neri si nolit. vide Panorm. *in d. c. si qui testium*
Extra de testib. Ioan. Milæus *ad const. Franc. d.*
*Rubr.*22.*nu.*8. Hartmann. *in pract. obser. tit.*15.*ob-*
*seru.*17.*in fin.* † Contrarium tamen est verius. 18
Ioach. à Beust. *in d.l. ad egregias.n.*33. Quia lex
illa non in gratiam Commissarii, sed partiū est
introducta. Estq; priuilegiū ipsis concessum,
cui contraveniens punitur pœna priuilegii.
†Caute tamen circa has excusationes faciet 19
Commissarius, si parti producenti eas ante o-
mnia proponat, & quid sibi videatur, inqui-
rat. Quod in grauissimis causis factum memi-
ni. Et habet rationem: forte enim pars sum-
ptus in absentem examinandum impendere
non vult. Aduertat igitur Commissarius, ne
spōte sua testis excusatione accepta ad ipsum,
etiamsi per se esset legitima, proficiscatur. Et
hactenus de causis, quare examinatio in do-
mo fieri debet, quarumque ratione excusatio
legitima interposita censetur. † Nunc de re- 20
liquis momentaneam causam habentibus
tractandum. Inter quas pono omnes excepti-
ones fauorabiles, quæ in loco productionis
adesse aliquem vetant. Verbi gratia: si eo-
dem tempore coram alio Commissario sit ci-
tatus & ibi idem compareat. † Secundo ab- 21
sentia ex iusta causa, & ita necessaria. *l.*8. *inuiti.*
de testib. Sed an & ex probabili & volūtaria? Et
videbatur dicendum, quod non. Mandatis e-
nim Principis ac eius delegati præcise pare-
re quis tenetur. Suspendat ergo potius sua
negotia, quam eludat Commissarii decre-
tum. Et id confirmatur *d.l. inuiti. ibi Reipub.*
causa absunt. Cum ergo in citatione duo sint
requisita. Primo vt compareat: deinde vt ad
diem certum compareat. Videtur eum non
satisfecisse officio, se excusando ratione hu-
ius causæ. Quia tamen hic paruum parti ge-
neratur præiudicium, cum postea coram ad-
iuncto possit iurare, puto Commissarium, ex
æquitate saltem hanc excusationem circum-
stantiis consideratis attendere debere. †Inter 22
has causas etiam tertio illa refertur, quod a-
liqui ratione paupertatis sese excusant, alle-
gantes se esse ita inopes, vt ad tempus consti-
f tutum

tutum examini interesse nequeant. [quomodo autem hoc accipiendum, egregie notauit Farin. *d. loc.* cuius verba hic recte ascribuntur: Inquit is n. 207. & 208. Contra, quod sola paupertas sine nobilitate non sufficiat, vt iudex debeat mittere Notarium ad testes examinandos in eorum domibus, si in loco iudicii degant, si vero extra locum iudicii sint, vt eorum exmẽ ad iudicem loci, vbi degunt, remittat, voluerunt Henr. Boic. *in. d. c. si qui testium. nu. 3. in princip.* Bellam. *n. 2. in princip.* Butr. *numer. 7. in princip.* Abb. *ante num 1. vers. & nota bene, Extra de testib.* Pro concordia potest dici, quod sola paupertas sine nobilitate sufficiat, vt iudex mittat Notarium ad domum testis duobus concurrentibus. Primo, vt testis ipse sit honestæ vitæ, licet non nobilis. Secundo vt sit taliter pauper, quod propter vestimentorum penuriam reputet sibi dedecori exire domum (iuxta ea quæ dixi in præcedentibus) vel etiam sit ita pauper, vt habeat laborare in domo pro expensis suæ familiæ, & si recederet, nihil lucraretur, & familia periret, secundum Butr. *in d. c. si qui testium. num. 7. in fin. versic. puto quod posset intelligi.* Et ita potest procedere proposita quarta ampliatio, & prima opinio: Secus autem si non esset honestæ vitæ,
23 vel ita pauper, vt supra dictũ.] † Hisce absentib. & in militiam ituri annumerantur *d. l. inuiti.* [Farinac. *d. l. n. 223.*] Et has militum excusationes à Commissariis admissas scio. Debet autem, qui ita se excusat, super hoc curare instrumentum confici. Dick. *in Oeconomia ti. de testib. §. & nota: in addit. in princip.* Vbi refert et-
24 iam, qui sumptus ipsi debeantur. † Præter has est adhuc modus, qui pro qualitate rei vel in perpetuum, vel ad tempus testem excusat, morbus scil. [de quo (cum scilicet excusare) post infinitos alios Farinac. *d. l. n. 225.*] Si enim est incidens & verisimiliter testis ante finem productionis conualescat, debet desistere in loco examinis, quem cum attigerit, Commissarium adibit, causamque citationis expiscabitur. [Huc quadrat distinctio Doctorũ, aut morbus ita est comparatus vt ire posset ad iudicem, & tenetur: aut non, & non tenetur, Farin. *d. l. nu. 225.*] Quod si plane nõ recedit finito aut durante adhuc examine, Cõmissarius illum accedet. † Hic Cõmissarii so- 25
lent sæpe se excusare, morbũ verentes. Quæritur, an hæc excusatio locum habeat? Verum pro respõsione distinguendi sunt duo casus. Aut enim est morbus contagiosus, veluti pestis. Aut non contagiosus, vt puta febris, podagra & similes. Priori casu, illum excusatum esse non est dubium, per ea, quæ egregie statuit Rebuff. *in tract. de lit. oblig. tit. 6. gloss. 2. num. 23.* Secundo non item, si partes interesse putauerint examinari tales, tunc in Camera cõtra Commissarium supplicare possunt. Quo casu Camera ipsi iniungit, vt accedat, prout factum est an. 1526. Ferner ist den bewilligten Commissarien hiemit von gerichts wegen befelch gethan/die ernente Zeugen/so kranckheit halben nicht vor Gericht kommen mögen/in jhrer behausung zubeeydigen vnd zu verhören. hoc est: † Commissariis ordinatis vigore hu- 26
ius ex officio mãdatum est nominatos testes, qui propter morbum iudicium accedere nequeunt, in ipsorum ædibus iureiurando astringendos & examinandos. Sed quia de his supra de excusationib. plura, hic longius persequi ea nolo. [Officium Commissarii circa has exceptiones est, † iudicium suum super c
iis interponere. Si ergo releuantes sunt, eas acceptat per sententiam, vt in causa Schonaw contra Eschenaw factum; sin irreleuantes arctiores processus decernit sub pœna, vt videre est, *in form. cap. 4. form. 1. h. lib.* quibus adde. *form. 21. d. l.* quæ desumpta ex causa Anhalt contra Stolberg: Si vero dubitat an excusationes sufficientes? tunc admittit excusationes ad probandũ, vt factum in d. causa Eschenaw.]

CAPVT VI.

De excusationib. aliarũ personarum.

SVMMARIA.

1 *Excusationes partis contra quam quales sint.*
2 *Morbo detentus per procuratorem comparere tenetur.*
3. *Aduocati propter absentiam facta excusatio an releuans sit?*
4 *Loci suspecti ratione facta excusatio an admittenda sit?*
5 *Commissarius circa has exceptiones prouidere debet, ne quid statuendo alteri partium praeiudicet.*
6. *Producentis partis excusatio quæ sit, & quid circa eam Commissario obseruandum veniat.*

7 Ma-

7 *Magistratus ratione loci concedendi excusatio.*
8 *Territorii ratione facta excusatio an & quatenus à Commissario attendenda sit.*

CVM non minus Partes, quam testes se
excusare soleant, recte post testium ex-
cusationem, de aliarũ personarũ excusatione
aliquid subiiciendum est, eo ordine, quam
supra in citatione ipsarum obseruauimus.
1 † Quod ergo partem, contra quam produ-
cuntur, attinet, ea tales excusationes coram
Commissario proponit, quæ vel ad totum
actum extenduntur, vel ad vnam saltem par-
2 tem.† Ad totum, si alleget, quod morbo de-
tentus, non possit comparere: quæ tamen ex-
cusatio à Commissario non debet admitti,
quia hic actus est talis, qui per Procuratorem
possit expediri. Et hinc citantur, vt per se, vel
3 p procuratorẽ compareant.† Ad partem spe-
ctat primo: si propter absentiã Aduocati nõ
potuerint confici interrogatoria; quæ & re-
leuans est & ad tempus suspendet; vt constat
4 ex iis, quæ supra *li.5.part.1.* dicta sunt.† Secun-
do si ratione loci suspecti excipiatur. Solent
enim sæpe locum suspectum allegare, pete-
req; vt alius nominetur, alias se comparere
non posse. Quæ exceptio quoq; de iure vide-
tur valida, vt constat ex iis, quæ supra *li.6.par.1.*
tradita sunt. Et vt res exemplo dilucidior red-
datur, testes in domo producentis non esse
examinãdos (vt in tit. de citatione dictũ) certũ
5 est. † Hic tamẽ prouidum oportet esse Com-
missarium, ne in præiudicium alterius partis
temere quid statuat; producentis scil. si in a-
lium locum, in quo maiores sumptus requi-
runtur, & forte testibus, aut loco vbi testes ad
ocularem inspectionem deducendi sunt, non
est idoneus: Parti cõtra q̃, ne loco minus apto
ratione partialitatis quid præiudicetur. Con-
siderabit ergo diligenter exceptiones, sique
manifeste locum suspectum animaduertat, il-
lico mutabit. Si autem locum non esse suspe-
ctum videat, ex eo solo, quod allegatur locum
pertinere ad producentem, excusationes nõ
6 attendat, per ea, quæ supra † longe lateque
de hac re dicta sunt. Pars producens, raro se
excusat, nec alias exceptiones, quam necessa-
riam absentiam, vel casum fortuitum allegare
potest. Ne ergo hac in re sim prolixior, breui-
ter repeto, quæ de parte cõtra quã dicta sunt.
Et ad iudicis, seu partis, excusationes, in cu-
ius subiecto loco testes sunt examinandi, me
confero. † Consueuerunt autem hi se excu- 7
sare, vel ex ea causa, quod in loco petito non
possint consentire fieri examinationem, quia
forte ipsi eodem tempore vti coguntur, quæ
excusatio quoq; releuans est. Ex regula, quod
sibi quisq; sit proximus, per ea quæ supra in
genere de excusationib. dicta. † Vel eorum ex- 8
cusationes eo tendunt, vt integrum territoriũ
negẽt, verbi gratia: Dux Saxoniæ sæpe testib.
ne compareant, iniungit, scribitq; ad Com-
missarium se ratione priuilegiorũ nolle, vt in
ipsius territorio testes examinentur, se tamen
eos examinare velle. De quo & quid Cõmis-
sario faciendum, suprà dictum est, quæ huc
recte referri possunt. [Exemplum recens e-
ius rei in promptu est: cum enim duo non
minimi nominis practici, in causa der sämpt-
lichen Gemein zu Schwarzenburg contra
Braunschweig/2c. litigiosæ possessionis, die
Graffschafft Hoenstein betreffendt/ Commis-
sarii deputati, & Ducis Saxonici Wimariensis
Cancellarius G. in ducatu, quia ad locum exa-
minis Northausen venire detrectauit acce-
derent, & officium ipsi exposuissent: Consilia-
rii Wimarienses prætendunt priuilegiũ Du-
cum Saxoniæ, cuius tenor esset, quod nemo
posset audire testes subditos Ducum Saxoniç,
sed id debere fieri per literas mutui cõpassus.
Etsi autem Commissarii replicarent omnes
Duces Germaniæ subditos Cameræ Impe-
riali, nihil tamen obtinuerunt. Tandem ipsis
obtulerunt hanc conditionem vt reuersales
literas sub nomine & sigillo Commissariorũ
cõficerent, daß solches examen der Herrn zu
Sachsen priuilegiis ohne schaden sein sollte:
h.e. ꝙ istiusmodi examẽ dominorum Ducum
Saxoniç priuilegiis non præiudicare deberet.
Quod & factũ: statuerant quidẽ rem Cameræ
referre, & alia media q̃rere, verũ quia res erat
magnæ moræ, (erat n. litigiosæ possessionis ꝓ-
cess⁹) principales autẽ optarẽt mature expedi-
ri, testẽq; hũc nõ omitti, dedere tales reuersa-
les, eo addito, daß darbeneben auch dem hoch-
löblichen Keyserlichẽ Cammergericht/ mit die-
sem Brieff/ an dessen im heiligẽ Reich habendẽ
præeminẽtien vñ hochheit/ nichts begebẽ habẽ

wolten/hoc est. Quod Cameræ Imperialis iudicii hisce literis suis in sacro Romano Imperio habentibus præeminentiis & immunitatibus nulla ratione præiudicatum velint. Et ipsa examinarunt, & hæc causa adhuc indecisa pendet.]

CAPVT VII.

De contumacia testium in non comparendo.

SVMMARIA.

1 *Testibus contumaciter emanentibus, quid Commissario in termino agendum.*
2 *Commissarius contra contumaces processus, nisi petantur, non facile decernit.*
3 *Commissarius contra contumaces, non statim pœnalibus mandatis procedit.*
4 *Testimonium dicere munus publicum & necessarium est.*
5 *Veritatem occultare mortale peccatum est.*
6 *Testes qua ratione ad testimonium dicendum cogi possint.*
7 *Pœna quibus testis à Commissario cogi potest, quæ sint.*
8 *Pignoribus captis cogendi testes sunt.*
9 *Testis contumaciter non comparens tenetur parti ad omnia damna.*
10 *Modus procedendi contra testem contumacem in Germania vsitatus.*
11 *Imperio immediate subiectus coram inferiori in testem productus & testificari recusans, in Camera mandato pœnali ad hoc compellitur.*
12 *Contumaci potest iniungi, vt sumptus soluat.*

SI testes neque veniant, neque se excusent,
contra illos in contumaciam potest pro-
1 cedi. † Postquam itaque constitutus dies ve-
nit, nomina eorum leget Commissarius, his
lectis, reseruat sibi per expressum ius proce-
2 dendi contra cōtumaces. † Eo facto, quiescit,
expectatq;, an à parte processus in contuma-
ciam perantur. Non enim facile ex seipso ta-
les decernit, quia nescit, an semper id parti ex-
pediat vel consultum sit. Nec statim pœnalib.
3 mandatis contra contumaces procedit, † sed
solet expectare aliquot dies, quod etiam à iu-
re communi non est alienum, *l. 19. si quando. C.*
de testibus. Quod si vero aliquantisper expecta-
ti non compareant, sed contumaciter ema-
neant, processus in contumaciam contra eos
4 decernit, ex hoc fundamento, † quod deposi-
tio testium est munus publicum & necessa-
rium, ad quod etiam inuitus quis compelli-
tur. *text. est in l. 1. ff. de testibus.* Speculat. *de teste*
vers. sequitur. num. 6. Panormit. *in cap. intimauit.*
nu. 1. de testib. Deinde ideo coguntur, † ne veri- 5
tas occultetur. *c. quanquā. 14. quæst. 1.* q̃ qui oc-
cultat, iram Dei super se prouocat: Neque et-
iam propter scandalum euitandum veritas o-
mittenda est. *c. qui scandalizauerit. De regul. iuris.*
c. quisquis. 11. q. 3. Ex his rationib. iura testem co-
gi posse † statuunt. *l. si quando. cum authentic. seq.* 6
C. de testib. tot. tit. Extra de testib. cogendis. c. cū cau-
sam. de testib. Bart. *in l. si quando. C. de testib.* Lan-
franc. *in c. quoniā cōtra. in verb. testiū. n. 42. de pro-*
bat. Gail. *li. 1. obser. 100.* Wöremb. *obs. 7. tit. 10.*
Menoc. *de arbitrar. iudic. quæst. li. 2. cent. 5. cas. 487.*
Vnde & in commissionib. addi solet hæc clau-
sula: Ob sich etliche sperren oder widern/in
was schein das beschehe/ etc. bey ziemlicher
peen der Rechten darzu haltet vnnd zwinget.
hoc est, si aliqui reluctentur vel detrectent,
quo etiam prætextu hoc fiat, sub pœnis le-
gibus definitis adigatis & cogatis. † Sed quæ- 7
ritur quæ sint illæ ziemliche peenē der Rechten.
Et videntur esse illę pœnæ, quæ de iure com-
muni sunt staturæ. † Prima: captio pigno- 8
rum. *cap final. de testib. cogendis. l. 3. §. exhibere. de*
tab. exhibend. l. vnica. si quis ius dicent. non obtempe-
rat. l. 22. & l. si quando. C. de testib. † Secunda re- 9
sarcitio omnium damnorum. Vt post Angel.
& Castrens. Lanfranc. *in d. ca. quoniam contra.*
num. 31. Pacian. *de probation. c. 66. num. 157. part.*
1. † Tertia via est, vt mandatis pœnalibus co- 10
gantur. *d. c. final. de testib. cogend. cum supra allegat.*
[Illud quæritur an Commissarius hoc possit;
& licet videbatur dicendum quod non, per
ea quæ tradit Prosp. Farinac. *q. 77. n. 177.* hisce
verbis: Quæro an delegatus cui commissa est
facultas recipiēdi testes, possit illos cōpellere
ad se examinandum si se subtrahant? Dic, q
non, secundum Fel. *in c. 1. in princip. ext. de testib.*
cogēd. quē refert Vestr. *in pract. li. 6. c. si. post n. 10.*
Quia tamen in Camera Imperiali cōmissioni
hoc inseritur, p̄dicta non procedunt, prout ipse-
met Fari. *d. l.* post Vestr. tradit, maxime in dele-
gato Papæ, cui nos ascribimus Imperatores,
& ita in specie idem Fari. post alios nimis hic
recēsere longum, tenet *quæst. 78. n. 23.* etiamsi
clausula cōmissioni nō inserta. Quia itaq; hęc]
pro-

proprie in Commiſſario locum habent, quibus & in Germania vtimur, de ea breuiter, [relictis aliis noſtris moribus obſoletis;] quædam ſubiicienda ſunt. Prima itaque die Commiſſarius contra abſentem mandatum decernit ſub pœna aliquot florenorum, vt compareat ad teſtimonium ferendum, quæ eſt arbitraria, [aliquando enim duas marcas, aliquando ſex, vt formulæ *ſub tit. de contumacia* poſitæ, indicant; an autem ſi tunc ſe excuſet, & excuſatio illa inſufficiens ſit, in pœnam declarandus, an vero iterũ monẽdus? ſane cum in pœnalibus mitius agendum, monendum eſſe puto, prout factũ in cauſa Honſtein cõtra Bentheim / cuius veſtigia extant *in formul. h. tit. formul.* 13. Et ſic ſimiliter iterum ſub pœna citati in cauſa Anhalt contra Stollberg / de quo *ſub tit. de excuſat. cap.* 3 niſi forte examen iam finem ſortitum, & ita Teſtis venire non poſſit, tunc recte eum condemnat in pœnam.] Secundo, ſi comparere nolit, maiorem pœnam comminatur, & in pœnam prioris condemnat,
a [& in ipſis arctioribus iniungit, † vt Nuntio exequenti ob contumaciam ſumptus ſoluat, vt factum in cauſa Eſchenaw contra Schonberg / vt & ſi abſoluto examine ad ædes Commiſſarii vocetur, additur vt propriis ſumptibus compareat, quod ego ipſe hoc anno feci, in cauſa Oldenburg contra Freydag / turbatæ poſſeſſ.] Si autem necdum huic præcepto pareat, ſed in comparendo contumax exiſtat, ita vt à Commiſſario in pœnam mandatorum priorum condemnetur: tunc in Camera decernitur aduerſus dictum Teſtem mandatum ſub pœna banni ad comparendum & deponendum coram dicto Commiſſario, cum annexis executorialibus ad ſoluendum pœnam, in quam [à Commiſſario condemnatus eſt: cum in poteſtate Commiſſarii non ſit in bannum quem declarare, vt ſupra oſten-
11 ſum eſt, *lib.* 3. *part.* 1. Item † ſi duo litigant coram Principe, Comite, vel alio inferiore Iudice, & perſona quædam in Teſtem producatur, quæ immediate ſubſit Imperio, ſicque teſtimonium coram tali Iudice exhibere recuſet, tunc ad inſtantiam partis, vel etiam iudicis contra huiuſmodi perſonam mandatum pœnale ad teſtificandum coram dicto Iudice, vel eius Commiſſario deputato decernitur; idque obſeruatum fuit in cauſa Bolweil contra Ruppelin / quæ cauſa pendebat coram regentibus in Enßheim / 3. Iulii, Anno 1563. & in cauſa Rietheim contra Rechberg / pendente cauſa coram Conſiliariis in Dilingen. Item in cauſa Hilchur contra Johan Vogt. Anno 1564. Refert *addit. ad obſeru. ad Wormbſer. obſeruat.* 7. *tit.* 18. Gail. *lib.* 1. *obſeru.* 98. Et ſupra longe lateque deductum ac explicatum eſt. [Ac nouiſſime notatum in deciſionibus Cameræ, *in verbo, teſtis*, quod, quia lucem huic rei adfert, huc referre libet, inquit: Teſtis mediate Imperio ſubiectus quomodo à Commiſſariis Cameralibus cogi poſſit, ad perhibendum teſtimonium: Comites ad H. B. Commiſſionẽ ad perpetuam rei memoriam impetrarunt contra Wißleben / Nobilem Ducatus Saxon. & ipſoſmet Duces, ratione ſui intereſſe propter continentiam, nominatus ibi fuit in Teſtem quidã priuatus S. K. & citatus à Commiſſario, deponere recuſauit, & denuo ſub pœna 100. flor. citatus contumax fuit; ideoq; extracta citatio, ad videndũ ſe incidiſſe in prædictã pœnam declarari, aut allegãdas cauſas, inſuper illi mandatũ 2. marc. auri, vt ipſe nachmals / ſi citetur à Commiſſario compareat, & præſtito iuramẽto deponat. Quare non comparuit, & pro ſua excuſatione dedit exceptiones & cauſas: ſimiliter Iuniores S. Duces pro ſuo intereſſe dederunt exceptiones. Ad quas ſic interlocutum: In Sachen Herrn G. E. vnd B. Graffen vnd Herrn zu H. B. Klägern / contra S. K. Beklagten / auch Herrn J. W. H. S. als Intereſſenten / iſt erkannt / daß gedachter Beklagter / beſchehener Einredt vnverhindert / auff deß Keyſerl. Commiſſarii weiter Verklagen / vnd Fürheiſchen gehorſamlich erſcheinen / vnd Kundtſchafft der Warheit ſeines Wiſſens geben ſoll / mit dem Anhang / wo er ſolchem alſo nicht nachkommen würde / daß er jetzt als dann / vnd dann als jetzt in die Poen der 100. floren / deßgleichen den außgangenen Vrkunden vnd reproducirten Keyſerl. Mandat einverleibter Straff / rc. declarirt / ferrner Proceß auch erkannt / daß er gedachten Klägern die Gerichtskoſten derhalben aufgelauffen / nach rechtlicher

Ermessigung zuentrichten / vnd zubezahlen schuldig seyn soll. lata 11. Martii, Anno 69. Hoc est: In causa Dominorum G.C. & B. Comitum & Dominorum in D.B. actorum, cõtra S.K. & Domini I. W. H. S. vt interessentium, decretum, iam dictũ Reũ interposita protestatione salua, ad vlteriorem Cæi. Commissarii citationẽ obedienter comparere, deq; sua scientia deponere teneri, ea adiecta clausula, nisi huic citationi se obedientem præbeat, eo casu eum ex nunc, vt ex tunc in pœnam 100. flor. & emanati Cæsar. mandati pœnæ subiiciendum, vlterioresq; processus decreti, ꝙ nominatis actorib. expẽsas causatas, iusta moderatione reseruata, refundere & restituere debeat. Lata, &c. In pœnã 100. flor. nõ cõdemnatur, quia absque dolo propter Duces interuenientes esse videtur, tum quia omnis pœna est in Principem arbitraria, Iacob. de sancto Georgio *in tract. de feud. vers. septimo specialiter.*]

CAPVT VIII.

De contumacia aliarum personarum.

SVMMARIA.

1 *Testes parte contumaciter se absentante iurati, perinde ac si pars præsens fuisset, habentur.*
2 *Interrogatoria exhibere nequit pars contumax.*
3 *Contumaciter se absentans, si excipiat examen sine Adiuncto factum esse, non auditur.*
4 *Contumax omnibus beneficiis indignus est, quæ ante & in ipso examine ipsi alias concessa sunt.*
5 *Producente parte emanente, Commissarius ex officio progreditur.*
6 *Magistratus, si Commissario contumaciter locum deneget, quomodo contra eum procedendum sit.*

SI Pars contra quam non comparet, Commissarius nihilominus rem ipsam aggre-
1 ditur. Pœnæ autem Partis non comparentis hæ sunt. Primo, † quod Testes ea absente iurati perinde habeantur, ac si præsens fuisset. *authent. sed si quis ab aliquo. C. de testib.* Ibi, quod si venire cõtempserit audiat Iudex attestationes. Egregie Prosp. Farin. *in variis quæst. crim. q. 11. nu. 105.* [*& in tract. de opposit. contra examen testium. quæst. 72. num. 77.* vbi alios textus, & Do-
2 ctorum authoritates adducit.] Secundo, † perdit beneficium interrogatoriorum exhibendorũ, quod licet non videatur magni momẽti (cum Cõmissarius id supplere cogatur) quin tamen magnum præiudicium generetur ex eo constat, quod, vt supra *lib. 5. par. 1.* traditum, multę circumstantiæ possunt latere Commissarium, quas Pars facilime Commissario proponere posset. Tertia † contumaciæ pœna, ꝙ 3
non possit excipere sine Adiuncto cõtra examinatum Testem. Quantum autem ex eo oriatur incommodum, ita notum est, vt surdo fabulam, si hoc deducerẽ, narrare viderer. Et
vt † summatim concludam, omnibus benefi- 4
ciis se indignum reddit, quæ & antea in ipso examine ipsi sunt concessa. Quæ omnia Rebuff. *in tract. de inquisitor. seu commissar. art. 13. nu. 2. 3. & 4.* his verbis explicat; quia absentia partis Dei præsentia replebitur. *l. properandum. §. & si quidem. C. de iudic.* Et qui non allegat priuilegium suum per contumaciam illud perdit. Alex. *in addit. ad Bart. in l. si quis ex aliena. ff. de iudic.* de quibus omnibus, quia supra *lib. 2. part. 1. in cap. de contumacia*, pluribus actum, ea hic non repeto.

P●s† producens non solet esse contumax. 5
Si autem hoc contingat, Commissarius ipse Testes ex officio potest examinare. Licet enim præsentatio debeat fieri à Partibus; id tamen hic nullam generat nullitatem, cum præsentatio Testium plerunque in Camera fiat.

Si † Magistratus contumaciter locum de- 6
neget, Pars mandatis simplicibus, deinde pœnalibus procedit ad eum modum, qui supra *lib. 3. part. 1.* relatus est.

CAPVT IX.

De iis, quæ à Parte impetrante & contra quam coram Commissario hic disputantur.

SVMMARIA.

1 *Procurator partis exhibet coram Commissario mandatum.*
2 *Productio testium quomodo fiat.*
3 *Producens testes omissa clausula, saluo iure producendi plures, an nihilominus plures producere non prohibeatur.*
4 *Testes producenti subditi, iuramentum ab eodem, vt & aduersa*

aduersa parte, vel Commissario ex officio relaxandi sunt.
5 *Partis contra quam exceptiones coram Commissario proponi solita, quæ sint.*
6 *Producentis partis replicatio.*

1 COMMISSARIVS † coram Testibus &
Partibus mandatum suum proponit, ita
vt supra *lib.6.part.1.* est traditum. Eo facto, ex-
hibetur à producentis Procuratore (si ipsa
non est præsens) mandatum, vt & ab aduersa
parte, ad eum modum, qui supra est præscri-
ptus. *d.part.1.lib.6.* Hic [sæpe Partes vtræque,
cum simul Commissionem impetrarunt, dis-
putant, in cuius causa primo sit proceden-
dum, vt factum in causa Hans Kriseck contra
Joseph von Alterott/ in quo Commissarii ver-
sabitur arbitrium, ita vt nisi illud circum-
2 stantiis † suadentibus actoris tanquam prius
in iudicio existentis, primo Testes examinet.
Sin vero vnus est] producens Testes omnes si-
2 stit, † petitque eos iureiurando adstringi &
examinari. Addens clausulam, saluo plures
producendi, [vt factum in causa Bentheim/
contra Honstein / Anhalt/ contra Stollberg/
de quo formula 1. & 2. cap.9. hoc lib. contra quam
protestationem Commissarius solet excipe-
re, vt *d. cap.9. form.4. 5. & 9.* videre licet, & ea
obseruata in causa Franckfurt / contra Fried-
burg/ Fleckenstein/ contra Baden/] quæ etiam
3 de iure valet, vt supra dictum est. Sed † quæri-
tur, an ea clausula omissa videatur ei iuri re-
nuntiasse, & si plures producantur, vigore o-
missionis huius clausulæ reiiciantur Testes de
nouo adducti? At ego Commissarium & plu-
res nihilominus admittere debere iudico,
per supra *hoc lib.* deducta. Pro abundanti enim
4 tantum fit hæc protestatio. Eo facto † relaxat
Testes sibi subditos à iuramento, idemq; ad-
uersarius facit: aut si non fiat, Commissarium
5 vt ex officio id faciat petit. Pars † contra quã
hic statim aduersus aliquos Testes excipit, pe-
titq; eos reiici à Commissario, tanquam ma-
nifeste non admittendos, quæ petitio videtur
iuri consona; per ea, quæ supra de Interroga-
toriis dicta sunt. [sed supra *c.4.* hoc limitatum
in Aduocato, qui fatebatur se talem, & sic ali-
quando vir & vxor, similiter admissi per sen-
tentiam, cuius vestigia extant in formulario
hoc lib. tit. de except.] Deinde præsentat Adiun-
ctum, eumq; si domino coniunctus sit, iura-
mento relaxat, de quo supra *lib.4.part.1.* latius
actum est. Tertio, exhibet interrogatoria, pe-
titq; super iis omnibus & singulis Testes exa-
minari. Et si id non fiat, protestatur de Nulli-
tate. Quarto, relaxat à iuramento testes Do-
mino subditos. Quinto excipitur, nimis ma-
gno Testes numero produci, & vt coarctet
Commissarius, petitur. Pars producẽs contra
hæc replicat. Et † primo, exceptiones hasce 6
reseruãdas post publicationẽ attestationum,
dicit. Secundo contra Adiunctum sæpe multa
excipit, eumq; reiici petit, per supra *part.1.* tra-
dita. Tertio, admittit interrogatoria, ita tamẽ
vt inutilia & superflua reiiciantur, alias de nul-
litate protestatur. Tandem submittunt vtrin-
que, & Commissarius super his & aliis pun-
ctis interloquitur, ad eum modum, qui supra
relatus est.

CAPVT X.

De officio Commissarii ratione propositarum controuersiarum.

SVMMARIA.

1 *Forma pronuntiandi, quando obiicitur testes non esse admittendos.*
2 *Adiuncti nomine, si quid obiiciatur, qua ratione Commissarius euoluere se possit.*
3 *Interrogatoriorum nomine si quid obiectum, quomodo Commissario interloquendum sit.*
4 *Numeri testium nomine exceptione proposita, quomodo Commissarius se gerere debeat.*
5 *Commissarius numerum testium eorum, qui in Commissione specificati sunt, sine præiudicio superioris diminuere non potest.*
6 *Numerus testium in Commissione expressus an augeri possit à Commissario: & respondetur affirmatiue.*
7 *Testium numero in Commissione non specificato, quot super vno articulo examinandi sint.*
8 *Duorum in ore consistit omne verbum.*
9 *Testes in vno actu, septem necessarios esse.*
10 *Testimonium in turba decem testes requirere.*
11 *Testes aliqui plures, quam decem requirunt.*
12 *Camera sæpissime plures, quam decem testes recipit.*
13 *Circa numerum testium, modus à Commissario adhibendus est.*
14 *Statuto præscriptus testium numerus præcise obseruandus est.*
15 *Numerus testium an eo casu, quo duo actores sunt, duplicari possit. Et ibidem pro negatiua.*
16 *Pro affirmatiua.*

17 Com-

17 *Commissario in diiudicanda de numero testium controuersia, quid considerandum.*
18 *Multitudo testium refrenanda.*
19 *Testes supernumerarii repulsi admittendi sunt, si numerarii admissi non probauerint.*
20 *Magnitudo causa facit, vt etiam plures testes, quam quadraginta admittendi sint.*
21 *Numerum Testium Commissarius in dubio potius augere, quam minuere debet.*
a *Testes duo super vnoquoq; articulo exiguntur.*
b *Testibus aliquibus examinatis facile perspici potest, an plures examinandi.*

NE autem hic noster Commissarius in decreto interponendo erret, & ansam appellandi Partibus præstet, breuiter modum, quem obseruare eum decet, & vnde materiã dissoluẽdi has quæstiones petere debeat, proponam. [& propositione vnius atque alterius
1 casus demonstrabo.] Si † itaq; obiiciatur, Testes non admittendos, recurre ad ea, quæ supra parte prima de generalibus interrogatoriis dicta sunt. In dubio tamen semper saluas exceptiones contra personam Testis opponendas expresse per sententiam hoc modo reseruabit. Auff beyder Partheyen gegenwärtigen Herrn Anwalden heutigen Morgens geübten Handlungen vnd beschehen Vorträgen / auch darauff genommen bedacht / laß ich als gegenwärtiger verordneter Commissarius die gethane Protestation vnd Exception auff seinem Werth beruhen: Jedoch dem Herrn Gegenanwaldt gegen die Zeugen vnd deren Außsagen / rc. nichts benommen / sondern vorbehalten. Hoc est: Ad vtriusq; Partis præsentium Procuratorum hodie actitata & prolata, præuia consultatione, ego tanquam præsentis causæ ordinatus Commissarius factam protestationem & exceptionem in suo valore relinquo; aduersæ interim Partis Procuratori contra Testes & eorum dicta excipiendi facultatem nullatenus amputando, sed reseruando. [alia exempla huius rei, vbi integre hæc disputata extant, in causa Heibrun contra Jmblin / & Jmblein contra Heilbrun / ac proponuntur etiam in formulario *hoc lib. tit.*
2 *de exceptionib.*] Quod † recessum habitũ ratione Adiuncti attinet, facile ex eo labyrintho se euoluet, si quæ supra de Adiuncto dicta sunt,
3 obseruet. Quæstionem † quoque ratione interrogatoriorũ ortam facile componet Commissarius, si animum ad ea, quæ supra de Interrogatoriis dicta sunt, aduertat, & sic hoc casu interloquetur: So viel die Interrogatoria anlangt: Wo fern dieselbe den Rechten gemeß / vnd nicht zuwider seyn werden / wolte ich dieselben also vnd anderer Gestalt nicht angenommen haben / auch die Zeugen auff solchen Fall / so wol auff dieselben als deß Producenten defensional Artickul mit allem Fleiß abhören / vnd jhre Außsagen ordentlich beschreiben. Hoc est: Interrogatoria quod attinet, quod si ea iuri consentanea & non contraria fuerint: ita demum & non aliter accepto, Testesq; hoc casu tam ad ea, quam producentis articulos defensionales omni diligentia examinabo, ac eorum dicta ordine conscribam.

Illud † maius habet dubium, quomodo in 4
eo, quod de numero Testium amputando & reiiciendo petitur, se gerere debeat Commissarius? Quæ quæstio, quia ex supra in genere traditis decidi nequit, hic latius discutienda ac pertractanda est. In quo puncto duo sunt distinguendi casus. Aut enim Commissario in Commissione Testes specificantur, & dicitur, vt eos examinet. Et † hoc casu cum Iudex 5
satis superq; omnes circumstantias examinasse & ponderasse videatur, Commissariũ hunc numerum diminuere sine præiudicio Superioris non posse certum est, licet id eum ad instantiam Partis impetrantis per ea, quæ infra de Directorio dicta sunt, posse nõ negem. [sic renuntiatum vni Testi in causa Adrian vnd Heinrichen von Eltz / contra P. Graffen zu Nassaw / Item, Bischoff zu Wormbs contra das Gericht zu Lors / de quo consulatur formula 2 *c. vlt. h. lib.*] An † autem vt diminue- 6
re numerum nequit, sic nec alios addere possit, queritur? Et licet videbatur dicendũ, quod non, quia [expresse traditum, quod non nisi apud Iudicem nominatos liceat producere, de quo post Hostiens. & Ioan. Andr. Lallus de Tuscia *ad constit. lib. 2. tit. in quibus caus. num. 3. infr. fol. 607.* vnde & Commissionibus Cameralibus] verba hæc plerunque adiiciuntur, die ernennte Zeugen: qua formula alios reiicere videntur Camerales. Vnius enim inclusio est alterius exclusio. Contrariũ tamẽ in grauibus

causis

causis factũ scio. [Ita duo additi, in causa An-
næ Gräuin zu Bentheimb / contra Philips
Flachen zu Schwartzburg / obristen Meister
S. Johans Ordens Teutschlands: tres in
causa Schrets contra Goßheimb / Anno
68. & licet exciperetur, Commissarius admi-
sit.] Nec illud ratione carere videtur, nisi for-
te alii sufficientes numero plures adessent,
per ea, quę supra de Commissione ad memo-
7 riam dicta sunt. † Aut in Commissione nulli
nominãtur testes, sed dicitur, Daß jr die Zeu-
gen / so euch vorgestelt / rc. Quid hoc casu fa-
8 ciendum quæritur? † Et sane super vno pun-
cto, vltra duos vel tres testes admittendos nõ
esse, concludendum videbatur. Cum secun-
dum legem diuinam *Ioan. 8. ver. 17. Matth. 18. v.*
16. in ore duorũ aut trium cõsistat omne ver-
a bum. [Idque de iure ciuili, super † vnoquo-
que articulo. Farinac. *de opposit. contra test. quæst.*
80. *num.* 115.] Atque adeo ex ea lege cuiusq;
rei veritas duobus vel tribus testibus com-
mittatur, late Domin. Magdal. Capif. *de nu. test.*
in testam. requis. lib. 1. Men. *de arbitrar. iud. q. lib.* 2.
centur. 3. *cas.* 249. *numero* 4. [Imo vnus de facto
proprio deponere possit. Farin. *de oppos. contra*
test. quæst. 63. *cap.* 3. *num.* 207.] Si ergo hi suffi-
9 ciant, frustra plures adhibentur. † Nonnulli
tamen plures, septem scilicet, super vno arti-
culo examinari debere volunt. Maran. *de pro-*
duct. testium. numero 7. Bertachin. *in verb. testis*
10 *post publicat.* † Aliqui decem requirunt. [Fari-
nac. *d. l.*] Et in eo distinguunt testimonium
proprie sic dictum à testimonio, quod fit in
turba. Tunc enim plures, quam decem requi-
runtur. Vt egregie hunc processum tradit
Damhouder. *in praxi ciuil. cap.* 164. Et hic nu-
merus tanquã sufficiens à multis Statuto præ-
scriptus, vt constat ex traditis à Papon. *in C. A-*
11 *rest. tit. de tesmoignes. num.* 10. † Nonnulli hunc
numerum longe excedunt, ac quadruplo ma-
iorem exigunt. *cap. cum causam.* & ibi Mynsin.
ac Canonistæ communiter, *de Testibus.* [Eius-
que sententiæ patronos enumerat Farinac. *in*
opposit. contra test. quæst. 80. *num.* 115.] Et hunc
12 † numerum Cameram sæpissime excedere
notius est, quam vt demonstratione opus ha-
beat. [aliquando ad 50. restrinxit, 12. Maii, an-
no 1550.] Quid ergo in hac rerum diuersita-
te Commissarii sit officium, si nihil, vt modo
dictum est, in Commissione exprimatur, non
immerito quæritur? Reperiuntur Commis-
sarii, qui illotis manibus, vt omnia ad suum
bursæ molendinum trahant, indifferẽter tur-
pis lucri cupidi, sine omni discretione admit-
tunt omnes. † Quod quia prædictis, maxi- 13
me vero textui *in l. 1. ff. de testibus.* aduersatur,
vbi Iurisconsultus sic inquit: Quamquam qui-
busdam legibus amplissimus numerus testiũ
definitus sit: tamen ex constitutionibus Prin-
cipum hæc licentia ad sufficientem nume-
rum testium coarctatur, vt iudices moderen-
tur, & eum solum numerum testium, quem
necessarium esse putauerint, euocari patian-
tur, ne effrenata potestate ad vexandos ho-
mines, superflua multitudo testium protra-
hatur. Eleganter Menoch. *de arbitr. iudic. quæst.*
lib. 2. cent. 3. cas. 249. [Farinac. *d. l. nu.* 115. *vbi n.* 116.
egregie docet, quomodo & quando refræna-
ri debeat.] Et minime concedendum esse vi-
detur, vt nec conceditur. Modus itaque hic,
quemadmodũ in omnibus, adhibẽdus. † De- 14
cet ergo Commissarium ante omnia (hono-
ris potius, quam lucri cupidum) inquirere, an
certus sit numerus à Statuto pręscriptus: eum
enim præcipue obseruabit. Quia statuta sunt
stricti iuris. Papon. *arest.* & Mar. *dd. ll.* [Et hoc
approbatur per tradita nouissime à Farin. *qu.*
80. *num.* 117.] Nec id, plures videlicet testes,
quam duos adhiberi, legi diuinæ contrarium
est, vt eleganter declarat Cou. *in c. cum esses. de*
testa. nu. 3. † Si tamen hic casus ipsi eueniat sæ- 15
pissime grauiter disputari solet, an tum si
duo sint actores, qui testes producere volũt,
ex illorum personis numerus testium dupli-
cari debeat? & ratione inspecta, videtur non
plures admittẽdos, quam si vnus ageret. Cau-
sa enim quare plures non admittantur, non
respicit personas agentium, sed causam, an
scilicet in vna causa plures admittantur. Se-
cunda ratio, quod *d. c. cum causam.* statuerit per
quadraginta testes aliquã causam facile posse
probari. Cum ergo hic ratio eadem subsit,
idem quoque ius statuendum videtur. Et licet
dici possit, hanc solam tale statutum conden-
di causam esse, vt sumptibus parcatur, eaque
cesset, cum duæ sint personæ: tamen nec illud

locum habet. Quamuis enim hi actores sum-
ptibus leuioribus expediant: tamẽ si pars ad-
uersa in expensas condemnaretur, duplices
sumtus refundere deberet. Contrariũ tamen
in Francia obseruatur, vt testatur Papon. *d.loc.*
16 *n.19.* † Et hæc sententia hac videtur niti ratio-
ne, quia supra traditũ, Constitutionẽ hanc id-
eo introductã, vt sumptib. parcatur, qui me-
lius à duobus, quam vno impendi possunt,
& ita quisq; per se potest sumptus suis testib.
subministrare. Secundò alios forte vnus acto-
rum, alios alter vult producere testes, & ita e-
lectio libera videtur concedenda vnicuique
soli. Tertiò fieri potest, vt non vno tẽpore te-
stes examinari petant, sed vnus ante aliũ hoc
expetat. Quicquid tamen sit, Ego priorẽ sen-
tentiã rationib. magis arbitror cõsentaneam.
17 † Secundò in diiudicanda cõtrouersia de nu-
mero testium Cõmissarius considerabit ipsos
articulos & directorium perpendet, & ex eo
perspiciet, quot testes ad vnumquenq; arti-
culum allegentur. Nam vnum factum paucis
probare sufficit, vt ex Mar. *d.l.* constat. Ter-
tio ipsam causam. Nã in vna plures, quam in
18 alia requiruntur, † & vna facilius probari po-
test altera. Si aũt articulos & causam ita com-
paratam videat, vt diminui numerus possit,
indicabit id parti, se quidem citasse testes o-
mnes, eosq; iuramento astrinxisse, sibi tamen
videri, illis omnibus nõ esse opus, & ideo pe-
tere, vt sibi indicet, contra quos minimam su-
spicionem habere arbitretur. Et id iure facere
potest, cum multitudo testium refrænanda *d.*
l.1. nec attendenda, cum innumerosa multi-
tudo nihil honesti habeat, *Nep. de Monte. Alba.*
19 *in tractat. de testib. num. 66.* Atque † tunc etiam
postea, si factum non satis probari videat, a-
lios nominatos & iuratos posse examinari di-
cendum videtur. Tradunt enim Doctores, te-
stes supernumerarios repulsos admittendos,
si numerarii admissi non probauerunt. Bald.
in Margarita verbo attestationes. versic. final. Ber-
tachin. *in verbo testis post publicatum.* Vbi tamen
dicit, hoc per restitutionem in integrum fieri
debere. Sin autem causam grauem videat,
plures etiã vltra quadraginta admittet. Nam
communiter Doctores tradunt *d.c.* ex causis
& circumstantiis, an scilicet magni vel parui
momenti. † an negotium plura capita conti- 20
neat, nec ne, iudicem plures testes admittere
posse, Iacob. Ægid. *in tractat. ad reprobat. te-*
stium. numero 51. [consonant hisce notata à Fa-
rin. *num. 115. & 116.* vbi dicit, iudicem † exa- b
minatis aliquibus testibus facile prospicere
posse & debere, an plures examinandi, nec
ne.] Quod adeo verum est, vt etiam si statu-
to caueatur, ne vltra decem testes admittan-
tur, id tamen recipiat hanc limitationem, vt
non procedat, si causa sit magna. Et ita in
Francia pronunciatum dicit Pap. *Arest. d. titul.*
tesmoignes. numero 10. Maranta *d. loco, numero* 7.
† In dubio tamen semper potius augebit, 21
quam diminuet Commissarius. vide Beroum
in c. sollicite. numero 64. de restit. spol.

CAPVT XI.

De Iuramento testium, & quæ ad id effugiendum excusationes adferri soleant, ac quale circa illas Commissarii sit officium.

SVMMARIA.

1 *Testes ad iurandum compelli possunt, & quæ sit ratio.*
2 *Iuramentum testis est substantialis solennitas testimonii.*
3 *Testi iniurato ut credatur, ne quidem summus Pontifex efficere potest.*
4 *Testis iterum productus tenetur de nouo iurare.*
5 *Consuetudinem loci allegantes testes ne iurent, an à Commissario audiendi sint?*
6 *Pro affirmatiua.*
7 *Pro negatiua. Statutum testi iuramentum remittens iuri diuino & naturali contrarium est.*
8 *Statuto disponente, quod testi iniurato credendũ sit, personis illustribus iuramentum à Commissario secundum praxin remittendum.*
9 *Illustres etiam personæ iurare tenentur.*
10 *Testis hoc nomine sese excusans, quod iurauerit non reuelare secreta, an audiendus.*
11 *Metu etiam iuramentum præstitum seruandum.*
12 *Pro negatiua.*
13 *Princeps ad reuelandum secreta, maxime rem illicitam concernentia, cogere potest.*
14 *Testi ita se excusanti, quod iurauerit secreta non reuelaturum, iuramentum à Commissario relaxandum est.*
15 *Iuramentum semel præstitum in ingressu officii, an iusta excusationis causa sit, vt in testem productus denuo iurare non cogatur.*
16 *Pro affirmatiua.*

17 *Episco-*

17 *Episcopis iusiurandum remittendum est.*
18 *Xenophon, quod publica persona esset, iuramento testis non fuit adstrictus.*
19 *Salutis æternæ nemo præsumitur immemor.*
20 *Dignitati aliquid tribuendum est. Exemplis duobus declaratur.*
21 *Pro negatiua.*
22 *Verba in Commissionibus apponi solita,* In gewöhnliche Gelübdt/vnd Eydt nemmet/ *quid importent.*
23 *Confirmatur negatiua sententia à Doctoribus.*
24 *Respondetur ad contraria.*
25 *Manus porrectione facta promissio, an loco iuramenti sit.*
26 *Pro affirmatiua. Et quod hæc promissio illis expressis verbis,* an Eydsstat/ *vim iuramenti habeat.*
27 *Fides simplex priuatorum vim iuramenti non habet.*
28 *Verba,* Bey meinem waren Glauben an Eydsstatt/ *vim & efficaciam iuramenti habet.*
29 *Iuro verbum de iuramenti substantia non est, sed illud saltem implicite poni sufficit.*
30 *Promissione facta his verbis:* Bey meinen waren Worten/vnd an Eyds statt/ *absolutio à Cameræ fit.*
31 *Manus porrectione non obstante, Commissarius ad ipsum iuramentum procedere potest.*
32 *Sententia negatiua, quod verba illa,* an Eyds statt *effectum iuramenti non habeant, veritati magis consona.*
33 *Iuramentum sine inuocatione nominis diuini præstari potest nullum.*
34 *Iuramenti forma, vt leuatis digitis iuretur, præcise seruanda est, nec potest adimpleri per æquipollens.*
35 *Iuramentum* κατ' ἐξοχὴν *corporaliter dicitur præstitum.*
36 *Promissio,* bey meinen waren Worten/ vnnd an Eyds statt/ *in renunciatione mulierum non sufficit.*
37 *Donatio inter liberos, loco iuramenti, confirmata fidei interpretatione simplici, reuocari potest.*
38 *Commissarius secundum commissionem quale proponere cogatur iuramentum.*
39 *Iudex Cameræ iuramentum, nisi in forma solita præstitum fuerit, ex officio reijcit.*
40 *Remouentur obiecta, & agitur de intellectu c. peruenit. de fideiussor.*
41 *Principis promissio,* bey Fürstlichen ehren/ trewen/ Glauben vnd Würden/ Item bey dem wort der Warheit, *pro iuramento est. num. 42. & seq.*
44 *Principum excusationes ratione fidei & dignitatis principalis factæ, à Commissario non facile admittendæ sunt.*
45 *Iuramentum testium à Commissario remitti nequit.*
46 *Principis sub fide principali facta promissio, vt maxime aliàs, in hac tamen testium materia pro iuramento habenda non est.*
47 *Principes in Iurisdictionalibus corporaliter iurant.*
48 *Commissario, si testem propter potentiam eiusdem ad corporaliter iurandum compellere nequit, quid faciendum.*
49 *Comitum excusatio hæc:* Man soll sie bey wahren guten Gräfflichen/ehrlichen vnd Christlichen Glauben allein aussagen zulassen/ *an eos à corporali iuramento releuet.*
50 *Nobiles corporaliter iurare tenentur.*
51 *Principes, Comites ac Nobiles cum iurare recusant, quid Commissario agendum sit.*
52 *Surdaster, vel manus non habens per Procuratorem iurat.*
a *Testes si in loco Cameræ examinentur, iudicialiter iuramentum præstant.*
b *Testibus non iuratis examen est nullum.*
c *Teutonici ordinis magister an à iuramento excusetur.*

STatim atq; Cōmissarius interlocutus est,
testes iuramento astringit. [Si in Cameræ
loco non examinentur, † nam si ibidem exa- a
minandi sunt, in publica audientia iuramentū
præstāt, ita factum lego 19. Maii, Anno 1550.]
Quandoquidem autem variæ circa hoc iuramentum occurrunt difficultates, tribus seqq. capitibus de iis agam. Et quia ad actum iurandi triplices personæ debent interuenire, testes, scilicet, partes, & Cōmissarius: de his personis sigillatim agendum duxi: ita vt à testium persona initiū præsenti capite sumatur. Quod in duo membra distinguitur, & in primo de ipso iuramēto, in secundo vero de excusationibus ad euitandum adductis, tractabitur.

Quod primum † membrum attinet, testes 1
præcise ad iuramentum compelli posse volunt. *l. iurisiurandi. C. de testibus.* [Et id omni iure, tam in ciuili, quam Canonico foro fieri, Balthasar Rachet *in tractat. de legitimo vsu. &*
abuso de los iuramentos, late deducit. Et hinc † b
in Camera ex eo, quod testes non iurati, testimonium nullum pronuntiari debere existimabāt in causa quadam appellationis, concernente Flodorff contra Brunckhorst / vbi sic votatum. Nunc videndum est, an vllo modo neglectis nullitatibus possimus in causa principali pronuntiare: & si opus nobis sit examine testiū, certum est, nos nō posse, quia nullitates illas nō possumus non spectare: Sin aūt absq; examine illo, nihilominus causam

principalem diiudicare poterimus, perinde ac si nulli testes producti fuissent, veluti ex confessione litigatorum, & ex productione documentorum fide dignorum, tunc existimat nullitates non inspiciendas, sed merita causæ consideranda, præsertim cum hæc acta ex inferiori Germania sint allata, & tum Ordinatio, tum Mynsing.& Gail.statuūt,atq; ita stylo obseruatum sit, nullitatum ratione non habendam in actis ex iis locis productis, sed merita spectanda.] Et affirmatum est, testes iuratos recipiendos esse illis etiam casibus, cum proceditur sola facti veritate inspecta. Menoch. *de arbit. iud. quæst. lib.1.q.26. nu.1. & 2.* Cuius rei ratio est, vt timore iuramenti verisimilia dicere præsumātur,quam ad hoc pon-
2 derat Pindarus *de Testib.c.11.nu.2.* † Secunda ratio, quia iuramentum testis substātialis solennitas testimonii. *argum. cap.2. de sponsf.* Panorm. *in cap.1.nu.4.* Felin. *num 2. de iureiurand.* [quantumuis contraria dicatur communis, Farinac. *de opposit. contra test. quæst.74. nume.111.*] Imo iuris diuini esse dicitur, proindeq; sper-
3 ni nequit. Menoch. *d.quæst. 26. num.3.* † Cuius iuris authoritate traditum habemus, vt iniurato credatur testi, ne quidem Pontificem maximum facere posse, referente Menoch. *d.q.26.nu.4.* Crot. *de testib.part.7.num 4.* [Virginius de Bocatiis *in tractat. vti possidetis. cap.14.num.44.* vbi Hyppol. & Magonium adducit, & id adeo verum dicit, vt etiam in summariis procedat; vt nec Imperatorem, Petr. à Petr. *de potest. Principum.cap.15.nu.99.*] Et tantum de primo membro. Ad euitandum autē hoc iuramentum solent multas testes in medium adferre excusationes, quas, ne Commissarius temere erret, hic secundo loco subii-
4 cere visum fuit. † Prima itaque excusatio hæc statui potest. Si semel in eadē causa iurasse, & testimonium se perhibuisse in prima instantia dicant, [vt factum in causa Francfurt contra Friedburg / de quo extat *form.7. cap.13. hoc libr.*] Quam exceptionem non admittet Cōmissarius. Nam testis iterum productus in causa appellationis debet de nouo iurare. Matian. Socin. *de testibus. numero 6. &*
5 docui supra *libro 6. part.1.* † Secundo quoque testes allegant, esse consuetudinem loci ne iurent, quod in grauibus causis factum scio. † An autem hanc excusationem atten- 6
dere debeat Commissarius quæri posset? Et videtur, quod sic. Quia argumentum à pacto ad statutum regulariter valet. *l.fin. ff. de fideiuss. l.non possibile. ff. de pactis.* Et est argumentum à minore ad maius. At Partes possunt remittere pacto, vt capite sequenti tractabitur. Ergo & statuto idem introduci potest. † Con- 7
trarium tamen alii tenuerunt, existimantes, consuetudinem aut statutum tale non valere. [Afin. *in praxi.cap.28. numero 5.§.19.* Quod & notatum in dicta causa Brunckhorst.] Non enim valet contra ius diuinum & naturale. At statutum hoc est contra ius diuinum & naturale, argum.eorum, quæ *Genes.31.* habentur. Ergo non valet. Quo argument. Felin. vtitur *in capite constitutus. numero 16. de rescript.* † Quam sententiam sequi in dubio posse puto Commissarium: hac tamen adhibita moderatione, vt inquirat, de quibus personis loquatur statutum. Si enim de illustribus personis disponit, videtur illud sequendū. Quia in materia testium in multis hæ personæ sunt priuilegiatæ. Gail. *obseruat.101. num.24. libro 1.* Et hæc in praxi forte obtinent: iure tamen & rationibus inspectis contrarium videtur statuendum. † Primò; quia ideo statutum illud 9
reiicitur, quod iuri naturæ est contrarium. At iure naturæ inter principes seu illustres & alios inferioris conditionis homines nulla est differentia. Cum ergo eadem prohibitionis ratio in vtroque militet, idem quoque ius statuendum. Secundo, quia quoad remissionem iuramenti à Partium consensu dependentis nulla constituitur differentia à Ll. & Dd. Ergo nec hic diuersi quid inducendum, sed potius concludendum, quoad remissionem has personas æquiparari, cum nulla inter remissionem à statuto, & à parte, quoad personas iurantium possit statui diuersitas, sed eadem vbique ratio subsit. Tertiò excusationis loco testes proponunt, se iurasse non reuelare secreta. Quæ excusatio omnino releuare videtur: quia clari iuris est, † iuramē- 10
tum præcise seruandum esse. *l.pecuniam.* vbi late Iason *num.23. ff. de condit. ob caus.* Coua. *in cap. quamuis de pactis in 6. tertia relect. num.2.* idemq; late:

late ac doctè affirmarunt Brun. *consil.* 89. *num.*
4. Gomes. §. *item si quis postulante.nu.* 7. *Instit. de*
actionib. Crauet. *consil.* 12. Zas. *consil.* 12. *num.* 19.
25. 33. *lib.* 2. modo absque dispendio salutis æ-
ternæ fieri queat. *text. in c. cum contingat. de iu-*
reiur. & in cap. licet mulieres. eodem tit. in 6. text. in
d. cap. quamuis. de pactis. eod. vbique Dd. & text. in
Authentic. sacramenta puberum. Cod si aduers. vend.
11 † Quod etiam procedit, si vi metuve extor-
tum sit iuramentum. Nam & illud ante abso-
lutionem obligare testatur Couarr. *part.* 1. *Re-*
lect. § 5. *num.* 3. Andr. Gail. *lib.* 2. *obseruat* 42. *num.*
12 5. † Contrarium tamen, quod scilicet iurans
non reuelare secreta teneatur iurare, si in te-
stem producatur, verius est. Quia illud iura-
mentum se non extendit ad hunc casum. In-
nocent. *in cap. qualiter. il.* 1. *de accus.* Abb. *in c. si*
sacerdos. de offic. Archid. Speculat. *de teste.* §. *testium.*
13 Capeil. Tholos. *decis.* 241. Maxime † si a Prin-
cipe, vt hoc nostro casu, hoc iubeatur. Potest
enim is quemque cogere reuelare secreta. In-
noc. *in cap. omnes vtriusque. de pœnis.* Zabarel *con-*
silio 31. Et id tunc omni scrupulo caret, quan-
do iurauit rem illicitã non reuelare. Menoch.
de arbitrar. iud. quæst. lib. 2. *centur.* 4. *cas.* 155. *num.*
4. Roman. *singul.* 512. Mynsinger. *obseruat.* 78.
cent. 2 [Et ita decisum in causa Brunschweig/
contra die Oberländische Stätte / in specie
Coblentz belangendt / anno 64. Similiter re-
fert se obseruatum vidisse add. ad Wurmb.
lib. 1. *tit.* 17. *obseruat* 25. In causa Ducis Braun-
schvvicensi contra Ducem Saxoniæ, in spe-
cie Heinrich Lerschners verhör betreffendt / in
causa Teutschmeisters contra die Statt Hail-
brun / & in causa Rosenberg contra Hohenlö-
14 he. † Ac licet hæc ita se habeant, & Commis-
sarius hunc compellere ad iurandum præcise
possit, tutius tamen eum & rectius facturum
puto, si huiusmodi iuramentum, quoad hunc
actum personæ se ita excusanti relaxet, & ab
15 eo absoluat. † Quarto se excusant eo, semel
iuramentum præstitisse, & sub illo etiam nũc
iurare paratos esse: verbi gratia. Si officiales
vel consules petant sub iuramento, quo su-
periori vel vniuersitati obstricti sunt, se de-
posituros, qua excusatione nihil frequentius
16 Commissario occurrit. † Et licet videatur va-
lere: proindeque & admittenda sit, nec testes

vlteriori iuramento astringendi. Primò, quia
eorum fides tanquam publicarum persona-
rum videtur esse probata. † Secundò, quod 17
traditur, immunitatem iurisiurandi in dictio-
ne testium Episcopis posse tribui, idque pro-
pter iuramentum Episcopale, *per authentic. sed*
iudex. C. de Episc. & cleric. gloss. *in l. iurisiurandi. de*
testibus. † Hinc Xenophon, quia erat persona 18
publica, à iudicibus cum in testem produce-
retur, iureiurando nõ astringebatur. Diog. *li-*
bro 4. *in vita Xenophontis.* † Tertiò, quod præ- 19
sumptio sit, illos non fore immemores salutis
æternæ. † Quartò, quia & alia propter digni- 20
taté personis his similia statuta. Sic duo pres-
byteri. *cap. cum esses. de testament.* Connan. *lib.* 8.
comm. iur. cap. 2. Et Noribergæ duo Senatores
pro testibus testamentariis sufficiunt. Anton.
Gerard. *in descript. Norica Reipub.* [vt & Ham-
burgi. hisce similibus vide plura alia apud Fa-
rinac. *in tractat. de opposit. contra test. quæst.* 63. *per*
tot. & Grauat. ad Vestrium *cap.* 2. *numero* 46.
lib. 6.] † Contrarium tamen est verius. Quia 21
omnibus testibus, quacunque etiam sancti-
monia vitæ ornatis, est deferendum iuramen-
tum, nec iniuratis creditur. *cap. nuper. de testib.*
cap. fraternitatis. in fin. cap. quoties. cap. licet. cap. tuis.
de testib. l. iurisiurandi. 9. *in prin. l.* 18. *l.* 19. *C. eodem.*
Mynsinger. *obseruat.* 3. *centur.* 2. *& obseruat.* 80
cent. 3. † Secundò hoc probatur ex eo, quod 22
in Commissione solet adiici, In gewöhnliche
Glübd vnd Eydenemen: hoc est, sub iura-
mento quod testibus deferri solet. † Tertiò, 23
& hanc sententiam Dd. sequuntur, Beust *in l.*
admonendi. num. 120. Gail. *obseruat.* 100. *num.* 15.
Reub. *in tract. de testib. part.* 3. *num.* 56. † Hisce sic 24
positis non obstant, quæ pro contraria parte
adducta sunt. Nam ad primum responsio sa-
tis elucescit ex iis, quæ pro fundamento hu-
ius opinionis retulimus. Secundum quoque
parum ad rem facit. Quod enim ad autorita-
tem gloss. attinet, ea licet magni momenti sit,
vbi tamen iuri vel rationi aduersatur, iisdem
merito postponitur. Ad textum allegatum
respondemus, illa verba eo esse restringenda,
vt intelligantur non de iuramento plane o-
mittendo. Id enim iuri Canonico aduersatur
d. cap. Nuper. 52. *de testibus,* sed eo fine, ne ea for-
ma, qua alii iurent. Quod etiam videtur in-

nuere Nouella *de SS. Episcop. §. Nulli iudicum. &*
cap. vlt. de iuramen. calum. Vel dici posset, dato
hunc textum indifferenter intelligendum:
cum tamen simus in materia iuramenti, ius
Canonicum, quod requirit iuramentum ab
Episcopis, esse sequendum. Si tamen hæ in-
terpretationes minus alicui placeant, is di-
cat, verba illa male (vt & alii testantur) impo-
sita, eaque ex fontibus explicanda. Nam non
habentur *in d. Nouell. de S.S. Episcop. §. Nulli iu-*
dicum. vnde illa authentic. desumpta est, quod
& aduertit Reuber. *de testibus. part. 3. numero* 37.
25 † Quinto, aliquando non in totum renuunt
iurare, sed petunt, vt sibi detur facultas pro-
mittendi manibus fide sua, an Eydsstatt. Et
videtur Commissarium admittere hanc ex-
cusationem, manumque loco iuramenti re-
26 cipere debere. Primo, † quia eandem habet
vim dextræ porrectio; & ita promittens, æ-
que ac si sub iuramento promisisset, obliga-
tur: eademque pœna punitur frangens fidem
& iuramentum. *argumento cap. peruenit. de fide-*
iussoribus. Vbi Clerici, si religionem fidei & iu-
ramenti violasse constiterit, ab officio & be-
27 neficio suspendi iubentur. † Quod & Doctor.
innuere videntur, docentes: Licet fides sim-
plex in priuatis non habeat vim iuramenti.
Dicitur enim fides placitorum, *in l. 1. C. de con-*
stitution. Princip. Faber. *in §. item si quis post. Insti-*
tution. de Action. Bald. *in l. nec non. § si quis. Ex qui-*
28 *bus causis maiores.* † Et sic quædam promissa in
transactione cassata sunt, cum non esset ad-
iectum an Eydsstatt / in causa Endorff con-
tra Endorff. Tamen fides, qua dicuntur fide-
les. 22. *quæst. 1. cap. monuit.* habet vim iuramen-
ti. Et hoc est, quod nos dicimus, Bey mei-
nem wahren Glauben an Eydsstatt. Panor-
mitan. *in cap. querela. de iureiurand.* Speculat. *de*
arbitris. §. final. versic. sed pone. numero 40. Couar-
ru. *in repetition. d. cap quamuis. 2. numer. 2. de pact.*
in 6. Modest. Pistor. *consil. 19. num. 53. volum. 2.*
Zas. *consilio* 12. *numer. 20. libro* 2. Henning. *con-*
silio 103. *numero* 98. *de iniuriis, in posteriore edi-*
tione. [Vide quę habentur in votis sub nomi-
ne Gielmanni editis. *part. 1. decis. 14. numer.* 30.
vbi dicit, hoc in consuetudine Germaniæ ob-
tinere, *&* 32.] Hinc Panorm. scribit *in cap. etsi*
29 *Christus. nu. 3. de iureiur.* † ad substantiam iura-
menti non opus esse exprimi verbum *Iuro*, sed
satis ad confirmationem interponi iuramen-
tum, siue implicite, siue explicite. † Et præ- 30
dicta eo satis confirmantur, quod ita pro-
mittens non minus ab hoc, quam à præsti-
to iuramento, absolutionem petat, eamq; et-
iam in Camera Imperiali impetret: vt factum
nō ita pridē ad instantiam nobilis viri Kreilß-
heim. Quod si autem hoc non habere vim iu-
ramenti Domini Camerales vidissent, haud
absolutionem concessissent. Frustra enim id
relaxatur, quod nō ligat. Et his videtur com-
probari posse opinio eorum, qui in specie no-
stra tradunt, licet iure constitutum, quod te-
stis ad iuramentum compellendus, & aliàs i-
psius depositio nulla sit. *l. iurisiurandi. C. de testi-*
bus. Interpositionem tamen fidei iuramento
hoc casu æquiparari communiter placuisse.
† Hac tamen excusatione nō obstante Com- 31
missarium ad ipsum iuramentum procede-
re posse, veritati magis consonum existimo.
Primò, † quia etiamsi dicatur an Eydsstatt: 32
tamen nō est idem. Nam non est idem, quod
ponitur pro alio. Hinc dicitur, quod aliud sit,
talem esse, & aliud pro tali haberi. Cum il-
lud denotet proprietatem, hoc vero fictio-
nem tantum. Gloss. *in l. mercis appellatione.* 270.
de verb. signif. Bart. *in l. 1. in 3. notab. de suis & legit.*
Idem Bart. *in l. si maritus. § legis. num. 1. ad legem*
Iul. de adult. & in l. rei iudicatæ. § socero. nu. 6. solut.
matr. & alias dīci solet: nullum simile est idem,
secundum gl. semper ad hoc allegari solitam
in l. quod Nerua. verb. dolum. de poss. & in c. capitu-
lum S. crucis. ver. consimili. Ibiq; Io. de Imo. *extra*
de rescr. cum similib. in terminis allegatis à Mat-
thia Colero *p. 1. c. 10. nu.* 244. Secundo, † nul- 33
lum potest præstari iuramentum sine inuoca-
tione nominis diuini; per definitionem iura-
menti supra traditam, quod etiam probatur
per l. 3. §. vlt. de iureiur. † Tertio, quia deficit so- 34
lennitas iuramenti, vt leuatis digitis iuretur.
Quod aūt introductum est pro forma solen-
nitatis, non præstatur per æquipollens. Nam
forma præcise obseruāda est, nec à quoquam
mutari potest. Alex. *in l. 1. nu. 8. de liber. & posth.*
Iason *in l. 1. nu. 4. de verb. oblig.* Bald. *in l. 2. de iure-*
iurand. † Quarto hoc eo iuuatur argumento: 35
Quod iuramentū quoad omnes effectus κατ᾽
ἐξοχὴν

ἐξοχὴν dicatur corporaliter præstitum. *l.1. C.si*
aduers.vend.&ibi Gothofr.*l.si alterius.C.si minor*
se maiorem dix. cum contingat. de iureiu. late Io-
36 an.Fab.*in l.iurisiur.C.de testibus.* † Quinto,quia
Dd.hanc promissionem, quoad effectus non
habere vim specialis iuramenti, atq; ob id in
renunciationib. mulierũ, quæ iuramentũ re-
quirunt, non habere locũ arbitrantur, vt la-
tissime Wesenbec.*cons.29.nu.20.lib.1.* [quod
tamen limitãt, si corporaliter tangat manum
Notarii,vt in specie Wesenbecii hæc doctri-
na explicatur,*in d.decis.14.*Gilm.*nu.*28.]Sic et-
37 iam † donationem inter liberos à patre factã,
& hac promissione loco iuramenti confir-
matã,reuocari posse,tradit Modest.Pist.*consil.*
38 *19.p.1.per tot.*Sexto†magis in specie eo confir-
mari potest,quod etiã si haberet vim iuramẽ-
ti,tamen non temere admittendam. Quia in
commissionib.inseritur clausula suprapofita,
in gewöhnliche Eyd nemmet. Notum autem
est,qualis forma & modus præstandi de stylo
Cameræ in iuramentis testium receptus sit.
Quem præcise sequi cogitur Commissarius.
Quemadmodũ in simili traditur,quod iurare
quidem paratus,sed non in ea forma,quę ob-
seruatur in Camera,non audiatur. Ita factum
anno 39. 7. Maii. Olderich von Fleckingen/
præfecto in Maulbrũ/ qui fuit per Procura-
torem Adam Hoffart contra cõmunitatem
Munzeren in testẽ productus. De quo etiam
39 supra in genere de iuramento dictũ.†Et id ita
stricte obseruatur, vt etiãsi Procurator non
cõtradicat: tamen Iudex ex officio nõ admit-
tat.*Argum l qui per salutem.ff. de iureiurand.* His-
40 que sic statutis. † non obstant pro contraria
parte adducta. Nam quod primum attinet,
non sequitur:dicitur ibi, Clericus propter fi-
dei & iuramenti violationem suspenditur ab
officio;Ergo sunt eadem fidei præstatio & iu-
ramentum. Nam 1.ibi fidei & iuramenti præ-
statio cõiunguntur, ac particula &, copulan-
tur,non vt sit sensus: vel propter solam fidei
violationem, sed etiam propter violationem
iurisiurandi deponitur Clericus. Nec aliter
ex illo textu euinci potest. Si enim Episcopus
corporaliter hic debet iurare. Ergo multo
magis Clericus. Dato tamen hic fidei præsta-
tionem *in d.c.*habere vim iuramenti;illud tan-
tum de Clericis intelligendum, & ad alios nõ
extendendum,quod pœna ibidem statuta in-
dicat,quæ sane mitior est, quam in laico. Se-
quitur ergo, ex illo textu nõ recte argumen-
tari. Quod secundum argumentum attinet:
Negatur illam differentiam ex *d.cap.*posse ex-
trahi. Nam ibi textus loquitur de Clerico fi-
deiubente sub fide & iuramento. Quæ fides
vtramque fidem complectitur. Nec est ratio,
an hæc magis quam alia vim iuramenti ha-
beat,cum hic æque ac in alia substantialia iu-
ramenti deficiant. Et si ibi sola fides faceret,
quid opus esset, à Doctoribus adiici loco iu-
ramenti, quod ibi non habetur. Ad tertium
respõdetur,dictum Panormitani esse verum,
non tamen recte hic accommodatum: Nam
data fidei præstatione an Eydesstatt /neq; im-
plicite,neq; explicite iuratur. Qui enim pro-
mittit sub fide,loco iuramenti,promittit tan-
quam iuraret.Ergo non iurauit. Ac ita ad hoc
respondit Modest.Pist. *d.consil.19.nu.59. vol.2.*
[Et potest ita etiam responderi, quod hi te-
stes iurant ex necessitate, non voluntate: &
ideo non sufficit tale iuramentum. *d.decis.*14.
Gilm.*num.33.& 34.*] Quartum sic diluitur.
Quod relaxatio illa petita est de honestate.
Nec id nouum est:licet enim vasallus non te-
neatur hodie veniam petere, vocando domi-
num in ius.Tamen cum id sit,Domini Came-
rales ob id non denegant processus, aut eos-
dem impetratos eo nomine tollunt. Quod
iuuatur regula: quod melius sit, superflua ad-
mittere,quam necessaria resecare. Et quan-
tumuis loco iuramenti alias habeatur: tamen
in testium productione id minime procede-
re certum est. Hisce sic præmissis, quia excu-
sationibus illis consimiles proponuntur sæ-
penumero, & de iis iacto hoc fundamento
paucis videndũ. Ac sexto excusationis loco à
Principibus solet peti: † Daß sie bey jhren 41
Fürstlichen Ehren/Trewen/Glauben zulassen.
Hæc enim vim iuramenti habent. Matth.Co-
ler.*c.10.nu.3.ante fin.& nu.251.252.*Schurff.*cons.*
62.cent.3.[Valent.Franc.*de fideiuss.cap.5.n.373.*]
Et si sub his verbis promittat Princeps,se ma-
iestatis Cæsareæ iudicum delegatorum sen-
tentiæ stare velle sub fidei præstatione, hac
clausula compromisso inserta, quod in causa
ventila-

ventilata nullas exceptiones moratorias partibus concederent, sed causa cognita, illam propediem executioni mandarent, nec possent exceptionem compensationis in causa executionis opponere. Nicolaus Ruckerus *cons.11. quod extat inter consilia Claudii Cantiunculæ.num.12.& seq.* Hinc quoq; in Camera Imperiali post grauem disputationem in causa curatorum Iuniorum Marchionum de Baden, contra Dominum Ernestum Marchionem de Baden, decisum fuit, compromissum sub fide & dignitate principali firmatum, pro iuramento habendum esse, referente Mynsi.
42 *cent.1.obseruat.*17. † Itemque, bey jren Würden. Nam traditur, quod id adiectum pariat, aut tribuat executionẽ. Sichard. *l.fin. n.13. de edict D. Adriani tollendo.* Laur. Kirchou. *in com.opin. verb. iuramentum & fidei præstatio.* [& exceptionẽ excussionis excludit, egregie Valen.Franc. *d.l.in tract de fideiussor.nu.*383.vbi numeris præcedentibus latissime, quæ hic in præcedentibus, & sequentibus traduntur, enucleat.] Si-
43 militer † bey dem Wort der warheit. Eandem vim habere tradit Beust *in l.ait prætor.de iureiuran.fol.*155.*nu.*17.& 18. Et hoc etiam in Came-
44 ra obseruari, testatur Myns.*d.l.* De † quibus tamen idem iudicium, quod de promissione, in vim iuramenti facta, statuitur, & ideo non facile admittendas has excusationes existima-
45 rẽ. † Primò, quia est substantiale quiddam. *l. iurisiurandi. C.de testibus.c.tuis.extra eod.* Crot.*in tract. de testib.num.*244. fauore partium introductum. late post alios Mascard.*de probation.in verb. testem. ante numero* 3. Ergo nec in totum, nec in parte potest remitti à Commissario. Secundò, quia est certa forma omnibus præscripta, qua iurare debent. Et id de corporali iuramento accipiendum esse constat, vt capite sequenti edocebitur. Ergo forma illa stricte obseruanda est. Tertiò, quia omnes personæ, quantumuis in dignitate cõstitutæ, debent iurare, etiam Episcopi, *vt supra traditum, & post alios* Mascard. *d.l.n.*3. docet. [Farinac. *in tract.test. q.*74.*nu.*66.& 68. Baiard.adClar.§. *falsum.n.*58.] Qui tamen Principib. æquiparantur. [Sic cum in quadã Cõmissione magister
c † Teutonici ordinis se excusaret, quod cũ maior in dignitate Episcopo, & in comitiis Imperii, auff der Geistlichen Fürstenbanck die nechste Session nach den Ertzbischoffen / vnnd den Vorsitz vor allen Bischoffen habe / & illi iureiurando non astringantur, se etiã eo non grauandũ: Eo tamen nõ obstante, solennitas hæc, quod ipsius Cels. in cõspectu & præsentia S.Euangelii deponeret, remissa nõ fuit, sed admonitus à Cõmissario ita consuetudinis esse, non cõtradixit, sed cõsensit.] † Nec his ea, 46
quæ supra de vi & efficacia nudæ promissionis, quę instar iuramenti habetur, sub fide scilicet præstita, quicquam obstant, quia hic alia militat ratio, quam ibi. In illa enim specie videntur consensu cõtrahentium illa verba apponi, & ex eo vires sumere: & sibi pars cõtrahens imputet, quod non exegit corporale iuramentum. Hic vero sumus in terminis, vbi pars tale requirit. Cui & illud addi potest: quod testimonii dictio, & quod ei adhæret, quid iurisdictionale habeat, & pars processus dicatur. At in iurisdictionalib. Principes corporale iuramentum vel per se, vel per Procuratorem præstare debere, vel ex eo apparet, quod quotidie † videmus Principes in Came- 47
ra per Procuratores in animam suam corporale iuramentum præstare, nec tale mandatũ, (Soll mein Gewalthaber an statt deß Eydes bey meinen Fürstlichen Ehren / etc. zusagen / hoc est, mandatarius aut Procurator meus in vim iuramẽti, sub fide Principis aliquid ꝓmittat) inducendam potestatem iurandi in animam principalis pro sufficienti admittitur. Caute tamen faciet Commissarius, † si ipse poten- 48
tem Principem cogere non possit, vt Cõmittenti rescribat potius, quam sub tali iuramẽto examinet. Quemadmodũ exercitatissimum quendam in hac palæstra Commissarium fecisse, acta in causa Quernheim contra Quernheim indicant. Ibi Abbatissa quædam, ein gefürste Ebtissin / immediate imperio subiecta, à Vasallis in testẽ adducta petiit sibi iuramentũ corporale non deferri, sed in eius locum promissionem suprapositam accipi. Et ad id obtinendum tres adferebantur motiuæ. Prima, quod esset eine gefürstete Ebtissin. Secunda, quod erat ægrota. Tertia, quod vtraq; pars & producens, & is, contra quam produceretur, essent vasalli ipsius. Cum tamen pars, contra quam

quam nollet remittere iuramentum, Com-
missarius bis tervè petiit, vt præstaret iura-
mentum corporale, alias se vigore Commis-
sionis cõtra ipsam procedere necessitate qua-
si cogi, illa vero renuit. Commissarius cum se
parum efficere videret, rem ad Cameram de-
tulit, ibidemq; resolutionem huius pũcti no-
mine petiit. Et tantum de Principum excusa-
49 tionibus. Comites etiam † easdem ac similes
excusationes proponunt, verbi gratia: Man
soll bey wahren guten Gräfflichen / herrlichen /
vnd Christlichen Glauben allein außzusagen
zu lassen. [Quæ & videtur sufficiens.] Habẽt
enim vim iuramenti, de qua Wesenbec. *cons.*
10. *per totum tract.* maxime *n.* 30. *&* 31. Ea exce-
ptione nõ obstante, Commissarius Comites
ad corporale iuramentum præstandum hor-
tabitur: prout factum in causa deß Keyserli-
chen Fiscalen cõtra Herren Christoff Herzo-
50 gen zu Wirtemberg / die Graffschafft Lewen-
stein betreffent. Vt & Nobiles: † Man solle bey
Edelmans Glaubẽ. Laur. Kirchou. *d. l. vel* bey
jren Adelichen Trewen vnd Glauben / de quo
Rucker. *inter.* Claud. Cantiuncul. *d. cons.* 11. *nu.*
12. Matth. Coler. *de processibus execut. p.* 1. *c.* 10. *nu.*
251. quod vim iuramenti obtinere tradunt,
verbleiben lassen. In iis tamen idem, quod in
Principibus obtinere, recte dicitur, argumẽ-
tando à maiore ad minus, quod argumentum
in iure est validum. Et sic quotidie Nobiles iu-
reiurando sine vlla contradictione astringi à
Commissariis videmus. [Licet non igno-
rem aliquando eos bey der Handtrew / vnd
Adelichen Ehren gelassen worden / in causa
Wilhardt contra Busch iniuriarum, anno
51 1570.] Ne tamen Cõmissarius † temere hic
sibi ipsi periculum creet, quasi ille iuramento
harum personarum vnice delectaretur, quæ-
ret ex partibus, an remittere iusiurandum ve-
lint hisce personis. [Vt factum in causa Hon-
stein contra Bentheimb / de quo consulatur
formular. *cap* 13. *hoc lib form.* 4. *&* 6. Item Gail.
obser. 101. *lib.* 1. Soarez hoc admittit, si partium
cõsensu expresso fiat, *lit.* T. 271. Farinac. ad per-
sonam cõtra quam restringit. *d. q.* 74. *nu.* 86.]
Consensu enim partium remitti posse prꝺter
ea, quæ supra in genere de iuramento tradita
sunt, testatur Myns. *cent.* 6. *obs.* 32. [Quomodo
autem hoc Rotulo inserere debeat, habetur
form. 3. *hoc lib. & tit.*] Septimo solet † aliquãdo 52
peti, vt per Procuratorem admittatur, idque
si forte non bene audiat, vel si manus non ha-
beat, vt possit imponere libro, aut tollere, &
& ideo non reiicitur. Roman. *sing.* 8. Vbi hoc
variis exemplis confirmat. [Licet alias per
Procuratorem non iuretur. Farinac. *d. l. quæst.*
74. *num.* 28.]

CAPVT XII.

De iis, quæ circa iuramenti delationem obseruanda.

SVMMARIA.

1 *Iuramentum die feriata delatum non valet.*
2 *Iuramentum à teste ante depositionem præstandũ est.*
3 *Iuramentum à teste ante depositionem præstitum, actis inserendum.*
4 *Iuramentum an post depositionem deferri testi in continenti possit quod ipsum in testibus spectata & integræ fidei affirmatur, num.* 5.
6 *Iuramentum testi post depositionem ex interuallo deferri nequit.*
7 *Iuramentum testi, partibus præsentibus, deferendum est.*
8 *Testis ex rationali causa in primo termino non comparens, iuramentũ durante examine coram adiuncto præstare potest.*
9 *Religioso in loco iuramentum testi deferri nequit.*
10 *Iuraturus testis quomodo admonendus.*
11 *Falsum deponens testis Deo, iudici & parti obnoxius sit, & quomodo id contingat.*
12 *Iuramentum testibus omnibus simul est prælegendũ.*
13 *Nobilibus cum rusticis productis, iuramentum saltem de vrbanitate separatim deferendum est nobilibus.*
14 *Iuramentum testis, actis inserendum est, Dictum testis non iurati tantum semiplene probat.*
15 *Narratiua & enunciatiua verba actis inserta, an ad probandum iuramentum testis sufficiant?*
16 *Iuramentum in specie actis inseri tutius est.*
17 *Sponte sua iuranti testi, iuramentum nihilominus à Commissario deferendum est.*
18 *Forma iuramenti quæ sit remissiue.*
a *Iuramenti formula diuortii ratione.*
b *Iuramentum an tactum libri requirat.*

QVia plurimæ circa ipsum iuramentum
Commissario occurrunt: idcirco quæ-
dam præcepta ei hoc capite tradere visum
fuit. † Considerabit ergo primo tempus, vi- 1
debitque, ne die feriata deferat testibus hoc
iuramentum. Nam alias esset nullum. Alberi-

locum habet. Quamuis enim hi actores sumptibus leuioribus expediant: tamẽ si pars aduersa in expensas condemnaretur, duplices sumtus refundere deberet. Contrariũ tamen in Francia obseruatur, vt testatur Papon. *d.loc.*
16 *n.19.* † Et hæc sententia hac videtur niti ratione, quia supra traditũ, Constitutionẽ hanc ideo introductã, vt sumptib. parcatur, qui melius à duobus, quam vno impendi possunt, & ita quisq; per se potest sumptus suis testib. subministrare. Secundò alios forte vnus actorum, alios alter vult producere testes, & ita electio libera videtur concedenda vnicuique soli. Tertiò fieri potest, vt non vno tẽpore testes examinari petant, sed vnus ante aliũ hoc expetat. Quicquid tamen sit, Ego priorẽ sententiã rationib. magis arbitror cõsentaneam.
17 † Secundò in diiudicanda cõtrouersia de numero testium Cõmissarius considerabit ipsos articulos & directorium perpendet, & ex eo perspiciet, quot testes ad vnumquenq; articulum allegentur. Nam vnum factum paucis probare sufficit, vt ex Mar. *d.l.* constat. Tertio ipsam causam. Nã in vna plures, quam in
18 alia requiruntur, † & vna facilius probari potest altera. Si aũt articulos & causam ita comparatam videat, vt diminui numerus possit, indicabit id parti, se quidem citasse testes omnes, eosq; iuramento astrinxisse, sibi tamen videri, illis omnibus nõ esse opus, & ideo petere, vt sibi indicet, contra quos minimam suspicionem habere arbitretur. Et id iure facere potest, cum multitudo testium refrænanda *d. l.1.* nec attendenda, cum innumerosa multitudo nihil honesti habeat, *Nep. de Monte. Alba.*
19 *in tractat. de testib. num. 66.* Atque † tunc etiam postea, si factum non satis probari videat, alios nominatos & iuratos posse examinari dicendum videtur. Tradunt enim Doctores, testes supernumerarios repulsos admittendos, si numerarii admissi non probauerunt. Bald. *in Margarita verbo attestationes. versic. final.* Bertachin. *in verbo testis post publicatum.* Vbi tamen dicit, hoc per restitutionem in integrum fieri debere. Sin autem causam grauem videat, plures etiã vltra quadraginta admittet. Nam communiter Doctores tradunt *d.c.* ex causis & circumstantiis, an scilicet magni vel parui momenti, † an negotium plura capita contineat, nec ne, iudicem plures testes admittere posse, Iacob. Ægid. *in tractat. ad reprobat. testium. numero 51.* [consonant hisce notata à Farin. *num. 115. & 116.* vbi dicit, iudicem † examinatis aliquibus testibus facile prospicere posse & debere, an plures examinandi, nec ne.] Quod adeo verum est, vt etiam si statuto caueatur, ne vltra decem testes admittantur, id tamen recipiat hanc limitationem, vt non procedat, si causa sit magna. Et ita in Francia pronunciatum dicit Pap. *Arest. d. titul. tesmoignes. numero* 10. Maranta *d. loco, numero* 7. † In dubio tamen semper potius augebit, quam diminuet Commissarius. vide Berouum *in c. sollicite. numero 64. de restit. spol.*

20 (margin, beside "momenti")
b (margin, beside "examinatis")
21 (margin, beside "In dubio")

CAPVT XI.

De Iuramento testium, & quæ ad id effugiendum excusationes adferri soleant, ac quale circa illas Commissarii sit officium.

SVMMARIA.

1 *Testes ad iurandum compelli possunt, & quæ sit ratio.*
2 *Iuramentum testis est substantialis solennitas testimonii.*
3 *Testi iniurato vt credatur, ne quidem summus Pontifex efficere potest.*
4 *Testis iterum productus tenetur de nouo iurare.*
5 *Consuetudinem loci allegantes testes ne iurent, an à Commissario audiendi sint?*
6 *Pro affirmatiua.*
7 *Pro negatiua. Statutum testi iuramentum remittens iuri diuino & naturali contrarium est.*
8 *Statuto disponente, quod testi iniurato credendũ sit, personis illustribus iuramentum à Commissario secundum praxin remittendum.*
9 *Illustres etiam personæ iurare tenentur.*
10 *Testis hoc nomine sese excusans, quod iurauerit non reuelare secreta, an audiendus.*
11 *Metu etiam iuramentum præstitum seruandum.*
12 *Pro negatiua.*
13 *Princeps ad reuelandum secreta, maxime rem illicitam concernentia, cogere potest.*
14 *Testi ita se excusanti, quod iurauerit secreta non reuelaturum, iuramentum à Commissario relaxandum est.*
15 *Iuramentum semel præstitum in ingressu officii, an iusta excusationis causa sit, vt in testem productus denuo iurare non cogatur.*
16 *Pro affirmatiua.*

17 *Episco-*

17 *Episcopis iusiurandum remittendum est.*
18 *Xenophon, quod publica persona esset, iuramento testis non fuit adstrictus.*
19 *Salutis æternæ nemo præsumitur immemor.*
20 *Dignitati aliquid tribuendum est. Exemplis duobus declaratur.*
21 *Pro negatiua.*
22 *Verba in Commissionibus apponi solita,* In gewöhnliche Gelübde/vnd Eydt nemmet/ *quid importent.*
23 *Confirmatur negatiua sententia à Doctoribus.*
24 *Respondetur ad contraria.*
25 *Manus porrectione facta promissio, an loco iuramenti sit.*
26 *Pro affirmatiua. Et quod hæc promissio illis expressis verbis,* an Eydsstat/ *vim iuramenti habeat.*
27 *Fides simplex priuatorum vim iuramenti non habet.*
28 *Verba,* Bey meinem waren Glauben an Eydsstatt/ *vim & efficaciam iuramenti habet.*
29 *Iuro verbum de iuramenti substantia non est, sed illud saltem implicite poni sufficit.*
30 *Promissione facta his verbis:* Bey meinen waren Worten/vnd an Eyds statt/ *absolutio à Camera fit.*
31 *Manus porrectione non obstante, Commissarius ad ipsum iuramentum procedere potest.*
32 *Sententia negatiua, quod verba illa,* an Eyds statt *effectum iuramenti non habeant, veritati magis consona.*
33 *Iuramentum sine inuocatione nominis diuini præstari potest nullum.*
34 *Iuramenti forma, vt leuatis digitis iuretur, præcise seruanda est, nec potest adimpleri per æquipollens.*
35 *Iuramentum* κατ' ἐξοχὴν *corporaliter dicitur præstitum.*
36 *Promissio,* bey meinen waren Worten/ vnnd an Eyds statt/ *in renunciatione mulierum non sufficit.*
37 *Donatio inter liberos, loco iuramenti, confirmata fidei interpretatione simplici, reuocari potest.*
38 *Commissarius secundum commissionem quale proponere cogatur iuramentum.*
39 *Iudex Cameræ iuramentum, nisi in forma solita præstitum fuerit, ex officio resp[u]it.*
40 *Remouentur obiecta, & agitur de intellectu c. peruenit. de fideiussor.*
41 *Principis promissio,* bey Fürstlichen ehren/ trewen/ Glauben vnd Würden/ Item bey dem wort der Warheit, *pro iuramento est. num. 42. & seq.*
44 *Principum excusationes ratione fidei & dignitatis principalis factæ, à Commissario non facile admittendæ sunt.*
45 *Iuramentum testium à Commissario remitti nequit.*
46 *Principis sub fide principali facta promissio, vt maxime aliàs, in hac tamen testium materia pro iuramento habenda non est.*
47 *Principes in Iurisdictionalibus corporaliter iurant.*
48 *Commissario, si testem propter potentiam eiusdem ad corporaliter iurandum compellere nequit, quid faciendum.*
49 *Comitum excusatio hæc:* Man soll sie bey wahren guten Gräfflichen/ehrlichen vnd Christlichen Glauben allein außzusagen zulassen/ *an eos à corporali iuramento releuet.*
50 *Nobiles corporaliter iurare tenentur.*
51 *Principes, Comites ac Nobiles cum iurare recusant, quid Commissario agendum sit.*
52 *Surdaster, vel manus non habens per Procuratorem iurat.*
a *Testes si in loco Cameræ examinentur, iudicialiter iuramentum præstant.*
b *Testibus non iuratis examen est nullum.*
c *Teutonici ordinis magister an à iuramento excusetur.*

STatim atq; Cõmissarius interlocutus est, testes iuramento astringit. [Si in Cameræ loco non examinentur, † nam si ibidem examinandi sunt, in publica audientia iuramentũ præstãt, ita factum lego 19. Maii, Anno 1550.] a
Quandoquidem autem variæ circa hoc iuramentum occurrunt difficultates, tribus seqq. capitibus de iis agam. Et quia ad actum iurandi triplices personæ debent interuenire, testes, scilicet, partes, & Cõmissarius: de his personis sigillatim agendum duxi: ita vt à testium persona initiũ præsenti capite sumatur. Quod in duo membra distinguitur, & in primo de ipso iuramẽto, in secundo vero de excusationibus ad euitandum adductis, tractabitur.

Quod primum † membrum attinet, testes 1
præcise ad iuramentum compelli posse volunt. *l. iurisiurandi. C. de testibus.* [Et id omni iure, tam in ciuili, quam Canonico foro fieri, Balthasar Rachet *in tractat. de legitimo vsu. & abuso de los iuramentos*, late deducit. Et hinc † b
in Camera ex eo, quod testes non iurati, testimonium nullum pronuntiari debere existimabãt in causa quadam appellationis, concernente Flodorff contra Brunckhorst / vbi sic votatum. Nunc videndum est, an vllo modo neglectis nullitatibus possimus in causa principali pronuntiare: & si opus nobis sit examine testiũ, certum est, nos nõ posse, quia nullitates illas nõ possumus non spectare: Sin aũt absq; examine illo, nihilominus causam

 princi-

principalem diiudicare poterimus, perinde
ac si nulli testes producti fuissent, veluti ex
confessione litigatorum, & ex productione
documentorum fide dignorum, tunc existi-
mat nullitates non inspiciendas, sed merita
causæ consideranda, præsertim cum hæc acta
ex inferiori Germania sint allata, & tum Or-
dinatio, tum Mynsing.& Gail.statuũt,atq; ita
stylo obseruatum sit, nullitatum rationẽ non
habendam in actis ex iis locis productis, sed
merita spectanda.] Et affirmatum est, testes
iuratos recipiendos esse illis etiam casibus,
cum proceditur sola facti veritate inspecta.
Menoch *de arbit. iud. quæst. lib. 1. q. 26. nu. 1. & 2.*
Cuius rei ratio est, vt timore iuramenti veri-
similia dicere præsumãtur, quam ad hoc pon-
2 derat Pindarus *de Testib. c. 11. nu. 2.* † Secunda
ratio, quia iuramentum testis substãtialis so-
lennitas testimonii. *argum. cap. 2. de spons.* Pa-
norm. *in cap. 1. nu. 4.* Felin. *num 2. de iureiurand.*
[quantumuis contraria dicatur communis, à
Farinac. *de opposit. contra test. quæst. 74. nume. 111.*]
Imo iuris diuini esse dicitur, proindeq; sper-
3 ni nequit. Menoch. *d. quæst. 26. num. 3.* † Cu-
ius iuris authoritate traditum habemus, vt
iniurato credatur testi, ne quidem Pontifi-
cem maximum facere posse, referente Me-
noch. *d. q. 26. nu. 4.* Crot. *de testib. part. 7. num 4.*
[Virginius de Bocatiis *in tractat. vti possidetis. cap. 14. num. 44.* vbi Hyppol. & Magonium ad-
ducit, & id adeo verum dicit, vt etiam in sum-
mariis procedat; vt nec Imperatorem, Petr. à
Petr. *de potest. Principum. cap. 15. nu. 99.*] Et tan-
tum de primo membro. Ad euitandum aũt
hoc iuramentum solent multas testes in me-
dium adferre excusationes, quas, ne Commis-
sarius temere erret, hic secundo loco subii-
4 cere visum fuit. † Prima itaque excusatio
hæc statui potest. Si semel in eadẽ causa iuras-
se, & testimonium se perhibuisse in prima
instantia dicant, [vt factum in causa Franck-
furt contra Friedburg / de quo extat *form. 7. cap. 13. hoc libr.*] Quam exceptionem non ad-
mittet Cõmissarius. Nam testis iterum pro-
ductus in causa appellationis debet de nouo
iurare. Marian. Socin. *de testibus. numero 6. &*
5 docui supra *libro 6. part. 1.* † Secundo quo-
que testes allegant, esse consuetudinem loci
ne iurent, quod in grauibus causis factum
scio. † An autem hanc excusationem atten- 6
dere debeat Commissarius quæri posset? Et
videtur, quod sic. Quia argumentum à pacto
ad statutum regulariter valet. *l. fin. ff. de fideiuss. l. non possibile. ff. de pactis.* Et est argumentum à
minore ad maius. At Partes possunt remit-
tere pacto, vt capite sequenti tractabitur. Er-
go & statuto idem introduci potest. † Con- 7
trarium tamen alii tenuerunt, existimantes,
consuetudinem aut statutum tale non valere.
[Asin. *in praxi. cap. 28. numero 5. §. 19.* Quod &
notatum in dicta causa Brunckhorst.] Non
enim valet contra ius diuinum & naturale.
At statutum hoc est contra ius diuinum &
naturale, argum. eorum, quæ *Genes. 31.* haben-
tur. Ergo non valet. Quo argument. Felin.
vtitur *in capite constitutus. numero 16. de rescript.*
† Quam sententiam sequi in dubio posse pu- 8
to Commissarium: hac tamen adhibita mo-
deratione, vt inquirat, de quibus personis lo-
quatur statutum. Si enim de illustribus per-
sonis disponit, videtur illud sequendũ. Quia
in materia testium in multis hæ personæ sunt
priuilegiatæ. Gail. *obseruat. 101. num. 24. libro 1.*
Et hæc in praxi forte obtinent: iure tamen &
rationibus inspectis contrarium videtur sta-
tuendum. † Primò; quia ideo statutum illud 9
reiicitur, quod iuri naturæ est contrarium. At
iure naturæ inter principes seu illustres & a-
lios inferioris conditionis homines nulla est
differentia. Cum ergo eadem prohibitionis
ratio in vtroque militet, idem quoque ius sta-
tuendum. Secundo, quia quoad remissio-
nem iuramenti à Partium consensu depen-
dentis nulla constituitur differentia à Ll. &
Dd. Ergo nec hic diuersi quid inducendum,
sed potius concludendum, quoad remissio-
nem has personas æquiparari, cum nulla in-
ter remissionem à statuto, & à parte, quo-
ad personas iurantium possit statui diuersi-
tas, sed eadem vbique ratio subsit. Tertiò ex-
cusationis loco testes proponunt, se iurasse
non reuelare secreta. Quæ excusatio omnino
releuare videtur: quia clari iuris est, † Iuramẽ- 10
tum præcise seruandum esse. *l. pecuniam.* vbi la-
te Iason *num. 23. ff. de condit. ob caus.* Coua. *in cap. quamuis. de pactis in 6. tertia relect. num. 2.* idemq;

late

late ac doctè affirmarunt Brun. *consil.* 89. *num.*
4. Gomes. §. *item si quis postulante. nu.* 7. *Instit. de
actionib.* Crauet. *consil.* 12. Zas. *consil.* 12. *num.* 19.
25. 33. *lib.* 2. modo absque dispendio salutis æ-
ternæ fieri queat. *text. in c. cum contingat. de iu-
reiur. & in cap. licet mulieres. eodem tit. in 6. text. in
d. cap. quamuis. de pactis. eod. vbique Dd. & text. in
Authentic. sacramenta puberum. Cod si aduers. vend.*
11 † Quod etiam procedit, si vi metuve extor-
tum sit iuramentum. Nam & illud ante abso-
lutionem obligare testatur Couarr. *part.* 1. *Re-
lect.* §. 5. *num.* 3. Andr. Gail. *lib.* 2. *obseruat.* 42. *num.*
12 5. † Contrarium tamen, quod scilicet iurans
non reuelare secreta teneatur iurare, si in te-
stem producatur, verius est. Quia illud iura-
mentum se non extendit ad hunc casum. In-
nocent. *in cap. qualiter. il. 1. de accus.* Abb. *in c. si
sacerdos. de offic. Archid.* Speculat. *de teste. §. testium.*
13 Capell. Tholos. *decis.* 241. Maxime † si a Prin-
cipe, vt hoc nostro casu, hoc iubeatur. Potest
enim is quemque cogere reuelare secreta. In-
noc. *in cap. omnes vtriusque. de pœnis.* Zabarel *con-
silio* 31. Et id tunc omni scrupulo caret, quan-
do iurauit rem illicitā non reuelare. Menoch.
de arbitrar. iud. quæst. lib. 2. centur. 4. *cas.* 355. *num.*
4. Roman. *singul.* 512. Mynsinger. *obseruat.* 78.
cent. 2 [Et ita decisum in causa Brunschweig/
contra die Oberländische Stätte / in specie
Coblentz belangendt / anno 64. Similiter re-
fert se obseruatum vidisse add. ad Wurmb.
lib. 1. tit. 17. obseruat 25. In causa Ducis Braun-
schvvicensi contra Ducem Saxoniæ, in spe-
cie Heinrich Lerschners verhör betreffendt / in
causa Teutschmeisters contra die Statt Hail-
brun / & in causa Rosenberg contra Hohenlö-
14 he. † Ac licet hæc ita se habeant, & Commis-
sarius hunc compellere ad iurandum præcise
possit, tutius tamen eum & rectius facturum
puto, si huiusmodi iuramentum, quoad hunc
actum personæ se ita excusanti relaxet, & ab
15 eo absoluat. † Quarto se excusant eo, semel
iuramentum præstitisse, & sub illo etiam nūc
iurare paratos esse: verbi gratia. Si officiales
vel consules petant sub iuramento, quo su-
periori vel vniuersitati obstricti sunt, se de-
posituros, qua excusatione nihil frequentius
16 Commissario occurrit. † Et licet videatur va-
lere: proindeque & admittenda sit, nec testes
vlteriori iuramento astringendi. Primò, quia
eorum fides tanquam publicarum persona-
rum videtur esse probata. † Secundò, quod 17
traditur, immunitatem iurisiurandi in dictio-
ne testium Episcopis posse tribui, idque pro-
pter iuramentum Episcopale, *per authentic. sed
iudex. C. de Episc. & cleric.* gloss. *in l. iurisiurandi. de
testibus.* † Hinc Xenophon, quia erat persona 18
publica, à iudicibus cum in testem produce-
retur, iureiurando nō astringebatur. Diog. *li-
bro 4. in vita Xenophontis.* † Tertiò, quod præ- 19
sumptio sit, illos non fore immemores salutis
æternæ. † Quartò, quia & alia propter digni- 20
tatē personis his similia statuta. Sic duo pres-
byteri. *cap. cum esses. de testament.* Connan. *lib.* 8.
comm. iur. cap. 2. Et Noribergæ duo Senatores
pro testibus testamentariis sufficiunt. Anton.
Gerard. *in descript. Norica Reipub.* [vt & Ham-
burgi. hisce similibus vide plura alia apud Fa-
rinac. *in tractat. de opposit. contra test. quæst. 63. per
tot.* & Grauat. ad Vestrium *cap. 2. numero* 46.
lib. 6.] † Contrarium tamen est verius. Quia 21
omnibus testibus, quacunque etiam sancti-
monia vitæ ornatis, est deferendum iuramen-
tum, nec iniuratis creditur. *cap. nuper. de testib.
cap. fraternitatis. in fin. cap. quoties. cap. licet. cap. tuæ.
de testib. l. iurisiurandi. 9. in prin. l. 18. l. 19. C eodem.*
Mynsinger. *obseruat. 3. centur. 2. & obseruat.* 80
cent. 3. † Secundò hoc probatur ex eo, quod 22
in Commissione solet adiici, In gewöhnliche
Glübd vnd Eydenemen: hoc est, sub iura-
mento quod testibus deferri solet. † Tertiò, 23
& hanc sententiam Dd. sequuntur, Beust *in l.
admonendi. num.* 120. Gail. *obseruat.* 100. *num.* 15.
Reub. *in tract. de testib. part. 3. num.* 56. † Hisce sic 24
positis non obstant, quæ pro contraria parte
adducta sunt. Nam ad primum responsio sa-
tis elucescit ex iis, quæ pro fundamento hu-
ius opinionis retulimus. Secundum quoque
parum ad rem facit. Quod enim ad autorita-
tem gloss. attinet, ea licet magni momenti sit,
vbi tamen iuri vel rationi aduersatur, iisdem
merito postponitur. Ad textum allegatum
respondemus, illa verba eo esse restringenda,
vt intelligantur non de iuramento plane o-
mittendo. Id enim iuri Canonico aduersatur
d. cap. Nuper. 52. de testibus, sed eo fine, ne ea for-
ma, qua alii iurent. Quod etiam videtur in-

nuere Nouella *de SS Episcop. §. Nulli iudicum. & cap. vlt. de iuramen. calum.* Vel dici posset, dato hunc textum indifferenter intelligendum: cum tamen simus in materia iuramenti, ius Canonicum, quod requirit iuramentum ab Episcopis, esse sequendum. Si tamen hæ interpretationes minus alicui placeant, is dicat, verba illa male (vt & alii testantur) imposita, eaque ex fontibus explicanda. Nam non habentur *in d. Nouell. de S.S. Episcop. §. Nulli iudicum.* vnde illa authentic. desumpta est, quod & aduertit Reuber. *de testibus. part. 3. numero* 37.
25 † Quinto, aliquando non in totum renuunt
iurare, sed petunt, vt sibi detur facultas promittendi manibus fide sua, an Eydsstatt. Et videtur Commissarium admittere hanc excusationem, manumque loco iuramenti re-
26 cipere debere. Primo, † quia eandem habet
vim dextræ porrectio; & ita promittens, æque ac si sub iuramento promisisset, obligatur: eademque pœna punitur frangens fidem & iuramentum. *argumento cap. peruenit. de fideiussoribus.* Vbi Clerici, si religionem fidei & iuramenti violasse constiterit, ab officio & be-
27 neficio suspendi iubentur. † Quod & Doctor.
innuere videntur, docentes: Licet fides simplex in priuatis non habeat vim iuramenti. Dicitur enim fides placitorum, *in l. 1. C. de constitution. Princip.* Faber. *in §. item si quis post. Institution. de Action.* Bald. *in l. nec non. § si quis. Ex qui-*
28 *bus causis maiores.* † Et sic quædam promissa in
transactione cassata sunt, cum non esset adiectum an Eydsstatt / in causa Endorff contra Endorff. Tamen fides, qua dicuntur fideles. 22. *quæst. 1. cap. monuit.* habet vim iuramenti. Et hoc est, quod nos dicimus, Bey meinem wahren Glauben an Eydsstatt. Panormitan. *in cap. querela. de iureiurand.* Speculat. *de arbitris. §. final. versic. sed pone. numero* 40. Couarru. *in repetition. d. cap quamuis. 2. numer. 2. de pact. in 6.* Modest. Pistor. *consil. 19. num. 53. volum. 2.* Zas. *consilio* 12. *numer.* 20. *libro* 2. Henning. *consilio* 103. *numero* 98. *de iniuriis, in posteriore editione.* [Vide quę habentur in votis sub nomine Gielmanni editis. *part.* 1. *decis.* 14. *numer.* 30. vbi dicit, hoc in consuetudine Germaniæ obtinere, & 32.] Hinc Panorm. scribit *in cap. etsi*
29 *Christus. nu. 3. de iureiur.* † ad substantiam iura-
menti non opus esse exprimi verbum *Iuro*, sed satis ad confirmationem interponi iuramen-
tum, siue implicite, siue explicite. † Et præ- 30
dicta eo satis confirmantur, quod ita promittens non minus ab hoc, quam à præstito iuramento, absolutionem petat, eamq; etiam in Camera Imperiali impetret: vt factum nõ ita pridẽ ad instantiam nobilis viri Kreilsheim. Quod si autem hoc non habere vim iuramenti Domini Camerales vidissent, haud absolutionem concessissent. Frustra enim id relaxatur, quod nõ ligat. Et his videtur comprobari posse opinio eorum, qui in specie nostra tradunt, licet iure constitutum, quod testis ad iuramentum compellendus, & aliàs ipsius depositio nulla sit. *l. iurisiurandi. C. de testibus.* Interpositionem tamen fidei iuramento hoc casu æquiparari communiter placuisse.
† Hac tamen excusatione nõ obstante Com- 31
missarium ad ipsum iuramentum procedere posse, veritati magis consonum existimo.
Primò, † quia etiamsi dicatur an Eydsstatt: 32
tamen nõ est idem. Nam non est idem, quod ponitur pro alio. Hinc dicitur, quod aliud sit, talem esse, & aliud pro tali haberi. Cum illud denotet proprietatem, hoc vero fictionem tantum. Gloss. *in l. mercis appellatione.* 270. *de verb. signif.* Bart. *in l. 1. in 3. notab. de suis & legit.* Idem Bart. *in l. si maritus. § legis. num. 1. ad legem Iul. de adult. & in l. rei iudicatæ. § socero. nu. 6. solut. matr.* & alias dici solet: nullum simile est idem, secundum gl. semper ad hoc allegari solitam *in l. quod Nerua. verb. dolum. de poss. & in c. capitulum S. crucis. ver. consimili.* Ibiq; Io. de Imo. *extra de rescr. cum similib.* in terminis allegatis à Mat-
thia Colero *p. 1. c. 10. nu.* 244. Secundo, † nul- 33
lum potest præstari iuramentum sine inuocatione nominis diuini; per definitionem iura-
menti supra traditam, quod etiam probatur
per l. 3. §. vlt. de iureiur. † Tertio, quia deficit so- 34
lennitas iuramenti, vt leuatis digitis iuretur. Quod aũt introductum est pro forma solennitatis, non præstatur per æquipollens. Nam forma præcise obseruãda est, nec à quoquam mutari potest. Alex. *in l. 1. nu. 8. de liber. & posth.* Iason *in l. 1. nu. 4. de verb. oblig.* Bald. *in l. 2. de iure-*
iurand. † Quarto hoc eo iuuatur argumento: 35
Quod iuramentũ quoad omnes effectus κατ'
ἐξοχὴν

ἐξοχὴν dicatur corporaliter præstitum. *l.1. C.si aduers.vend.*&ibi Gothofr. *l.si alterius.C.si minor se maiorem dix. cum contingat. de iureiu.* late Io-
36 an.Fab. *in l.iurisiur.C.de testibus.* † Quinto, quia
Dd.hanc promissionem, quoad effectus non habere vim specialis iuramenti, atq; ob id in renunciationib. mulierũ, quæ iuramentũ requirunt, non habere locũ arbitrantur, vt latissime Wesenbec. *cons.29.nu.20.lib.1.* [quod tamen limitat, si corporaliter tangat manum Notarii, vt in specie Wesenbecii hæc doctrina explicatur, *in d.decis.*14.Gilm.*nu.*28.] Sic et-
37 iam † donationem inter liberos à patre factã,
& hac promissione loco iuramenti confirmatã, reuocari posse, tradit Modest.Pist.*consil.*
38 19.*p.1.per tot.* Sexto † magis in specie eo confir-
mari potest, quod etiã si haberet vim iuramẽti, tamen non temere admittendam. Quia in commissionib. inseritur clausula suprapòsita, in gewöhnliche Eyd nemmet. Notum autem est, qualis forma & modus præstandi de stylo Cameræ in iuramentis testium receptus sit. Quem præcise sequi cogitur Commissarius. Quemadmodũ in simili traditur, quod iurare quidem paratus, sed non in ea forma, quę obseruatur in Camera, non audiatur. Ita factum anno 39. 7. Maii. Olderich von Fleckingen/ præfecto in Maulbrun/ qui fuit per Procuratorem Adam Hoffart contra cõmunitatem Munzeren in testẽ productus. De quo etiam
39 supra in genere de iuramento dictũ. † Et id ita
stricte obseruatur, vt etiãsi Procurator non cõtradicat; tamen Iudex ex officio nõ admittat. *Argum l.qui per salutem.ff.de iureiurand.* His-
40 que sic statutis. † non obstant pro contraria
parte adducta. Nam quod primum attinet, non sequitur; dicitur ibi, Clericus propter fidei & iuramenti violationem suspenditur ab officio; Ergo sunt eadem fidei præstatio & iuramentum. Nam 1.ibi fidei & iuramenti præstatio cõiunguntur, ac particula &, copulantur, non vt sit sensus: vel propter solam fidei violationem, sed etiam propter violationem iurisiurandi deponitur Clericus. Nec aliter ex illo textu euinci potest. Si enim Episcopus corporaliter hic debet iurare. Ergo multo magis Clericus. Dato tamen hic fidei præstationem *in d.c.* habere vim iuramenti; illud tantum de Clericis intelligendum, & ad alios nõ extendendum, quod pœna ibidem statuta indicat, quæ sane mitior est, quam in laico. Sequitur ergo, ex illo textu nõ recte argumentari. Quod secundum argumentum attinet: Negatur illam differentiam ex *d.cap.* posse extrahi. Nam ibi textus loquitur de Clerico fideiubente sub fide & iuramento. Quæ fides vtramque fidem complectitur. Nec est ratio, an hæc magis quam alia vim iuramenti habeat, cum hic æque ac in alia substantialia iuramenti deficiant. Et si ibi sola fides faceret, quid opus esset, à Doctoribus adiici loco iuramenti, quod ibi non habetur. Ad tertium respõdetur, dictum Panormitani esse verum, non tamen recte hic accommodatum: Nam data fidei præstatione an Eydesstatt/ neq; implicite, neq; explicite iuratur. Qui enim promittit sub fide, loco iuramenti, promittit tanquam iuraret. Ergo non iurauit. Ac ita ad hoc respondit Modest.Pist. *d.consil.*19.*nu.*59. *vol.*2. [Et potest ita etiam responderi, quod hi testes iurant ex necessitate, non voluntate: & ideo non sufficit tale iuramentum. *d.decis.*14. Gilm.*num.*33.&34.] Quartum sic diluitur. Quod relaxatio illa petita est de honestate. Nec id nouum est: licet enim vasallus non teneatur hodie veniam petere, vocando dominum in ius. Tamen cum id fit, Domini Camerales ob id non denegant processus, aut eosdem impetratos eo nomine tollunt. Quod iuuatur regula: quod melius sit, superflua admittere, quam necessaria resecare. Et quantumuis loco iuramenti alias habeatur: tamen in testium productione id minime procedere certum est. Hisce sic præmissis, quia excusationibus illis consimiles proponuntur sæpenumero, & de iis iacto hoc fundamento paucis videndũ. Ac sexto excusationis loco à
Principibus solet peti: † Daß sie bey jhren 41
Fürstlichen Ehren/ Trewen/ Glauben zulassen.
Hæc enim vim iuramenti habent. Matth.Coler.*c.10.nu.3.ante fin.& nu.*251.252.Schurff.*cons.*62.*cent.*3.[Valent.Franc.*de fideiuss.cap.5.n.*373.] Et si sub his verbis promittat Princeps, se maiestatis Cæsareæ iudicum delegatorum sententiæ stare velle sub fidei præstatione, hac clausula compromisso inserta, quod in causa ventila-

quam nollet remittere iuramentum, Commiſſarius bis terve petiit, vt præſtaret iuramentum corporale, alias ſe vigore Commiſſionis cōtra ipſam procedere neceſſitate quaſi cogi, illa vero renuit. Commiſſarius cum ſe parum efficere videret, rem ad Cameram detulit, ibidemq; reſolutionem huius pūcti nomine petiit. Et tantum de Principum excuſa-
49 tionibus. Comites etiam †eaſdem ac ſimiles excuſationes proponunt, verbi gratia: Man ſoll bey wahren guten Gräfflichen / herrlichen / vnd Chriſtlichen Glauben allein außzuſagen zu laſſen. [Quæ & videtur ſufficiens.] Habēt enim vim iuramenti, de qua Weſenbec. *conſ.* 10. *per totum tract.* maxime *n.* 30. & 31. Ea exceptione nō obſtante, Commiſſarius Comites ad corporale iuramentum præſtandum hortabitur: prout factum in cauſa deß Keyſerlichen Fiſcalen cōtra Herren Chriſtoff Hertzo-
50 gen zu Würtemberg / die Graffſchafft Lewenſtein betreffent. Vt & Nobil-s: † Man ſolle bey Edelmans Glaubē. Laur. Kirchou. *d.l. vel* bey jren Adelichen Trewen vnd Glauben / de quo Rucker. *inter.* Claud. Cantiuncul. *d. conſ.* 11. *nu.* 12. Matth. Coler. *de proceßibus execut. p.* 1. *c.* 10. *nu.* 251. quod vim iuramenti obtinere tradunt, verbleiben laſſen. In iis tamen idem, quod in Principibus obtinere, recte dicitur, argumētando à maiore ad minus, quod argumentum in iure eſt validum. Et ſic quotidie Nobiles iureiurando ſine vlla contradictione aſtringi à Commiſſariis videmus. [Licet non ignorem aliquando eos bey der Handtrew / vnd Adelichen Ehren gelaſſen worden / in cauſa Wilhardt contra Buſch iniuriarum, anno
51 1570.] Ne tamen Cōmiſſarius † temere hic ſibi ipſi periculum creet, quaſi ille iuramento harum perſonarum vnice delectaretur, quæret ex partibus, an remittere iuſiurandum velint hiſce perſonis. [Vt factum in cauſa Honſtein contra Bentheimb / de quo conſulatur formular. *cap* 13. *hoc lib form.* 4. & 6. Item Gail. *obſer.* 101. *lib.* 1. Soarez hoc admittit, ſi partium cōſenſu expreſſo fiat, *lit.* T. 271. Farinac. ad perſonam cōtra quam reſtringit. *d.q.* 74. *nu.* 86.] Conſenſu enim partium remitti poſſe preter ea, quæ ſupra in genere de iuramento tradita ſunt, teſtatur Mynſ. *cent.* 6. *obſ.* 32. [Quomodo autem hoc Rotulo inſerere debeat, habetur *form.* 3. *hoc lib.* & *tit.*]
Septimo ſolet † aliquādo 52
peti, vt per Procuratorem admittatur, idque ſi forte non bene audiat, vel ſi manus non habeat, vt poſſit imponere libro, aut tollere, & & ideo non reiicitur. Roman. *ſing.* 8. Vbi hoc variis exemplis confirmat. [Licet alias per Procuratorem non iuretur. Farinac. *d.l. quæſt.* 74. *num.* 28.]

CAPVT XII.

De iis, quæ circa iuramenti delationem obſeruanda.

SVMMARIA.

1 *Iuramentum die feriata delatum non valet.*
2 *Iuramentum à teſte ante depoſitionem præſtandũ eſt.*
3 *Iuramentum à teſte ante depoſitionem præſtitum, actis inſerendum.*
4 *Iuramentum an poſt depoſitionem deferri teſti in continenti poſſit? quod ipſum in teſtibus ſpectatæ & integræ fidei affirmatur, num.* 5.
6 *Iuramentum teſti poſt depoſitionem ex interuallo deferri nequit.*
7 *Iuramentum teſti, partibus præſentibus, deferendum eſt.*
8 *Teſtis ex rationali cauſa in primo termino non comparens, iuramentũ durante examine coram adiuncto præſtare poteſt.*
9 *Religioſo in loco iuramentum teſti deferri nequit.*
10 *Iuraturus teſtis quomodo admonendus.*
11 *Falſum deponens teſtis Deo, iudici & parti obnoxius ſit, & quomodo id contingat.*
12 *Iuramentum teſtibus omnibus ſimul eſt prælegendũ.*
13 *Nobilibus cum ruſticis productis, iuramentum ſaltem de vrbanitate ſeparatim deferendum eſt nobilibus.*
14 *Iuramentum teſtis, actis inſerendum eſt, Dictum teſtis non iurati tantum ſemiplene probat.*
15 *Narratiua & enunciatiua verba actis inſerta, an ad probandum iuramentum teſtis ſufficiant?*
16 *Iuramentum in ſpecie actu inſeri tutius eſt.*
17 *Sponte ſua iuranti teſti, iuramentum nihilominus à Commiſſario deferendum eſt.*
18 *Forma iuramenti quæ ſit remiſſiue.*
a *Iuramenti formula diuortiis ratione.*
b *Iuramentum an tactum libri requirat.*

QVia plurimæ circa ipſum iuramentum Commiſſario occurrunt: idcirco quædam præcepta ei hoc capite tradere viſum fuit. † Conſiderabit ergo primo tempus, vi- 1
debitque, ne die feriata deferat teſtibus hoc iuramentum. Nam alias eſſet nullum. Alberi-

h cus de

cus de Maletis *in tract. de testib. c. 7. nu. 49.* Crot.
de testib. part. 7. nu. 244. Et traditum est supra *de*
2 *feriis. part. 1. lib. 6.* † Secundo, vt ante depositio-
nem deferat. Testis enim prius deponẽtis, &
postea iurantis non valet testimoniũ. *l. si quan-*
do. C. de testib. Compeg. *reg. 69.* Boer. *q. 259. nu. 2.*
part. 2. Et hoc Actis inserendum. Rebuff. *in tit.*
de Inquisitor. seu commiss. artic. 12. gloss. nu. 5. Si ta-
men id nõ exprimitur prius iurasse, quam de-
posuisse præsumitur. Ias. *in l. admonendi. n. 230.*
ff. de iureiur. Rebuff. *d. l. num. 4.* Mascard. *de pro-*
bat. in verb. testibusque. nu. 13. Beust *in Rubr. de iu-*
3 *reiur. num. 110.* † An autem hic locum habeat,
si in continenti à Commissario post deposi-
tionem deferatur, quæri posset? Et licet de eo
4 ratione † prædictorum probabiliter dubitari
& non admitti concludi possit. Contrarium
tamen [Hyppol. *in tract. de Bannitis, in verbis, in-*
continenti. num. 11. adde Farinac. *de opposit. contra*
test. quæst. 74. nu. 38. verius, &] hodie in Came-
ra receptum esse tradit Gail. *obser. 101. n. 9. circa*
5 *finem,* his verbis. † Breuiter in Camera rece-
ptum est, huiusmodi depositionem ante iura-
mentum factam eatenus valere, si in conti-
nenti post dictum sequatur iuramentũ, quia
tunc dictum testis censetur iuramento infor-
matũ, ex vulgari regula: quod ea, quæ in con-
tinenti fiunt, insint, & sic non est nuda testifi-
catio, sed vestita religione iurisiurandi. *argu. l.*
pen. C. de instit. & substit. & l. iurisgentium. §. quin-
imo. ff. de pact. quod pacta in continenti appo-
sita, insunt bonæ fidei contractibus, secus si ex
interuallo apponantur, per iura allegata *in gl.*
d. §. quinimo. & ibi communiter Doctor. Præterea
6 † ex natura relationis videtur dictum repeti-
tum cum iuramento, facit text. *in l. hac senten-*
tia. la 1. C. de senten. quæ sine cert. quant. secus si ex
interuallo iuramentum præstaretur, quo ca-
su depositio testis, tanquam iniurata nullam
fidem faceret, per iura supra allegata. Ita quo-
que concludunt Bald. Alb. & Castr. *in d. l. iuris-*
gen. Fel. *in d. c. de test.* Facit ad hoc doctrina Bart.
in l. vt iurisiur. nu. 2. ff. de op. lib. quod donatio fi-
liofamilias à patre facta valeat, si statim post
donationem sequatur emancipatio. Quia ob
modicum temporis interuallum donatio ad
ordinem iuris reducitur, & emancipationis
tempore facta censetur. Felin. *vbi supra,* dicens

præposterationem solennitatis substantialis non vitiare actum, quando ex ipsa præposteratione non cessat causa, ob quam dispositio inducitur: secus si causa cessaret. Canonistæ *in d. c. vt circa. de elect. in 6.* Bald. *in l. non enim aliter. in 1. lectura. numro 3. ff. de adopt.* & ita in causa quadam 14. Octobr. Anno 60. factum memini: Prædicta vera sunt in testibus spectatæ & integræ fidei. Speculator *d. tit. de testibus. §. sequitur. numero 6.* Alios plures pro hac opinione adducit Tiraquell. *de retract. conu. §. 1. gloss. 5. num. 8. &* Mascard. *de probat. d. loc. num. 11. & nu. 12.* vbi distinctione hanc rem conciliare tentat, quam, quia non caret scrupulo, hic ponere nolui. [sed saltem addere quę recenset Bellam. opinionem approbans, Bernard. Græuæus *concl. 101. consil. 4. nu. 4. & seq.* hisce verbis. Hãc opinionum repugnantiam (inquit Mynsing. *obseruat. 77. cent. 4.*) cum in quadam causa incidisset, Domini ita conciliandã esse censuerunt, vt prior tum locum habeat, quando testis iurauit sponte in continenti, post testificationem nullo interrogãte, vel ab ipso postulante, vt iuraret, vt qui requisitus iuret, vtrumq; id in continenti fiat, verior sit secunda opinio eiusmodi conciliationem visus est etiam admittere post Marian. Socin. & Felin. Mascard. *tract. probat. conclus. 1362. num. 12.* Verum enimuero huic etiam conciliationi reclamat, proindeque, quod nec dictum huius testis ex seipso, seu vltro iurantis, iure probet, vt veriorem & communiorem opinionem, ex Bellamera *in c. de testib.* refert & sequutus videtur Prosp. Farin. *tit. de oppos. contr. exam. test. quæst. 74. nu. 41.* Etiam adduxit Dn. Gail. (ante *nu. 11.*) conciliationem, vt prior sententia obtineat, in spectatę & integræ fidei testibus, autoritate Specul. Sed qui inconcusse hæc Gailii seu Specul. restrictio, defendi queat, nunc assequi haud possum, stante text. *cap. nuper. 51.* vbi quod nullius testimonio, quantumcunq; religiosus existat, nisi iuratus deposuerit, non credatur, *extra de testibus.* Ego, mea quæ dictat ingenioli exiguitas, assentirer Bellameræ, &, (saluo cuiuscunq; melius sentientis iudicio) arbitrarer, sic esse distinguendum, vt, aut culpa partis producentis iuramentum ante depositionem non præstitere testes, & indistin-

ctè cor-

cte corruere attestationes, aut sine culpa producentis, & recte concederetur repetitio testium, vt iurato deponāt, etiam publicatis attestationibus. Videatur Hartm. Pist. *lib. quæst.*
7 *1. quæst. 43. per totum.*] Tertio, † vt in præsentia
vtriusq; partis hoc iuramentum testibus proponatur. Nam iis absentibus delatio non valeret. Anton. Grauat. *ad Vestr. lib. 6. cap. 2. numer.*
8 28. Quod tamen ita accipiendum, † vt si forte testis propter rationabilem causam se excuset, quare in primo termino comparere nequeat, durante examine coram Adiuncto
9 hoc iuramentum præstare sufficiat. † Quarto etiam videat, ne in loco religioso iurent. Testes enim non debent iurare in Ecclesia.
10 Campeg. *regul.* 221. † Quinto, vbi constituto
die & tempore conuenerint, admoneat de periurio. Damhoud. *in praxi rerum. ciuil. c.* 130. *nu.* 3. Nam illam admonitionem plus operari, quam citationem testium volunt. Ant. Thass. *in err. Not. cap. 53. num.* 2. Et ideo non ita pridem Commissarium ob id, quod hoc omisisset suspectum allegatum scio. Continet autem illa hæc capita, & sic fieri debet. Testem scilicet
11 falsidicū tribus esse obnoxium. † Primo Deo,
quem contemnit: Iudici quem decipit: innocenti, quem lædit; vt inquit Isidorus *de summo bono. cap. 59. lib. 3. cap. 1. extra de crimine falsi. c. quisquis. 11. q.* 3. Quia tamen verba hæc sunt breuia, & à testibus, præsertim rusticis in continenti non percipiuntur, aut non ita alte mente circumuoluuntur, latius ea testibus explicabit: testem scilicet, ob id quod Deum contemnit, tanquam periurum mutilationi membrorum, per ea quæ tradit Myns. *cent. 6. obseru. 65. num. 5. & 6.* mortis pœnæ, æternæ quoque cōdemnationi esse obnoxium. *Dan. 13. vers. 62. Deut. 19. vers.* 19. Iudicem, quia contempsit, ipsum arbitrarium vltorem habere. Et parti propter læsionem, quam ex dicto testis percipit, ad interesse, & damnum inde sibi ortum teneri *l. qui nomine. ad leg. Cornel. de fals.* Ias. *in l. si duo. § si quis. nu.* *vlt. de iureiur.* Quibus tamen (quia supra plura tradita sunt) hic alia nō addo. [sed remitto Lectorem ad ea, quæ luculenter tradit Balthasar Racheius *in tract. de legitimo vsu, de los iuramentos. cap. 6. §. 1. & seqq.* vbi de periurii pœnis ex professo tractat.]

Sexto, † testibus omnibus simul iuramen- 12
tum prælegat: postea, vt ipsi digitos leuent, &
iurent, moneat. † Circa hoc tamen Commis- 13
sarius notabit, si Nobiles cum rusticis producantur, vt singulis seorsim deferat, quod tamen vrbanitatis potius, quam necessitatis
est. † Septimo Commissarius debet Rotulo 14
iuramentum inserere. Nam iuramentum nō præsumitur præstitum. Crot. *de testibus. part. 7. num.* 239. Et quando apparet ex Actis de dictis, non autem de iuramento testium, tunc tantum semiplene probant Bart. *in l. admon. n.* 43. Ias. *num.* 190. *in 2. lect.* Beust *num.* 211. *de iureiurand.* Et hoc non solum in genere, sed etiam ipsa forma iuramenti, vt videat iudex, an
recte iurarint necne. † Licet enim tradant 15
Doct. quod testis in dubio, si in Actis de hoc verbis tantum narratiuis (videlicet: talis in testem productus, iuratus, interrogatus & examinatus est) reperiatur, iurasse præsumatur; non obstāte eo, quod talia verba tantum sint narratiua & enunciatiua. Bart. *in l. Theopompus. de dot. præleg.* Ferr. *in form. iuram. test. verb. citati & requisiti. num.* 2. Wormbser. *in pract. obser. tit. 18. obser.* 10. Quicquid tamen sit, ego omnis cauillationis tollendæ gratia iuramen-
tum Actis † inserendum censeo, idque ea de 16
causa, quod in Commissione à Commissario, vt omnia Rotulo inserat, flagitari soleat. Cui accedit, quod quidam Dd. volunt, iuramentum in specie Actis inserendum. Bald. *in add. ad Specul. in tit. de testib. §. sequitur de testium. verb. Euangeliis. circa fin.* Et hæc puncta omnia & singula Commissarium diligenter obseruare, ne periculum incidat, decet. Examinator enim aut Receptor testium non faciens iurare testes, punitur de falso. Bald. *de testibus. part. 2. numero* 21. cui etiam annumeratur is, qui non recte iurare facit, ex regula: Quod paria sint, non fieri, & non à legibus requi-
sito modo fieri. † Illud tamen pro com- 17
plemento huius capitis notandum: Si testes quidam compareant, & sponte, antequam ipsis deferatur, iurent, eo non obstante, de nouo ipsis deferri iuramentum debere. Ne dictum eius reddatur nullum, propterea quod sponte iurauit. Florian. *in leg. quoties. §. interrogationis. ff. de probationibus.*

18 † Forma autem iuramenti testium apud alios
alia extat. Damhoud. late *cap.66.* quæ tamen
in Camera vsitata, suo loco referetur. [*Vide*
a *formulam 3. de iuramento testium.* Quæ vero † in
causa diuortii adhiberi solet, traditur ex iure
Canonico à Georgio Mor. *in tractat. de diuort.*
cap.9.num.21. infr.part.1. Integram autem for-
mulam iuramenti per singula membra expli-
cat Prosp. Farinac. *in opposit.contra examen test.*
quæst.74.num.1.& multis seqq. An autem Euan-
b gelia tangenda, † aut alius liber, disquiritur.
Farin.*d.l.num.*20. sed in Camera eleuatis digi-
tis iurare certum est, quod totius Germaniæ
consuetudine etiam obtinet.]

CAPVT XIII.

De iis, quæ Commissarius post iuramentum, antequam ad ipsum examen accedat, obseruare cogitur.

SVMMARIA.

1. *Testes examinari possunt die feriata, cum non feriata iurarunt.*
2. *Testis secrete examinari & deponere debet.*
3. *Ianuas examinis tempore clausas esse, multum refert.*
4. *Testes vltra quindecim dies in loco examinis expectare non tenentur.*
5. *Senex testis primo examinandus est, & quæ sit eius rei commoditas.*
6. *Periurii pœna testibus iteratò inculcanda est.*
7. *Testem non esse ebrium, multum interest, & quomodo Commissarius testis ebrietatem præcauere possit. & num.8.*
9. *Adiunctus in examine semper necessarius est, adeo vt sine eo examinati testes, nulliter recepti censeantur.*

a. *Testes an de nocte examinari possint?*
b. *Senatus in testem nominatus, an vnum ex Senatoribus deponere sufficiat?*
c. *In summariis an testes secrete examinandi?*

PRæstito iuraméto, strenue examen ipsum
aggredietur, omnemq; operá nauabit, vt
quoad eius fieri potest, ad finé citissime per-
ducat. In eo non impedient ipsum dies feria-
1 ti. † Illis enim (modo sacris peractis, iuxta il-
lud: Quærite in primis regnum Dei, Matth.6.
*v.*31.) potest examinare testes. Marant. *de testi-*
*bus. c. de testium product. nu.*4. Campeg. *de testib.*
*regul.*139. Rebuff. *de testib. gloss. 1. num. 67. & su-*
pra dictum est part.1. in lib.6. de process. coram Com-
missario. Iacob. Menoch. *de arbi. iud. q. lib.1. quæst.*
30. *num.*15. Alb. de Malet. *tract. de testib. cap.3. nu.*
67. Et hoc maxime locum habet, cum alias in
termino non posset absolui; tunc enim licet
recedere, quemadmodum & Saluator noster
necessitate coactus fecisse legitur. *Luc.14. v.3.*
Matth.12. v.2. Namque si in termino non o-
mnes examinentur testes, eorum depositio
post terminum facta non valet. Campeg. *re-*
*gul.*281. atque adeo magnum hic periculum
subesse videmus. Eademque ratione tradi-
tum est, Doctorem Iuris diebus Solis consu-
lere non prohiberi. Decian. *in Apol. contra Alc.*
[An autem de noctu † examinari testes de- a
beant, apud Doctores Hispanos quæsitum
legere memini. Et si recte recordor, affirma-
tiuam tenuerunt, quam & ego sequor, cum
nusquam prohibitú extet, nec causa, nisi quod
forte obiici possit, disputari, an Notarius actú
de noctu perficere possit, in quo tamen hic
longa alia diuersitatis ratio.] Secundo, † clam 2
Partibus, & secrete examinandi: testes enim
simul deponere non debent. gloss. & Castr. *in*
l. de quibus. ff. de legib. Specul. *in tit. de teste. § nunc*
tractandú. in prin. & vers. sed pone. Eamq; senten-
tiá Dd. sequuntur. Nellus *de testib. n.*194. Crot.
*num.*188. Campeg. *reg.*134. & 219. Reub. *part.3.*
*nu.*78. Chilian. Konig. *in process. c.74. in fi.* We-
senbec. *in paratit. de probat. num.9.* Mascard. *de*
*probat. in verb. examinatio. concl.*681. [Latissime
Prosp. Farin. *q.80. num.92. & seqq.*] Idq; adeo
verum est, vt testis non secrete deponens, re-
probetur. *l. nullum. de testibus.* & Iacob. Ægid. *de*
testib. n.41. mihi fol.59. vt factum in causa Freen-
see contra Solmß. [Hinc & cum testes simul
peterétur examinari, denegatum fuit in causa
Hohenfelß contra Otto Pfalzgrauen / de quo
consulatur formular. *form.4. in rub. de directorio.*
Sic † cum in causa Riter contra Kessell / Se- b
natus zu Pforzheimb / in testem nominatus,
petebat, vt vnus eorum omniú nomine exa-
minaretur, sed Commissarius per interlocu-
toriam hoc reiecit: An autem in causis sum-
mariis possint, † affirmat Farin. *quæst.80. n.97.* c
Ego dubito, maxime quoad stylum Cameræ,
nam in momentaneo possessionis iudicio se-
creto debent examinari: nec minus apud me
dubii habet, quod idem Farin. dicit, posse exa-
minari, si modo non producat alios testes, vel
attesta-

atteſtationes *num.*98. Nam plures ſunt cauſæ, quare partes nō debeant eſſe præſentes, quas ſupra *lib.*1. *cap.*1. & 2. retulimus, ne ſcilicet à Partibus in diuerſum trahātur teſtes, vel metu aut verecundia Partium quid taceant, vel
3 dicant, &c.] Tertiò in loco reſpiciat, † vt ianuæ bene claudantur, & an aliquis poſſit latere, qui audiat dictum teſtis. Nam propter hāc cauſam Commiſſarium ſæpe locum mutaſſe memini. Quanti enim interſit, in loco omni ſuſpicione carente quid peragi, conſtat ex iis, quæ egregie tradit Bartholom. Philippi *in tractatu del Conſeio & Conſegero de los Principes.* Vbi exempla aliquot adducit, eorum qui latitantes ſecreta audientes, ea cum maxima
4 Partium iactura diuulgarint. † Quartò ab illis teſtibus incipiet, qui longiſſime abſunt à loco controuerſo, ne forte ſe abſentent vel fugiant. Teſtes enim de iure communi vltra quindecim dies non tenentur in loco examinis manere. *l.ſi quando.*19. *Cod.de teſtibus.* Diſponimus, inquit Imperator, non amplius teſtes manere cōpelli per iudices poſſe, poſtquam fuerint admoniti, niſi tantum quindecim
5 dies. † Quinto conſultum eſt, vt Commiſſarius ſenem, qui plurimum de articulato ſcio ſcire præſumitur, primo examinet. Ex eius enim depoſitione ipſi quaſi quædam non partialis inſtructio, quomodo in aliis examinandis ſe gerere debeat, datur: eaque cautela, ſi vtatur Commiſſarius, ſentiet ſe multis laboribus leuatum iri, quod ii, qui in hac pa-
6 læſtra exercitati ſunt, probe norunt. † Sexto, antequam ipſum examen aggrediatur, vnumquemque teſtium ſigillatim iterum periurii diligentiſſime admonebit. Sæpius enim hæc inculcata, fortius inhærēt mentibus teſtium.
7 † Septimo, hoſpitem loci, vbi teſtis diuertit, monebit, ne vinum teſti examinando exhibeat: ſæpe enim teſtes ebrii ad examen producuntur, qui non ſolum non apte reſpondent, ſed Commiſſarium etiam male minando excipiunt: quod ii, quibus multæ expediendæ commiſſiones ſunt, ſæpius experiun-
8 tur. † Quanto vero ſatius eſſet, antiquorum morem imitari, qui, vt hæc, & ſimilia incommoda euitarentur, ieiunos teſtes examinandos eſſe debere tradiderunt. *cap.*1. *de teſtibus.* Vnde & ebrios teſtes remouent interpretes noſtri: quod Damhoud. *in praxi rerum ciuilium. cap.*17. *num.* 13. hiſce verbis expreſſit. Curandum erit Commiſſario, ne teſtes audiat & exaudiat ebrios, aut alioqui mente ſenſibusque turbatos, non obſtante communi prouerbio: Ex ore pueri, ſtulti & ebrii plerumque ebullit veritas; imo (vt Græcum habet prouerbium) In vino veritas. Nam quamuis ad veritatis teſtimonium plerumq; ſunt propenſiores: Ebrietas tamen nihilominus occaſionem præbet inconſiderationis, incogitantiæ, odii, amoris, fauoris, & reliquorum affectuum, quos omnino in ſinceritate teſtimoniorum procul abeſſe conuenit, & verum, ſincerum & incorruptum iudicium in iis præſens adeſſe, requiritur, quæ ſola cauſa eſt, cur pueri, ſtulti & amentes à teſtimoniis arceantur, quod ſenſu communi, & iudicii vera ſinceritate careant. Hactenus Damhouderus. Huic accedit, quod ebrii ignorantes dicuntur, & communi ſenſu deſtituuntur. *cap.ſane. cap.inebriauerunt.*15. *quæſt.*1. Et hanc quoque ſententiam ſequitur Tiraquell. *de pœnis temporalibus. cauſ.*6. *numero*18. Vbi docet, non adhiberi fidem teſtis ebrii dicto. Si plures ſint Commiſſarii, in eo cunctas animi cogitationes dirigant, vt omnes ſint præſentes, gloſſ. *ad ſtylum Curiæ Pariſienſ. part.*1. *titul. de modo conficiend. proceſſ. inquiſit. verbis item le choſes.* † Quod ſimiliter de Adiuncto dicendum. 9
Eius enim præſentia ſemper neceſſaria, adeo, vt ſine ipſo examinati teſtes nulliter recepti dicantur.

CAPVT XIV.

Generalia quædam præcepta, obſeruanda à Commiſſario in ipſo actu examinationis traduntur.

SVMMARIA.

1 *Interrogatoria cum articulis à Commiſſario ſecundum directorium reſtringenda ſunt.*
2 *Modus & ordo prælegendi interrogatoria & articulos quis ſeruandus à Commiſſario, & nu.*3.
3 *Interrogatoria ſpetialia demum poſt articulos proponenda ſunt.*
4 *Interrogatoriorum & articulorum ſingula capita teſtibus proponenda.*

h 3 Com-

3 †Post hæc interrogatoria specialia testibus
prælegat. Nam specialia post articulos inter-
roganda, vt ibidem docui. In his autem o-
4 mnibus prælegeret testibus: † primo interro-
gatorium, vel articulum integrum, & si is est
bimembris aut trimēbris, sigillatim testibus
proponat, & ante omnia ex testibus, an in-
telligant, quæret. Si enim non intelligant,
repetendo prælegeret, & explicabit. Quò et-
iam respexisse videtur gloss. *ad stylum Curiæ
Parisiens. 2. titul. de modo conficiend. process. com-
miss. ad vers. Item les choses.* Siue, *inquit*, conti-
neatur vnum factum in vno articulo, siue
plura facta contineantur in eodem, de omni-
bus factis, distincte & explicite debet inter-
rogare. Et nititur illud hac ratione, ne testes
capiantur generaliter ad tale interrogato-
rium respondendo, argum. eorum, quæ de
articulis tradit Mynsinger. *centur. 2. obseru. 95.*
[Et etiam monuit Flamin. Catar. in pract. in-
terrog. *cap. 1. lib. 2.* hisce verbis: Et multa simul
interroganda non esse, ne Reus cum syco-
phanta Plautino in Trinum. recte dicere
possit: Multa simul rogitas, nescio quid expe-
diam potissimum. Sin vnum quicquid sigilla-
tim, & placide percunctabere, & meum no-
men, & mea facta, & itinera ego faxo, scias;
Admonet etiam Simanc. *in praxi hæres. tit. 27.*
5 *num. 2.*] †In hisce autem quærendis, an ordi-
nem sibi in articulis præscriptum obseruare
cogatur, quæritur? Et moribus nostris inspe-
ctis eum hoc facere non est dubium. Ita enim
in Rotulo consignari debent, quo confusio,
quæ ex ordine turbato sequitur, euitari, & Iu-
dices, ac Aduocati post publicationem atte-
stationum, tanto rectius, dicta testiū [in con-
scriptione scripti probatorii,] ad suas classes
referri possint. Ad hoc tamen strictè non te-
neri Commissarium puto. Si enim videat te-
stes articulos legisse, & secundum ordinem
quasi memoriæ mandasse: nunc postremum,
nunc medium, mox primum articulum su-
mere poterit, & ita an fuerit subornatus, fa-
cile deprehendet.
6 † Licet autem ita quærere permissum, vt
& antiquos hac cautela vsos fuisse, exemplis
demonstrari posset: videbit tamen Commis-
sarius, vt in descriptione & mundatione Ro-
tuli ordo articulorum, qualis ipsis transmis-
sus, obseruetur. Et sic quem ordinem Com-
missarius, antequam ad quæstionem deue-
niat, sibi proponere debeat, dictum: nunc
quid in ipsa quæstione ab eo considerandum,
paucis indicandum.
† Actum autem hunc quærendi seu inter- 7
rogationem, antiqui rogationem vocarunt.
Hinc rogare testes, & ad rogata responde-
re dixisse veteres, refert Budæus *in forensi-
bus folio mihi 73.* † Et hanc rogationem ad- 8
eo necessariam esse volunt Doctores, vt re-
gulariter non interrogato deponenti fides
detrahatur, cum suspectus sit Mascardus *de
probationibus. in verb. testis. conclusione* 1368. *nu-
mero* 4. adeo vt neque legitimum indicium
faciat, neque semiplenam probationem, vt
post Abbatem, Bald. & Batt. Augustin. Be-
rous *in cap. licet causam. de probationib. nume. 36.*
sed nullum sit. Viuius *decisione* 171. *numero* 1.
† Et ideo debet semper scribere Commissa- 9
rius in Actis, testem interrogatum, ne spon-
te sua quid deposuisse Iudex arbitretur. gloss.
*ad stylum Curiæ Paris. part. 2. de modo conficiend.
process. commiss. in versic. Item les choses. §. potest igi-
tur. fol. 155.* In ipsa autem quæstione hæc con-
siderabit. Primo, causam ipsam, de qua agitur:
an parui momenti, an vero grauis & ardua. In
arduis enim diligentius testes examinandi
sunt. gloss. *ad stylum Curiæ. d. loc. Ibi, si actio sit ar-
dua.* Ratio esse videtur, quia circa maiora ma-
ius periculum vertitur. *arg. l. 1. §. 3. de Carb. edict.*
Et ideo in iis cautius agendum. *tex. in c. vbi ma-
ius. de elect. lib. 6.* Gail. *de pignor. obseruat. 13. num. 7.*
† Deinde videbit interrogatoria aduersæ par- 10
tis (quibus aliquando singularia huic vel illi
soli proponenda adiiciuntur) vnde nota su-
spicionis coniicitur. Quod si ergo maxima su-
spicione laborare eū præ cæteris videat, sub-
tiliter examinabit, adeo vt etiam circa causas,
in quibus circumstantia non cōsistit, hoc casu
deuenire interrogando possit. Berous *in d. c. li-
cet causam. n. 35. de probat.* Et confirmatur id eo,
quod diligentius leues, quam graues personæ
examinandæ. *ex c. nulli. 42. dist.* [quod ne latius
ex meo depromere videar, addenda omnino
verb. Flamin. Catar. *d. l. cap. 3. libro secundo*, vbi
hisce verbis hanc rē determinat: Personarum
Reorum

ſtantiis circumſtantiarum, vt ipſum teſtem
capere poſſint, & facere ſibi contrarium in
verbis, & annihilare dictum ſuum: quod non
debent facere, niſi teſtis videatur ſe reddere
ex modo loquendi ſeu geſtu ſuſpectum: de
cauſis etiam credulitatis non curant quære-
re ex cauſa ſupradicta, & male faciunt. De-
bent igitur ſe habere æqualiter pro vtraque
parte in examinatione teſtium. Hactenus
13 gloſſ. † Cauebit præterea Commiſſarius, ne
facile de forma verborum teſtem interro-
get. Nam ſi teſtes ad hoc reſponderent, di-
cendo ſe recordari de verbis formalibus, non
dicerent veriſimilia. gloſſ. *ad d ſtylum in verb.
Item les choſes. § item legere.* Zaſ. *conſil. 3 num. 46.*
14 *lib. 6.* † Non quoque Commiſſarius interro-
gabit ſuadendo ei, & inducendo eum, vt cer-
tum dicat. Speculator *in tit. de teſtib. § nũc tra-*
15 *ctand. num. 11.* † Circa hanc materiam quæren-
di illud etiam notandum, Commiſſarium ca-
ſu eueniente, aut re ſic efflagitante, ad ea,
quæ connexa ſunt & dependent, progredi
poſſe. Ita enim ei licitum eſſe, omnes paſſim
tradunt. Innoc. *in cap. cum Berthold. numero 3. de
re iudic.* & egregie exemplis demonſtrat Pa-
cian. *de probat. cap. 26. num. 56. part. 1.* Quamuis
aliqui tutius hoc non facere arbitrentur, vt
conſideratum in cauſa Knorren contra We-
16 ſterhagen fractæ pacis: † & idem iudicium
eſt de iis, quæ in conſequentiam veniunt.
Innocent. *in cap. cum ſuper de confeſſ. in 6.* Ang.
& Caſtrenſ. *in l. 2. de iuriſdict. omnium iudic.* Ber-
17 tachin. *in verb. teſtes interrog.* † Et vt hoc caput
concludam, Commiſſarius, vt gloſſ. *ad ſtylum
Curiæ d. loc.* dicit, multum debet ſollicitare, vt
habeat veritatem à teſte.

CAPVT XV.

An in ſcriptis teſtibus deponere licitum.

SVMMARIA.

1 *Depoſitio teſtis in ſcriptis non admittenda.*
2 *Sermo teſtis præmeditatus teſtimonium debilitat.*
3 *Scriptura quandoque exprimitur id, quod oretenus non fieret.*
4 *Teſtimonia viua voce iis, quæ ſcriptura ſunt, digniora ſunt.*
5 *Scripto teſtari teſtem poſſe, modo iudici vel tabellioni id legatur.*
6 *Scripto comprehenſum teſtis dictum, tametſi iudici legatur, minime valere poteſt.*
7 *Scriptura prolatum teſtimonium an recipere Commiſſarius velit, nec ne, an in ipſius arbitrio poſitum.*
8 *Muti in ſcriptis deponunt.*
9 *Literatus teſtis an in ſcriptis cum conſenſu partium deponat.*
10 *Conſuetudine an introduci poſſit, vt in ſcriptis deponatur.*
a *An in ſcriptis licite deponatur.*
b *Infamia in criminalibus.*
c *Et quid ſi de ætate filii agatur.*
d *Et an faciat probationem.*

QVia prælecto articulo teſtes ſæpe petũt,
vt in ſcriptis deponendi detur licentia,
idcirco quatenus Commiſſarius huic petitio-
ni locũ dare debeat, videndum. Circa quam
materiam diuerſos inuenio à Dd. caſus tradi-
tos. † Primus eſt, quod hæc in ſcriptis facta 1
depoſitio reiicienda. *Text. eſt in cap. relatum. 5.
quæſt. 2.* Vbi legitur accuſationes, nec teſtimo-
nia vlla per ſcripturas poſſe proferri. Id ipſum
quoque probat text. *in cap. teſtes. 3. quæſt. 9.* Vbi
habetur, teſtes per quamcunque ſcripturam
teſtimonium ferre non poſſe. † Et ratio eſt, 2
quia ex ea ſcriptura videretur teſtis præme-
ditatum ſermonem dicere, contra *c. cum cau-
ſa. de teſtib.* & adde not. *in l. iureiur. C. de teſtibus.*
Cãpe. *reg. 259.* † Accedit, (vt infra latius expli- 3
cabitur) quod maximi interſit, teſtem coràm
viua voce deponere, vt ex vultu, trepidatio-
ne, modoque loquendi ac deponendi iudex
cognoſcat, quanta fides teſtibus adhibenda:
quod ſane fieri non poſſet, ſi in ſcriptura de-
ponant, in qua ſępe aliquid exprimitur, quod
oretenus haud fieret. Iuxta illud tritum pro-
uerbium: Schreiben ſchemen ſich nicht. Quæ
ratio etiam videtur probari à Nell. *de teſtib. nu.*
90. Aufrer. *num 94.* Alberic. de Malet. *cap. 7.
num. 71.* Couar. *lib. 2. var. reſolut. c. 13. n. 6.* † Ter- 4
tio, quia digniora dicuntur eſſe teſtimonia,
quæ viua voce, quã quæ per ſcripturam (quæ
mortuæ voci æquiparatur) redduntur. Caſt.
conſil. 168. num. 2. volum. 1. Cacheran. *deciſion. Pe-
demont. 128. num. 8.* Et hanc ſententiam, vt e-
gregiis rationibus ſuffultam, ita magis com-
munem eſſe tradit Bart. *in l. Theopomp. num. 12.
de dote prælegat.* Panorm. *in cap. de teſtib. in fin.* &
ibi Felin. *nu. 7. cum 5. ſeqq. de teſt. & atteſt.* Spec.

i *in tit.*

in tit. de teste. §. nunc tractandum. Ioachi. à Beust
*in rubric. de iureiur. nu. 212. vers. quemadmodum et-
iam.* Cacher *d. loco nu. 9.* Couar *d. l.* [Et nouissi-
me late Farin. *de oppos. contra testes. quæst. 80. nu.*
5 *27. & seqq.*] Secũda † opinio est Bal. *in l. iurisiu-
rand. C. de testib. & in l. bonæ fidei. in fi. C. de reb. cre-
ditis.* Testimonium scilicet proferri posse in
scriptis, dummodo iudici vel tabellioni lega-
tur: denique Alber. de Maletis *c. 7. n. 74.* Lan-
franc. *de prob. t. in verbo testium. nu. 8. c. quoniam
contra.* Et nouissime hanc sententiam ita deci-
dit Beust. sed ego, inquit, in causa quadam ar-
dua, in qua fui Commissarius, vidi quendam
senem virum prudentem, & circumspectum
in testem productum, antequam ad arti-
culum prælectum responderet, accepto atra-
mento & papyro depositionem dictorũ suo-
rum scribere, & postea ex charta legere. Cum
vero à parte aduersa disputatum fuisset de va-
liditate huius depositionis, pronunciatũ fuit,
eam valere, propterea quod verba deponen-
tis interuenissent. *in rubr. de iureiuran. num. 212.*
6 *§. sed ego.* † Quæ tamen vera non est, cum eæ-
dem rationes, quæ in superioribus militant,
hic etiam obtineant. Et contrarium tenet ibi-
dem Salyc. *in d. l. iurisiurand.* Felin. *d. c. de testib. n.
12.* Et hanc esse communem asserunt, Vinius
in commu. opi. in verb. testis non potest trad. in script.
Couar. *lib. 2. var. resol. cap. 13. nu. 6.* reprobata o-
pinione Bartol. contrarium sentientis *in d. l.
Theopomp.* Aufrer. *de reprobat. testium n. 94.* Ca-
cheran. *d. decis. 128. num. 9. circa fin.* [vide Farin.
7 *d. l. num. 37.*] Tertia † opinio fuit eorum, qui
putant, in Commissarii arbitrio positum, an
talem testem recipere velit necne: vt refert
Wormbser. *in obseruat. forens. tit. 18. de testib. ob-
seru. 15.* Couar. *d. loc. in prin.* De quo tamen valde
dubito, an Commissarius contra expressos
textus hoc facere possit. Arbitrium enim nul-
lum esse potest in hisce, vbi ius vel eius ratio
est expresse in contrarium. [Quamuis Farin.
d. l. num. 49. conetur palliare, ex causa scilicet,
quando factum intricatum, quasi vero nõ æ-
que verbis animi significata, quam scriptura
efferri possint: licet simpliciter *nu. 52.* cõmit-
8 tat iudici.] Quarta † opinio est eorum, qui di-
cunt, si testis loqui non possit, vt puta, quod
lingua ipsi sit adempta, eius depositionem in
scriptis fieri debere. Ista ita post Hyppol. Bo-
nacoss. & Ferret. docte & eleganter, vt alia o-
mnia tradit, & exemplis illustrat Flamin. Ca-
tal. *in tractat. de execut. sententiæ contumac. capto
banniti. cap. 2. num. 43. & 44.* [eamque sequitur
Farinac. *d. l. num. 39.*] Quod valde probabilem
rationem habet: Necessitas enim ineuitabi-
lis à regulis iuris communis excusat. † Quin- 9
ta opinio fuit illorum, qui statuerunt testem
literatum cum consensu suam depositionem
scripto exhibere posse. Damhoud. *in praxi re-
rum ciuilium. cap. 166. numero 19.* [Cui quadrat
quod Farin. *numero 40.* asserit, videlicet parte
& iudice non opponente valere: & in specie
hos probare in scriptis, docet ibidem *numero
50.* adde Decianum de parte aduersa loquen-
tem, *consilio 15. numero 96. volum. 2.*] Quæ &
per se veritati consona: quia tamen partes sæ-
pe absunt, cum examinantur, hoc casu ab Ad-
iuncto consensum expetet Commissarius.
[Et certe, quia multi de veritate huius opi-
nionis dubitant. Farin. *d. l. nu. 51.*] Sexto, † con 10
suetudine introduci posse; vt testes in scriptis
deponant, quidam arbitrantur. [Farin. *d. l. nu.
48.*] Et talem consuetudinem in Austria esse
inter nobiles, vt ii in scriptis deponere pos-
sint. tradit Gail *libro 1. obseruation. 101. numer. 14.*
Quod tamen grauissime disputatum in causa
Herrn von Traubenegg / contra die declarirte
Trautmanßdorfische Erben / quæ ventilata
coram Archiepiscopo Saltzburgensi, & nunc
in Camera pendet, ac Commissio ad exami-
nandum testes, non obstante, quod in prio-
ri instãtia in scriptis Austriaci Nobiles depo-
suissent, petita. [sed denegata ante triennium
fuit. Septima opinio est; Testem in scriptis
deponere posse, quando agitur de fama † pro- a
banda. Farin. *d. l. numero 41.* Quod non placet:
quia diuersitatis sufficiens non redditur ra-
tio. Multo minus octaua † opinio, quod scili- b
cet in causa criminali procedat saltẽ negati-
ua; vt recenset Farin. *dicto loco. nume. 44.* Quod
si enim id concedamus, integra huius rei tra-
ctatio huic alliganda foret. Ac certe æque de
ciuilibus ac criminalibus statuitur, Iudicem
ex gestibus & vultu multa posse conicere, &
recte etiam hanc reicit Farin. *d. l. numero 45.*
Nona opinio, † quæ deducitur à Farin. *numer.* c
46.

46. plane huc non ſpectat, (cum ſcilicet de
ætate filii deponitur) tunc enim fit proba-
tio per ſcripturam priuatam; librum ſcilicet
baptiſmatis aut patris. Poſtrema opinio eſt,
d † quod depoſitio in ſcriptis facta, faciat præ-
ſumptionem, non probationem, Farin. *d.l.nu.*
54. Aduertat ergo Commiſſarius, ne teme-
re tales depoſitiones recipiat, ne pro proba-
tione vera, Parti præſumptionem obtrudat:
Nec facile omittat (aliis ſtantibus circum-
ſtantiis) ne præſumptiuam Parti probatio-
nem tollat.]

CAPVT XVI.

De muti ſurdi, & cæci exa-minatione.

SVMMARIA.

1 *Signis deponere conceſſum non eſt, & mutus, an te-ſtimonium perhibere poſſit,*
2 *Mutus & ſurdus, integro aliàs intellectu præditi, ha-biles ſunt ad omnes actus.*
3 *Muti quomodo examinari debeant?*
4 *Surdus ita comparatus, vt ex quotidiana conuerſa-tione vnum atque alterum domeſticum intelli-gat, quomodo ſit examinandus.*
5 *Mutus ſurdus plane, quomodo examinandus.*
6 *Mutum ſurdum examinandi practica.*
a b & c *Cæcus quando teſtimonium perhibere poſſit.*

ANte omnia videndum eſt, an ſint habi-
les hi per ſe: fruſtra enim de eorum exa-
minatione quæritur, ſi ſint inhabiles. Et vi-
detur prima facie dicendum, quod non. Quia
verbalis interrogatio Commiſſarii, & verba-
lis reſponſio teſtis requiritur. Et vt nec per
ſcripturam, quemadmodum præcedenti ca-
1 pite dictum eſt: † ita nec per ſigna depone-
re conceſſum eſt. Damhoud. *in praxi ciuil. cap.*
282 *numero* 4. [Hiſce accedit, quod iuramen-
tum, quod ſupra in teſte requiſiuimus, non
a poſſit † præſtare, late Ioan. Corſet. *in tractat. de*
iureiurand. quæſt. 6. *per tot. in* 5. *volum. tractatuum,*
vbi refutat eorum opinionem, qui mutum
abſque verbis poſſe iurare aſtruunt, in qua o-
pinione hæſit Iaſon *in l. qui iur. eſſe. de iureiuran.*
Ioan. de Silua. *in tractat. de iureiuran. part.* 1. *quæſt.*
2. *num.* 8. Et hanc doctrinam ſequitur Tran-
quill. Ambroſ. *de proceſſ. informat. lib.* 6. *cap.* 3. *nu.*
5. *& ſeqq.* & nouiſſime poſt alios Farin. *d. l. n.* 51.
qui omnino videndus eſt.] Ac in ſpecie mu-
tum non poſſe eſſe teſtem, late docet Maſcar.
de probat. in verb. mutus. nu. 6. vbi tamen *num.* 7.
hoc reſtringit ad eum, qui à natura talis eſt,
[eamq; opinionẽ nouiſſime amplectitur Fa-
rin. *in oppoſ. cont. teſt. q.* 61. *nu* 36. vbi fere omnes
rationes, quas attigi, latius proſequitur, & in-
ſuper addit, quia teſtari non poteſt: Ergo nec
teſtimoniũ ferre, *l. cum l. ff. de teſtam.* vbi tamen
hoc *num.* 45. refert ad mutum & ſurdum à na-
tura ſimul.] Contrarium † tamen eſt verius. 2
Nam muti & ſurdi, quando tamen aliàs ha-
bent integrum intellectum, habiles in iure
reputantur ad omnes actus exercendos, non
ſecus ac reliqui, ſecundum doctrinam *in l. mu-*
tum. Cod. de acquirend. hæred. Angel. *in l. ſeru. § ſi*
pupill. num. 1. *ff. ad Trebell.* Socin. *conſil.* 61. *col. pen.*
verſic. Tertius & vlt. caſus. vol. 1. Dec. Cagnol. &
Mayner. *in l. vbi non voce ff. de regul. iur.* Pariſ. *con-*
ſil. 63. *volum.* 4. Quomodo ergo examinandi
quæritur? † Hoc caſu modos varios vulgo 3
præſcribunt Doctores. Aut enim teſtis ſcri-
bendi artem didicit, & literas pingere po-
teſt; & mutus in ſcriptis deponet, de quo ca-
pite præcedenti ſatis dictum: ita poſt alios
multos allegatos tradit Maſcard. *de probat. d. l.*
num. 7. [Tranquill. Ambroſ. *in d. proceſſu infor-*
matiuo lib. 6. *cap.* 3. *&* Proſp. Farin. *d. l. num.* 52. v-
bi hoc egregiis rationibus demonſtrat.] Aut
neque legere, neque ſcribere poteſt: & duo
ſunt caſus diſtinguendi. † Nam vel eſt ſurdus, 4
aut mutus ita comparatus, vt ex conuerſatio-
ne quotidiana vnum atque alterum domeſti-
cum intelligat, & intelligatur ab iis. Et hoc ca-
ſu illos domeſticos adhiberi putarem: ita ta-
men, vt omnia interueniãt, quæ de Interpre-
te dicta ſunt: Et ſic ipſemet in quadam cauſa
feci. Et huc faciunt tradita à Maſcard. in ver-
bo *profeſſ. nu.* 14 [In qua tamen re exacta conſi-
deratio adhibenda, vt diligenter ſurdaſtris res
inculcetur, vt factum in cauſa Badiſche Carl
Vormünder contra Herrn Ludwigen Chur-
fürſten Palatinum, de quo videantur veſtigia
hoc lib. form. 12. *cap.* 13.] Aut plane † nihil au- 5
diunt, vel loqui poſſunt, quo caſu per ſi-
gna poſſunt interrogari & reſpondere: at-
que hæc eſt communis. Abbas *in capit. de te-*
ſtibus. extra de teſtibus. Alexand. *in l. prima, in*
princip. Ripa *numero* 37. *ff. de verb. obligation.* Al-
ciat. *in rubrica. extr. de iureiurand. numero* 13. vbi

plures allegat Speculat. *in titul. de teste. §. nunc tractandum. numero* 17. Nell *de testibus. num.* 28. *part.* 1. Et Criminalistæ idem tradunt. Anton. Gomez. *cap.* 1. *de delictis. num.* 69. *in fine.* Petrus à Placa *in epitome delictorum, cap.* 32. [Et hanc opinionem egregiis rationibus & argumentis illustrat Prosp. Farin. *d. l. num.* 46. & 47.] Et ne cui hoc mirum videatur, ante aliquot annos vidi, Baroni surdo omnia à quodam Secretario digitis ita raptim monstrari, vt tertius loquens cum ipso eum vix esse surdum animaduerterit. [Similia vide apud Camerar. *in horis succisiuis, cap.* 86. de muto in aula Hassiaca degente. & Renat. Choppin. *in morib. Paris. libro* 2. *tit.* 4. & exemplis, quæ hoc caput illustrant, variis, tam ex Iurisconsultis, quam classicis scriptoribus demonstrat Paul. Montan. *in tractat. de iure tutel. & curat. cap.* 8. *numero* 45.
6 & 46.] †Quomodo autem se Commissarius hic gerere debeat, puto satis ex iis, quæ à Flamin. Chartar. *in tractat. iam recens in Germania, iuncto tractat.* Afin. *de execut.* Francofurti *excuso de executione sententiæ contumacialis, cap.* 1. *num.* 50. traduntur, constare: cuius verba hic annectenda operæpretium esse arbitratus sum. Inquit enim is: Et practica erit, quod mutum & surdum Iudex interroget per signa, & Notarius actuarius, & Scriba illius nutus, actus & signa scribat, & qualiter ille taliter respondit per talia signa, si ipse Notarius illa intelligat, vt quia illius conuersationem habeat. Si autem per se non intelligeret, tunc consanguinei, vicini vel amici, vel alii, qui mutum illum, & signa intelligent, adhiberi debent, & tunc Notarius scribat, qualiter per tales, tanquam interpretes dictus mutus per talia signa respondit, sicut in simili magistraliter, & practicè traditur per Bartolum, cuius dictum & practicam sequuntur Doct. *in d. l. mutum. ff. de acquirend. heredit. & in d. l. seruo inuito. §. si pupillo ff. ad Trebellian. & in d. l.* 1. *ff. de verborum obligation.* & Anton. Gomez. *cap.* 14. *contract. numero* 29. Guilelm. Benedict. *in cap. Raynutius. in verb. Mortuo itaque testatore.* 1. *num.* 375. *& sequ. de testam.* Mascard. *de probation. d. loco. in verbo Mutus num.* 4. [Quid de
a cæco statuendum, † de hoc i conflictantur Doctores, quorum argumenta vtrinque videbis apud Farinac. *d. l. quæst.* 61. *num.* 20. & 21. Ego puto duobus casibus admitti. Primo, aut † na- b
tus cæcus, & tunc potest testari, de iis quæ audiuit, cui consonat Farin. *d. l. numer.* 31. vel quæ tetigit, quia & hic sensus in cæcum cadit, vt & si de olfactu, deponere debeat. Aut non ita
natus, † & potest deponere de omnibus indifferenter, in quemcunque sensum cadant, c
dummodo ante cæcitatem perceperit, Farin. *d. l. num.* 32. alias distinctiones vide apud eundem, quæ quia non arrident, merito prætereuntur.]

CAPVT XVII.

De respondente per verbum Nescio, Oblitus sum, vel plane deponere nolente, aut non aliter, nisi res aut persona, de quibus quæritur, exhibeatur.

SVMMARIA.

1 *Tacente vel respondere nolente teste, quid Commissario agendum sit: & tacere, & falsa dicere idem sunt.*
2 *Commissarius testem deponere recusantem pœna pecuniaria adigere potest.*
3 *Testis deponere renuens, perinde vt falsarius puniri potest.*
4 *Nescire se respondente teste, an Commissarius acquiescere debeat?*
5 *Nescio verbo si vtatur testis, & aliud expiscari à Cõmissario nequeat, quomodo hoc iudici rescribendum sit?*
6 *Oblitum se, vel non recordari si dixerit testis, officium Commissarii quodnam sit?*
7 *Responsio per verbum, Non recordor, non aliter admittenda, quam cum à tempore facti, de quo quaritur, biennium lapsum est.*
8 *Obliuio an verisimilis sit, nec ne, videndum est.*
9 *Senes præsumuntur obliuiosi.*
10 *Facti proprii non cito obliuiscimur.*
11 *Obliuio non facile præsumitur, quando dies, quo id, de quo quæritur, contingit, memorabilis est.*
12 *Factum egregium cito obliuioni tradi non præsumitur.*
13 *Obliuioni an quid traditum sit nec ne, aliquando ex decennio metiendum est.*
14 *Memoriam ob debilitatem perdidisse se asserens, audiendus est.*
15 *Obliuioni se tradidisse, cum ait testis, res tota iudicis relicta est arbitrio.*
16 *Testes de tempore deponentes, si dicant se ignorare,*

de falso

de falso puniuntur, & dictum eorum inualidum est.

17 *Locus cum in quæstione est, tale testis dictum, Non recordor, haud sufficit.*

18 *Res vel persona, quam testis dicit se cognoscere, si videat, eidem adhibenda est.*

MVto & surdo sunt similes testes, qui vel plane nõ respondent, vel se nihil quod respondeant habere dicunt: de iis ergo recte hoc loco agitur. Inter hos autem primo referuntur illi, qui tacent, nec respondere volunt.
1 † Quæritur ergo; quid hic Commissario faciendum? Primo illum verbis ex iure desumptis monebit, testem scilicet nõ respondentem, & testem falsarium paribus passibus ambulare. Quia paria sunt dicere fallum, & tacere id quod est, Tex. est & ibi Bar. *in vl. verb. in l. 2. quæ incipit, præscriptionem. Cod. si contra ius, vel vtilitatem publicam. Text. est secundum gloss. in l. presbyteri. C. de Episcop. & Cleric. in gloss. final. c. 1. de crimine falsi.* Vbi dicitur vtrumque Reum esse, & qui veritatem occultat, & qui mendacium dicit, quia & ille prodesse non vult, & iste nocere desiderat: [plures huius opinionis adhærentes recenset Farin. *quæst. 67. num.* 220. ibique in fine dicit, hanc opinionem
2 nullum habere cõtradicentem.] † Si vero ne tunc quidem testis deponat, illum sub pœna pecuniaria adiget. [Quæ autem sint tacentis pœnæ, recenset Farin. *d. l. num. 231. & seqq.*]
3 Et in summa quemadmodum † testem falsarium, ita & hunc posse puniri, constat, de quibus infra cap. de teste falsario, agetur. Secundo loco hisce annumerantur, qui se de quæ-
4 sitis nescire quicquam respondent. † An autem Commissarius huic responsioni acquiescere debeat, quæritur? Et quamuis sint qui statim ab incepto desistunt, & testis responsionem per verbum Nescio, Rotulo inserunt: nos tamen diligentiam in hoc puncto maiorem, quam in alia vlla verborum indagatione requirimus: Primo ergo Commissarius huic respondenti iuramentum inculcabit, & monebit, vt sibi prospiciat, ne contra conscientiam ita respondeat. Secundo de aliis circumstantiis, quas ad rem facere videbit, inquirat, & sic facile conüciet, an aliquam rei, de qua agitur, cognitionem habeat, nec ne. Tertio, si ad vnum aliquem articulum talis adferatur responsio, simulabit se ea contentum; & ad alios progredietur, & si ex eorundem examinatione testem hanc scientiam habere animaduertat, monebit eum harum circumstantiarum, & si nec tunc amicabiliter interpellatus deponat, fulmina immittet eo modo, qui paulò ante de plane reluctante dictus est. † Si autem ex hisce & similibus cau- 5
sis quid certi expiscari nequeat, id à Commissario significandum iudici eo modo, qui describitur à gloss. *ad stylum Curiæ Parlamenti Parisiens. part. 2. de modo process. commiss. in verbis: Item les choses. §. potest igitur ex præcedentibus.* Inquit autem illa: Item debet Commissarius in fine articulorum & depositionis testis ponere ista verba, de omnibus articulis prædictis, & factis in eisdem contentis sibi prælectis, & singulariter expositis, nihil scit, diligenter examinatus & interrogatus. Et hoc verum est, si ita fecerit Commissarius, quia si contrarium fecisset, vel omisisset per negligentiam vel ignorantiam, nõ debet ipse Commissarius hæc verba apponere. Quia quandoque iudicantes in Curia, videntes illam clausulam, non faciũt iterum interrogari testes, qui omnes essent interrogandi, quando vident, quod Commissarii dicunt, quod omnia ipsis fuerunt singulariter exposita, & nihil aliud quiuerit dicere nec deponere diligenter interrogatus: debent tamen multum considerare iudicantes experientiam Commissariorum, & si consueuerint, vel experti fuerint facere inquæstam, vel non, secundum hoc credere, vel minus: & si opus sit, facere examinare testes, si videant, quod aliqua interrogatoria necessaria sint omissa. Hisce testib. tertio similes sunt illi, qui respõdent, se obliuioni rem tradidisse, [nam & hos si sciant falsarios esse, & priorib. annumerandos, prodidit Farinac. *dicta leg. num.* 223.] in quo plurimæ à Commissario sunt circumstantiæ aduertendæ. † Primum e- 6
nim ex aliorum dictis indagabit tempus, quo factum articulatum, aut deductum contigerit. Nam de recenti facto dicens, se non recordari, tanquam falsarius puniendus. Cephalus *consilio 428. numero quadragesimo volumi-*

7 *ne tertio.* † Non autem aliter hanc respon-
sionem à Commissario attendendam arbi-
trantur vulgo Doctores, nisi lapso biennio,
per leg. si arbiter. de probationib. l. 2. §. sed quia. de
iure veteri enucleand. gloss. *in capit. si testes. 4. quæ-*
stione tertia. Paul. Æmil. Veral. *decisione 279. nu-*
mero sexto, & sequenti. Vbert. de Bobio *in tra-*
ctatu de position. numero 38. Crauetta *consilio 28.*
numero quarto. Grammat. *consilio criminal. 42. &*
47. Cephalus *consilio 428. numero 39. volumi-*
8 *ne tertio.* † Cui tamen non acquiescet, sed
considerabit, an verisimilis hæc obliuio in
persona respondente, prout innuere viden-
tur, Alciatus *de præsumption. regul. 29. numero*
quarto. Baptista Plotus *consilio 60. numero 5.*
[Sequitur Farin. *d. l. numero 225.* perpendet]
9 ergo primò, † an senex sit persona sic respon-
dens: nam præsumuntur obliuiosi. Barbat.
consilio 89. numero 4. volumine 4. & latius *d. libro*
10 *primo, part. prima.* † Secundo, an de facto pro-
prio deponat, cum illud non cito obliuisci
quem verisimile sit. Cephal. *d. consilio. numer.*
38. Decianus *consilio 62. numero 67. volumine 3.*
11 † Tertio, an dies, in quo quid factum sit, me-
morabilis, vt in festo natiuitatis, aut mor-
tis Imperatoris, vel similium personarum:
tunc enim in teste non facile præsumitur ob-
liuio. Plot. *d. consilio 60. numero 13.* Menochius
consilio 264. interrogatus *num. 14. volum. tertio.*
12 † Quarto, an & quale factum. Nam factum
egregium non præsumitur, cito obliuioni
tradi. Menoch. *de arbitr. iudic. quæst. cas. 26. nu-*
13 *mero primo, & sequenti. libro 2. centur. 1.* † Qui
casus si adsint, biennio non erit contentus,
sed ex decennio metietur: vt supra in inter-
rogatoriis dictum. Crauet. *consilio 338. numero*
14 15. Vbi hoc in grauibus negotiis statuit. † Il-
lud tamen ita verum: Nisi forte alias rationa-
biles causas alleget, puta, quod ob debilita-
tem perdiderit memoriam. Nell. *de testibus.*
numero 226. Menoch. *de præsumpt. lib. 6. præsump.*
15 *32. nu. 4.* † Res tamen hæc Commissarii arbi-
trio committitur, vt is ex hisce vel similibus
circumstantiis iudicium interponat. Menoc.
d. l. de arbitr. viam tamen hic monstrasse suffi-
ciat. [Si autem ita dicat testis, & sciat verita-
tem, peccat mortaliter, & committit periu-
rium. Bald. *in l presbyteri. Cod. de Episcop. & Cler.*
Quod si tamen postea constet, venisse ad no-
titiam, potest testis, qui ita deposuit, denuo
examinari. Francisc. Marc. *quæstione 379.*] Et
hæc non solum obtinent, † cum ad articulum 16
sic respondent, sed etiam si circumstantia-
rum se non recordari dicant. Nam testes de
tempore deponentes, si dicant se ignorare,
de falso suspectos, & eorum depositiones
non probari constat, quod certo obtinet,
cum est de substantia actus. Bald. *in l. testium.*
C. de testibus. Bartol. *in l. 1. de aleator. num. 1.* † Et 17
multò magis locum habet, quando de loco
quæritur. Bald. *in l. verbum volo, in lectur. antiq.*
Cod. de fideicommiss. Bertachin. *in verb. testis de-*
ponens. Vbi tradit, testem debere deponere de
loco, nec sufficere, si non recordetur; vbi
hoc latius explicat. Et tunc maxime obtine-
re dicit, si locus est de substantia. Doctores *in*
d. l. testium Bartol. *in d. l. 1.* † Sed quid de eo 18
statuendum, qui interrogatus de aliqua re
aut persona dicit, se non posse deponere, an-
tequam res vel persona ipsi exhibeatur? Hoc
casu Commissarius, si persona, vel res habe-
ri potest, ei ipsam exhibebit. Nam expressa
hæc regula à Doctoribus statuitur, si testis di-
cat, se partem aut rem cognoscere, si vide-
ret, eam exhibendam. gloss. Bart. *nu. 2.* & Alex.
in l. 1. ff. si ex noxali causa. Bald. *in l. fin. §. 1. Cod. de*
iure deliberand. Florian. *de sancto Petro. in l. te-*
stium fides. §. ideoque Diuus. numero 3. ff. de testibus.
Zas. *in parat. ff. si ex noxali causa agat. numero 6.*
Ratio, quia non creditur, nisi de relato con-
stet. *l. cum exhibuissem. ff. de noxali causa.* Bursat.
consilio 399. numero 39. Et huius rei funda-
menta infra de instrumentis explicantur la-
tius, quo breuitatis gratia fit remissio.

CAPVT XVIII.

Qualis responsio requiratur in testibus.

SVMMARIA.

1 *Obscurum dictum testis non valet.*
2 *Obscuritatis ratione iudex partem contra quam absoluere potest.*
3 *Responsio omnis ita comparata esse debet, vt interrogationi conueniat.*
4 *Testis si non respondeat cogi potest.*

Cum

CVm in superiori capite dictum sit, te-
stem debere respōdere, [& nisi respon-
a deat, cogi possit † per notata à Catar. *in practic.*
interrogand. cap 2. libro 3. num. 24.] & paria sint
non respondere, & non apte respondere: id-
eo sequentibus capitibus, quomodo respon-
1 sio comparata esse debeat, videndum. † Ac ab
hoc capite initium faciendo, dicimus clarum
debere esse responsum. *cap. cum causam. de te-*
stibus. Rebuff. *de Inquisitor. seu Commissar. artic.*
3. numero 21. Damhoud. *in praxi rerum ciuil. cap.*
170. *numer.* 18. & 30. Et in specie testem non
respondentem, & obscure deponentē com-
parari. *l. de ætate. §. nihil interest. ff. de interrogat.*
action. & ibi Florian. *de sancto Petro. numero se-*
cundo. [Eamque sententiam confirmant ea,
quæ in simili adfert Flamin. Catar. *in praxi in-*
terrog. libro. 2. cap. 1. numero 13. & 14. hisce ver-
bis: Respectu vero interrogationum in vni-
uersum primò cura erit Iudici, vt regulam
illam obseruet, quod quantum fieri potest,
aperte reos interroget, in singulis interro-
gationibus, singulas, non simul plures res
proponendo & ad eas attente Reos compel-
lat respondere, nunquam patiendo, vt ex-
tra propositum euagentur: Ita etiam docet,
& iudicem interrogantem instruit Director.
Inquisitor. d. 3. part. numero 99. *in 1. caut.* & Franc.
Pegn. *schol. 24. in addition. ad eum.* vbi etiam iu-
dicem admonet, quod dubias, & ancipites
responsiones reddentem, inbeat eas, prius
quam ad vlteriora progrediatur, declarare,
ne postea super obscuris, & dubiis proposi-
tionibus nouas excogitet fraudes, & tenetur
Reus, & debet simpliciter ad interrogata re-
spondere. *l. de ætate. §. quid autem. ff. de interrogat.*
act. alias respondisse non videtur, quando
modificatiue respondet. *l. 1. § si quis simpliciter.*
ff. de verborum obligat 2. Franc. Marc. *decisione* 69.
numero 1. tenetur enim quis super inquisitio-
ne ad omnia capitula certe & clare respon-
dere, aliàs si obscure responderet, pro con-
fesso haberi poterit, vt per eundem Francisc.
Marc. *d. decis.* 692. *numero* 2. iuxta not. per Bart.
in l. certum. in princip. ff. de confess. quia obscure
respondendo pro non responso habetur. *d. l.*
de ætate. § nihil interest. ff. de interrogat. action. se-
cundum Alexand. *in d. l. de ætate. §. quid autem.*
facit quod habetur *in §. præterea. Instit. de inutil.*
stipul. vbi diuersitas stipulationis vitiat stipu-
lationem, quia responsio interrogato conue-
nire debet, vt ibi habetur, & per Francisc.
Marc. *in d. decision.* 692. *numero* 3. & 4. Et Paulus
III. Pont. Max. admonet in suo Motu pro-
prio, in fauorem pauperum, omnes exami-
natores, vt claris vtantur verbis, ad reperien-
dam veritatem, non ad implicandum consti-
tuti intellectum.] Clara autem responsio se-
quentibus de causis requiritur. Primò, quia
claritas & perspicuitas est aptissima ad veri-
tatem eruendā: cum obscuritas verborū ve-
ritatē ipsam obscuret. Secundò, quia testis
cōfuse & obscure deponentis testimoniū non
valet. *de testibus. cap. cum clamor. ac ff. de regul. iuris.*
l. in ambiguis orationibus. ff. qui testamenta facere
poss. leg. heredes. §. 1. Clare enim loqui debet, vt
per iam dicta fundamenta docet Nepos de
Monte *de testibus. numero* 76. † Et iudex po- 2
test partem contra quam producūtur, absol-
uere, propter obscuritatem eorum. † Re- 3
sponsio quoque ita debet esse affecta, vt in-
terrogationi conueniat: nam non videtur
respondere, qui non respondet ad proposi-
tum. *per d. l. de ætate. § quod autem.* & ibi Florian.
de S. Petro. *numero 1. ff. de interrog act.*

CAPVT XIX.
De responsione per verbum Credo.

SVMMARIA.

1 *Testis debet de veritate deponere.*
2 *Testis deponere debet de iis, quæ ipse vidit, audiuit, vel quibus interfuit.*
3 *Depositio per verbum Credo, non admittitur.*
4 *Certò se credere dicens testis an admittendus sit.*
5 *Depositio per verbum Credo, facit indicium.*
6 *Dictum testis per verbum Credo, probat cōtra producentem.*
7 *Periti in arte per verbum Credo deponunt.*
8 *Statutum, vt testimonium testium de credulitate deponentium vires habeat, valet.*
9 *Quibus casibus testimonium de auditu, iisdem etiam testimonium de credulitate valet.*
10 *Credulitatis testimonio quanta fides adhibenda sit, remissiuè.*
a *Consuetudo an valeat ratione testimonii de auditu.*
b c d e *Et quid aliis casibus.*

GEneraliter dicendum est, responsionem per verbum **Credo**, non esse acceptandam,

dam.*cap.quoties.de testib.* [Et hæc regula latissi-
me à Dd. comprobatur, quos ad longum re-
censet Flamin. Catar. *in pract. interrogand. Reo-
rum.lib.3.cap.3.num.17. versic.& cum Reus iurare
debeat.* & late Prosp.Farin.*q.68.nu.62.*] Et ex
hac causa fides testium in dubium vocata, in
1 causa Pfaltz contra Jngelheimb. † Quia te-
stis debet de veritate deponere. Ias.*cons.79.n.
9.lib.3.& cons.54.nu.21.lib.4.* Alex.*cons.72.num.*
2 *11.& 15 lib.6.*† Ac de iis, quæ ipse vidit, audiuit,
vel quibus interfuit. *l.testium.18. C. de testib. vbi
gloss.in verb.præsto.* & Cyn.*nu.7. 8. & 9. authent.
sed iudex. C.de Episc. & Cler. c.relatum.5. q.2. c.te-*
3 *stes.3.q.9.*† Deinde, quia hæc responsio est du-
bia, quæ de iure reiicitur. Et ex his testimo-
nium per verbum *Credo*, non esse faciendum,
tradunt communiter Dd.gloss. & Cyn. *d.loco.*
Canonist. *in c.quoties.de testib.* Reuber.*de testib.
par.3.num.129.130.136.* Campeg.*reg.203.* Hart.
4 *obser.16.tit.18.lib.1.* † Vt autem testes hoc effu-
giant, solent adiicere Credo pro certo. Quæ
responsio videtur admittenda. Cessat enim
hic ratio dubitationis, quia certitudo induce-
re veritatem censetur: Commissarium tamen
hanc responsionem æque ac præcedentem
licite reiicere posse puto. Fieri enim potest,
vt etiamsi testis pro certo credat, nihilomi-
nus non sit verum. Bald. *in l.conuenticula. C.de
Episc.& Cleric.* Campeg. *d.regul. versic.19.* Beust
in Rubr.de iureiur. num.227. [hancque opinio-
nem reiecta contraria, sequitur Farin.*d.l.num.
67. & 68.* vbi de verbis firmiter & bene cre-
dere, disceptat.] Circa hoc tamen Commis-
sarius aduertet, vt si alia responsio extorqueri
5 non possit, hanc actis inscribat.† Nam primò
facit indicium, vt post Inn.& Iac. de Amelia-
no tradit Campeg. *d.loc.versic.quinto fallit.* [Fa-
rin.*d.l.num.105.* licet *num.66.* dicat, non facere
præsumptionem, etiamsi dicat se pro certo
credere, nisi causam & originem suæ credu-
litatis (quod notet Cōmissarius) adducat, de
illa ratione ergo inquirendum, quia maxi-
mæ est efficaciæ, late Farin.*d.l.num.34.* vbi di-
cit probare, si dicat; Credo, quia vidi: conclu-
dentes ergo sunto, hæ rationes.*n.111.& seqq.*]
6 Secundo, † quia dictū testis per verbum Cre-
do probat contra producentem. Maranta *de
testibus.cap.1. de testium product.num.16.* Gabriel
Roman. *de testibus. conclusione 1. numero 14.* vbi
communem dicit, Mascard.*conclusio.1363.nu-
mero 18.* [probat & hoc Farin.*d.l.num.75.*] Et
magnam fidem ei non infimæ notæ iuris in-
terpretes tribuunt. Cuiac.*cap.26.lib.3.obseruat.*
Idque tertio tunc maxime, † si aliquem peri- 7
tum artis examinet. argument.eorum, quæ
traduntur *in l.1.in princip.de ventr.inspicien.* Bald.
in l.data opera. Cod.qui accusare non poss. Nell. *de
testibus.num.144.* Tyndar.*de testibus. numero 10.*
Campeg.*d.loco.vers.3.* Beust *in d.Rubr.de iureiur.
num.228.* [alios adde, quos recenset Farin.*d.l.
num.95.*] Hinc Medico de peritia deponenti
creditur. Crot.*de testib.part.7.num.126.* de qui-
bus tamen quid sentiendum *libro 4.part.1.* de
peritis dictum est. † Quarto, quia forte statu- 8
tum loci est, vt testimonium de credulitate
admittatur, hoc enim valet. Tyndar.*de testib.
cap.5.numero 6.* Contrarium tamen late statuit
Asin.§.19.*cap.29. in praxi.* Mascard. *conclusion.
136.numero 4.* [Sequitur & Farin.*d.l. nume.66.*
an † autem idem de consuetudine. Negati- a
uam omnes tenere, affirmat Farin. *d.l.n.64.*]
† Quinto, forte res est difficilis probationis,
vtputa filiatio, vel adulterium. *capit.literis. de
præsumption.* Beust *d.loco.num.230.* [Sexto, vel 9
posset † esse materia, quæ certo cognosci non b
possit. Farin.*numero* 81. vel septimo, † quæ sen- c
su non percipitur. Farin.*num.82.* Vel octauo † d
talis, vbi præsumptiua sufficit probatio, *idem
num.83.* vel nono † antiquum factum. *numero* e
85. vel decimo, cui adminiculum aliud con-
curreret. *num.101.*] In genere autem Com-
missarius circa hanc responsionem sequen-
tem doctrinam obseruabit; vt in omnibus, in
quibus testimonium de auditu admittit, hāc
quoque approbet.argument.eorum, quę no-
tat Campeg.*dicto loco.versicul.3.* post Socinum,
Speculator. & Lanc. Conrad. Mascard. *dicto
loco.numer.19.20.21.* [Farin.*d.l.numero 100*] A-
liæ circa hanc responsionem doctrinæ à Do-
ctoribus traduntur, quæ tamen sub illis, quæ
iam tradita sunt, comprehendi possunt, ideo-
que studio hic prætermissa sunt. Iason *in Rubr.
de iureiurand.numer.quarto.* Socin.*reg.118.* Cam-
peg.*dicto loco.* Lancelot.*in tractat.de prætor.tit.de
testibus. numero 46.* Mascard. *dicto loco.* Fari-
nac.*dict.l.*

CAP.

CAPVT XX.

De verbis Mihi videtur, & Meo iudicio.

SVMMARIA.

1 *Depositio testiu per verbum Videtur an admittenda.*
2 *Dubitatiua responsio admittenda non est.*
3 *Responsionem per verbum Videtur non valere remissiue.*
4 *Doctrina à Comm. circa responsionem per verbum Videtur factam obseruanda.*
5 *Responsio testiu per verbum Opinor.*
6 *Verbum Arbitror.*
7 *Responsio testiu per verbum Ni fallor an valeat.*

1 SOlent testes interrogati respondere,† Mihi videtur vel non videtur: meo iudicio, meines erachtens: vel meo videre, Wie mich bedunckt. Beust. *in rubric. de iureiurand. num.* 228. An autem hæc responsio admittenda viden-
2 dum est? Et simpliciter dicendum, † non esse admittendam, quia est dubitatiua, & dubitative respondens non probat. *Crot. de testib. par.*
3 7. *num.* 120. † Et in specie hanc responsionem non valere, tradit Beust. post Iason *d. loco.* Maranta *de testib. c.* 1. *n.* 17. Crot. *part.* 7. *n.* 123. Cam-
4 peg. *regul.* 203. Nell. *n.* 164. † Circa hoc tamen aduertat Commissarius, an verbum Videtur non pro iudicio rationis, sed sensu corporis capiatur. Tyndar. *de testib. c.* 6. *n.* 3. Campeg. *d.*
5 *reg.* 203. *versic. sed fallit primo.* † Et quę de his verbis dicta, eadem etiam de similibus intelligenda sunt, vtpote Opinor. Campeg. *regul.* 211. non enim sic respondens deponit de certa
6 scientia. † Arbitror. *arg. l. Stichus testamento. ff. de condiction. indebit.* Campeg. *regul.* 213. [Iudicio meo, putat fidem facere Soarez *lit. T. num.* 136. adde Cuiac. *lib.* 3. *obseru.* 26. Lanfranc. Balb. *decis.* 10. existimat probare, si dictum eius sit clarum saltem iuratum, & in hisce quæ difficilis sunt probationis, vel quando statim assignat bonam rationem concludentē, etiam præsumptiue, post Bart. & Socin. Decian. *cons.*
7 62. *n.* 49. *vol.* 3.] † Nisi fallor. Habet enim hæc responsio non minorem, quam superiores, dubitationem, quamuis eam valere velit Castrens. *in l.* 1. *in fin. princip. ff. de iustit. & iure.* Bald. *in l.* 1. *de ventre inspiciend.* relati à Campeg. *regul.* 215. Idemque si dicat, si bene recordor, illud enim non probat. Natt. *cons.* 196. *n.* 3.

CAPVT XXI.

De aliis verbis, circa, plus, semper, salua veritate, &c.

SVMMARIA.

1 *Depositio per verbum Circa an admittenda sit.*
2 *Responsio per verbum, circa facta, ratione rei in qua principale fundamentum non est, probat.*
3 *Circa verbum in responsione positum, quando de quantitate vel de ætate agitur, probat.*
4 *Testis deponens aliquem decem annos & plus possedisse, de decem tantum annis probat.*
5 *Verbum Semper in responsione positum, quo modo intelligendum sit.*
6 *Veritate salua sic esse, qui asserit, an audiendus sit.*
7 *Scire se si dixerit testis, quia certus sit, an Commissarius responsione hac contentus esse debeat?*
8 *Responsio hæc: Titium possedisse post Caium, an concludens habenda sit?*

HActenus de verbis talibus dictum, quorum vnumquodq; singulare caput desiderauit, nūc aliqua cumulatim, in quo necessario Cōmissarius instruendus, referem⁹. Ac inter ea primū quæritur: † Si à teste ꝓferatur 1
verbū Circa; quid faciendū? Et licet regulariter Commissarius, tali verbo prolato, certam vrgere debeat responsionem. Menoch. *de arbitrar. iudic. quæst. cas.* 46. Ratio, quia qui per verbum Circa deponit, nō exponit de re certa. Corn. *cons.* 179. *n.* 3. maxime cū de tempore agatur; quod fortasse ad aliquid inducendum requiritur: nam tunc per verbū Circa deponentes, non probant. Riminald. *iun. cons.* 339. *in causa eximij. n.* 165. *vol.* 3. Nec etiā vbi alias requiritur certi temporis ꝓbatio; vt p Celsum Hugonē *cons.* 65. *ex process. n.* 9. Rebuff. *in pract. beneficiar. lib.* 1. *in tit. de dispensat. ratione ætat. num.* 5. *& seq. fol.* 292. Corn. *consil.* 179. *n.* 3. *vol.* 1. Similiter non probat negatiuam coarctatam. *Pacian. c.* 40. *n.* 10. *de probat.* Vbi plures allegat. Attamen circa hoc bene animaduertat, qaalis sit res, † de qua controuertitur, & ratione cu- 2
ius interrogatoria exhibita. Nam si est talis, vt non ponatur principale in ea fundamentum, responsio per verbum Circa, probat, Abbas *in c. final. not.* 2. *de desponsat. impuber.* & ita alias declarauit sacra And. Barensis. *in anno* 159 [illegible] in causa tunc vertente inter aliquas mulieres de ciuitate R[illegible] [illegible]

in tit.de teste. §.*nunc tractandum.* Ioachi. à Beust
*in rubric.de iureiur.nu.*212. *vers.quemadmodum et-*
*iam.*Cacher.*d.loco.nu.*9.Couar *d.l.*[Et nouissi-
me late Farin.*de oppos.contra testes. quest.*80.*nu.*
5 27.*& seqq.*] Secūda †opinio est B l.*in l.iurciu-*
randi C.de testi. & in l bonæ fidei.in fi.C.de reb.cre-
ditis. Testimonium scilicet proferri posse in
scriptis, dummodo iudici vel tabellioni lega-
tur.idemque Alber.de Maletis.*c.*7.*n.*74.Lan-
franc.*de pr. b t. in verbo testium. nu.*8. *c.quoniam*
*contra.*Et nouissime hanc sententiam ita deci-
dit Beust. sed ego,inquit,in causa quadam ar-
dua, in qua fui Commissarius, vidi quendam
senem virum prudentem ,& circumspectum
in testem productum , antequam ad arti-
culum prælectum responderet, accepto atra-
mento & papyro depositionem dictorū suo-
rum scribere,& postea ex charta legere. Cum
vero à parte aduersa disputatum fuisset de va-
liditate huius depositionis, pronunciatū fuit,
eam valere , propterea quod verba deponen-
tis interuenissent. *in rubr.de iureiuran.num.*212.
6 §.*sed ego.* † Quæ tamen vera non est,cum cæ-
dem rationes , quæ in superioribus militant,
hic etiam obtineant.Et contrarium tenet ibi-
dem Salyc.*in d l.iurisiurand.* Felin.*d.c.de testib.n.*
12. Et hanc esse communem asserunt, Viuius
in commu.opi.in verb.testis non potest trad.in script.
Couar. *lib.*2.*var.resol.cap.*13.*nu.*6. reprobata o-
pinione Bartol. contrarium sententis *in d.l.*
Theopomp. Aufrer.*de reprobat.testium.n.*94. Ca-
cheran.*d.decis.*128. *num.*9 *circa fin.* [vide Farin.
7 *d.l.num.*37 .]Tertia † opinio fuit eorum , qui
putant , in Commissarii arbitrio positum , an
talem testem recipere velit nec ne : vt refert
Wormbser.*in obseruat.forens.tit.*18. *de testib.ob-*
*seru.*15.Couar.*d.loc.in prin.*De quo tamen valde
dubito , an Commissarius contra expressos
textushoc facere possit. Arbitrium enim nul-
lum esse potest in hisce , vbi ius vel eius ratio
est expresse in contrarium. [Quamuis Farin.
*d.l.num.*49. conetur palliare , ex causa scilicet,
qoando factum intricatum , quasi vero nō æ-
que verbis animi significata, quam scriptura
efferri possint: licet simpliciter *nu.*52. cōmit-
8 tat iudici.] Quarta † opinio est eorum,qui di-
cunt, si testis loqui non possit, vt puta, quod
lingua ipsi sit adempta, eius depositionem in
scriptis fieri debere. Ista ita post Hyppol.Bo-
nacoss & Ferret. docte & eleganter, vt alia o-
mnia tradit, & exemplis illustrat Flamin.Ca-
tar.*in tractat.de execut. sententiæ contumac. capto*
*bannit.cap.*2. *num.*43. *&* 44. [eamque sequitur
Farinac.*d.l.num.*39.] Quod valde probabilem
rationem habet : Necessitas enim ineuitabi-
lis à regulis iuris communis excusat. † Quin- 9
ta opinio fuit illorum , qui statuerunt testem
literatum cum consensu suam depositionem
scripto exhibere posse. Damhoud.*in praxi re-*
*rum ciuilium.cap.*166. *numero* 19. [Cui quadrat
quod Farin. *numero* 40.asserit , videlicet parte
& iudice non opponente valere : & in specie
hos probare in scriptis, docet ibidem *numero*
50. adde Decianum de parte aduersa loquen-
tem, *consilio* 15. *numero* 96. *volum.*2.] Quæ &
per se veritati consona: quia tamen partes sæ-
pe absunt,cum examinantur, hoc casu ab Ad-
iuncto consensum expetet Commissarius.
[Et certe , quia multi de veritate huius ōpi-
nionis dubitant.Farin.*d.l.nu.*51.] Sexto,† con- 10
suetudine introduci posse;vt testes in scriptis
deponant,quidam arbitrantur. [Farin.*d.l.nu.*
48.] Et talem consuetudinem in Austria esse
inter nobiles , vt ii in scriptis deponere pos-
sint.tradit Gail *libro* 1.*obseruation.*101.*numer.*14.
Quod tamen grauissime disputatum in causa
Herrn von Traubenegg / contra die declarirte
Trautmanßdorfische Erben / quæ ventilata
coram Archiepiscopo Saltzburgensi,& nunc
in Camera pendet , ac Commissio ad exami-
nandum testes , non obstante , quod in prio-
ri instātia in scriptis Austriaci Nobiles depo-
suissent,petita. [sed denegata ante triennium
fuit. Septima opinio est ; Testem in scriptis
deponere posse,quando agitur de fama† pro- a
banda.Farin.*d.l.numero* 41. Quod non placet:
quia diuersitatis sufficiens non redditur ra-
tio. Multo minus octaua† opinio, quod scili- b
cet in causa criminali procedat saltē negati-
ua; vt recenset Farin.*dicto loco.nume.*44. Quod
si enim id concedamus , integra huius rei tra-
ctatio huic alliganda foret. Ac certe æque de
ciuilibus ac criminalibus statuitur , Iudicem
ex gestibus & vultu multa posse conicere , &
recte etiam hanc reiicit Farin. *d.l.numero* 45.
Nona opinio,† quæ deducitur à Farin.*numer.* c
46.

46. plane huc non ſpectat, (cum ſcilicet de
ætate filii deponitur) tunc enim fit proba-
tio per ſcripturam priuatam; librum ſcilicet
baptiſmatis aut patris. Poſtrema opinio eſt,
d † quod depoſitio in ſcriptis facta, faciat præ-
ſumptionem, non probationem, Farin. *d. l. nu.*
54. Aduertat ergo Commiſſarius, ne teme-
re tales depoſitiones recipiat, ne pro proba-
tione vera, Parti præſumptionem obtrudat:
Nec facile omittat (aliis ſtantibus circum-
ſtantiis) ne præſumptiuam Parti probatio-
nem tollat.]

CAPVT XVI.

De muti ſurdi, & cæci examinatione.

SVMMARIA.

1 *Signis deponere conceſſum non eſt, & mutus, an teſtimonium perhibere poſſit.*
2 *Mutus & ſurdus, integro aliàs intellectu præditi, habiles ſunt ad omnes actus.*
3 *Muti quomodo examinari debeant?*
4 *Surdus ita comparatus, vt ex quotidiana conuerſatione vnum atque alterum domeſticum intelligat, quomodo ſit examinandus.*
5 *Mutus ſurdus plane, quomodo examinandus.*
6 *Mutum ſurdum examinandi practica.*
a b & c *Cæcus quando teſtimonium perhibere poſſit.*

ANte omnia videndum eſt, an ſint habi-
les hi per ſe: fruſtra enim de eorum exa-
minatione quæritur, ſi ſint inhabiles. Et vi-
detur prima facie dicendum, quod non. Quia
verbalis interrogatio Commiſſarii, & verba-
lis reſponſio teſtis requiritur. Et vt nec per
ſcripturam, quemadmodum præcedenti ca-
1 pite dictum eſt: † ita nec per ſigna depone-
re conceſſum eſt. Damhoud. *in praxi ciuil. cap.*
282 *numero* 4. [Hiſce accedit, quod iuramen-
tum, quod ſupra in teſte requiſiuimus, non
2 poſſit † præſtare, late Ioan. Corſet. *in tractat. de
iureiurand. queſt. 6. per tot. in 5. volum. tractatuum*,
vbi refutat eorum opinionem, qui mutum
abſque verbis poſſe iurare aſtruunt, in qua o-
pinione hæſit Iaſon *in l. qui iurasse, de iureiuran.*
Ioan. de Silua. *in tractat. de iureiuran. part. 1. queſt.*
2. *num.* 8. Et hanc doctrinam ſequitur Tran-
quill. Ambroſ. *de proceſſ. informat. lib. 6. cap. 3. nu.*
5. *& ſeqq.* & nouiſſime poſt alios Farin. *d. l. n.* 51.
qui omnino videndus eſt.] Ac in ſpecie mu-
tum non poſſe eſſe teſtem, late docet Maſcar.
de probat. in verb. mutus. nu. 6. vbi tamen *num.* 7.
hoc reſtringit ad eum, qui à natura talis eſt,
[eamq; opinionẽ nouiſſime amplectitur Fa-
rin. *in oppoſ. cont. teſt. q. 61. nu* 36. vbi fere omnes
rationes, quas attigi, latius proſequitur, & in-
ſuper addit, quia teſtari non poteſt: Ergo nec
teſtimoniũ ferre, *l. cum l. ff. de teſtam.* vbi tamen
hoc *num.* 45. refert ad mutum & ſurdum à na-
tura ſimul.] Contrarium † tamen eſt verius. 2
Nam muti & ſurdi, quando tamen aliàs ha-
bent integrum intellectum, habiles in iure
reputantur ad omnes actus exercendos, non
ſecus ac reliqui, ſecundum doctrinam *in l. mu-
tum. Cod. de acquirend. hæred.* Angel. *in l. ſeru. § ſi
pupill. num. 1. ff. ad Trebell.* Socin. *conſil. 61. col. pen.
verſic. Tertius & vlt. caſus. vol.* 1. Dec. Cagnol. &
Mayner. *in l. vbi non voce ff. de regul. iur.* Pariſ. *con-
ſil. 63. volum.* 4. Quomodo ergo examinandi
quæritur? † Hoc caſu modos varios vulgo 3
præſcribunt Doctores. Aut enim teſtis ſcri-
bendi artem didicit, & literas pingere po-
teſt; & mutus in ſcriptis deponet, de quo ca-
pite præcedenti ſatis dictum: ita poſt alios
multos allegatos tradit Maſcard. *de probat. d. l.
num.* 7. [Tranquill. Ambroſ. *in d. proceſſu infor-
matiuo lib. 6. cap. 3. &* Proſp. Farin. *d. l. num.* 52. v-
bi hoc egregiis rationibus demonſtrat.] Aut
neque legere, neque ſcribere poteſt: & duo
ſunt caſus diſtinguendi. † Nam vel eſt ſurdus, 4
aut mutus ita comparatus, vt ex conuerſatio-
ne quotidiana vnum atque alterum domeſti-
cum intelligat, & intelligatur ab iis. Et hoc ca-
ſu illos domeſticos adhiberi putarem: ita ta-
men, vt omnia interueniãt, quæ de Interpre-
te dicta ſunt: Et ſic ipſemet in quadam cauſa
feci. Et huc faciunt tradita à Maſcard. in ver-
bo *profeſſ. nu.* 14 [In qua tamen re exacta conſi-
deratio adhibenda, vt diligenter ſurdaſtris res
inculcetur, vt factum in cauſa Badiſche Carl
Vormünder contra Herrn Ludwigen Chur-
fürſten Palatinum, de quo videantur veſtigia
hoc lib. form. 12. cap. 13.] Aut plane † nihil au- 5
diunt, vel loqui poſſunt, quo caſu per ſi-
gna poſſunt interrogari & reſpondere: at-
que hæc eſt communis. Abbas *in capit. de te-
ſtibus. extra de teſtibus.* Alexand. *in l. prima, in
princip.* Ripa *numero 37. ff. de verb. obligation.* Al-
ciat. *in rubrica. extr. de iureiurand. numero* 13. vbi

plures allegat Speculat. *in titul. de teste. §. nunc tractandum. numero* 17. Nell *de testibus. num.* 28. *part.* 1. Et Criminalistæ idem tradunt. Anton. Gomez. *cap.* 1. *de delictis num.* 69. *in fine.* Petrus à Placa *in epitome delictorum, cap.* 32. [Et hanc opinionem egregiis rationibus & argumentis illustrat Prosp. Farin. *d. l. num.* 46. *&* 47.] Et ne cui hoc mirum videatur, ante aliquot annos vidi, Baroni surdo omnia à quodam Secretario digitis ita raptim monstrari, vt tertius loquens cum ipso eum vix esse surdum animaduerterit. [Similia vide apud Camerar. *in horis succisiuis, cap.* 86. de muto in aula Hassiaca degente. & Renat. Choppin. *in morib. Paris. libro* 2. *tit.* 4. & exemplis, quæ hoc caput illustrant, variis, tam ex Iurisconsultis, quam classicis scriptoribus demonstrat Paul. Montan. *in tractat. de iure tutel. & curat. cap.* 8. *numero* 45.
6 *&* 46.] †Quomodo autem se Commissarius hic gerere debeat, puto satis ex iis, quæ à Flamin. Chartar. *in tractat. iam recens in Germania, iuncto tractat.* Asin. *de execut. Francofurti excuso. de executione sententiæ contumacialis, cap.* 2. *num.* 50. traduntur, constare: cuius verba hic annectenda operæpretium esse arbitratus sum. Inquit enim is: Et practica erit, quod mutum & surdum Iudex interroget per signa, & Notarius actuarius, & Scriba illius nutus, actus & signa scribat, & qualiter ille taliter respondit per talia signa, si ipse Notarius illa intelligat, vt quia illius conuersationem habeat. Si autem per se non intelligeret, tunc consanguinei, vicini vel amici, vel alii, qui mutum illum, & signa intelligent, adhiberi debent, & tunc Notarius scribat, qualiter per tales, tanquam interpretes dictus mutus per talia signa respondit, sicut in simili magistraliter, & practicè traditur per Bartolum, cuius dictum & practicam sequuntur Doct. *in d. l. mutum. ff. de acquirend. heredit. & in d. l. seruo inuito. § si pupillo ff. ad Trebellian. & in d. l.* 1. *ff. de verborum obligation.* & Anton. Gomez. *cap.* 14. *contract. numero* 29. Guilelm. Benedict. *in cap. Raynutius. in verb. Mortuo itaque testatore.* 1. *num.* 375. *& sequ. de testam.* Mascard. *de probation. d. loco. in verbo Mutus num.* 4. [Quid de
a cæco statuendum, † de hoc cōflictantur Doctores, quorum argumenta vtrinque videbis apud Farinac. *d. l. quæst.* 61. *num.* 20. *&* 21. Ego puto duobus casibus admitti. Primo, aut † na- b
tus cæcus, & tunc potest testari, de iis quæ audiuit, cui consonat Farin. *d. l numer.* 31. vel quæ tetigit, quia & hic sensus in cæcum cadit, vt & si de olfactu, deponere debeat. Aut non ita natus, † & potest deponere de omnibus in- c
differenter, in quemcunque sensum cadant, dummodo ante cæcitatem perceperit, Farin. *d. l. num.* 32. alias distinctiones vide apud eundem, quæ quia non arrident, merito prætereuntur.]

CAPVT XVII.

De respondente per verbum Nescio, Oblitus sum, vel plane deponere nolente, aut non aliter, nisi res aut persona, de quibus quæritur, exhibeatur.

SVMMARIA.

1 *Tacente vel respondere nolente teste, quid Commissario agendum sit: & tacere, & falsa dicere idem sunt.*

2 *Commissarius testem deponere recusantem pœna pecuniaria adigere potest.*

3 *Testis deponere renuens, perinde vt falsarius puniri potest.*

4 *Nescire se respondente teste, an Commissarius acquiescere debeat?*

5 *Nescio verbo si vtatur testis, & aliud expiscari à Cōmissario nequeat, quomodo hoc iudici rescribendum sit?*

6 *Oblitum se, vel non recordari si dixerit testis, officium Commissarii quodnam sit?*

7 *Responsio per verbum, Non recordor, non aliter admittenda, quam cum à tempore facti, de quo quæritur, biennium lapsum est.*

8 *Obliuio an verisimilis sit, nec ne, videndum est.*

9 *Senes præsumuntur obliuiosi.*

10 *Facti proprii non cito obliuiscimur.*

11 *Obliuio non facile præsumitur, quando dies, quo id, de quo quæritur, contingit, memorabilis est.*

12 *Factum egregium cito obliuioni tradi non præsumitur.*

13 *Obliuioni an quid traditum sit nec ne, aliquando ex decennio metiendum est.*

14 *Memoriam ob debilitatem perdidisse se asserens, audiendus est.*

15 *Obliuioni se tradidisse, cum ait testis, res tota iudicis relicta est arbitrio.*

16 *Testes de tempore deponentes, si dicant se ignorare,*

de falso

de falso puniantur, & dictum eorum invalidum est.

17 *Locus cum in quæstione est, tale testis dictum, Non recordor, haud sufficit.*

18 *Res vel persona, quam testis dicit se cognoscere, si videat, eidem adhibenda est.*

MVto & surdo sunt similes testes, qui vel plane nō respondent, vel se nihil quod respondeant habere dicunt: de iis ergo recte hoc loco agitur. Inter hos autem primo referuntur illi, qui tacent, nec respondere volunt.
1 † Quæritur ergo; quid hic Commissario faciendum? Primo illum verbis ex iure desumptis monebit, testem scilicet nō respondentem, & testem falsarium paribus passibus ambulare. Quia paria sunt dicere falsum, & tacere id quod est, l'ex. est & ibi Bar. *in vl. verb. in l. 2. quæ incipit, præscriptionem. Cod. si contra ius, vel vtilitatem publicam. Text. est secundum gloss. in l. presbyteri. C. de Episcop. & Cleric. in gloss. final. c. 1. de crimine falsi.* Vbi dicitur vtrumque Reum esse, & qui veritatem occultat, & qui mendacium dicit, quia & ille prodesse non vult, & iste nocere desiderat: [plures huius opinionis adhærentes recenset Farin. *quæst. 67. num.* 220. ibique in fine dicit, hanc opinionem
2 nullum habere cōtradicentem.] † Si vero ne tunc quidem testis deponat, illum sub pœna pecuniaria adiget. [Quæ autem sint tacentis pœnæ, recenset Farin. *d. l. num. 231. & seqq.*]
3 Et in summa quemadmodum † testem falsarium, ita & hunc posse puniri, constat, de quibus infra cap. de teste falsario, agetur. Secundo loco hisce annumerantur, qui se de quæ-
4 stis nescire quicquam respondent. † An autem Commissarius huic responsioni acquiescere debeat, quæritur? Et quamuis sint qui statim ab incepto desistunt, & testis responsionem per verbum Nescio, Rotulo inserunt: nos tamen diligentiam in hoc puncto maiorem, quam in alia vlla verborum indagatione requirimus: Primo ergo Commissarius huic respondenti iuramentum inculcabit, & monebit, vt sibi prospiciat, ne contra conscientiam ità respondeat. Secundo de aliis circumstantiis, quas ad rem facere videbit, inquirat, & sic facile coniiciet, an aliquam rei, de qua agitur, cognitionem habeat, nec ne. Tertio, si ad vnum aliquem articulum talis adferatur responsio, simulabit se ea contentum; & ad alios progredietur, & si ex eorundem examinatione testem hanc scientiam habere animaduertat, monebit eum harum circumstantiarum, & si nec tunc amicabiliter interpellatus deponat, fulmina immittet eo modo, qui paulò ante de plane reluctante dictus est. † Si autem ex hisce & similibus cau- 5
sis quid certi expiscari nequeat, id à Commissario significandum iudici eo modo, qui describitur à gloss. *ad stylum Curiæ Parlamenti Parisiens. part. 2. de modo process. commiss. in verbis: Item les choses. §. potest igitur ex praecedentibus.* Inquit autem illa: Item debet Commissarius in fine articulorum & depositionis testis ponere ista verba, de omnibus articulis prædictis, & factis in eisdem contentis sibi prælectis, & singulariter expositis, nihil scit, diligenter examinatus & interrogatus. Et hoc verum est, si ita fecerit Commissarius, quia si contrarium fecisset, vel omisisset per negligentiam vel ignorantiam, nō debet ipse Commissarius hæc verba apponere. Quia quandoque iudicantes in Curia, videntes illam clausulam, non faciūnt iterum interrogari testes, qui omnes essent interrogandi, quando vident, quod Commissarii dicunt, quod omnia ipsis fuerunt singulariter exposita, & nihil aliud quiuerit dicere nec deponere diligenter interrogatus: debent tamen multum considerare iudicantes experientiam Commissariorum, & si consueuerint, vel experti fuerint facere inquæstam, vel non, secundum hoc credere, vel minus: & si opus sit, facere examinare testes, si videant, quod aliqua interrogatoria necessaria sint omissa. Hisce testib. tertio similes sunt illi, qui respōdent, se obliuioni rem tradidisse, [nam & hos si sciant falsarios esse, & prioribus annumerandos, prodidit Farinac. *dicta leg. num.* 223.] in quo plurimæ à Commissario sunt circumstantiæ aduertendæ. † Primum e- 6
nim ex aliorum dictis indagabit tempus, quo factum articulatum, aut deductum contigerit. Nam de recenti facto dicens, se non recordari, tanquam falsarius puniendus. Cephalus *consilio 428. numero quadragesimo volumi-*

7 *ne tertio.* † Non autem aliter hanc respon-
sionem à Commissario attendendam arbi-
trantur vulgo Doctores, nisi lapso biennio,
per leg. si arbiter. de probationib. l. 2. §. sed quia. de
iure veteri enucleand. gloss. *in capit. si testes. 4. quæ-*
stione tertia. Paul. Æmil. Veral. *decisione 279. nu-*
mero sexto, & sequenti. Vbert. de Bobio *in tra-*
ctatu de position. numero 38. Crauetta *consilio 28.*
numero quarto. Grammat. *consilio criminal. 42. &*
47. Cephalus *consilio 428. numero 39. volumi-*
8 *ne tertio.* † Cui tamen non acquiescet, sed
considerabit, an verisimilis hæc obliuio in
persona respondente, prout innuere viden-
tur, Alciatus *de præsumption. regul. 29. numero*
quarto. Baptista Plotus *consilio 60. numero 5.*
[Sequitur Farin. *d. l. numero 225.* perpendet]
9 ergo primò, † an senex sit persona sic respon-
dens: nam præsumuntur obliuiosi. Barbat.
consilio 89. numero 4. volumine 4. & latius *d. libro*
10 *primo, part. prima.* † Secundo, an de facto pro-
prio deponat, cum illud non cito obliuisci
quem verisimile sit. Cephal. *d. consilio. numer.*
38. Decianus *consilio 62. numero 67. volumine 3.*
11 † Tertio, an dies, in quo quid factum sit, me-
morabilis, vt in festo natiuitatis, aut mor-
tis Imperatoris, vel similium personarum:
tunc enim in teste non facile præsumitur ob-
liuio. Plot. *d. consilio 60. numero 13.* Menochius
consilio 264. interrogatus *num. 14. volum. tertio.*
12 † Quarto, an & quale factum. Nam factum
egregium non præsumitur, cito obliuioni
tradi. Menoch. *de arbitr. iudic. quæst. cas. 26. nu-*
13 *mero primo, & sequenti. libro 2. centur. 1.* † Qui
casus si adsint, biennio non erit contentus,
sed ex decennio metietur: vt supra in inter-
rogatoriis dictum. Crauet. *consilio 338. numero*
14 15. Vbi hoc in grauibus negotiis statuit. † Il-
lud tamen ita verum: Nisi forte alias rationa-
biles causas alleget, puta, quod ob debilita-
tem perdiderit memoriam. Nell. *de testibus.*
numero 226. Menoch. *de præsumpt. lib. 6. præsump.*
15 *32. nu. 4.* † Res tamen hæc Commissarii arbi-
trio committitur, vt is ex hisce vel similibus
circumstantiis iudicium interponat. Menoc.
d. l. de arbitr. viam tamen hic monstrasse suffi-
ciat. [Si autem ita dicat testis, & sciat verita-
tem, peccat mortaliter, & committit periu-
rium. Bald. *in l. presbyteri. Cod. de Episcop. & Cler.*
Quod si tamen postea constet, venisse ad no-
titiam, potest testis, qui ita deposuit, denuo
examinari. Francisc. Marc. *quæstione 379.*] Et
hæc non solum obtinent, † cum ad articulum 16
sic respondent, sed etiam si circumstantia-
rum se non recordari dicant. Nam testes de
tempore deponentes, si dicant se ignorare,
de falso suspectos, & eorum depositiones
non probari constat, quod certo obtinet,
cum est de substantia actus. Bald. *in l. testium.*
C. de testibus. Bartol. *in l. 1. de aleator. num. 1.* † Et 17
multò magis locum habet, quando de loco
quæritur. Bald. *in l. verbum volo, in lectur. antiq.*
Cod. de fideicommiss. Bertachin. *in verb. testis de-*
ponens. Vbi tradit, testem debere deponere de
loco, nec sufficere, si non recordetur; vbi
hoc latius explicat. Et tunc maxime obtine-
re dicit, si locus est de substantia. Doctores *in*
d. l. testium Bartol. *in d. l. 1.* † Sed quid de eo 18
statuendum, qui interrogatus de aliqua re
aut persona dicit, se non posse deponere, an-
tequam res vel persona ipsi exhibeatur? Hoc
casu Commissarius, si persona, vel res habe-
ri potest, ei ipsam exhibebit. Nam expressa
hæc regula à Doctoribus statuitur, si testis di-
cat, se partem aut rem cognoscere, si vide-
ret, eam exhibendam. gloss. Bart. *nu. 2.* & Alex.
in l. 1. ff. si ex noxali causa. Bald. *in l. fin. §. 1. Cod. de*
iure deliberand. Florian. *de sancto Petro. in l. te-*
stium fides. §. ideoque Diuus. numero 3. ff. de testibus.
Zas. *in parat. ff. si ex noxali causa agat. numero 6.*
Ratio, quia non creditur, nisi de relato con-
stet. *l. cum exhibuissem. ff. de noxali causa.* Bursat.
consilio 399. numero 39. Et huius rei funda-
menta infra de instrumentis explicantur la-
tius, quo breuitatis gratia fit remissio.

CAPVT XVIII.

Qualis responsio requiratur in testibus.

SVMMARIA.

1 *Obscurum dictum testis non valet.*
2 *Obscuritatis ratione iudex partem contra quam absoluere potest.*
3 *Responsio omnis ita comparata esse debet, vt interrogationi conueniat.*
4 *Testis si non respondeat cogi potest.*

Cum

CVm in superiori capite dictum sit, te-
stem debere respõdere, [& nisi respon-
a deat, cogi possit† per notata a Catar. *in practic.*
interrogand. cap 2. libro 3. num. 24.] & paria sint
non respondere, & non apte respondere: id-
eo sequentibus capitibus, quomodo respon-
1 sio comparata esse debeat, videndum. †Ac ab
hoc capite initium faciendo, dicimus clarum
debere esse responsum. *cap. cum causam. de te-*
stibus. Rebuff. *de Inquisitor. seu Commissar. artic.*
3. numero 21. Damhoud. *in praxi rerum ciuil. cap.*
170. numer. 18. & 30. Et in specie testem non
respondentem, & obscure deponenté com-
parati. *l. de ætate. §. nihil interest. ff. de interrogat.*
action. & ibi Florian. *de sancto Petro. numero se-*
cundo. [Eamque sententiam confirmant ea,
quæ in simili adfert Flamin. Catar. *in praxi in-*
terrog. libro. 2. cap. 1. numero 13. & 14. hisce ver-
bis: Respectu vero interrogationum in vni-
uersum primò cura erit Iudici, vt regulam
illam obseruet, quod quantum fieri potest,
aperte reos interroget, in singulis interro-
gationibus, singulas, non simul plures res
proponendo & ad eas attente Reos compel-
lat respondere, nunquam patiendo, vt ex-
tra propositum euagentur: Ita etiam docet,
& iudicem interrogantem instruit Director.
Inquisitor. d. 3. part. numero 99. in 1. caut. & Franc.
Pegn. *schol. 24. in addition. ad eum.* vbi etiam iu-
dicem admonet, quod dubias, & ancipites
responsiones reddentem, iubeat eas, prius
quam ad vlteriora progrediatur, declarare,
ne postea super obscuris, & dubiis proposi-
tionibus nouas excogitet fraudes, & tenetur
Reus, & debet simpliciter ad interrogata re-
spondere. *l. de ætate. §. quid autem. ff. de interrogat.*
act. alias respondisse non videtur, quando
modificatiue respondet. *l. 1. § si quis simpliciter.*
ff. de verborum obligat 2. Franc. Marc. *decisione 69.*
numero 1. tenetur enim quis super inquisitio-
ne ad omnia capitula certe & clare respon-
dere, aliàs si obscure responderet, pro con-
fesso haberi poterit, vt per eundem Francisc.
Marc. *d. decis. 692. numero 2.* iuxta not. per Bart.
in l. certum. in princip. ff. de confess. quia obscure
respondendo pro non responso habetur. *d. l.*
de ætate. §. nihil interest. ff. de interrogat. action. se-
cundum Alexand. *in d. l. de ætate. §. quid autem.*
facit quod habetur *in §. preterea. Instit. de inutil.*
stipul. vbi diuersitas stipulationis vitiat stipu-
lationem, quia responsio interrogato conue-
nire debet, vt ibi habetur, & per Francisc.
Marc. *in d. decision. 692. numero 3. & 4.* Et Paulus
III. Pont. Max. admonet in suo Motu pro-
prio, in fauorem pauperum, omnes exami-
natores, vt claris vtantur verbis, ad reperien-
dam veritatem, non ad implicandum consti-
tuti intellectum.] Clara autem responsio se-
quentibus de causis requiritur. Primò, quia
claritas & perspicuitas est aptissima ad veri-
tatem eruendã: cum obscuritas verborũ ve-
ritaté ipsam obscuret. Secundò, quia testis
cõfuse & obscure deponentis testimoniũ non
valet. *de testibus. cap. cum clamor. ac ff. de regul. iuris.*
l. in ambiguis orationibus. ff. qui testamenta facere
poss. leg. heredes. §. 1. Clare enim loqui debet, vt
per iam dicta fundamenta docet Nepos de
Monte *de testibus. numero 76.* † Et iudex po- 2
test partem contra quam producũtur, absol-
uere, propter obscuritatem eorum. † Re- 3
sponsio quoque ita debet esse affecta, vt in-
terrogationi conueniat: nam non videtur
respondere, qui non respondet ad proposi-
tum. *per d. l. de ætate. § quod autem.* & ibi Florian.
de S. Petro. *numero 1. ff. de interrog act.*

CAPVT XIX.
De responsione per verbum Credo.

SVMMARIA.

1 *Testis debet de veritate deponere.*
2 *Testis deponere debet de iis, quæ ipse vidit, audiuit, vel quibus interfuit.*
3 *Depositio per verbum Credo, non admittitur.*
4 *Certò se credere dicens testis an admittendus sit.*
5 *Depositio per verbum Credo, facit indicium.*
6 *Dictum testis per verbum Credo, probat cõtra producentem.*
7 *Periti in arte per verbum Credo deponunt.*
8 *Statutum, vt testimonium testium de credulitate deponentium vires habeat, valet.*
9 *Quibus casibus testimonium de auditu, iisdem etiam testimonium de credulitate valet.*
10 *Credulitatis testimonio quanta fides adhibenda sit, remissiuè.*
a *Consuetudo an valeat ratione testimonii de auditu.*
b c d e *Et quid aliis casibus.*

GEneraliter dicendum est, responsionem
per verbum *Credo*, non esse acceptan-
dam,

CAPVT XX.

De verbis Mihi videtur, & Meo iudicio.

SVMMARIA.

1 *Depositio testis per verbum Videtur an admittenda.*
2 *Dubitatiua responsio admittenda non est.*
3 *Responsionem per verbum Videtur non valere remissiue.*
4 *Doctrina à Comm. circa responsionem per verbum Videtur factam obseruanda.*
5 *Responsio testis per verbum Opinor.*
6 *Verbum Arbitror.*
7 *Responsio testis per verbum Ni fallor an valeat.*

1 SOlent testes interrogati respondere, † Mi-
hi videtur vel non videtur: meo iudicio,
meines erachtens: vel meo videre, Wie mich
beduncket. Beust. *in rubric. de iureiurand. num.* 228.
An autem hæc responsio admittenda viden-
2 dum est? Et simpliciter dicendum, † non esse
admittendam, quia est dubitatiua, & dubita-
tive respondens non probat. *Crot. de testib. par.*
3 7. *num.* 120. † Et in specie hanc responsionem
non valere, tradit Beust. post Iason *d. loco.* Ma-
ranta *de testib. c.* 1. *n.* 17. Crot. *part.* 7. *n.* 123. Cam-
4 peg. *regul.* 203. Nell. *n.* 164. † Circa hoc tamen
aduertat Commissarius, an verbum Videtur
non pro iudicio rationis, sed sensu corporis
capiatur. Tyndar. *de testib. c.* 6. *n.* 3. Campeg. *d.*
5 *reg.* 203. *versic. sed fallit primo.* † Et quę de his ver-
bis dicta, eadem etiam de similibus intelli-
genda sunt, vtpote Opinor. Campeg. *regul.* 211.
non enim sic respondens deponit de certa
6 scientia. † Arbitror. *arg. l. Stichus testamento. ff. de
condiction. indebit.* Campeg. *regul.* 213. [Iudicio
meo, putat fidem facere Soarez *lit. T. num.* 136.
adde Cuiac. *lib.* 3. *obseru.* 26. Lanfranc. Balb. *de-
cis.* 10. existimat probare, si dictum eius sit
clarum saltem iuratum, & in hisce quæ diffi-
cilis sunt probationis, vel quando statim as-
signat bonam rationem concludentē, etiam
præsumptiue, post Bart. & Socin. Decian. *cons.*
7 62. *n.* 49. *vol.* 3.] † Nisi fallor. Habet enim hæc
responsio non minorem, quam superiores,
dubitationem, quamuis eam valere velit Ca-
strens. *in l.* 1. *in fin. princip. ff. de iustit. & iure.* Bald.
in l. 1. *de ventre inspiciend.* relati à Campeg. *regul.*
215. Idemque si dicat, si bene recordor, illud
enim non probat. Natt. *cons.* 196. *n.* 3.

CAPVT XXI.

De aliis verbis, circa, plus, semper, salua veritate, &c.

SVMMARIA.

1 *Depositio per verbum Circa an admittenda sit.*
2 *Responsio per verbum, circa facta, ratione rei in qua principale fundamentum non est, probat.*
3 *Circa verbum in responsione positum, quando de quantitate vel de ætate agitur, probat.*
4 *Testis deponens aliquem decem annos & plus possedisse, de decem tantum annis probat.*
5 *Verbum Semper in responsione positum, quo modo intelligendum sit.*
6 *Veritate salua sic esse, qui asserit, an audiendus sit.*
7 *Scire se si dixerit testis, quia certus sit, an Commissarius responsione hac contentus esse debeat?*
8 *Responsio hac: Titium possedisse post Caium, an concludens habenda sit?*

HActenus de verbis talibus dictum, quo-
rum vnumquodq; singulare caput desi-
derauit, nūc aliqua cumulatim, in quo neces-
sario Cōmissarius instruendus, referem⁹. Ac
inter ea primū quæritur: † Si à teste pferatur 1
verbū Circa; quid faciendū? Et licet regulari-
ter Commissarius, tali verbo prolato, certam
vrgere debeat responsionem. Menoch. *de ar-
bitrar. iudic. quæst. cas.* 46. Ratio, quia qui per
verbum Circa deponit, nō exponit de re cer-
ta. Corn. *cons.* 179. *n.* 3. maxime cū de tempore
agatur; quod fortasse ad aliquid inducendum
requiritur: nam tunc per verbū Circa depo-
nentes, non probant. Riminald. *iun. cons.* 339.
in causa eximij. n. 165. *vol.* 3. Nec etiā vbi alias re-
quiritur certi temporis pbatio; vt p Celsum
Hugonē *cons.* 65. *ex process. n.* 9. Rebuff. *in pract.
beneficiar. lib.* 1. *in tit. de dispensat. ratione ætat. num.*
5. *& seq. fol.* 292. Corn. *consil.* 179. *n.* 3. *vol.* 1. Simi-
liter non probat negatiuam coarctatam. *Pa-
cian. c.* 40. *n.* 10. *de probat.* Vbi plures allegat. At-
tamen circa hoc bene animaduertat, qualis
sit res, † de qua controuertitur, & ratione cu- 2
ius interrogatoria exhibita. Nam si est talis, vt
non ponatur principale in ea fundamentum,
responsio per verbum Circa, probat, Abbas
in c. final. not. 2. *de desponsat. impuber.* & ita alias
declarauit sacra And. Barensis. *in anno* 159[illegible]
in causa tunc vertente inter aliquas mulieres
de ciuitate R[illegible], Vi[illegible]

3 si agatur † de certa quantitate: nam tunc testes deponentes per verbum Circa, vel plus minusve, dicuntur legitime & concludenter probare in quantitate, de qua deponunt cum illa dictione; vt probat aperte text. *in l. Publia. §. final. ff. deposit.* & tradit Iason. *in l. & si post tres. numero* 18. *ff. si quis caution.* vbi inquit, *quod illa dictio nihil operatur.* Tertio, quando de ætate agitur: in ea enim huiusmodi testis depositio attenditur. Corn. *consil.* 247. *num.* 4. *volum.* 1. *versic. possit tamen.* Et in summa in dubio, & nisi præcedentes casus, in quibus plane non probare diximus, adsint, responsione per hoc verbum facta contentus erit Commissarius. Et hoc modo factam esse responsionem iudici rescribat. Eius tunc erit arbitrari, quantum hoc verbum fidei mereatur. Nam aliquando plus, aliquando minus operatur. Menoch. *de arbitrar. iudic. quæst. lib.* 2. *cent.* 1. *cas.* 461. Et tantum de verbo Circa.

4 Aliquando † de tempore interrogati, respondent aliquem decem annos & plus possedisse. Quia itaque talis respondens de incerto deponit, & ideo non nisi decem tantum annos probat, Bart. *in l. cum fil. §. pater. num.* 4. *ff. de leg.* 2. Idcirco vrgebitur pura & categorica responsio, maxime si à testibus specificati anni, ad actum illum, de quo agit, nõ sufficiunt. [Et sic etiam dubitatiue de tempore deponens non probat, veluti, potest esse tantum tempus, Natta *consi.* 315. *num.* 6. *lib.* 2.] Si autem non potest extorquere, hac contentus erit, eamque scribet. Nam augmentum temporis importat, vt post alios tradit Bertachin. *in verbo. testes deponunt.*

5 † Si per verbum Semper respondeat testis, quomodo hoc intelligat quærendum. Nam etsi ordinarie de horis & locis consuetis. Bursat. *consil.* 345. *num.* 16. *volum.* 4. accipiendum, certa tamen responsio, si haberi possit,

6 vrgenda. † Similiter si respondeat, sic esse salua veritate, categorica responsio petenda est. Nam prior non valet, *Alexand. consil.* 63. *part.* 4.

7 † Si dicat, scio, quia certus sum, similiter responsioni huic Commissarius non acquiescet: quia potest esse certus ex vehementi opinione, quæ falsa est. *per l. si quis ita.* vbi hoc notat Bart. *ff. de test. am. tutel.* Florianus de S. Petro *in l. ob carmen. §. si testis. n.* 8. *ff. de fid. instrumen.* Cephal. *cons.* 512. *nu.* 12. *vol.* 4. † Huc quoq; pro 8
conclusione huius capitis ponenda & decidenda (*ex verbis Anton. Tessauri in decis. Pedem.*) est quæstio ab interpretib. mota, de teste deponente, Titium possedisse post Caium: an hæc depositio sit concludens & probet? Nã aliqui voluerunt interpretationem ab ipsius vocabuli & dictionis natura discerni posse, ita vt intelligatur Titiũ immediate, ac sine interuallo, nemine interposito possedisse post Caium, in qua opinione fuit Dom. *in capit. frequens in princ. de rest. spol. in* 6. refert Tiraquell. *in d. l. si vnquam n.* 12. *in fin.* Iason. *in l. post dotem. num.* 3. *solut. matr.* post Gemin. *in c.* 2. *de confess. libro* 6. Contrarium defendit idem Tiraquell. *d. l. si vnquam. n.* 20. post eundem Do. Francisc. Card. Alexand. Barbat. Anton. de Burgos. & alios in simili per eum citatos. Et concludit, quod cum huiusmodi dictiones possint vtrumque tempus, & immediatum & mediarum denotare, probationem, quæ de tempore requiritur, non concludere, tanquam ambiguam. Ideoque erit necessaria declaratio ipsorum deponentium, per ea quæ superius ex opinione Cyni & Dyni scripsimus, & in similibus quæstionibus notat Iason *in dicta leg. fructus, numero* 6. 7. *&.* 8. Et facit textus elegans, quem pro hac sententia considerat idem Tiraquell. *in cap. præsentia de testibus.* vbi deponens aliquem esse minorem annis 14. & 25. dictum illud parti non nocet, & facit glossa *ibi in verbo dubium.* Ex quibus cum in Senatu productum fuisset examen, in quo testes deponebant, quod Titius possedit tempore vitæ & mortis, & post eum Caius: fuit communi voto conclusum, testes repetendos, vt dictum suum declararent. Sed vt hæ quæstiones in iudiciis non cadant, aduertant iudices, (& per consequens in nostro proposito Commissarius,) cautique sint in examine recipiendo, vt diligenter interrogent testes de tempore intermedio huius possessionis, ne deueniatur ad interpretationes has, vt recte monet glossa *superius allegata dicti capit. in præsentia.* Et cauillationibus via claudatur. Ideoque recte sancitum fuit per nouam

consti-

constitutiones, Serenissimi Emanuel. Philiberti, vt in causis grauibus coram Senatu vertentibus examina testium fiant per Senatores. Ex his enim pendet veritas negotiorum & causarum victoria. Hactenus *Tessaur. decis. 50.n.2.*

CAPVT XXII.

De Elogio testium.

SVMMARIA.

1 *Circumstantiæ à Commissario consideranda sunt.*
2 *Rationem dicti reddere quid sit?*
3 *Dictum testis sine ratione nullius est momenti.*
4 *Testis omittens reddere rationem dicti de nouo examinandus est. Et ratio testis dictum saluat vel destruit.*
5 *Testis non respondens de causa, quia non fuit interrogatus, an probet.*
6 *Testis ad rationem dicti reddendam cogi potest.*
7 *Rationem non reddens testis, dicitur deponere tanquā pecus.*
8 *Falsi pœna tenetur testis dicti sui rationem studiose non reddens.*
9 *Ratio dicti vel scientia causæ aliud est, quam ipsum dictum.*
10 *Idonea est scientia causa reddenda.*
11 *Circumstantiæ quærendæ tales sunt, ex quibus illud, quod positum est necessario inferatur.*
12 *Testes de visu, auditu & aliis sensibus deponere debent, secundum cuiusque actus naturam.*
13 *Depositio hoc modo à teste facta, vt dicat se nunquam vidisse contrarium, an valeat?*
14 *Suspectus testis verbis illaqueari potest.*
15 *Testis an causam scientiæ exprimere possit proprio motu non interrogatus?*
16 *Pro negatiua.*
17 *Pro affirmatiua.*
18 *Testis in criminalibus & in testimonio de auditu, & in negatiua probanda, & in iis quæ potius ratione, quam sensu deprehenduntur, rationem dicti reddere sponte potest.*
a b *Testis sine ratione deponens non facit indicium, nec præsumptionē, & dictum ipsius est, ipso iure nullū.*
c *Testis dolose non reddens rationem, quando teneatur de falso. Vbi limitationes multæ examinantur.*
d *Testis non interrogatus, an sponte reddere teneatur rationem.*

1 HOc capite de † circumstātiis & modo inuestigandi rationē dicti tractandum est, quod veteres Latini Elogiū testificationi addere vocarunt. *l.14.§.2.de lib.& posthum.* Hotomann. *in lex. verb. Elogium.* Budæus. *in forens.*
2 *fol.19.verbo.elogium.* † Et sane, rationem dicti exquirere à teste prudentis Commissarii est. Reuber. *de testibus.part.3.num.113.* Scheuck. *numero 46.* Andræ. Barbat. *num.13.* † Propterea, 3
quod dictum testis sine ratione nullius momenti esse constet. *leg. sola testatione. Cod. de testibus.§.Licet, in Nou. de testibus. leg. hæc enim 4. in princip de susp. tut.* [nouissime Prosp. Farin. de oppos. *cont. test. lib.3. tit.7. q.70. n.1.* vbi & textus & Doctores in hanc rem refert, imo nec facit † præsumptionem & inditium, *num.* 8. Ac est a
ipso † iure nullū *num.13.* adeo vt nec statutum b
in contrarium valeat, *nu.27.* vbi tamen *nu.28.* contrariū refert, sed prior mihi verior videtur.] † Et si id omittat Commissarius, testem 4
de nouo examinare cogitur. Salic. & Bald. *in auth. si quis semel. C. de probat.* Wurmbs. *in pract. obser. tit.18. de testib. obser. 2. lib. 1.* ac parti ad interesse tenetur, ac facit se suspectum. Reuber. *d. part.3. num.113. & sequenti.* Marant. *de testib. ca. de testium productione n.10.* † Et licet hæc 5
ordinarie sic procedant; sunt tamen quidam in illa sententia, testem non respondentem de causa, quia non fuit interrogatus, probare. *l. sola, C. de testib.* Nell. *de testib. n.101.* † Testem 6
quoque ad reddendam rationem cogi posse, constat ex traditis *in d. l. sola. C. de testib. cap. cum causam. extra de testib.* Ferrat. *cautel.42.* Wesenbec. *in parat. de testib. num. 4. Const. Caroli V. pœnal. art. 7. num. 85.* † Et non reddens dicitur de- 7
ponere tanquam pecus, [Farinac. *d. loc. num. 9.* post Crot. de testibus *num. 309.*] Grauet. *cons. 149. num. 9.* † Et studiose non reddens tene- 8
tur pœna falsi. Bald. *in tract. de testib. part.2. nu.7.* Nell. *num.234.*

Cum falsum committat etiam qui verum tacet. Bald. *d. loc. num.3.* & supra dictum, [si scilicet dolose hoc faciat, † Farin. *d. l. numero 40.* c
nisi forte sint rustici vel simplices personæ, *n. 41.* Addit & *nu.59.* idem esse si super ebrietate furore, vel aliis qualitatibus personarum deponat, *n.59.* vt & amicitia vel inimicitia *nu. 61.* iracundia, *n. 69.* doctrina, *num. 70* vagante, *num. 77.* ætate, *num.84.* quod mihi non probatur. Vt nec illud simpliciter, quod de æstimatione tradit *n. 62.* Præscriptionis q nec ita admitto, *sed ea, quæ de præscriptionib. infra in interrogatoriis traditi.* Turbatæ possessionis *n.74.* stipulationis, *n.75.* Hypotheca, *n.76.* feudo. *n.78.*

k 2 compa-

Ac sunt pene infiniti casus, in quibus proprio
motu reddere causam debere Doctores con-
cludunt; quorum aliqui à me de interrogato-
riis allegati, quo breuitatis gratia non solum
huius quæstionis, sed etiam integri capitis ra-
tione lectorom remitto. Præcipuas tamen
18 hic ponere non inutile fore existimaui. † In
criminalibus spõte reddere debere astruunt.
Marant. *de testib. num.*10. Bursat. *consil.* 116. *nu.*
28. In testimonio de auditu. Cephal. *consi.* 250.
[modo dicant à non suspecta persona se audi-
uisse, Anton. Quetta *consil.* 76 *num.* 6.] In ne-
gatiua probanda. late Pacian. *de probat. cap.* 40.
num. 14. *lib.* 1. [Farinac. *dict. loc. num.* 23. Et in iis
quæ sunt difficilis probationis. Farin. *d. l. n.* 34.
vt pote adulterium. *nu.* 60. vel cum de repro-
batione instrumenti agitur, *num.* 38. vel super
notorio, *num.* 52. interesse. *num.* 53. Consuetu-
dine, *num.* 54. Mutuo, *nu.* 56. de quo recte du-
bitatur, vt *num.* 57. videre licet, nec distinctio
ipsius placet: Fama, *nu* 48. de quo tamẽ meo
iudicio non immerito dubitatur, vt ipse etiá
in sequentibus agnoscit, & ego, infra de in-
terrogatoriis, latius perscrutabor.] Et in sum-
ma in omnibus, quæ potius ratione quam
sensu deprehenduntur: puta dominio & iu-
risdictione, post Bald. & Feli. Cantiuncula *con-
sil.* 4. *num.* 56. [& nouissime, Prosp. Farin. *d. loc.*
num. 46. an autem, quod, *num.* 47. de vtili asse-
rit, obtineat, valde dubito, de iurisdictione
notat, *num.* 71.]

CAPVT XXIII.

De modo loquendi, & quid circa illũ obseruare cogatur Commissarius.

SVMMARIA.

1 *Celeritas testimonium falsum reddit.*
2 *Morositas dictum testis dubium facit.*
3 *Testis præmeditate deponens videtur subornatus & repellitur.*
4 *Animositas testis præmeditationem quandam præ se fert.*
5 *Verbosus testis suspectus præsumitur: Et vacillans testis non est admittendus.*
6 *Titubans pro ignorante habetur.*
7 *Titubans & dubitans, si petat tempus deliberandi, an audiendus sit?*
8 *Iuramentum malitiæ exigi potest à teste, tempus deliberandi petente.*
9 *Commissarius circumstantias & qualitates omnes testium dictis adscribere debet.*
10 *Deprehensi testes plus nocent, quam firmi & interriti profuissent.*
a b *Testis non affectate deponere debet, sed distincte & apposite.*
c *Rusticus dicens ea quæ peritis conueniunt, suspectus est.*

IN ipsa loquela † Commissarius primo ani- 1
maduertet, an celeriter deponat: celeritas
enim reddit falsum testimonium. *cap. illi qui.* 5.
qu. 5. Rom. *sing.* 450. Camp. *regul.* 225. [Prosp.
Farin. *quest.* 60. *num.* 38. Flamin. Catar. *de inter-
rog. lib.* 3. *cap.* 2. *num.* 73. & præsumitur mendax,
ita post gloss. & Abb. Royas, *in singular. in fauo-
rem fidei. sing.* 204. *num.* 4.] Secundo, An moro-
se, † videtur enim dubius. Campeg. *regul.* 22. 2
Tertio, An nimium † præmeditate. Testis 3
namque vno & eodem præmeditato sermo-
ne deponens repellitur. Butr. *in tract. de testib.*
num. 16. Mascard. *de probat. in verb. testis. concl.*
1368. *num.* 6. Vbi hoc tribus modis limitat. Et
videtur subornatus. Nell. *de testib. n.* 195. Cam-
peg. *Reg.* 224. Quarto [idem iudicium est de iis
† qui affectate deponunt, Farin. *de oppos. cont.* a
test. quest. 60. *n.* 33. vel quinto minus distincte
† & apposite, post Bald. & Angel. Syluan. *con-* b
sil. 50. *num.* 4. vel sexto rustici & idiotæ † si di- c
cunt ea quorum sunt imperiti, Berous *consil.*
95. *num.* 1. & 97. *num.* 1. *vol.* 3. vel septimo, si] ni-
mis † animose deponant; illud enim præme- 4
ditationem quandam præ se fert. Mascard. *d.*
concl. 1368. *num.* 2. Dec *consil.* 100. *col.* 4. *versic. ter-
tio. Huic secundo testi. nu.* 6. Crauet. *consil.* 228. *nu.*
10. [Farin. *d. l. nu.* 35. Octauo, si] econtra nimis
timide deponant, vt post Bald. Aufrer. *de testib.*
num. 92. Nono, considerandum † an sint ni- 5
mium verbosi. Verbosus enim suspectus prę-
sumitur. *per l. quisquis. C. de postul.* [egregie, Vi-
uius *decis.* 171. *vol.* 1. Farin. *d. l. num.* 37.] Et præ-
sumptionem contra se habet. Specul. *de teste.*
§. 1. *versic. Item quod verbosus. num.* 73. Mascard.
dicta conclus. 1368. *numero tertio.* Ad quod facit
versus;

Contra verbosos noli contendere verbis.

Et testis, qui nimium prolixe & vacillanter
deponit, non est admittendus. Butri. *tractat. de
testib. num.* 14. Nell. *num.* 19. Tindar. *lib* 2. *cap.* 8.
num. 29. Reuber. *de testib part.* 3. *num.* 165. † Præ 6

operantur malum. Et *lib. Sapientiæ cap.* 17. legitur: cum ſit timida nequitia, teſtimonium dat condemnationis, ſemper enim præſumit ſæua perturbata conſcientia. [Hiſce conueniunt & illa quæ Gail, *de pace publica lib.* 1. *cap.* 10. *num.* 3. 4. 5. *&* 6. & nouiſſime Flamin. Catarr. *in pract. interr. lib.* 7. *cap.* 2. *num.* 73. *& ſeqq.* Tranquil. Ambroſ. *in proceſſ. informatiuo lib.* a. luculenter propoſuere.]

CAPVT XXV.

De teſte falſario & mẽtiente, & quod officiũ Commiſſarii aliquot quæſtionibus explicatur.

SVMMARIA.

1 *Falſum dicens in vno, in alio etiam falſum dicere præſumitur.*
2 *Falſum etiã deponenti ſuper generalibus nõ creditur.*
3 *Falſum dicens teſtis, an à Commiſſario hoc animaduertente eo nomine monendus, vel potius ab examine deſiſtendum ſit.*
4 *Teſtis falſum deponens infamis eſt.*
5 *Falſum qui dicit teſtis, ſi eo nomine admonitus ſeſe excuſet, quid Commiſſario faciendum.*
6 *Falſarius teſtis an à Commiſſario puniri poſſit?*
7 *Pro Negatiua.*
8 *Falſarius teſtis quibus pœnis obnoxius.*
9 *Falſum dicens teſtis, parti obligatur ad intereſſe.*
10 *Pro Affirmatiua.*
11 *Iudex coram quo teſtis falſum dixit, punire debet, etiamſi delegatus.*
12 *Commiſſarius quibus pœnis teſtem falſarium punire poſſit?*
13 *Falſarius teſtis, qui non habet in ære, carcere puniendus eſt, & quomodo. num.* 14.
15 *Carcer pro pœna ſufficit.*
16 *Falſariorum teſtium loco, an produci & examinari poſſint alij: & pro negatiua.*
17 *Pro affirmatiua, quæ tamen ſubdiſtinctione acceptatur.*
18 *Diluuntur contraria.*
a *Teſtis ſuper interrogatorijs falſum dicẽs quomodo puniatur.*
b *Teſtes ruſtici hic mitiori pœna afficiuntur.*
c *Teſtis non iuratus an de falſo teneatur.*

ET hactenus de vitiis occultis dictũ; nunc de magis manifeſtis dicendũ eſt. Et primo de teſte falſario. Grauiſſimum ſane de ſui natura eſſe crimen falſi nemini dubiũ eſt. Et id maxime in teſtibus obtinet, de quibus ſingulariter cautum, eos ſibi à falſo temperare debere. *c.* 1. *de crimin. falſi. l. nullum. C. de teſtibus.*

Atque † id adeo verum eſt, vt in vna parte fal- 1
ſum dicens teſtis, in alia etiam falſum dicere præſumatur [ſyluam integram hoc aſſerentium allegat Proſper Farin. *queſt.* 77. *num.* 111. *& multis ſeqq.* vbi huc ſpectantia diſcutit. quæ quia magis ad iudicem, quam Commiſſarium ſpectant, hic prætereo, & futurum Commiſſarium, ſi opus hiſce habeat, eo remitto: illo tamen admonito, vt bene examinet ea quæ de ignoranter falſum dicente dicit, *num.* 141.] & ideo ipſius dicto non credatur, *c. cum eccleſia Sutrina. extr. de cauſ. poſſeſ. & proprietat. l. qui falſo. ff. de teſtib.* [Farin. *queſt.* 67. *nu.* 58. *vbi num.* 60. ne quidem contra falſarium, *nu.* 61. nec fauo-
re piæ cauſæ, *nu.* 63.] Quod † & ita stricte ob- 2
ſeruari Dd. volunt, vt deponenti falſum, etiã ſuper generalib. non credi arbitrentur. Bald. *l. ſi ex falſis. C. de tranſact.* Crauet. *conſ.* 99. *num.* 8. Marſil. *ſingular.* 76. Viu. *commu. opinion. verb. teſtis nu.* 77. *cum ſeq.* apoſtill. ad Alexand. *conſ.* 45. *vol.* 2. Clar. §. *fin. qu.* 53. *n.* 8. Burſat. *conſ.* 66. *n.* 24. *vol.* 1. [Farin. *d. l. n.* 123. *&* 126. vbi tamẽ dicit ra-
tione pœnæ illum non ita, † vt in aliis puniri, a
de quo dubito, cum par vtrobiq; ſit ratio, niſi forte dicatur, impertinentia eſſe interrogatoria, Farin. *nu.* 134. vel talia, ad quæ non tenetur reſpõdere, de quib. in interrogatoriis dictũ.] Hiſce ſic præmiſſis, vlterius ſpecioſæ aliquot circa hoc quæſtiones ſeſe offerunt, quæ, quia Cõmiſſario quotidie, vt multis exemplis demonſtrare haud eſſet difficile, occurrunt, hic
diſcutiendæ ſunt. Ac † primo illa: an Cõmiſſa- 3
rius animaduertens teſtẽ falſo deponere, eum eius rei nomine monere, & nihilominus examinare poſſit? an vero ab integro actu deſi-
ſtere conſultius ſit? Et † videbatur dicendum 4
eum ab actu deſiſtere, nec talẽ teſtẽ examinare debere, quia teſtis hic eo ipſo, quod falſum dixit, factus eſt infamis. *l. Lucius. ff. de his qui notan. infa. l. ſi quis maior. C. de tranſ.* Infamis aũt reiicitur. *l.* 3. §. *l. Iulia. l. quæſitũ. ff. de teſtib.* latiſſime Maſcar. *de probat. in verb. teſtis. concl.* 1356. Et expreſſe docetur, teſtẽ bene aduertere debere, ne falſitatẽ in deponendo cõmittat, nam ſi ſemel cõmiſerit, nunq̃ ei in aliquo fidẽ adhibendam. *c. puta.* 3. *qu.* 9. Si ergo ei nulla fides adhibeatur, fruſtra examinatur. Et ex his concludendum videtur, teſtem talem nõ examinandum.

pertiatur,nec id inconueniens esse existimo:
[vnde & iudicẽ vbi examinatur posse punire
falsariũ asseritur,vt ex Farin.*d.lo.*patet.] & hoc
in specie Cõmissario tribuit Damhoud.*d.loco.*
his verbis:Quando Cõmissarius in examinatio-
ne suę informationis expresse & aperte cõpe-
rit testem falsa fuisse locutũ,tunc poterit,imo
debebit eum apprehẽdere,& in carcerẽ con-
iicere. [secus vero si non notorie constaret,
sed processu opus esset,Farin.*d.l.nu.*42.*&* 43.]
14 Sed † anne hoc casu rescribere hæc ad Came-
ram,& ibidẽ pro alterius pœnæ impositione
supplicare debeat,quæritur? Damhoud.*d.loc.*
in ea videtur pesistere opinione , cõmittenti
hanc rem significandam. Dicit n. in carcerem
coniicendũ,vt à cõcilio vel magistratu punia-
15 tur. Quia † tamen hic carçer loco pœnæ hoc
tempore sufficit, eidẽ acquiescendũ putarẽ,
seruatis magistratui expresse aliis pœnis post
publicatas attestationes. [Faciũt huc quæ no-
tauit Prosp. Farin. *d.l.n.*33. hisce verbis : Am-
plia III. etiã in teste qui puta examinatur Flo-
rentiæ vigore literarũ remissorialium cõces-
sarum à iudice Romano: Nam si is testis in lo-
co vbi examinatur falsum deponat , poterit
puniri,non solũ à iudice illius loci,in quo fal-
sum deposuit,sed etiã à iudice,qui remissorias
cõcessit, etiam ꝙ neutri iudici, ratione origi-
nis,aut domicilii,subiectus sit,sic n. hanc quę-
stionẽ determinatã reperio, per Anan. *in ca.*1.
*n.*18.*vers.quærit hic,& ibi etiã* Butr.*n.*6.*vers.à quo*
*aũt puniatur testis.extra de crimin: fals.*Salyc. *in l.*
*nullum nu.*9.*vers.quod facit ad quæstionẽ*,& ibi et-
iam Bald. *n.*6.& Ioan.Sic.*n.*13.*C.de testib.* Mar-
sil.*in l. si. n.* 145.*ff.de iurisd. omn.iud.*Roland.*con-*
*sil.*12.*n.*4.5.*&* 6.*&* 8.*lib.*2. Bertach.*consil.*72.*nu.*
19.*lib.*1. Et est cõmunis. Quamuis Specu.*in tit.*
de test. §.1.*n.*45. arguat in hac quæstione pro &
contra, & deinde subdat, quod quidã dicunt
cõmitti arbitrio iudicis inspecta magnitudine
causæ, qualitate personarũ, & suspicione, &
sic reuera nihil firmat, prout aduerterũt Do-
ctores præcitati. Limita præcedentẽ amplia-
tionẽ duob. modis. Primo ꝙ punitus ab vno
ex istis iudicib. nõ potest puniri ab alio, vt per
Bald.*in d.l.nullum.n.*7. & ibi etiã Salycet.*nu.*10.
Io. Sichard. *n.*13. *C.de testib.* Secundo ꝙ quan-
do iudex cõcedens remissoriã punit,non pœ-
nam sui statuti, sed loci, in quo falsum depo-
suit, imponere debet, vt bene per Roland. *d.*
*consil.*12.*n.*7.*&* 8.*li.*2. Quæ aũt de falsariis dicta
sunt nõ habent locũ † in rusticis, nisi sint val-
de sagaces : nã hisce pœna lenitur , late Farin.
*qu.*67.*n.*81. An aũt non iuratus testis de falso
teneatur † vtrinq; disputatur, à Farin.*d.l.num.*
194.*& seq.* sed affirmatiua placet, quia falsum
etiã committitur cum nõ iuratur, alias ratio-
nes Doctores adferunt quę videri possunt *dd.*
ll.] Illud † quoq; hic in quæstionẽ venit, an Cõ- 16
missarius testes aliquot falsarios inueniẽs , ita
vt certo sibi persuasum habeat illos nihil pro-
bare , sed dicta eorũ reiici debere , hoc impe-
tranti significare (vt is aliũ idoneũ præsentet
in ipsius locũ) debeat ? Et videtur ꝙ non. Pri-
mo, quia hoc casu reuelat secretũ : ꝙ ipsi pro-
hibitũ. Secũdo, quia testes debet ꝑducere in
primo termino, eo.n.elapso via pręclusa. Ter-
tio, cũ in testes Camerę nominatos cõsensum
videatur vlteriores nõ admittendi videntur.
Quarto , hoc casu opus esset partiũ citatione,
ac nouo iuramẽto, ꝙ non solũ integrum actũ
retardat, sed ẽt parti cõtra quã maximos sum-
ptus generat. Quæ † licet speciẽ præ se ferant 17
veritatis maximã: Ego tamen hoc casu ita dis-
tinguendũ sentio. Quod aut alii plures adsunt
testes, & hoc non esse opus: ideo n. plures ad-
missi , vt deficiente vno, alius in ipsius locum
substitueretur. Aut non adsunt, & tunc licite
hoc facere eum posse, cum nusquã prohibitũ
reperiatur. Et † quia huius rei confirmatio ex 18
resolutione eorũ, quæ in contrarium allegata
sunt, dependet (nam iis repulsis hæc sententia
tuto loco cõsistit) ideo breuib. de hisce agen-
dum. Primo aũt sic responderi potest, negan-
do simpliciter, ipsum hoc casu reuelare secre-
tum. Quia si cõcedamus eum carceri aliquan-
do posse mancipari, sane hoc secreto vix fieri
potest, & tamen ex eo non exstruitur secreti
reuelatio. Ad secundũ ita respondendũ arbi-
tror, testes superuenientes durantib. dilatio-
nib. semper posse examinari : hinc sæpe testes
excusantes diu post terminum productionis
cõparent, & iurant ac deponunt. Sic similiter
ægroti post hunc plerumq; examinantur. Ad
tertiũ dico, ex supra traditis esse notũ, in cau-
sis ordinariis (secus enim in cõmissionibus ad

perpetuam rei memoriam, *vt supra lib. 1. hac parte dictum*) superaddi posse testes. Quartum sic refutatur, sufficere hoc partibus indicare, vel solum Adiunctum hoc casu vicē partium supplere, prout in actu, quando domi examinandi, fieri videmus, & ita nullæ ipsis expensę causantur.

CAPVT XXVI.

De teste vacillante, vel variante.

SVMMARIA.

1 *Vacillans testis à falsario quid differat.*
2 *Vacillans testis, quibus afficiendus pœnis sit?*
3 *Vacillante teste Commissarij officium quod?*
4 *Vacillandi modus & circumstantiæ omnes Rotulo inserendæ sunt.*
a *Testis varius & vacillans de falso punitur.*

PRoximi falsariis testibus sunt vacillantes, [quorū descriptiones videri possunt apud Farin. *de oppos. cont. test. q. 67. n. 10. 11. & 12.* vbi recte notat Doctores hæc verba variare & vacillare sæpe confundere, quamuis re ipsa differant, vt ex descriptione vtriusq; patet, &] in
1 eo † differre videntur, quod illi notorie peccent & falsum cōmittant; hi recte sub vulpina pelle Cōmissario fucum facere studeant. Sunt enim testes quidam ita astuti, vt nisi Cōmissarius recte ipsis retia tendat, ita depositionem variando proponant, vt vix dolus animaduerti possit. Quod ergo hic Cōmissarii sit offici-
2 um, quæritur? Et iure communi inspecto † torturæ posse subiici arbitrantur Doctores. *l. nullum. 17. C. de testib. in fin. l. presbyteri 8. C. de Episcop. & Cleric.* prout supra *lib. 3. part. 1.* ostensum est. Quia tamen id hodie (vt ibidem dictum est) in desuetudinem abiit, nec Commissario proprie cōpetat hæc pœna, vt expresse in hac nostra specie declarat Damh. *in prax. ciuili cap. 70. num. 78. hisce verbis*: quando testis vacillat aut variat, hoc est, quādo ipse aut dubitat, aut dubie, aut timide loquitur, dicendo, nunc istud, nunc illud, sine certa assertione, vnde non potest certa scientia ac resolutio haberi: tunc iudex, sed non Cōmissarius, poterit talē versipellem (dummodo persona vilis sit) ad torturā rapere, & simul eundem torquere, vt saltem hoc modo ab ipso veritatē extorqueat, quam leuiter elicere non potuit. Hæc Damb.
3 Ego† suadeo Commissario, vt hic testi primo errorem ob oculos ponat, [dicatq; testem variū puniri de falso, *l. qui falso. ff. de testib.* de quo a latissime Prosp. Farin. *in oppos. cont. test. quæst. 66. num. 56.* Et in specie de vacillante. *num. 57.* promdeq;] vt rectius dicat dilig ēter hortetur, sub pœna pecuniaria aut carceris, & simulet se eo nomine ad magistratū mittere: ad has n. admonitiones, testes vacillantes diu multumque nolentes deponere errore confesso & veniā deprecata, rite deposuisse scio. Et licet hic ita se corrigat: tamen † vt iudex & partes quid 4
de huius testis depositione iudicare & quanta fides adhibeatur, cognoscere possint, omnes circumstantias Rotulo inserendas necessariū esse iudico: ita vt modum vacillādi, quantum fieri potest, exprimat; scil. quia dubitando & tremendo, vel stupendo præ nimio timore loquebatur, vel pallidus efficiebatur. Quod vt maiorem fidem faciat, consultum aliqui iudicant, & Adiunctum debere scribere, sibi etiam visum fuisse vacillare testem.

CAPVT XXVII.

De correctione, & quando illa admittenda.

SVMMARIA.

1 *Corrigere dictum suum, an testi permissum? & nu. 2.*
3 *Corrigere dictum suum testis in continenti debet.*
4 *In continenti corrigere dictum quando testis dicatur: & numero 5. 6. 7. 8. & 9. aliquot diuersæ DD. opiniones recensentur.*
10 *Corrigere dictū suum cupiente teste, quod Commissarij officium sit?*
11 *Commissarius an casu, quo testis dictum suum correxit, primum delere, & in eius locum secundum subrogare possit?*
a *Correctio testis non facile admittenda.*
b *Correctio an nouum iuramentum exigat,*

MEndacii & † vacillationis pœnas quidā 1
testem effugere posse arbitrantur, si suū dictum corrigat, prout supra aliquoties indicatum: An ergo & quando correctio admittenda, hoc capite tractandum. Et † habere lo- 2
cum leges & Dd. vnanimi consensu concludunt. Dd. & gloss. *in §. quia vero multi. in auth. de testib.* Rota *decision. 293. si testis in nouis.* Tiraquell. *in tract. de retract. conuent. §. 1. gloss. 5. nu. 18.* vbi more suo plures allegat. [quod tamen ita accipiendum, ne temere hoc admittat † Cō- a
missarius, late Prosp. Farin. *de opposit. cont. test. quæst.*

*queſt.66.nu.*274.vbi in præcedentibus & ſeq.
hoc latius perſequitur, quem omnino vide.]
3 Quando aũt quæritur? Et †non ex interuallo.
c.cum cauſam,ext.de teſtib. Cyn.*in auth.qui ſemel,*
*C.de probat.*Damh.*cap.*166.*n.*18.*praxi ciuili.* Ra-
tio,quia alias ex poſt facto,per talẽ correctio-
nem ſe ſupectum faceret. Damh. *cap.*70.*num.*
26. Sed in continenti debere fieri Dd.volunt.
Sichard. *in d.authent.qui ſemel.C.de probat.n.*17.
Tiraquell. *d. loco.* vbi per integram gloſſ. eius
rei hanc rationem reddit, quod quæ inconti-
nenti fiant,in ipſo actu fieri cenſeantur. Nec
in eo vlla eſt difficultas: In hoc aũt nodus re-
4 ſidet, quomodo † hoc in continenti intelli-
gendum, varia enim ſunt hac de re Dd. iudi-
cia? Ac videbatur dicendum hoc intelligen-
dum, antequam à Cõmiſſario decedat: Nam
in continenti dicitur, cum ad nullum alium
actum acceditur, vt in ſtipulatione.*l.*137.*conti-
nuus.de verb.obligation.* In teſtamentis *l.hac con-
ſultiſsima.C.de teſtament.in princip.* Et in hac ſen-
tentia quoad noſtrum actum aliquos fuiſſe
teſtatur Sichard.*in l.optimam.num.*31. *C.de con-
5 trah.& commit.ſtipula.* † Alii ſic,vt tunc intelli-
gatur, ſi nondum cum aliqua partium ſit lo-
cutus.Damh.*d.cap.*70.*nu.*26.Hartman.*practic.
6 obſeruat.*20.*titul.*18.Sichard.*d.loco.* Nonnulli,†
antequam à loco vbi examinatus eſt decedat.
Damh. *d.loco.* quod & probabilem habet ra-
7 tionem. Alii † ad diem reſtringunt, vt hodie
deponens ſequenti die poſſit venire & decla-
rare ſuum dictum. argument. *gloſſ. in l. plane.
§.ſi eadem res. in verſ. oſtendit. de legat.* 1. Alexan.
in l. qui bona.§.ſi quis ſtipulatus.de verb.oblig. Ber-
tach. *in verb.teſtis repetitio.* Quod iuuatur hoc
fundamento: quia in cõtinenti dicitur etiam
quod ſit poſt diem. Gothofr. *ad d. l.* 1.*§.qui præ-
8 ſens.ff.de verb.oblig.* Reliqui † latius hoc accipi-
unt,& arbitrantur ſufficere,ſi fiat durante in-
ſtantia, ſuper qua deponeret, id eſt, ante ſen-
9 tentiam. refert Sichard. *d.loc.* Quæ † cum va-
ria ſint, Commiſſarii arbitrio relinquo. Vt au-
tem modum, quomodo ſcilicet hoc poſſit, ſi-
bi cognitum habeat, verba Sichardi pulchre
hanc rem explicantis adiicere libet. Inquit is
dicto loco; Vos ex authoritate gloſſæ & æqui-
tatis diceris, pro qualitate perſonæ, fide & di-
gnitate eius æſtimandum eſſe, an in cõtinenti
reuocarit, & ſic iudicium non eſſet capien-
dum ex tempore, quam cito aut tarde teſtis
reuocaret dictum erroneum, ſed tantum ex
conditione perſonæ reuocantis, vtpote ſi ali-
quis ſit teſtis omni exceptione maior, magnæ
authoritatis & fidei, is poſſit, poſtquam di-
greſſus eſſet à Commiſſario, poſt interuallum
temporis etiam reuocare dictum, reſtringe-
re, vel aliquid adiicere. Et habet illa adiectio
etiam facta ab iniurato teſte, pondus & ro-
bur iuſtæ teſtificationis, quia refertur ad iu-
ramentum prius factum, vt ſic vigore prioris
iuramenti dicatur illam mutationem vel acti-
onem feciſſe. Si autem ſit teſtis dilutioris fi-
dei, vt lex vocat, certo illo digreſſo ſemel à
Commiſſario, cum habuit poteſtatem col-
loquendi cum partibus, & ſic ſubeſt metus
ſubornationis propter qualitatem perſonæ,
non habeo ei fidem, Menoch.*de arbit. caſ.*9.*&
ſeqq.latiſſ.* & ita vidi practicatum in maxima
cauſa, quam non nomino. Si ergo poſt hæc
præfinita tempora compareat, & ſuam de-
poſitionem corrigere velit, Commiſſarius
licite illum repellet. Quod † autem Com- 10
miſſarii ſit officium cum reuertitur, quæri
poteſt? Circa duo eſſe occupatum poſt alios
arbitratur Wormbſer. primo, vt de nouo
iureiurando aſtringat teſtem, cum primum
iuramentum non ſufficiat. Secundo, vt quæ-
rat ex teſte, an cum parte ſit locutus. *in practicis
obſeruat. tit.*18.*obſeruat.* 20. Licet autem facile
conceſſerim ſecundum, tamen valde de pri-
mo dubito, ex ea ratione: Quod ea quæ in cõ-
tinenti fiunt, cenſeantur eſſe eadem, nec no-
uum factũ in illis requiratur, vt ex exẽplis ſu-
pra adductis manifeſtiſſime conſtat, ac latius
per ea quæ Tiraqu. *ſupra allegato loco* tradit, cõ-
firmatur. Ad iuramentum ergo de nouo teſti
ꝓponendum nõ cogi Commiſſariũ arbitror.
[Nam licet Farin. *d.tract.qu.*74.*nu.*47. velit, ſi
contingat teſtẽ pluries examinari † & repeti b
opus eſſe, vt idem teſtis iterato iuret, per *cap.
fraternitatis inſi.& ibi DD. de teſtib.* tamen *n.*50.
dicit hoc nõ ꝓcedere.] Illud nũc in quæſtionẽ
venit, † ſi tẽpore oportuno correctionẽ inter- 11
ponat, an ne hoc caſu Cõmiſſarius priorẽ ipſi-
us depoſitionẽ penitus delere, & in ipſius locũ
aliã correctã ſurrogare, an vtramq; ſuo loco

relinquere cogatur: quam mem verbis Damh. declarare visum fuit. Inquit is *d.cap.166.nu.18.* Correctio in cõtinenti facta, debet à Cõmissario recipi & scribi sub prima depositione, dicendo: Quod testis ad mentẽ reuersus, & ad certiorem memoriam actus dixerit, & corrigendo deposuerit, quæ sequuntur. Et idem Damhoud. dilucidius *d. cap. 70. num. 25.* hisce verbis scribit: Et quamuis testis (vt diximus) sua deposita corrigere potest: Commissarius tamen eam depositionem testis prius factam non corriget, nec mutabit, sed eandem priorem depositionem simul scriptam seruabit, & eidem correctionẽ postea factam ascribet, adiungens simul & tempus, quando testis eã correctionem fecit, & etiam causam, cur eam correctionem fecerit.

CAPVT XXVIII.

Quomodo & qua ratione dicta testiũ à Commissario excipienda & scribenda?

SVMMARIA.

1 *Responsio testis scribis dictanda est à Commissario.*
2 *Descriptio responsionis quare facienda sit?*
3 *Dictum testis magna cura & diligentia conscribendum est.*
4 *Dicto testis repetito, an Commissarius secundi huius dicti formalia rursus dictare debeat, an vero ad primum se referre sufficiat, & num. 5. ac 6.*
6 *Vnius testis depositio an ad alterius depositionem referri possit? & pro Affirmatiua.*
7 *Pro Negatiua.*
8 *Iudex de testium verbis non minus, quam legibus disputat.*
9 *Verba testium formalia scribenda sunt.*
10 *Verum articulum dixisse testem scribere periculosum.*
11 *Sufficio colligitur ex eo, an testes vnum sermonem vel diuersum proferant.*
12 *Dicta testium extensiue scribi debent.*
13 *Verborum qualitate nullum fidei ac mentis testimonium maius est.*
14 *Dicta testium diminutiue scribens, ita vt aliquod verbum conticuerit, pœnam falsi euitare haud potest.*

EA quæ hucusque tradita sunt, eo proprie spectant, vt Commissarius verã & genuinam sententiam ex testib. percipiat: Cum aũt illud non sufficiat, consequenter, quomodo recte prolata à testibus cõcipere & in scriptis
1 redigere debeat, tractandũ est. Modus † ergo scribendi talis vulgo obseruatur: Cõmissarius testem eo, quo supra dictum modo, quærens, responsionem vrget, & audita, ipso assidente & auscultante dictat eam scribæ & adiuncto, & in continenti testi dictata prælegit. Descri-
ptio † autẽ ideo facienda, quia alioquin curia 2
aut iudex non posset quicquã ex depositis legitime iudicare, & processus haberetur defectuosus. Damhoud. *in praxi rer. ciuil. c. 170. n. 32.*
In † hisce autẽ conscribendis habenda est ma- 3
gna prudentia, & diligens cautio, vt idioma, & modum loquendi testium, quã proxime poterit, imitetur, & iisdẽ vtatur terminis, quib. testis in deponendo vsus fuit, vnde gloss. *ad styl. Parlam. Paris. part. 2. de modo process. inquisitor. siue commissar.* dicit: Scripta depositione debet facere legi depositionem ipsi testi, ita quod possit se corrigere, si errauerit, vel etiam scriptor qui scripsit: igitur tota cura & diligentia debet ab ipsis Cõmissariis adhiberi circa processum, & examinationem testium faciendã, si volunt honorem seruare, & periculum animarum euitare. Ne ergo quid desit Commissario, & vt honos ipsi seruetur, instructio tradenda est. Circa quod illud in quæstionẽ ve-
nit, an † verba formalia dictare debeat, an ve- 4
ro cum eadem cum priorib. esse videat, se ad
illa referre possit? Ego † in hoc articulo ali- 5
quot casus statuendos cẽseo. Aut enim testis in vno articulo simile factũ continente, plane idem quod in priori deposuit paulo ante, & hanc secundã depositionẽ non necessario esse scribendam, sed referendam arbitror, cũ hoc casu temporis & sumptuum ratio haberi debeat. Vel agitur de teste referente se ad priorem depositionem cum repetitur, & quia de eo satis supra parte 1. dictum, ea hic non repeto, sed breuitatis gratia eo lectorem remit-
to. Aut † quæritur de alterius testis depositi- 6
one: veluti an Cõmissarius scribere possit, secundus testis dixit vt prim⁹, vel magister Paul. dicit & deponit idẽ quod magister Iodocus. Damh. *d. loc. n. 33.* Et sane fuerunt multi in illa opinione, hanc descriptionẽ relationis licitã atq; permissam esse. Bald. *in t. de pac. const. §. hoc om. & in l. ex facto. §. fin. ff. de vulg. & pupill. subst. Ias. in l. si pœna §. si putem. num. 3. ff. de cond. indeb.* Ioa. And. & Abb. *n. 3. in c. nihil. de verb. signif.* Quę & hac ꝓbabili nititur ratione: cũ frustra fiat ꝑ plura, quod potest per pauciora: maxime hic, vbi

vbi in examinatione testium immensi sum-
ptus requiruntur, qui hac relatione euitan-
tur. Cui & illud suffragatur, quod iudex eo
ipso adiuuatur, Domini Camerales præser-
tim, ne scilicet tantum dictorum testium cu-
mulum extrahere, & postea cum magna tem-
poris iactura in senatu, antequam ad decisio-
7 nem ipsam accedant, referre cogantur. † In
contrariam tamen rationes & Dd. authori-
tates, & communis vsus recessit sententiam.
Ratio prima, quia idem testis non potest se
referre ad priorem depositionem, si iterato
examinetur, vt supra diximus. Ergo multo mi-
8 nus ad alterius. Secunda, † quia iudex de testi-
um dictis, vt supra *lib. 1. part. 1.* monui, de ver-
bis non minus, quam legibus disputat. Cum
ergo vnum verbum & minima circumstantia
sæpe totum factum mutet, ideo talis relatio
fieri nequit: nam nunquam diuersi testes ita
similia deponunt, quin verba diuersa pronũ-
cient. Cum ergo alia verba aliis maiorem em-
phasin habeant, recte ea annotari debent.
9 † Tertio, & hæc sententia iuuatur eo, quod
dicitur, verba testium formalia esse scriben-
da, vt præter supradictos tradit Horst. *in Tri-*
10 *bo. lib. 4. tit. 26.* † Et id adeo verum arbitrantur,
vt negent, Commissarium posse scribere, te-
stem articulum verum dixisse, vt egregie hoc
declarat gl. *ad styl. Cur. d. loco his verbis.* Cauere
debet Commissarius, quod scribi non faciat,
quod articulum verum dixerit, nisi eidem ap-
pareat manifeste, quod per ea quæ dicit, talis
articulus, & omnia, quæ in eodem continen-
tur; sint vera, puta de omnibus contentis in
articulo reddat causam sui dicti, puta quia vi-
dit, & sic de aliis sensibus corporis. Sed hoc
non bene addiscunt inexperti, qui semper
scribi faciunt, dicit verum, & postmodum
quando interrogatur de causis, nihil vel mo-
dicum deponunt, nec sufficientes causas red-
dunt: & tales Commissarii in magno pericu-
lo animas suas ponunt, quia iudices videntes
inquæstas, & iudicantes, multum ponderant
dicere articulum verum. Sed Commissarii,
qui non consueuerunt facere inquæstas, non
faciunt vim, neque sciunt facere in scriben-
do, nec etiam interrogando nisi verum dicit,
& credit, nec etiam de circumstantiis sciunt
interrogare. [Cõueniunt hisce notata Prosp.
Farin. *de opposit. cont. testes quæst. 80. n. 99.* vbi sic
inquit: opponitur 39. contra testes, quod non
sunt examinati per extensum, ideo non pro-
bant, secundum Host. *in c. nihil obstat. n. 6. & 7.*
de verb. signif. vbi arguit de lege ad testẽ, quod
sicut lex est scribenda per consequentiam li-
terarum, & non abbreuiata, vt falsitas euite-
tur, *l. 1. §. fin. ff. de vet. iur. enuc.* ita etiam est scri-
benda depositio testis, in qua maius est peri-
culum, quam in scriptura legis, cuius restat
exemplar, ad quod potest haberi recursus. *c.*
vt veterum. 8. dist. sed testimonii nullum aliud
restat exemplar, quam scriptura Notarii, ideo
magis consulendum & prouidendum, quam
in scriptura legis, arg. text. *in c. quiescamus 42.*
distinct. & in l. 1. §. 3. ff. de Carbon. edic. Et Hostiens.
sic dicentem referendo secuti sunt ibi Ioann.
And. *n. 3. in fin. vers. item ipse* Henr. Boick. An-
ton. de But. *n. 3. ad fin. verb. ideo credo.* Zabar. *n. 1.*
ad fin. vers. Sicut etiã debet fieri descriptio legis, &c.
Abb. *n. 3. ad fin.* & *ibi in addit. lit.* F. Spec. *in tit. de*
teste. § nunc tractandum. n. 8. vers. cautionem quoq;.
Iacob. Ægid. *in tract. de test. n. 25.* vbi dicit ꝙ ma-
lefaciunt Tabelliones non scribendo dictum
testis extensum etiam longum, prout ipse te-
stis dixit, volendo euitare laborem. Rebuff.
in tract. de testib. tit. 1. gl. 10. num. 69. Alex. Striat. *in*
pract. cap. 16. n. 44. & n. 47.] † Quarto hisce addi- 11
tur, si hoc admitteretur, frustra doceri à Dd.
Ex eo, an testes vnum sermonem, vel diuer-
sum proferant, suspicionem colligi. vt post
Spec. *in tit. de teste in §. 1. vers. item quod testes.* Bar.
in l. 3. §. & ideo. per illum text. ff. de test. Alex. *consil.*
120. incip pond. narr. col. pen. in 5. volum. tradit Zas.
cons. 3. n. 47. lib. 2. Sequetur ergo † Commissa- 12
rius sententiam Dd. communiter approba-
tam: quæ est, dicta testium extensiue debere
scribi. And. de Butr. *in c. nihil. de verb. signif.* Spe-
cul. *in tit. de teste. §. nunc tract.* & Ioan. And. *ad*
eund. §. si vero. Ratio: † quia nullum est maius fi- 13
dei ac mentis testimonium, quam qualitas
inspecta verborum. Bald. *in rub. extr. de testibus.*
adducens id quod dici solet: Loquere, & co-
gnoscam te. *c. legimus. 93. dist. l. is qui ff. de iureiur.*
Bald. *in l. volunt. C. de fideic. per l. liberto. §. pen. ff. de*
ann. leg. l. 1. ff. de mag. conu. Nam verborum qua-
litas potest etiam multoties comprehendere

de, recte etiam ab ipsius Commissario. Gail.
lib.1.obseru. 82.*num.* 5. *& obseru.* 101.*num.*16.&
traditum est supra. Si itaque tale quid acci-
dat, Commissarius testem iterum ad se voca-
4 bit. † Quæritur autem an tabellario ad hanc
rem iurato opus sit? Et videbatur dicendum
quod sic: Quia eædem rationes, quæ in teste
primo citando obtinent, hic etiam locum
habent. Eo tamen non obstante contrarium
est verius. Ille enim actus, per quem ita repe-
tendo vocantur, non dicitur proprie citatio,
& per consequens non opus est ipsius execu-
5 tione solenni. † Citationem autem non dici
ex eo apparet, quod ea non esse hic opus oẽs
tradunt, vt præter supra de repetitione alle-
gatos, docet Gail.*obs.*101.*num.*10.*lib.*1. Grau.*ad
Vestr.c.2.lib.6.n.*31. [& hanc opinionẽ sequun-
tur adducti à Farin.*q.*72.*nu.*67. vbi tamen mi-
nus recte *n.*67. ab ea recedit. Nã superfluũ est
hic noua interrogatoria exhibere, & si Com-
missarius parti hoc significaret, deberet ali-
quo modo reuelare depositionẽ testis, quod
ipsi ante publicationẽ est inhibitum.] Quia,
qui declarat, nihil noui statuit. *l. hered. palam.
§. si quid post. de testam.* glos. & Dd. *in l. fin. C. de te-
6 stib.* † Cum autem nulla fere declaratio fit,
quin testes vel plane venire recusent, vel à
Domino de nouo relaxationem iuramenti
fieri debere existiment, & antequam id fiat,
comparere detrectent, quæstio hæc necessa-
rio discutienda, an scilicet hoc casu cogi pos-
sint? Et cum idem hic sit actus cum priori,
7 †his exceptionibus reiectis, mandatis pœna-
libus contra eos procedendum arbitror, te-
stis enim potest cogi, vt dictum suum decla-
8 ret.† An autem hi Testes de nouo iureiuran-
do astringendi sint, quæritur? Et videbatur
dicendum, quod sic: quia post finitum dictũ
Testis functus est officio, ac per consequens
iuramentũ expirauit, [pro quo facere viden-
tur, quæ ex Farin.*cap.præcedenti* 27.*sub n.* 10.*no-
taui lit.* B.] Cõtrarium tamen est verius ex prę-
dicta ratione, quod nihil noui videatur cum
ipso teste peragi. Cui accedit, quod non te-
mere iuramenta sint repetenda; idque pro-
pter metum periurii: Hancque sententiam
præter Dd. supra de repetitione adductos se-
quitur Gail. *d. loco.* Hartm. *obseru.* 20. *tit.* 18. *lib.*
1.† Quia tamen testes se absolutos à iuramen- 9
to putant, quamprimum ipsis silentium im-
positum, recte faciet Commissarius, † si ipsos 10
ante declarationem moneat, vt sub præstito
prius iuramento stipulata manu, se ad inter-
rogata responsuros promittant. An autem &
Partes hic citandę quæritur: Breuiter respon-
deo, ex prædictis causis, Partium citatione
nõ esse opus. Cui & illa adiungi potest: Quod
Adiunctus hoc casu Partem præsentet. Illud
etiam † ad extremum in quæstionem venit, 11
an si Adiunctus, antequam repetitio fiat, ad
principalem eam faciendam scribere velit, à
Commissario hoc impediri possit? Scio illud
contigisse, & Commissarium sub pœna ipsi
iniunxisse, ne faceret. & recte. Sufficit enim
Adiunctum Rotulo hoc ex allegatis à Com-
missario causis factum esse attestari. Declara-
tionem † autem hanc Testium Commissarius 12
post alias omnes attestationes scribet: nec di-
ctum prius declarandum delebit, aut immu-
tabit. Idque ideo, quo iudex animaduertere
possit, an iustam declarationis petendæ cau-
sam habuerit, necne? Quo & ea, quæ supra de
correctione Testium dicta sunt, spectant.

CAPVT XXXI.

Quæ Commissarius in personis domi examinandis obseruare cogatur.

SVMMARIA.

1 *Domi cum examinandi testes sunt, quod Commissarii officium sit?*
2 *Domi cum examinandi testes sunt, an partes ad videndum præstari iuramentum citandæ sint?*
3 *Domi examinandis testibus, Commissarius quid in mandatis habeat, exponere debet.*
4 *Persona ad examen non requisita à loco, vbi examen perfici debet, remouenda sunt.*
5 *Contumacia testium domi examinandorum exemplum.*
a *Testis in articulo mortis sine citatione examinatus non probat.*
b *Testis ægrotus non semper vno actu examinandus.*

CVm supra sæpius attigerimus, quasdam personas domi examinandas, [de quibus Farinac. *quæstione* 77. *numero* 201. *& sequente,*] de iis hoc loco (quia plerumque finito alio examine exaudiuntur) & quæ Commissarius circa

circa illud attendere debeat, videndum. Pri-
1 mum † ergo illud monendum, Commissarios sæpe Notarium deputare ad examinandum domi testes: prout anno 1551. in ardua causa factum legi. quod tamen an ipsi licitum sit, ex iis, quæ supra de subdelegatione *part. 1. lib. 3.* dicta sunt, facile decidi potest: quando ipsemet actum perficit, denunciabit mature Testibus, vt sibi hora significetur. Quæri-
2 tur † autem, an Partes hoc casu ad videndum præstari iuarmentum citari debeant? Et licet communiter velint, quod sic. *in l. ad egreg. de iureiurand.* [vide allegatos apud Farin. *de oppos. cont. test. q. 62. n. 69.* sic & in simili volunt, quod
a testis in articulo mortis † examinatus non probet, nisi formiter fuerit examinatus, & Parte citata, Prosp. Farin. *d. l. q. 80. n. 113.* Et hanc opinionem videntur secuti in causa Fiscal contra Würtenberg. *de quo form. 2. part. vlt. tit. 3.*] Cum tamen hic adiunctus in harum locum succedat, ipsius præsentiam sufficere arbitramur. [Huic cõuenit quod multi arbitrantur, quando mulier egregia in domo sua examinatur, ad tale examen partem non citandam, allegati à Farin. *in oppos. cont. test. q. 72. n. 68.* id attestantur. Quamuis, *n. 64.* contrariam dicat
3 veriorem & saniorem.] Ad locum † autem vbi ventum est, significabit personę examinandę, an, & quando sibi integrũ sit hunc actum peragi. Tempore ergo cõstituto accedente, Cõmissarius ea quæ in mandatis habet, exponit, & commissionem eo, quo in pręcedenti parte dictum est modo, in præsentia adiuncti, &
4 scribæ, prælegit. Curabit † autem, vt in loco, vbi examen perficiendum, ipsi cum teste sint soli, & cæteræ personæ ad hunc actum non requisitæ, ex eodem conclaui, donec examen absolutum fuerit, remoueantur. Dico, cum examen ipsum perficiendum. Nam in præludiis alios sæpissime admittere cogitur. Illustres enim personæ consiliarios secum adducunt, qui nomine ipsorum ante præstitum iuramentum varia petere solent: quibus quin
5 audientia dari debeat, non est dubium. Sed † si hic contumacia appareat, quid faciendum quæritur? Quæ res exemplo declaranda. Scio enim Commissario aliquando euenisse, vt cum principis Cancellarium, ob morbum se excusantem, domi examinare statuisset: & eo venisset, scribamque ad ædes testis misisset, negatum à familia Cancellarium esse domi, sed peregre profectum affirmatum. Scriba cum id Commissario retulisset, rursus eo missus, & quantumuis ipse instaret; eodem tamen responso, quo antea ablegatus fuit. Commissarius cum manifestum mendacium esse videret, considerando morbum ab illo fuisse allegatum, postridie rursum ædes accessit, & aliam personam ex familia reperiens, ex ea quæsiuit de Cancellario, à qua ipsi respondetur, illum decumbere: cumque vlterius quæreret, an neminem secum haberet? ait filium. Qui cum accerseretur ad petitionem ipsius, vt patri hæc referret, patrem adit, & ab eo horam sextam matutinam Commissario constitutam renunciat. Quo tempore cum reuerteretur Commissarius, ei responsum fuit Cancellarium peregre abiisse. Et quamuis Commissarius iterato, & sæpius instaret: aliud tamen responsum impetrare non potuit. In dubio itaq; constitutus, cum in hospitio de morbo Cancellarii quæreret, significatum ei fuit, Cancellarium nunquam ægrotasse. Itaque infecta re discedere coactus fuit. Stricto iure inspecto, sumptibus ita friuolas exceptiones prætendentis hos inobedientes puniendos suaderem, qui fucum sic Cæsar. Maiestat. Commissario facere non erubescunt. Exempla hisce similia plura recensere non esset difficile, quæ breuitatis gratia
prætereo. [Si tamen ægrotus domi † exami- b
nandus, qui ob morbum nõ simul potest deponere, tempus ipsi indulgendum, idque sæpius, si petatur, vt factum in causa Marggrauische Calbergische Vormundt contra Chur-fürstliche Pfaltz/ *de quo form. 3. 1. lib. c. 13.*]

CAPVT XXXII.

De Rotulo, & quæ ei inserenda.

SVMMARIA.

1 *Commissarius omnia, quæ acta sunt, describere debet.*
2 *Modus & forma describendi ea, quæ in examine acta sunt.*
3 *Nomen testis, dicto eiusdem præponendum est.*
4 *Testis, à qua parte productus sit, Rotulo debet inseri.*
5 *Vacillatio, & modus eiusdem Rotulo inserendus est.*

1 Mon

6 *Muto & surdo examinato signa illa, quibus responsio facta est, Rotulo inserenda sunt.*
7 *Dies examinis, an Rotulo inserendus sit.*
8 *Pro affirmatiua.*
9 *Pro negatiua.*
a *Citationis si non fiat in commissione mentio testis videtur proprio motu deposuisse.*
b *Testium dicta completa esse debent.*

1 FInaliter illud sciendum, † Commissarium
omnia, quę acta sunt, ad eum modum, qui
supra parte prima in genere declaratus est,
2 describere debere. In specie † autem in hoc
puncto sequentia requiruntur. Primo: vt scri-
batur [citatum esse testem. Si enim de citatio-
a ne † non dicatur, testis videtur proprio motu
deposuisse, Paulus Merenda *in cons. matr. 86. n.*
52. Deinde subiiciatur eius] iuramentum, & id
formaliter: vt & tempus præstiti iuramenti:
prout supra hoc libro de iurament. test. fusius
3 à nobis explicatum. † Secundo, nomen cuius-
que testis & cognomen præfiget ipsius dictis
eo modo, quo deposuit, vt cognoscatur ab a-
liis. glossa *ad styl. Curiæ Parisiens. part. 2. tit. de pro-*
4 *cess. Commissar. in verb. item le choses.* † Tertio, si
ab vtraq; parte producantur, à qua parte hic
vel ille productus sit, & super quibus articulis
5 gloss. *d. loco.* Quarto † supra diximus tam a Cō-
missario, quā ab Adiuncto debere vacillatio-
nem & modū vacillandi Rotulo inseri: quod
6 hic repetitum volumus. † Quinto, similiter
supra attigimus, si mutus vel surdus exami-
nandus, signa, quibus surdus interrogatur &
ea, quibus mutus respondet, in specie asscri-
benda: de quibus late Mascard. *de probat. in*
7 *verb. mutus.* Ad extremum † supra *part. 1. lib. 6.*
de Rotuli confectione, in genere quęsiuimus
de die, an is asscribendus, & ibidem nos hoc
loco latius quid acturos promisimus. Quid
ergo de hac quæstione statuendum, breuibus
8 dicemus † Sunt quidem aliqui in illa opinio-
ne, diem apponendum. glos. *ad d. stylum Curiæ,*
quę male facere omittentes Commissarios reddit.
Quæ sententia etiam hisce rationibus niti vi-
detur. Primo, quod acta plerumque cum die
debeant scribi. Secundo, illud hic eo magis
locum habere: quia ex appositione huius diei
videt iudex, quid quoquo die effecerit Com-
missarius: & sic an diligentia adhibita, necne?
Tertio idem iudex ex eo cognoscit, an actus
aliqui per Commissarium expediti diebus fe-
riatis, qui non nisi diebus profestis exercen-
di, quorum ratione attestationes vitiantur: vt
supra diximus. † Contrarium tamen aliquos 9
practicare inquit Bart. *l. si quando. n. 4. de te-*
stibus. quod nunquam faciunt scribi diem, vel
locum, in quo examinantur testes: sed solum-
modo diem & locum iuramenti. Et hoc mihi
(inquit Bartol.) placet, & ita practicatur. Idem
notat Bald. *in l. gesta. de re iudic.* Nec hic refra-
gatur, quod supra ex gloss. *ad styl. Curiæ* addu-
ctum. Licet enim illa dicat, Commissarium
male facere: attestationes tamen nihilomi-
nus esse validas, sequentia ipsius verba (quæ,
quia hanc rem egregie illustrant, addere non
inutile esse existimaui) testantur. Quandoq;,
inquit, Commissarii omittunt ponere tem-
pus depositionis, & male: sed tunc quærren-
dum est, prout est possibile inuenire: quia vi-
dendum est tempus productionis testium, si
sit in processu: vel si non sit tempus, videnda
est commissio, & mandatum commissionis,
vel plurium commissionum, si sint plures: &
tempus, quo recesserunt Commissarii, & cō-
cluserunt in causa, vel etiam quando repro-
bationes testium additę fuerunt contra testes
productos, & sic considerato tempore com-
missionis, & fine processus, satis poterit appa-
rere, quo tempore fuerint testes examinati:
vel circa quod tempus. Circa etiam alia po-
test coniecturari tempus depositionis, prout
discretus reputator poterit coniecturare. [Ad
extremum † integrum dictum conscribat: b
Nam examinatio testis non completa
non probat. Mascard. *de probat.*
conclus. 682.]

causa Sulzer contra Fleckenstein / mandati p
9 relaxando captiuo; anno 1588.] Ac † superat,
quæ dici possunt in contrarium, Spec. *de probat. §. videndũ restat. vers. quarto per euidentiam.*
Alex. *cons.* 134. *n.* 14. *vol.* 2. Mandel. *cons.* 134. *n.* 54.
10 *lib.* 2. Hinc † & traditur: quod iudex in causa
appellationis possit locum inspicere, & ex eius inspectione sententiam priorem contra
alias probationes reformare, vt post multos
alios nouissime tradidit Fab. Turrett. *cons.* 36.
nu. 37. 38. 39. [Asinius in d. singul. execut. tractat. *cap.* 207. §. 7 *num.* 1. post Bart. & Alexand.
Et ne quis hæc tanquam generalia, ad nostrũ
institutum non pertinere, arbitretur:] In spe-
11 cie † in hoc nostro proposito, quia circa probationes terminorũ maxime in Camera versari solet, ad eos docẽdos optima dicitur probatio. glos. *singul. in l. stipulatio illa. §. hic quoq; ff. de verb. obligat.* Bartol. *l. de ætate. vers. sed iuxta de minor.* Mynsing. *respons.* 16. *n.* 44. *decad.* 2. [q̃ vt
adhuc specialius illucescat, in hac materia,]
adfert ocularis inspectio sequentibus personis maximum lumen, iudici, parti, Commis-
12 sario, & Testibus. Iudici, † vt ex descriptione
locorũ distantias & situm eorundẽ tanto melius dispicere atque congnoscere possit. Hinc
plerumque ad informationem iudicis fiunt:
facilius enim & rectius percipimus, quæ nobis quadam pagella ob oculos ponuntur. Et
13 hoc † adeo verum est, vt sciam iudices Camerales sępissime etiam post sententiam, in puncto executionis ex officio proferre iniunxisse:
prout factum in causa Rotenburg contra Ho-
14 henlohe. Partibus † autẽ ex oculari inspectione hæc nascitur vtilitas, vt ex situ locorum omnes circumstantias recte intueantur, & maiori cum fructu tam ante, quam post ipsum actum commissionis, cui hæc adiungitur, vti
possint. Ante: præsertim pars, contra quam
fit, vt interrogatoria quædam addat, quædam
demat, id quod sibi in ipsa publicatione commissionis reseruat: prout id fieri vidi, & dictũ
15 supra *par.* 1. Post ipsam † commissionẽ in processu causæ ea vtuntur vtriusq; partis aduocati, iisq; magnam adfert lucem in deductione
probationis: quam vulgo Probationschrifft
vocant. Et id adeo verum est, vt sciam aduocatos sine oculari inspectione dicta testium
intelligere non potuisse: proindeq; ad intellectum eorundem, de nouo pro commissione, ratione ocularis inspectionis supplicasse.
Commissario † autem hæc inspectio in eo est 16
vtilis, vt Testes tanto dexterius & melius, omnibus circumstantiis loci cognitis & visis
examinare, & minutissima quæque quærere
possit: Quo enim rectius Commissarius articulos intelligit, tanto etiam exactius super iis
testes examinare posse credendum est. Testi-
bus † vero talis inspectio ad hoc maxime con- 17
ducit, vt visis locis controuersis, & auditis
partium recessibus, de ipsa quasi controuersia instruantur: & in quo cardo totius negotii
versetur, cognoscant: quod maxime in rusticis, qui habita oculari inspectione rem melius intelligunt, quam si centies à Commissario ipsis ea inculcaretur (de quo tamen infra
latius disputabitur) locum sibi vendicat.

CAPVT II.

De Diuisionibus ocularis inspectionis.

SVMMARIA.

1 *Ocularis inspectio vel principaliter, vel incidenter fit.*
2 *Et vel ex officio, vel ad instantiam partis decernetur.*
3 *Quando decernatur ex officio.*
4 *Oculari inspectione pendente declaratio pœna in puncto paritionis non habet locum.*
5 *Carceris mitigatio non facile decernitur.*
6 *Commissio ex officio decreta.*
7 *Commissio ex officio decreta vtriusq; partis sumptibus fit.*
8 *Commissarius an possit ex officio ocularem inspectionẽ suscipere, etiamsi nihil in commissione dicatur.*
9 *Pro affirmatiua.*
10 *Pro negatiua: cum solutione contrariorum.*
11 *Sententia authoris, & quid faciendum sit Commissario, si testes absq; oculari inspectione examinari non possint, nec tamen decreta ea sit:*
12 *Alia questio late in vtramq; partem discutitur.*
13 *Ocularis inspectio quibus modis petatur: & iudicis officio peti.*
a *A Commissariis, si queratur, quid in loco ocularis inspectionis agant, quid respondere debeant?*
b *Ocularis inspectio sæpe, etiamsi in commissione non fiat mentio, suscipitur parte non contradicente.*
c *Ocularem inspectionem si Commissarius decretam videat, an possit suscipere, etiamsi in commissione non fiat mentio.*

Declarata vtilitate & origine ocularis inspectionis, ad meliorem intellectum & per-

perfectiorem cognitionem eius, præcipuas diuisiones subiicere commodum erit. Prima
1 †ergo diuisio est: quod omnis ocularis inspectio fit vel principaliter, vel incidenter. Principaliter, cum commissio ad solam ocularem inspectionem alicuius rei petitur. Incidenter, cum testium examinationi vel lapidum eleuationi clausula ocularis inspectionis adii-
2 citur. †Secūdo, aliquando ex officio: aliquan-
3 do ad instantiam partis solet decerni. †Ex officio procedit iudex, quando rem ita postulare ex omnibus circumstantiis perspicit: verbi gratia, cum ipsi sine oculari inspectione de quātitate loci non constat: vel quādo relaxatio carceris est iniuncta per mandatum, vt tolerabiliori loco collocentur captiui, & instrumentū paritionis offeratur, pars contra quā dicens non esse paritum conqueratur, hoc casu potest ex officio decernere Commissionem: *ita factum in ardua quadam causa* Oden heim *contra* Brüssel. Et simile exemplum in causa Trier Bischoff contra die Statt Trier extat. Cum enim ciuitas impetrasset mandata de non impediendo victum deferre Treuerim: & an mandato paritum esset necne, in Camera disputaretur; Camerales ex officio inscijs partib. duos Commissarios ablegarūt: qui in foro die constituto, Auff dem wochentlichen Marcktag viderent, an & quid ad forū deferretur: cumq; hi satis magnā copiam eo venalem deportatam fuisse se vidisse referrēt, statim cassati sunt prædicti processus [quod factum, cum videam nuper in decis. Cameræ latius explicatū esse, huc adducere visum fuit: recensetur illud ita: Commissio ad inspiciendū quatenus alimenta apud Treuiros defecerint, in causa Burgermeister / Rhat vñ Statt Trier contra H. J. postea J. Archiepiscopum Treuirensem mandati, so die Stat wegen deß Churfürsten Verbott / daß man jnen keine alimenta in die Statt solte zuführen / außbracht: Episcopus vel Elector dedit supplicationem extraiudicialiter, pro inspectione oculari, seind darauff in Camera ex officio 2. pro Cōmissariis ordiniret, vnd abgefertiget worden / in der gantzen Statt vnnd im Land vmbhero den Augenschein einzunemen / vnnd sufragen wie es beklagter abstrickung der alimenten halber bey der Statt geschaffen / haben sie die Commissarii allerhand esculenta funden / vnd hie vñ da / auch vnder andern einen Juden doch vnuermerckter ding gefragt: hoc est: Et idcirco in Camera ex officio duo Commissarii ordinati; & missi sunt in ciuitatem & regionem, ad ocularē inspectionē assumendā, & quærendū quomodo Reus in abnegatione alimentorū ciuitatis processerit, Cōmissarii varia esculenta reperierunt, hicq; & vbiq; locorū interrogarunt, & inter cætera Iudæum ex improuiso quæsiuerunt. Cum autem Treuirenses suspicati essent, quod res erat, & quæsiuissent, an vt Commissarii† à Camera eo miss- a si essent, habē sie vorgewendet / sie seyen die antiquiteten zubesichtigen dahin gezogen, h. e. responderunt se antiquitatum videndarū gratia eo profectos. Nec enim Commissariis licebat quicquam indicare iuxta commissionis formam, ist commissio verrichtet circiter finē Decemb. & initiū Ianuarii, ann. 67. & 68.] Circa† q; tamen illud obiter monendū, pendente 4 hac oculari inspectione, etiāsi mandato clausula, ex nunc, put ex tunc, adiecta fuerit, non posse fieri declarationē pœnæ, qa alias deputatio Cōmissarii esset plane frustranea, si dicta sententia in rem iudicatā transiisset, vt in dd. causis obseruatum. Vel si carcer† sit miti- 5 gandus, hoc in casu, qa præsumtio est pro magistratu, contra eū nō facile carceris decernitur mitigatio: sed prius mittitur Cōmissarius, q illū inspiciat: vt infra latius lib. sequenti dicetur. † Vbi illud notandū ꝙ decreta sic ex of- 6 ficio cōmissione, sepi⁹ datur instructio in Camera, eaq; iudiciali decreto inseritur: q tūc est instar cōmissionis. *Ita factum 23. Nouemb. Anno 1568. referente Saylero.* † Et huic cōmissioni hoc 7 quoq; singulare est, ꝙ vtriusq; Partis sumtib. sæpissime fiat: & ita in prædicta causa conclusum. Et habet rationē. Primo, qa iudex hoc ex circūstantiis vtriq; parti vtile videt. Iuris autē est, vt q in cōmune potest esse vtile, cōmunibus & sumtib. expediatur: ꝙ maxime in iudicio finiū regundorū locum habere *supra lib. 3. part. 1.* vbi de sumtibus actum est, explicatimus. Vbi & illud docuimus, si Commissarius ab vtraq; parte eligitur, communibus etiam sumtibus ipsius labores esse remunerandos.

Quæri

8 Quæri † autem circa prædicta potest: An sicut iudex, sic etiam Commissarius possit ex officio ocularem inspectionē suscipere? Finge enim necessitatem ita flagitare, vt sine ea
9 testes examinare non possit. Videbatur † certe dicendum quod sic; quia Commissario videntur omnia concessa, sine quibus ipsa commissio expediri nequit, vt supra dictum. Cum ergo testium dicta non possit suscipere, nisi de loco ipsi constet; ex officio eam suscipere posse dicendum videtur. Secundo; quia hæc commissio in cōmuni forma, & sine vlla difficultate conceditur, adeo vt eam petitam
10 nunquam denegatam sciam. Contrarium † tamen existimauerim esse verius. Est enim magni præiudicii: sique Commissarius id ex officio posset, frustra videtur versari circa hoc iudicis officium, in decernenda huius rei nomine peculiari commissione. Nec est Commissarii cognoscere, an causa efflagitet necne, (vt mox dicetur.) Ad secundam ergo regulam: stricte videlicet mandatum esse accipiendum: hoc referri statuo. Et id adeo verum esse quidam volunt, vt etiamsi commissio in optima forma decernatur, huic tamen commissioni non sit locus. [A quo tamen alii dissentiunt, de quibus *vide formul.* 12. *hoc tit.* in causa Bentheimb contra Witmarschen.] Nec obstant, quæ in contrarium adducta. Primo, quia sub generali regula non potest comprehendi, cum speciali nota digna sit, quemadmodum & specialiter decernitur. Ad secundum respondemus: licet ea facile decernatur, non ideo tamen negligendum ordinariū processum: testium enim examinandorum commissio facile decernitur, & tamē habens potestatē instrumenta trans-
11 sumendi, hanc perficere nequit. Vtut † autem sit: ego in hac quæstione Commissario consulerem, si necessitatem ocularem inspectionem suscipere efflagitare perspiciat, adeo vt testes sine ea commode examinari nequeant: vt tertiam viam eligat, & ocularem inspectionem à Committente (examine inte-
a rim suspenso) petat. Si autem testes sine ea examinare queat, pergere eum licite non est
b dubium, [sæpe tamen, si pars † non contradicat, susceptum scio, cuius vestigia extant in *form.* 10. *h. tit.* sed quid si pars ostendat Cōmis-
sario interlocutoriā † Cameræ, vbi iudex ocu- c
larem inspectionē decreuit, & in cōmissione eius non fit mentio, suscipietne hanc inspectionem? Ego hoc casu ad Cōmittentem scribendum, & ab eo inquirendū duco, an errore omissum, nec ne? vestigia huius quæstionis vide form. 11. quæ mota in causa Witmarsen cōtra Bentheimb.] In more aūt habent Partes, vt sumptib. parcant, eam petere cum secunda
aut tertia dilatione. Huic † quęstioni & illa vi- 12
cina est. An lato tali Decreto: Ist von Ambts wegen der Bescheidt / daß DD. in zeit 6. Monaten / den in Actis angezogenen Augenschein deß streitigē H. sampt anderē in voriger vrtheil specificiertē örtern / in glaubwirdiger form̄ / wie sichs gebühret / fürbringen: mit dem Anhang / er thue solches oder nicht / daß nicht destoweniger auff ferner anruffen ergehen soll / was recht ist. Hoc est: Ex officio ita decernimus: ꝙ Doct. D. intra tempus sex mensium in Actis allegatam ocularem inspectionem controuersi. H. aliorumq; locorū in priori sentētia specificatorū, prout decet, in forma fide digna producere debeat, hoc addito, siue id ita faciat, siue non, nihilominus ad vlteriorem implorationē fieri debere quod iuris est: (vti decretum *Anno* 1594. 2. *Nouembr.*) Si forte deperdita sit prior commissio ocularis inspectionis: an de nouo cōmissio petēda sit, vel alio modo ea expediri possit? Et videbatur de nouo petendam commissionē. Primo; quia ꝙ dicitur de oculari inspectione, intelligendū est de ordinarie, & legitimo modo suscepta, & expedita. Namq; dicitur primo, Den in actis angezogenē. Secundo additur, in glaubwirdiger form. Hoc est: in probanti forma & per cōsequens in Originali. Tertio verisimile est; si iudex primā cōmissionem ocularis inspectionis sciuisset, deperditam esse: ex officio, quemadmodū alias facere solet, nouā decreuisset. Quarto, satis temporis Partib. hoc decreto indultum fuit, quo potuissent impetrare nouā commissionem. Quinto, nō videtur esse in potestate Partium, sine Iudicis authoritate actus ocularis inspectionis perficere, per ea quę paulo ante deducta sunt. Contrariū tamen ex eo videtur probari posse: quod iudex cum res in iudiciū de-

ducta est, sæpe iniungit vt ocularis inspectio producatur, nec ad hoc Cõmissarium singularẽ requirit: vt factũ in causa Weissenburg contra Pfaltz / *23. Nouemb. Anno 96.* Secundo, quia in prima instantia talis ocularis inspectio videtur producta, quæ non omnib. numeris absoluta dici potest. Et eadẽ hic repetita censeri debet. Præsertim, cum verba, In glaubwürdiger formb / addantur: quæ non semper, vt per viã cõmissionis petatur ocularis inspectio, significant: vt cõstat ex d decteto in causa Weissenburg contra Pfaltz / promulgato, vbi dicebatur, Daß sie einen glaubwürdigen Augenschein / durch einen beeydigten erfahrnen Mahler abgerissen / fürbringen sollen. Hoc est, vt ocularem inspectionem in probanti forma per iuratũ & peritum pictorem depictã producant. Ex quo constat sufficere, si per pictorem saltem hic actus peragatur, nec hoc casu cõmissione opus esse. Quibus fundamentis aliqua ratione defendi hæc sententia posse videtur: quamuis rigore iuris inspecto idem quod in priori quæstione dicendũ censeatur. Eamq; alios aliquando secutos scio. Dato itaque, hanc viã esse legitimã: illud in quæstionẽ venit: quomodo hoc negotium, ne nullitas committatur, expediendum? De quo sæpissime quæsitum scio. Res sane per se difficilis, adeo vt nõ solum extraneis, sed etiã in Camerali praxi exercitatis sæpe scrupulum mouisse sciam. Partem enim, cui vt producatur ocularis inspectio iniungitur, hoc per se expedire non posse ex sequentib. fundamentis patet. Primo, quod videatur requiri hoc casu partis aduersę citatio, quã pars, cui productio iniungitur, ideo facere nequit: quia in talem personam nullũ habet imperium; nec potestas citandi vigore talis decreti concessa videtur: cũ alias in omnibus Cõmissionibus, vbi ea opus, vt fiat, iniungi in specie debeat. Secundo requiritur, vt pictor adhibeatur, qui à parte ideo, ne de partialitate conquerendi detur occasio, non assumendus. Hisce tertio accedit: q̃ si partialis esse ab aduersa parte allegetur, cognitio requiratur, quã hic interuenire non posse certum est. Quarto exigitur, vt hic pictor iureiurãdo astringatur: quod similiter Pars sine speciali cõmissione præstare nequit. Quinto, Pars videretur Iudex esse in propria causa: quod tamen leges vetant. Quid ergo, cum hæc non procedant, faciendum? Videbatur consultũ esse, requirere Notariũ omni exceptione maiorem, & ipsum rogare, vt vigore Decreti in Camera dati actum suscipiat, & Partem contra quam in Camera litigat, citet, & ipse diem constituat, ac vtrinq; Partes exaudiat. Hac sane ratione plurimæ difficultates præcaueri posse videntur. Et licet maximæ adhuc remanere cẽseantur. Primo, quod hæc res speciẽ quandam subdelegationis præ se ferat, quæ regulariter est prohibita. Deinde, quod Notarii sine cõmissione iudicis nemini iuramentum deferre possint. Tertio, q̃ Pars ad huiusmodi citationẽ Notarii necessario comparere non teneatur; & cõsequenter omnes fere scrupuli, qui in ipsa Parte adsunt, hic quoq; adesse videantur. Quia tamen Camera ita generaliter hanc ocularẽ inspectionem exigit, hoc etiã sub ea cõprehendi posse arbitror. Cũ enim iudex non in specie iniungat, ordinario modo fieri cõmissionem, illas solennitates attendendas considerasse censetur. Et ideo hanc viam tuto Partẽ sequi posse multi existimant, vt & priorem, si Notarii copiam habere nõ possit: ita tamẽ, vt tunc amicabiliter ad partẽ aduersam scribat, & decreti mentionem faciat, petatq; vt ipsi pictores aliquot non suspectos nominet: & quem ex illis adhiberi velit, significet: sique tunc cõtumaciter emaneat, aut ad literas non respondeat, partem satis excusatam haberi: si per pictorẽ depingi locum absente altera parte curet, & postmodum rem ad Cameram deferat. Nonnulli existimant hanc rem ita expediendam, vt pars in Cameræ loco eligat pictorem, & eundem ibidem à Cameralibus iuramento adstringi, ac ipsi iniungi petat, vt loca sibi ostendenda à partibus depingat: nisi tamen in commissione, vt à parte fiat, expressum, non esse opus arbitror: quamuis ad maiorem cautelam fieri posse non negem. Consensu tamen partis accedente, primam viam electam
aliquando fuisse scio. Ad † instantiam partis 13
(in qua materia huius libri maxima ex parte occupata, & proprie fieri dicitur imploratione iudicis. *Stiat. dict. loco, numero 1. & 5.*) dupliciter

pliciter

pliciter ocularis inſpectio, aut iudicialiter, aut extraiudicialiter petitur. Extraiudicialiter, cum commiſſio ad perpetuam rei memoriam impetratur: tunc enim non vigore cauſarum in commiſſione allegatarum, quia hæc facultas raro perire poteſt, ſed incidéter, propter ipſam commiſſionem, quæ ſine ea ſæpe expediri nequit, petitur & decernitur. Cum autem iudicialiter exigitur, idem proceſſus, qui *ſupra lib.2.* traditus, obſeruandus eſt.

CAPVT III.

De tempore petendi hanc commiſſionem.

SVMMARIA.

1 *Ocularis inſpectio plerumque in termino probatorio peti ſolet.*
2 *Aliquando tamen antequam lis in iudicium deducta eſt.*
3 *Aliquando lite in iudicium deducta, ante probationem tamen.*
4 *In noui operis nunciatione ſæpe ante litem conteſtatam decernitur hac commiſſio.*
5 *Ocularis inſpectio ſæpe poſt tempus aliis probationibus conſtitutum petitur.*
6 *Et probationibus publicatis vſque ad concluſionem in cauſa fieri poteſt.*
7 *Ocularis inſpectio ſi ſemel obtenta, eidemq; renunciatum fuerit, amplius ad eam rediri non poteſt.*
8 *Ex officio decernitur ocularis inſpectio etiam poſt ſententiam.*
9 *An etiam ad inſtantiam partis.*
10 *An poſt rem iudicatam fieri poſſi..?*

EXplicata vtilitate & diuiſione, in qua de iudice ſatis dictum, nunc de tempore quædam hoc capite annectenda ſunt. Inſpe-
1 ctio † autem hæc, cum ſit probationis ſpecies in termino probatorio, cum teſtes & inſtrumenta ſuſcipi petuntur, fieri debet. Hinc ordinarie vna cum teſtium examinatione eandẽ quotidie peti & decerni videmus. Verũ † hoc
2 non eſt perpetuũ: aliquando enim, antequam lis in iudiciũ deducta eſt, fieri poteſt: maxime quando coniunctim cum cõmiſſione ad perpetuam rei memoriã petitur, vt ſupra capite præcedenti monui. Per ſe aũt raro ſic decerni ſolet: quia in oculari inſpectione nõ eſt periculum in mora, & ob id non receditur à regulis iuris cõmunis: ſi tamen narretur ſine oculari inſpectione teſtes nõ poſſe examinari, tũc decernitur: quod infinitis exemplis, quæ breuitatis gratia ſilentio inuoluuntur, demonſtrari poſſet. Secundo † nonnunquam cum 3
lis quidem in iudicium deducta, nondum tamen ad probationẽ eſt deuentum: idq; maxime fit quando incarcerandus de duricie carceris cõqueritur: hoc enim caſu ſtatim commiſſio ad ocularem inſpectionem, quemadmodum in cauſis mandatorũ, vbi litis conteſtatior[illegible] on eſt opus, decernitur, vt infra ſuo loco l[illegible] ás. Simili † quoque ratione in noui 4
operis nunciatione iudex ſæpe ante litis conteſtationem, etiam hanc cõmiſſionem decernit: cuius recentia exempla extant. Et ſic aliquando viam ꝓbandi præcedit. † Nõnunquã 5
etiam egreditur fines aliarum probationum in eo, quod poſt tempus ꝓbationibus conſtitutũ petatur. Nam in aliis probationib. regulariter poſt publicationem vlteriores probationes non admittuntur. Ocularis tamen inſpectio etiã publicatis atteſtationibus admittitur. Nam cum producta ſiue ſcripta probationis conficienda, aduocati ſæpe ſe nõ intelligere dicta teſtium ſine ocularis inſpectionis relatione conqueruntur: ideoque eam petunt, prout ſupra monui, & recte. Licet enim renunciatum probationib. poſt publicationem, id tamen de teſtibus intelligendũ. Sic enim videmus produci inſtrumentũ poſſe abſolutis probationibus vſq; ad concluſionem in cauſa. Et ratio eſt: quia timor ſubornationis abeſt. [hanc etiam rationẽ expendiſſe inuenio Grauat. ad Veſtriũ. *lib.4. cap.4. nu.* 26.] Et † in ſpecie quod ocularis inſpectio 6
publicatis atteſtationibus vſque ad concluſionem in cauſa fieri poſſit, tradit Bald. *in l. contra negantem. Cod. ad l. Aquil.* Marant. *in tractat. iud. part. 6. de concluſ. in cauſ. num. 6. verſic. item admittuntur.* late Maſcard. *de probat. quæſt.* 8. *lib.* 1. *num.* 10. Stiatic. poſt Marſil. *cap.* 13. *num.* 3. [Nicol. Grauat. ad Veſtrium, *dict. lib.* 4. *cap.* 4. *n.*26. Alciat. *reſponſ.* 13. *n.*12. *lib.*7. exemplo demonſtrat Ioan. Baptiſt. Aſin. *in ſingul. de execut. tract. c.*107. §.7. *n.*7.] Hoc † tamen ita limitandum, niſi pars ſemel eam obtinuerit, eidemq; 7
renunciauerit, quod facere poſſe infra docebitur: tũc enim amplius ad eã habere regreſſum nego, ex regula: Quod ſemel placuit amplius diſplicere nõ debet. Quod ſic intel-

lige,

lige, nisi dolo aduocati suiad hanc rem fuisset
inductus: tunc enim per restitutionem in in-
8 tegrum petere posse non dubito. Et †non so-
lum vsq; ad conclusionem in causa, sed etiam
post ipsam sententiã, in puncto executionis,
cum inter Partes disputatur, an quadam pars
in districtu alicuius sita sit, nec ne, ex officio
solet decerni & eo modo pronunciari, qui *su-
pra c.2.n.12.* traditus est, [similiter si in puncto
liquidationis disputetur, de quo belle Borg-
nin. Caualcan. *decis.44.n.66.67.& 88*] Sed an
9 † etiam ad instantiã partis? videtur diuersum
statuendum: quia quod iudici cõceditur ideo
fit, quod ipsi nunquam concludatur in causa,
& ideo idem hic, quod in ordinariis obtinet:
distinctione tamen hæc res cõponenda, quasi
post conclusionem iudex posset decernere
petitam: secus post sententiam, videtur. [Ex-
emplum huius rei est apud Seyler. anno 1567.
3. Martij. In sachen M. von N. vnd consorten/
als F. erben/ wider Herrn X. Abt zu G. appel-
lationis, ist der beschluß den 30. Septembris
verschienen 62. Jahrs beschehen/ hiermit re-
scindirt/ vnd von Ampts wegen der bescheidt/
das beyde Partheyen etliche vnpartheysche
Commissarië/ sambt geschickten Mahlern/ bey-
derseits vnnd reconuention klagen/ articulirte
Marckungen/ vnd Anwenden/ sampt anderen
streitigen örtheren vnd stück in angeregten kla-
gen begriffen zu besichtigen/ vnd in einem lau-
tern verstendigen Augenschein zustellen vnnd
zumahlë/ Auch sonst inhalt einer Instruction/
so jhnen derhalb auß Richterlichem ampt zu-
gestellt vnd befohlen worden/ zuverrichten/ er-
nennen/ jhnen verordnen lassen sollen/ Alsdan
in der sachen zuergehen was recht ist. Hoc est,
in causa M. ab N. & consortium, tanquam hæ-
redum F. contra do. X. Abbatem in G. appel-
lationis decretum, 30. Septembris præteriti
62. anni publicatũ hisce rescissum, & ex officio
decretũ, quod vtræq; partes aliquos nõ suspe-
ctos Cõmissarios & expertes pictores ab vtra-
que parte reconuentionis, articulatos termi-
nos & fines cum aliis litigiosis locis, & parti-
bus, in dictis productis nominatis videre, &
claram & aptam ocularẽ inspectionem trans-
sumere & depingere curare, adhæc etiam vi-
gore instructionis ipsis ex officio datæ & cõ-
mendatæ, expedire, nominare & ordinari ip-
sis debeãt, ac tunc in causa fieri debere, quod
iuris est.] Quicquid tamen sit, vtrumque iu-
dicem posse ad instantiam partis, ex iis quæ
infra dicentur, constat: & huius rei vestigia,
prædicta distinctione reiecta, extant in der
Münsterische Hoffgerichts Ordnung. *tit 32.*
von beweisung durch Augenschein. Imo † po- 10
test etiam post rem iudicatã fieri: soluit n. rem
iudicatam. Ias. *in l. admonend. nu.26. de iureiur.*
Striatic. *d.c 13.nu.5.* Quod tamẽ an Camera ob-
seruet, valde dubito, cum lites semel mortuæ
ne rescripto quidẽ Principis resuscitari pos-
sint. Ratio autem prædictæ opinionis esse vi-
detur: (quã adfert Purpurat. *cõs.33.n 13.*) Quod
nunquam sententia transit in rem iudicatam
effectualiter, quoad ocularem inspectionem
locorum: vbi rationem rationis *nu.14.* addit.
Quia nulla veritas legis potest excludere pro-
bationem, quę fit per euidentiam: ad hoc plu-
rima allegans, ac huc, quæ capite primo tradi-
ta sunt, referri possunt.

CAPVT IIII.

De reb. & causis, quarum ratione ocu-laris inspectio fieri solet.

SVMMARIA.

1 *Ocularis inspectio in quibus locum habeat.*
2 *Quando petatur, & de noui operis nunciatione.*
3 *Locum & in Cautione damni infecti habet.*
4 *Et cum de necessariis ac vtilibus impensis refundendis agitur.*
5 *Et ad muros alicuius ciuitatis intuendos decernitur.*
6 *Et ad describendum terminos.*
7 *Et ad inspiciendos lapides, eorumq; scripturam transscribendam.*
8 *Ocularis inspectio etiam cum agrimensoribus fit, qui agros describunt.*
9 *Et cum quis realiter iniuriatus est, vt eius corpus inspiciatur.*
10 *Et in omnibus aliis causis, vbi de vulnere inspiciendo agitur.*
11 *Et cum de partu maturo vel immaturo agitur.*
12 *Et cum de virginitate dubitatur.*
13 *Et cum de alueo mutato questio incidit.*
14 *Et cum de duritie carceris agitur.*
15 *Et cum instrumenta non possunt trãsmitti ad Cameram.*
16 *Et ad inspicienda sepulchra ac Epitaphia.*
17 *Ad videndum quæ in foro venalia.*

Cum

CVm pars de tempore, & quomodo eam
impetrare possit, certa est, proxima cura
1 erit de rebus ipsis, & † an ratione illarũ ocu-
laris inspectio fieri debeat inquirere. De iis
ergo præsens caput tractabit: quæ tractatio
etiam iudici proderit, vt is sciat, an ratione rei
cuius intuitu petitur, debeat commissionem
decernere aut denegare. In cuius rei decla-
ratione illud generaliter monẽdum, ocularẽ
inspectionem locũ habere, quando ea cõmo-
de fieri potest, & in rebus, vbi magis iudicium
quam testimonium requiritur. In illis enim
iudex ipse vel per se, vel suos deputatos de ve-
ritate inquirit. *l. fin. §. fin. C. de iur. dom. impetr.*
Bart. *in l. 2. C. de resc. vend. nu. 71. Partida Hispan.* &
ibi Lopez. *tit. 13. li. 13. par. 3. verb. contendas.* Peti-
2 tur † aũt plerumq; in noui operis nunciatio-
ne, [Vt factum in causa Cöln contra Gerlach/
mandati inhibitorii, ibi exhibito instrumẽto,
itemq; in causa Doctor Wolff cõtra die Statt
Speyer/ anno 1590.] & quando partes, ac res
litigiosę in Camera sunt præsentes: tunc enim
à Camera vel assessores, vel aduocati deputã-
tur, qui viso loco oretenus relationẽ faciunt.
Et habet hoc rationẽ iuris, quia iudex debet
rẽ, si præsens est, ipse oculis subiicere. vt supra
lib. 1. part. 1. monui. Si aũt partes sunt absentes,
Cõmissarius cum instructione aut cõmissio-
ne ablegatur: vt supra dictũ, & confirmantur
iis, quæ tradit Zas. *in l. quid de creditore. §. huic
stipulationi.* vbi plura de hisce docet. *ff. de verb.*
3 *oblig.* Secundo † locum habet in cautione da-
mni infecti, cũ ędes ruinosę sunt inspiciendę.
Partid. Hispan. *d. loc. & ibi gloss. in verb. torre casu.*
Tertio in senectute, imbecillitate, seu infir-
mitate. Masc. *in verb. ætas per aspectum. & in verb.
infirmitas. ac qu. 8. n. 12. lib. 1.* Damh. *in praxi ciuili*
4 *ca. 177. n. 4.* Quarto † quando in puncto liqui-
dationis de necessariis, & vtilib. impensis re-
fundendis agitur: tunc enim deputantur Cõ-
missarii, vt ædes controuersas intueantur, &
quomodo illas inuenerint, referant. Damh. *in
prax. ciu. d. c. 177. n. 4. Masc. de probat. in verb. expen-*
5 *sæ. & d. qu. 8. nu. 15.* Quinto † aliquando ad mu-
ros alicuius ciuitatis intuẽdos ocularis decer-
nitur inspectio, *vt supra in li. 4. part. 1. c. de Fabris.*
6 dictum est. Sexto † nonnunquã ocularis in-
spectio terminorum demandatur, vt descri-
bantur, quam longe ab inuicem distent. *arg. l.
si irruptione. l. de modo. l. in fin. ff. fin. regũd. Myns. obs.
27. cent. 6. in fin.* Septimo † sæpenumero de- 7
cernitur ad lapides inspiciendos, eorumq; in-
scriptiones ac signa transcribenda: nam hæc
sæpe plurimũ probãt. *Hypp. in rub. de prob. n. 191.
Petr. Greg. Syntag. iuris. c. 10. n. 3. & 4. lib. 48. Damh.
in praxi ciuili. d. lo. n. 3.* Octauo † aliquando ocu- 8
laris inspectio cum agrimensorib. qui agros
describunt, fieri consueuit. *d. l. si irruptione.* &
perficitur. Nono, † quando realiter quis in- 9
iuriatus, eiusq; corpus inspiciendũ. per *l. 2. in
fin. il. i & atrox iniuria æstimatur ff. de iniu. text. est
in Partid. Hispan. tit. 17. part. 3. lib. 13. & ibi glo.* [Sic
& ex inspectione corporis ac tactu, potest cõ-
prehendi sanitas & infirmitas. Io de Platea *in
l. vn. n. 2. vers. nota quod quando C. de valid. mendi-
cant.*] Decimo, † in omnib. aliis causis, cum de 10
vulnere inspiciendo agitur. *l. fin. l. si semel. §. cau-
sa. C. de re milit.* [*l. 2. de iniu. §. atrox. Instit. de iniu-
riis.* Egregie glos. *in art. 68. lit. c. lib. 1.* Landrecht.]
Gail. *obseru. 111. lib. 2.* Vndecimo † cum de partu 11
maturo vel immaturo, vel an grauida mulier
sit nec ne, controuertitur. *l. 1. & l. 3. ff. de vent. in- 12
spiciend.* Cui duodecimo & hoc simile: si de vir-
ginitate dubitetur. *constit. crimin.* Carol. V. *art.
35. §.* So man ein Dirn/ so vor Jungfraw ge-
het/ in argwohn hat. Mascar. *in verb. virgo* quæ
latius ex iis, quæ supra *lib. 4.* de obstetricib. di-
cta sunt, manifesta fiunt. Decimotertio, † ma- 13
xime locũ habet, cum de alueo mutato quæ-
stio incidit, & illud in Holandia & Zelandia
(vbi maximæ aliquando sunt aquarũ inunda-
tiones) ꝓcedere & practicari tradit Schenck.
in progymnas. for. tit. de probat. per euidentiam facti.
Decimoquarto, † si de duritie carceris quæra- 14
tur, commissio locũ habet, de quo infra suo
loco. Decimoquinto, † quando instrumenta 15
non possunt transmitti ad Camerã. Damh. *d. c.
177. nu. 4.* de quo similiter suo loco. Decimo-
sexto, † ad inspicienda sepulchra, & Epitaphia. 16
Damh. *d. lo.* quod tunc proprie fieri solet, cum
disputatur de familia & generis antiquitate:
hæc n. plurimũ probãt. Men. *de præsumpt. lib. 2.
præs. 59.* Decimoseptimo aliquando ad inspi-
ciendũ forum, & quę ibidẽ venalia habentur:
decernitur, vt *factũ in causa* Trier contra Trier/
de quo supra. Et hæ † sunt præcipuæ causæ à 17

Dd.adnotatæ, quas in gratiam partium, & iudicis hic coniungere non inutile esse existimaui: plurimæ in cõmuni vita occurrunt: casu itaque eueniente sub his non comprehenso, de iam traditis ad similia poterit fieri argumentum. Quod vt rectius fiat: nos in sequentib. libris aliqua exempla latius deducemus, & sic viam demonstrabimus.

CAPVT V.

De officio iudicis, circa hanc commissionem.

SVMMARIA.

1 *Ocularis inspectio quando cõmittenda sit, iudicis arbitrio relinquitur.*

2 *Agitur de intellectu l. si irruptione. ff. fin. regund. vt & num. 3.*

4 *Iudicis arbitrium quale hic declaratur.*

a *Ocularem inspectionem sæpe iudex motu proprio decernit.*

a IVdex non solum ad instantiã Partis, † sed & proprio motu debet adhibere, siue decernere ocularem inspectionẽ, Bald. *in l. si quis testib. 13. nu. 18. C. de testib.* Alex. *consil. 116. nu. 1. lib. 1.* Wesenb. *cons. 58. n. 14.* Hoffgerichts Ordnung Hertzog Julij. *tit. 57.*] siue aũt in modũ actionis, siue officio iudicis, siue ordinarie, siue extraordinarie petatur hæc cõmissio, iudicis arbitrio, quando eam cõcedere, aut denegare
1 debeat, cõmittitur: eius †. n. est sup hisce rebus cognoscere, & iudiciũ suum interponere. *l. si irruptione. ff. fin. regund.* Vbi iudex debet cognoscere, an res exigat, vt ea oculis subiiciatur: quasi dicat Iurisconsultus, si res non exegerit, iudicẽ non debere admittere. Stiat. *c. 13.*
2 *nu. 6. & 7.* Licet † aũt videatur Iurisconsultus ibi de finib. & eo casu cum finiũ regundorum actio instituta est, tantum loqui: & per consequens ad supradictas species, in quib. oculari inspectioni locũ esse diximus, eam legem nõ
3 esse extendendam: Ab eo † tamen Dd. recedunt. Volunt enim etiam in causis, in quibus ad maiorem declarationem facti res exigit, fieri visitationem loci aut alterius rei: idque ex verbis generalibus si res ita exigat: ex illa causa, quia vbicunque eadem militat ratio, idem ius merito statuitur: *vulgata. l. illud. ff. ad l. Aquil.* Stiat. *dict. cap. 13. num. 1.* Dilligen-
4 ter † itaque iudex omnes circumstantias examinabit, nec temere, si non opus esse videat, eam decernet: sed potius denegabit, aut tacite præteribit in sententia: cuius rei egregium exemplum extat apud Mynsi. *respon. 10. decad. 2. n. 43. & seqq. his verbis*: Sed hic aliud dubium oritur, quando quidẽ Dominus reus in præfata sua scriptura probatoria alias retulit sese ad ocularẽ inspectionẽ (auff den augenschein) eamq; fieri petiit ad cognoscendum, quousq; sese Comitatus F. protendat: an pagus N. in eiusdem districtu situs sit, an huic suæ petitioni acquiescendum? quod videtur. Est enim huiusmodi ocularis inspectio bona probatio in iure ad docendos terminos. *gl. singul. l. stipul. ista. §. hic quoq;. ibi Dd. ff. de verb. oblig. Bart. l. de ætate. vers. sed iuxta hoc quæro. ff. de minor. & l. 1. vers. sed dicas tu. ff. si cert. pet.* Contrariũ tamẽ, quod iudex sese iam non habeat intromittere, nec teneatur in rem præsentẽ ire, verius mihi videtur: tum, quia hic in mero possessorio sumus; tum quia testes loquentes von der bereitung deß bezircks der Graffschafft F. loquuntur solum de iure Forestæ, de quo nõ est in præsentia lis: tum etiam, quia in hoc nostro casu non concludit argumentũ de toto ad partes, vt supra dictũ est. Dato etiã, quod districtus dicti Comitatus F. protẽdatur vsq; ad pagum N. illumq; includat: tamen inde non sequetur necessario, quod reus Iurisdictionem siue merum Imperium ibidem habeat.

CAPVT VI.

Quãdo ocularis inspectio suscipiẽda.

SVMMARIA.

1 *Commissionibus pluribus petitis, vtra præferenda sit?*

2 *Ocularis inspectio numquid primo ante alias expedienda? Et pro negatiua.*

3 *Pro Affirmatiua.*

4 *Aliquando durante adhuc aut finita testium examinatione, suscipitur ocularis inspectio.*

5 *Prout fit, quando niues incidunt.*

QVia sæpenumero, vt supra attigi, commissiones multæ simul decernuntur, & de earum prioritate, ratione expeditionis incidunt controuersiæ: illud hic nõ inconcinne quæritur: Qualem † præferre debeat Com- 1
missarius? quæ quæstio incidit ac mota est in causa Burgermeister vñ Rath zu Oppenheim/ contra die Gemein / der Dörffer zu Niderbes. Et videbatur † alias cõmissiones huic oculari 2
scil. inspectioni præferendas: illæ enim sunt prin-

principales, quib. hæc in modum clausulę seu
accessorii adiicitur. Cum ergo principale in
omni re præcedere debeat: illis merito debe-
tur ius præcedētiæ: hancq; opinionē tenet gl.
in l. si irruptione. ff. fin. regund. vbi dicit: q̀ postq̃
dicta audierit, debet ire ad inspectionē finiū.
Et huc referri posse videntur, quæ prodidit
Afflict. decis. 23. n. 6. vbi testes examinatos ad o-
cularem inspectionē ducendos dicit. Contra-
3 riū † tamē hoc nostro casu veritati magis cō-
sentaneum est, quia ab hac lumen reliquæ ac-
cipiunt: testes enim sine illa non ita perfecte,
atq; ea antecedente examinari possunt. Hisce
accedit, quod, vt infra dicetur, testibus etiam
vtilitas & cōmoditas inde nascatur: quod &
4 regulariter sic obtinere arbitror. Sæpe † tamē
etiam durante aut finita examinatione testiū,
aut instrumentorū transsumtione suscipitur:
idq; tunc præcipue, cum pars prius resciuit si-
bi fore necessariam ocularē inspectionem, &
petit eam pendente actu, vt supra monui. Et
hoc casu si ante finitū actum impetratur, sta-
tim atq; ea traditur Cōmissario, suscipitur: sin
autem eam non summopere necessariam esse
5 cernat, post ipsum actū reseruat. Vel † quando
niues incidunt, ita vt loca controuersa com-
mode videri nequeant: tunc licite Cōmissari-
us cum ipsa principali cōmissione, donec ni-
ues discedant, progreditur. Transsumet autē
hoc casu prius instrumenta: nam ad eam rem
parum prodest Commissario ocularis inspe-
ctio, testium examinatione interim suspensa,
& eam postmodum perficiendi facultatē re-
seruando: idque potissimum ex ea ratione,
quod testibus lumen ex hac magnum sæpe
adferatur. Actus itaque minus præiudicialis
recte alios omnes præcedit.

CAPVT VII.

De Citatione.

SVMMARIA.

1 *Oculari inspectione petita Procurator partis contra quam petere potest, sibi diem quo facienda est inspectio constitui.*
2 *Huius rei redditur ratio.*
3 *Territorium alterius ingredi graue, & iure prohibitum.*
4 *Partis præsentia quid operetur.*
5 *Protestatio maximi momenti.*
6 *Pars producens quare citanda sit.*
7 *Ad actum præiudicialem regulariter citandi sunt omnes, quorum interest.*

CVm principium processus, vt supra sæpe
dictum, à citatione debeat incipere, &
ad ocularem inspectionē multæ personæ re-
quirantur: De personis & earū citatione re-
cte nunc agitur. Primum itaque, vtraq; pars
citanda. Et tum vel ipsæ cōparent, vel in ter-
mino mittunt procuratores, qui ad ocularē
inspectionem deducuntur. Ideoque Procu-
rator † Partis, contra quam producuntur 1
Testes, potest post petitā ocularē inspectio-
nem à Parte producente flagitare, sibi diem,
quo ocularis inspectio facienda, constitui: &
si sine ipso fiat, protestari de nullitate. Ita fa-
ctum in causa Pfaltz contra Wormbs: idque
cōmissionis tenor, vt infra patebit, requirit.
Et non immerito Partes ad ocularem inspe-
ctionem adducuntur, cum non minus in hoc
negotio illorum præsentia requiratur, quam
in vllo actu commissionis. Couar. *lib. 2. var. re-
sol. cap. 13. num. 5.* [Francis. Marc. *decis. 169. part.
1.* post Bart. & Panorm. Ordinat. Ducis Iulii
Brunschwicensis *tit. 57.*] adeo vt si ea omit-
tatur, actus hic dicatur nullus. Bart. *in leg. qui
bona. §. huic stipulationi. num. 2. ff. de damn. in
fecto.* Zas. *in leg. quid de creditore. ff. eodem.* & id
in specie in commissionibus (vt dictum est)
solet addi. Fiunt † enim à Parte producente 2
aliquando tales demonstrationes, quas in
continenti ex euidentia facti falsas esse con-
traria pars demonstrat. Territorium † etiam 3
principalium suorum aliquando egrediun-
tur producentes: quod graue & de iure pro-
hibitum. Qui enim alterius fundum inuito
domino ingreditur, iniuriarum potest con-
ueniri. *leg. iniuriarum. §. fin. ff. de iniur.* Et id à
parte contra quam prohiberi potest. † Con- 4
sueuerunt etiam præsentes indicare, & de-
monstrare in continenti limites suos ex mo-
re regionis non esse Landtscheidungen / sed
Marck vnnd Feldscheidungen. Sique † his 5
omnib. quid contrarii statuatur, protestantur
nomine principaliū. Quæ quoq; protestatio
maximi est pōderis, & momenti: cōseruat .n.
ius protestanti, vt supra dictum. Pars † produ- 6
cens ideo debet citari, vt ipsius pcurator, vbi

ad locum inſpectionis deuentum eſt, primam
demonſtrationẽ intra terminos, die erſte an-
weiſung der Landſcheiden/ aut loci cõtrouerſi
aciat, indicetq; quid ad ſuum principalem, &
quid ad aduerſam partẽ pertineat. Ac eo fa-
cto, de lapide in lapidem, arbore in arborem,
confines demonſtret. Huc accedit, quod ab
aduerſa parte multa opponantur, quę ipſe in-
7 ſtructus facile remouet. Hæc † cum ita ſe ha-
beant, & alias regulariter omnes, quorum in-
tereſt ad actum ita præiudicialem eſſe citan-
dos conſter, [Landrecht *lib. 2. art.* 50. diſponens
daß/ wer wil Malbäum ſetzen / ſol die darbey
haben / die auff der andern ſeidt Land haben.]
quis quæſo negabit, accedentib. his cauſis, ci-
tationẽ præmittendam? Et id eo magis, quia
in hac limitum ac confinium materia conſi-
derate agendũ eſt, & ſi qua alia in re, ſane hic
minima circumſtantia ſæpe totum factũ in-
uertit. Procedunt autem prædicta, maxime ſi
ad inſtantiam partis, ſiue ante ſiue poſt con-
clusionem cõmiſſio hæc decernatur: De quo
tamen præter ea, quæ *part. 1. lib. 4.* tradita ſunt,
videndus Couar. *d. loco*. Nam cum ex officio
decernitur, nõ opus eſſe citatione volunt, de
quo lib. ſequenti pluribus. Certe ego id non
ſimpliciter in omni inſpectione verũ iudico.

CAPVT VIII.

De contumacia tam partiũ, quam extraneorum impedientium.

SVMMARIA.

1 *Parte contra quam contumaciter emanente quid agendum ſit Commiſſario.*
2 *Parte producente non comparente quid faciendum. & 3. 4. 5.*
6 *Poſſeſſores illarum rerum, vbi ocularis inſpectio facienda eſt, ſi recuſent rem oculis ſubiici, mandatis pœnalibus cogendi ſunt. Et num. 7. vbi huius rei redditur ratio.*

CVm ſæpiſſime citati in hac, vt & in aliis
commiſſionibus emaneant, quod Com-
miſſarii ſit officium, tam in hiſce quã in aliis
contumaciter quid facere recuſantibus bre-
1 uiter hoc loco inueſtigandum. Ac † primum
de partis contra quam cõtumacia, ita ſtatuo,
quod ſi ſic emaneat, in ipſius abſentia actum
peraget Commiſſarius ad eum modum, qui
ſupra in genere de contumacia monſtratus eſt:
quod & tunc obtinet, ſi pars quidem mittat
procuratorem ad actum examinationis, ſed
ei nõ poteſtatem ad ocularem inſpectionem
communicet, nec eius in conſtitutionis in-
ſtrumento mentionem faciat: vt factum in
cauſa Biſchoffen zu Straßburg contra die
Statt vnd Raht daſelbſt. [ſic in cauſa Anhalt
contra Stolberg / anno 1577. nemo ratione
Stolberg comparuit, ſed declararunt, Daß
ſie den Augenſchein auff ſeinem vnwerth beru-
hen laſſen/ vnd wollen das Widerſpil einſührẽ/
hoc eſt, ſe ocularem inſpectionem ſuo valori
relinquere & contrarium deducere velle.]
Parte † autem producente non ſe ſiſtente, 2
quid faciendum quæritur? Et licet hoc caſu
ſimiliter Commiſſarius in ipſius abſentia a-
ctum perficere debere, dici poſſe videatur: ta-
men † id vix fieri poteſt: maxime in termino- 3
rum inſpectionibus. Situs enim locorum ipſi
Commiſſario non ſemper eſt cognitus, & ita
generaretur facile parti præiudicium. Arcti-
ori itaq; mandato partem compellet: primo
vt compareat, ſique nolit, Commiſſarius vi-
debit, an ſummopere ſit neceſſariũ, vt oculis
res ſubiiciatur. Et † (quia ad iudicis, ac ipſius 4
informationem plurimum facit,) non teme-
omittet: ſed aliquem eius loci peritum ruſti-
cum, vel ſimilem perſonam ſibi adiunget: &
vt ille iuxta articulos ſibi locum demonſtret,
interpellabit. Sin † autem parum interſit, aut 5
intereſſe illud partis ſolius, non vero iudicis,
vel Commiſſarii appareat, omittet ocularem
inſpectionem. Tacite enim hic contumax re-
nunciare cenſetur huic actui. Et tantum de
partiũ contumacia. Quod † ad pŏſſeſſores il- 6
larum rerum, vbi ocularis inſpectio perfici-
enda, attinet: eos, ſi recuſent, rem oculis ſub-
iicere, coget mandatis pœnalibus eo modo,
qui *ſupra parte 1. lib. 4.* eſt traditus. Et id † ratio- 7
ni conſentaneũ eſt: ſic mulier cogitur corpus
ſuum dare inſpiciendum, de quo videatur Pa-
cianus *in tractat. de probat. cap. 63. num.* 123. Et
in genere huc ea ſpectant, quæ de inſtrumen-
torum editione à tertio facienda infra dicen-
tur: eſt enim ea ſpecies ocularis inſpectionis,
& exhibitionis: & referri huc quoque poſ-
ſunt, quæ ſupra de peritis in arte dicta ſunt.
Si ita-

Si itaq; nolit exhibere, aut impediat, quo minus procedere ad eam possit, primo sibi id licere Commissarius ex iure & rationibus demonstrabit: siq; tunc adhuc in malo illo proposito persistere hosce homines videat, ad eum modu, qui supra de vi & potestate Commissarii aduersus impedientes traditus est, procedet. Quod bene notandum Commissario, cum quotidie (vt ex infra dicendis clarum fiet,) ipsi hoc eueniat.

CAPVT IX.

An renunciari possit oculari inspectioni?

SVMMARIA.

1 *Pro Negatiua.*
2 *Pro Affirmatiua.*
3 *Respondetur ad contraria.*
4 *Renunciationem ocularis inspectionis admittendam esse, praiudicio confirmatur.*

1 AN licite renunciari oculari inspectioni possit, quæritur? Et † non posse videbatur. Primo: quia Commissarius tenori commissionis insistere, eumq; ad vnguem seruare cogitur: omittendo autem aliquid, quod in commissione est expressum, hoc esse contra commissionem, non est dubium. Secundo ocularis inspectio videtur esse vtriq; Parti cõmunis, quemadmodum & probationes: & ideo ab vna Parte non potest renunciari in
2 præiudicium alterius. Contrarium † tamen credo esse verius ex regula generali: Quemlibet posse renunciare beneficio pro se intro-
3 ducto. Nec † huic sententiæ aduersatur prima ratio: quia illa regula loquitur, quando in illis punctis, quæ sunt præcise mandata, contra commissionem fit renunciatio. Secunda ratio quoq; non obstat: nam per instantiã hoc argumentum corruit. Testibus enim potest renunciari. Certum autem est, testes tam ei, contra quem producuntur, quam producenti communes esse: & id hic eo magis, quia testes etiã ad interrogatoria examinantur. Sic
4 † aliquando Commissarium in causa Philips vnnd Ludwigen/ Grauen zu Isenburg contra die Statt Franckfurt/ interloquendo renunciationẽ approbasse scio. Lest man es bey der Herrn Isenburgischen Anwaldt begebung deß Augenscheins verbleiben: hoc est: acquiescit Commissarius renunciationi ocularis inspectionis dominorum Isenburgensium. [Idemque factum in causa Wilsperg contra Pfaltz. Sicut & Pictori renunciari potest, vt factum in causa Würtzburg contra Fulda.]

CAPVT X.

De Personis, quæ interesse debeant.

SVMMARIA.

1 *Oculari inspectioni vtraq, pars interesse debet.*
2 *Scribæ etiam, & Notarii in hoc actu necessarii sunt.*
3 *Scribarum officium in hoc actu quod sit.*
4 *Agrimensores etiam aliquando adhibendi sunt: & n. 5.*
6 *Pictor quoq, sæpe vna ducendus.*
a *Venatores non citati vt periti examinantur.*
b *Vt & nauta.*
c *Ocularem inspectionem diligenter antequam Rotulum claudat examinabit Commissarius.*

VTramque † partem [*l. de vnoquoque, de re indicata*] interesse debere, supra capite de citatione indicatæ causæ satis demonstrant: ideoque has inter primas pono. Præter quas † secundo loco ad ocularem inspectionem v- 2
na ducendi sunt Scribę, & Notarii, tam ipsius Commissarii, quam partis aduersæ adiuncti: ita tamen, vt iureiurando prius astringantur. Eos autem ad hanc rem necessarios esse, nemo inficias ibit: nisi quis nõ recte consideret, omnia, q̃ hic aguntur, diligentissime esse cõscribenda. Quis enim Commissarius ita firma præditus est memoria, vt omnia abdita loca, & terminos, quæ plerumque obscura, & peregrina habent nomina, memoria tenere & postmodum Rotulo, prout requiritur, inserere possit? Officium † autem Scribarum 3
in hac causa hoc præcipuum est, vt diligenter, quæ à Partibus aguntur, conscribant in pugillaribus. In eo autem maior diligentia eorũ requiritur, quia in campis sine mensa, aut sedibus stando scribunt: & ideo hoc ipso, vt & sæpe frigore impediuntur omnia perfecte pingere, adeo vt inter tam varias demonstrationes, nisi summa industria adhibeatur, facile aberrent. Cum † his personis, si lapidum e- 4
leuatio incidenter facienda sit, vnà adducuntur agrimensores, vt lapides à partib. demonstrari videant: hic enim multi recessus habentur, ex quib. suum iudicium informare queunt. Si † agri quoque metiendi, similiter ex ea- 5
dem causa agrimensores vna sunt ducendi: Cum enim spatia à Partib. controuertuntur, hisce

hi facile hoc diiudicare possunt.[Sic etiam in
causa Anhalt contra Stolberg venatores, vul-
a go, Förster vnd Wildtschützen etiam †non cita-
ti specialiter adhibiti, cuius vestigia *vide in for-
mul.5.cap.8.* Ita in causa der Stätte Lüneburg/
Staden / vnd Buxtehude contra Hamburg
b examinati varii nautæ †in transitu, de profun-
6 ditate Albis, vide for. *d.c.8.li.5.*] Pictor †quo-
que vnà ducendus, & is à Commissario mo-
nendus, vt diligenter attendat ad omnia, quæ
geruntur: auditis enim recessibus, de qua re
controuertatur, cito animaduertit, & ita tan-
to maiorem diligentiam in locis controuer-
sis depingendis, ne in distantiis locorũ erret,
adhibebit.[Sæpe tamẽ Partes exhibẽt pictori
c tabulã, in qua ocularis inspectio depicta, † vt
videat an rei ipsę cõueniat, vt factũ in d. causa
Burgermeister vnd Rhat der Stätt Lüneburg/
Staden / vnd Buxtehude contra Hamburg.]

CAPVT XI.

An Testes vna adducendi ad ocularẽ inspectionem?

SVMMARIA.

1 *Testes ad ocularem inspectionem an necessarii sint.*
2 *Opinio negatiua.*
3 *Opinio affirmatiua.*
4 *Testes non solum examinandi, sed etiam examinati adduci ad ocularem inspectionem possunt.*
5 *Remouentur contraria.*
6 *Adhibetur huic rei distinctio quædam.*
7 *Testes à Commissario de habenda ratione omnium, diligenter admonendi.*
8 *Testibus interloquentibus, iniungendum est silentium.*
9 *Testes absoluta inspectione monendi sunt, ne quid corũ, quæ viderunt, reuelent.*

DE personis modo enumeratis, inter o-
mnes; eas ad ocularem inspectionẽ ad-
duci posse: concordia est: quia tamen de hac
1 quæstione, An & † Testes vnà ducendi? nõ sa-
tis inter interpretes conuenit; breuiter quid
circa eam statuendum, inuestigabimus.
2 Prima † opinio est eorum, qui nolunt te-
stes esse ducendos ad inspectionem ocularẽ:
[Et ea opinio approbatur ab aliis; prout re-
fertur apud Otton. Meland *in comment. ad pro-
cess.* Noë Meurer *part. 7. fol. 155.* Magna est hac
de re inter Dd. disceptatio; verum cum lis ad-
huc sit sub iudice, & nondum decisa, semper
causarum circumstantiæ sunt attendendæ, an
expediat nec ne testes ad ocularem produci
inspectionem. Ego tamen ad euitandas caul-
lationes tutius esse arbitror, vt nõ ducantur.]
quæ opinio fulciri potest hisce rationibus.
Primo, quia (vt sæpe monui) commissio est
stricti iuris, in qua cum nulla fiat mentio, te-
stes ad ocularem inspectionem ducendos, se-
quitur id Commissariũ ꝓpria authoritate fa-
cere non posse. Altera † ratio est: q testes hac 3
re quasi informentur, & ex omnibus demon-
strationibus & recessibus, qui in ipso actu o-
cularis inspectionis ab vtraq; parte peragun-
tur, & habentur, cui parti astipulari debeant,
occasionem sumere possint: quæ tanquam
ansam delinquendi introducentia, vitanda
sunt, vt infra latius explicabitur. Tertio testes
inter eundum, & redeundum confabulari, &
ita vnus alterum, quid deponendum vel non,
instruere potest: maxime rustici, q sibi id im-
pune licere arbitrantur. Quæ communicatio
& confabulatio quam damnosa sit, nemo est,
qui nesciat: cum itaq; vulgo dicatur, quod vi-
tare volens peccatum, debeat vitare occasio-
nem peccandi: recte & hic occasio illa præci-
ditur. Quarto adest suspicio subornatio-
nis quæ fieri potest, dum testes aliqui, pro-
pter multitudinem, domum ad tempus (dum
alii longius à loco examinationis habitantes
examinantur) mittuntur. Et hanc opinionem
Commissarii aliqui secuti in causa Burger-
meister vnnd Rhat der Statt Oppenheimb/
contra die zwey Dörffer Niderbeil. Altera opi-
nio est eorum, qui statuunt testes vnà ducen-
dos ad ocularem inspectionem. [Post Bald.
cons.153.in fin. dicit Afflict. *decis.23.n.6.* ocularẽ
visitationẽ loci dubii fieri debere cum testib.
si de finib. antiquis dubitetur.] Nituntur au-
tem primo hac ratione: quod testes tãto me-
lius de omnibus circumstantiis quæri & in-
terrogari possint: [cum testimonium oculo-
rum & proprii aspectus certissimum sit, &
non possit fallere, *l.3. §. tu magis scire, de testibus.*
Côler *de process. execut. part.3. cap.9. numero* 702.
iuxta illud Horatii, quod ibi citat:

Segnius irritant animos dimissa per aures,
Quam quæ sunt oculis subiecta fidelibus.]

Alias.n. illi sępe, pſertim rustici, si locus nõ ad
oculum demonstretur, aut ignoranter, aut
dubitanter deponunt. Deinde finis ocularis
inspe-

inspectionis intuendus est, qui videtur esse triplex. Aut enim in gratiam iudicis committentis fit, vt ipse rectius & facilius dicta testium interpretari possit. Aut in gratiam Commissarii examinantis testes, vt is dexterius de omnibus circumstantiis loci controuersi testes examinare possit. Aut denique in gratiam testium, vt ii tanto melius de circumstantiis quæsiti veritatem deponere queant. Facilius enim percipitur, quod oculis perspeximus, prout *supra capite primo* dictum est. Si hæ tres causæ inter sese sigillatim & coniunctim examinentur, & ponderentur, quis quæso negabit, si non maiores, saltem æquales in teste, & in iudice vel Commissario militare rationes, ita vt à causa efficiente & impulsiua inspectionis (quæ sane in omni dispositione, vt supra *lib. 5. parte 1.* dictum, obseruanda est) statuamus, testes ad ocularem inspectionem vnà ducendos? Cui addi potest generalis clausula commissionis, sub qua hãc testium deductionem comprehendi putamus. Et † hoc adeo verum est, vt nõ solum testes examinandi, sed etiam examinati adduci possint ad inspectionem, prout hoc decisum fuisse tradit Afflict. *decis. 23. n. 6.* Hac † opinione retenta non obstant, quæ pro contraria sententia supra deducta sunt. Ad primum enim respondetur: quod licet in commissione non expresse fiat mentio ducendi testes ad ocularem inspectionem: tamen illud tacite subintelligi videtur, nec in commissionib. hoc nouum esse exemplum, de pictore supra dictum satis demonstrat. Cui addi potest, in multis commissionib. non exprimi, an nomina testiũ vnà parti contra quã mittenda, & tamen Cõmissariũ sæpius nomina eorum transmittere constat: de quo tamen infra fusius dicetur. Secũda ratio minus vrget: nam videmus cõmunicari testib. articulos, ex quib. melius informari possunt, quam ex hoc actu. Tertia ratio parum ad rem facit: ei enim per iuramẽtum, quod testes præstiterunt, satis occurritur: & memini cautos Commissarios ad euitandam hanc cauillationẽ testib. sub iuramento præstito seuere iniunxisse, ne inter se hac de re cõfabularentur, sed sermonẽ de iis, quę audiuerunt & viderunt, ad finem vsq; examinis æque ac suum ipsius testimonium continerent. Hanc opinionem, vt veritati congruam sæpius obseruatã esse memini: vt in causa Pfaltz contra Nassaw / & infinitis aliis. Videtur † tamen fœdere distinctionis hæc res componi posse: hac ratione: quod aut partes nullam faciunt mentionem huius rei, & eo casu Commissarium proprio motu hoc facere non posse. Aut producens petit testes ad ocularem inspectionem deduci, consentiente parte aduersa: & eo casu certum est, Commissarium ratione consensus id facere posse. [Si vero nõ vult, non licebit, vt notatum in causa Fleckenstein contra Sultz / *de quo form. 2. h. tit. de contumacia.*] Aut pars aduersa tacuit, & idem obtinere tradunt, ex eo fundamento: quod vbi pars contradicere potest, & non contradicit præsens, pro consentiente habeatur. Aut deniq; pars aduersa nec expresse, nec tacite consentit, & Commissarii arbitrio hoc relinquẽdum aliqui putant, vt videlicet is perspectis omnibus circumstantiis rem moderetur, ac determinet. In quibus circumstantiis has collocant: vt, quia forte producens pars probatione sua destitueretur, si testes inspectioni non interssint, aut alioquin absque testibus inspectio non rite peragi posset, facere poterit, quod causæ necessitas postulabit, vnnd möge die Zeugen: aut aliquos saltem, qui parti magis idonei sunt, per interlocutoriam, Dahin zuführen vergunnen oder abschlagen / wie es der Sachen notturfft erfordert. Cum enim iudex iuxta dispositionem iuris communis ex æquo & bono procedere debeat, id negotium plane arbitrio iudicis relinqui existimant. Verum quicquid sit, ego secundam sententiam tanquam veriorem sequi posse Commissarium existimo: ita tamen vt sequẽtia capita circa hanc aduertat. Primo, vt diligenter testes † admoneat, [iuramenti, vt factũ 7 in causa Fleckenstein cõtra Baden. Secundo, quo loco ire debeat, ne de eo inter partes cõtrouersię postea oriatur, vt factũ in causa Eltz contra Nassaw. Tertio,] rationẽ habeant omniũ eorũ, q̃ ibi demõstrantur: quo in deponẽdo de omnib. hisce meli⁹ dicta accõmodẽt.

† Si quoq; testis aliquis inter inspiciendum 8 interloq q̃d tẽtet, admonebitur seuere, ipsiq; silen-

silentium iniungetur. Rario, quia testis non
in eum finem ad ocularem inspectionem de-
ducitur, vt ibi iudicium suum interponat: sed
saltem, vt cōtempletur.[Illud autem in quæ-
stionem venit. An Parti licitum sit in ocularis
a inspectionis † actu aliquid ex testibus quære-
re? quod autē disputatum in causa Bentheimb
contra Baley Coblentz/de quo in formulario,
*hoc.lib.for.*7.& Eltz contra Nassaw *form.* 8. vbi
non aliter hoc, (& recte) admissum, quam vt
testi huic renunciaretur, ita vt examinari non
possit, de quo latius *capit. 13. inf. numero 3.*]
9 Post absolutam † inspectionem moneat
testes, ne quid eorum, quæ viderunt aut audi-
uerunt, reuelent, neve inter se de iis, quæ acta
sunt, conferant; idq; ideo, ne sese inuicem de
causa informent, & ita tempore productionis
in præiudicium partium aliquid à veritate a-
lienum deponant.

CAPVT XII.

De officio Commissarii in principio huius actus.

SVMMARIA.

1 *Commissario quid in ipso ocularis inspectionis actu agēdum sit.*
2 *Officium Commissarii circa hanc rem in tribus consistit.*
3 *Officium Commissarii circa principium actus.*
4 *Partibus contenta mandati initio à Commissario referenda sunt.*
5 *Scribæ, pictores & testes quomodo monendi sint.*
6 *Decenter & ordinarie omnia agenda sunt.*
a *Ocularis inspectionis suscipiendæ gratia non facile dilatio concedenda.*

HActenus, quæ in præludiis, & antequam
ad actum ipsum progrediendum, faciē-
da sunt, dictum: Nunc quo modo in ipso actu
1 procedendum, indicandum est. Quod † in ge-
nere sequentibus verbis ab Hiero. de Monte
in tractat. de fin. regund. c. 31. n. 5. describitur. Ad-
uertat iudex quando erit in differentiæ loco,
vt locum depingere, vel designum fieri Par-
tibus præsentibus, cum nomine regionis, vo-
cabuli, laterum procuret: & omni studio ni-
tatur partes concordare, super veris vocabu-
lis, & lateribus: quia experientia est rerum
magistra. Et ego sæpe in iis versatus fui, &
plerunque partes reperi super prædictis non
bene in vnum conuenire: & ob id plures o-
riebantur difficultates. Hactenus Hieron. de
Mont. *d. loco.* [Quę verba vt dilucidiora reddā-
tur; Nos] maioris † explicationis gratia officiū 2
Commissarii in tribus potissimum consistere
hac in re demonstrabimus. Primo, circa præ-
ludia: secundo, circa media: tertio, circa finē.
Circa † principium versatur officium Com- 3
missarii, vt nō solū, q̄ iam ab Hiero. de Monte
tradita sunt, cōsideret: sed etiam partibus ac
test bus ante omnia tempus præfigat, vt eo
tempore, loco, ac hora ad videndum fieri o-
cularem inspectionem compareant: idq; ple-
runq; fieri solet statim post ipsa præludia cō-
missionis, antequam ad examen, aut transum-
tionem deueniatur, [nec facile dilationē con-
cedet, † ne sumptus magni causentur, vt recte a
notatum in causa Fleckenstein contra Sultz.]
Secundo † in eo versatur Commissarii offi- 4
cium circa ocularem inspectionē, vt quam-
primum ad locum controuersum deuentum
est, partibus contenta mandati referat, pe-
tatque vt omnia distincte, breuiter, ac dilu-
cide demonstrentur, & proponantur, ne cau-
sam principalem tanquam hoc loco imper-
tinentem disputent. Tertio, † vt scribas ad di- 5
ligentem descriptionem, & pictorem ad exa-
ctam & graphicam depictionem hortetur:
Testes, vt ad omnia aduertant, moneat. Qui-
bus peractis, & suam ipsius personam ita ac-
commodabit, quo decenter † & ordine o- 6
mnia fiant; prouidebit quoque, ne confuse
nūc ab hac, mox ab illa parte termini demon-
strentur: sed si id fiat (vt sæpissime fieri solet)
monebit Partes, vel earum procuratores, vt
ordine de vno termino in alium, & quidem
proximum, demonstrationem faciāt: ita fiet,
vt ipsis testib. & Iudici rite omnia ob oculos
ponantur. Confusio enim, vt in aliis rebus, ita
etiam hic maximum generat præiudicium,
ideoq; vitanda. Econtra vero ordine & con-
tinua serie facta, vt alibi, sic & hic commen-
dantur.

CAPVT XIII.

De Officio Commissarii circa mediū.

SVMMARIA.

1 *Testis an ocularem inspectionem demonstrare possit.*
2 *Pro Affirmatiua.*
3 *Pro Negatiua.*

4 Quid

4 *Quid Commissario hoc casu faciendum sit.*
5 *Tertio propter medium agrum suum inspectionem impediente quid agendum Commissario.*
6 *Commissarius, tertii interuentione non obstante, procedere potest.*
7 *Iudex vel licitator propter oppositionem tertii à conditione vel adiudicatione recedere non potest.*
8 *Protestari debet Commissarius, se tertio nihil praiudicaturum.*
9 *Partibus ipsis excipientibus facta submissione Commissarius interloqui potest.*
10 *Et commissioni hoc casu insistendum erit.*
11 *Demonstratione aliter facta quam articulatum est, quid faciendum partibus.*
12 *Exceptiones principalem causam concernentes hyemé prasertim amputanda sunt.*
13 *Submissionibus ac protestationibus, quibus aliquid addi vel reiici petitur, factis, pergendum est.*
14 *Protestatione facta, qua manifeste nulla est, quid Cõmissario agendum.*
15 *Testibus inter se mutuo confabulantibus silentium iniungendum est.*
a *Ocularem inspectionem an pars aduersa demonstret.*

CIrca medium ocularis inspectionis Cõ-
missarii officium magis graue, & diffici-
le est: & si qua alia in re doctore, hic maxime
opus est. Varie enim non solum ab vtraque
parte mouentur quæstiones: sed etiam Domi-
ni vicini sese pro interesse intromittere so-
lent. Quid ergo Commissarii circa hæc offici-
1 um, inuestigandum. Statim † ab initio partes
sæpe aliquem ex testibus producunt, eumq;,
vt ocularem inspectioné demonstret, sistunt.
Hic pars aduersa solet obiicere, testis hoc nõ
esse munus, nec ad hoc citatum. Quid Com-
2 missario hic agendum? Videtur † quidé eum
hoc admittere debere: ideo enim testis adest,
vt veritatem deponat, quod facit demonstrã-
do veros terminos. Deinde nullum præiudi-
cium generari parti, siue hic, siue alius demõ-
3 stret. Attamen † contrarium rationi magis
consentaneum esse sequentibus de causis iu-
dico. Primo, quia product⁹ ille ad terminorũ
demonstrationé, aut eos tanquã testis demõ-
strare non debet: Primo, quia ad hoc non fuit
citatus, nec iuramento astrictus: & ideo eius
demonstratio ac ꝓbatio futura est inualida.
Deinde, quia ex demonstratione testis fa-
cile, quid ille depositurus sit, pars coniicere
potest. Aut tanquam extraneus adhibetur, &
tunc facit se suspectum. Nam omnia debet in
gratiam producentis demonstrare. Cui acce-
dit, quod pars solet sæpe contra protestari:
hic si contradicat testis protestationi, iã men-
tem suam satis explicauit: si tacet, similiter
parti demonstranti præiudicium generatur.
His accedit, quod ad hoc, vt quis ocularem
inspectionem demonstret, singulare manda-
tum requiratur. Recte † ergo Commissarius 4
iniungit, vt pars producens ipsa, aut per aliũ,
qui non est testis, demonstret: vt factum in
causa Dithmarsen contra Bentheim. [Sed
quid si pars aduersa velit demonstrare, † anne a
ipsi hoc concedendum? Et licet simpliciter
dicendum videbatur, quod non, vt factum in
causa Sulß contra Fleckenstein. *de quo form.* 10.
Tamen si in aliquo erretur à demonstrante,
quin ipsa melius demonstrare possit, non est
dubium, cuius rei illustre exemplum extat in
causa Hanaw contra Straßburg.] Rur-
sus † in ipsa expeditione commissionis, quan- 5
do ocularis inspectio ab vna parte syluæ ad a-
liã sumenda est, in medio forte ager situs est,
per quem via ad tertium indubitato spectans
transit, propter quã difficultas exoritur. Ter-
tius enim hic aliquando impedire nititur, ve-
tans per viã agri sui fieri inspectioné, aut de-
monstrationé: quid igitur Commissario tali
casu faciendum erit? Hanc † rem quotidie in 6
praxi contingere videmus: dum non solum
verbis, sed minis etiam atrocissimis, imo ar-
mata manu Commissarii à tertio interueni-
ente repelluntur. Eum itaq; hoc in casu, non
obstante prohibitione ac minis, contra pro-
cedere posse non est dubium. Primo, quia
commissio illa ab Imperatore decernitur, id-
eoque via per quam expeditur, Commissario
deneganda non est: Quemadmodum in simi-
li, etiamsi testes è domicilio suorum Domi-
norum, ac superiorum à Commissario citen-
tur: tamen Dominus id regulariter prohibe-
re non potest, vt infra latius explicabitur. His-
ce † accedit, quod in simili tradit Rebuff. Si 7
corã licitatore aut iudice veniant opponen-
tes, allegantes rem esse suam vel sibi obliga-
tam: tamen non recedendum à conditione
vel adiudicatione *in tractat. de pracon. & licit.
articul. 6. numero* 5. Vtile tamen fuerit, si Com-
missarius interloquendo coram partibus

protestetur, se nō obstante obiectione tertii, ocularem inspectionē vigore commissionis suscipere debere: per quam tamen nihil tertio in iure suo præiudicatum iri, se in optima
8 † forma protestari, eamque protestationem Rotulo inserere paratum esse, quod facere
9 eum posse ex supra dictis patet. Si † autem exceptiones & obiectiones sint tales, quæ à partibus ipsis ratione terminorum obiiciuntur: hoc casu Commissarius interloqui, ac facta à partibus submissione, controuersiam
10 dirimere potest. In his † autem omnibus obiectionibus, si commissioni, & locis articulatis [ad quos respicere debet, *vt form. 1. de contumacia*, in causa Anhalt contra Stolberg notatum] insistat, non facile aberrabit Com-
11 missarius. Si vero † aliter quam articulatum demonstratio fiat: partes consueuerunt petere secundum articulos fieri demonstratio-
12 nem. Solent † quoque sæpe exceptiones, quæ principalem causam concernunt, proponi, adeo vt integræ causæ in vtramque partem disputentur: in quo, si hyems sit, multum temporis in frigore consumitur: Eas igitur Commissarius amputabit, [nisi forte tales sint, quæ incontinenti decidi possint, alias reiiciuntur, præsertim si sint extra commissionē. Sic cum in quadā causa C. contra B. Pars quæreret ab alia Parte: an non in illo loco pignoratio facta esset: non fuit obstricta respōdere. *form. 7.*] In quo tamen caute agat Commissarius, ne vni plus quam alteri tribuere videatur. [Illud autem hic quæritur, si partes inter sese inter disputandum eo deueniant, vt
b ad amicabilem † compositionem res tendere videatur, & Commissarium tanquam mediam personam statuant, an is hoc suscipere possit? Et cum extra commissionem sit, non posse videtur. In quo tamen ego ita statuo, vt si non tanquam Commissarius, sed priuatus deputetur, posse; alias, vt Commissariū, non posse; vnde nec ea, q̄ inter partes amicabiliter tractantur ad committentem remittere tenetur: ita notatum in causa ciuitatem Hailbrun concernente, vbi tamen Commissarius omnia, quæ tractata erant, Rotulo inseruerat. extant eius rei vestigia *in formu. hoc lib. c. 9.*]
13 Variæ † quoque sæpe submissiones, & protestationes fiunt, & aliqua reiici petuntur: quod si fiat, prudenter faciet Commissarius, si his & similibus quæstionibus non obstantibus in actu pergat, eumque absoluat, ac eas silentio inuoluat. Eo enim ipso tacite causam hanc ad Committentem remittit, & exceptiones in ordinario iudicio saluas reseruat, quod facere potest: vt in simili de exceptionibus contra testes propositis traditum: & factū in grauissimis controuersiis à peritissimis Commissariis scio. Si † autē manifeste facta sit 14
ꝓtestatio nulla, tunc Cōmissarius solet in Rotulo narrare, Auff seinem (wie angeben) sichtbarlichen vnwerth bewenden. Hoc est: tanquam manifeste friuolam suo loco relinquit.
In eo etiam † cautus erit Commissarius, vt 15
testib. inter se mutuo confabulantibus silentium imponat, & non diligenter animaduertentes seuero, vt animum ad rem præsentem aduertant, & quare ad hanc rem adducti, moneat.

CAPVT XIV.

An Commissarius in ipso actu aut eo finito, in Rotulo iudicium suum ratione ocularis inspectionis interponere possit.

SVMMARIA.

1 *Commissarius an in ipso actu ocularis inspectionis iudicium suum interponere possit?*
2 *Pro Negatiua.*
3 *Pro Affirmatiua.*
4 *Parte asserente limitem alio respicere, Commissarius iudicium suum interpo[ne]re, idque Rotulo inserere potest.*
5 *Remouentur contraria.*
6 *An Commissarius iudicium suum aperire possit in ipso actu coram partibus & testibus?*
2 *Oculares inspectiones vtriusq; partis concordare, quantum intersit Commissario.*

ILlud hic in quęstionem venit, an Commissarius iudicium suum interponere, & † cō- 1
sequenter relationem tantum eo modo, quo à partibus peragere & describere omnia curauit, Rotulo inserere debeat: an vero de iis, quæ recte, vel perperam demonstrata sunt, possit ad Committentem iudicium suum rescribere? Sunt † qui dicunt Commissario ca- 2
uendum

uendum inprimis, ne iudicium ſuum in hu-
iuſmodi rebus interponat: vel etiam in quo-
cunq; minimo aliquod animi iudicium pro-
ferat; cum inde facilime nimiam erga alteram
partem affectionem colligere promptum ſit:
atq; pinde eo reſpectu, vt ſuſpectus recuſari
poſſit per text. *in l. obſeruandum. verſic. cuius ani-
mi motum vultus detegit ff. de offic. præſid.* notat In-
nocentius *in c. irrefragabili. verſic. ſed quid dices. de
offic. ordin.* & Alberi. *in l. vbi falſi. C. de falſis.* Si er-
go alibi, certe hoc in loco illud vulgatum ani-
mo verſandū erit: *Tacuiſſe nulli nocet, nocet eſſe*
3 *locutum, &c.* Contrariam † tamen ſententiam
veriorem eſſe non eſt dubium. Primo, quia
Commiſſarius ideo deputatur, vt rem cum
peritis oculis ſubiiciat. Fruſtra autem ille ad
hanc rem ordinaretur: ſi tanquam vmbra, aut
truncus rem tantum conſpiceret: cum æque
commode (imo commodius) Partes deſcri-
ptionem loci in Camera, quam coram Com-
miſſario in campis proponere poſſent. Secū-
do notum eſt, iudicem rem ideo oculis ſubii-
cere, vt iudicium ſuum ex eo informet, & ſi
Partes quid male demonſtrent, id ad rectam
rationem, & veritatis normam accommodet.
Cum ergo iudici liceat in oculari inſpectione
iudicium interponere: & is integrum ocula-
ris inſpectionis actum ſibi competentem de-
mandet Commiſſario: videtur in eo quoque
demandare, vt ſuo adhibito iudicio, quid a-
ctum ſit referat. Tertio accedit, quod *ſupra li-
bro 4. c.* de pictore monui: Commiſſarium ex
inſpectione loci, poſſe corrigere pictorum
ichnographiam, [quam ipſi exhibere cogitur
pictor, vt ſæpi⁹ notaui, maxime in cauſa Sultz
contra Fleckenſtein/ *de quo form. 3. c. 3. h. tit.*] in
quo maxime iudicii interpoſitio requiritur.
[Ne ſi forte aduerſæ Partis deſcriptio huic
coniungatur; diſcrepātia appareat; nam quē-
admodum vtile eſt Partibus, ſi conueniant;
ita econtra Commiſſario dedecori eſt, & da-
a mnoſum Partibus ſi diſcrepent. Vtilitatis † ex-
emplū extat *in to. 1. ſymphor. ſupp. p. 2. t. 8. voto 4.
in princ.* vbi ſic dicitur: Quoad picturas abreiſ-
ſen/locorū litigioſorū nō puto op⁹ eſſe ſpeci-
fica deciſione, ex illa maxima ratione, quæ ex
omniū fere teſtiū concordantibus depoſitio-
nib. ad 1. & 2. art. & ad interrogatorium vtri-
uſq;, tam in Rotulo Epiſcopi, quam Comitū
omnes tres picturas Abriß/ tam inter ſe, quam
cum dictis teſtium ita conuenire videmus, vt
ſatis putem nos ad pronuntiandum hac in
parte inſtructos eſſe, cum & accedant beyder-
ſeits eyngenommene & actis eynuerleibte Au-
genſchein per Commiſſarios.] Quarto, con-
ſtat id ex multis pīudiciis, in quib. Commiſ-
ſario iniungitur, vt ipſe cū peritis rem inſpi-
ciat, Vnd alles was er verhandlet/ vnd wie er
die Sachen beſchaffen/ funden/ auch dieſe be-
ſchwerden erweget/ ꝛc. hoc Cameræ referat. Si
ergo non ſolum, quę acta ſunt, ſed etiam pro-
ut ille rem inuenerit, referre debet, quis quę-
ſo ei cognitionem & iudicium circa hanc rem
denegabit? Hinc † videmus quotidie vna 4
parte rem demonſtrante, alteram à Com-
miſſario petere, vt videat, quo limes hic re-
ſpiciat, an non eo, vel eo, ſecus atque à par-
te demonſtratur: hic ſane Commiſſarius ſu-
um iudicium interponere, & Rotulo inſe-
rere poteſt: hoc modo: Welches nicht ohne
ſein/ ich der Commiſſarius neben dem Adiun-
cto bezeugen muß. Hoc eſt: Quod ego & Ad-
iunctus à vero non eſſe alienum teſtari cogi-
mur. Ita factum in cauſa Herꝛn Carln Marg-
graffen zu Baden contra Würtenberg [ſic ap-
probat ocularem inſpectionem, in cauſa Ha-
naw contra Straßburg *form. 22.* in cauſa Her-
tzogen Georg Hanß ratione Lützelſtein/ contra
Solms *cap. 8. form. 14* & in cauſa Eltz contra
Naſſaw non ſemel iudicium interpoſuit,
form. 3. cap. 2. lib. vlt.] Ex quibus indubitato
concludendum, Commiſſarium licite iudi-
cium ſuum interponere. Qua † opinione 5
retenta, non aduerſantur, quæ contrarium
ſtatuentes pro ſuæ opinionis defenſione in
medium adducunt. Nam ſimpliciter nega-
mus, affectionem ex eo colligi: ſi enim affe-
ctio neceſſario ex eo colligetur, quia iudici-
um interponit in hiſce, quæ ſunt licita, &
ab actu dependent, nullam ei penitus cogni-
tionem tribuere: quinimo omnem fere vim
ac poteſtatem (quam ipſi *libro 4. part. 1.* tri-
buimus) auferre dicemur. Verſatur enim
Commiſſarii cognitio circa plurima, ex qui-
bus maior ſuſpicio, quam ex hac iudicii in-
terpoſitione ſecundum vulgi opinionem

oriri poſſit: veluti peritos reiicere, corrigere
errores pictoris, interrogatoria amputare,
nouos articulos non admittere, deſcribere
teſtium vultus, geſtus, mores, &c. Quę omnia
affectionis euitandæ cauſa omittenda nemo
(vt opinor) dicet. Quæ cum ita ſint, propter
affectionem ſolam (quæ in perſona ita excel-
ſo loco poſita non præſumitur) hoc iudicium
ipſi auferri non debere, luce meridiana cla-
6 rius apparet. Quibus † ſic poſitis, illud quæri-
tur: an non prior opinio in eo ſaltem proce-
dat, ne coram partibus & teſtibus in ipſo actu
iudicium ſuum aperiat? Et, ſi id licitum (vt eſ-
ſe euicimus) ſtatuitur, cur non æque in præ-
ſentia omnium intereſſentium actui, ac iudi-
ci referre concedatur. Nam & ratione actu-
um modo enarratorum iudicium ſimiliter in
præſentia partium interloquendo fertur. Si
tamen id ſummopere neceſſarium non eſſe
Commiſſarius animaduertat, tutius eſt omit-
tere: ne teſtes imperiti rei (quod non mirum,
cum & docti idem ſæpe, vt iam monui, arbi-
trentur) ſuſpicionem affectionis capiant: ac
inter deponendum in eam partem, in quam
Commiſſarium inclinare ſe videre exiſtimãt
(quo rigoroſum ſubterfugiant examen) fle-
ctantur.

CAPVT XV.

De Officio Commiſſarii circa finem.

SVMMARIA.

1 *In oculari inſpectione acta Rotulo inſerenda ſunt.*
2 *Ichnographia an Rotulo inſerenda ſit?*
3 *Quo loco inſerenda ſit? & n. 4. 5. 6.*
a b *Ocularis inſpectio ſæpe ex cauſa repetitur.*
c *Ocularis inſpectio de vna ad aliam cauſam regiſtrari poteſt.*

AD finem ocularis inſpectionis quod atti-
net: circa eum Commiſſarii officium nõ
minus vtile, quam circa principium & me-
dium. Officium autem Commiſſarii, ſi in ali-
qua parte huius cõmiſſionis, in deſcriptione
certe locorum exactiſſimum exigitur: cum
iudex ex hac omnia cernere, & tanquam in
ſpeculo intueri poſſit. [Et quidẽ ſi in aliqua re
dubitet ob cauſas præcedenti *cap. n. A.* allega-
a tas, finito actu cum pictore iterum loca † ad-
eat: quod mihi aliquando contigit; & obſer-
uatum in cauſa Sultz contra Fleckenſtein / *for-*
mula 10. Imo repetet ſæpe integram † ocula- b
rem inſpectionem; vt factum in cauſa Wilſ-
berg contra Pfaltz.] Obſeruabit ergo Com-
miſſarius ea, quæ ſupra de confectione Ro-
tuli in genere dicta ſunt. Rotulo † enim ea, 1
quæ acta ſunt in oculari inſpectione, inſeren-
da: quia id neceſſario requiritur. Hinc licet o-
lim, in cauſa Johan Lamperten Appellanten /
cõtra Johannen Leopolden / modo Johannen
Haßquettam / generalem procuratorem Epi-
ſcopi Leodienſis, allegaretur loca inſpecta
eſſe; cum tamen ocularis illa inſpectio in actis
non reperiretur in ſpecie, negatum fuit illi fi-
dem adhibendam. Sic cum in cauſa Roten-
burg contra Hohenlohe ocularis inſpectio in
actis allegata deeſſet, per interlocutoriam, vt
produceretur, iniunctum fuit.

Sed † quæritur, an & delineatio pictoris, quæ 2
proprie Ichnographia dicitur, Rotulo inſe-
renda? Omnino puto, cum, vt ſupra deductũ,
cauſa impulſiua ocularis inſpectionis ſit, vt
non ſolum Commiſſarius, & teſtes, ſed iudex
quoq; ipſe inſtruatur: quamuis etiam in gra-
uiſſimis controuerſiis non obſeruatum, ſed
delineationem pictoris omiſſam ſcio, male
tamen. Quo † autem in loco Rotulo inſeren- 3
da ſit, quæri poſſet? Aliqui † ſtatim poſt iura- 4
mentũ teſtium eam referunt, nec in eo pec-
cant, ordinem enim naturæ, & facti ſequun-
tur, quia plerunque ſtatim ac iurarunt teſtes,
ad ocularem inſpectionem deuenitur. Non-
nulli † plane poſt examen teſtium & inſtru- 5
mentorum productionem ponunt, nec ho-
rum quoq; adhibitus ordo culpandus: nam
ratione nititur: præponunt enim examen te-
ſtium tanquam probationẽ principalem, &
ocularem inſpectionem, tanquam accidens
ſubiiciunt. Alii † Rotulo atteſtationum non 6
inſerunt, ſed pixidi, vnà cum ichnographia
rotulato inuoluunt, pixide à Commiſſario
obſignato. Quicquid ſit, hęc res eſt parui pręe-
iudicii, expersq; nullitatis. Commiſſarius ita-
que in hoc libro ſuo vti poterit arbitrio. [Ad
extremũ notandũ ocularẽ inſpectionẽ, q̃ pri-
mũ in Camera pducitur, vel poſt publicatio-
nẽ, peti de vna cauſa ad aliã † regiſtrari, q̃ à ra- c
tione nõ eſt alienum, cum ſit ſpecies proba-
tionis, ita notatũ in d. cauſa Wilſperg contra

Pfaltz

Pfalß/ *de quo form. 1. cap. 5.*] Et hæc in genere præsenti libro de oculari inspectione dixisse sufficiat: cuius exempla in sequentibus libris tria subiicienda: Carceris scilicet, Instrumentorum, & Terminorum. Et quia carceris inspectio proxime huic accedit, cum aliæ propter accedentem qualitatem nomen ocularis inspectionis amittant: de ea primo, de aliis posteriore loco agetur.

LIBER QVARTVS,

DE COMMISSIONIBVS, QVÆ CIRCA CARCERIS ET CARCERATI INSPECTIONEM ET INQVISITIONEM VERSANTVR.

CAPVT I.

Quando & quibus de causis commissiones hæ decernantur.

SVMMARIA.

1 *A carceris impositione semper appellari potest.*
2 *Carcer non pœnæ, sed custodiæ causa inuentus.*
3 *De abusu exceptionum siue obreptionum.*
4 *In carcere mortui, præsumuntur culpa officialium mortui.*
5 *Mortuus in carcere dicitur in cruciatu mortuus.*
6 *Quando iudex decernat mandatum de carcere mitigando.*
7 *Carceratorum causæ sunt fauorabiles & priuilegiatæ.*
8 *Carceratorum causæ æquiparantur viduarum & pupillorum causis.*
9 *Quando commissio in hac materia soleat decerni. & num. 10.*
11 *Difficilior expeditio huius commissionis reliquis.*
a *Carceres nouos excogitantes sæpe ipsi incidunt.*
b *Carcer damnum irrecuperabile adfert.*
c d *Iniuste quem incarcerare faciens debitum amittit, Et in expensas condemnatur.*
e *Carcer est locus immundus. Et sepultura* f, *& mala habitatio* g.
h *In carcere stare durius, quã in opere publico laborare.*
i *Carcer an contra naturalem æquitatem.*
k *Carcerem qui de iure naturali esse dixerint, eaq; opinio late examinatur ac varia de miseria carceratorum adduntur.*
l *Carceres veterum quales, & quot eius species.*
m *Carcer an partim ad pœnam, partim ad custodiam inuentus recte dicatur.*
n *Carcer in ciuilibus leuior esse debet.*
o *Mandatum pro relaxando captiuo, quando sine clausula decernatur.*
p *Relaxationis modi diuersi.*
q *Relaxatio per fugam quando licita.*
r *Captura est iniuria irreparabilis.*
s *Captiuus damnum & æstimationem recte petit.*
t *Iniuste incarcerantes, vrphedam captiuis reddere coguntur.*
u *In carcerationis materia ratione personarum inter dignitates distinguendum.*
x *Carcer non ita grauis in causa pecuniaria, atque in aliis.*
y *Carcer ciuilis* zum Bürgerlichen gehorsam *qualis.*
z *Decoctores recte de consuetudine in duriorem carcerem intrudendi.*
aa *Carceratus si citetur, per procuratorem comparere non tenetur.*
bb *Carcerati visitandi à magistratu & quomodo.*
cc *Varia exempla, vbi de mitigando carcere mandata decreta.*

AD ocularem inspectionem & illud pertinet, quod de carcere agi solet, de quo non inutiliter videbimus: quia hoc exulceratissimo tempore (vbi omnia in peius ruunt) nihil frequentius ac vsitatius, quam ob leuissimas etiam causas homines liberos carceri mancipare, eosque misere adfligere & torquere,
[nouosque carceres excogitare, † qui a
tamen sæpe in authores proprios fabricantur, vt videre est apud Camerar. *in horis succisiuis ca. 9.*] Adeo vt recte carcer hodie grauamẽ
continuũ dicatur, & proinde † ab eo semper 1
appellari possit; attestantib. Spec. *de appel. §. restat. vers. & nota nu. 4. & vers. sed quid dices.* gloss. & Dd. *in l. 2. C. de Seruit. Bertach. in verb. captiuus.* Et hic verissimũ sit quod vulgo dicitur, Car-

 ceratum

ceratum ſemper eſſe in cruciatu: vt poſt Bald.
latiſſime Hyppol. *de Bannit. in verb. carcera-
tis. num.* 28. [Et per carcerem damnum irre-
b cuperabile inferri, quod † reuocari non po-
teſt, poſt Bald. *in leg. vnica. Cod de in integ. reſtit.*
prodidit Viuien. *in annotationibus ad latum in-
troitum Caroli V. articul.* 44. vnde & carcera-
tus ad damnum agere poteſt. *leg.* 1. *& l. penult.
Cod. qui bon. ced. poſſ.* poſt Alexand. Viuien. *d.
c loc.* Et debitor iniuſte † quem incarcerari fa-
ciens amittit ius debiti, Roland. à Vall. *conſil.
65.* Teſſaur. *deciſ.* 122. *nu.* 1. & in expenſas con-
demnatur, *Statut. Mediolan.* & ibi Carpan. *cap.*
d 151. De † quo paulo poſt latius.] Eſt enim car-
cer locus horribilis, teſte Bart. *in tractat. de car-
cerib. num.* 2. [Barth. Roder. Calder. *in manuali
e iudicum cap.* 2. *num.* 14. & immundus, † Farin.
f quæſt. *crim.* 27 *num.* 2. vbi num. 3. addit, † eſſe
ſepulturam viuorum, conſummationem bo-
norum, conſolationem inimicorum, & expe-
rientiam amicorum. vnde & Barth. Roder. *d.
g l. num.* 14. ex mente gloſſ. dicit: Quod † maior
eſt pœna ſtare in vinculis, quam laborare in
agro, aut opere publico, per *l. ſi in homine ff. de-
h poſiti*, Et mala habitatio, † Vlpian. *in l. item apud
§. quæſtionis de iniuriis. l. ſi homine ff. depoſiti.* Bald.
cap. 1. *§. denique, ſub tit. quæ fuit prima cauſ. benef.
am.* Ægid. Boſſ. *in tit. de carcere, cap.* 3. *nu.* 4. vnde
& in ſacris literis, qui in maximo ſunt crucia-
tu, in carcere dicunt ſe eſſe, *Iob.* 7. *Pſalm.* 141.] A
quo tamen priſtinæ virtutis viros generoſita-
tem naturæ humanæ & libertatẽ eiuſdem cõ-
ſiderantes, abhorruiſſe plurimũ, hinc inde in
hiſtoriis videre eſt. [Cum carcer ſit contra
i naturalem æquitatem, vt † poſt gloſſ. notat
Ioan. Viuien. *ad latum introitum Caroli V. art.
44. verb.* en ſal mögen antaſten. & ſpecies ſer-
uitutis. *tot. ti. de lib. homine exhibendo.* Viuien. *d. l.*
Barthol. Roder. Calder. *in d. manuali iud. cap.* 2.
num. 15. Marin. Frec. *de præſent. inſtrum. part.* 8.
quæſt. 3. *num.* 109. Nizol. *allegat.* 20. *nu.* 41. poſt
Nattam & Viuium. Proſper Farinac. in crimi-
nal. *quæſt.* 24. *nu.* 24. vbi & ait: morti æquipara-
k ri. Nec hiſce obſtat, † quod Tom. Cerdan. *in
lib. de viſita de la carcel e los preſos*, exiſtimat, de
iure naturali fuiſſe, *cap.* 2. *nu.* 3. hoc argumen-
to, quia ius naturale eſt, quod in lege vel Eu-
angelio continetur, per *cap.* 1. *diſtinct.* 1. Felin. *in
addit. ad Abbat. opus in decret. inſi.* 3. *volu. & §.
Sed naturalia Inſtit. de iure natur.* nam hoc non
officit, ſi enim hoc eſſet, omnia eſſent iuris
naturalis, vide cap. *non eſt peccatum §. his itaque
6. diſtinct.* & ipſe ſibi eſt contrarius dum *cap.* 3.
num. 3. refert, eſſe priuationem libertatis, *per l.
Titio. §. Titio. il* 2. *de condit. & demonſt.* & *num.* 4.
illorum opinionem approbat, qui carcerem
ſeruitutem dicunt, Alber. *in l.* 1. *ff. de lib. homin.
exhib.* Alexand. *conſ.* 133. Lancel. Conrad. *in ſuo
breuiario pag.* 171. *nu.* 3. *c. incredibile, de pœnit.* Et
cap. 5. *num.* 5. inquit: carcerem eſſe priuationẽ
patris, amicorum, vxoris, familiæ, *& en fin de
la libertad.* Bart. *in l. alia. §. eleganter ff. ſolut. ma-
trim.* Cicer. *in* 7. *Verr.* Caſſiod. 12. *lib. epiſt.* dixi
abhorruiſſe veteres, nõ autem plane non ha-
buiſſe, nam † de carcere ait Marc. Tull. *in pri-* l
mo de diuinatione: Socrates cum eſſet in cuſto-
dia publica, &c. Præcipit Plato *in lib. de legib.*
tres carceres in ciuitatibus conſtituendos eſ-
ſe, vnum pluribus cõmunem, in foro rerum
venalium: alterum, qui correctionis nomine
nuncupetur, quales in multis ciuitatibus vi-
dimus, & præcipue in Italia, in Patauino An-
thenoris ſtudio, vbi literarũ fecimus ſtipen-
dia: Venetiiſque quo truduntur improbi, il-
lic tantiſper continentur, donec meliores fi-
ant, correctioresque, & ad bonam vitæ fru-
gem conuertantur. Carcer tertius in media
regione ædificandus eſt, in deſerto & ſylueſtri
loco, ſupplicii nomine notatus. Eſt enim dif-
ferentia inter publicam & liberam cuſtodi-
am. Nam publica cuſtodia carcer eſt, vt dixi:
cuſtodia vero libera ſignificatur, quãdo quiſ-
piam vel in oppido, vel in domo alium coer-
cet intra præſcriptos terminos, ne alio poſſit
ambulare, nec effugere. Saluſt. *in Catilin.* ſena-
tus decreuit vti abdicatus eſſet à magiſtratu
Lentulus, itemque cæteri in liberis cuſtodiis
haberentur. Liuius: libera cuſtodia haud
procul à caſtris, placere in aliqua fida ciuitate
cum ſeruari per belli tempus. Plato ſcite, &
comiter cuſtodiam ligneam dicit, pro vincu-
lis ex ligno factis: & vulgo dicunt Knichen/
oder Plockhauß / quibus homines coerciti
cuſtodiuntur. Als auch ſein Fußfeſſel / oder
Holtzgefängnus genennet. Apud Iuriſconſul-
tos vero, & Firmicum Maternum, & Sueto-
nium

nium notandum, custodias poni pro hominibus incarceratis, qui in carcere custodiuntur. Esaiæ illud adnotato Prophetæ: sicut tugurium in cucumerario, id est, in horto in quo sunt cucumeres, hoc custodiarium dici. Dick. *in rubr. de execut. in Otton. fol.* 368. Roder. Calder. *dict. loc. cap.* 3. *nu.* 19. Bernard. Pandi. *de præsent. & execut. instr. num.* 73. *part.* 4. quæ visum carceris veterum & modernorum inuestigare delectantibus omnino videnda sunt, quos omnes superat Ioan. Baptist. Asin. *de execut.* §.
l 1. *cap.* 2. *per tot.*] Vnde † & Iurisconsulti nostri eum non pœnæ, sed custodiæ loco adinuentum esse voluerunt. *leg. aut damnum.* §. *solent. ff. de pœnis. leg. si quis.* 6. § *eius. ff. de iniust. rupt. & irrit. fact. testam. leg. eo tempore. D. de remiss. pig.* [Dick. *dict. loc. vers. adde.*] Et licet moribus hodiernis eo deuentum, vt pro pœna habeatur. [Olan. in antino. *lit. C. num.* 7. Dick. *dict. loco.* dicit hoc non esse dubium. An autem partim
m ad custodiam, † partim ad pœnam inuentus discutit Segur. de Aual. *in direct. iud.* 2. *part. cap.* 13. *num.* 1. *& seqq.*] tamen id non nisi in delictis grauioribus locum habere in aperto est. In ciuilibus autem causis, & leuibus criminibus ei neutiquam esse locum ordinationes Imperii testantur. [Licet certis casibus leui-
n orem † admittant, de quo præ cæteris pulchre Coler. *de process. execut. part.* 1. *cap.* 6. *per tot.* & Tessaur. *decis.* 220. & carcerem mitiorem esse debere, Bernardi. Pandi. *de execut. instrum. part.* 4. *numer.* 78. & per iam deducta.] Quæ etiam vt enormitatem & excessum incarcerantiũ compescerent saluberrime statuerunt, incarceratos ex tali causa recte Cameram adire, & ibidem mandatum cum clausula de relaxando impetrare posse. late Gail. *lib.* 1. *obseru.* 26. *&* 78. per totum. [Cum
o tamen, vt Gail. ibidẽ *obser.* 78. monet, † celerrime ac alio processu quam in aliis mandatis cum clausula proceditur, iccirco recte habetur *in decis. Cameræ in verb. mandata pro relaxando captiuo. versi. mandatum fol.* 202. Mandatum cum clausula ab alio sine clausula in effectu nihil differre: Sunt tamen tres casus, in qui-
p bus † sine clausula decerni obseruaui. Primo si eiusmodi mandatum contra principem vel alium, qui Außträg habet, petatur, semper decernendum est tale mandatum sine clausula: alioqui si cum clausula, vt quandoque erronee fit, decernatur, potest citatus declinare forum, & obiicere priuilegium primæ instantiæ. *decis. Camer. dict. loc. vers. si tamen.* Secundo Mandatum de relaxando captiuo auff die vier fäll sine clausula etiam, decretum, vbi quis subditos tertii & innocentis incarcerauit iure belli, als da der von Frentz in der Graffschafft Pitsch etliche Bawern vnter dē Marggraffen zu Baden hinweggeführt gen Metz/ vñ daselbst incarcerirt/ biß sie sich mit Rãtzaun loß gemacht. Ita processus decreti in causa E. F. Marggraffen zu Baden/ als Vormunder Herrn J. hinderlassen jungen Herrschafft/ contra A. von Frentz/den 25. April/Anno 91. Tertio si ex ciuili causa carceratus, cautione oblata, relaxationem impetrare non possit: sic statim ab initio contra senatum Coloniensem mandatum sine clausula de relaxando decretum, Ioanni Newkirchen/ ciui Coloniensi, qui ex causa ciuili incarceratus nec cautione oblata, relaxationem impetrare potuit. Ita etiam factum anno eodem in causa contra Pfaltzgraff Georg Hansen / item anno 86. Albrecht Gugle contra Graff Christoffen zu Manßfeldt / item Philip von Gilsa contra Landgraff Wilhelmen zu Hessen. 2. Maij. anno 87. Quod & iuri communi † consonum q
est, vnde Doctores dicunt, quod reorum relaxationes diuersæ sunt, quarum quædam fiunt post causæ decisionem, & sic post latam sententiam, aliæ vero fiunt lite adhuc pendente. Relaxationum vero, quæ fiunt post litis decisionem, quædam est quæ fit per gratiam ex beneficio & indulgentia principis; alia autem relaxatio est, quæ fit per compositionem pœnæ factam in curia aut fisco. Alia est quæ fit propter innocentiam incarcerati, quando plene de illius innocentia constat; Relaxationum vero quæ fiunt lite pendente, quædam est quæ fit per compositionem pœnæ factam cum curia, aut fisco. Alia est quæ fit per fideiussorem præstitum, de se repræsentando & soluendo pœnam, &c. Quædam, † est quæ r
fit licentiose & de facto per fugam incarcerati. Et ista quandoque accidit cum fractura & violentia carcerum, quandoque autem clanculo

culo absque aliqua fractura aut violentia, quæ omnia luculenter prosequitur Paul. Girland. *in tract. de relaxat. carceratorum. adde Polidorum Ripam de nocturno tempore, cap. 82. & 83.*] Quia
3 † tamen eo ibidem impetrato, nonnulli soli priuatæ affectioni plus æquo indulgentes, tantum abest vt parcant, vt etiam incarceratos in grauiora vincula in ludibrium Cæsareæ Maiestat. eiusque Cameræ coniiciant, Gail. *obser. 26. num. 6.* & vt aliquem prætextum huius rei habere videantur, ad exceptionum remedium (quod tamen tunc demum, cum euidentissimæ adsunt rationes, ab Ordinatione conceditur, & salubriter ne inaudita causa quis grauetur, concessum) confugere soleant: detento interim in carcere captiuo: duriori etiam, quam factum, de quo in exceptionibus articulatum, meretur: quod tamen merito rectius quam sit considerare debebant. Nam [præterquam quod, vt dictum, ius debiti amittit & in expensas condemnatur, iniuste incarcerans iniuriarum conueni-
ſ ri potest, quia captura est iniuria † irreparabilis, Roder. *in l. 2. tit. de gouiernos. quæst. 4. colu. 1.* Casp. Baer. *cap. 7. num. 14. de debitore fugitiuo.* Viuien. *ad letum introitum artic. 51.* Gœdelman. *de veneficiis lib. 3. cap. 6. num.* 14. vbi sic inquit: Et si iudex omissa talium circumstantiarum cōsideratione aliquē carceri manciparit, quem non debet, contra ipsum iniuriarū agi potest, *l. nec magistratibus. D. de iniur.* post Alexandr. pulchre Nizol. *allegat.* 20. *num.* 41. nouissime post Fachinæum, Afinium, contra Farin. Lud. Gilhaus. *de iniuriis* §. 5. per quam consequitur
t damnum † & recompensam iniuriarum, *leg. pen. C. qui bon. cedere poss. l. si creditores in fin. de priuil. credit.* Hieron. Schurff. *consil.* 87. *in princip. & consil.* 98. *cent.* 3. Laurent. Kirchouius *cent.* 5. *obseruat.* 30. Ita olim in Camera iudicatum, & senatū Coloniensem cuidam Petro Quitting propter iniustę carcerationis iniuriā, in 600. aureos condemnatum fuisse, meminit Frider. à Tautenb. *in suo Virid. conclus. iurid. conclus.* 98. Mynsing. *obser. 69. cent. 5. nu. 5. 6.* Et etiam Vr-
u phedam † reddere coguntur, vt factum 30. Ianuarii, anno 88. quam sententiam cum lumen huic traditioni præbeat, inserere visum fuit: In sachen Steffan Webers Clägern/ eins/wider Licentiat Kochman/als Herrn deß Kriegs vnd Anwaldten/weilant Herrn Reinharts von Eysenburg Grauen zu Büdingen/ jetzt dessen Gebrüdere in actis benent/ beklagte ander theils/ iniuriarū, lest man es bey der am 6. May/ Anno 78. erhaltenen vnd purificirter zeit bleiben / darauff die Sache vor beschlossen angenommen/vnnd allem vorbringen nach zu Recht erkant / daß gedachtē beklagtē den Clåger geklagter massen gefenglich einzuziehen/ zu torquiren / vnd die in actis angezogenen Vrpheden abzunötigen/auch Schaden vnd Versaumbnuß zuzufügen nicht gezimpt / noch gebührt / sondern daran zuviel vnnd vnrecht gethan habe / vnnd derhalben ermelter Licentiat Kochman/jhn Clågern sampt dessen Bürgen ledig zuzehlen/ vnd vorberührte Vrphedt herausser zugeben/ auch 1000 gülden / Darzu die Gerichts kosten derentwegen auffgelauffen / gedachtem Clåger nach Rechtlicher ermessigung zuentrichten vnd zu bezahlen / schuldig seye / Als wir jhn auch darzu hiermit condemniren vnd verdammen / Lata 30. Ianuarii, anno 88. Hoc est, in causa Stephani Webers actoris ex vna, cōtra dominum Licentiatum Cochman vt dominum litis, & aduocatum defuncti domini Reinhardi ab Eysenburg/ Comitis in Büdingen / nunc eius fratres in actis specificati, Rei ex alia partibus iniuriarū, 6. Maij, anno 78. impetrato & purificato tempori acquiescendum, & desuper causa pro conclusa acceptata, & omnibus hinc inde actis & actitatis pronuntiatum, reo non licuisse actorem accusato modo, incarcerare, torquere, & in actis nominatam vrphedā extorquere, nec damna & incommoda inferre, sed hac in re contra iura fecisse, & ideo L. Cochman ipsum reum & ipsius fideiussores absoluere, & prędictam vrphedam restituere, adhæc 1000. flor. cum expensis iudicialib. hac de causa factis, prædicto reo iusta adhibita moderatione, restituere teneri, vt nos eum hac sententia cōdemnamus, &c. lata 30. Ianuarij, Anno 88. Vnde & sumptus & expensas vt supra dictum debet restituere, alias non videtur mandato paritū, decis. Camerę *in verb. captura, vers. sumptus.* Et quod maximum est,] si † forte 4
mori contingat captiuum, ipsi culpa, cuius

domine

nomine detinetur, imputatur: cum mortui
in carcere, culpa officialiũ preſumantur mor-
tui, niſi ipſi contrarium probent: vt late poſt
alios tradit Hyppol. *in tract. de Bannit. verb. car-*
5 *ceratus. nu.* 41. Et mortuus † in carcere dicitur
in cruciatu mortuus per *c. nulli dubium.* 3. *q.* 1. *l.*
omnes in verſ. immenſor. C. de pœn. latiſſ. Hyp. *d. l.*
6 *nu.* 28. Ne † ergo captiui in carcere vel plane
moriãtur, vel in morbos graues incidãt, ipſo-
rum amici mitigationẽ carceris vel liberũ ac-
ceſſum ſibi cõcedi petunt. Et hoc caſu cũ iu-
dex Cameræ ſæpe exceptiones ita conſtitutas
videt, vt durante hoc proceſſu maximũ capti-
uo generari poſſit præiudiciũ, decernere mã-
datum pro mitigando carcere cõſueuit: *vt fa-*
ctum Anno 1592. 16. *Octob. & anno* 95. [*adde deciſ.*
Cameræ in verb. mandat. pro relaxand. captino. §.
vlt. ſi carcer ſit durus. Gail. *d. obſer.* 26. *n.* 10. vbi al-
legat cauſam Odenheimb contra Brüſſel: ad-
de Weiſmünſter contra Naſſaw / Tranbot
7 cõtra Anhalt.] Ac † id rationi maxime eſt cõ-
u ſentaneum: [Nam primo differentia † inter
perſonas cõſtituenda, vt pote an in dignitate
conſtitutæ, vt Doctores & alii, *l.* 1. & quæ *ibi*
not. de *cuſtod. reor. l. honor. in princip. de muner. &*
honor. late Thom. Cordan. *d. l. cap.* 5. *nu.* 14. Se-
x cundo cauſæ † cõſiderandæ, namqui carceres
ad pecuniarias cauſas deputatos, non eſſe ita
rigoroſos decet, quod præcidatur mulierib.
omnis ad viros aditus, & ego memini, ante
paucos annos in quodã regno vicino, debito-
rem in carcere concluſum aliquos liberos ex
vxore per tempus captiuitatis ſuæ ſuſcepiſſe,
prout & de in metallum damnatis legitur, *in*
l. capitalium. §. *& vt generaliter, alias incipit. diuus*
Hadrian. verſ. proinde & mulieres ad metallum da-
mnatæ, liberos pariunt. ff. de pœnis. Coler. *de proceſ.*
execut. part. 1. *cap.* 6. *nu.* 9. Et idem *eod. num.* 101.
has qualitates fere omnes ita diſcuſſit: Fallit
in carcerib. ſubterraneis & tenebricoſis, qui
non magis hominib. quam beſtiis & vermi-
bus cõmunes ſunt, luciſq; priuationẽ, adeoq;
torturæ ſpeciẽ inferunt, Bald. *in l.* 2. *nu.* 6. *C. de*
Epiſc. & cler. & in l. 1. *C. de cuſtod. reorum.* ſicut nec
de tali carceratione hęc intelligẽda ſunt, quæ
fit cum iniectione vinculorũ, & compedũ, de
qua *in l. ſolutum. & l. vinculor. de verb. ſignif. & l.*
qui in carcerẽ, q. met. cauſa. ſed de ædificio con-
ueniente ad cuſtodiã deputato, quod alio no-
mine carcerẽ obedientiarũ, & ciuilem coer-
ctionem, † vulgo Bürgerlichen gehorſamb y
nominamus, *d. l. carcerem verſ. ſecuri.* in illis ver-
bis: cõtineatur in aperta, & libera, & ad vſum
hominũ inſtituta cuſtodia. *C. de exact. trib. lib.*
10. vbi etiam Plat. *nu.* 14. fatetur carcerem de-
bitorũ eſſe talem locũ, quem impune nõ po-
teſt egredi detentus, ac vocatur alio nomine
tædialis. Ioh. de Plat. *in d. l. nemo. in princip.* ac li-
berũ eſt iudici deputare debitori, pro digni-
tate perſonę, etiã vnam aliquam domum pri-
uatam, vel publicã, aut palatium, Angel. de A-
ret. *in* §. *fin. n.* 2. *verſ. in carcere vero publico Inſtit. de*
act. vel etiam totam ciuitatẽ pro carcere obe-
dientiæ. Iaſ. *in l. ſi pecuniã.* §. *ſi acceperit nu.* 6. *ff. de*
condict. ob cauſam. & ſequitur Regulus noſter
in ſuo proceſſu cap. 103. *nu.* 9. quo de videantur,
quæ tradimus latius *in cap.* 3. *part. ſecundæ num.*
158. *cum ſeq. & in cap.* 7. *huius partis nu.* 10. Sic in
pleriſq; ciuitatibus videmus extare carceres
obedientiarũ ſuper portis earum, aut in pala-
tio, & aliis locis eminentiorib. vbi eſt aer per-
uius, ac habetur lumen ſolis & lunæ, de quo
tradit Bart. *in tract. de carcer. n.* 2. *per l.* 1. *verb. ſalu-*
brib. locis. C. de cuſtod. reor. ac, ſi aliter tractaretur
incluſus debitor, poſſet, tanquam grauatus, à
tali duritie carceris appellare, *arg. c. vt debitus.*
ext. de appel. & l. ante ſentent. C. eod. tit. prout e uſ-
modi cauſam per viã appellationis ad iudiciũ
noſtrũ curiale deuolutã, nuper admodũ ha-
buimus in lite, vertente inter quendã nobilẽ
ex vna, & eius ſubditos ex altera partib. ſuper
pecuniario debito, pro quo appellans con-
querebatur, ſe in ſubterraneũ & pro ſceleſtis
ædificatũ carcerem coniectũ fuiſſe, quod fieri
non debet, niſi forte ex ſtatuto vel conſuetu-
dine loci habeantur carceres debitorũ etiam
duriuſculi & aſperiores, in quib. includuntur,
† qui contraxerunt magnũ æs alienum, & de- z
coctores atq; falliti nominantur, tunc. n. obli-
gatio ad carceres publicos, etiã duriuſculos,
valebit, per ea quæ tradit Bart. *in l. ſi deceſſerit n.*
2. *qui ſatiſd. cog.* idq; vel maxime in propoſito,
propter duplex vinculum cõcurrentis, vide-
licet pacti, & conſuetudinis. *arg. auth. it. q. C.*
comm. de ſucceſſ. hæc Coler. Tertio in genere
mouebit & hoc iudicẽ, quod] cauſa carcera-

torum de iure priuilegiata, [adeo vt in iudicio
aa citati † etiā per procuratorē comparere non
tenantur, quod egregie in causa Landgrauii
discussit Iacob. Philipp. Portius *cons. 3. per totū.*]
ac pro pia & fauorabili habeatur. Bart. *de carcere in fin. l. si quis ad declinandā. C. de Episc. & Cler.*
[Carpanus in statut. Mediolan. *c. 168. tit. 6.* cōuenit huic *lex Theodos. lib. 9. C. Theodosiano cap. 3.*
bb vbi hisce verbis disponit. Iudices † omnibus
dominicis diebus productos reos è custodia
carcerali videant, interrogent, ne his humanitas
clausis, per corruptos carcerū custodes
negetur. Victualē substantiam non habentib.
faciant ministrari, libellis duob. aut tribus diurnis,
vel vt existimauerint cōmentariensi decretis,
quorum sumptib. proficiant alimoniæ
pauperum.] etiamsi sint pro maleficio capti:
vt post multos alios tradit Hyppol. *de Bannit. d. loc.* [A quo tamē Bald. glo. & Felin. dissentire
dicit Gama *decis. 240. n. 2. par. 1.* vbi tamen recte
limitat, nisi de præiudicio tertii agatur, idque
exemplo demonstrat. Gmm. *decis. 240. n. 2. p. 1.*]
Habentur enim pro miserabilibus personis.
Cyn. *in l. 1. C. quand. Imper. inter pup. per l. fin. ff. de custod. reor.* Hyppol. *in praxi criminali. § attingā. nu. 75. 76. & § nunc videndum. n. 11. 12. & 13. & de*
8 *bannit. in d. verb. carcerati nu. 13.* Et hinc † causa
eorum, instar viduarum ac pupillorū summaria.
Bart. *in d. tract. de carcer. nu. 29.* Cyn. *l. vlt. C. si quis alt. vel sibi.* Hyppol. *d. § attingam. n. 75.* Cyn.
l. 1. C. quand. Imp. Bald. *in l. id quod. C. de Sacros. Eccles. & l. fin. per illum text. C. de custod. reor.* Specul.
de fer. § 2. Crauet. *cons. 3. iudex habens captiuum. nu. 10.* cum multis ibi allegatis. Wesenb. *cons. 97. n. 13.* Bertach. *in verb. carceratus.* Vt & paupe-
9 rum. Bart. *in d. tract. de carcer. n. 1.* Quia † tamen
pars aduersa, cum iudicialiter (vt hic propter
exceptiones exhibitas fieri debet) hæc mitigatio
petitur, carcerē esse durum negat: tunc,
quia propter præsumptionē, quæ pro magistratu
est, non facile decernitur, nisi aliquo
modo de narratis constet. Gail. *d. loc. nu. 9.* vel
pars incarcerata solet petere cōmissionē, vel
iudex ex officio eam decernit: vt scil. carcer
per Commissariū inspiciatur, & iudici, quo-
cc modo eum inuenerit, referatur. [Exempla †
huius rei recentia extant in causa Bernhardt
von Lützelburg contra Johan Bischoff zu
Straßburg. Doctor Friderich Aubt contra
Anhalt. Bartel Albrecht contra Nürnberg.
Doctor Peter Hagen contra Herrn Hertzogē
zu Braunschweig. Estorff contra Lübeck. &
formulæ supplicationū & commissionū reperiuntur
in Symphoremat. supplic. Gilmanni.]
Et † idē obtinet, quando carcer ad man- 10
datum emanatū per instrumentū paritionis
docetur mitigatus: nuncius vero mandatū insinuans
dicat quidē esse mutatum, sed durius
asseruari captiuū: tunc iudex ex officio duos
Commissarios deputat, qui de veritate inquirant:
vt factū in causa Odenheim contra Brüssel.
Præter iam dictos casus etiam ocularis inspectio
carceris fit, si magistratus accusetur, quod
sua culpa aut negligētia incarceratus effracto
carcere euaserit, quemadmodū ante aliquot
annos Senatui Spirensi euenit. Quæ † cū ita 11
sint, breuiter de carceris inspectione hoc lib.
tractandū: & id eo diligentius, quia nulla fere
species commissionis, hac ipsa difficilior est.
Cōmissio enim, quę hoc nomine impertitur,
adeo generalis esse solet, vt nō nisi optime de
omnib. & singulis circumstantiis instructus,
rite hunc actum inspectionis suscipere ac perficere
possit, quemadmodum maximas sæpe
nullitates hoc nomine suborta plurimis exemplis,
nisi essent odiosa, demonstrare non
esset difficile.

CAPVT II.

De Citatione, & an ea in hoc processu requiratur.

SVMMARIA.

1 *An citatio hic requiratur.*
2 *Pro affirmatiua & num. 3. 4. 5. 6.*
7 *Pro negatiua.*
8 *Distinctio hac in re.*
9 *Affirmatiua in medico & aliis probantibus.*

CVm in omnib. speciebus commissionū
exordium à citatione fieri debere supra
demonstratum sit: idcirco & † nunc an ab ea 1
principiū in præsenti cōmissionum specie sumi
debeat, hoc loco examinandū est. Et idem
† hic, quod in aliis commissionib. obtinere 2
dicendum videbatur. Primo ex ea ratione, quod
præcedenti lib. à nobis traditum est, in oculari
inspectione citationē requiri. Cū ergo hæc
inspectio ab illa nihil, nisi quod genus à specie
distet,

distet, idẽ vtrobiq; ius statuendũ videtur. Cui
3 & † illud secundo accedit, quod ex eadẽ ratione in aliis inspectionũ specieb. instrumentorum sc. & terminorũ vt infra latius explicabi-
4 tur, requiratur. Tertio † confirmatur id eo, quod Cõmissario sæpe iniungi soleat, vt non solũ inspiciat, sed etiã personas examinet. Cũ ergo hæ personæ testiũ vicem obtineant, (vt infra dicetur,) recte & citari debere omnes, qui ad testiũ examinationẽ adhibentur, con-
5 cludendum videtur. Quarto, † rationes etiam quare citatio facienda hic nõ minores, quã in aliis commissionib. militãt, vt interrogatoria exhibeantur: quæ sane si in aliqua commissionis specie necessario interuenire possint, aut debeãt, hic iure meritoq; exiguntur, cum vt infra tradetur, personæ valde suspectæ examinandæ sint, vtpote pars detinens captiuũ, & eius commentariensis. Succurrit & huic quinto: quod commentariensis & deputati à Senatu, quia sunt subditi, relaxandi à iuramẽto per ea quæ de testib. traduntur. Quia itaq; præter exhibitionẽ interrogatoriorũ, relaxatio à iuramẽto facienda, & id regulariter Cõ-
6 missarius, non nisi eo † casu, quando pars hoc facere detrectat, ex officio potest: vel hoc solo nomine citatio necessaria. Cum alioquin iuris sit, absolutionẽ à iuramento & per consequens etiã relaxationem citationẽ requirere. Ex quibus omnib. indubitate concludendum videtur, citationem hanc in hoc proces-
7 su esse necessariam. Contrarium † tamen validissimis etiam nititur rationibus. Primo ea, quia in commissione eius nulla fieri soleat mentio, quod tamen in omnibus aliis speciebus commissionum exprimi videmus. Singulare ergo quid statuere voluisse committentes verisimile est. Secundo concordat nonnullorum Dd. traditio volentium, citationem in hoc actu non requiri. Gail. *obseruat. 26. nu. 9. lib. 1.* Et hanc opinionem Commissarios in hoc casu, vbi nõ solum carceris inspectio, sed etiam quæstio de conditione captiui habenda iniungeretur, recte secutos fuisse, aliqui existimant. In hac aũt opinionũ diuer-
8 sitate sequens distinctio adhibenda. Quod † aut iudex decernat hanc commissionẽ ex officio, & non opus est citatione, maxime si fiat ad sui tantum informationẽ, in quibus terminis loquitur Gail. *d. loco.* & innuit idem Rebuff. *in tract. de Inquisit. artic. 17. num. 4.* Aut non facit hoc ex officio, & tunc secus erit: cũ videlicet iudex ad instantiam partis, quæ in vim probationis hæc testimonia, vt nõ solum carcer mitigetur, sed etiam quo tanto rectius de iniuriis, damno, & interesse docere queat, suscipi petit, decernit: tunc enim citationem requiri non est dubium. Quamuis & hoc non consideratum ab aliis sciam: hanc tamen distinctionem difficulter procedere arbitror, si testes extranei, vtpote Medici vel alii, vt † in- 9
fra dicetur, adhibendi, qui sane sine citatione, & nisi legitime procedatur, vix à parte accersiti comparebunt: per ea, quæ supra de peritis in arte dicta sunt. Hoc ergo casu indifferenter citationi locus relinquendus.

CAPVT III.

De iis, quæ à Commissario antequam ad rem ipsam progrediatur obseruanda.

SVMMARIA.

1 *Commissarius audientiam petet à magistratu loci carceris.*
2 *Deputatorum à Magistratu ad Commissarium officium.*
3 *Copia commissionis an exhibenda deputatis.*
4 *An captiuo præsentia Commissarij notificanda.*
5 *An amicis denuncianda præsentia.*

QVia superiori capite dictum, Commissarium aliquando non citare; consequenter, quid in præludiis obseruare cogatur, videndum est. Primo † ergo, & ante omnia ma- 1
gistratui, vbi carceratus detinetur, aduentum suum indicabit, & more Legatorum, vbi sibi audientia detur, allegando se nomine Imperatoriæ Maiest. ipsis quid significandum in mandatis habere, petet. Hic sępissime † vnus 2
aut alter deputatur, vt à Commissario expiscentur, quid in mandatis habeat, & quare id à principalibus suis non fiat, vel occupationes allegantes, vel, si apud liberas Respublicas res expediendæ, non esse moris, vt in pleno Senatu (prout Aquisgrani, Noribergæ, & alibi) audientia detur. Hisce deputatis Commissarius breuiter, quid in mandatis habeat, exponet, & sibi certum diem ad actum (cuius in-

propositione sua facta est mentio) perficiendum præstitui, flagitabit. An autem illis † petentibus copiam commissionis hoc ipso momento, & antequã res ad Senatũ delata, tradere debeat, quæritur? Quod indifferens esse puto: rectius tamen Commissariũ facere arbitror, si illud deneget, ac impetrata audientia se producere velle indicet. Sufficit enim hic sigillum Imperatoris ostendere. Cui & illud concinit, quod ostensio mandati debeat fieri in ipso termino agendi coram legitimatis, aut principalibus: *argu. eorum quæ supra lib. 6. part. 1. dicta sunt.* Quia itaque nulla adhuc adest legitimatio harum personarum, recte eo vsque, donec ad actũ processum, differtur cõmunicatio copiæ commissionis. An autẽ
4 † & captiuo præsentiã suã notificare debeat, quæritur? Et videbatur dicendum quod non. Siue enim nudam inspectionem consideres, non est id necessarium, cum nihil ipsi hic peragendum. Siue agatur de aliquibus punctis ex ipso quærendis: & idem obtinet. Quia tamen nonnunquam præter inspectionem carceris iniungitur, vt simul etiam persona, & corpus ipsius captiui inspiciatur, ne immundus & incomptus plane, hoc casu prodeat captiuus, denunciandũ ei existimo. Et cum id aliquando omitteretur, grauiter conquestas Partes
5 impetrantes scio. Sed † an etiam amicis hæc res denuncianda, ad extremum in quæstionem venit? Et licet ad id non teneri stricta ratione inspecta videatur: cum tamen certis de causis (vt pote, quod carcer interea, dum Cõmissarius in via fuit, sit mitigatus) renunciare possent huic commissioni, exemplo eorum, quæ supra *de ocul. inspect.* sunt tradita, præsentiam suam Cõmissarium iis significare, consultum erit.

CAPVT IV.

De iis, quæ amici incarcerati à Commissario petant, & quatenus horũ petitioni locus debeat dari.

SVMMARIA.

1 *Amicorum petitionibus quatenus sit locus dandus.*
2 *Præsentiam Commissarij denunciari carcerato petentes, an audiendi.*
3 *Assignationem diei examinis ad interrogatoria conficienda præfigi postulantes an audiendi.*
4 *An carcerato Aduocatus adiungendus, qui grauamina Commissario proponat.*
5 *An scripta exhibita sint Rotulo inserenda?*
6 *An super articulis ad petitionem partium testes examinandi?*

QVamprimum in locum commissionis ventum est, statim amici solicite Commissarium † expectantes, etiam non vocati 1
sæpissime sese ipsi offerunt, & plurima ab ipso efflagitant. An ergo, & quando horũ petitioni locus dandus sit, non immerito quæritur? De his itaq; paucis, antequã vlterius progrediamur, videndum. Primo † ergo petunt, 2
vt Commissarius præsentiã suam captiuo, & quãdo ipsum inuisere statuerit, significet: cui petitioni an annuere debeat, ex iis, quæ proxime præcedenti capite dicta sunt, manifeste apparet. Secundo † petunt sibi diem constitui & certiorari, quando magistratus examinandus, quo interrogatoria exhibere, & procuratorem ad videndum recipi iuramentum mittere possint: an autem id concedere debeat ex iis, quæ de interrogatoriis exhibendis & iuramento præstando tradentur, manifestum fiet. Tertio, vt † sibi liceat Aduocatum examini adiungere, qui in præsentia Cõmissarii & aduersæ Partis nomine captiui grauamina ea, quæ ad instructionem facere possunt, proponat. Quod licet necessario concedendum videatur, cum captiuum in carcere per procuratorem respondere posse Doctores concludant, vt videre licet *apud VVesenbec. cons. 10. num. 10.* Ego tamen nisi alia magna infirmitas adsit, quæ ipsum loqui, aut necessaria effari vetet, non concedendum arbitror, cum hic de nullo actu præiudiciali agatur, in quo Aduocati opera necessaria esse possit. Veritas enim hoc casu ab ipsamet Parte satis exponi Commissario sine Aduocati instructione potest. Est enim hic instar testis, qui per procuratorem regulariter deponere nequit. Nec hisce in cõtrarium allegata obstant: loquuntur enim Dd. in illo casu, quando incarceratus ratione absentiæ per alium defendi possit. Quarto, † Cõmissario multa scripta exhibent, 5
& petunt, vt ea Rotulo inserat. An autem hoc facere cogatur, quæritur? Et sane in ardua causa non ita pridem factum memini, vbi pro-

protestationes, probatoria instrumenta, ac
consilia Rotulo inseruit, & ad Camerã trans-
misit. Id tamen nõ fieri debere ex sequentib.
dicendum arbitror. Primo, quia in commis-
sione nulla eius rei fit mentio. Deinde, quia
ad hoc, vt instrumenta producantur, Partes
citari debent, quod hic non potest fieri. Ter-
tio, quia supra diximus Commissarium ha-
bentem potestatem ocularis inspectionis, ad
testium examinationem non posse ꝓcedere:
vt & habens commissionem examinandi, o-
cularem inspectionem suscipere vel instru-
mẽta transumere nequit. Quarto, quia quod
iure ordinario fieri debet, extraordinario
modo peti nõ potest. Siue ergo de actis quę-
ramus, ordinaria via constituta est: vt scil. in
Camera hoc fiat. Siue consiliis exhibendis, il-
lud similiter ideo prohibitum, quod extra-
iudicialiter in Camera produci debere, stylus
hactenus obseruauit. Gail. *lib.1.obs.107.num.13.*
Frustra ergo & non sine magna suspicione
Commissarius Rotulum alienis reb. in com-
missione non expressis grauat, & sibi ipsimet
periculũ, & toti causæ labyrinthum parat. Nã
aut sine suspicione vult procedere, & danda
copia Parti aduersæ: ac illi disputandi occa-
sionem præstat, ad quod tamen in hoc pun-
cto tanquam summario, vbi iudici citissime
relatio fieri debet, nunquam deueniendum
est. Aut non concedit, & suspicione maxime
laborat, quæ aperto Rotulo ansam disputan-
di (& sic diutius captiuum detinendi) partib.
præstat. Concludo itaq; tutius facere, si Par-
6 tibus hoc deneget. Ad † extremum & Partes
in more habent exhibere articulos, & petere,
vt super iis examinentur Testes. Et licet vide-
batur illis hoc concedendũ, cũ faciat ad do-
cendum de veritate supplicationis, & alias v-
sitatum, vt libello exhibito, illud in certos ar-
ticulos extrahatur, & Commissario exhibea-
tur. Quod tamen (licet non sine magno com-
modo fieri posse arbitror) vix procedere hic
existimarem. Primo, quia in commissione cũ
hoc fieri vult Iudex, Cõmissario solet expresse
iniungere, vt scilicet ad articulos exhibentis
examinet, quod etiam in commissionibus in
punctis mandatorum sine clausula, & sic sum-
mariis fieri consueuit. Quia ergo illud hic o-
mittitur, statuendum, eos reiiciendos. Secun-
do si hoc admitteretur, interrogatoria debe-
rent desuper expectari: quæ tamen ideo fieri
nequeunt: quod Partibus non transmittun-
tur articuli, nec ordinarie citantur, de quibus
infra latius dicendi occasio sese offeret. Et
hęc de iis, quæ ab amicis adferuntur, dicta
sufficiant.

CAPVT V.

Quid Commissarius, antequàm ad ipsum actum progrediatur, facere debeat: & primo, an legitimatione personarum opus.

SVMMARIA.

1 *Deputati à magistratu, an mandatum debeant pro- cere.*
2 *Pro affirmatiua. & num.3.*
4 *Præsentatio magistratus sine mandato sufficit.*

CIrca hoc caput quæritur ergo primo, an
si à magistratu quidam deputentur, vt
non solum carcerem ostendant, sed etiã no-
mine Senatus de conditione carceris depo-
nant, mandatum hoc nomine producere co-
gantur? Et † videbatur dicendum quod sic: es- 1
se enim delegatos hos non est dubium. Dele-
gatum † autem de mandato ostendere debere 2
supra ostensum est. Secundo ideo mandatum
hic requiri videtur, vt Commissarius cogno-
scat, quousq; iussus ipsorum principalium se-
se extendat: ne si forte ratione excessus aga-
tur, magistratus se excuset, quo postea in no-
uum labyrinthum Partes facile inciderent.
Accedit, quod multi hic actus præiudiciales
expediendi, qui speciali mandato opus ha-
bent: † veluti vt cõmentariensem seu custodẽ 3
carceris à iuramento relaxent. Qui actus ita
comparatus est, vt sine speciali mandato ex-
pediri nequeat. Ne ergo in ipso actu Partes
retardentur consulendo suos principales, an
scil. actus illos expedire possint, consultum
est hisce rebus in tempore prospicere. Et ex
his videbatur inferendum, mandatum in scri-
ptis requiri. Cum tamen † hic actus ita com- 4
paratus sit, vt magistratus ipse præsentet Cõ-
missario hos deputatos, illam præsentationẽ
sine mandato sufficere, obiectione modo di-
cta non obstante, existimo: cum ad hoc, (vt-

pote, qui ab initio captiuitatis à magistratu ad huncactum ordinati,) satis instructi præsumantur.

CAPVT VI.

A quo carcer inspiciendus peti debeat, & de contumacia.

SVMMARIA.

1 *Carcer debet Commissario aperiri, ad inspectionem.*
2 *A quo hoc petendum.*
3 *A principali non commentariense petendum.*
4 *An magistratus cogi possit à Commissario aperire.*
5 *Affirmatiua obtinet,*
6 *Magistratus excusationem ob detentionem ad alterius instantiam non admittendam.*
7 *Mandatis pœnalibus contra nolentem aperire vti potest Commissarius.*
a *Commentariensis vnde dicatur.*

HActenus de generalib. præceptis, nunc ad speciem, & primum ipsam carceris inspectionē descendendū. Vbi illud tractabitur. Si sola carceris inspectio fieri iubeatur,
1 quid Commissario agendum? Principio † illud sciendum carcerem debere Commissario aperiri, à quo autem hoc petere debeat,
2 quæritur: Et † quia in commissione hæc verba plerumq; ponuntur, darauff den freyen Zugang vnd öffnung erfordert. idq; sine expressa nominatione à quo, videbatur cōmodissime
a à commentariense [qui ex eo, vt vult † Budæus, dicitur, quod commentaria eorum, qui in carcere sunt, conficiat, vide Calepin. *in verb. Commentariensis*, qui & depositarius dicitur, Castrens. *cons. 42. vol. 1.* Paris de Put. *de synd. c. an si plures.*] petendum, quemadmodum in simili de instrumentis transumendis traditur, eius editionem à commentariense recte peti, vt suo loco latius. Cum ergo eadem vtrobique ratio sit, idem ius merito statuimus. Quod
3 † licet splendide sic dicatur, non tamen hic à commentariense, sed à principali peti debere, rationi magis consentaneum est: cum cōmissiones plerumq; contra ipsum magistratum dirigantur, ac præiudiciale esset, si apud commentariensem peteretur. Nam daretur facile occasio delinquendi, cum multi alii sub hoc prætextu, captiuos accedendi ansam caperent, apud quos ergo carcer aperiri peti debeat, constat: nunc subsequenter hęc quæ-
4 stio exoritur. Si contumacē se † magistratus exhibeat, & aperire nolit, qd Commissario faciendum, an ne eum cogere poterit? Et videbatur dicendum quod non, maxime si id in commissione non exprimatur: quia ad informationem tantum iudicis fit hæc inspectio, quo casu cum citatione non sit opus, (vt supra monui) coactio quoque non videtur esse necessaria. Contrarium † tamen eo nonob- 5
stante verius esse ex sequentib. patet. Primo, quod hæc inspectio, quoad hunc punctum, nihil singulare â simplici oculari habeat: cum itaq; supra dictum, simplicem à nemine impediri, & non exhibentem rem inspiciendam puniri posse, sequitur idem ius hic statuendū: vnde sæpe in hisce commissionibus additur hæc clausula. Ob auch sie N. N. auff ewer ersuchen in einem oder dem andern willfährig/oder auch hierzu befürderlich zuseyn/sich sperrē oder widern würden/in was Schein das beschehe/ dieselbigen bey zimblichen peenen der Rechten darzu halten/daß sie den Rechten vnd der warheit zu stewr sich hierinn der gepür erzeigen/ vñ nicht widersetzen/ıc.

Sed solent hic sępe † magistrat⁹, apud quos 6
detinentur, se excusare, non motu proprio, sed ad instantiam alterius Principis captiuum detineri: & sic in ipsius præiudicium, antequã is certioretur, & in id consentiat, se carcerem aperire non posse? Huic tamen exceptioni nō est locus dandus: cum enim de carcere inspiciendo agitur, non illud quæritur, ad cuius instantiam captiuus detineatur, sed qualis sit carcer. Huic secundo accedit, quod Camera præsumatur notitiam ex narratis eius habuisse, ad cuius instantiam impetrata commissio, maxime si in causa Nullitatis (vbi acta id satis declarant) decreta. Tertio & illud certum est, Tertios hos impedire hanc commissionē minime posse, quemadmodum supra de oculari inspectione dictum est, & ratio ibidem tradita hic quoq; locum habet: atq; ideo frustra eorum expectatur consensus. Quarto hęc res confirmatur ex eo: quod quemadmodum Tertius instrumenta in Archiuo habēs, ad petitionem Iudicis edere tenetur, etiam tunc cum Tertius non ibi deponens ea edi petit, vt infra de instrumentis explicabitur: ita etiam Pars hic, tametsi captiuum ad alterius instantiam

instantiam detineat, licet ipsa non sit in lite, tamē iussu omnium Superioris, qui ante decretam cōmissionem omnes circumstantias diligenter perpendisse, & examinasse præsumitur, carcerem aperire cogitur. Hisce accedit, quod in commissionibus (vt iam monui) illa verba, Jn was schein/h.e. quali etiam pre-
7 textu id fiat, addantur. Ex† quibus concluditur, Commissarium mandatis pœnalibus cōtra nolentem aperire carcerem eo modo, qui in literariorū documentorū editione traditur, procedere posse, nec eum in contrarium adductis rationibus moueri debere. Nam ꝙ ad primum attinet, respondetur, etiamsi hoc in commissione non exprimatur, tamen implicite satis subintelligi: ideo autem forte nō adiici expresse, quia non ita temerarium magistratum fore existimatum, vt hac in parte eius Commissario refragetur: quamuis hæc responsio subtilius excussa vix subsistat. Ad secundum respondetur, quod licet nō semper requiratur Citatio, tamen quin qui pro citato habetur, præsens contumax puniri possit, non est dubium.

CAPVT VII.

An solus Commissarius, an vero Partes & captiuus inspectioni præsentes esse debeant?

SVMMARIA.

1 *Amici captiui an inspectioni debeant adesse.*
2 *Negatiua.*
3 *Refutatio obiectionis.*
4 *An captiuus debeat esse præsens.*
5 *Negatiua placet.*
6 *Qui detinent captiuum, an debeant adesse.*
7 *Commissarius an solus parte absente, visitare debeat carcerem, vbi disputatur an Commissarius cogere possit, vt solus admittatur.*
8 *In carceris visitatione an Commissario Adiunctus dari possit.*

HIc ante omnia illud quæritur, an Cōmissari⁹ solus, an vero in p̄sentia amicorum, Partiū, & aliarū p̄sonarū hunc actum perfice-
1 re possit, ac debeat? Quoad † amicos videtur dicendū, eos tanq̄ partes impetrantes, vt & in aliis ocularis inspectionis speciebus interesse debere: diuersitatis .n. ratio vix dari aut assi-
2 gnari pōt. Contrarium † tamē persuadet, ꝙ hi sepissime nō soleant ad hunc actū citari, vt supra ostensum. Quotiescunq; ergo nō citātur, vtiq; nec ad ipsum actū adhibendi. Secundo adhibiti hoc casu q̄d efficerent, aut q̄d eorum p̄sentia op⁹ sit, nō video. Cum ergo presentes nihil pagere possint, frustra adhibentur: nam magis impediunt, quā p̄mouent actū Commissarii. Tertio hisce accedit, ꝙ in aliis commissionib. ocularīū inspectionū plerunq; fiat mentio, eos adhibendos: ꝙ cum hic omittatur, diuersum statui debere firmiter conclu-
dendū est. Nec† mouet in contrariū allatū: nā 3
ex modò dictis diuersitatis ratio manifeste apparet, cum rationes, quæ id alias regulariter fieri volunt, cessent, maxime illa, quod demonstratio in oculari inspectione, finium præsertim, debeat ab ipsa Parte fieri, qua hic, vbi carcer inspiciendus, opus nō est, cū nō ita late pateat, quin sine demōstratione describi
possit. De† ipso aūt captiuo quæritur, an is in 4
carcere relinqui, an vero tādiu, donec Cōmissarius actū ipsum absoluit, alio loco collocari debeat? Et licet videatur dicendū, captiuum hoc casu in carcere relinquendū, quia ipse in eo detentus rectissime rem demonstrare, & Cōmissarius ex ipso varias circumstantias in-
q̄rere possit: eo tamen argumento† nō atten- 5
to contrariū videtur verius, q̄a Commissario ideo ocularis hæc inspectio demandata, vt p̄prio motu aliq̄d inquirat, in quo presentia captiui nō est necessaria, & militant hic eædē, q̄
in precedēti casu, rationes. Tertio† q̄ritur, an 6
ii apud quos detinetur captiuus, vnà ad carcerē deducendi? Et videbatur simpliciter affirmatiue concludendū: q̄a hoc casu à nemine melius, & rectius demonstratio fieri pōt, quā ab ipso, qui eū in custodia habet, & cui circūstantiæ carceris optime sunt notę. Accedit, ꝙ cōmissio tacite hoc iniungere videatur, dum magistratui mandat, vt carcerē ostendat, ꝙ sane de eius presentia continua intelligendū. In contrariū tamē militat hęc ratio, ꝙ in omnib. fere commissionib. impetrans, & contra quē impetratur, quoad actū corā Comissario p̄ficiendum, equiparētur, & vbi vna, ibi & altera adhibenda. Quinimo semper in dubio magis presentia impetrantis, quā contra quem impetratur, requiritur, cum hęc sola sumtus faciat. Quia ergo supra impetrantē exclusimus, merito

merito & Partem contra quam remouemus. Et id vel eo magis, ꝙ præsumatur in absentia impetrantis & carcerati ex affectione omnia demonstratura, quo casu nullitas aut iniquitas resultaret, quæ à Commissario præcauenda. Nec quid ad rem facit in contrarium allatũ: nam commissio solum ad id, vt carcer demonstretur Commissario, respicit. Solus ergo ipse cum pictore, si opus esse videat accedet. Et sic cessat hic ratio, quæ in ordinaria oculari inspectione consideratur. Demonstratio autem hæc quomodo fieri debeat, in ipsa cõmissione exprimitur, scilicet demonstrando locum & inspiciendo tantum. [Vidimus tamen non ita pridem cum Commissarius actũ hunc expediret, semper Domini detinentis Notarium, & testes, ac alios vnà comparuisse,
a & varia in præsentia captiui † disputasse, & ad calamum dictasse, in causa D. Hagen contra Herrn Herzogen zu Braunschweig. Sed quia de eo nihil adhuc in Camera decisum ꝑ fundamento allegari non possunt, & licet Com-
b missarius peteret, vt se solũ † admitteret, ipsi denegatum; vnde Commissarius sub pœna aliquot marcarum iniunxit vt fieret, & discessit. quo acto, vtraq; pars in Camera supplicauit, vna petens declarationem pœnæ, altera processus appellationis, verũ vtriq; abgeschlagen. Ego puto declarationem pœnæ ideo denegatam, quod non formaliter peritũ: An autem Adiunctum admittere cogatur, si in cõ-
c missione nulla † fiat mentio? Non puto per ea quæ de momentanea possessione dicuntur ob periculum moræ.]

CAPVT VIII.

De iis, quæ Commissario in ipso actu inspectionis consideranda.

N. B. Verba ex Tit. Liu. initio huius Capitis 2. parenthesi, seu his notis [] inclusa, alieno loco posita, & postrema huius cap. parenthesi in initio, ante verba: Ad extremum inserenda sunt.

SVMMARIA.

1 *Introitus carceris considerandus.*
2 *Carcerem subterraneum fœtidum, an Commissarius ipse præcise inspicere cogatur.*
3 *Pro Negatiua.*
4 *Mandatum nihil inhonesti continere debet.*
5 *In mandato generali, quæ valetudinem & salutem offendunt, non comprehenduntur.*
6 *Pro Affirmatiua,*
7 *Quomodo sibi Cõmissarius debeat cõsulere in tali casu.*
8 *An possit delegare Commissarius artificib. hoc onus. n. 9.*
10 *Murarius adhibendus & quare.*
11 *An Murarius contumax à Commissario puniri possit?*
12 *Negatiua & 13. 14.*
15 *Peritis se excusantibus quid agendum Commissario.*
16 *Electio aliquo ad ingrediendum, quæ Commissarius ab ipso quærere debeat?*
17 *Si carcer supra terram inspiciendus, quæ Commissario consideranda.*
a *Carcer in loco publico quando esse debeat; & quot species carceris.*
b *Carcer ex nigris lapidibus construendus.*
c *In carcere plerumq; custos in porta cum clauibus depingitur.*
d *Carcer virorum & mulierum diuersus.*

CIrca ipsum actum [Nam Titus Liu. *dec.* 1. *lib.* 1. dicit † locũ publicum debere con- a
stitui, & Plato *lib.* 10. *de legib. prope fin.* tres species carceris describit, ne promiscue coniciantur in vnum, debet autem constitui in loco maxime publico & dilucido. Nono externa considerabit, nam ex eo multæ circumstantiæ desumuntur, inde Baptist. Leo *lib.* 5. b
dicit: carcerem fieri debere † ex nigris lapidi- b
bus *c.* 5. *n.* 6. Decimo, & ostium notabit; † nam c
depingitur plerumq; custos in porta habens claues in vna manu, *Clem.* 1. §. *fane, de hæreticis.* & hastam in alia, vt possit resistere, *arg. cap. regnum.* 33 *quæst.* 5. *cap. quid prodest. in fin.* 70. *distin.* Thomas Cerdan. *d. l. c.* 5.] modum, per quem ad carcerem peruenitur, describet, † introitũ 1
scil. quot gradibus à terra distet: Si subter terram, & gradus adsint, eos similiter considerabit. Circa quod tamen illud in quæstionem venit: An † si carcer subter terram sine gradi- 2
bus (vt sæpe inueniuntur) constitutus, adeo vt non nisi demisso fune (vt si inspiciendus, perlustrandus, & describendus ab ipsomet Commissario, ipsi insidere oportet) detur accessus, hoc casu præcise Commissarius ipsemet inspicere cogatur? Quæ sane quæstio probabiles in vtramque partem recipit rationes. Et † pro negatiua hæc militant: Primo, ꝙ 3
videatur ignominiosum Commissario in magna dignitate constituto, ad instar furum aut malefactorum funi insidere, & sese ab alto demittere. Cum † ergo iuri communi fit 4
consonum, mandatum tantum ea, quæ honeste fieri & expediri possunt, continere: sequitur mandatum Imperatoris generale huc se non extendere. Vnde Dd. docent non teneri magnum Dominum suo Regi seruire, si honestatis

honestatis ratione, vtpote quod ipsius conditioni contrarium sit, non licet. Rebuff. *de lit. obligat. artic. 6. gloss. 2. nu. 19. & 21.* dicit seruilem actum honestum virum non tenere suscipere. Deinde & illud notū est, carceres hos subterraneos plerunq; propter abundantiam humorum pessimos odores gignere, qui Commissariis, vtpote viris doctis, & hisce odoribus nō assuetis, facile morbos accersent: In man-
5 dato † autem, quantumuis generali ea tantum comprehenduntur, quæ sine discrimine valetudinis, aut salutis expediri possunt. Hinc egregie post Ripā tradit Rebuff. q. Iudex non possit cogere etiā vilem ad sepeliendum mortuos tempore pestis, vel ad seruiendū. Inciuile enim esset damnare ad opus, quod salua salute exercere non potest, *in tract. de lit. obligat. art. 6.*
6 *gloss. 2. num. 23.* In contrarium † tamen non leuiores stant rationes: primo, quod sæpissime & fere semper, cum de duritie carceris quæritur, soleant Partes narrare, carcerem esse durum, male olentem & subterraneum, ac proinde mitigandum. Cum ergo simpliciter per Commissarium hanc rem expediri mandauit, omnes circumstantias, probe considerasse omnino præsumendum est: & per consequens si Cōmissario id graue fore præuidisset, clausulam hanc adiecisset, vt si ipse per se non possit, per alium expediret. Quod & tūc maxime videtur procedere cum Cōmissarius simpliciter Commissionē acceptat, cōtra quam, propter hęc incommoda, licite ante acceptationē protestari, & se eo nomine excusare potuisset.
7 Quia † tamen graue est, hoc onus ita suscipere, quomodo sibi consulere debeat Commissarius vidēdum. Et videbatur, prima facie Cameram esse adeundā: idq; vel eo magis, quod hic plurimæ clausulæ alias necessariæ deesse videātur. Quæ tamē via in hoc processu, cum de captiuitate personæ & ita celerrima expeditione agatur, non attendenda videtur.
8 Quid ergo † faciendum an alios, qui id suo nomine expediant, adhibere poterit, quæritur? Et ex supra dictis dicendum, quod non: quia est hæc species quædā subdelegationis, quæ regulariter prohibita. Deinde neq; directo, neq; per indirectum ad Commissionē hic actus referri potest: Quia tamen, vt modo dictum, ita comparatus, vt honeste per Commissarium expediri nequeat: si non delegationi proprie sic dictæ, attamen adhibitioni periti locum esse non dubito. Ad cuius rei confirmationem pondero ea, quæ supra de perito adhibendo dixi, illum scilicet etiā tunc adhiberi posse, cum necessitas ita efflagitat, prout & ex exemplis ibidem adductis, de pictore pręsertim & interprete, manifeste cōstat. Nec huic obstat in contrariū adductum: nam hoc casu non est delegatio, sed † tantum ministerium alicuius actus, in præsentia Commissarii perficiendum, demandatur. In adhibendo autem hoc perito primo cōsiderabit ea, quæ supra de peritis dicta, ac talem eliget, qualē ibidem requisiuimus. Secūdo, † quia hic de actu subter terram peragēdo tractatur, cuius conditio nulli melius quā Murario constare possit, talem hic adhibendum censerem. Illud autem † in controuersiam vocatur, an Commissarius contumacē hunc peritū possit punire? Et quāuis videatur dicendū hic, quod in oculari inspectione ordinarie faciēdum, cum peritis obtinere, & per consequēs cogi posse, per ea quæ supra *part. 1.* de artificibus dicta sunt. Aliud tamen † sequētes suadere videntur rationes: primo, quod in Commissione eius rei nulla fiat mētio. Deinde, quod eadē ratio hic in perito, quæ in ipso Cōmissario militet, hoc est, ideo ipsummet Commissarium nō ingredi carcerem: quia vel ratione honestatis id nō licet, vel quod ex malo odore morbum forte metuat. Non debet ergo alteri iniūgere, quod ratione honestatis vel valetudinis, ipsemet, cum posset facere, renuit. Nec hisce aduersatur, † quod de perito eligendo diximus: nam licet Commissarius punire possit, tamen & illud certum est in iisdem casibus in quibus cogere potest Cōmissarius peritos, in iisdē ipsum à Camera cogi posse: vt supra *lib. 2. & 4. part. 1.* edocuimus. Cum ergo eadem ratio hic subsit in Commissario & perito: idem quoq; merito ius statuendum. Rationem autem eandem, imo maiorem hic subesse ex eo constat, quod ex statuto, & † consuetudine per integram fere Germaniā actus hisce similes exercere cogi non possint. Quinimo si talis actus à peritis peragatur, etiā Iudice mandante, ignominio-

(right margin: 9, 10, 11, 12, 13, 14)

ſum id eſſe ducunt, & ad hos actus adhibiti in tribu exiſtentes remouentur, nondū recepti, petentes nomina ſua inſcribi, repulſam patiūtur. Hinc patibulū ab vno aut altero fabro lignario non ædificari, ſed integram tribum adeſſe debere experientia teſtatur. Si ergo tales vel ſimiles exceptiones moueantur, iis tanquā releuantibus locum dabit Commiſſarius, nec hos deinceps cogendo grauabit. Nam ea, quæ ſupra ex Rebuff. deducta ſunt, loquuntur tam in Iudice, quā in eo q ſeruit Iudici, id eſt, Delegato. Rebuf. *d. loc.* Quid autem iis dimiſſis faciendū Cōmiſſario? (Deſiſtere enim hoc caſu ab incepto non videtur conſultū.) Proſpiciet
15 ergo† de alio, cuius profeſſioni hoc actu nihil decedit. Erit autē is commentarienſis, ſeu carceris cuſtos. Ne tamē hic partialis eligatur, tali abſtinebit, qui iſti magiſtratui, ſub quo carceratus detinetur, ſubeſt, & ab eo officiū gerit. Commentarienſis ergo vicini alicuius accerſendus. Quod ſi tamen commode talis haberi nequeat, ſubiectum & officium ſub detinente habentē ſumet, eumq; iureiurando aſtringet, & à iuramento magiſtratui præſtito ad eū modum, qui de peritis in arte traditus eſt, relaxa-
16 bit. Eo electo, † ne falſitas aliqua cōmittatur, Commiſſariū è ſuperiori loco, ex hoc homine in carcerē demiſſo ſequētia quærere poſſe puto. Primo, quale ſit fundamentum carceris, an pauimentum habeat, an vero nuda terra? Et ſi nudam terram dicat, an humida, an vero ſicca? ex eo enim an ſalubris nec ne coniicitur. Deinde de ipſa forma inquiret, an quadrata, vel rotunda? &c. Tertio, ſi quadrata, aut triangularis dicatur, chordula menſurari latera iubebit, quā Commiſſario rediens tradet. Quarto, de ibidem repertis quæret, an ſedes vel locus vbi quis commode ſedere poſſit adſit? & an lectus, & qualis? cuius partes omnes ſibi deſcribi curabit. Si lectus deficit, an ſtramen adſit, & quantū, & an id vetus vel recēs, humidū vel ſiccum? An etiam locus (ſalua reuerentia) vbi opus naturæ reddere poſſit, & qualis eius exitus: Multi enim inſtar pecudū vno eodemque loco edere, & hoc opus perficere coguntur. Ne autem hac in parte, mala reſponſione decipiatur, & quo rectius in tali actu ad omnia appoſitum eliciat reſpōſum, ſimulabit Commiſſarius, ſe per alium etiā reiterato fieri curare velle inſpectionē. Finaliter Commiſſarius omnia hæc, quæ ita referuntur, diligenter annotari curabit. Et tantum de actu, qui à Commiſſario, carcere ſub terra conſtituto, expeditur. Si vero† ſupra terram vel infra ita compa- 17
ratus carcer, vt cōmode ac ſine læſione detur acceſſus, ipſemet eum ingredietur, ac primo carceris ianuas, & quomodo claudatur, inſpiciet. Deinde feneſtras diligēter conſiderabit, & primū quales ſint, an cancellis munitæ? ſecundo, latitudinē earundem: tertio, quo tendant lumina: ex eo enim multum colligitur à Iudice, cum aer circa ortum & meridiem ſalubrior ſeptentrionali & occidentali habeatur. Quarto, Geometrice ipſius carceris altitudinem, latitudinē, longitudinem, & profunditatem metietur, quod chordula ſeu linea optime fieri poſſe in aperto eſt. Quinto, qualitatē deſcribet, quales parietes, an lignei, vel lapidei? Sexto, quot ſcamna aut ſedes adſint. Septimo, an & lectus, & quales ſingulæ eius partes. Octauo, etiam in quo loco ciuitatis aut arcis ſitus ſit carcer, adſcribendum. Locum enim ab hominibus longe ſeparatum carcerem aggrauare certum eſt. [Ad extremum qui ſint in carcere. Nā mulieres à viris ſeparatæ † debent d
eſſe. *l. quoniā. C. de cuſtod. reor.* quod licet à Iuſtiniano correctum, qui vult in monaſteriū detrudi, *auth. nouo iure. C. de cuſtod. reor.* Couarr. *lib. 2. variar. reſol. q. 1. nu. 3.* tamen in criminalibus in Germania nō obſeruatur, vt nec in Hiſpania, Cerdan. *d. l. c. 5. n. 9.*] Alias circumſtantias prudens Commiſſarius ipſemet facile conſiderabit, ac quæ Iudici ſcitu neceſſaria eſſe cognoſcet, inueſtigabit. Hæc tantum inſtructionis gratia hic monuiſſe ſufficiat.

CAPVT IX.

De inſpectione corporis Carcerati.

SVMMARIA.

1. *Corporis inſpectione demandata quid Commiſſarii faciendum.*
2. *Manicæ ferreæ, quæ carcerem aggrauant, ſi adſint intuenda.*
3. *Denudati pedes ratione manicarum ferrearum an læſi, inſpiciendum.*
4. *In exceſſu torturæ omnia membra conſideranda.*
5. *In aduerſa valetudine color faciei intuendus.*

6 Cor-

6 *Corpus denudatum inspiciendum.*
7 *An Medicus adhibendus casu quo captiuus conqueritur, & Commissarius nulla morbi signa deprehendit?*
8 *Pro affirmatiua.*
9 *Negatiua æquior censetur.*
10 *Refutatio obiectionis.*
11 *Pro perito is non adhibendus, qui captiui curam habet.*
a *Carceratus quando ob morbum relaxandus.*

CVM [morbus sæpe allegetur, & carcer
a eo casu † si non plane relaxandus, quod
Doctores volunt, & Coler. hisce verbis *de processib. executiuis. cap. 6. part. 1. num. 92.* innuit: Ripa tamen *vbi supra* addit notabilem limitationem, vt nõ procedat hęc conclusio, imminente periculo mortis, tunc enim debitor dimittendus est ex carcere, vt curã animæ suæ agere possit; cũ salus morituri, cuicunq; causę pecuniariæ præferri debeat. Ripa *d. l. obligatione, num. 31. per cap. non satis. distinct. 86. & facit l. iubemus. C. de sacros. Eccl.* Cautus tamẽ illo casu sit Iudex, vt nihilominus ægro custodes adhibeat, argumento eius, quod tradit Ioan. de Plat. *in dicta l. nemo carcerem. num. 1. ff. quod metus causa.* ne in euentum reconualescentiæ, vel morbi simulationis, euadendi & subtrahendi sui copia & occasio præbeatur debitori, atq; ita Iudex litem faciat suam, & conueniatur pro debito principali, in vicem debitoris, per ea, quę tradit Ioan. Fab. *in §. fin. num. 6. Institut. de action. per l. quoties. C. de exact. tribut. lib. 10. ac facit l. quemadmodum. §. magistratus.* & ibi Bald. *ff. ad legem Aquil.* Tamen minuendus, idcirco] sæpissime ad instantiam Partium non solum carceris, sed & ipsius corporis inspectio, hoc modo Commissario demãdatur, daß er deß Verhafften Gelegenheit vnd Vmbständ eigentlich besichtiget. H[o]c est: vt captiui conditionem & circumstantias diligenter consideret: quæritur quid Commissario stantibus his verbis fa-
1 ciendum? Hoc † loco, primo & ante omnia curabit captiuum ex carcere, si is tenebrosus, educi, & in aliud conclaue magis lucidum sibi exhiberi. Nam tenebræ huic rei maxime obsunt (licet alias ad inspiciendum corpora quarundam personarum aptissimæ censeantur. *l. prima. ff. de ventr. inspiciend.*) Et hinc in Commissionibus expresse iniungitur Commissario, Jhne den Gefangenen an das Liecht zustellen/ vnd seine Person zubesichtigen. Secundo, si manicæ ferreæ, aut compedes appositi eos intuebitur Cõmissarius, † & quomo- 2
do constituti, describet: [ita catenas dimensus est Commissarius in causa D. Hagens cõtra Braunschweig.] non enim parum carcerẽ aggrauant, vt constat ex traditis à Natta *consil. 319. num.* 4. [& conueniunt scripta à Prosper. Farinac. *in criminal. quæst. tit. de carceribus. quæstion. 27. num.* 100. vbi dicit; non, nisi in grauioribus delictis compedes adhibendos, & *numero* 102. ait; solam grauitatem delicti non esse causam sufficientem ad iniiciendos compedes, nisi confessus & conuictus; Et id tunc demum cum non est tutus locus carceris, alias ne conuicto quidem iniici, *dicta l. num.* 102. & addit notabiliter *numero* 103. etiam in casu in quo carcerati sunt detinendi in vinculis, compedibus & ferreis, non tamen debent huiusmodi ferramenta talia esse, vt carcerato dolorem, seu cruciatum afferant, sic enim probat optime text. *dicta l. 1. C. de custod. reorum.* in illis verbis, interea vero reo exhibito non ferreas manicas inhærentes ossibus mitti oportet, sed prolixiores catenas, si criminis qualitas etiam catenarum acerbitatem postulauerit, vt & cruciatio desit & permaneat sub fida custodia. Et per istum textum hoc idem expresse voluerunt Boer. *d. decis. 216. post n. 3. vers. tamen textus. in d. l.* 1. Foller. *in d. pract. crim. d. verb. vel carcerentur. sub nu. 3. & 8. fol. mihi* 156. Iodoc. Damhoud. *in pract. crim. cap 17. tit. de carcera. nu. 6.* Cyril. *in sum. crim. d. tit. de custod. reor. §. 1. vers. ita tamen.* Anton. Gomez. *var. resol. tom. 3. d. c. 9. de captur. reor. nu. 6. sub vers. itẽ adde, quod carcer & vincula.* ac late post Angel. Thom. Cerdan. *in tract. de visitat. carcer.*] Tertio, denudatos pedes intueatur eo loco, vbi manicæ ferreæ ipsi appositæ, an & quales cicatrices supersint? Quarto, † si forte de 3
excessu ratione torturæ agatur, membra omnia, in quibus se læsum putat captiuus, diligenter intuebitur. Quinto, † si ratione aduer- 4
sæ valetudinis Commissio impetrata, primo colorem faciei, an pallidus, vel flauus, inspiciet. Ex † eo enim plurima indicia colli- 5
guntur. Sexto, ipsum corpus denudatum, &

quomodo illud constitutum inueniat, descri-
6 bet, an † macilentum, vel pingue? an ex diuturna lecti incubatione, foramina, & quibus
7 in locis, in corpore extent. Quæritur † autem circa hæc, an si Commissarius morbi signa nulla animaduertat, de eo tamen valde captiuus conqueratur, medicum adhibere, eiusq; iudicium exquirere possit? Et licet videbatur dicendum quod non, cum eius rei in Commis-
8 sione nulla fiat mentio. Ac † Iudex ipsemet ex circumstãtiis à Commissario sibi enarrandis, facile an morbi suspicio adfuerit, iudicare po-
9 test. Contrariũ † tamẽ pro hoc casu æquius, & forte etiam verius: quia enim iniungitur Commissario, vt de indiciis inquirat, & id ipsi concessum videtur, vt si indicia manifesta non deprehendat, eius rei peritos consulat, cum & alias peritos adhibere, flagitante necessitate, vt supra hoc libro, & alibi docuimus, permis-
10 sum. Nec † mouet in contrarium adductum: nam licet Iudex ex signis manifeste apparentibus aliquid colligere possit, tamẽ nos hic de
11 tectis morbis agimus. In hisce † autem peritis adhibendis omnia, quæ supra de Medicis dicta sunt, considerabit, & specialiter illud attendet, vt non facile illum, quo ipse captiuus vtitur, adhibeat: is enim suspicionis nota propter affectionem non caret: quamuis & eum (vt infra dicetur) tanquam Testem examinari posse non sit dubium. Et tantum de nuda carceris & personæ inspectione: quia autem aliquando non nuda solum inspectio Commissario iniungitur, sed etiam additur, vt de conditione ipsius in carcerati inquirat, & circa eam rem plurimæ quæstiones oriantur, de iis quædam sequentibus capitibus tradenda sunt.

CAPVT X.

Si Commissario iniungatur, vt de conditione incarcerati inquirat, ex quibus quærendum.

SVMMARIA.

1 *Iniuncta inuestigatione conditionis carcerati, à quibus quærendum: duo sunt casus distinguendi.*
2 *Verbu* Gewalthaber/ *an comprehendantur deputati eorum qui captiuum detinent.*
3 *Pro Negatiua.*
4 *In Camera comprehenduntur.*
5 *Refutatio obiectorum.*
6 *An hisce verbis comprehendantur ianitores & commentarienses.*
7 *Pro affirmatiua.*
8 *Refutatio obiectionis.*
9 *An captiuus examinari possit aut debeat.*
10 *Negatiua opinio.*
11 *Affirmatiua verior.*
12 *Casu quo captiuus aut magistratus, si ad alios in testimonio referunt, an & isti examinandi.*

SÆPENVMERO Commissario iniungitur, vt diligenter inquirat de † conditione 1
Carcerati: Quæritur ergo, primo, à quibus quærendum? Circa quã rem hi casus statuendi, quod aut exprimitur specifice in Commissione, qui exaudiri debeant, & illas personas præcise esse sequendas aliqui putant: aut non nominantur certæ personæ in specie, sed vel nomine collectiuo iniungitur, Daß sie deß Gefangenen Gelegenheit / so wol von jhme selbst / als dem Raht / oder dessen verordneten / vnd Gewalthabern / vnd sonsten erkundigen. Hoc est: Vt conditionem captiui tam ab ipso quam à magistratu, aut eius deputatis & mandatariis vel alias inquirant. Sub quibus verbis, Gewalthabern / qui comprehẽdantur nõ im-
merito quæritur. Et primo, † an deputati, qui 2
captiuum detinẽt, hisce verbis contineantur?
Et † videbatur dicendum, quod non, quia 3
sunt instar Testium. Cum itaque iuris sit, Testem in causa propria neminem esse posse, merito & hi reiiciendi, nec sub hisce verbis comprehendi posse videntur. Et quamuis ad hoc fundamentum subuertendum dici possit, testes hosce de facto vniuersitatis deponere, & proinde admittendos esse, quemadmodum & vulgo de aliis Testibus traditur: diuersa tamen in præsenti nostro casu subest ratio. Non enim sunt hi Testes de vniuersitate tantum, sed ipsarummet partium locum obti-
nent, cum vicem Magistratus gerant. Eo † ta- 4
men refragante, quia Camera Imperialis hos proprio nomine videtur describere, vocãdo illos disertis verbis, Gwalthaber/ eos stãtibus his verbis non reiiciendos à Commissario statuendum est. cum alias in nulla fere
persona verificari possint. Nec obstant, † quæ 5
pro contrariæ opinionis assertione adducta sunt,

sint, quia in præsenti casu non de plenis pro-
bationibus, sed de aliquali saltem informati-
one iudicis agitur. Sub his verbis igitur prin-
cipaliter deputatos à Senatu comprehendi
6 posse existimo. Sed † an Ianitores & com-
mentarienses, sub hisce verbis comprehen-
dantur quæstionis est? Et licet videbatur di-
cendum quod non, quia hi sub vocabulo,
Gewalthaber non veniunt: verbũ enim hoc,
Gewalt/ potestatem quandam significat: ha-
bere vero, habentes dicuntur: vt supra *lib.* 3.
part. 1. dictum. Deinde quod hi testibus hic
æquiparentur, & per consequens, cum subdi-
7 ti sint, reiiciendi. Contrarium † tamen vi-
detur esse verius, cum non solum *potestatis*
verbum latissime pateat, sed etiam commen-
tarienses hos si non potestatem aliquam, at-
tamen & mandatum custodiendi habere, ne-
mini dubium esse existimem. Quod & eo iu-
uatur, quia non solum der Gewalthabern/
hoc est, habentium potestatem: sed etiam der
Verordneten/ hoc est: Deputatorũ fit mẽtio,
sub quo vocabulo late sumpto, recte com-
8 mẽtariensis cõprehenditur. Nec his † obstat,
si dicatur commentariensem hũc esse subdi-
tum: Quia ob id relaxari potest à iuramento
instar testis subditi, qui in causa Domini in
testem productus à iuramento Domino præ-
9 stito relaxatur. An † autem & ipse captiuus
10 examinari deb-at aut possit, quæritur? † Et vi-
debatur dicendũ ꝙ non, quia captiuus hic sit
ipsemet impetrans, quem in sui gratiam o-
mnia depositurum non est dubium. Cuius et-
iam intentio, quia ex ipsis narratis supplicati-
onis pro mandato de relaxando aut mitigan-
do colligitur, frustra quæri videtur. Contra-
11 rium † tamen veritati magis accedit, si modo
generaliter in cõmissione dicatur: Daß er die
gelegenheit/ mit fleiß erkundigen soll: h.e. Eũ
conditionem diligenter inquirere debere. Si
enim ipsius aduersarii audiri possint, multo
magis ipsi hoc concedendum, cum fauor ca-
ptiui sit maximus, vt supra deductũ est. Hisce
accedit, quod à nemine melior informatio,
quam ab ipso captiuo fieri possit, & hinc fere
semper vbi carcerantis & eius mandatario-
rum, ibi & carcerati fit mentio in commissi-
onibus his verbis: So wol von jhme selbsten/
als dem Raht/ oder dessen verordneten vnd Be-
felchhabern erkundiget: hoc est: Tam ex ipso
captiuo, quam magistratu aut eius deputatis
& mandatariis inquiritote. [Vel, von den ge-
fangenen/ wie es mit jhme biß dahero gehalten
zuerkündigen vnd zu lernen: hoc est: vel de
carcerato, qua ratione hucusque cum eo a-
ctum indagare & inquirere.] Nec hisce ad-
uersantur, quæ in contrarium disputata sunt:
nam respondetur non semper ipsum ca-
ptiuum esse impetrantem, sed ipsius amicos
sæpe, etiam ipso inscio, imo aliquando nolen-
te, hanc rem in se suscipere, & sic non tam de
ipsius, quam amicorum narratorum iustifica-
tione agi. Illud † autem maius dubium habet, 12
An si captiuus in ipsa depositione dicat, ta-
les & tales conditionem hanc suam optime
nosse, vel si etiam magistratus eo se refe-
rat, testes illi relati examinari debeant? Et
videbatur simpliciter dicendum quod non,
quia Camera exprimendo certum genus per-
sonarũ, alios excludere videtur. Nominando
ergo Gewalthaber/ Verordnete/ & captiuũ,
reliqui censentur excl-si: Secundo huic ad-
miniculatur, quod commissio hæc proprie
dicatur ad inspectionem carceris faciendam
decreta, ideoque vltra personas incarceratas,
& ad id deputatas nõ extendenda: Aduersam
tamen sententiam & hoc nostro casu obtine-
re arbitror. Primo ex generalibus verbis Cõ-
missionum. Secundo, quia in simili traditur,
vno instrumento ad aliud se referente, rela-
tum etiam à Commissario exigi & transumi
posse: prout infra explicabitur. Quinimo si
testis se ad aliquam rem aut personam refe-
rat, eam ipsi exhibendã supra de testibus do-
cuimus. Nec his aduersantur in contrarium
deducta: nam ad primum respondetur, quod
licet certum genus exprimatur, tamen illud
nõ semper necessario inducere exclusionem
aliarum personarum. Hinc videmus Testes
aliquando de nouo produci coram Commis-
sario, etiamsi antea aliqui tantum nominati
inueniantur. Ad secundum respondetur,
quod licet ad inspiciendum hæc Commissio
proprie decernatur: tamen ex eo recte non
inferri, alias commissiones excludi: nam pro-
pter excellentiam dicitur ocularis inspectio

carceris, non vero vt aliæ species excludantur. Sic & cum hac inspectione detinens captiuum; vt & ipse captiuus examinatur, nec ob id nomen commissionis immutatur: Similiter in instrumentorũ transumptionibus sæpe testes adhibentur, nec tamen ex hoc natura commissionis immutari dicitur, prout infra latius explicabitur.

CAPVT XI.

An iureiurando hæ personæ astringendę.

SVMMARIA.

1 *An iuramentum hisce personis examinandis deferendum?*
2 *Pro negatiua: & num. 3.*
4 *Affirmatiua sententia, & rationes.*
5 *Refutatio contrariorum: & num. 6. & 7.*
8 *Quid si magistratus aut deputati renuant iurare propter priuilegia.*

1 VIDEBATVR prima facie iusiurandum hic non habere locũ. Primo, quia† de eo nulla in commissione fit mentio, & nemo iuramentum, nisi iudex, vel cui iudex id demandat, defert. Vnde & in omnibus commissionibus expresse solet addi clausula, facultatem astringendi iureiurando complectens: quæ cum hic omissa, iudex vt iuramentum hoc præstaretur, noluisse censetur. Hinc ad examinandum tantum deputati Commissarii, non deferunt regulariter iuramentum.
2 Quod† & secundo ex eo fit verisimile: quod, quia commissio remittit omnes solennitates, citationem & alias, videtur etiam remisisse iuramentum; quia causa est summaria. ita post Bart. Rom. Alexand. & Anchor. Mascard. *de probat. in verb. testem ante numer.* 7. Decian.
3 *consil.* 51. *num.* 86. *volum.* 2. Quod† tertio magis hic locum habet, quia tantum de informatione iudicis agitur, nec solennitates in his ita strictè obseruantur. post gloss. Innoc. Bart. Barbat. Mascard. *d. loc. num.* 14. & Rebuff. *in tractat. de Inquisit. artic.* 12. *gloss.* 1. *num.* 5. Curt.
4 Iun. *consil.* 61. In† contrarium tamen multæ militāt rationes. Primo, quod regulariter testi non iurato non credatur: secundo multo magis illud locum habet in deputatis à magistratu, qui sunt interessati, & ideo cum maius versetur periculum, tanto maior cautio adhibenda. Nec† his obstant in contrariũ ad- 5
ducta: nam licet regulariter Commissarius, deputatus ad examinandum, non possit iuramentum deferre: tamen hic secus statuendũ videtur, cum plerunque Commissarii deputati ad examinandum, vtramque potestatem in Camera consequantur. His accedit, quod clausula hisce commissionibus nudo examinatori nõ competens, adiiciatur hæc scilicet: Daß er bey ziemlicher peen der Rechten non obtemperantes straffen soll. † Ad secundum 6
respondetur maiorem Dd. partem esse in illa opinione etiam iuramentum requiri, quando procedıtur in causa de plano, in qua omnes solennitates remissæ. ita sentiunt Bart. Bal. Imol. Angel. rel. à Mascar. *d. loc. n.* 5. Menoch. *de arbitr. iud. quæst. lib.* 1. *quæst.* 23. Thassar. *in error. Notarior. cap.* 69. Cephal. *consil.* 294. *nu.* 33. *volum.* 2. Et hanc opinionem in Camera Imperiali obseruari vel ex eo constat, quod nullus processus minores solennitates, quam litigiosæ possessionis requirat: & tamen decreta commissione, ratione illius, testes iurare debere manifestum est. Ad tertium † simili- 7
ter respondetur: quod licet in summario possessorio iudex ex officio procedat pro sua informatione, tamen iuramentum requiritur, vt modo dictum. Sic in simili, quando ex officio cũ peritis (qui testibus æquiparantur) fieri quid vult, iniungit, vt ipsis iuramentum deferatur. Ita factum in causa Weissenburg contra Churfürstliche Pfaltz / Mandati sine clausula, anno 96. Sed quid si † 8
Magistratus aut eorum deputati nõ renuant quidem ex dictis fundamentis iurare, sed tantum priuilegium allegent, Senatores ex consuetudine illius loci iureiurando, cum testes producuntur, non astringi, cui Commissarium aliquando acquieuisse memini. Ego sane in hoc puncto sic statuendum sentio: quod si Commissarius sententiam illam pro vera habet, testem scilicet iureiurando astringendum, nequaquam hanc excusationem admittere debere. Cum enim id à publico sit introductum, haud recte, consuetudine tolli-

tollitur, per ea, quæ de testibus supra late traduntur. Et si maxime concedamus, consuetudinem talem valere; illa tamen non vltra subditos extendi potest. Nec quoque sub hac iussus Imperatoris comprehenditur.

CAPVT XII.

An Testes sigillatim examinandi.

SVMMARIA.

1 *Testes regulariter sigillatim examinandi.*
2 *An & ob non legitime factam examinationem amici impetrantis recte in Camera conquerantur.*
3 *Testes coniunctim deponere in causa parui praeiudicii.*
4 *Contraria opinio in præsenti casu verior.*
5 *Refutatio eorum quæ pro Dd. opinione faciunt. & 6.*
7 *Commissarius excedendo fines mandati, nullitatem committit.*

Licet regulariter testes sigillatim sint examinandi, per ea, quæ late supra de testib.
1 tradita; cum † tamen aliquos in grauissimis causis, captiuum in præsentia deputatorum eorum, qui eum tenuerunt, examinasse, & amicos captiui desuper conquestos sciam, de duobus hic quærendum est. Primo an talis examinatio legitime facta? Deinde si euincatur non legitime factam fuisse, an recte amici de hoc in Camera conqueri, aut quo re-
2 medio sibi consulere possint? Ad primum † quod attinet, quamuis videatur dicendum, Commissarium hoc non sine ratione fecisse, cum commissio ipsi iniungat, vt cōditionem ex captiuo & aliis inquirat: von dem gefangenen vnd dem Rath / oder dessen verordneten vnd befelchshabern. Quæ verba copulatiua, si coniunctim ponantur, simul actū debere ex-
3 pediri, innuere videntur. Et Dd. † cōmuniter concludunt, testes coniunctim posse deponere: quando de re parui præiudicii, & vbi non requiritur ordinarius processus, agitur. Et illud hic maxime locum sibi vendicat, quod in commissione dicitur: Er solte die gelegenheit erkundigen / vernemmen vnd anmercken. hoc est: inuestigare & considerare debet statum captiui. Inuestigatio autem illa rectissime videtur fieri posse in præsentia vtriusque Partis: tunc enim omnes occasiones aliquid secus, quam se res habet, deponendi præripiuntur. Nam si forte vna Partium aliter, quam rei veritas exigit, deponat, statim ab alio conuincitur, & sic veritas optime erui potest. Contrarium † tamen iuris 4
rationibus inspectis, in præsenti casu verius esse ex sequentibus lucide patet. Primo ex ratione, quod regulariter Testes secreto examinandi, vt supra monui. Secundo, quod illud multo magis locum habet, cum de persona captiui agitur, quæ præsentia magistratus vel eius deputatorum territa, veretur si rem recte, & quemadmodum ea se vere habet, explicet, ne in maius incidat discrimen, & ideo dicenda potius (etiam cum suo incommodo) reticet, quam vt huic periculo sese exponat. Quia ergo præsente magistratu, aut eius deputatis maximum veritati generari potest præiudicium, nequaquam eorum præsentia admittenda est. Et hac sententia attenta, non obstant in contrarium adducta: nam ad primum † respondetur, licet 5
verba illa coniunctim ponantur, vt veritas inquiratur, tamen illa ex natura rei gerendæ recipere interpretationem disiunctiuam ex eo, quod alias communiter, cum in Camera Testium examinatio committitur, eadem clausula adiiciatur, nec tamen inde recte inferatur, omnes simul debere examinari, cum illa verba generalia modum à legibus in Testium examinatione præscriptum, respicere certum sit. Ad secundum respondetur: quod etiamsi coniunctim (maxime in turba) examinare Testes aliquando concedant Dd. tamen illud in casu ita præiudiciali, vbi captiuo ex tali depositione damnum contingere potest, non procedere. Et vt concedamus simul Testium hoc casu posse fieri examinationem, illud tamen proprie hic locum non habet, cum deputati sint potius pars quam Testes. Si autem proprie hic casus, quo simul testes examinarentur, formandus, ita statuendus esset, vt incarceratus cum commentariense & aliis testibus examinaretur: & hoc casu testibus omnibus iniungendum, vt depositionem captiui secrete sub fidei iuramento præstito tenerent. Et vt summatim refutem hoc argu-

argumentum, notum est in Camera in causa
quantumuis summaria, vt est momentaneæ
possessionis, testes sigillatim examinari. Ad
tertium respondetur ex verbis generalibus,
vt de conditione inquirat, non recte inferri,
vtramque partem simul audiri debere, sed vt
in modum inquisitionis procedat, mentem
delegantis esse. Quod autem in inquisitioni-
bus etiam Testes sigillatim examinandi sint,
dubium non habere. Tantum ergo abest,
vt hæc obiectio nostram sententiam oppu-
gnet, vt etiam manifestissime eam confir-
met. Et in hac ipsa sententia Commissarium
in prætacta causa fuisse, ex eo manifestum est:
quod deputatos à Senatu, vt & commenta-
riensem sigillatim, solum vero captiuum in
præsentia deputatorum examinarit. Ad al-
6 teram † quæstionem quod attinet, quæ & in
prædicta causa mota, licet videatur dicendũ,
partem hac de re conqueri, & ad annullan-
7 dum actum agere † posse impetrantem,
cum Commissarius excedendo fines manda-
ti, manifestam nullitatem committat: actus
autem nullos, vtramque partem in sui fauo-
rem allegare posse, nemini dubium sit. Hinc
& in ordinario processu quotidie videmus
tam Actorem quam Reum de nullitate con-
queri: late Vantius *in tractat. de nullitat. tit. quis
posit dicere null. nu. 1. 2. 3. & 4.* Hisce tamen non
obstantibus, verendum, vt hoc in Camera
obtineat. Expresse enim traditur, sibi par-
tem imputare debere, quod non alium Cō-
missarium nominauerit, & proinde damnũ,
quod sentit, sibi imputet. Et quemadmo-
dum testis à parte productus, suspectus re-
pertus nō potest reprobari: ita nec hic repro-
bationi locum esse firmiter statuimus: *per ea
quæ supra part. 1. lib. 7. in specie deducta sunt.* Se-
cus tamen esset, si Camera ex officio talem
ordinaret Commissarium: tunc enim, quia
parti nihil imputari potest, non debet eo no-
mine grauari.

CAPVT XIII.

Quid Commissarius quærere, & vnde materiam quærendi sumere debeat.

SVMMARIA.

1 *Generalibus verbis conditionem captiui inquirendam, quæ comprehendantur.*
2 *Generalia principio interrogatoria formanda; testibus ante quæstionem ipsam proponenda.*
3 *Ante actum supplicationis copiam ab impetrante exhibitam postulabit Commissarius.*
4 *Amici captiui grauamina exhibentes, & insuper petentes examinari captiuum, an Commissarius hoc posit?*
5 *Negatiua.*
6 *Temperamentum huius sententiæ.*

IN huius capitis discussione diligentissime
elaborandum est: † inter difficilimas enim 1
commissionis partes & hoc iure meritoque
recenseri potest. Difficultas autem inde ori-
tur, quod generalibus verbis plerunq; com-
missioni inseri soleat, vt conditionem capti-
ui inquirat, hoc modo: Wie er gehalten vnd
vnterhalten werde erkundiget / vernemmet /
vñ anmercket / diese vngemach vnd beschwerde
erweget / daß alles vnd was ferner durch euch /
befunden vnnd erkundiget wirdt / mit fleiß be-
schreibet. hoc est: Quomodo sustentetur & a-
latur, inquirite, cognoscite, & annotate: hæc
incommoda & grauamina ponderate. Et o-
mnia hæc, ac quæ præterea à vobis animad-
uertuntur, & indagantur, diligenter conscri-
bite, &c. Sub quib. verbis quæ comprehen-
dantur, & quid quærere, ac vnde materiam
sumere debeat, non semel quæsitum memi-
ni: quod, quantum ego quidem arbitror, se-
quenti modo commode fiet. Primo, vt † ante 2
omnia generalia quædam formentur inter-
rogatoria, eaque testibus, maxime vero de-
putatis à Senatu & commentariensi ante i-
psam quæstionē proponantur. Si enim id ex
officio ipsi in ordinariis commissionib. licet,
quare hic vbi eadem, vel maior subest ratio,
(quia affectionatæ plerunque sunt hæ perso-
næ) denegari debeat, non video. Deinde † an- 3
tequam ad ipsum actum accedit Commissa-
rius, vel apud partem, vel in Camera copiam
supplicationis (si eius tenor, quod tamen plæ-
runque fieri solet, commissioni non inseri-
tur) ab impetrante exhibitam postulabit: ex
eo enim facile de grauaminibus partis co-
gnoscet, & ex iis articulos formabit. Præci-
pue

pue vero naturã ſupplicationis inſpiciet, aliquando enim ad carcerẽ mitigandum tantũ, nonnunq̃ liberum aditũ concedendũ petunt: Sæpe non tã de duritie carceris, q̃ de mala tractatione: ſæpiſſime autẽ ratione omnium cõiunctim conqueruntur captiui, aut amici eo-
4 rum. Hic † autem illud in controuerſiam venit, an ſi amici exhibeant grauamina, & deſuper petant examinari captiuum, Commiſ-
5 ſarius hoc poſſit? Et † quanquã videbatur dicendum quod non: primo, quia nullo verbo fit mentio articulorum in commiſſione, ſed iniungitur, vt ipſemet materiam quærendi ex commiſſione ſumat: ſecundo, quia ad hoc non citati: tertio, quia ſi illud concederetur, parti danda eſſet copia, vt interrogatoria conficeret, ne partialitatis argui poſſit. Et ex hiſce ad hæc grauamina hic quæſtionem formari non debere firmiter concludendum: prout & ſupra à me concluſum: Ego tamen hoc caſu Commiſſarium ſaltem ad ſui informationem recipere, & reiectis ſuperfluis ea, quæ commiſſioni maxime ſunt conſentanea, proponere: non vero integra Rotulo (per ea quæ ſupra traduntur) inſerere debere exiſtimo.

CAPVT XIV.

De perſonis quæ ad ipſum admittentur, & quomodo de iis inquirendum.

SVMMARIA.

1 *Quales ad captiuum admittantur, inquirendum.*
2 *Iudex remouere non poteſt amicos, quinimo admonere eos, vt conſolentur captiuum cogitur.*
3 *Inhibitio ne quis cum Carcerato loquatur, eo reſtringitur, quatenus ſit in praiudicium fiſci.*
4 *An ſoli admittantur quærendum. & nu. 5.*
6 *Si non ſoli admittantur, quæritur, quis cum illis, & iſtorum officium.*
7 *Quoties amici ad captiuum admittantur quærendum.*
8 *Quoties Medicus admittatur inueſtigandum.*
9 *Quoties concionator.*
10 *Iudex ex officio debet viſitare incarceratos.*
11 *De cuſtodibus inquirendum, quales, qui captiuo dati.*
12 *Qualis is qui victum ſubminiſtrat, indagandum.*
a *Carceratas mulieres viri non accedunt.*
b *Carceratos viſitantes, ſine ſuſpicione decedant.*
c *Ad carceratum vxori & liberis aditus patere debet.*
d *Medicum an inuitus ſuſcipiat carceratus alium, quam expetit.*
e *De carceratorum Aduocatis.*
f *Carcerati ſæpe à magiſtratu viſitandi.*
gh *De magiſtro carceratorum. Et quod in eo diligentia requiratur, & robur, animus, fidelitas, & vigilantia.*
i *Carceris cuſtos vbi habitare debeat.*

DE aditu, an aliquis ad ipſum admittatur, inquiret: [nam non ſuſpectos debet admittere commentarienſis, Zabarel. *in clem. prima, §. porro. not.* 7. ſunt autem ſuſpecti viri ſi † in carcerem mulierum tendant. Cer- a
dan. *dict. l. capit. 15. num. ſecundo.* Et ſi non ſuſpecti ſint †, conſiderabit vt ſine fraude de- b
cedant, *d. l. num. ſecundo*,] Illud enim aggrauat carcerem, ſi nemo admitti, dicatur. † Si 1
autem generaliter reſpondeatur admitti homines, quærendum eſt, quales illi ſint. Non enim ſufficit ſolum admittere aliquem ad captiuum, niſi & illud conſtet talem eſſe, qui ope conſiliove iuuare eum poſſit: vt ſunt [ante omnia vxor, vt cõprobat egregie Math. Coler. *in tract. de proceſſ. execut. part. 1. c. 6. nu.* 88. Præterea † nouimus ſupra: carceres ad pecu- c
niarias cauſas deputatos non eſſe ita rigoroſos, quod præcidatur mulieribus omnis ad viros aditus, & ego memini ante paucos annos in quodam regno vicino, debitorem in carcere concluſum aliquot liberos ex vxore per tempus captiuitatis ſuæ ſuſcepiſſe, prout & de in metallum damnatis legitur: *in l. capitalium. §. & vt generaliter. alias incipit: Diuus Hadrianus. verſ. proinde & mulieres ad metallum damnatæ liberos pariunt. ff. de pœnis.* vxorem ſubſequuntur] amici, aut ſanguine iuncti. Nam † 2
tantum abeſt, vt hoc prohibere iudex, vt etiam monere debeat amicos, vt accedant carceratum, & eum conſolentur. Weſenb. *conſil. 96. n. 5.* Et id adeo verũ eſt, vt etiamſi prohibeatur, ne accedens loquatur cum eo quicquã: illa tamẽ inhibitio eo ſe non extendat, vt non poſſit ipſum conſolari tanquã verus Chriſtianus, ne alias legi & rationi diuinæ & humanæ derogetur in totum, & etiam circumſcripto iure illo diuino inconueniens videretur, quod iudex intellexerit inhibere etiam offi-

cium salutandi & consolandi amici. Crauett. 3 *consil.3.nu.12.in fin.* Qui † ad extremum ex hisce & similibus cōcludit, inhibitionem talem tantum intelligi, si quid loquatur in præiudi- 4 cium fisci. Si † autem respondeat, & hos admitti: quæretur vlterius, an soli admittantur? In more enim habent plurimi non admittere aliter amicos, quam cum Notario, aut commentariensi, apud quem detinetur captiuus. Quod licet quidam probent in carceratis ob delictum. Crauet. *d.cons.n* 15. dicit, non culpari: si loquatur palam, & præsente 5 custode, quod omnem suspicionem tollit.† Id tamen in causa non mere criminali carcerem aggrauare non est dubium: cum paria esse videantur non admittere, & non admittere ita, vt cum illo de suis reb. libere conferre possit. Is enim videtur etiam esse situs, quare aliquis ad ipsum admittatur. Et hinc ex iis, quæ Crauett. *per d. cons.* integrum tractat: ea, quæ de inhibitione, ne loquatur, traduntur, tantum ad ea q̄ in prǽiudicium eius, apud quē detinetur, vergent, extēduntur. Idq; maxime locum habet si conquestum, non concedi liberum accessum. Nam liber accessus ille dici non potest, qui hac ratione constrictus est. 6 Si † autem dicat non solos admitti: quærat, qui cum illis, & quid eorum officium? Sæpe enim tabelliones vna mittūtur, q omnia scribant, q̄ à carcerato & amicis tractantur, quod grauius, quam si solus commentariensis adsit. 7 Quæret † etiā quoties admittantur ad ipsum amici? Nam si tantum raro, & non nisi statutis temporibus id fiat, liber aditus dici non po- 8 test. Si narretur † in supplicatione, Medicorū d accessum denegari quæretur, [qualis? an ille † qui solitus est curam carcerati habere, an ille sub cuius custodia est astrictus. Et licet stricto iure illo Medico contentus esse debeat, cum partialitas in Medico esse nō præsumatur ob iuramentū artis præstitum, tamen si suis sumptib. captiuus alium petat, quia naturæ constitutio vni melius, quam alii nota, admittendum esse suadeo, ex æquitate. Ac etiam stricto iure, eo casu si aliæ causæ contra Medicū allegari possint, quales recensui supra de Medicis & Peritis:] quoties Medicus admittatur? Examinabuntur etiam hoc casu ipsi Medici, & ex iis quæretur, quoties ad ipsum carceratum aliquem admitti necessarium esse arbitrentur? An morbus ita comparatus, vt corpus sæpe lauari debeat? Quibus cibis, ne in grauiorem morbum incidat, carcerato vtendum? Quæ medicamenta adhibenda putet? Quibus cognitis, de iis quæ in sequenti capite tractabūtur, facilior erit instructio. Si quoq; † de con- 9 cionatore ad ipsē nō admittēdo cōqueretur, [quod denegadū ei nō est, vt Coler. *d.lo.seqq.* verbis innuit. Minus potest adducere pro se debitor, quod per carcerem abstrahatur à diuinis, quia quantumuis per hoc in tēplo prohibeatur esse; tamen priuatim suæ animæ salutem curare potest aduocādo ad se homines religiosos, & ministros Ecclesiæ, à quib. & cōsolationem, itē remissionem à peccatis, & Sacramentū cœnæ Domini petere ipsi licet: quę omnia ne quidem condemnatis ad vltimum supplicium denegari solent. *c. quod te. ext. de pœnit. & remiss. & c. si. de sent. excomm. in 6.*] quoties ad captiuum admittatur, [sciscitabitur. Iudicium simile est de Aduocatis: † nam co- e guntur habere, qui & tenentur patrocinari, si pauperes, Hostiens. *in summa.* §. *quib. vers. quid de aduocat. quæst.* 3. Alberic. *in l.* 1. *de suffrag.* Iaso. §. *omnes. verb. tripli. n.* 54. *de act.* Caccialup. *de Aduocat.* Contrarium tamen Caietan. *de precept. eleemosynæ,* quem sequitur Spil. *in summa. ca.* 25. *n.* 29. Bernar. *de sancto del. Cuyda de los presos.c.* 14. *circa fi.* & nisi faciant, suspenduntur ab officio. Abb. *c.* 1. *de offic. iud. n.* 5. Excusare se tamen potest Aduocatus, Thomas Cerdan. *d.l.c.6.n.20.*] An † iudex etiā aliquando ipsum captiuum vi- 10 sitet, similiter inuestigandū erit: nā ex eo colligitur, an iudex fungatur suo officio: debet enim ipse ex officio visitare carceratos. *l.* 3. *C. de Epi. aud.* Hyppol. *in pract. crimin.* §. *attingā. n.* 72. *& in tract. de bannit. verb. captiuis. n.* 38. Wesenb. *d.cōs.n.* 14. [de quo egregie in statutis † Mediol. f stat. *c.* 150. *& seqq.* q̄ vtinam alii etiam magnates imitanda sibi proponerent, vbi dicitur singulis hebdomatibus, imo quotidie debere visitari à visitatorib. ad id ordinatis ex viris precipuis. Itemq; ordinat. Hisp. cautum. *tit.* 3. *lib.* 5. & Hug. Cels. *in indice legū verbo carcel.*] Qualis † 11 quoq; custos ipsi detur, inquirendum. Nam aliquando homines ad petitionē captiui necessaria

cessaria subministrantes deputandi sunt. *arg. l. cum. C. de erog. milit. an. lib. 12.* Paris de Puteo *in tract. de Syndicat. in verb. carcer. c. 4. n. 3.* Huc† & illud pertinet, vt, si respondeatur nō esse moris, vt personæ ordinentur ad custodiam, quæratur vlterius: qualis igitur sit commentariensis, qui victum ipsi subministret? Solent enim esse quidā honesti, nec vlla cum facti tum iuris infamia notati: vt commentarienses re-

g gulariter requiruntur, [quemadmodum† & magister, qui carcerib. præficitur, ꝗ Aristoteles expressit, *li. 6. polit. c.* 8. Multis in ciuitatibus custodiarum præfectus diuersus est ab executore: itaq; commodius est, vt hic magistratus diuisus sit, & solerter, ꝗ eius ratio postulat, prouideatur. Nec enim minus necessarius est præfectus carceri, quam iudiciorū executor. Nam viri probi maxime magistratum hunc recusant, improbis non recte committitur, qui custodiri magis debent, quam alios custodire, & quod] custos carceris debeat esse persona discreta: Bartol. *in tractat. de carcere. num.* 22. [tradit; ac diligens,† Garpan. *ad statuta Mediolan. c.* 169. *nu.* 3. Beneuolus, Rod. Cald. *in manuali iudicum. c. 3. nu.* 13. vir robustus & animosus *l. in lege. & l. item queritur.* §. *exercitu. ff. locat.* Fidelis & industriosus, *Clem. 1.* §. *sane de hereticis. n. 1.* Vigilans *ca. oportet.* 81. *distinct. arg. Psal.* 121. ac habitare in Vestibulo† carceris, vide text. *in l.* 2. de custod. reorum. Thomas Cerdan. *d. l. c.* 15.] Nonnunquam lictores, qui solum furibus, latronibus, & de similib. criminibus notorie causatis pro custodib. adhibentur: quæ *de custod. reorum.* minime est dubium. Et tantum de personis, ratione quarum liber accessus dicitur concessus aut prohibitus.

12 (margin mark beside "Huc†")

h (margin mark beside "carcere. num.")

i (margin mark beside "arg. Psal.")

CAPVT XV.

De aliis grauaminibus realibus quomodo quærendum.

SVMMARIA.

1. *Denegans carcerato alimenta tenetur iniuriarum.*
2. *Quærendum qualis carcerato exhibeatur cibus.*
3. *De potu & de lignis tempore hyemali, quærendum.*
4. *An lectus subministretur & à quibus sternatur.*
5. *An habeat captiuus, quæ ad scribendum apta.*
6. *An litera captiuo aperta tradantur & quis eas legat.*
7. *De loco carceris, vbi situs, & ad quem pertineat, inquirendum.*
8. *Fame nimia si prematur carceratus nec ei alimenta subministrentur relaxari potest.*

b *Ad carceres creditores non facile procedere suadetur.*

c *Carcerati quando ex eleemosynis transeuntium viuant.*

d *In Camera pro alimentis carceratorum supplicatur*

e *Captiuus pro expensis non detinendus.*

f *Si inter captiuum & detinentem controuersia de cibo oriatur, an testes à Commissario examinari possint.*

g *Commissarius an modum tractandi in scriptis sibi traditum Rotulo inserere debeat.*

h *Carcer secundum qualitatem personarum & rerum distinguendus.*

IN supplicatione amicorum captiui sæpe quæri solet de victu, eum vel nullum vel indignum captiuo exhiberi. Recte † autem 1 de eo quæritur, cum iure statutum, captiuum alendum: adeo vt denegans alimenta incarcerato, teneatur actione iniuriarum. *l. si victum aut stratum. Cod. de re iudic.* Paris de Put. *in tractat. de Syndicat. de carcere. c.* 4. vbi addit & illum teneri pœnali iudicio. [Et ex hac causa carceratus relaxari debet, quod quomodo cōficiatur, explicauit Coler. *de process. execut. par. 1. c. 6. n.* 93. hisce verbis: In casu extremæ mendicitatis & famis, quando videlicet debitor carceratus nec ipse habet, vnde se alat, nec victū & alia necessaria accipit à faciente carcerari, prout istud requirit glossa communiter approbata, *in l. si. verb. agnoscere. C. de erogat. mil. anno. li.* 12. Specu. *ti. qui filii sint legitimi. n.* 20. Ias. *in l. si victū. n. 2. & 3 C. de re iudicata.* tunc iudex impune poterit† debitorē relaxare, etiā inuito cre- a ditore, ne fame contabescat in carcerib. Rip. *d. l. obligatione generali. n.* 31. Etsi enim carceratus siue pro pecuniaria, siue ꝑ criminali causa, ipsemet sibi debet administrare expensas, & de victu, stratis, aliisque necessariis prouidere, per ea, quæ tradit Paris de Put. *in tract. de Synd. verb. an carceratus.* mihi *fol.* 48. *numer.* 2. ac probatur per d. gloss. *l. fin. C. de erogat. milit. anno. lib.* 12. tamen, si talis sit inopia captiui, quod non habet, vnde se alat: siquidem iudex Reum per se, & proprio motu, vel respectu debiti, in quo Reipublicæ tenebatur, vel maleficii ratione, de quo ingrebat, carcerauerit, ei victus administrādus est ex publico.

l.iudices,ibi.victualem substantiam non habentib. faciant ministrari.C.de Episc.aud. Paris. *vbi supra.* Et Boer.*decis.303.num 2.* Ad instantiam verò priuati carceratus, qui ipse non habet, ex quo alimentetur, exhibendus est per carcerari facientem, allegatis supra iuribus, & ita distinguit etiam Felin.*in cap.1.num. 9.extra,de libell. oblat.& in capit.ex rescripto.in fin.de iureiur.*& sequitur Brun.*de cess. bonorum. quæst. sexta, princ. numer.*8. quo de tractatum fuit etiam supra *capit.2.numer.89.& seqq.* ac si istud non fiat nec prouideatur per creditorem de lectis, alimentis, aliisve necessitatibus ipsi capto, poterit Reus vel ratione iniuriarũ aduersus detinentem agere. *l. si victum aut stratum. C. de re iud.*vel petere à iudice dimissionem ex custodia, ad quod iudex pronus & facilis esse debet, secundum Matthæum de Afflic. *in decis.* 71. & notat Ang.de Aretio.*in §.fin.in fin.Instit. de actio.* ac latissime prosequitur Anton.Corduba de Lara *in repetit.l.si quis à liberis.§ solet. num.37.& 38.ff.de liber.agnos.* allegando Corset.*in singul.incip.creditor.*& Gerard.*in singul.*78. *incip.pauperes.* & Lucam de Penna *in l. fin. C. de his qui num.lib.se excusant.libr. vndecim.* & latissime Brun. *de cess. bon. quæstion. 6. princip. numer.*8. quo de habetur etiam supra *dict.cap. 2.num.83.cum seqq.* Ideoque cauti sint creditores, adhibendo omnia possibilia remedia, si quo pacto per stipulationem fideiussoriam, b † vel alio modo suum recipere valeant, nec statim, in euentum moræ, prosiliant cum debitoribus ad carceres, cum & commentariensibus, in casu inopiæ obligati de quo satisfacere, & carceratum, vt dictum fuit, propriis sumptib. exhibere cogãtur, edocti de suo periculo ex illo Phormionis Terẽtiani, vbi inquit:

Aliud aliis est periculum, vnde quid abradi potest,
Mihi sciunt nihil esse, dices, ducẽt damnatũ domũ,
Alere nolunt hominem edacem.——

Quod tamen limitatur, nisi aliud sit introdu-
c ctum de consuetudiue loci, † puta, quod carcerati pro debito pecuniario, viuant tantum ex eleemosynis transeuntium, quo casu releuãtur creditores ab exhibitione carceratorũ pro causa pecuniaria, prout Pragæ, & in aliis pluribus ciuitatib. hoc practicatur. Vt & in integra Anglia, & Gallia. In Germania supplicatur pro alimentis: ita decreta, meo tempore † in causa Estorff contra Lübeck. Et hinc d
etiam statuitur, captiuum pro expensis† non e
detinendum, Guid. Pap.*decis.* 448. quem sequitur Perer.*ad ordin.tit.14.lib.2.*] Quæret† er- 2
go primo Commissarius, qualis cibus exhibeatur, [hinc in statutis Mediolan. vt & alias ita hoc laudabiliter constitutum, *cap.*164. de pane male cocto, aut aliter reprobato: similiter de cibo tanquam grosso & ægroto non conuenienti conquestus Estorff in d. causa contra Lübeck/] & quoties in die? Similiterque de potu inquirendum. [Sic in causa D. Hargen contra Illustr. Ducem Brunsvvic. Commissario cibus bis fuit præsentatus, vt & potus gustandus exhibitus. Sed quid si captiuus dicat hoc solum † fieri præsente Commissa- f
rio? petitur examinari testis, & articulos exhiberi, cui si captiuus interrogatoria exhibeat, obtemperare debere Commissarium arbitror: sed quid si detinens captiuum † in g
scriptis modum tractandi Commissario exhibeat, vel designationem, quid vnoquoque die ipsi propinatum, petatque illud Rotulo inseri? Eũ hoc recte respuere posse puto, cũ eius in commissione nulla fiat mentio, per ea quæ supra de oculari inspectione dicta sunt. Poterit tamen hoc casu Commissarius scriptum illud accipere, legere, & captiuum desuper examinare, & si negat captiuus ex astantibus aut aliis, vti supra dictum, an illi ipsi exhibeant talia inquirere.] Deinde† an tempo- 3
re hyemali ipsi ligna subministrertur? Quod si enim hoc captiuo denegetur, carcer recte aggrauari dicetur, & non custodia, sed tormentum appellabitur: vt post Bart.Bald. & Angel.Natta *consil.319.num.4.* dicens: Simplicem carcerem non dici tormentum, nisi quis in eo affligetur frigore, vel fame. Ter-
tio, † an & lectus administretur, ac quando, 4
& per quem sternatur, quærendum est? nam de lecto idem quod de cibo supra diximus: est iudicium, Paris de Puteo *supra alleg.loc.cap. 4.nu.2.* Præter† hæc etiam quarto indagabit, 5
an ei concedatur charta, & atramentum, quo scribere possit, ea enim ob ciuilem causam capto non deneganda. Vt † & quinto illud 6
an literæ captiuo tradantur apertæ? & si ape-

aperiantur, quis eas legat? Paris de Puteo *d.*
7 *loco*. Sexto, de loco carceris, † vbi is situs, & ad quem pertineat; inquirendum? ita enim colligitur, an publicus vel priuatus sit carcer. Nam priuatus iure prohibitus. *l. vnic. C. de priuat. carcer.* Iulius Clar. §. *fin. quaest.* 68. Ad extremum inquiret, quales in talem carcerē coniiciantur? ita enim facile de qualitate carceris
h Iudici constabit. [Nam carceres † secundum rei & personæ qualitatē ordinati, prout olim pro qualitate rei & personarū carceres constitutos fuisse legitur, hinc Plato *lib.* 10. *de legib.* inquit: Tres sint in ciuitate carceres, vnus plurimis communis in foro rerum venalium, vbi multi, ne fugiant, custodiantur. Alter vbi cœtus eorum fit, qui noctu congregātur, correctionis nomine appellatus. Tertius in media regione, vbi quam maxime desertus syluestrisq; locus sit supplicii nomine notatus. Et in
i personis ꝑ earū dignitate † statuendū: nā alius carcer Nobilibus, Doctoribus, alius popularibus dādus, si ꝑ crimine capiātur, egregie Hugo Cels. *in indice leg. verb. carcel.* vbi plurima huc spectantia tradit Barthol. Rod. Caldar. *in manuali iud. cap.* 2. *nu.* 23. *& seqq. & nu.* 22. ait: Item Iudex carcerem & vincula adhibere debet secundum qualitatem delicti & pœnæ, *l.* 1. *C. de custod. reor.* quia differentia erit in custodiendo Nobili vel plebeio: sene vel iuuene, die & nocte, sic mulieres à viro, &c. de quibus supra. Hug. Cels. *in ind. leg. verb. carcel.*

CAPVT XVI.

De persona ipsius captiui, quomodo quærendum.

SVMMARIA.

1 *Iura concedunt captiuo licentiam exeundi aliquādo.*
2 *Tempore festi etiam criminaliter accusatus potest in lucem produci.*
a b *Carcerati festis diebus, maxime si fideiussores offerant, relaxandi. Et an id in Germania obseruetur.*
e *Carceris qualitas à Iudicis pendet arbitrio.*

AN illi † aliquando carcerem egredi detur licentia: illud enim ne luce vegatiu 1
priuetur, iura concedunt. *l.* 1. *ff. de exhibit. reor.* [Fab. *in l.* 1. *C. de custod. reor.* Corn. *consil.* 325. *vol.* 5. Foller. *h. tit. part.* 2. *nu.* 8. à Thom. Cerdan. referuntur *in tract. de visit. de carcel. cap.* 5. *nu.* 7.] Paris de Puteo *de syndic. in verb. carcer. cap.* 3. *nu.* 17. Deinde † volunt Doctores tempore Paschali, & 2
aliis magnis festis, etiam criminaliter accusatum in lucem debere produci. per *l.* 3. & ibi Cyn. *Cod. de Episcop. aud.* [quod sibi denegatum, Estorff / contra Lübeck / grauiter conquestus fuit.] Idq; in morbo laborantibus locum habet. [maxime si fideiussores hoc casu † dentur, a
de quo audiantur verba Valent. Franc. *in tract. de fideiuss. cap.* 3. *nu.* 241. si solennia celebrantur festa, qualia sunt festum natalitium Christi, Paschatis, &c. tunc religiosæ pietatis ratio sub fideiussione carcere clausis liberationem illo tempore cōcedit, *l. nemo.* 3. *C. de Epis. aud.* Iul. Clar. *d. quaest.* 46. *vers. solent etiam*, vbi ait: Solere certos quosdam Senatores huic negotio expediēdo ad carceres designari. Menoch. *d. cas.* 303. *nu.* 38. quo loco, piam hanc esse consuetudinem commēdat. Verum apud nos Germanos raro † aut nunquā vsu obseruatur, si præ- b
sertim crimina sunt atrociora. Qui namque grauius aliquid audet committere, eum vix speres feriis solennibus pietatis rationem habiturum esse, quin pedibus sibi consulat, fideiussoribus quibuscunq; datis. Et recte etiam sentit Bart. *in d. l. nemo.* 3. eam consuetudinem, vel illius legis dispositionem contraria consuetudine antiquatam esse; de quo tamē ego, si crimen non valde enorme, dubito. Et hæc de carceris inspectione dicta sufficiant, vbi Cōmissarius diligenter prouidebit, vt omnes circūstantiæ dilligēter Rotulo inserātur, quo Iudex se informare possit. Qualitas † enim e
custodiæ (quæ ex relatione Commissarii percipitur) à Iudicis arbitrio dependet, late Prosp. Farin. *in criminal. quaest. h. tit. quaest.* 27. *num.* 99.]

Finis Libri quarti.

vt & Iudici, & Parti, & Commiſſario ſatisfa-ctum iri, plane nobis perſuaſum habeamus. [An autem & quomodo differant publica-
b re,† exemplare, & authentiſare, tradunt allegati à Bernardino Pandi *de executione & præſentatione instrumentorum. in princ.*]

CAPVT I.

De nomine literariorum Documentorum.

SVMMARIA.

1 *Hæc materia habet plures & diuerſas appellationes.*
2 *Retinetur appellatio à Camera hactenus vſurpata.*
3 *De vocabulo Tabellarum, & quod hic ad instrumentum publicum pertineat. num. 4.*
5 *De verbo Inſtrumentorum.*
6 *De verbo Literarum.*
7 *Cur dicantur Documenta literaria: & num. 8.*
9 *Quid ſint Documenta literaria, deſcribitur.*
10 *Cur dicantur ſcriptura.*
11 *Quare in deſcriptione ponatur vocabulum Rei.*
12 *Explicantur reliquæ particulæ in deſcriptione poſitæ vſq; ad finem.*
a *Inſtrumentum dicitur vox mortua.*
c *Inſtrumentorum fides quo iure introducta, an iure ciuili? an vero diuino?*
d *An naturali?*
b e *An gentium.*
f *Approbatur eſſe iuris diuini.*
g *Inſtrumentum vnde dicatur.*
h *Chirographi nomen proprie priuatis ſcripturis competit.*
i *Statuta de documentis literariis loquentia, publica & priuata comprehendunt.*

1 CVM in ſuperioribus libris † fere omnibus de [origine, &] nominibus, eorumque vtilitate dictum ſit, & hoc loco pauca de iis (cum hæc materia reliquas fere omnes diuerſitate nominum ſuperet) referre non inconueniens eſſe putauimus. [Quod ergo ad originem attinet inſtrumentorum, quæ vul-
a go vox mortua † dicitur, Azo *in summa de fide inſtrument. & partid. Hiſpan. tit. 18. de las eſcrituras in verbo, Bos muerta*, vulgo exiſtimatum eſt introductam contra ius gentium à iure
b ciuili, † vt credatur pelli mortui animalis, Innocent. *capit. 1. Tabellio. de fide inſtrumentorum*. eius tamen vſum antiquitus fuiſſe teſtatur
c textus Ieremiæ *capit. 32.* vbi dicit; † Ager pecunia ematur, & in libro ſcribatur, & exprimantur ſigna & teſtes adhibeantur; ac addit *verſicul.* 10. Propheta, ſe aſſumpſiſſe inſtrumentum venditionis ſigillatum, ſecundum IVS ET CONSVETVDINEM: in quam ſententiam & videtur inclinare gloſſ. *ad dictas partid.* & expreſſum eſſe de iure diuino, aſſerit Paris de Puteo *de reaſſumpt. inſtrument. Rubric. 19. num. 16.* Eſſe autem iuris naturalis † exiſtimat Philippus Maſſin. *ad l. 1. C. de ed. ndo. num. 6.* vbi ſic inquit: Ad tertiam re- d
ſpondeo, originem ſumpſiſſe hoc genus inſtrumenti à iure naturæ, quando ſuam primam iudicia quoque originem habuere, tum enim, quod Deus Optimus Maximus primum noſtrum Parentem, vt de terreſtri Paradiſo eiiceret, quaſi in ius vocauit, dicens; Adam vbi es? idem Adam vocis vtens inſtrumento, ad ſui defenſionem, quaſi in Deum ipſum ſui lapſus culpam reiiciendo, & reflectendo (mulier dixit, quam dediſti mihi ſociam, dedit mihi de ligno, & comedi) mulier autem interrogata, quare hoc feciſti? ad ſui defenſionem, & ipſa edidit vocem hanc, quaſi ſuæ defenſionis inſtrumentum (ſerpens decepit me, & comedi) vt habetur Geneſ. *capit. 2.* & *in Can. ſerpens. de pœnitent. diſtinction. 1.* videtur ſentire Maranta *in 3. part. ſui ſpeculi. de ordin. iudic. num. 133.* vt ex adductis ibi per eum facile colligitur. Habuit
deinde incrementum à iure † gentium & e
ab aliis legibus à Maranta præallegato in loco conſideratis; formam tandem & perfectionem, ſecundum quam, eo hodie ad fidem faciendam in iudiciis vtimur, videtur recepiſſe à Cæſareo, & Pontificio iure, vt facile colligitur *ex titulo integ. ff. & extra de probat. de teſtib. de fide inſtrument.* Quæ † probatio f
videtur ridiculoſa, nam nihil de inſtrumento dicitur in allegatis locis. Quod vero ad ius ciuile perfectionem refert, nec hoc abſolute probandum, nam ex *dicto cap.* Ieremiæ conſtat habuiſſe tunc ſolennia, ſigillum ſcilicet, Teſtes, & ſubſcriptionem. Et hæc de origine.] Vtar † autem cum Camera Imperiali do- 2
cumentorum literariorum appellatione, quæ vulgo vocant brieffliche Vrkunden/ cum vix magis propria nominatio adinueniri poſſit: eſt enim medium quoddam, nec generale,

nec

nec ſpecialia nimis. Nam licet Tabellarum
vocabulum † huc quoque accommodari ac
3 referri poſſit : vocantur enim inſtrumenta.
Menoch. *lib.1.de præſump. præſumpt.1.* Cum ta-
4 men id † vocabulum cum re (olim enim in
tabellis ſcribebatur) in deſuetudinem abie-
rit. Donell. *de fide inſtrument. cap.1.* ac proprie ad
inſtrumenta publica pertineat, eo non vtitur
5 Camera. Inſtrumentorum † quoque verbum
licet recte ad hoc adaptari poſſit, prout Iure-
conſulti *in l.1. C. de iureiurand. propter calumn.*
& ibi Bart. *num 2.* Sichard. *num.9.* in hac ſigni-
ficatione pluribus locis vtuntur: videtur ta-
men eſſe vel nimis generale, complectens
non ſolum inſtrumenta tam publica, quam
priuata, ſed etiam Teſtes, & omne id, per
quod cauſa inſtruitur. *l.1. ff. de fide inſtrument.*
g [Vnde & dicitur, † quod inſtrumentum aliud
non eſt, niſi inſtructio, à verbo inſtruo, ex eo
quod veritatem inſtruat, & quæ inter con-
trahentes geſta ſunt, contineat, vt innuit text.
in dicta l.1 de fide inſtrument. & late Speculat. *tit.
de inſtrument. editione. §.1.* Franciſc. Anton. *de
liquidat. inſtrument. conſid. 1. num.1.* ac alias ver-
bum inſtrumenti latius patet, vt prolixe de-
clarat Philip. Maſſin. *ad l.1. C. de edendo. num. 2.
& ſequentib.* (vbi tamen inſtrumentum litis *in
fin. num.4.* nobiſcum appellat.)] ita vt recte Vl-
pianus dicat, inſtrumentorum appellatione
quæ contineantur, perquam difficile eſſe ſe-
parare. *in l. notionem. §. inſtrumentorum. de verbor.
ſignificat.* Quod tamen vt obiter moneam, in
materia ſtatutaria non habet locum, vt præ-
ter alios infinitos hic recenſere nimis lon-
gum: tradit Menoch. *de præſumpt. præſumpt.1.
num.13. lib.1.* Vel nimis ſpeciale ad inſtrumenta
publica pertinens, nec priuatas ſcripturas
comprehendens. Bald. *l.1. de iurament. calumn.*
Alb. Felin. Dec. *in Rubric. de fide inſtrument.* Ti-
raquell. *de retract. lignag. §.2. gloſſ.1. num.30.* Ro-
man. *conſil. 23.* Aretin. *conſil. 51.* Foller. *in pract.
criminal. num.60. deciſ. Lucenſ. 15. num. 4. 5.* Bart.
*in l.1. §. editiones. ff. de edend. & in l. fraud. §. neq; in-
ſtrumenta. ff. de iur. fiſc.* Alexand. *in l.1. ff. de fide in-
ſtrument.* [& hæc omnia comprehendit hiſce
verbis Franciſc. Anton. *in tract. de liquidatione
inſtrument. conſid.1. num.3.* Bart. *in l. admonendi. in
fin. ff. de iureiurand. cap. peruenit. de teſtib. cogend.*
& Cardin. *in clement. ſæpe. §. & quia. 22. quæſt. de
verborum ſignificationib. cum ibi not.* contrarium
autẽ in practica habetur, Papinian. *in tit. de in-
ſtrum. verſic. exhibens.* & ibi Felin. *in d. cap. perue-
nit. per l. cenſus. ff. de probat. l. 4. §. eiuſdem quoque.
ff. de teſtibus. & 4. quæſt. 3. cap. ſi teſtis. in verſic. ſæpe.*
nam quando fit mentio de publicis inſtru-
mentis non veniunt Teſtes, vnde ſi in iudi-
cio daretur dilatio ad producendum inſtru-
menta, non intelligeretur data ad producen-
dum Teſtes. Speculat. *de dilat. §. videndum.* &
ibi Bald. *in addit. in verſic. in dilationibus.* gloſſ. &
Cardin. *in d. clement. ſæpe. 22. quæſt. de verborum ſi-
gnificationib.* & maxime in materia ſtatutorum,
vt eſt dictus ritus, qui ſtricto modo & in pro-
pria ſignificatione intelligendus eſt.] Literæ
quoque † generaliter ac abſolute, ſine aliqua 6
alia adiectione ponantur, & omnia inſtrumẽ-
ta complectantur, *l. ſed ſi. §. præſcrib. ff. de inſtit.
act. l. ſeruus ſi hæredi. §. Impp. verſic. ſed ſi hæres. ff. de
ſtatulib. c. inter §. ſed contra. verſic. ſed & ipſum. ext.
de fide inſtrum.* tam publica quam priuata. Re-
buff. *in tract. de lit. oblig. in princ. num.3.* proinde-
que hic accommodari poſſe videatur hoc vo-
cabulum: ſtricte tamen, vt plurimum accipi-
tur, & ad inſtrumenta priuata accommoda-
tur. *Clement.1. de procur. d. l.1. C. de iureiur. l. litera.
ff. de iur. Cod.* Specul. *de inſtrum. edit. §.1. in princ.*
Rebuff. *d. loc. nu.3.* taceo, quod ad libros com-
mode referri nequeat. [Chirographũ licet ſa-
tis † ſit generale, & ad priuata & publica per- h
tineat, tamen proprie priuatis accommoda-
tur, gloſſ. *in l. chirographo. 57. ff. de adminiſt. tutor.*]
Haſce difficultates omnes vt Camera euita-
ret & generale quoddam vocabulum † ad- 7
inueniret; recte adiecit huic vocabulo (*litera-
riorum*) verbum (*documentorum*) vt indicet ſub
hoc omnes omnino ſpecies comprehendi.
Nam hic de omnibus literis vel ſcriptis agi-
tur, quæ docent vel inſtruunt cauſam. [Hinc
& conſtitutiones † von brieflichen Vrkundẽ: i
hoc eſt, de literariis documentis loquentes, de
quibuſcunq; literis aut ſcripturis intelligẽdas
eſſe manifeſtũ eſt; vt ſic non tãtum de publicis
& authenticis, quæ aliis ſecundum communẽ
vſum loquendi appellatione inſtrumenti ve-
niunt. Pet. Rebuff. *in conſtit. regn. Gall. tit.1. de lit.
oblig. nu.4. per text. Clem.1. de procurat.* Eo minus
autem

autem illam de priuatis etiam scripturis intelligendam, dubitandum est, quod Specul. *in tit. de dilat. §. nunc dicemus. versic. item nota, quod cum,* prout eum refert Roman. *consil. 23. nescio quid dubitationis. num. 2.* dicit, dato termino ad producendum instrumenta, includi etiam productionem priuatæ scripturæ, quod dictum Speculatoris sequuntur, & Bald. *in l. 1. col. 2. versic. iuxta hoc quæro.* & ibi Paul. de Castr. *vers. contrarium. C. de iuram. calum.* Imol. *in d. Clemen. 1. in 1. not. de procurat.* Iafred. *decis. 37. terminus statutus.* Tiraquell. *de retract. tit. 1. §. 2. gloss. 1. post num. 29.* quamuis Mandos. *in addit. ad d. consil. Rom.* se dictum illud Speculatoris nullibi reperire dicat, nisi forte Romanus id ex eius verbis *in d. loco*, percipiat, ita tradit Daniel Moller. *ad constitut. Saxon. part. 1. tit. 17. num. 1. & 2.*] Nec id nouum, vt ad declarandam rei naturam, & omnis difficultatis euitandæ gratia alia nomina adiiciãtur. Nam vt alia infinita hoc loco prætercam, vnicum adducere ex Cicerone libet, qui ad explicandam vim vocabuli literarum, instrumenta literas publicas vocat, vt refert Mynsing. *ad Rubr. de fide instrum. nu. 9.* Et quam-
8 uis † melius esse retinere vocabula à iure vsurpata quidam arbitrentur: quia tamen & hæc denominatio probabilem rationem habet, & stylo confirmata est, nolui ab illa recedere, Decis. Lucens. 15. *nu. 9.* latissime. Præfertur enim vsus loquẽdi significationi proprię, siue à definitione, siue ab etymologia, vel iuris authoritate veniat. Reb. *de verb. sig. in princ. vers.*
9 *secũda regula.* Et sic describi possunt † hæc literarũ documenta, quod sunt scripturæ ad fidẽ rei, quæ in illa continetur, faciendam originaliter in iudicio producendæ, aut per Commissarium legitimo modo transumendæ. Di-
10 xi, † esse scripturam, vt vim verbi, *literariorum*, depingerem: & in hoc ab aliis probationum speciebus, quæ sine scriptura fiunt, distinguerem. Addidi, fidem, primo vt vim vocabuli, *documenti*, explicarem. Nam, *documentum*, dicitur à docendo, quod literis scripta contenta instrumento doceat. Secundo, vt generaliter hoc vocabulo late sumpto, siue plenam, siue semiplenam fidem faciant, complecterer: Tam enim illa instrumenta, quæ plenam, quã quæ semiplenam probationẽ continent, producí possunt. Vsus † sum vocabulo, REI, vt in 11
omnibus causis hãc productionem fieri posse declararem: latissime enim patet REI, vocabulum, *l. rei appellatio. ff. de verb. sign.* Dixi, † *quæ* 12
in illa continetur, vt demonstrarem tenorem diligenter obseruandum: quia, quod instrumentum non cantat, nec nos cantare debemus. Annectuntur prçter verba à Doctoribus tradita, *in iudicio producendæ*, vt indicetur tunc demum habere efficaciã, cum Iudici offeruntur, vt is cognoscat, an sufficiẽtes sint nec ne? Secundo, vt denotarem, ordinarie in iudicio produci debere instrumenta. Subiicitur, *per Commissarium*, vt materia præsentis libri, & ad quem hoc loco definitio petita sit, indicetur. Verbo, *legitimo modo*, vsus sum, quo Commissarium futurum officii sui, vt scilicet legitime omnia faciat, neve errorẽ aut nullitatẽ committat, monerem, & vt vim ac efficaciam legitimæ transumptionis, quam hinc inde hic attigi ob oculos ponerẽ. Finaliter ponitur verbum, *transumendæ*, vt generaliter tam actus, qui circa publica, quam priuata documenta versatur, vere comprehensus dici possit. Vocabulo autem literariorum documentorum pro diuersitate Commissionum adiiciuntur alia nomina: veluti ad transumendum, exemplificandum, reassumendum, recognoscendum, &c. de quibus infra latius.

CAPVT II.

De diuisionibus instrumentorum.

SVMMARIA.

1 *Diuisio literariorum documentorum in priuata, publica, & mixta.*
2 *Quare tertia species adiecta sit.*
3 *Publica instrumenta duplicia.*
4 *Instrumenta Magistratuum quid differant à Notariorum instrumentis.*
5 *Priuata instrumenta quæ dicantur.*
a *Instrumentorum diuisio in viuæ vocis & scripturæ qualis.*
b *De differentia inter publicum & authenticum instrumentum variæ Doctorum & authoris opiniones.*

LITERARIA † documenta [licet quidam 1
diuidant in viuæ † vocis & scripturæ in- a
strumenta. Philip. Massin. *in l. 1. C. de edend. n. 91.* tamẽ, quia supra dictum, nos de scriptura hoc loco agere, dico, quod] quædam sunt publica,

quædam priuata, quædam mixtam causam habere videntur. Hæc diuisio, quoad publica & priuata instrumenta, in iure communi fundatur. *l. scripturas. C. qui pot. in pign. l. rationes. 6. l. instrum. 5. C. de prob.* Ferrar. *in form. prod. instrum. ad verb. exhib. n. 12.* Rebuf. *de schedular. recog.* [Horat. Carpan. *ad stat. Mediol. cap. 319. in Rubr. num. 1.* vbi *num. seqq.* notat varia requisita instrumentorum à variis tradita, adde Philip. Massin. *in l.*
2 *1. nu. 1. C. de edend.*] Tertia † species à me melioris declarationis & confusionis euitandæ gratia adiecta est, & mea quidem opinione recte. Licet enim mixta sub simplicibus contineantur, tamen & ea in diuisione maximarū rerum attēdenda, docet sacratissimus Imperator Iustinanus, actiones in personales, reales & mixtam causam habentes diuidens *in §. quædam action. Institut. de action.* Quanquam autem aliquos de mente Iustiniani dubitare, & an mixtæ actiones in rerum natura sint, disputare sciam. Donel. *ibid.* tamen de eo hic controuertere instituti mei non est: sufficiat saltem pro defensione huius diuisionis tam insignē (cuius vestigio tutus insisto) habuisse prædecessorem. Dico autem mixtam causam habere videri, quia licet ea instrumenta priuata sint, ex eo, quod sub definitione publicorum comprehendi commode nequeāt, ob qualitatem tamen aliquam accedentem pro publicis habentur, prout infra latius explicabitur. Publi-
3 ca † instrumenta sunt duplicia: alia enim à magistratu publico confecta, publicam authoritatem habent: quando scilicet & Magistratus de Archiuo publico scripturam conficit: vel priuata scriptura ab illo publico sigillo confirmatur, *authent. ad hæred. C. de fide instrum. l. 2. C. de testib. l. vlt. C. de re iud.* Mynsing. *in Rubr. decret. de fide instrum. num. 9.* Quæ tamen non omnia sub hisce comprehendi vult Rebuff. *d. l. nu. 7.* negans scripturam à Iudice factam esse publicam. Aut sunt instrumenta à Tabellionibus confecta, quæ ideo publica dicuntur, quod horum persona quasi publica habeatur. nominātur enim Iudices chartularii. Bart. *nu. 7.* & Doctores *in l. 1. ff. de iud.* Tiraquel. *in tract. de*
4 *iure const. in 3. part. lim. 30. n. 28.* In † eo autē hæc publica inter se differunt, quod contra instrumenta Notariorum Testes in contrarium admittantur. *l. 18. C. de test.* Soar. *lit. T. nu. 169.* Vin. *comm. opin. 341.* Contra Magistratum vero non item *l. 15. C. de fide instrum.* & ibi Castr. Lanfran. *in prax. de instrum. product. n. 14.* [Quomodo differant publica & authentica instrumenta, inter Interpretes non conuenit, prout videre licet ex traditis Bernardini Pandi *de præsentatione & execut. instrum. part. 1. declar. 2.* quæritur, inquit: Quænam sit differentia † inter publicū 5
instrumentum & authenticum? Felin. *in cap. 1. de fide instrum.* Curt. Ripens. *in l. admonendi. ff. de iureiurand.* aiunt: quod instrumentum publicum fit à Tabellione; Authenticum vero ab Officiali publicitus instituto, inde fit, quod scriptura Archiui fit instrumentum authenticum, *l. comparationes. cum authentic. ad hæc. ibi inscripta. C. de fide instrumentorum.* Decius vero *in dicto cap. 1.* inquit; Quod instrumentum publicum in alio differt ab authentico, quia authenticum fidem obtinet absque solennibus; publicum vero (vt ei credatur) solennibus muniri debet. Ioan. denique Vicomerc. *in l. 2. C. de edendo.* vtramque opinionem breui manu perstringens, ait; Quod instrumentum publicum est, quod fit à Tabellione, & solennibus item præmunitur. Ego vero cum prædictis iam diu litem habui, quia Prothocollū non est publicū instrumentū, vt dicetur *hac par. 14. d.* & tamē fit à Tabellione iuris solēnitatibus interueniētib. vt *9. d. huius part.* videri potest. Altera igitur inueniēda est discrepantia inter publicum instrumentum & authenticum; Atqui, meo sensu, publicum instrumentum est, quod iuris solennitatibus publicatum exemplatumve est, & ex eo fidei authoritatem sumit, *cap. penult. & fin. de fide instru.* Authenticum vero instrumentum est, quod sine publicatione, absq; publicationis solennitatibus ex se fidei authoritatem habet, vnde authenticum nominatur, quasi authoratum, ideo Prothocollū dicitur authenticum, *l. 2. ff. de fide instrum.* (& subiungit *in fin.*) Ego vero arbitror, quod instrumentum authenticū dici potest publicum, inspecta alia ratione ab ea, quā superius expendimus, neq; inconuenit, siquidem acta iudicii dicuntur instrumentum publicum, alia quoque ratione prospecta, quia fiunt in loco iudicii, qui est publicus, & coram

Iudice

Iudice, qui eſt perſona publica, Alexand. Anthon. ab Alexan. Socin. Iaſ. Gozzad. Vicomercat. Curt. Aquenſ. Dec. Purpur. Ripenſ. *in d. l. 2. C. de edend.* & ideo ſcriptura Archiui dici poteſt inſtrumentum publicum inſpecta ratione, quia fit ab Officiali publicitus conſtituto, & fit in loco Archiui, qui eſt publicus. Et ſic authentica videtur priuata ſcriptura, prout & Carpan. *ad ſtatuta Mediolan. cap. 96. num.* 8. inquit; Scriptura omnis, quæ non ſit publica, etiam quod authentica dicitur priuata, vbi ſit confecta à priuatis. Ego puto non inconcinne dici poſſe omne publicum inſtrumentum, & dici authenticum, ſi in originali vitiis expers exhibeatur, vt & mixtum inſtrumẽtum. Et è contra priuatum dici authenticum, ſi trino teſte notatum, vel alias ſatis probatum, nõ vero ſi ſimplex chirographum aliis adminicu-
5 lis deſtitutum.] Priuata † inſtrumenta ſunt: quæ à perſonis priuatis in abſentia Iudicis & Notarii fiunt, ac ſola ſcribentium authoritate ſubſiſtunt, de qua definitione infra latius. Mixtam cauſam habere videntur inſtrumenta, quæ quidem à priuatis perſonis fiunt, conſuetudine tamen vel officii ratione, aut publica depoſitione pro publicis habentur. Et hæc eſt ſumma inſtrumentorum diuiſio, de qua ſequentibus capitibus ordinem prius indicatum ſequens tractabo, ſi prius de Archiuo pauca, ſine quibus reliqua non bene intelliguntur, præmiſerim.

CAPVT III.

De etymologia & definitione Archiui.

SVMMARIA.

1 *De Archiuo eiusq; variis nominibus.*
2 *Camera ſeu ſacrum ſcrinium quid ſit.*
3 *Germani promiſcue vtuntur vocabulis Archiui & Cancellariæ.*
4 *Cancellaria vnde dicta.*
5 *Archiui deſcriptio.*
a *Archiui ſcriptura an publicum inſtrumentum.*
b *Archiui vtilitatis deſcriptio.*
c *Cancellarii nomen an nouum vel antiquum.*
d *De Cancellarii dignitate ſumma.*

ANTEQVAM ad explicationem ſingularum partium & ad declarationem definitionis inſtrumenti publici à Magiſtratu confecti, vt & mixtorum deſcriptionem (aliqua enim inſtrumenta ob id, quod in Archiuo deponuntur, mixtam cauſam habent) [Quamuis quidam Archiui ſcripturam publicum inſtrumentum † vocent, ita poſt Dec. & Felin. a
Bernardin. Pandi *de executione & præſentatione inſtrum. de. lar. 2. num. 7.*] accedam: De Archiuo quædam præmittenda ideo duxi, quia ea res in hac materia tranſumptionis frequentiſſima, à paucis tamen fundamentaliter explicata. Præſenti autem capite, de nomine tantum ac definitione tractabitur. Eſtq; † Archiuum 1
(quod verbum à quibuſdam archiuus in maſculino genere vſurpatur: Bertachin. *in verb. archiuus.* Schurff. *conſil. 90. num. 8. & 16. centur. 3.* ab aliis Archum vocatur. Hottom. *in Lex. verb. archiuum.* Communiter autem Archiuũ dicitur, Gabr. Rom. *de probat. concluſ. 5.* Rol. à Valle *conſil. 75. vol. 5.* Græcum vocabulum, *ἀρχεῖον*, eoq; iura vtuntur. *l. 9. §. 6 ſolent. ibi, archio forte vel grammatophylacio. ff. de pœnis. l. 30. C. de Epiſc. audien. cap. per eum. 3. quæſt.* 1. Spiegel. Prateius, Schrad. Calep. *in Lexicis, in verb. Archiuum.* Cacher. *deciſ. 65. nu. 5.* Et hinc Præfecti eius *ἀρχειῶται* dicuntur. Borch. *in tract. de tranſact. cap. 19. nu.* 18. Alii Latinitatem ſectantes barbare Archiuiſtam vocant. Coler. *de proceſſ. execut. part. 5. cap 1. num. 77.* Proprie autem ad Principis tantum Archiuum refertur. Hott. *in Lex. in d. verb. Archiuum.* vocatur & alio nomine hoc vocabulum Græco *γραμματοφυλάκιον*. Ferr. Montan. *de vſu. inſtru. lib. 2. §. ſed ſcriptura ex Archiuo.* Alii eadem lingua *χαρτοφυλάκιον* vocant, & Præfectũ *χαρτοφύλακα* dictũ arbitrantur. Bud. *in l. ne quicquam. §. vbi decretum. ff. de offic. procu.* Beuſt *in l. admonendi. nu. 838. ff. de iureiur.* Et Latine † dicitur 2
Camera, ſeu ſacrũ ſcrinium, vnde & deſcribũtur, ſcrinia quod ſint armaria, in quibus commentarii & libelli, literariaq; monumẽta cõcludi ſolent. Et ſic vſi ſunt hoc vocabulo Plin. *lib.* 7. relatus à Bud. *d. loc.* gl. & Io. de Plat. *in Rub. C. de prox. ſacr. ſcrin.* Ac exinde [Caſſio. *lib.* 12. variarum, inquit; Scribarum officium ſecuritas eſſe ſolet cunctorũ, quoniã vis omniũ eius ſollicitudine cuſtoditur. Armariũ † Tabellionis, b
fortuna cunctorum eſt, & merito refugiũ omnium dicitur, vbi vniuerſorum ſecuritas inuenitur.] & horũ Præfecti vocantur Magiſtri ſcriniorũ: qualis inter noſtros ICtos Papinian.

sub Seuera Pertinaci, Vlpianus sub Alexandro fuisse referunt. Vocatur & Tabularium eo, quod olim tabulæ in iis ponebantur. Bud. *d.l.*alibi dicit appellari Graphiarium, *in forēsib. 68.§.tabularii*.vbi hoc egregie ex probatis authoribus firmat. Nõnulli Cellam dici malunt. Hottom. *d.l.in verb. Archiuum.* quod & rectius ad alios Magistratus refertur. Armamẽtarium alii, Bart. & gloss.*in authent. & hac. C.de fide in-*
3 *strument.* Schurff.*d.loc.num.*8. Germani † vocant ein Canßley / & indifferenter vocabulo Cancellariæ & Archiui vtuntur.Schurff.*d.loc.num.*14.Coler.*d. process execut.part.3.cap.1.nu.* 77.Et id vocabulum Galli,Itali,& Hispani etiam, vt ipsorum consuetudines testantur, retinent. Huic & qui præsunt, Cancellarii vocantur, vel Vicecancellarii, de quibus Gomez *ad reg.Cancel.*& Tat.*in tract. de Cancell.*[An
c autem hoc nomen sit nouum † controuertitur, quidã Cancellarii nomen non putant reperiri apud probatos authores: nisi quod Fl. Vopiscus scribat, à Carino Imperatore factũ esse Præfectum vrbi, vnũ ex Cancellariis suis. Verum id mihi vicissim donabunt Doctores, hoc tempore omnino nullam reperiri vocẽ, qua significantius exprimi possit Magistratus iste tam amplus,& salutaris, quã vt Cancellarius appelletur. Attamen Alber. de Rosat. *in suo dictionar.*eum appellitat Bibliothecarium, quasi librorum depositarius sit, & qui scripta & gesta negotiorum habeat apud se, & sic interpretatur 63.*distinct.* Hæc Viuien. *ad latum introitum Caroli Quinti, artic. 9.* vbi graphi-
4 ce dignitatem Cancellarii depingit.] Et † ab hac persona dictam quidam volunt Cancellariam, vel à cancellando, quia Cancellarius rescripta sui domini sigillo muniẽnda, priusquã eo muniantur, corrigat & cancellet. [Vnde & Cancellaria dicitur esse locus, ad quem portantur literæ sigillandæ, si sunt iustæ, cæteræ cancellantur, glossator *ad tit.*20.*de sigillis.l.6. in suor Royal.*] Cancellare enim idem est, ac rumpere seu lacerare. *l. cancellauerat. ff. de iis, qua in testam. delent.l. inductum. cum gloss. C. de solut.* [*l. emptor §.Lucius.de pact.*] nam potest literas sibi oblatas ob earum malam dictationem, vel iniustitiã propriis manibus lacerare. arg.*l. 1. cum gloss.in verb.libellis.* vbi late Iason commendans. illam gl.*ff.de offic.Assess.*bonus tex.cum gl.*in c.sacerdotib.11. q.1. gloss.fin.in l.11. C.vt nemo priuat. & tex.in l.sicut.C.de pagan.* Innoc.*in cap.1. de offic.vicar.* Et hoc secundum vocabularium iuris. *in verf.Cancellarius.* & Nicol.Perot.Episc.Sipont. *in suo cornucopia. in versic. cancello.* post Azon. *in summa tit.de Assess.* Vnde Politian.

Hic est, qui leges Regum cancellat iniquas:
Et mandata sui Principis aqua facit.
Si quid obest populo, vel legibus est inimicum,
Quicquid obest, per eum desinit esse nocens.

Chassan.*ad consuet. Burgund. §.vlt. num.1. verb.l'a coustume.* Boerius *in tract. de author. mag. consil. &c.num.*10. Vel à cancellis cancelli, prout significat aulam Palatii.(vt & Archiuum significat domum vel palatium. Hottoman. *d. loco. versic. Archiuum Principis.*) quia ibi fere oportet omni tempore dignissimum Cancellarium adesse, vt Principi consulat. [quibus videtur conuenire, quod Cassiodor.*lib.*2.*var.* scribit: Quamuis,inquit, statutis gradibus omnis militia peragatur, & tempora sibi custodiant, qui iudicium iussionibus obsecundant,† tuus d
honor cognoscitur solemni ordine non teneri, qui suis Primatibus meruit anteponi. Tibi enim reddunt obsequia, qui te præire nascuntur.& *infr. ibid.*Respice quo nomine nuncuperis: latere non potest, quod inter cancellos egeris; & paulo post: Vide quo antiquitas te voluerit collocari: vndiq; conspiceris, qui in illa claritate versaris.] Vel secundum aliam significationem, in quãtum denotat, interstitiũ muralium, tractum à prouincia Palæstina, in qua epistolæ missæ ad populum, in dicto interstitio seu cancello recitabantur. Vel denique, quod dicatur à cãcellis, hac ratione, quod sicut per cancellos clare videmus, quæ intus existũt, absq; ianuæ ingressu: sic Princeps, per sui Cancellarii discretionem & eminẽtiam, literarum scientiam, clare intelligit, quæ agenda & cauenda sunt. Hactenus Boerius: plura alia de hoc nomine tradit Tatius *in tract. de cancell.fol.3.& 16.* Expedito † nomine, nunc de- 5
scriptio breuiter subnectenda: Est autem Archiuum documentorum literariorum armarium, seu publicum receptaculum, siue Principis, siue Magistratus, siue Reipubl. alicuius sit. Hæc descriptio desumpta est ex Ferratiens. Montan.

Montan. *dict. loc.* Vsil. *ad constit. Francia. fol.* 145. Schurff. *d. consil.* 90. *nu.* 8. *cent.* 3. Roland. à Valle *d. consil.* 75. *num.* 2. Licet autem quisque eorum singularem descriptionem adferat, omnes tamen fere mancæ sunt, vt dictis locis videre est: [& sub hac descriptione comprehendi possunt, prout ex infra dicendis patebit.]

CAPVT IV.

Quinam ius Archiui habeant.

SVMMARIA.

1 *Quibus notis dignoscatur, an quis Archiuum habere possit?*
2 *Eius rei quatuor requisita seu notæ speciales.*
3 *In Imperatore hæc omnia requisita concurrere demonstratur vsque ad num. 6. inclusiue.*
7 *Archiuum Imperatoris duplex.*
8 *Archiuum Imperatoris quid.*
9 *Archiuum Imperii quid.*
10 *Olim tres Cancellarii Imperii constituti.*
11 *Duplex Imperii Archiuum, ibidemq; de primo.*
12 *Editio scripturarum ex Archiuo Imperii fit per compulsoriales ad Electorem Moguntinensem.*
13 *De altero Archiuo Imperialis Cameræ sc.*
14 *Quænam scripturæ in eo asseruentur.*
15 *Differentia inter Cancellariam Moguntinensem & Cameralem.*
16 *Regia dignitas post Imperatorem primum locum sibi vendicat: & Archiui ius habent Reges.*
17 *Reguli præferuntur Electoribus, & sunt proximi post Reges. & similiter hoc iure gaudent.*
18 *Electores Imperii habent ius Archiui.*
19 *An iidem Notarios creare possint?*
20 *Affirmatiua opinio verior.*
21 *Diluuntur rationes pro negatiua allatæ.*
22 *De Archiuo magnorum Ducum, Archiducum, numer.* 23
24 *Archiduces Austriæ ratione appellationis à Cameræ iurisdictione exemptos esse quidam putant.*
25 *An reliqui Duces ac Principes habeant ius Archiui?*
26 *Et quid de Marchionib. & Landgrauiis Imperii statuendum.*
27 *Item Comitibus.*
28 *Distinguitur inter Comites.*
29 *Comites Imperio non subiectos Archiuum (nisi specialiter à superiore concessum) habere negatur.*
30 *Quæstio de Comite, qui ratione bonorum mediate, in reliquis immediate Imperio subest.*
31 *Eiusdem decisio.*
32 *An de Baronibus idem ius statuendum, quod de Comitibus.*
33 *Multa genera Baronum.*
34 *Semper liberi: iisdemque ius Archiui ascribitur. numer.* 35.
36 *De reliquis Baronibus, qui immediate imperio subiecti sunt, vbi inter illos subdistinguitur.*
37 *Barones sine regalibus inuestiti, non habent ius Archiui.*
38 *Nec mediate imperio subiecti.*
39 *Respondetur ad quasdam obiectiones. & num.* 40.
41 *De Archiuo Ciuitatum Imperialium.*
42 *Statuitur esse duplex, ibidemque de generali agitur.*
43 *De Ciuitatum Archiuo speciali.*
44 *An Ciuitates recognoscentes superiorem Archiuum habeant.*
45 *Pro affirmatiua.*
46 *Pro negatiua, quæ tanquam verior probatur.*
47 *Et quid sit de Ciuitatibus Germaniæ, certis pactis Principi subiectis?*
48 *An singuli Nobiles habeant ius Archiui.*
49 *Pro Affirmatiua.*
50 *Pro Negatiua vrgent vehementissimæ rationes.*
51 *Quæ tamen non videntur attendendæ* von der gemeinen Ritterschafft *coniunctim, saltem de consuetudine.*
52 *Et quid receptum in Collegiis & Vniuersitatibus.*
53 *Quid item in Ecclesiis, quæ aliis subsunt.*
54 *De Archiuis decem Circulorum Imperii, & quod ea sint valida. num.* 55.
56 *De Ciuitatibus Hansaticis, an recte dicatur eas Archiuum habere. nu.* 57.
58 *Disputatur in vtramque partem. num.* 59. *vsque ad finem.*
a *Germanorum præeminentia: contra Bodin. defenditur à Germanis.*
b *Regum vocabulum quæ complectatur.*
c *De Electorum origine qui scripserint.*
d *Electores omnem iurisdictionem ab Imperatore habent.*
e *Principibus olim 15. Comites suberant.*
f *Landgrauios olim Comites fuisse, nunc superiores.*
g *De Comitis vocabulo etymologia & origine.*
h *Comitum Imperii quale ius in comitiis Imperii.*
i *Contra Barones crimen læsæ maiestatis non committitur.*
k *Quæ sit differentia inter* Reichsstätt *&* freye Reichsstätt, *ex coniecturis varie & incerte disseritur.*
l *Aquisgranenses priuilegiis à Carolo Magno donatis superant reliquas ciuitates.*
m *Ciuitates Imperii habent ius fisci.*
n *Ciuitates Imperii Rebuspublicis æquiparantur.*
o *Ciuitates alias Imperio subiectas non esse imperiales, ex quibus cognoscatur.*
p *Nobiles non sunt status Imperii.*

IN definitione dictum est, Archiuum esse receptaculum Principis, Magistratus, aut Reipubl. quæ verba nimis videntur esse generalia.

neralia, ac sine speciali explicatione recte in-
telligi non posse. Ne ergo partes ex Archiuo
scripturas transumi petere statuētes, genera-
litate hac decipiantur, breuiter explicationē
eorundem hoc loco ponere non erit inutile.
1 Duab.† autem partib. hæc tractatio perficie-
tur: in prima generales notæ præmittētur, ex
quib. an quis. Archiuū habere possit, cogno-
scatur: in secunda exempla omnium fere per-
sonarum, qui habeant, vel non habeant, sub-
2 iiciētur. Notæ† autem speciales Archiui pos-
sunt statui quatuor, quas nō semp omnes, sed
maximam earū, aut præcipuam partem adesse
necesse est, vt infra explicabitur. Quarum
prima est, si cui in iure expresse concedatur:
Secunda, si quis iura Imperii & regaliorum
habeat: Tertia, si ius condendi leges com-
petat: quarta, si cum eo iure, creandi Nota-
rios potestatē iure sibi asscribere possit: duo
priora expedita sunt, posteriora tradit Moli.
in consuet. Paris. tit. 1. §. 5. num. 30. part. 1. Et hæc,
quoad primum huius capitis punctum: nunc
ad exempla deueniendum. Perfectissimum
autem, & omnibus numeris absolutū, in quo
scil. omnia hæc requisita concurrunt, statui-
tur Imperator, qui dicitur mundi Dominus. *l.
bene à Zen. C. de quadr. præsc. l. deprecatio. ff. ad l.
Rhod. de iact.* ac vere Monarcha dignitate ma-
ximus. [Zoannett. *de Roman. Imperio.* Iulius
Pflugh. Episc. Naumburg. *in oratione de Repub.
Germanor.* Otto Meland. *de stud. Polit. Idea. fol.
63. vers. Monarchiam.*] (quamuis quidam odio
nationis oblaterent, Bod. hinc inde de Re-
pub. [præsertim *lib. 2. cap. 6.*] *& in Meth. hist.* [*ca.
6.*] Regis Galliarum: [de quo tamen, vide quæ
post alios egregie ac grauiter disputat Petrus
Heygius, *quæst. 2. num. 26.* & multis præceden-
a tibus ac sequentibus, † vbi grauissime nostrā
sententiam defendit contra Bodinum, idem-
que Otto Melander *in d. studiis politici Idea. fol.
67. vers. nec quicquam vel consequentia illud Bodin.
argum. habet.*] Vasq. *illustr. quæst. c. 20. n. 27.* Hispa-
niarum Regis partes defendens:) In quo li-
cet requisita concurrere nullum sit dubium,
demonstrare tamen liber. Primum† adest: vo-
3 catur enim Archiuum scriniū Principis. *tot.
tit. C. de præf. sacr. scrin.* quod intelligendum de
Principe summo, h. e. Imperatore. Secundum
requisitum, † iura regaliorum habere textus 4
iuris indicāt. §. *soluta pot. quæ sint reg. in vsib. feud.*
& constitutiones Imperii dilucide ostendunt.
Aurea bulla. Car. IV. Tertium† quoq; ex iure ap- 5
paret. §. *princ. autē plac. Inst. de iur. nat. gent. & ciui.*
Vt & quartū, † adeo vt nō nisi Imperatori hoc 6
attribuāt. Menoc. *de præsumpt. li. 2. præsumpt. 78.*
n. 8. Archiuū† autē Imperatoris diuidi potest, 7
in Archiuum Imperatoris, & Archiuum Im-
perii. Archiuū† Imperatoris voco, quod Im- 8
perator in aula habet, cui etiam ipse solus ꝓ-
pria autoritate Cancellariū pręficit. Archiuū† 9
Imperii vocatur, quod præfectus illius dica-
tur, deß Heil. Römischen Reichs Cantzler/ hoc
est: sacri Romani Imperii Cancellarius: qua-
les † olim constituti fuerunt tres. Vnus per 10
Germaniam Elector Moguntinensis: alter per
Galliam Elector Treuirensis: Tertius per Ita-
liam, Elector Coloniensis. Verū deficientib.
duobus regnis, Galliæ sc. totius, ac parte Italiæ
(aliquæ enim partes ad Imperium pertinent)
[quod & nouissime latius pertractat Petrus
Heyg. *quæst. 3. n. 48. & seqq.*] posteriorum Can-
cellariorum potestas diminuta est, adeo vt ni-
hil fere, nisi nomina, restare videantur: vnde
postea omnia, quæ ad Archiuum Imperii spe-
ctant, in solum Germaniæ Cancellarium col-
lata. Duplex† autē Imperii videtur statui pos- 11
se Archiuum: vnum continens acta publica
Imperii, quæ in Comitiis, deputationibus, vi-
sitationib. & aliis Imperii conuentibus per-
aguntur, vt & matriculam Imperii, quod in
aula sua Elector Moguntinensis habet, (cuius
vestigia etiam apud antiquos extant; hi namq;
habebant scrinia stataria in regia vel alibi cō-
dita, in quib. monumenta aliqua ad Imperiū,
regnumq; pertinētia, (& vt ita dicam) instru-
menta Imperii, Regnive asseruabantur: Ver-
ba sunt Bud. *in l. nec quicquam. ff. de offic. procons.*)
& apud eum eorundem editio peti solet, ma-
xime matriculæ, quod consideratum in causa
Fiscalis contra Beyern vnd Dirnberg. Quæ
petuntur† per compulsoriales ad Electorem 12
Moguntinensem, quib. schedulæ adiungun-
tur, & ad eas responsum petitur, quod & Ele-
ctor impertitur: ita factum in causa exempti-
onis. 26. August. an. 1538. vbi in § als auch/ hęc
verba habentur, wird auß dem Mäntzischen/
als

als deß H. Reichs Cantzeley zu ediren/ &c. Al-
13 terũ † Archiuum Imperii est Camera Impe-
rialis, cui similiter præest prædictus Elector
Cancellarius Germaniæ. Is enim per suũ in-
stitutum, præfectum Cancellariæ Cameræ,
quem vulgo Verwalter vocant, hoc officium
peragi curat: [Et constitutũ in Comitiis an-
no 1570.] & confirmatur iis, quæ tradit Bald.
cons. 80. *vol.* 3. Et is etiam reliquas personas ad
Cancellariam Cameræ requisitas, Protono-
tarios videl. Notarios, ac Lectores ei præfi-
cit, reditus omnes eiusdem ac sportulas reci-
pit, & ex iis prædictis personis salaria soluit. In
14 hoc † autem Archiuo non solum omnia acta
iudiciaria, sed etiam priuilegia plurium Prin-
cipũ, ad eorum instantiam deponuntur, & as-
seruantur, quæ & ex hac ratione pro repertis
in Archiuo Imperii habentur. Hic autem no-
tandum præter locum Cancellariæ in Came-
ra esse ibidem duo alia, vbi ponuntur acta, &
vocantur, Gewölb: h. e. Cryptæ. In vna omnes
causæ non expeditæ ponuntur, vt fisci, fractæ
pacis, & spolii, simplicis querelæ, compro-
missorum, prorogationis Iurisdictionis, &c.
In altero vero causæ appellationum omnes,
& quæ in pendenti: quibus accedunt causæ
attentatorum, declarationum ob non factam
paritionem, cõpulsorialium, inhibitionum,
& rerum extraordinariarũ. Ordinat. *par.* 1. *tit.*
15 30. § nach jhm. Illud † autem inter has duas
Cancellarias, Moguntinensem & Cameralẽ
interest, quod vt supra monui, editio peti à
Moguntinensi debeat eorum actorum, quæ
in aula habet: quæ autem in Camera sunt, nõ
ab Electore aut præfecto eius, sed à Camera
petuntur. Sic restitutio depositi Rotuli peti-
tur in Camera: sic similiter documenta & co-
piæ actorum per supplicationem extraiudici-
aliter, à Camera exigi debent, quæ etiam sub
eius sigillo eduntur. Hęc de Imperatore suffi-
ciant: nunc de Regib. videamus. [Licet enim
iura feudalia Regem Imperatorem nomi-
nent, Hottom. *in lexico. in verb. Regem.* † Tamen
b nos Reges separatim ab Imperatore poni-
mus, quod eo sint inferiores, vide de hac re
Melan. *de stud. polit. Idea, fol.* 63. *vers. Monarchiã.*]
16 Regia † enim dignitas & potentia post Impe-
ratorem primum locum sibi vendicat. Quod
autem de Imperatore dictum est, idẽ de Re-
gib. superiorem non recognoscentib. ex supra
traditis fundamentis statui potest. Omnia e-
nim Imperatori permissa, & ipsis Regibus, qui
superiorem non recognoscunt, concessa cen-
sentur. Bart. *in l.* 1. § *de qua restitut. ff. de postul. &*
l. 3. *in prin. ff. de min. & l. hostes.* 24. *ff. de capt. & post-*
lim. reuers. Curt. *in tract. feud.* 2. *princ. n.* 7. Oldrad.
cons. 231. *& ibi late additio.* Parum enim abest,
quin omnia, quæ ad potentiam Imperatoris
pertinent, ad Reges itidem extendantur. Lan-
celot. Conrad. *in templ. omn. iud. de regia potest.* §.
3. *de magnitudine regũ. n.* 1. Cuno *in tract. de Pactis.*
c. 6. *n.* 246. Et in specie omnia memorata req-
sita, hic adesse constat: cũ n. Reges omnia ea
possint, q̃ Imperatori in signũ superioritatis
cõcessa sunt. Abb. *in ca. per venerabilem n.* 10. *qui*
filii sint leg. Lancell. Conrad. *d. loc. nu.* 4. conse-
quenter sequitur & cuncta supra enumerata
requisita hic concurrere. Sic de Archiuo Re-
gis Hispaniarum testatur Gomez. *in reg. Can-*
cell. de Gallia. Molin. *d. loc.* Regibus † parui Re- 17
guli adiunguntur: habent enim eadem fere
requisita (nisi quod non tot Ciuitates ac Du-
ces sub se cõtineant) q̃ Reges. Lancell. Con-
rad. *d. loc.* & præferuntur Electoribus Impe-
rii. Hos † subsequi solent Electores, penes 18
quos potestas eligendi Imperatorem consi-
stit, [de quorum origine, dignitate, † & vtili- c
tate, mea opinione nemo accuratius scripsit
Petr. Heygio *integra quæst.* 3. 4. *&* 5.] in quibus
etiam omnia requisita adsunt. [licet † omnem d
iurisdictionem ab Imperatore habeant, vt
notat Daniel Moller. *ad constit. Saxon. titul.* 13.
n. 24. *part.* 4.] Primo enim habent iura Prin-
cipis, & ideo titulus de sacr. scrin. ac iura lo-
quentia de scriniis Principum, iis cõueniunt.
Habere etiam secundo maxima regalia & ex
aurea bulla constat, & testantur historicorum,
& politicorum scripta. Tertio leges quoque
& statuta condere eas posse in aperto est.
De quarto requisito an se. † Notarios creare 19
possint, maius est dubiũ. Et videbatur dicen-
dũ, ꝙ non: sunt enim, qui arbitrentur neminẽ
posse creare Notarios, præter Imperatorẽ &
Papam. Men. *d. lo.* Hinc hodie nulli (quod ego
quidẽ sciã) Notarii ab Electorib. creati repi-
untur. Contraria † tamen sentẽtia videtur esse 20
veri-

autem illam de priuatis etiam ſcripturis intelligendam, dubitandum eſt, quod Specul. *in tit. de dilat. §. nunc dicemus. verſic. item nota, quod cum*, prout eum refert Roman. *conſil. 23. neſcio quid dubitationis. num. 2.* dicit, dato termino ad producendum inſtrumenta, includi etiam productionem priuatæ ſcripturæ, quod dictum Speculatoris ſequuntur, & Bald. *in l. 1. col. 2. verſic. iuxta hoc quæro.* & ibi Paul. de Caſtr. *verſ. contrarium. C. de iuram. calum.* Imol. *in d. Clemen. 1. in 1. not. de procurat.* Iafred. *deciſ. 37. terminus ſtatutus.* Tiraquell. *de retract. tit. 1. §. 2. gloſſ. 1. poſt num. 29.* quamuis Mandoſ. *in addit. ad d. conſil. Rom.* ſe dictum illud Speculatoris nullibi reperire dicat, niſi forte Romanus id ex eius verbis *in d. loco*, percipiat, ita tradit Daniel Moller. *ad conſtitut. Saxon. part. 1. tit. 17. num. 1. & 2.*] Nec id nouum, vt ad declarandam rei naturam, & omnis difficultatis euitandæ gratia alia nomina adiiciātur. Nam vt alia infinita hoc loco prætercam, vnicum adducere ex Cicerone libet, qui ad explicandam vim vocabuli literarum, inſtrumenta literas publicas vocat, vt refert Mynſing. *ad Rubr. de fide inſtrum. nu. 9.* Et quam-
8 uis † melius eſſe retinere vocabula à iure vſurpata quidam arbitrentur: quia tamen & hæc denominatio probabilem rationem habet, & ſtylo confirmata eſt, nolui ab illa recedere, Deciſ. Lucen. *15. nu. 9.* latiſſime. Præfertur enim vſus loquēdi ſignificationi propriæ, ſiue à definitione, ſiue ab etymologia, vel iuris authoritate veniat. Reb. *de verb. ſig. in princ. verſ.*
9 *ſecūda regula.* Et ſic deſcribi poſſunt † hæc literarū documenta, quod ſunt ſcripturæ ad fidē rei, quæ in illa continetur, faciendam originaliter in iudicio producendæ, aut per Commiſſarium legitimo modo tranſumendæ. Di-
10 xi, † eſſe ſcripturam, vt vim verbi, *literariorum*, depingerem: & in hoc ab aliis probationum ſpeciebus, quæ ſine ſcriptura fiunt, diſtinguerem. Addidi, fidem, primo vt vim vocabuli, *documenti*, explicarem. Nam, *documentum*, dicitur à docendo, quod literis ſcripta contenta inſtrumento doceat. Secundo, vt generaliter hoc vocabulo late ſumpto, ſiue plenam, ſiue ſemiplenam fidem faciant, complecterer: Tam enim illa inſtrumenta, quæ plenam, quā quæ ſemiplenam probationē continent, produci poſſunt. Vſus † ſum vocabulo, R E I, vt in 11
omnibus cauſis hāc productionem fieri poſſe declararem: latiſſime enim patet R E I, vocabulum, *l. rei appellatio. ff. de verb. ſign.* Dixi, † *quæ* 12
in illa continetur, vt demonſtrarem tenorem diligenter obſeruandum: quia, quod inſtrumentum non cantat, nec nos cantare debemus. Annectuntur præter verba à Doctoribus tradita, *in iudicio producendæ*, vt indicetur tunc demum habere efficaciā, cum Iudici offeruntur, vt is cognoſcat, an ſufficiētes ſint nec ne? Secundo, vt denotarem, ordinarie in iudicio produci debere inſtrumenta. Subiicitur, *per Commiſſarium*, vt materia præſentis libri, & ad quem hoc loco definitio petita ſit, indicetur. Verbo, *legitimo modo*, vſus ſum, quo Commiſſarium futurum officii ſui, vt ſcilicet legitime omnia faciat, neve errorē aut nullitatē committat, monerem, & vt vim ac efficaciam legitimæ tranſumptionis, quam hinc inde hic attigi ob oculos ponerē. Finaliter ponitur verbum, *tranſumendæ*, vt generaliter tam actus, qui circa publica, quam priuata documenta verſatur, vere comprehenſus dici poſſit. Vocabulo autem literariorum documentorum pro diuerſitate Commiſſionum adiiciuntur alia nomina: veluti ad tranſumendum, exemplificandum, reaſſumendum, recognoſcendum, &c. de quibus infra latius.

CAPVT II.

De diuiſionibus inſtrumentorum.

SVMMARIA.

1 *Diuiſio literariorum documentorum in priuata, publica, & mixta.*
2 *Quare tertia ſpecies adiecta ſit.*
3 *Publica inſtrumenta duplicia.*
4 *Inſtrumenta Magiſtratuum quid differant à Notariorum inſtrumentis.*
5 *Priuata inſtrumenta quæ dicantur.*
a *Inſtrumentorum diuiſio in viuæ vocis & ſcripturæ qualis.*
b *De differentia inter publicum & authenticum inſtrumentum variæ Doctorum & authoris opiniones.*

LITERARIA † documenta [licet quidam 1
diuidant in viuæ † vocis & ſcripturæ in- a
ſtrumenta. Philip. Maſſin. *in l. 1. C. de edend. n. 91.* tamē, quia ſupra dictum, nos de ſcriptura hoc loco agere, dico, quod] quædam ſunt publica,

quædam priuata, quædam mixtam causam habere videntur. Hæc diuisio, quoad publica & priuata instrumenta, in iure communi fundatur. *l. scripturas. C. qui pot. in pign. l. rationes. 6. l. instrum. 5. C. de prob.* Ferrar. *in form. prod. instrum. ad verb. exhib. n. 12.* Rebuf. *de schedular. recog.* [Horat. Carpan. *ad stat. Mediol. cap. 319. in Rubr. num. 1.* vbi *num. seqq.* notat varia requisita instrumentorum à variis tradita, adde Philip. Massin. *in l.*
2 *1. nu. 1. C. de edend.*] Tertia † species à me melioris declarationis & confusionis euitandæ gratia adiecta est, & mea quidem opinione rectè. Licet enim mixta sub simplicibus contineantur, tamen & ea in diuisione maximarū rerum attēdenda, docet sacratissimus Imperator Iustinanus, actiones in personales, reales & mixtam causam habentes diuidens *in §. quadam action. Institut. de action.* Quanquam autem aliquos de mente Iustiniani dubitare, & an mixtæ actiones in rerum natura sint, disputare sciam. Donel. *ibid.* tamen de eo hic controuertere instituti mei non est: sufficiat saltem pro defensione huius diuisionis tam insignē (cuius vestigio tutus insisto) habuisse prædecessorem. Dico autem mixtam causam habere videri, quia licet ea instrumenta priuata sint, ex eo, quod sub definitione publicorum comprehendi commode nequeat, ob qualitatem tamen aliquam accedentem pro publicis habentur, prout infra latius explicabitur. Publi-
3 ca † instrumenta sunt duplicia: alia enim à magistratu publico confecta, publicam authoritatem habent: quando scilicet & Magistratus de Archiuo publico scripturam conficit: vel priuata scriptura ab illo publico sigillo confirmatur, *authent. ad hæred. C. de fide instrum. l. 2. C. de testib. l. vlt. C. de re iud.* Mynsing. *in Rubr. decret. de fide instrum. num. 9.* Quæ tamen non omnia sub hisce comprehendi vult Rebuff. *d. l. nu. 7.* negans scripturam à Iudice factam esse publicam. Aut sunt instrumenta à Tabellionibus confecta, quæ ideo publica dicuntur, quod horum persona quasi publica habeatur. nominātur enim Iudices chartularii. Bart. *nu. 7.* & Doctores *in l. 1. ff. de iud.* Tiraquel. *in tract. de*
4 *iure const. in 3. part. lim. 30. n. 28.* In † eo autē hæc publica inter se differunt, quod contra instrumenta Notariorum Testes in contrarium admittantur. *l. 18. C. de test.* Soar. *lit. T. nu. 169.* Viu. *comm. opin. 341.* Contra Magistratum vero non item *l. 15. C. de fide instrum.* & ibi Castr. Lanfran. *in prax. de instrum. product. n. 14.* [Quomodo differant publica & authentica instrumenta, inter Interpretes non conuenit, prout videre licet ex traditis Bernardini Pandi *de præsentatione & execut. instrum. part. 1. declar. 2.* quæritur, inquit: Quænam sit differentia † inter publicū b
instrumentum & authenticum? Felin. *in cap. 1. de fide instrum.* Curt. Ripens. *in l. admonendi. ff. de iureiurand.* aiunt: quod instrumentum publicum fit à Tabellione; Authenticum vero ab Officiali publicitus instituto, inde fit, quod scriptura Archiui sit instrumentum authenticum, *l. comparationes. cum authentic. ad hæc. ibi inscripta. C. de fide instrumentorum.* Decius vero *in dicto cap. 1.* inquit; Quod instrumentum publicum in alio differt ab authentico, quia authenticum fidem obtinet absque solennibus; publicum vero (vt ei credatur) solennibus muniri debet. Ioan. denique Vicomerc. *in l. 2. C. de edendo.* vtramque opinionem breui manu perstringens, ait; Quod instrumentum publicum est, quod fit à Tabellione, & solennibus item præmunitur. Ego vero cum prædictis iam diu litem habui, quia Prothocollū non est publicū instrumentū, vt dicetur *hac par. 14. d.* & tamē fit à Tabellione iuris solēnitatibus interueniētib. vt *9. d. huius part.* videri potest. Altera igitur inueniēda est discrepantia inter publicum instrumentum & authenticum; Atqui, meo sensu, publicum instrumentum est, quod iuris solennitatibus publicatum exemplatumve est, & ex eo fidei authoritatem sumit, *cap. penult. & fin. de fide instru.* Authenticum vero instrumentum est, quod sine publicatione, absq; publicationis solennitatibus ex se fidei authoritatem habet, vnde authenticum nominatur, quasi authoratum, ideo Prothocollū dicitur authenticum, *l. 2. ff. de fide instrum.* (& subiungit *in fin.*) Ego vero arbitror, quod instrumentum authenticū dici potest publicum, inspecta alia ratione ab ea, quā superius expendimus, neq; inconuenit, siquidem acta iudicii dicuntur instrumentum publicum, alia quoque ratione prospecta, quia fiunt in loco iudicii, qui est publicus, & coram Iudice

Iudice, qui est persona publica, Alexand. Anthon. ab Alexan. Socin. Ias. Gozzad. Vicomercat. Curt. Aquens. Dec. Purpur. Ripens. *in d.l. 2. C. de edend.* & ideo scriptura Archiui dici potest instrumentum publicum inspecta ratione, quia fit ab Officiali publicitus constituto, & fit in loco Archiui, qui est publicus. Et sic authentica videtur priuata scriptura, prout & Carpan. *ad statuta Mediolan. cap. 96. num.* 8. inquit; Scriptura omnis, quæ non sit publica, etiam quod authentica dicitur priuata, vbi sit confecta à priuatis. Ego puto non inconcinne dici posse omne publicum instrumentum, & dici authenticum, si in originali vitiis expers exhibeatur, vt & mixtum instrumẽtum. Et è contra priuatum dici authenticum, si trino teste notatum, vel alias satis probatum, nõ vero si simplex chirographum aliis adminicu-
5 lis destitutum.] Priuata † instrumenta sunt: quæ à personis priuatis in absentia Iudicis & Notarii fiunt, ac sola scribentium authoritate subsistunt, de qua definitione infra latius. Mixtam causam habere videntur instrumenta, quæ quidem à priuatis personis fiunt, consuetudine tamen vel officii ratione, aut publica depositione pro publicis habentur. Et hæc est summa instrumentorum diuisio, de qua sequentibus capitibus ordinem prius indicatum sequens tractabo, si prius de Archiuo pauca, sine quibus reliqua non bene intelliguntur, præmiserim.

CAPVT III.

De etymologia & definitione Archiui.

SVMMARIA.

1 *De Archiuo eiusq; variis nominibus.*
2 *Camera seu sacrum scrinium quid sit.?*
3 *Germani promiscue vtuntur vocabulis Archiui & Cancellaria.*
4 *Cancellaria vnde dicta.*
5 *Archiui descriptio.*
a *Archiui scriptura an publicum instrumentum.*
b *Archiui vtilitatis descriptio.*
c *Cancellarii nomen an nouum vel antiquum.*
d *De Cancellarii dignitate summa.*

ANTEQVAM ad explicationem singularum partium & ad declarationem definitionis instrumenti publici à Magistratu confecti, vt & mixtorum descriptionem (aliqua enim instrumenta ob id, quod in Archiuo deponuntur, mixtam causam habent) [Quamuis quidam Archiui scripturam publicum in-
strumentum † vocent, ita post Dec. & Felin. a
Bernardin. Pandi *de executione & præsentatione instrum. declar. 2. num. 7.*] accedam: De Archiuo quædam præmittenda ideo duxi, quia ea res in hac materia transumptionis frequentissima, à paucis tamen fundamentaliter explicata. Præsenti autem capite, de nomine tantum
ac definitione tractabitur. Estq; † Archiuum 1
(quod verbum à quibusdam archiuus in masculino genere vsurpatur: Bertachin. *in verb. archiuus.* Schurff. *consil. 90. num. 8. & 16. centur. 3.* ab aliis Archum vocatur. Hottom. *in Lex. verb. archiuum.* Communiter autem Archiuũ dicitur, Gabr. Rom. *de probat. conclus. 5.* Rol. à Valle *consil. 75. vol. 5.* Græcum vocabulum, ἀρχεῖον, eoq; iura vtuntur. *l. 9. §. 6 solent. ibi, archio forte vel grammatophylacio. ff. de pœnis. l. 30. C. de Episc. audien. cap. per eum. 3. quæst.* 1. Spiegel. Prateius, Schrad. Calep. *in Lexicis, in verb. archiuum.* Cacher. *decis. 65. nu. 5.* Et hinc Præfecti eius ἀρχεῖοται dicuntur. Borch. *in tract. de transact. cap. 19. nu.* 18. Alii Latinitatem sectantes barbare Archiuistam vocant. Coler. *de process. execut. part. 3. cap 1. num. 77.* Proprie autem ad Principis tantum Archiuum refertur. Hott. *in Lex. in d. verb. Archiuum.* vocatur & alio nomine hoc vocabulum Græco γραμματοφυλάκιον. Ferr. Montan. *de vsu. instru. lib. 2. §. sed scriptura ex Archiuo.* Alii eadem lingua χαρτοφυλάκιον vocant, & Præfectũ χαρτοφύλακα dictũ arbitrantur. Bud. *in l. ne quicquam. §. vbi decretum. ff. de offic. procu.* Beust *in l. ad-
monendi. nu. 838. ff. de iureiur.* Et Latine † dicitur 2
Camera, seu sacrũ scrinium, vnde & describũtur, scrinia quod sint armaria, in quibus commentarii & libelli, literariaq; monumẽta cõcludi solent. Et sic vsi sunt hoc vocabulo Plin. *lib. 7.* relatus à Bud. *d. loc.* gl. & Io. de Plat. *in Rub. C. de prox. sacr. scrin.* Ac exinde [Cassio. *lib. 12.* variarum, inquit; Scribarum officium securitas esse solet cunctorũ, quoniã vis omniũ eius sol-
licitudine custoditur. Armariũ † Tabellionis, b
fortuna cunctorum est, & merito refugiũ omnium dicitur, vbi vniuersorum securitas inuenitur.] & horũ Præfecti vocantur Magistri scriniorũ: qualis inter nostros ICtos Papinian.

ſub Seuera Pertinaci, Vlpianus ſub Alexan-
dro fuiſſe referunt. Vocatur & Tabularium
eo, quod olim tabulæ in iis ponebantur. Bud.
*d.l.*alibi dicit appellari Graphiarium, *in forẽſib.*
*68.§.tabulariũ.*vbi hoc egregie ex probatis au-
thoribus firmat. Nõnulli Cellam dici malunt.
Hottom. *d.l.in verb. Archiuum.* quod & rectius
ad alios Magiſtratus refertur. Armamẽtarium
alii, Bart. & gloſſ.*in authent. & hac. C.de fide in-*
3 *ſtrument.* Schurff.*d.loc.num.* 8. Germani † vo-
cant ein Cantzley / & indifferenter vocabulo
Cancellariæ & Archiui vtuntur. Schurff.*d.lo-*
*co.num.*14. Coler.*d. proceſſ execut.part.3.cap.1.nu.*
77. Et id vocabulum Galli, Itali, & Hiſpani et-
iam, vt ipſorum conſuetudines teſtantur, re-
tinent. Huic & qui præſunt, Cancellarii vo-
cantur, vel Vicecancellarii, de quibus Go-
mez *ad reg.Cancel.*& Tat.*in tract de Cancell.*[An
c autem hoc nomen ſit nouum † controuerti-
tur, quidã Cancellarii nomen non putant re-
periri apud probatos authores: niſi quod Fl.
Vopiſcus ſcribat, à Carino Imperatore factũ
eſſe Præfectum vrbi, vnũ ex Cancellariis ſuis.
Verum id mihi viciſſim donabunt Doctores,
hoc tempore omnino nullam reperiri vocẽ,
qua ſignificantius exprimi poſſit Magiſtratus
iſte tam amplus, & ſalutaris. quã vt Cancella-
rius appelletur. Attamen Alber. de Roſat. *in*
ſuo dictionar. eum appellitat Bibliothecarium,
quaſi librorum depoſitarius ſit, & qui ſcripta
& geſta negotiorum habeat apud ſe, & ſic in-
terpretatur *63.diſtinct.* Hæc Viuien. *ad latum*
introitum Caroli Quinti, artic. 9. vbi graphi-
4 ce dignitatem Cancellarii depingit.] Et † ab
hac perſona dictam quidam volunt Cancella-
riam, vel à cancellando, quia Cancellarius re-
ſcripta ſui domini ſigillo munienda, priuſquã
eo muniantur, corrigat & cancellet. [Vnde &
Cancellaria dicitur eſſe locus, ad quem por-
tantur literæ ſigillandæ, ſi ſunt iuſtæ, cæteræ
cancellantur, gloſſãtor *ad tit.20.de ſigillis.l.6. in*
fuor Royal.] Cancellare enim idem eſt, ac rum-
pere ſeu lacerare. *l. cancellauerat. ff. de iis, quæ in*
teſtam. delent. l. inductum. cum gloſſ. C. de ſolut. [*l.*
emptor §. Lucius. de pact.] nam poteſt literas ſibi
oblatas ob earum malam dictationem, vel in-
iuſtitiã propriis manibus lacerare. arg. *l. 1. cum*
gloſſ. in verb. libellis. vbi late Iaſon commendans
illam gl. *ff. de offic. Aſſeſſ.* bonus tex. cum gl. *in c. ſa-*
cerdotib.11. q.1. gloſſ. fin. in l.11. C. vt nemo priuat. &
tex. in l. ſicut. C. de pagan. Innoc. *in cap.1. de offic. vi-*
car. Et hoc ſecundum vocabularium iuris. *in*
verſ. Cancellarius. & Nicol. Perot. Epiſc. Sipont.
in ſuo cornucopia. in verſic. cancello. poſt Azon. *in*
ſumma tit. de Aſſeſſ. Vnde Politian.

Hic eſt, qui leges Regum cancellat iniquas:
Et mandata ſui Principis æqua facit.
Si quid obeſt populo, vel legibus eſt inimicum,
Quicquid obeſt, per eum deſinit eſſe nocens.

Chaſſan. *ad conſtit. Burgund. §. vlt. num. 1. verb. l'a*
couſtume. Boerius *in tract. de author. mag. conſil.*
&c. num. 10. Vel à cancellis cancelli, prout ſi-
gnificat aulam Palatii. (vt & Archiuum ſigni-
ficat domum vel palatium. Hottoman. *d. loco.*
verſic. Archiuum Principis.) quia ibi fere oportet
omni tempore digniſſimum Cancellarium
adeſſe, vt Principi conſulat. [quibus videtur
conuenire, quod Caſſiodor. *lib. 2. var.* ſcribit:
Quamuis, inquit, ſtatutis gradibus omnis mi-
litia peragatur, & tempora ſibi cuſtodiant,
qui iudicium iuſſionibus obſecundant, † tuus d
honor cognoſcitur ſolemni ordine non tene-
ri, qui ſuis Primatibus meruit anteponi. Tibi
enim reddunt obſequia, qui te præire naſcun-
tur. & *inf. ibid.* Reſpice quo nomine nuncupe-
ris: latere non poteſt, quod inter cancellos
egeris; & paulo poſt: Vide quo antiquitas te
voluerit collocari: vndiq; conſpiceris, qui in
illa claritate verſaris.] Vel ſecundum aliam ſi-
gnificationem, in quãtum denotat, interſtitiũ
muralium, tractum à prouincia Palæſtina, in
qua epiſtolæ miſſæ ad populum, in dicto in-
terſtitio ſeu cancello recitabantur. Vel dent ;
quod dicatur à cãcellis, hac ratione, quod ſic-
ut per cancellos clare videmus, quæ intus exi-
ſtũt, abſq; ianuæ ingreſſu: ſic Princeps, per ſui
Cancellarii diſcretionem & eminẽtiam, lite-
rarum ſcientiam, clare intelligit, quæ agenda
& cauenda ſunt. Hactenus Boerius: plura a-
lia de hoc nomine tradit Tatius *in tract. de can-*
cell. fol. 3. & 16. Expedito † nomine, nunc de- 5
ſcriptio breuiter ſubnectenda: Eſt autem Ar-
chiuum documentorum literariorum arma-
rium, ſeu publicum receptaculum, ſiue Prin-
cipis, ſiue Magiſtratus, ſiue Reipubl. alicuius
ſit. Hęc deſcriptio deſumpta eſt ex Ferratienſ.
Montan-

Montan. *dict.loc.* Vtil. *ad consuet. Franciæ fol.* 145. Schurff. *d.consil.* 90.*nu.*8.*cent.*3. Roland. à Valle *d.consil.* 75.*num.*2. Licet autem quisque eorum singularem descriptionem adferat, omnes tamen fere mancæ sunt, vt dictis locis videre est. [& sub hac descriptione comprehendi possunt, prout ex infra dicendis patebit.]

CAPVT IV.

Quinam ius Archiui habeant.

SVMMARIA.

1 *Quibus notis dignoscatur, an quis Archiuum habere possit?*
2 *Eius rei quatuor requisita seu notæ speciales.*
3 *In Imperatore hæc omnia requisita concurrere demonstratur vsque ad num.6.inclusiue.*
7 *Archiuum Imperatoris duplex.*
8 *Archiuum Imperatoris quid.*
9 *Archiuum Imperii quid.*
10 *Olim tres Cancellarii Imperii constituti.*
11 *Duplex Imperii Archiuum, ibidemq; de primo.*
12 *Editio scripturarum ex Archiuo Imperii fit per compulsoriales ad Electorem Moguntinensem.*
13 *De altero Archiuo Imperialis Cameræ.*
14 *Quænam scriptura in eo asseruentur.*
15 *Differentia inter Cancellariam Moguntinensem & Cameralem.*
16 *Regia dignitas post Imperatorem primum locum sibi vendicat: & Archiui ius habent Reges.*
17 *Reguli præferuntur Electoribus, & sunt proximi post Reges. & similiter hoc iure gaudent.*
18 *Electores Imperii habent ius Archiui.*
19 *An iidem Notarios creare possint?*
20 *Affirmatiua opinio verior.*
21 *Diluuntur rationes pro negatiua allatæ.*
22 *De Archiuo magnorum Ducum, Archiducum, numer.*23
24 *Archiduces Austriæ ratione appellationis à Cameræ iurisdictione exemptos esse quidam putant.*
25 *An reliqui Duces ac Principes habeant ius Archiui?*
26 *Et quid de Marchionib. & Landgrauiis Imperii statuendum.*
27 *Item Comitibus.*
28 *Distinguitur inter Comites.*
29 *Comites Imperio non subiectos Archiuum (nisi specialiter à superiore concessum) habere negatur.*
30 *Quæstio de Comite, qui ratione bonorum mediate, in reliquis immediate Imperio subest.*
31 *Eiusdem decisio.*
32 *An de Baronibus idem iure statuendum, quod de Comitibus.*
33 *Multa genera Baronum.*
34 *Semper liberi: iisdemque ius Archiui ascribitur. numer.* 35.
36 *De reliquis Baronibus, qui immediate imperio subiecti sunt, vbi inter illos subdistinguitur.*
37 *Barones sine regalibus inuestiti, non habent ius Archiui.*
38 *Nec mediate imperio subiecti.*
39 *Respondetur ad quasdam obiectiones. & num.*40.
41 *De Archiuo Ciuitatum Imperialium.*
42 *Statuitur esse duplex, ibidemque de generali agitur.*
43 *De Ciuitatum Archiuo speciali.*
44 *An Ciuitates recognoscentes superiorem Archiuum habeant.*
45 *Pro affirmatiua.*
46 *Pro negatiua, quæ tanquam verior probatur.*
47 *Et quid sit de Ciuitatibus Germaniæ, certis pactis Principi subiectis?*
48 *An singuli Nobiles habeant ius Archiui.*
49 *Pro Affirmatiua.*
50 *Pro Negatiua vrgent vehementissimæ rationes.*
51 *Quæ tamen non videntur attendenda* von der gemeinen Ritterschafft *coniunctim, saltem de consuetudine.*
52 *Et quid receptum in Collegiis & Vniuersitatibus.*
53 *Quid item in Ecclesiis, quæ aliis subsunt.*
54 *De Archiuis decem Circulorum Imperii, & quod ea sint valida. num.*55.
56 *De Ciuitatibus Hansaticis, an recte dicatur eas Archiuum habere. nu.*57.
58 *Disputatur in vtramque partem. num.*59. *vsque ad finem.*

a *Germanorum præeminentia: contra Bodin. defenditur à Germanis.*
b *Regum vocabulum quæ complectatur.*
c *De Electorum origine qui scripserint.*
d *Electores omnem iurisdictionem ab Imperatore habent.*
e *Principibus olim* 15. *Comites suberant.*
f *Landgrauios olim Comites fuisse, nunc superiores.*
g *De Comitis vocabulo etymologia & origine.*
h *Comitum Imperii quale ius in comitiis Imperii.*
i *Contra Barones crimen læsæ maiestatis non committitur.*
k *Quæ sit differẽtia inter* Reichsstätt *&* freye Reichsstätt, *ex coniecturis varie & incerte disseritur.*
l *Aquisgranenses priuilegiis à Carolo Magno donatis superant reliquas ciuitates.*
m *Ciuitates Imperii habent ius fisci.*
n *Ciuitates Imperii Rebuspublicis æquiparantur.*
o *Ciuitates alias Imperio subiectas non esse imperiales, ex quibus cognoscatur.*
p *Nobiles non sunt status Imperii.*

IN definitione dictum est, Archiuum esse receptaculum Principis, Magistratus, aut Reipubl. quæ verba nimis videntur esse generalia,

als deß H. Reichs Cantzeley zu ediren/ &c. Al-
13 terū † Archiuum Imperii est Camera Imperialis, cui similiter præest prædictus Elector Cancellarius Germaniæ. Is enim per suū institutum, præfectum Cancellariæ Cameræ, quem vulgo Verwalter vocant, hoc officium peragi curat: [Et constitutū in Comitiis anno 1570.] & confirmatur iis, quæ tradit Bald. *cons.* 80. *vol.* 3. Et is etiam reliquas personas ad Cancellariam Cameræ requisitas, Protonotarios videl. Notarios, ac Lectores ei præficit, reditus omnes eiusdem ac sportulas recipit, & ex iis prædictis personis salaria soluit. In
14 hoc † autem Archiuo non solum omnia acta iudiciaria, sed etiam priuilegia plurium Principū, ad eorum instantiam deponuntur, & asseruantur, quæ & ex hac ratione pro repertis in Archiuo Imperii habentur. Hic autem notandum præter locum Cancellariæ in Camera esse ibidem duo alia, vbi ponuntur acta, & vocantur, Gewölb: h. e. Cryptæ. In vna omnes causæ non expeditæ ponuntur, vt fisci, fractæ pacis, & spolii, simplicis querelæ, compromissorum, prorogationis Iurisdictionis, &c. In altero vero causæ appellationum omnes, & quæ in pendenti: quibus accedunt causæ attentatorum, declarationum ob non factam paritionem, cōpulsorialium, inhibitionum, & rerum extraordinariarū. Ordinat. *par.* 1. *tit.*
15 30. § nach jhm. Illud † autem inter has duas Cancellarias, Moguntinensem & Cameralē interest, quod vt supra monui, editio peti à Moguntinensi debeat eorum actorum, quæ in aula habet: quæ autem in Camera sunt, nō ab Electore aut præfecto eius, sed à Camera petuntur. Sic restitutio depositi Rotuli petitur in Camera: sic similiter documenta & copiæ actorum per supplicationem extraiudicialiter, à Camera exigi debent, quæ etiam sub eius sigillo eduntur. Hęc de Imperatore sufficiant: nunc de Regib. videamus. [Licet enim iura feudalia Regem Imperatorem nominent, Hottom. *in lexico. in verb. Regem.* † Tamen
b nos Reges separatim ab Imperatore ponimus, quod eo sint inferiores, vide de hac re Melan. *de stud. polic. Idæa, fol.* 63. *vers. Monarchiā.*]
16 Regia † enim dignitas & potentia post Imperatorem primum locum sibi vendicat. Quod autem de Imperatore dictum est, idē de Regib. superiorem non recognoscentib. ex supra traditis fundamentis statui potest. Omnia enim Imperatori permissa, & ipsis Regibus, qui superiorem non recognoscunt, concessa censentur. Bart. *in l.* 1. §. *de qua restitut. ff. de postul. & l.* 3. *in prin. ff. de min. & l. hostes.* 24. *ff. de capt. & postlim. reuers.* Curt. *in tract. feud.* 2. *princ. n.* 7. Oldrad. *cons.* 231. *& ibi late additio.* Parum enim abest, quin omnia, quæ ad potentiam Imperatoris pertinent, ad Reges itidem extendantur. Lancelot. Conrad. *in templ. omn. iud. de regia potest.* §. 3. *de magnitudine regū. n.* 1. Cuno *in tract. de Pactis. c.* 6. *n.* 246. Et in specie omnia memorata requisita, hic adesse constat: cū n. Reges omnia ea possint, q̄ Imperatori in signū superioritatis cōcessa sunt. Abb. *in ca. per venerabilem. n.* 10. *qui filii sint leg.* Lancell. Conrad. *d. loc. nu.* 4. consequenter sequitur & cuncta supra enumerata requisita hic concurrere. Sic de Archiuo Regis Hispaniarum testatur Gomez. *in reg. Cancell.* de Gallia. Molin. *d. loc.* Regibus † parui Re- 17
guli adiunguntur: habent enim eadem fere requisita (nisi quod non tot Ciuitates ac Duces sub se cōtineant) q̄ Reges. Lancell. Conrad. *d. loc.* & præferuntur Electoribus Imperii. Hos † subsequi solent Electores, penes 18
quos potestas eligendi Imperatorem consistit, [de quorum origine, dignitate, † & vtili- c
tate, mea opinione nemo accuratius scripsit Petr. Heygio *integra quæst.* 3. 4. & 5.] in quibus etiam omnia requisita adsunt. [licet † omnem d
iurisdictionem ab Imperatore habeant, vt notat Daniel Moller. *ad constit. Saxon. titul.* 13. *n.* 24. *part.* 4.] Primo enim habent iura Principis, & ideo titulus de sacr. scrin. ac iura loquentia de scriniis Principum, iis cōueniunt. Habere etiam secundo maxima regalia & ex aurea bulla constat, & testantur historicorum & politicorum scripta. Tertio leges quoque & statuta condere eas posse in aperto est. De quarto requisito an sc. † Notarios creare 19
possint, maius est dubiū. Et videbatur dicendū, q̄ non: sunt enim, qui arbitrentur neminē posse creare Notarios, præter Imperatorē & Papam. Men. *d. lo.* Hinc hodie nulli (quod ego quidē sciā) Notarii ab Electorib. creati repiuntur. Contraria † tamen sentētia videtur esse 20
veri-

verior: Primo ex ratione, quod habeant iura
Principum: secundo, quod status immedia-
te Imperio subiecti dicantur, & ita superiorē
non recognoscunt. Tradunt autem Dd. non
recognoscentes superiorem habere ius cre-
andi Notarios: imo quod magis est multi in
illa sunt opinione, etiā recognoscentes supe-
21 riorem id posse, vt infra dicetur. Nec † his ob-
stant præcedentia, præterquā enim ꝙ illa sen-
tentia opinioni communi Dd. refragatur, vel
ex eo erronea apparet, ꝙ Regib. potestatē hāc
adimat, quo nihil dici potest absurdius. Se-
cunda quoq; ratio parui est momenti: nā non
est valida consequentia. Nō reperiuntur tales
Notarii; Ergo Electores nō habēt ius creandi,
quia forte non fuit ab ipsis petitū. Nemo au-
tem habens ius illud, non vtendo amisisse, aut
non habere dici potest, quando occasio vtēdi
se non obtulit: Ratio autem, quare occasio v-
tendi se non obtulerit, allegari posse videtur:
ꝙ hodie in Germania plurimi Comites Pala-
tini, habentes hanc potestatem, rep: riantur,
& omnia loca iis abundēt, quos (quia exiguo
contenti sunt) hæ personæ potius, q̄ magnos
Principes adeunt. Ex quib. omnib. Electores
habere Archiuum constat, atq; sic quotidie
scripta ex horum Archiuis producta à Came-
22 ra pro legitimis reputētur. Hisce recte † con-
iungūtur magni Duces vulgo grosse Hertzogē,
quales sunt Duces Florentiæ, magnus Dux
Lituaniæ, magnus Cham, & alii, qui ob
virtutem nomen *Magni* sunt cōsecuti: omnia
enim requisita hos in actionibus suis exerce-
re constat: proximi enim sunt Regib. & acce-
dentibus paucis qualitatib. Reges effici pos-
sunt. De horum autē Archiuis ideo plurib. hic
nō differendum: ꝙ tales sub German. Impe-
rio non commorentur, & ideo transumptio-
nes ex eorum Archiuis rarissime fieri soleant.
23 Hos sequuntur † Archiduces, vt Austriaci. Et
habere eos ius Archiui constat, gaudere enim
iis fere priuilegiis, quib. Electores volunt. Et
24 hinc eos † à iurisdictione Cameræ exemptos
ratione appellationis putant, de quo tamen
sæpe in Camera acriter decertatum est. Sed an
25 † & alii Duces ac Principes Imperii [quib. olim
e debebant subesse † quindecim Comites, Pi-
thæus aduers. *lib.* 1. *cap.* 8. quod hodie non at-
tenditur:] hanc quoque potestatem obti-
neant, quæritur? Et habere sequentia li-
quido euincūt. Primo, quia habent iura Prin-
cip. Accommodantur enim iis omnes leges
& iura loquentia in Imperatore. Bald. *in cap.*
Abbat. de re iud. Inn. *in c. cum P. de fid. instr. nu.* 10.
Hinc proditum est, Principem in suo territo-
rio omnia posse, quæ Imperator in Imperio,
Cacher. *decis* 88. *n.* 17. Borcholt. *de feud. c.* 5. *n.* 37.
qui communem dicit. *c.* 1. *nu.* 8. *quæ sint regalia.*
Schrader. *par.* 10. *section.* 17. *n.* 46. *de feud.* Castre.
cons. 30. *n.* 9. *vol.* 5. Et ex ea causa leges de scri-
nio Principis loquentes iis accommodantur.
Secundum quoq; requisitum adest: vix enim
Principem imperii aliquem esse puto, qui iu-
ra regaliorum non habeat: annexum enim il-
lud est ex consuetudine dignitati Ducatus. Et
sumi potest argum. à minore ad maius ex eo:
quod etiam multi Comites Imperii idem
habeant. Tertium quoque requisitum his
conuenire certum est: leges enim condere
possunt. Riminald. *cons.* 213. *num.* 9. *vol.* 2. Hinc
ordinationes & statuta omnium fere Princi-
pum excusa extant. Licet autem huic contra-
riari videantur tradita à quibusdā, Duces non
habere hanc potestatem, nisi specialiter ab
Imperatore concessam. Schrader. *d. l. part.* 4. *c.*
1. *n.* 41. tamen huic responderi potest, etiamsi
id verum esset, tamen in Principibus Germa-
nię ex generali regaliorum concessione non
obtinere. Marchiones † quoque & Landgra- 16
uios, [qui olim ex genere Comitum fuerant,
sed † nūc hisce superiores. Petr. Heygius *quæst.* f
1. *n.* 54. vnde omnes sub nomine Principum in
Romano Imperio comprehendi dicuntur,
exceptis Comitibus, Baronibus, & Ciuitati-
bus Imperialibus, Ott. Meland. in idæa stud.
polit. *fol.* 65. *versic. omnes.* adde Scipionem Gen-
til. *de iurisd. cap.* 23. *de Ducibus, Marchionib. Epi-*
scop. &c. lib. 3.] præsertim Imperii, quia habent
iura imperialia, & per omnia Principib. æqui-
parantur. Veget. *cons.* 1. *num.* 99. Archiui ius si-
bi iure adscribere posse extra dubitationem
est. Verum de aliarum ditionum Marchioni-
bus, quales plurimi in Lombardia ac tota Ita-
lia inueniuntur, valde dubito, nec mei nunc
est instituti id disputare, cum præcipue hoc
loco de transumptione instrumentorum ex
Archiuis

Archiuis Imperii agere statuerim. Qui tamen
rationes in hac controuersia vtrinque mili-
tantes cognoscere, & rem componere desi-
derant, legant ea, quæ tradit Lancelot. Con-
rad. *in templo omn. iudic. lib.* 1. *c.* 4. Et quæ de Prin-
cipibus dicta sunt, ea etiam extenduntur ad
Gefürstete Aebte: id est, Abbates principali
seu ducali dignitate ornatos: quia æquipatan-
tur, quoad regalia, Principibus, & ideo adiici-
tur verbum Gefürstete. Ad Comites autem
[quos nos Grauen appellamus vel à canitie
g graw; vel à fossa † quod Graffen significat,
quasi limitibus præpositi, quod videtur pla-
cere Petr. Heyg *d. l. nu.* 40. *&* 45. & de eorum
origine disputat, à quo nec dissentit Leopol.
Dick. *in œcom. in ti. de actione in rem. præiudiciali,
in fine,* vbi inquit: Cæterum mea opinio est
non posse certam inueniri Comitum origi-
nem, nisi credas eam dignitatem pro mori-
bus Germanorum ipsis vetustissimam fuisse.
Constat enim ex Tacito, qui scribit, *in libello
de Germanorum moribus* receptum, vt cuilibet
Principi seu Duci exercitus duodecim Co-
mites assignarentur: sic ideo dictos, quod eos
comitarentur, & à latere Ducum nō discede-
rent. Origo itaque Comitum Germanis ac-
cepta est, & non Italis. Oportet autem hu-
iusmodi viros virtutum morumque præstan-
tia graues esse, atq; ita olim dicti sunt: & ab
hac appellatione remansit apud Germanos,
Graffe/vt nunc vocātur Comites:] quod atti-
27 net videtur † simpliciter dicendū, quod & i-
psi iura Archiui habeāt. Primo enim esse Co-
mitem est regia dignitas, vt post alios docet
Pacian. *de probat. ca.* 36. *nu.* 1. *par.* 2. [adde Renat.
Choppin. *in l. municipalib. Andagauens. cap.* 48.]
Secundo habent potestatem condendi leges,
& eorum statuta, ius ciuile, non prætorium
vocantur. Bald. *in l. receptitia. de constit. pecun.*
Lancellot. Conrad. *d. loc. cap.* 6. *num.* 6. *libr.* 1.
Tertio, in locis suæ iurisdictionis possunt
creare Notarios. Specul. *in titul. de instrum. e-
h dit. §. restat videre. numer* 22. [Quarto ad † Co-
mitia tanquam Status Imperii vocantur; ita
tamen vt saltem duo nomine omnium com-
pareant. Sic in causa Fiscal contra Mander-
scheyd/vocatum. Sed & ad Comitia omnes
Comites à Manderscheyd nominatim vocari
constat. Et præfectus Cancellariæ affirmat
se ad hæc comitia Iacobum Comitem vocas-
se. Neque vero omnibus ius est suffragii in
Imperii Comitiis, sed totus ille ordo duorum
habet suffragia, vnum die Schwäbische, alte-
rum die Witterowische Graffschafften; neque
vero sequitur: ideo aliorum circulorum Co-
mites non esse Imperii Comites, sed pluri-
mi sunt in ipso Rhenano circulo Wedera-
wenses Comites Imperii, vt de aliis taceam.
Neque necesse est vt in Recessibus Imperii
omnes Comites subscribant, itaque olim si
duo Comites saltem nomine Sueuicorum,
& Wederavvensium subscribebant, suffici-
ebat: vt patet ex Recessibus Coloniensi an-
no 1512. & Wormatiensi anno 1521.] Hæc
licet † ita se habeant, tamen distinguendos
aliquos casus censeo. Aut enim sunt Comi- 28
tes Imperii, & ratione regaliorum, & quod
vna Statum Imperii repræsentant, idem in
iis, quod in Ducibus & Marchionibus statu-
endum erit: in omnibus enim qualitatibus
hoc loco requisitis conueniunt. Aut sunt
† Comites non in matriculā Imperii relati, &
sine regalibus Imperii inuestiti: quales in a- 29
liquibus partibus Germaniæ [Hardeck sub
Austriacis, (vt articulatū in causa Fiscalis cō-
tra Reussen von Plawen/) Graffen von Hon-
stein/ sub Electore Brandeburgensi, Riffer-
scheyd sub Coloniensi Archiepiscop. Orten-
burg sub Bauaro: licet & horū aliqui, quoad
quid, mediate Imperio subsint:] (qui Land-
sassen vocantur) & in Italia ac Lombardia ma-
gno numero reperiuntur, & hos, quia rega-
lia non integra habent, & aliis etiam princi-
pibus sunt subiecti, ius Archiui, nisi speciali-
ter à superiore concessum, non habere sta-
tuo: nam in his deficiunt requisita. Primo e-
nim non condunt leges per se, sed statutis
suorum Dominorum viuunt, nec creant No-
tarios, qui non Imperium immediate, sed aliū
principē superiorem recognoscūt. Sed † quid 30
si Comes sub duce Imperii aliqua habeat bo-
na, quorum ratione esset subditus, in reliquis
autem Imperiū immediate recognoscat, quid
iuris circa hanc materiam quæritur? Et licet
maximæ bonorum partis qualitas attenden-
da, & per consequens ius Archiui denegan-

31 dum videatur. † Ego tamen dignitatem per-
sonæ per hanc subiectionẽ non obscurari, &
per cõsequens ius Archiui talem Comitem,
modo alia adhuc bona possideat, habere in-
trepide concludendũ censeo. Prævalet enim
magis dignum: dignior autem est persona re-
bus, & hinc fit denominatio. Et in specie tra-
ditur, subditum alteri certis pactis & condi-
tionib. in reliquis præsumi liberum, vt supra
de interrogatoriis traditum est. Archiuũ au-
tem esse quid personale indubitatum esse ar-
32 bitror. Sed qd de † Baronibus? [Barbaro voca-
bulo sic nominato, Pithæ. *aduers. lib. 1. c.* 8. Frec.
de feud. lib. 1. tit. de orig. Baron. de quib. tamẽ cõsu-
le Chopp. *de domanio li. 3. ti. 26. n. 8.* & latissime
de legib. Andagauẽs. munici. c. 47. Vincen. Franch.
decis. 526. Prosp. Carauit. *ad rit. magnæ curiæ. rit.*
46. n. 25.] videbatur dicendũ idem ius, quod in
Comitib. statuendũ: comparantur enim iis.
Zas. *de feud. par. 5. nu.* 25. 27. Frederic. Schenck. *c.*
1. quis dicatur dux. Schrader. *de feud. d. part.* 10. *se-*
ction. 1. n. 23. Imo secundum aliquos præferun-
tur, vt ex late per Pacian. *c. 37. n. 7. & seqq.* de-
ductis videre licet: [quorum tamen sententiã
nõ admittit Petr. Heyg *d. quæst. 2. n.* 53. discrimẽ
in Imperio esse notissimum aiens, eosdemq;
inferiorem à Comitibus ordinem tenere mi-
i nime dubium, † vnde nec crimen læsæ Maie-
statis contra ipsos committitur. Franc. Viuius
decis. 278] Secundo, quia Barones regalẽ di-
gnitatẽ habent. Bald. *in c. innotuit n. 18. extr. de*
Elect. Freder. Schenk. *d. c. 1. quis dicat. dux.* Hen-
ning. Gœden. *cons. 1. de auri & argent. fod. nu. 6. &*
7. Gozadin. *cons. 8. n.* 45. Et ideo quod iuris in
Regib. idem hic etiã dicendum: & cõsequen-
33 ter etiam habere ius † Archiui firmiter con-
34 cludi posse videtur. Verum, † vt & hæc res re-
cte definiatur, præmittendum est: multa esse
genera Baronum: alii enim sunt semper libe-
35 ri, † vt qui ab Imperio etiam habent officia
Imperialia: vt sunt Truckseßii Limpurgici. A-
lii liberi Barones, & vocantur Freyherren: A-
lii simpliciter Barones, & vocantur Herren.
Quod ad Semper liberos attinet, eos & pro-
pter dignitatem, & ob regalia, quæ ab Impe-
rio habent Comitibus, quoad nostra requisita
æquiparari certũ est, & ideo iis recte ius Archi-
36 ui ascribitur. Inter † alios Barones distinguẽ-
dum: aut enim immediate subsunt Imperio,
& hoc casu est subdistinguendum: quod vel
sunt inuestiti cum regalibus, & puto eos ha-
bere ius Archiui: Aut † sine regalibus, & ab- 37
solute dicuntur Barones, vt egregie tradit Pa-
cian. *de probat. ca. 37 n. 1. lib. 2. & n. 6.* dicit appel-
latione Baronũ eos cõtineri, qui feuda regalia
non habent, hos nõ habere ius Archiui certũ
est, cum eo deficiente nullũ ex aliis requisitis
concurrat. Sola enim qualitas, quod scilicet
quis immediate Imperio est subiectus, non
facit ius Archiui, vt infra demonstrabitur.
Aut † sunt mediate Imperio subiecti, [vt Wal- 38
denfels sub Electore Saxon. vt in causa Sach-
sen & Waldenfels contra Kays. Fiscal / Reus-
sen von Plawen sub Sachsen Coburg / Bran-
denstein / Saxonibus Coburg vnd Weimar /
qui & ordinationibus Domini vtuntur, vt in
causa Sachsen & Reussen à Plawen contra
Fiscaln *art.* 15. notatum.] & eos plane ex defe-
ctu requisitorum ab hoc iure remoueri puto:
viuunt enim hi præceptis & statutis superi-
orum. Nec † hisce aduersatur, quod de æ- 39
quiparatione Comitum & Baronum dictum
est. Nam illa comparatio in Imperio non
obtinet, & manifeste differentiam esse inter
Comites & Barones ex eo perspicitur, quod
Comites duo nomine omnium in Comitiis
Imperii habeant suffragia & sessionem. Et in
specie hic responderi potest hisce in casibus
comparari, si habeant iura Imperii. Cassan. *in*
Catalog. glor. mund. part. 5. consider. 55. alias non.
Curt. *de feud. 2. part. principal. n. 3. & 4.* Vnde tra-
ditum Barones habentes regalia, vt Comi-
tes dici Illustres. Marian. Frecc. *in tractat. an*
subinfeud. lib. 1. in princip. num. 14. Ad secundum
respondetur contrarium, sc. Baronatum non
habere annexa Regalia, supra esse demon-
stratum. Ad reliqua, † quæ obiici possunt de 40
potestate Baronũ, respondetur, illa in genere
de Baronibus loqui, & sic pro regali dignita-
te accipi: secus esse in specie sic dictis. Ciui-
tates etiam † Imperiales (quæ solæ anti- 41
quam libertatem obtinent teste Alciato *in l.*
censere. 112. nu. 7. ff. de verb. signific.) [quæ tamen
in aliqua sunt differentia, † nã Freye Reichs- k
stätt werden genant / die nichts vom Adeler in
insigniis haben: hoc est: liberas Ciuitates Im-
perii

perii dici, quæ nihil ex Aquila in insigniis habent; olim sub iugo Episcoporum, vel aliorum fuerũt, & postmodum liberæ factæ: simpliciter aber Reichsstätt/ die einen gantzen Adler/ oder etwas daruon führen/ vt Aach/ Nürnberg/ Franckfurt/ hoc est: Ciuitates autem Imperiales quæ vel integram Aquilam vel partem Aquilæ habent: vt Aquisgranũ, Norimberga, Francofurtum. Hinc in genere dici debet, die Erbare Freye vnd Reichsstätt *decis. Cameræ in verbo ciuitas* & cum hæc *in verb.* freye Ründ/ ꝛc. dixisset, addit: Da aber ein Vnderscheid darunder zubegrundẽ vnd zu suchen/ ist allzeit darfür gehalten worden / daß eine Reichsstatt mehr gefreyet ist/ denn die andere/ vnd nemlich in Teutschen Landen / des freyen Abzugs an Gütern / oder aber der Pensionen halben/ daß darinnen kein Leibeigen/ oder sonst Dienstbare verpflichte Mann oder Erben sein sollẽ/ die sich (da sie etwã nach jrer gelegẽheit an andere Ort oder Herrschafft verrucken woltẽ) mit der ersten Obrigkeit abtragen oder abledigen müssen/ vnnd werden dermassen etliche Stätt/ als Vlm/ Hailbrunn/ Schwäbischen Hall/ Eßlingen/ vñ dergleichen befunden/ mit denẽ man sich mit Abzug schwärlich abkauffen muß / aber hinwiderumb ist solches in andern Stättẽ nit im brauch/ als/ Aach/ Straßburg/ Speyer/ Wormbs/ darumb sich auch dieselbe gemeinlich Frey vnd Reichsstätt nennen: h.e. Si tamen differentia subesse cẽseatur, semper pro eo habitum est, vnam Ciuitatem Imper. plus altera liberam, & nempe in Germania liberæ à tributis vel iure migrationis, vel pensionis causa, ꝙ in illis nõ serui vel alias ad seruitia astricti viri vel eorũ hæredes esse debeant, qui (si vellent ꝓ sua oportunitate alia loca & dominia adire) prius se à priori magistratu vel domino liberare debeãt, & ita q̃dam ciuitates. vt Vlm, Hailbrun, Halla Sueuorum, Eslinga, & aliæ similes reperiuntur, cum quibus ante discessum difficulter conuenire statutũ est; sed è contra illud in aliis ciuitatib. in vsu non est, vt Aquisgrani, Argentinæ, Spiræ, Wormatiæ, quare etiã se liberas & Imperiales ciuitates nominant. Ac subiicit, audiui & aliam rationẽ, ꝙ plurimæ ciuitates Imperii teneantur Imperatori quotannis ad certam pecuniarum summã, quasi pro tributo, vel alio subsidio, aut alias saltem in similem recognitionem, si non quotannis, tamen certis modis & conditionibus, puta, quotiescunq; Imperator aliquam ciuitatem transit, vel ingreditur: cuius ratione & intuitu nõ sunt liberæ, sed mere & proprie Imperiales. Aber die wahr/ rechte/ vnd gründliche Vrsachẽ vnd vnderscheyd solcher Namen bedünckt mich die seyn/ daß diese proprie, vnd præcellenter Freystätt (neben dẽ Titul der Reichsstätt) seyn vnd genannt werdẽ sollen vnd mögen/ welche sonderliche vortreffliche Freyheiten von Kays. Mayest. von alters erlangt vnd herbracht/ oder dessen gegründte Vrsachen haben / daß sie von den gemeinen Reichs Anlagẽ/ in viel fällen eximirt vnd außgezogen seind/ daß sie solche nit wie andere gemeine Reichsstätt oder Stände tragen/ vnnd leyden müssen/ Als deñ seind etliche der Stätt vnd auch anderer/ die in finib. & limitibus Imperii ligen / vnd darumb sonst ausserhalb deß Reichs zufällige beschwerten / von anstossenden Herrschafften/ oder Kays. Mayest. Erblanden / habẽ vnd gewarten müssen/ wie man dañ von Bisantz anzeiget/ daß dieselbe vnd andere mehr von vielẽ Sachen in gemeinen beschwerten deß Reichs vnd anlagen gefreyet seyn/ vnd nicht wie andere Reichsstätt/ gehalten werden/ wiewol sie auch zum Reich gehören: h.e. Veræ autem rectę, & expressæ causæ & differentiæ huiusmodi nominum mihi esse videntur, ꝙ hæ proprie & per excellentiã liberæ ciuitates (adiũcto titulo Imperialium ciuitatũ) sint & nominari soleant, q̃ singularia & insignia priuilegia à Cæs. Majest. antiquitus impetrata & & concessa, aut eius probatas causas habeant, ꝙ à communib. Imperii collectis & tributis in multis exemptę & liberatæ sint, quod nõ vt aliæ ciuitates Imperii vel status eadem pati & sufferre debeant, vt sunt aliquæ dictarũ ciuitatũ, & aliarum q̃ in finib. & limitib. Imperii sitæ, & ideo exceptis Imperii, improuisis oneribus, à proximis regionib. & dominiis, aut etiam Cæs. Majest. hæreditariis ditionib. alia habere & exspectare nõ cogãtur, vt de ciuitate Bisantina dicitur, eã & alias plures, in multis à communib. Imperii difficultatibus, immunes esse, & nõ vt aliæ ciuitates Imperiales

tractari, quamuis ad Imperium pertineant.
Quæ tamen postrema ratio, mihi non satisfacit, non enim illæ, quæ sub corpore ciuitatum, non ita ac aliæ comprehenduntur, digniori nomine appellandæ. Iudico ergo esse
tales, quæ præ cæteris priuilegiis immunita-
1 tum gaudent, & immunes à multis sunt, † vt
patria Aquisgranum, à vectigalibus in toto Imperio; vt & ne ciues alibi, quam coram Scabinis aut senatu conueniantur: ac aliis à Carolo Magno ipsi concessis vtuntur; Ac singularem hanc libertatem, antiqui versus curiæ inscripti indicant:

Carolus insignem reddens hanc condidit vrbem,
Quam libertauit, post Romam constituendo,
Quod sit trans alpes hic semper regia sedes.]

habere Archiua non est dubium. Primo, quia iis competunt regalia & iura Principum: [de quo vide decis. Cameræ, *in verb. ciuitas Imperialis in princip.*] & sunt incorporatæ Imperio nõ minus, quam ipsi Principes, Prælati, ac Comites; nec non Cameræ & Imperatori immediate contribuunt. Quæ argumenta, vt & alia plura, quæ huc faciunt, ac breuitatis gratia prætereo, tam in facto, quam in iure fundata, videri possunt in egregio consilio seu libello intitulato: Summa vnd Inhalt aller vbergebenẽ Acten, vnd darauff gestelten Rahtschlägen / der Erbaren / Frey vnd Reichstätt / Session Stand vnd Stim̃ belangend / a Clarissimis Iurisconsultis Germaniæ, Ludouico Grempio, Argentoratensi, & Hieronymo zum Lamb Francofurtensi Aduocatis conscripto. Secundo, quia habent potestatem legis condendæ: hinc illorum reformationes, & Statuta vbiq; extare videmus. Tertio, eos posse Notarios creare ex eo probatur, quod supra traditum est, & infra demonstrabitur, etiam alteri subiectos hoc ius habere, ac in specie docet Bertach. *in verb. Notarius.* Archi-
42 uum † autem Ciuitatum potest statui duplex.
Vnum generale, quod est commune omnibus Ciuitatibus Imperii, in quo omnia Acta inter Ciuitates, dum conueniunt (quod singulis annis semel in die Bartholomæi ordinarie fieri solet) conscripta deponuntur, quæ licet olim in diuersis locis pro libitu & arbitrio custodirentur, vt ex documentis in d. consi. allegatis & adductis constat: tamen hoc tempore duæ sunt ad hoc deputatæ Ciuitates, in quibus non solum conueniunt singulis annis omnium vel duodecim deputatorum (secundum negotii qualitatem) Legati, sed etiam conscribuntur, in eodem loco acta: & directorium penes illas Ciuitates, vbi conuentus habetur, consistit, illaque acta non solum in suo Archiuo detinent, sed copiam eorundem ad aliam Ciuitatem simile Archiuum habentem mittunt, & sic ex vna Cancellaria ad aliam transferuntur. Et hoc potest dici Archiuum liberarum Ciuitatum: ex quo plurima scripta sæpe ꝓducta esse, notũ est ex actis inter Status Imperii & Ciuitates, cũ, an Ciuitates Statũ repræsentarent, in con-
trouersiam vocatũ esset. Alterũ † Archiuum 43
est speciale, quod quæque Ciuitas Imperii habet solum pro se, ac non minorem quam aliorum Principum Imperii vim probandi obtinet. Et sic sæpissime scripta ex eorum Archiuis producta vim maximam habuisse
infinitis posset demonstrari exemplis. Sed † 44
an Ciuitates recognoscentes superiorẽ, [Cõcordãt notata Wolff. Gruning. *de pignorib. pos*
sit. 40. hisce verbis: Pleriq; aiunt, † Ciuitates m
quasq; merum & mixtum Imperium ac iura regalia ex priuilegio seu Principis pmissu habentes, morib. ius fisci vsurpare, Vvesenb. *in parat. in quib. caus. pig. n.* 5. Neguz. *par. 2. memb. 4. n.* 114. Et Scipio Gentilis, *d. li. 3. de iurisdict. c.* 22.
inquit: Illa sententia † Doctorũ in primis no- n
tanda est de Ciuitatib. Italiæ siue Rebuspublicis, quales olim plurimę fuerunt, nũc paucissimæ sunt: eas tantum posse in suo populo ac territorio, quantum Imperator in suo Imperio: neque aliter de tali Ciuitate, quam de ipso Principe & Cæsare iudicandum esse. author eius sententiæ Bart. *in l. infamem. ff. de public. iudic.* Et alii, quos refert eruditissimus Andreas Gail. *lib. 2. obseruat.* 57. vbi idem de liberis Germaniæ Ciuitatibus videtur affirmare. Et sane cum aliis maximis, & amplissimis priuilegiis ab Imperatoribus sint donatæ, tum hoc de quo loquimur, iure gladii: quod per vexillum vel chirothecam aliamve similem inuestituram conferri consueuit: vt mihi quidẽ iure videantur cum Rebuspub.

Ita-

Italicis comparari. Quod & grauiſſimus prudentiſſimusque Hiſtoricus Franciſcus Guicciardin. indicat *lib. 7. hiſtor.* 2. vbi ſic libertas Germaniæ Ciuitates deſcribit; Recognoſcere eas quidem certis & definitis quibuſdam penſionibus authoritatem Imperii : cæterum ipſas ſuis fere moribus ac Magiſtratibus gubernari : neque tam ſtudere territorio amplificando, quam libertati ſuæ conſeruandæ. Et in eandem ſententiam poſt Gailium notauit Otto Melander. *dict. l. fol. 67. verſic. hæ ciuitates.*] Archiua quoque habeant, quæritur?

45 Et † ſimpliciter affirmatiue reſpondendum videbatur. In genere enim dicitur Ciuitates habere ius condendi leges. Zaſ. *in l. de quibus. num. 16. ff. de leg.* [*& l. omnes populi. num. 6. de iuſtitia & iure.* ac notatum in cauſa Oppenheim/ contra Franckfurt.] Et ne videatur loqui de liberis Imperii Ciuitatibus, addendus eſt ei Crotus, qui tradit vnamquamque Ciuitatem poſſe condere ſtatuta. *conſil. 64. num. 26.* [adde Daſſel. *ad conſuetud. Luneburgenſ. in princ. verb. ciuitas, & vniuerſitas.*] Deinde aliud etiam requiſitum; poteſtas ſcilicet creandi Notarios, in iis videtur locum habere : Plurimi enim in illa ſunt opinione, à Magiſtratu etiam recognoſcente ſuperiorem poſſe creari Notarios. *Hoſtienſ. in cap. cum Petrus. de fide inſtrument.* Boerius *deciſ. 50. num. 16.* Oldrad. *conſil. 65. num. 1.*

46 His † tamen non conſideratis, contrarium eſt verius : primo enim nulla habent Regalia ab Imperio, quod tanquam præcipuum fundamentum huius rei ſupra poſuimus : ſecundo abſolute per ſe non poſſunt facere ſtatuta, ſed ſuorum Principum ſtatutis parent, eaque publice affiguntur, prout experientia docet: ac conſequenter recte negatur illos habere ius Archiui, & ſi habeant Archiua, illa eſſe potius priuata ſcrinia, non Archiua. Claudius Cant. *conſil. 21. num. vlt.* Sed

47 quid † de Ciuitatibus certis pactis ſubiectis: quarum plurimæ in Germania reperiuntur, quæ licet Principibus ſubeſſe videantur, maxima tamen ab Imperatoribus conceſſa habẽt Regalia, adeo vt an ſubiectæ, an vero liberæ, ſæpe dubitari contingat. In iis ego tenorẽ pactorum, ac conditionem quibus Principi ſubiectæ, vt & ipſa Priuilegia inſpicienda iudico. Aut enim plane, etiã quoad Regalia ſunt ſubiectæ, & Domini eorum habent ius affigendi Mandata, & ſic ipſis ſtatuta præſcribendi. [& non vocantur ad Comitia; † nec in matricula Imperii ſunt: inſignia Principis in portis habent, vocãtq; Dominum Erbherrn; & ille eos Liebe Getrewen; ac iuramentũ Erbhuldigung præſtant; de quibus omnibus actum in cauſa Erfurt/ contra Maintz/ cuius votum, quia excuſum, videre licet omnibus, & infra de Interrogatoriis Regaliorum omnia latius explicabuntur.] Aut de illis non fit mentio. Priori caſu, cum omnia requiſita deficiant, concludo eas ius Archiui non habere. Secundo, non obſtantibus hiſce pactis, libertatem earum in aliquo tantum reſtringentibus, ius Archiui illis reſeruandum cenſerem. Ciuitas enim alicui certis pactis ſubiecta, in cæteris libera cenſetur: eadem enim hic quæ ſupra de Comitibus dicta ſunt, obtinent. De † Nobilibus au- 48
tem immediate Imperio ſubiectis, an ius Archiui habeant, in vtramque partem diſputari poteſt. Ac † pro affirmatiua ſententia hæc ad- 49
duci poſſunt : primo, [quod Nobiles Germaniæ magnis Priuilegiis gaudeant, & aliis præferantur, Heyg. *quæſt. 2. num. 63. & ſeqq.* & egregie poſt alios Dick. *d. l.*] qualitatẽ immediatæ ſubiectionis magna ipſis Regalia tribuere: deinde, habere multas partes iurium, Regaliorum, conſtitutionum Imperii, iura auſtregarum. *Ordinat. part. 2. tit. 3.* iura venandi, quæ, vt ſupra dictum, inter Regalia relata ſunt, ius carceris : quod eſt ſpecies meri Imperii, vt *lib. 3. part. 1.* ſupra oſtenſum. Tertio, habent facultatem leges & ſtatuta condendi, quemadmodum inter ſe ſtatuta de ſuccedendo faciunt: quæ & valent. Fichard. *conſil. 2. nu. 1.* late *conſil. 3. num. 6. & 39. num. 4.* Mynſing. *reſponſ. 10. ſn. 39.* Weſenb. *conſil. 1. n. 66.* Ac ita ex his apparet, requiſita magna ex parte, eſſe penes ipſos, & per conſequens ex enumeratione maximarum partium ius Archiui habere. In † contra- 50
rium tamen multa vehementiſſime pugnant: primo qualitatem immediatam non tribuere ius Regaliorum in genere, ſed eſſe tantum ſpeciem, cui etiam quædam Regaliorum naturam aliquo modo redolentia annexa. Hinc hi Nobiles plerunque vicinorum Princi-

bandis] præſentatione Aſſeſſorum, executionibus contra contumaces à Statibus faciendis deliberant. Hi plerunque in aliqua Imperii, aut magna alteri ſubiecta Ciuitate, vbi cõueniunt, habent Archiua, quibus duo Principes, vel Duces conuentus indicentes, vulgo außſchreibende Fürſten / quorum alter plerunque Eccleſiaſticus, alter ſecularis eſt, præ-
55 ficiuntur. Quæritur † autem, an horum Archiua pro validis haberi debeant? Et affirmatiue hanc quæſtionem decidendam, nemo ſanus negabit. Nulli enim in hiſce circulis admittuntur, præter ſtatus Imperii, & quos ſupra ſingulos per ſe ius Archiui habere diximus. Si ergo ſinguli ſua habent Archiua, quãto magis illos omnes & vniuerſos coniunctim hoc habere ſtatuendum eſt, cum & alias coniuncta ſint fortiora. [Sic & Rex Hiſpaniarum cum prouinciis † Burgundiæ proprium
q habet Archiuum, vt videre licet in læto introitu Caroli QVINTI, *d. l.* vbi eius cuſtodia bono viro committitur.]

56 Poſterioris † generis ſunt Ciuitates certo fœdere iunctæ; vulgo Hanſaticæ dictæ, ſeu Hanſeſtädt / id nomen inde (vt opinor) habentes, quod maxima earum pars mari adiaceat, ideo See vnd Anſeeſtädt vocatæ ſunt, eique voci litera H, ſucceſſu temporis euphoniæ gratia, adiecta eſt. Quæ Lubecæ (quæ & ex earum numero eſt) quotannis conueniunt,
57 ibidemq; Archiuũ ſuũ habent. Sed an † illud proprie Archiui nomen mereatur, recte quis
58 dubitet? Et videbatur † quod non: nullum enim requiſitorum ſupra pro fundamẽto poſitorum in his videtur concurrere, vel iis accommodari poſſe: non enim habent iura Imperii, carent Regalibus, non creant coniunctim Notarios, & ſi forte leges condunt, ſunt potius pacta & conuentiones quam leges aut ſtatuta. [quamuis eorum ius ſæpe in Camera allegetur & in conſideratione habeatur, vt factum in cauſa Cunradt Juen / contra fratres von Vſidame / Anno 1569.] Secundo non conuenit hiſce definitio Archiui: non enim ſunt Magiſtratus ab Imperio vel Imperatore introductus, ſed tantum ſimplex fœdus, in quibus cura priuatorum potius, quam Imperii commoda quæruntur: & ideo conuenticula vocitari poſſunt. Conſtat autem collegia priuata, vt ſupra diximus, non habere ius Archiui. Et hæc vehementer pro negatiua ſtringunt: Affirma-
tiua † tamen rationibus etiam videtur defen- 59
di poſſe: primo propter præeminentiam, quam collegium illud Ciuitatum ex eo aſſequitur, quod Ciuitates Imperiales iis ſunt cõiunctæ, quas ſingulas per ſe iura Archiuorum habere ſupra oſtenſum eſt. Cum ergo dignior qualitas ſemper conſideretur, ex coniunctione Ciuitatum Imperialium hoc ius habere cenſentur. Secundo, illud maxime mouet: quod hoc Archiuum à duabus Imperii Ciuitatibus, Colonia ſcilicet & Lubeca dependeat, quæ huic ſunt præfectæ, & ideo ex earum dignitate merito omnia cæterarum Ciuitatum Anſeſaticarum iura regulari debent. Et hæc de perſonis Archiuum habentibus dixiſſe ſufficiat.

CAPVT V.

An vis Archiui extra territorium ſeſe extendat.

SVMMARIA.

1 *An documenta literaria faciant fidem extra territorium Archiui, de quo producta ſunt.*
2 *Diuerſa hac in re Doctorum opiniones.*
3 *Poteſt aliquid in vno territorio valere, in altero non.*
4 *Quæuis regio habet ſua ſingularia ſtatuta, quoad Archiuum.*
5 *Actus qui à Principe fiunt, ſaltem eos obligant, in quos Imperium habet.*
6 *Inſtrumentum Notarii non extenditur vltra fines domini, qui creauit Notarium.*
7 *Statutum, vt inſtrumento plena fides adhibeatur, non obtinet contra forenſem.*
8 *De ſtatutis Mercatorum.*
9 *Authores partis negatiuæ.*
10 *Affirmatiua opinio in propoſita quæſtione de iure videtur verior.*
11 *Vnde deſcendat, quod Archiuum probet.*
12 *Teſtes & inſtrumenta æquiparantur.*
13 *In diuerſitate opinionum eligenda eſt potius illa, quæ probationes ſuſtinentur.*
14 *Conſuetudo loci ligat extraneos ibidem ſubſiſtentes.*
15 *Lex generaliter loquens, generaliter eſt intelligenda.*
16 *Circa hanc tamen materiam varie à Doctoribus diſtinguitur.*

quoniam. cur non idem in instrumẽtis dici debeat (maxime requisitis omnibus concurrentibus) rationem diuersitatis video nullam: & id vel eo magis hic locum obtinere certum est, quod hæc scriptura, tanquam monumentum publicum, sit potentior, quam probatio, quæ fit Testibus. *l. census. ff. de probat.* Ter-
13 tio, † & iuuatur illa ratione, quod in diuersitate opinionum illa sit sequenda, qua probationes sustinẽtur. At si dicamus extra territorium non probare, quo quęso illi confugient, qui necessario ab extraneis iudiciis scripturas ab illorum antecessoribus depositas, vel alias ibi existẽtes cum effectu nequeũt produ-
14 cere. Quarto, † & ad hoc adduci potest, quod consuetudo existens in aliquo loco liget extraneos, ibidem in iudicio vel contractu subsistentes [vel testantes, vt post alios multos notat Horatius Carpan. *ad statuta Mediolan. cap. 319 num.* 7.] Si ergo consuetudo illa attenditur à Iudice, vt sane fit. Petuntur enim sæpissime literæ mutui compassus ad edendum talia statuta. Quare non & idem, vbi diuersitatis ratio dari nequit, procederet. Quin-
15 to, † vbi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus, *vulgata l. de pretio. ff. de public. in rem. act.* maxime cũ alias in illis omnibus, quæ circa probationem versantur, minutissima quæq; consideret. arg. *l. 3. §. lege Iul. ff. de test.* vbi exemplum, quam solliciti in omnibus casibus constituendis & bene ac accurate distinguendis ICti fuerint, proponitur: quod si autem hoc voluissent, nunquam omisisse præsumendum est. Authoritas ergo, quæ à lege data est extraneo, vtenti moribus Romanorum, vbique viget. Quemadmodum ergo ius commune vbique ligat, ita etiam illa, quæ pro validis ab eo habẽtur, & pronunciãtur, vbiq; firmiter subsistunt. Sic donationis insinuatio facta in vno pago, de rebus vbiq; sitis valet. *l. in hac sacratissima. C. de donat.* Sic apocha publica ab alio inducta non potest refricari, ac eius fides minui. *l. securitas. 2. C. de apoch. publ.* Et acta Pręsidis prouinciæ sequitur absq; tergiuersatione Romæ Præfectus annonæ *l. neminem. C. de can. frumen. lib. 11.* Ac hæc ita vtrinq; validissimis hisce fun-
16 damentis disputantur. In quo † quidem conflictu variæ à Dd. adferũtur distinctiones. Alii qui distinguunt † circa scriptum, quod produ- 17
citur ex Archiuo, & si illud sit perfectũ, vtpote instrumentum publicum, posse extendi extra territorium: si vero non priuatum, vel exemplum ibidem positum, non posse arbitrantur: rationem reddunt, quod extra illorum locum sit exemplum, & scriptura imperfecta, quæ non probat, & sic conciliare has opiniones tentat Mascar. *d. l. n.* 8. Quę tamen an eo modo procedat, & ad hanc pugnã recte componendam apta sit, valde dubito. Nulla enim potest ratio diuersitatis dari. Instrumentum namq; publicum, quod reperitur in Archiuo, aut de sua natura probat (vt pote instrumentum publicum, & originale) & nõ opus est disputare, an extra territorium Archiui ratione probet: sed illud saltem quæritur, an vis maior addatur? & sane siue tunc de publico, siue de priuato & minus solenni (vt exemplo) loquamur, idem obtinet; si modo vis illa Archiui consideretur, quæ iure communi statuta est, hoc est, vt instrumenta in Archiuis reperta maiorem authoritatem reliquis habeant.

Alii sic distinguunt, † quod instrumentum 18
illud probet extra territorium contra subditum: [post Bald. Felin. Alex. & Corneum asserit Ioan. Viuien. *ad lætum introitum Caroli V. art. 2. ve b.* Copey Authentick.] de quo similiter non immerito dubitatur. Vnde enim quæso, hæc vis extra territorium extendi dicitur, nisi ex eo quod de iure communi Archiuum illud vere sit Archiuum, si requisita habeat. Si ergo sic est, & subditus eo pro se vti velit, contra se etiam admittere cogitur. Ex quibus infertur, si contra subditum producitur (saltem in eo) etiam contra illum, qui probare vult, per indirectum extendi: cum quasi in id consensum videatur à Partibus. Nonnulli † hac di- 19
stinctione vtuntur: quod ratione contractus si quis conuenitur, extra territorium probẽt, Gabr. Rom. *d. loc.* Ratio, quia contraxisse videtur in illo loco: Quod tamen negari potest: Contractus enim ille generalis solus non facit, vt ego valida esse, quæ inualida sunt, pronuntiem, sed id ex natura negotii prouenit: actus enim agentiũ vltra intẽtionem non operãtur. Non ergo ex eo vis Archiui extra territoriũ trahitur, quod contractum, sed quod vis

Archiui à iure communi dependeat. Si enim iure esset statutum, nullam scripturam valere productam ex Archiuo non subdito illi loco, a quo petitur: an solus contractus hoc immutaret, valde ambigo: ex quibus constat, distinctiones has ad conciliandas diuersas supra po-
20 sitas sententias parum facere: si tamen † distinctione hac in parte vtendum, rectius illam statui posse arbitror. Quod aut illud Archiuũ sub Imperatore Romano, prout nunc est, situm sit, & hoc casu in omnibus locis Imperii, quia vni Principi obediunt, & iisdem legibus viuunt, sit efficax; prout exempla de donatione, eiusdemque insinuatione, & de actis apud Præsidem prouinciæ factis supra adducta demonstrant, & hoc casu cum non proprie dicatur territorium (est enim illud, ꝙ intra Iurisdictionem supremi situm est. *l. vlt ff. de iurisd. om. iud.* & si quæ sunt his annexa: dicuntur prouinciæ, non territoria noua) probare certum est. Aut est Archiuum extra Imperii fines constitutum, vt Regis Galliæ, Angliæ, Hispaniæ, &c. & hoc casu sic distinguendũ videtur. Quod aut ille Rex est amicus Imperatori, totiq; Imperio, ac cum eo fœdus habet, & quia sinistra nulla in talem cadit suspicio, ex rationibus supradictis scripturam ex ipsius Archiuo productam tanquam inualidam reiicere, non sine maxima ignominia licet. [hancque sententiam post priorem editionem video notasse post Bald. *in Rubr. C. de fid. instrum.* Viuien. *d. l.* vbi dicit probare Archiuum etiam in alio loco confœderato.] Aut est hostis Imperii Romani, iuxta *l. hostes. ff. de capt. & postli.* & scriptis ex huius Archiuis productis propter sinistram suspicionem non adhibetur fides. arg. *l. postliminii. ff. de capt. & postl.*
21 *reuers.* Hacq; opinione † retenta non obstant, quæ in contrarium, documenta scilicet nunquam extra territorium Archiui probare, adducta sunt. Nam ad primum sic respondetur, non agi de re priuata iure constituta extendẽda, sed de re à iure communi, & sic lege ge-
22 nerali introducta. An scilicet † id, quod lex generalis firmum statuit, vbique, an vero in vno tantum territorio & loco firmum esse debeat. Quod ad secũdum attinet, dico à separatis nihil inferri, & male: quod enim ibidem statuitur propter rationẽ malam sit, quia præsumptio est ratione malitiæ, quæ hic in instrumẽtis cessat. Et quod ibi disponitur, id ad vulgi opinionem potius, quam ad veritatem refertur: & pertinebat ad barbaros efferatos, qui cum vitam plærunque in syluis agerent, aliquando capti à populo Romano, in seruitutem redacti, non præsumebantur illos feros mores instar picis ipsi quasi adhærentis deposuisse: agitur quoq; ibidem de seruis, qui quadrupedibus æquiparantur. Nos autem hic de fœderatis & amicis loquimur, in quibus, vt supra monui, omnis sinistra suspicio cessat. Ad tertium similis est responsio, quæ ad primum data. Quartum de illis actibus tractat, qui de nouo vel præter vel contra ius commune inducuntur: tunc enim recte dicitur consuetu-
do † aut statutũ est ius, quod sibi quisq; popu- 23
lus statuit. De Priuilegiis autem à iure communi sine distinctione cõcessis traditur, quod illa vbique valeant, vbi iuris illius vigor obtinet. Quod quinto de Notario dictum, de eo adhuc inter Doctores disputatur, & sub Iudice lis est. Nam tradit Bonifacius Vitell. *in Clement. dudum. §. ad honorem. num. 74. de sepult.* in-
strumenta † per Notarios Franciæ facta, fa- 24
cere fidem extra Regnum, & late de hac controuersia potest videri Mascar. *in d. verb. instrument. per totum.* Et valere tale instrumentum etiam extra territorium, post alios tradit Gail. *lib. 2. obseruat. 17. num. vlt.* rationem adducens: quia sunt actus voluntariæ Iurisdictionis. *l. 1. & 2. ff. de offic. proconsul. l. emancipari. ff. de adopt.* Ne ergo incertum per incertum probetur, merito hoc reiicimus. Et posito non concesso, Notariorum instrumenta non probare extra territorium: diuersitatis tamen ratio hic in promptu est. Nam in Notario id ideo constitutum, quod maiorem authoritatem quã ipsius Dominus exercere, & sibi assumere nequeat. *l. nemo. ff. de reg. iur. cap. Romana. de foro compet.* Mascard. post alios *dicto loco. num. 3.* At hic secus est: Non enim dependet à solo nutu alicuius priuati habere Archiuum, sed lex constituit. Diuersitatis ratio manifesta est, quod Notarii possint creari indocti extra territorium, de quorum scientia verisimiliter non constet Iudici: quod secus est

in

in instrumentorum productione. Quæ ad extremum de statuto, instrumento legitimationis, & Mercatorum constitutionibus adducuntur, diuersa sunt à præsenti nostro proposito. Alia enim disputatio, an statuta, quæ sunt stricti iuris, extendantur: aliud vero est, quod ius commune statuit, hoc est, vt Archiuum numeris suis absolutum probet vbique.

CAPVT VI.

De publicis literariis documentis Magistratuum.

SVMMARIA.

1 *Circa documenta apud Magistratum extantia, quoad intentionem producentium, duo casus distinguendi.*
2 *Libri statutorum, quando probent, tam quoad Magistratum, quam quoad subditos. & num. 3.*
4 *Et quid sit de extraneis.*
5 *Libri censuales vulgo* Zinßbücher *probant contra non soluentes.*
6 *An etiam tertio alicui opponi possint.*
7 *Affirmatiua opinio verior videtur.*
8 Rahtsbücher / *vel Prothocolla Senatus probant contra subditos.*
9 *Eandem naturam habent* Straffbücher / *in quibus inscribuntur mulctæ.*
10 *An illi libri contra tertium merum Imperium probent.*
11 Forstbücher *sunt libri forestorum.*
12 Saal vnd Stewrbücher.
13 *Libri feudales.*
14 *Libri iudiciales, vulgo* Gerichtsbücher. *& num. 15.*
16 *Libri transactionum.*
17 Erbbücher: *item libri Cancellariæ Principum, quales sunt:* Ampt / Cantzley / vnd Receßbücher.
An & quomodo probent.
18 *De literis Archiui Magistratuum, vbi de eorundem Priuilegiis.*
19 *De literis contractuum, & quomodo probent.*
20 *Literæ publicæ Magistratuum pro priuatis scriptæ plenam fidem faciunt.*
21 *Acta inter easdem Partes notorium inducunt: suntque vel voluntaria, vel contentiosæ Iurisdictionis.*
a *De actis quando fidem faciant.*
b *Quæ differentia inter acta & facta.*

His expeditis, nunc de publicis instrumẽtis tanquam principalibus agendum est: Et ne frustra Pars editionẽ aut transumptionẽ eorundem petat, quid probent inuestigandum. Vbi illud † primo monendum, literaria 1
documẽta apud Magistratum extantia distingui in libros, literas & acta. De his ergo omnibus aliquot exempla in gratiam Partium, Iudicis, ac Commissarii adducere, operæpretium erit. Inter libros ergo primo loco pono, Statutorum: hi † quoad Magistratum, si 2
diutina consuetudine ac vsu corroborati sint, probant: idque maxime si habeant potestatem condendi statuta, *l. omnes populi. ff. de iustit. & iure. §. ius autem ciuile. Instit. de iure nat. gent. & ciuili.* Gail. *lib. 1. obser. 106. nu.* 8. Inter † priuatos 3
autem præsertim subditos probare non est dubium. De extraneis † maior est quæstio, de- 4
pendet tamen ex eo quod supra præcedenti capite dictũ est. Et licet hæc quæstio in specie disputetur, ac quidam negatiuam defendant, mihi tamen videtur verior opinio, statutum etiam extendi extra territorium. Secundo ponuntur † libri censuales, vulgo Zinßbücher / 5
hisce vti efficaciter potest Magistratus contra non soluentes. Bertach. *de Gab. memb. 4 part. 4. nu. 3.* Mascard. *de prob. in verb. libri.* Cassan. *consil. 15. & 18. n. 13.* Sed an contra tertium dominum probent, † maior est quæstio? Sunt qui pro- 6
bare arbitrentur: alii contra tertium tantum præsumptionem nõ probationem facere autumant. Et id in specie tradunt Boer. *decis. 105. n. 13.* Rom. *cons. 127.* Prior tamen † opinio vide- 7
tur verior: nam in specie traditur libros census Ecclesię probare dominium Ecclesię. Menoch. *de arbit. lib. 2. c. 3. n. 4. & n. 34. cent. 1.* Crauet. *consil. 156. nu. 4. & seqq. & de antiquit. temp. part. 1. sect. quid in lib. 7. &* 8. Habẽt † etiã Magistratus 8
Rahtsbücher / hoc est, libros senatus, in quibus illa, quæ Senatus agit, comprehenduntur: & contra subditos hos probare nõ est dubiũ. Si autem Senatus producat, similiter probãt, præsertim in antiquis, ex ea ratione, quod in Senatu semper pręsumitur multitudo Testiũ. Castr. Ias. *num 15.* & alii *in l. omnium. C. de testam.* Quod & notum in causa Ketleßbach contra Thiel Scherer / *mense Octobr. Anno* 1577. & hoc tenuit Chil. Konig *in proc. c. 91. §. 4.* Vnd diese Schrifften. Sic in causa omniũ Ciuitatum talia acta Ciuitatũ in vim ꝓbationis producta: vt & in causa Nürnberg cõtra Brandenburg. Priuati si his libris ad probandũ vti constitue-

rint, quod tamen raro fieri solet, certum est, inter eos probationis vim obtinere. Eandem vim obtinent libri Missiuarum alicuius Ciuitatis quos Brieffbücher vocant, continentes literas ad alios missas. Et sic cum ex eiusmodi libris documenta producta essent in causa Nürnberg contra Brandenburg/ propter antiquitatem & dignitatem fidem magnam facere existimatum est. Parem † fere naturam habent libri, in quibus pœnæ, & mulctæ in causis criminalibus inscribuntur, ac vulgo Hader/Bruch/oder Straffbücher/ vocantur. Eos autem probare pro Sena contra illum, qui punitus est, vel eius hæredem, dubio
10 caret. Sed † an contra tertium merum Imperium die Freisch probent, maior est dubitatio? Et puto quod non, maxime si in possessorio fiat, vbi instrumenta non facile ad probationem admittuntur: quod motum in causa Nürnberg contra Brandenburg. Si autem priuatus priuatum ratione criminis aliquando punitum probare vellet, tunc eos ad pro-
11 bandum vires habere, arbitror. Paria † fere in libris forestorum Forstbücher obtinent: [ac tales libri producti in consideratione habiti in causa Baden cõtra Würtenberg/ per tradita Menoch. *de possess. 3. retinendæ. nu. 737.*] ac tra-
12 duci † possunt ad libros, Sal vnd Stewrbücher/ quales producti in causa Schenaw/ contra Hagenaw/ simplicis querelæ. Hisce annu-
13 merantur libri † feudales. Iis enim Dominus vtitur contra extraneum volentem eximere Vasallum. Et sane in antiquis hos libros probare, accedentibus aliis adminiculis existime. Si Dominus autem contra Vasallum iisdem vtatur; plane probant. Molin. *in consuet. Paris. §. 5. nu. 8. & 9. Zas. consil. 15. nu. 1. lib. 2.*
14 Vasallus † eos etiã contra priuatum efficaciter adhibet. Affinitatem cum hisce habent libri iudiciales, vulgo Gerichtsbücher dicti, in quibus actus voluntariæ iurisdictionis, insinuationis donationũ, dationum, tutelarum, vnionis prolium, & generaliter omnia in quibus Iudicis decretum interponitur, inscribu-
15 tur. Et † hi siue à Magistratu, siue à priuato producantur, probant, *cap. scriptura. de fide instr. l. publicati.* & ibi Dd. *C. de testam. l. fin. C. de re iud.* ex ea ratione quod in iudicio semper præsumatur adesse multitudo Testium: quod (vt supra dictum) motũ est in d. causa Peter Kettelsbach contra Thiel Scherer. *mense Octobr. Anno 1577.* [similiter in causa Ingelheim / contra Churfürstliche Pfaltz / vbi verba Referentis hæc fuerunt: Hisce plurimum adminiculari videntur producta documenta actorum, præsertim vero die vidimierte Vrkundt vber das Altgericht Buch/ &c. Et sic in causa Heilbrunn/ contra Imblen / Anno 1595. Eydtbücher & Vrtheilbücher/ producti.] Simile † iudicium 16
est de libris trãsactionum: vt producti in causa Wilhelm Rosen hinderlassener Söhn/ contra Nepotes filiarum gedachtes Wilhelms. Vt & † de libris, quos vulgo Erbbücher vocant, 17
iudicandum, vt factum in causa Johann Mastenick contra Johann Keysern: de quo tamẽ infra de priuatis instrumentis plura. Idem de libris Cancellariæ Principum, quæ solent vocari, Ampt/ Cantzley / vnd Receßbücher: hos enim esse publicos, docet Chil. Konig. *in process. c. 91. §. 4.* Et hæc de libris hac occasione dicta sufficiat, ad similia potest ex hisce fieri iudicium.

Quod † ipsas literas attinet, primo loco 18
collocantur priuilegia, quæ cum à superiore concessa sunt, contra quemuis extraneum probant, cum illud in iis exprimatur, ne quisquam cuiuscunque dignitatis contrauenit; priuatus iis etiam recte vtitur, si in specie eius fiat mentio. Habent † etiam vim probandi li- 19
teræ contractuum, cum aliis extraneis, tam publicis quam priuatis celebratorum, vt sunt transactionum, emptionum, venditionum, quæ aduersus contrahentem probant regulariter non contra tertium. Literæ † quoque 20
publicæ Magistratuum pro priuatis scriptæ, plenam fidem faciunt. Quod ad acta † attinet, 21
(quæ instrumenta publica dicuntur. Crotus. *consil. 151. num. 27.* & inter Partes coram aliquo Magistratu gesta continent) [late Philippus Massin. *in l. 1. C. de edendo. num. 13.*] per manus traditum est, illa plenam fidem adeo facere, vt & notorium inter easdem Partes inducant. text. *in cap. fin. de cohabitat. cler.* Iason *in l. eius qui in prouincia. num. 83. ff. si cert. pet.* ac publica ideo dicũtur, quod authoritate publica, id est, coram Iudice, qui persona est publica, confecri-

conscribuntur: [nam acta apud iudicem in
a publicam† formam ad perpetuam fidem faciendam, ac firmitatem constituendam redigi debent, *l. gesta. & ibi gloss. C. de re iudicata.* Asin. *in proc. ess. §. 14. de actis iudiciariis. cap. 1. n. 1.*] Et sunt duplicia, voluntariæ, vel necessariæ iurisdictionis. [Asin. *d. l. c. 3. nu. 13.* vbi late disputat quid
b interfit inter acta, †& facta, & an ante litis cõtestationem dicantur acta.] De voluntaria iurisdictione dictum est proxime, vbi de libris iudiciorum tractatum est. De actis contentiosæ iurisdictionis potest statui, iis Magistratus ad probandum actus iurisdictionales exercuisse recte vti, & si non sint aliæ probationes in contrarium, probare, alias adminiculum saltem adferre. Magistratus contra ipsos litigantes recte adhibet: psumitur enim hoc casu pro iudice. Priuatus contra priuatum si vtatur, plenam fidem faciunt, quia publica. Quinimo sæpe etiam extranei acta talia petunt ad intentionem eorum probandã; de quo videatur Pacian. *de prob. c. 65. n. 105.* & tractabitur infra hoc libro.

CAPVT VII.

De Instrumentis & Prothocollis Notariorum.

SVMMARIA.

1. *De Notariorum instrumentis, ibidemque huius capitis dispositio.*
2. *De persona & qualitate Notarii.*
3. *Notarius non debet mittere falcem in alienam messem.*
4. *Nec Instrumentum retorsionis conficere.*
5. *Generalis regula.*
6. *Solennia Scripturæ Notarii.*
7. *Scriptura publica Notariorum est vel Prothocollum vel Instrumentum.*
8. *Prothocolli quis vsus.*
9. *Prothocolla rite conscripta plene probant.*
10. *Instrumentum quid.*

a *Subscriptionem omittere summæ negligentiæ est.*
b. *Instrumenta forma Maximiliani destituta, quando per compulsoriales petantur edi.*
c *Prothocollum Notarii quando authenticum.*
d. *Instrumentũ appellationis si non in membrana conscriptum processus denegantur, nec requisitio vigore Austregarum per tale facta valet.*
e *Si pergamenum desit, Notarius de eo mentionem facere debet.*
f *Instrumentum chartaceum valet si nihil opponatur.*

POst publica magistratuũ ac iudicum documenta, recte de Notariorum † Instrumentis tractatur: sunt enim iudices chartularii, latiss. Men. *de præsumpt. lib. 2. præf.* 28. Huius autem rei tractatio, & Parti: vt sciat, an cum fructu eiusmodi Instrumentis vti, & iudici: an editionẽ eorum iniungere, & Commissario; vt quæ in iis transumendis obseruare debeat, assequatur, maximam adfert vtilitatem. Primum autem, quæ in persona Notarii consideranda sunt, exponam: secundo, quæ in rebus: tertio, quæ in solennibus & requisitis: quarto hisce qualitatibus cõcurrentibus diuisio subiicietur. † Quod primum membrum, ipsam 2 videlicet personam Notarii attinet, requiro legitimo modo creatum, quod ex matricula colligitur. Menoch. *d. loco.* Secundo, eum non esse excommunicatum, aut bannitum: In dubio tamen, si illum multa instrumenta confecisse, & diu pro Notario habitum constet (licet alias regulariter non præsumatur) pro legitimo habetur. Menoch. *d. loc.* In † re- 3 bus animaduerti debet, an etiam Notarius falcem in alienam messem (qua re hodie nihil est vsitatius) aliquando miserit: examinando videlicet testes; Similiter † an Instru- 4 mentum retorsionis (quo hodie efficaciter de consuetudine se vti, quidam persuasum habent. Alciat. *respons. 6. lib. 5. quod habetur post tractatum de sing. certam. & respons. 63. lib. 5.*) insinuarit: actus enim ille iuri communi aduersatur: Alia his similia exempla studio breuitatis omitto: qui tamen ea accuratius indagare volunt, legant libellum *de excessibus Notariorum* Anthon. Thessaræ. Generaliter autem hanc regulam teneant, Notario† de ge- 5 stis coram se, non autem à se credendum. Menoch. *præsumpt. 79. lib. 2. num. 17.* Solennia autem scripturæ † Notarii hæc sunt: Inuoca- 6 tio Nominis diuini. Annus Natiuitatis Domini: Indictio Romana: Dies, Mensis & Hora, quib. actus celebratus est: Nomen Imperatoris: Locus: Rerum gestarum series. Nomina Testium rogatorum. Nomen Tabellarii, signum eiusdem, & Rogatio Notarii.

Constit. Maximil. de Notariis. Colon. Anno 1512.
§. vnd nach dem. Massuer. *in addi. ad practic.* Fer-
rar. *de instrum. nu* 8. *verb. exhibens.* Ferrar. Mont.
in praeexercitament. lib. 2. *c.* 5. *de vsu instrum.* Spec.
de instrum. edit. §. *breuiter.* Lanfranc. de Orian. *in*
prax. c. 9. *de instru. product. n.* 11. Menoc. *lib.* 2. *prae-*
sumpt. 80. Masc. *de prob.* 6. *n.* 80. *& seq.* [Ludou.
à Valle, *in theoric. instru. fol.* 1. Bernard. Pandi, *de*
execut. instr. par. 1. *decl.* 3. *n.* 11. & si aliqua omittat,
a ipsius inscitia accusetur: sic cũ subscriptio † o-
missa esset, supremã negligentiã esse dicebant
domini in causa Melchior Strobell contra
Mattheiß Kellern / vnnd Paulus Thommen/
non tamen semper ideo cassantur processus:
nam licet quando instrumentis appellationũ
nomen Imperatoris non est præpositum, nec
constet de creatione Notarii, talia instrumẽ-
ta, ex constitutione Maximiliani, censentur
b vitiosa: tamen quandoque † processus, cita-
tio scilicet & compulsoriales, periculo partis
decernuntur, in causis, scilicet exterorum, nõ
subditorum imperio. Et in instrumentis ex
Lotharingia allatis, vbi non tam stricte ordi-
natio obseruatur; ita factum in causa Achatii
von Treme, Pomeralischen Weyawoda cõtra
Pichtern. 5. Martii anno 74.] Et hæc requisita
adeo necessaria Dd. esse volunt, vt si aliquod
ex iis deficiat, annullandum Instrumentum
arbitrentur: vt in ardua causa immissionis an-
no 73. factum. Scriptura autem illa publica
Notariorum est duplex: Prothocollum scili-
cet & Instrumentũ. Lanfranc. *in prax. cap.* 9. *n.*
7 20. & *seq.* Protocollum, † quod & imbreuia-
tura dicitur. Lanfranc. *d. loc.* & Giornale, Al-
ciat. *li.* 6. *resp.* 56. *n.* 4. est primum exemplar, seu
Originalis scriptura, quæ legitur & publica-
tur tempore, quo actus fit, antequã per No-
tarium extẽdatur in libro suarum rogationũ,
vt post alios describit Mascar. *de proba. in verb.*
8 *Prothocoll. concl.* 1243. *n.* 1. † Et similiter fere Co-
uarru. *practic. quaest. c.* 19. Eoq; vtũtur, vel quan-
do Instrumenta sunt deperdita, vel cũ quædã
dubitatio de originali incidit, de quib. infra
9 latius. Illud † hic in gratiam Partium addendũ,
hæc ꝓthocolla requisitis omnib. supra dictis
concurrentib. (illud enim Dd. omnino exi-
gunt, latissime Mascard. *d. lo. nu.* 26. vbi magna
caterua Dd. ad hoc adducitur. *ac nu.* 27. quan-
do illud non procedat, declarat) plene pro-
bare. Panorm. *in c. cum P.* 13. *n.* 3. *de fid. instrum.*
Felin. *ibid. nu.* 1. imo ipsum Instrumentum su-
perare. Mascard. *d. loc. n.* 2. *post alios latissime per*
integram conclusionem. [quod tamen alii haud
verum puta t si prothocollum nondum à
Notario factum † nec signatum, nec esse tunc c
publicum ante reassumptionem, authoritate
iudicum faciendã, Paris de Put. *de reassumpt.*
instrum. rub. 18. *n.* 13. *& nu.* 14. dicit alias non nisi
semiplene probare, & rubr. 13. *n.* 12. Cõcordat
Bernard. Pandi. *de execut. instrum. declat.* 2. *nu.* 16.
& declarat. 8. *n.* 48. *part.* 1.] Instrumentum † est 10
scriptura ex ipso prothocollo in pergameno
seu membrana scripta. *Constit. Maximil. d. loco.*
Dico, in pergameno seu membrana, quia tũ
maioris authoritatis esse solet. Mynsing. *cent.*
1. *obs.* 80. Spec. *in tit. de instrum. edit.* §. 9. *n.* 21. *per*
c. cum dilecta ext. de confirm. & propter illum de-
fectum sæpe processus in Camera denegati:
[Fraw Gerdrud von † Meidenburg / contra d
Caspar von Schwansbett / 9. Nouemb. anno
88. auff fürbracht Instrumentum appellatio-
nis abgeschlagen / similiter in causa Wedel
cõtra Waldew simpliciter denegati, 4. Maii
ann. 1574. aliquando periculo partis decreti:
similiter cum vigore Austregarum Instru-
mentum requisitionis conficitur Charthа-
ceum non sufficit, ita obseruatum in causa L.
von Friensee contra Hans von Rechberg / 24.
Octobris anno 1572. & traduntur aliqua in-
fra *cap.* 29. *nu.* 21.] nisi forte in loco, vbi instru-
mentum conficitur, pergamenus non repe-
riatur: [de quo tamen Notarius † debet atte- e
stari, vt factum in causa Rollner contra Ost-
frießland, 10. Aprilis anno, 1587. *& decis. Ca-*
mera in verb. instantia. in princip. Et illa proce-
dunt maxime † cum pars nihil opponit, vt f
notatum in causa Haal contra Sebastian
Albrecht 23. Octob. anno 1565.] Et hæc quoad
præsens institutum de Notariorum instru-
mentis & prothocollis dicta sufficiant.

CAPVT VIII.

De instrumentis mixtam causam habentibus, & primũ de repertis in Archiuo, & an hoc casu requisita Doctorũ omnia attendenda disputatur.

SVM-

SVMMARIA.

1 *Instrumenta in Archiuo reperta, quatenus publica.*
2 *De primo requisito, quod huiusmodi instrumentis vim probandi tribuit. Et*
3 *An hoc de consuetudine Germania attendatur.*
4 *Molinai Opinio.*
5 *Dd. communiter tradunt, Archiuum per se parum probare.*
6 *Intellectus authentica ad hac. C. de fid. instrument.*
7 *Examinatur secundum requisitum, quod Dd. statuunt.*
8 *Similiter tertium quale sit, discutitur.*
9 *Idem fit de quarto requisito ex sententia Dd.*
10 *An testimonium debeat esse simplex vel subscriptum?*
11 *De Quinto requisito.*
12 *De Sexto.*
13 *De Septimo & Vltimo.*
a *Ex Archiuo productum exemplum non probat nisi in antiquis.*
b *In Archiuo qui libri reperiantur Commissarius ascribet.*

INstrumenta in Archiuo reperta, recte mi-
xtam causam habere dicuntur: reipsa enim
1 sunt priuata scriptura. Ex eo † tamen quod
in loco publico à Partibus collocata sunt, pu-
blicam naturam assumunt. *arg. l. census. ff. de pro-
bat. authent. ad hac. C. de fid. Instrumentorum.* Pa-
norm. *in c. 2. n. 6. ext. eod.* Milæus. *in praxi ad re-
gias constit. Rubr. 15. fol. mihi.* 370. Cephal. *consil.*
631. *lib.* 5. Roland. à Vall. *consil.* 75. *vol.* 4. Cassan.
consil. 15. Mol. *in consuetud. Paris.* §. 5. *num.* 26. Ga-
briel *lib. 1. de probat. concl.* 5. Beust *in l. admonen-
di. num.* 840. *de iureiur.* Crauett *de antiq. temp.
par. 1. limit. 4. n. 11.* Villalob. *com. opin. lit. E. n.* 144.
Vbi exemplum in Archiuo repertum ex vi
Archiui probare dicit. [Monald. *consil. 5. nu. 3.
& 4.* vbi addit & notorium inducere, *& cons.
11. nu. 1.* Iul. Ferret. *de re nautica lib. 1. num.* 177.
a exemplum † tamen non probare recte mo-
net Pruckman. *cons. 45. nu. 17. & 18.* nisi cum
hoc antiquitas temporis concurrat, vt nota-
tum in causa Menß contra Erfurt / ex auto-
ritate Tiraq. *de præscript. §. 1. gloss. 4. nu. 37.* Mo-
lin. *in consil. 5. numer. 26. 33. & seqq.* Ratio præ-
cedentium omnium, quod locus ibi ponitur
Archiui scilicet est authenticus, vnde quod
scriptura inde exhibita, authentica dicatur,
Bonifac. de Vitallin. *in clem. de iureiur. §. porro.
n. 23.* vbi textus allegat, de quo tamẽ vide quæ
supra dixi.] Idq; etiã de stylo Cameræ obtinet.
[quod & decisiones Cameræ confirmant, *in
verbo documentũ*: vbi sic habetur: Documenta
scripta ex scriniis siue Archiuis producta an
probent? ita Bal. *in l. 2. ff. si ex noxali causa agat.
§ fin.* Abb. *not. instit. de fideiussor. fac. l. censualis. C.
de donat.* statur actibus & contractib. inde pro-
ductis: nam scrinia ideo instituta, vt fides ge-
storũ probetur propter imperitiores. Card.
consil. 73. Feli. *in c. 1. de fide instrum.* idq; propter
publicum testimonium præfectorum scrini-
orũ. Abb. *in c. ad audientiam. num. 11. de præscript.*
Bal. *in l. exemplo. C. de probat.* Roman. *in cons.* 319.]
Sic cum aliquando in controuersiam veniret
an libri gentilitii, vulgo Stambücher dicti, in
publico reperti, pro publicis habendi essent,
accedente dispositione & aliis requisitis, de
quib. hoc capite agetur: plenã m iis probandi
vim in Camera attributam fuisse scio in graui
causa Haller cõtra Haller. Similiter Registris
priuatis in Archiuo publico repertis, allega-
tis in Camera, secundum ea pronunciatũ est:
in causa Fiscalis cõtra Braunschweig & Rit-
tershausen: & in causa Herrn Wilt / vñ Rhein-
graffen cõtra Anthon Heppenheimb võ Saal
Vormünder: [& in causa Augspurg contra
Pfalß Newburg / quod tamen multi in dubiũ
vocant, *per l. sancimus.* & ibi Bart. & Bald. *de di-
uers. rescript.* Ioann. Viuien. *ad letum introitum
Caroli V. art* 2.] Vim autem huius probatio-
nis Dd. certis requisitis, ac regulis restrin-
gunt, & in Camera non solum in prædictis,
sed etiam aliis causis multis considerata scio,
[Iul. Ferrett. de re naut. *lib. 1. num. 143. & 144.*
vnde † & Commissarii solent rescribere b
(quod notetur) quales libri ibidem reperi-
antur, vt factum in causa Bentheimb contra
Balcy Coblenß / cuius vestigia, *in formulario,
hoc loc. form* 4. extant.] de quibus paulo fusius
dicendum. Primum † itaq; requisitum est, vt 2
Officialis, (quẽ supra variis nominib. appel-
lauimus, ac proprie cõmentariensis dicitur.
Schurff. *cons. 90. n. 4. & 9. centur. 3.* ex eo, quod
ei sunt acta commissa, vel quod in commen-
tarium referat custodias. Pacian. *de probation. c.
65. n. 13.*) sit Archiuo præpositus. Feli. *in ca. ad
audientiam. de præscript.* Bald. *in l. exempla. C. de
fid. instr.* Schurff. *d. cons. 90. nu. 12.* [Iul. Ferrett.
de re naut. libr. primo, numer. 143.] An autem
illud

illud requisitum hoc nostro tempore in Ger-
3 mania accurate obseruandũ, quæritur? † non
puto. Siue enim Archiuum Principum, siue
Comitum inspiciamus, iis nullus certus præ-
positus est Officialis: sed tam Cancellario,
quam aliis Actorum Registratorib. cura de-
mãdatur. Ciuitates imperii si cõsideres, mul-
tæ personæ, vt pote Syndici; Secretarii, & alii
eidem præsunt. Nisi quis forte has personas
omnes Officialis vnius loco esse dixerit: vt vi-
detur innuere Cacheran. dum hos illud te-
stari sufficere tradit *decis. 69. nu. 8. circa fin.* An
4 tamen illa mens Dd. fuerit, dubito. Rectius †
ergo videtur ab hisce discedere, Molin. *in con-
suet. Paris. §. 5. n. 26.* generaliter dicẽs, requiri, ꝙ
asseruetur in loco publico, quod nos supra
Archiuum posuimus, & potestatem à perso-
na constituentis capit: quod consideratũ in d.
causa Sachsen vnd Saluelt contra Fiscalem.
Num vero solum Archiuum sufficiat, quæri-
tur? Videtur sane, quod sic: si modo de vi Ar-
chiui, & ex eo produci constet. Quamuis ab
5 hoc † decedunt communiter Dd. Et tradunt
Archiuum per se tanquam publicum locum,
in quem instrumenta publicæ custodiæ causa
reponuntur, parũ probare. Zoannet. *in auth. si
si quis in aliquo. C. de Eden.* quod & in d. causa
Sachsen vnd Saluelt/ contra Fiscalem mo-
6 tũ; tamen † hac opinione retenta, non ob-
stare videtur ratio Dd. quod *in auth. ad hac C. de
de fid. instr.* requiritur testimonium. Nam illud
non de commentariensi intelligendum, sed
etiam de ipso Principali, ad quem spectat Ar-
chiuum: dicit enim publicum testimonium.
Probat ergo & scriptura Archiui, licet speci-
alis non præsit præfectus. Nec ad rẽ facit, si dica-
tur, tum non posse dari testimonium, quod
omnino requiritur. Respondetur enim hoc
casu sufficere, si in potestate habens Archiuũ,
testetur talem esse scripturam. *d. authen. ad hac.*
Quod nisi dicamus, multorum Archiuorum
fidem eneruari necessario sequetur. Secundo
7 † scripturam hanc, vt probet, volunt positam
esse debere inter alias publicas & authenti-
cas scripturas, per text. *in l. census ff de probat.*
Dd. communiter *in d. auth. ad hac Cod. de fid. in-
strum.* Beust *vbi supra.* Cacher. *decis. 69. n. 2.* Lu-
dou. [*conclusion. 29. & maxime decis. 115. par. 2.*]
Schrader. *de feud. 9. part. 1. parte princip. num. 136.
sect. 3.* Quod adeo verum esse existimant, vt si
liber reperiatur in tali loco, vbi non authen-
tici vel mixti essent, non probaret. Gabrie.
Rom. *de testib. conclus. 5. nu. 16.* Schurff. *d. loc. n. 8.*
à quib. alii adducuntur. Ratio, quia exemplũ
repertũ inter tales, præsumitur esse eiusdem
naturæ. Schrad. *d. loc. nu. 36.* Secundo, quia in
hoc loco solum authenticæ scripturę ponun-
tur. Dec. *cons. 458.* Molin. *d. loc.* & possit fieri, vt
priuatus ibi reliquisset. Roland. à Valle post
alios *cons. 75. num. 4. vol. 5.* De quo tamen nihil
certi sine exceptione statui posse arbitror: so-
lent enim acta priuatorum in Archiuis depo-
nenda, singulari loco, quo melius inueniri
possint, collocari. Dum itaque dicitur inter
publicas scripturas posita requiri, id ego satis
verificari posse puto: vt in Archiuo, in quo &
alias scripturæ publicæ positæ sunt, reperi-
antur, quod & videtur innuere Scrader. *d. lo.
n. 136.* & testante Gabriel. *d. loc. n. 3.* hoc voluit
Crauett. Quo sane casu hoc speciali requisi-
to vix opus erit, & sufficit ad illum effectum,
vt fides adhibeatur, quod in Archiuo posita
sint. Cacher. *d. loc.* Hinc multi Dd. hoc requi-
situm non ita vrgent. Gabriel. *d. loco. n. 3.* Cra-
uett. *d. lo.* Schurff. *d. cons. n. 5.* vbi tamen *num. 13.*
si consuetudo deficiat, hoc requisitum adesse
debere tradit. Tertio † Dd. exigunt, vt ex con- 8
suetudine fides hisce scripturis habeatur.
Abb. & Aretin. *in d. c. ad audient.* Dec. *in cap. cum
causam. de proba.* Fel. *in d. c. ad audientiam. in 4. col.*
vbi Ioan. Andr. & Bald. Crauett. *de antiquit.
temp. d. loc.* Cacher. *decis. 69. nu. 2. circa finem.* Ga-
briel Rom. *d. l. n. 8.* Schurff. *d. loc. num. 12.* Socin.
cons. 458. n. 5. & 6. Ceph. Ioseph. Lud. locis su-
pra citatis. Purpur. *consil. 120. n. 9.* Quod quo-
que requisitum nõ esse necessarium videtur:
si enim ex consuetudine fides adhibeatur hu-
iusmodi documentis, frustra de aliis requisi-
tis quæritur. Sed sufficit ad verificandam con-
suetudinem scripturam in Archiuo positam
esse, vt capite sequenti dicetur. Quo casu vl-
teriori requisitorum probatione non est o-
pus, sed consuetudo satis est efficax. Similiter
quoque traditur ex consuetudine fidem ad-
hiberi libris mercatorum priuatis, & illa cõ-
suetudo probat, etiam aliis requisitis non ad-
hibitis,

hibitis, quæ alias iure exiguntur, vt infra di-
cetur. Hinc puto *Molinæum* in huius rei tracta-
tione, post alia enarrata hoc requisitum omi-
sisse. [Imo Iulius Ferrett. quem post priorem
editionem prius inspexi, *d. l. num.* 143. Sic in-
quit: Requiritur quod facit fidem ex con-
suetudine secundum quosdam, sed consue-
tudo sola sufficeret absque Archiuo, *capit.
cum dilectus. de fid. instrument.* secundum Fran-
cis. de Aretio *in cap. cum causam. de probationibus.*
Et ad prædicta faciunt notata per Felin. *in ca.*
9 *ad audientiam. de præscript.*] Quarto † volunt
Dd. hanc scripturam debere testimonium ha-
bere à commentariense, eam esse repertam
in Archiuo. *per auth. ad hæc. C. de fid. instr.* Item
& charta quæ profertur ex Archiuo publico,
publicum testimonium habet. Dec. *in cap cum
causam de probat.* Abb. *in capit. ad audientiam.
num.* 11. *de præscript.* Hieron. de Monte. *de finib.
regund. cap* 6. *num.* 3. Ceph. *consil.* 631. Lod. *d. loco.*
Coler. *de proceß. execut. part.* 3. *capit.* 1. *numer.* 78.
vbi plura. Licet ille non sit Notarius. Felin. *in c.
cum causam. de probat. nu.* 7. Et sic cum Mogun-
tinensis Elector edit matriculam Imperii, so-
let illam subsignare: prout factum in causa deß
Keyserl. Fiscals contra Braunschweig & Rit-
10 tershausen. Et Dd. requirunt † testimonium
non simplex, forte coram Commissario pro-
batum, sed scriptum: adeo vt sine subscripti-
one ei non stetur. Schurff. *d. loc. num.* 10. Ra-
tio, quia possunt ibi pro priuato deponi.
Corn. *consil* 142. *lit. A. volum.* 1. Iacob. Puteus. *in
alleg. de finib. num.* 10. Crauet. *d. l. in* 1. *parte. n.* 22.
& 23. Molin. *d. loc. n.* 27. Quod tamen requisi-
tum videtur superfluum, præsertim quoad
subscriptionem: si enim petatur ex Archiuo
instrumentum, & illud à commentariense
proferatur (hoc est ab eo, qui præest Archi-
uo) & id Commissarius acceptet, ac Rotu-
lo sibi à commentariense exhibito inserat, eo
ipso satis probatur, repertum in publico Ar-
uo. Habere tamen potest suum vsum, si com-
mentariensis ad instantiam priuati, qui pro-
ducere vult, ipsius nomine edat ac producat,
à quo non videtur discedere Molin. *d. loc. num.*
11 27. Quinto † requirunt quidam, quod si No-
tarius sit mortuus, & eius scriptura nullibi in-
ueniatur, quam in Archiuo, tum debeat ab
allegante probari negatiua, alibi sc. non repe-
riri. Alexand. *cons.* 16. *versi. respondeo etiam ad scri-
pturam. vol.* 5. Cacheran. *decis.* 69. *num.* 3. *circa fi-
nem.* late post alios Roland. à Valle *consil.* 75.
num. 5. *vol.* 4. Sexto † efflagitant, vt originale in 12
Archiuo reperiatur: nam solum exemplum
repertũ nõ probat. Dec. *in auth. si quis in aliquo,
& ibid. Dd. C. de Edend.* Bertrand. *cons.* 7. *ex themate.
& cons.* 28. *lib.* 1. Molin. *in consuetud. Paris.* §. 5.
nu. 48. Quod tamen requisitum cum mica sa-
lis accipiendum vt locum habeat, quoties de
se & sui natura exemplum non probet, secus
in casibus, vbi exemplum fidem facit. Quin-
imo Dd. plurimi fidem huic exemplo adhi-
bendam arbitrantur. Gabriel *d. loco, nu.* 1. Alex.
consil. 138. *lib.* 1. Signorol. *cons.* 28. Alciat. *cons.* 4.
lib. 4. *num.* 12. *& seq. in Basiliensi exemplar.* Ad ex-
tremum † citationem partis desiderant Dd. 13
Roland. à Valle. post alios *d. cons.* 75. *num.* 4. de
quo infra suo loco latius.

CAPVT IX.

De instrumentis à consuetudine vim publicam habentibus, vt & pacto incidenter.

SVMMARIA.

1 *An consuetudo instrumenta natura priuata facere possit publica?*
2 *Pro Negatiua ratio.*
3 *Affirmatiua firmiorib. nititur rationibus, & num.* 4.
5 *Inualida omnino attestationes de consuetudine admittuntur.*
6 *Defectus solennitatum in instrumentis consuetudine tolli posse.*
7 *Libri annuorum redituum priuati.*
8 *Libri mercatorum priuati pro publicis habentur: ac probant de consuetudine.*
9 *Vis huius consuetudinis.*
a b *Quale pactum requiratur in instrumento inualido approbando.*
c *Qui velint pacto fieri posse, vt priuato instrumento stetur.*
d *Instrumentum ex consuetudine publicum an probet contra extraneum.*
e *Libris mercatorum vt credatur qui improbent.*
f *Liber mercatorum probat contra scribentem, si rite non per schedas conscriptus.*

MIxtam quoque causam habent instru-
menta, quæ consuetudo facit publica:
nam hæc sui natura sunt priuata, nec iis defi-
nitio publici instrumenti potest accõmodari.

x Con-

Consuetudo tamen tanquam lex publica lo-
1 calis operatur, vt pro publicis † habeantur;
2 ad cuius rei euidentiam quæritur† in genere,
an talis consuetudo valeat? Et hæc quæstio
negatiue videtur ex ea ratione decidenda: q
statutum, vt priuato instrumento, tanquam
publico credatur, contra ius naturæ & leges
introductum non valeat. Panorm. *in c. cum P.
15. nu. 8. de fid. instrument.* Certum autem est à
statuto ad consuetudinem in iure validum es-
se argumentum. Holstein. *in tract. de statut. lib.
2. tit. 1.* Idem ergo in consuetudine, quod in
3 statuto dicendum. In contrarium † tamen
maiora fundaméta militant. Primo, quia illa
consuetudo est fauorabilis, certis casibus, ad-
iuuans probationes, & rigorem iuris tempe-
rans. Ergo ex natura consuetudinis etiam cō-
4 tra ius admittenda. Secundo, † si valet pactū,
vt instrumentum de iure non valens valeat.
Rebuff. *de recogn. n.* 40. [Quod intellige de pa-
a cto stipulatione † vallato, non de nudo; de
quo post Innocent. Iul. Ferret. *de re nauali. lib.
1. nu.* 74. Quinetiam tacito consensu hoc effi-
ci posse, vt instrumentum seu scriptura alias
b inualida, valeat, patet ex iis, † quæ scribit Car-
pan. ad stat. Mediolan. *c. 96. num.* 70. hisce ver-
bis: Probat etiam scriptura priuata, & minus
solennis, ex quo à parte aliqua producitur cō-
tra aliam absque dictis recognitionibus, vel
verificationibus, si pars contra quam produ-
citur, nil dicat. Crauet. *d. tract. de antiq. temp.
sect. 1. vers. viso de verbis, nu. 35. cum seq.* idem cla-
rius not. *eadem sect. vers. quæritur etiam. nu. 23. &
24.* si autem is contra quem producitur scri-
ptura minus solennis, eam impugnet, an tunc
faciat fidem cōtra producētem, vel teneatur
ei túc producens stare, not. Crauett. *declaran-
do d. vers. viso de verb. n. 51. cum seqq.* Addit Carpa.
c Pactum inter partes autem fieri non † potest,
vt priuatæ scripturæ credatur, vti publico in-
strumento, vt notat Cotta *in suis memorabil. in
verb. pactum; quod credatur*, late Crauett. *tract. de
antiq. temp. 1. part. vers. viso de verbis. nu. 25. cum seq.
maxime. n. 30. & 31.* vbi id firmat limitando, *nu.
seq.* Cum quib. tamen non consentio, vt] in-
fra latius explicabitur; multo magis consue-
5 tudo valebit. Tertio, † quia valet consuetu-
do, vt plane inualidæ attestationes admittan-
tur. Mynsing. *respons. 2. Decad. 1. n. 13. & seqq.* [Ca-
pifer. *de numero test. in testamento requisito.* sic de
remisso numero testium in testamento à sta-
tuto multa prodidit Carpan. *ad statuta Medi-
ol. c. 319. in verbis quinq. &c. n. 50. & multis seqq.*]
Et hæc sententia non solum hisce validis ra-
tionibus, sed etiam textib. comprobatur. *c. cū
dilectus. ext. de fid. instrum.* & est communis Dd.
opinio. Menoch. *de arbit. casu. 91. num. 16. versic.
communi.* Mascard. *conclus. 975. n. 16.* Couar. *præ-
ctic. q. 22. nu. 8.* Crauet. *de antiquit. temporis. 1. sect.
4. n. 84. decis. Lucens. 15. n. 18.* Ægid. Tullus *in leges
Carnut. municip. tit. Amendes de prince. §. vnic. fol.
mihi. 70.* Pacian. *de probat. lib. 1. c. 56. n. 57. & seqq.*
[Iul. Ferret. *de re nau. lib. 1. nu. 143.* Gilman. late
decis. 20. nu. 12. & seqq. part. 1.] Et sic etiam † ra- 6
tione solennitatum defectus instrumentorū
consuetudine tolli posse: veluti ne locus ad-
datur instrumento, communiter placuit,
post Bart. & Plat. *in l. generali. C. de tab.* Nic. Bel-
lon. *cons. 77. n. 15.* Ægid. Tull. *d. loc.* [Prædicta ta-
men cū mica salis accipienda volunt, quod
scilicet scriptura priuata, † quæ ex consuetu- d
dine habetur pro publica, non probat con-
tra non subditos, post Bald. Paris de Put. *de
reassumpt. instrum. rubr. 8. n. 8.* de quo tamen nō
immerito dubitatur, per ea quæ Carpan. *d. l.*
prodidit.] Inter hæc † documenta autem pri- 7
mo pono libros, in quib. annui reditus con-
scribuntur: [quos vocamus Erbregister siue
Zinßbücher. Cotman. *cons. 30. num. 287. volu. 1.*
Pruckman. *cons. 30. num. 261.* vbi hanc nostram
opinionem probat;] eos enim ex consuetudi-
ne Germaniæ pro publicis haberi Dd. tra-
dunt. Crant. *in cons. 4. n. 14. tom. 4. Iurisconsul-
tor. Germ.* Sic ex consuetudine † potest fieri, vt 8
libri Mercatorum priuati pro publicis habe-
antur, ac probent: late post alios Ioseph. Lod.
concl. 29. & tradetur infra. [Paulus Fuscus *in sin-
gul. lit. l. num. 21.* vbi plures adducit. † Contra- e
rium tamen statuit Iul. Ferret. *de re nauali. lib.
1. num. 76.* hisce verbis: consuetudo & statuta
quod credatur libris mercatorū non tenent,
quia inducunt facilitatē delinquendi & pec-
candi, tenet Felin. *in c. 1. de fid. instrum. & in cap.
sicut. de prob.* & Bald. *in l. vnica. C. de confessis. & in
cap. erit autem. distinct. 4.* & per Abbat. *in capit.
bona, il 2. de postulat. prælat.* & per Bart. *in l. nuda*

ratio.

ratio. *ff. de dolo. & in l. quadam. ff. de edendo.* & per
Bald. *in rubr. de fide instrum. & in rub. de constit.*
pecun. & per Angel. *in d. l. quadam. § numularios.*
f *ff. de edendo.* Probare contra scribentem † si
rite non per schedas confecti. Petr. Pruck-
9 man. *consil.* 10 *nu.* 86. notat.] Et tanta † vis est
huius consuetudinis, vt alia requisita, quæ
in libris Mercatorum requiruntur, non o-
pus sit adhibere. Gail. *lib. 2. obs.* 20. vide Masc.
de prob. in verb. lib. nu. 17. Consuetudo tamen
hæc omnino probanda. Bellon. *d. loc. nu.* 16.

CAPVT X.

De Officialium Scripturis.

SVMMARIA.

1 *Libri & literæ officialium extra Archiuum versantium licet sint priuata: tamen pro publicis habentur ratione officii.*
2 *Libri Procuratoris fisci, seu matricula.*
3 *Libri æstimi ab officialibus conscripti habentur pro publicis, & qui hoc nolint.*
4 *Gabellarum libri etiam maiorem fidem priuatis instrumentis habent.*
5 *Argentariorum libri similiter.*
6 *Nec non libri collegiorum & tribuum.*
a *Libris massariorum quanta fides.*
b c *De libris executorum, tutorum.*
d *Scribæ nautarum.*
e *Et patronorum nauium.*
f *Ac aromatariorum.*

LIbri & literæ Officialium extra Curiam
& Archiuum versantium à priuatis ple-
1 rumque personis conficiuntur, † Quia tamen
hæc prouincia à publico plerunq; dependet,
vt ipsa officia, quæ ideo publica dicuntur, re-
cte mixtam causam obtinent: maiorem enim
2 fidem reliquis habent. Pono ergo † inter hos
libros Procuratoris Fisci, seu matriculã, quæ
apud eundẽ extat. Masc. *conclus.* 1036. *verb. ma-*
tricul. Gail. *lib. 1. obs.* 21. Ea autem matricula li-
cet in præiudicium Statuum exactissimam
non faciat probationem, sed per contrariam
magis firmam possit infringi. Maiorem tamẽ
dignitatem & efficaciã habet, quam alia pri-
uata. Hinc fidẽ illi adhibendam conclusum in
pleno Senatu. *An.* 1550. 7. *Octob.* per ea quę tra-
dit Bal. *in l. 2. C. de sentent.* Abbas *in c. pen. de pri-*
uileg. Dd. *in l. scriniarios. C. de testam. milit.* Sic li-
bri † æstimi ab officialib. conscripti habentur 3
pro publicis. Mol. *in consuetud. Paris.* § 5. *nu.* 23.
Masc. *de probat. concl.* 979. *concl.* 39. Men. *cons.*
149. *num.* 49. *vol.* 2. [quod tamen eiusmodi nec
possessionem nec dominium probent, late
deducit Paul. Fusc. *sing. in lit. l. nu.* 22. cui oppo-
nitur Francisc. Viuius *decis.* 184. *n.* 6. & 7. hisce
verbis contrarium affirmans: Imo probatio
solutionis tributorum, & sic Canonis publi-
ci, fieri nequit vllo modo per testes, cæterum
requiritur necessario scriptura, *l. 1. & ibi gloss.*
C. de apo. publ. lib. 10. & Ias. *in l. 1. colum.* 56. *vers. vlt.*
pro complemento. C. de iur. emphyt. vbi concedit
etiam, quod qui non reperitur descriptus in
libro soluentiũ tributa publica, præsumitur
non soluisse, per text. *in l. 1. C. de extraord. trib.*
lib. 10. Vnde liber Thesaurarii fidem facit, &
præsumitur verus, & ad eum recurritur, tan-
quam ad speculum veritatis, & idem dicitur
de scripturis officialis, fiscalis, & massarii,
Becc. *cons.* 5. *n.* 2. & *seqq. vol.* 1.] Idq; non solum
tunc, quando apud Magistratum, sed etiam
quando apud tertium extant. Gabellarum † 4
quoq; libri ob id, quod officium eorum pu-
blicum est, fidem maiorem priuatis instru-
mentis habẽt. Bertach. *in tract. de gabel. membr.*
2. *q.* 4. Ripa *in l. admonend. n.* 28. & Ias. *n.* 32. *de fid.*
instr. Masc. *late in verb. libri. n.* 29. Siue ii gabel-
las superiori reddant, siue eas conduxerint, vt
hodie fere vbiq;, præsertim in Italia fieri con-
sueuit: quod tamen multi improbant. Masc. *d. loc.*
Argentariorum † quoq; seu campsorum pu- 5
blice approbatorũ libri, vt in magnis empo-
riis fieri solet, maiorem fidẽ priuatis meren-
tur: nam eorum personæ & munus authori-
tate publica sunt approbata: successerunt e-
nim argentariis. Menoch. *de arbitrariis iudic.*
quæst. cas. 91. *n.* 15. Masc. *in verb. lib. n.* 84. [Horat.
Carpa. *in statut. Mediol. c.* 96. *n.* 16. *in verb. per cã-*
psores.] vbi late hoc discutiũt. His † annumerã- 6
tur libri collegiorũ vel tribuum, quos vulgo
Zunfftbücher appellant, q licet ꝓprie publici
dici nequeãt, cũ ex priuatis personis hæc col-
legia tantum constent: quia tamen huiusmo-
di sunt, vt potẽtia singuli Senatores exsistant,
quum ex iis Senatores eligantur, vt Aquis-
grani, Coloniæ, & alibi moris est, quasi pu-
blicam videntur constituere personam &

& sic horum libri producuntur in vim pro-
bandi: vt factum in causa Eschenaw contra
a Hazenaw, simplicis querelæ. [Sed an libris†
massariorum villarum, aut Castrorum fides
detur? Dic quod non, pro se & bene contra
se, & non probant nisi contra se, licet sint ex
publico electi sine potestate scribendi, *l. so-
lennibus. & ibi per Salicetum. C. de rei vendicat.* &
per Bald. *in l final. C. sine censu, vel reliquis.* Quæ-
b ro etiam an sit † credendum libro executo-
rū, & q probet executorū liber, habetur per
c Bald. *in rub. C. de fide instrum.* Quid de libro †
tutorum? habetur per Angelum, *in l. sumptū,
& in l. Lucius. C. de administr. tuto.* & per Bart. *in
l. ex sententia ff. de testamentaria tutela.* hæc no-
tat Iulius Ferret. *de re nauali lib. 1. nu. 77. & seq.*
d Sic in Hispania liber scribæ † nautæ habetur
p authentico, etiam si nō sit scriba publicus,
Hugo Celsus, *in indice legum, verbo è scriptura*, si-
e militer & libros patronorum † nauium pro-
bare, dummodo sint bene compositi, decis.
f Rotæ. *Genuensis* 85. De † aromatariorum li-
bris, & qualis iis fides adhibeatur, vide Ca-
mill. Borell. *contr.* 82. Sic liber baptismi Eccle-
siæ parochialis probat, & ita sæpius obserua-
tum, dicit Viuius decis. 184. *num. 2. & 5.*]

CAPVT XI.

De priuatis Instrumentis in genere.

SVMMARIA.

1 *Priuatum instrumentum quid.*
2 *Priuatum instrumentum vltra scribentem se non extendit.*
3 *Priuatum paruam fidem per se facit, & probat contra scribentem.*
4 *Vim probandi habet tale instrumentum, si scriptura valde antiqua.*
5 *Priuatum, si pars nihil opponat, operatur semiplenam probationem.*
6 *Quando in priuatis scripturis dies & locus requirantur.*
7 *Subscriptio vtriusque partis, vel trium testium facit has scripturas probare.*
8 *Ex conuentione partium etiam priuata scriptura probat.*
9 *In priuata scriptura quæ circa locum consideranda.*
10 *De variis priuatorum instrumentorum speciebus.*
a *Instrumentum sine die suspectum.*
bc *Liberationum diem requirit, vt & tunc cum de tempore agitur.*
d *Priuata scriptura quando probet contra debitorem.*

DEfiniendum est ante omnia, quid sit pri-
uatum Instrumentum: ex ea enim par-
te maximam vtilitatem consequi non est du-
bium. Describitur † ergo priuatum Instru- 1
mentū scriptura, quæ à nō publicis personis
confecta, ac sola scribentium authoritate cō-
sistit, fidemque per se paruam habet: prout
colligitur *ex l. 5. & 6. C. de probat.* Panorm. *in ca.
2. extra. de fid. instr.* Mynsing. *in tit. de probat. n. 23.*
Ferrar. Montan. *in præexercitamentis. lib. 2. cap. 5.*
Rebuff. *de schedul. recognit. nu. 2.* Innoc. paulo a-
liter *in c. cum. 3. de fid. instrum.* sed id cum nostra
definitione conuenit. Dicitur à non publicis
personis fieri: primo, vt distinguatur ab in-
strumento publico: id enim à publicis perso-
nis fieri supra indicatum est. Secundo, vt dis-
cernatur à quasi publicis Instrumentis, præ-
sertim iis quæ ratione officii publicam cau-
sam habere videntur. Dicitur † authoritate 2
scribentium consistere, vt indicetur regula-
riter authoritatem horum vltra scribētem se
non extēdere. Ratio, quia quis in priuata scri-
ptura potest mille mendacia scribere. Veget.
cons. 46. num. 12. Dicitur fidem † per se paruam 3
habere, quia regulariter non probat pro scri-
bente *l. exemplo. 7. C. de probat. l. vlt. C. de con-
ueniend. fisci debitor. l. verba testi. 6. Cod. de testam.
l. rationes. 6. l. instrument. 5. ff. de probat.* contra
producentem tamen vim probandi habet. *l.
Publia. 26. § fi. depos. auth si quis. C. qui potior. in
pign.* [si con stat, eius manu propria fuisse de
scriptam, vel per confessionem eius propriā,
vel per testium depositionem, vel literarum
comparationem: Ferrar. *in form. except. contra
instrumentum. §. aliis rationibus. numer. 8. ibi: Et
maxime illis priuatis, &c.* Bald. *in l. scripturas. nu. 1.
C. qui pot. in pign. hab.* Nec talis scriptura pri-
uata propter defectum solennitatis, vt publi-
cum instrumentum, oppugnari potest. Boer.
quæst. 172. nu. 20. ita notat Gilman. *in rer. iudic.
lib. 2. decis. 24. n. 30. & decis. 45. n. 7.*] Et aliqualem
fidem facit propter præsumptionem, quod
nemo facile cōficiat falsam scripturam. Felin.
in capit. scripta. n. 15. de fid. instr. Indicatur quoq;
eo vocabulo quod aliis adminiculis suffultū,
ma-

magnam fidem habeat. *l. instru. 5. C. de probat. d. l. Publia. 26. §. fin. ff. depositi.* Gail. *obseruat. 20.*
4 *numer. 4. libr. 2.* Accedentes † autem qualitates, quæ vim probandi hisce instrumentis tribuunt, hæ sunt præcipue: Primo, si agatur de scriptura valde antiqua, cui propter antiquitatem magna fides accedit. Gail. *lib. 2. obseruat. 147. num. 8. & 9.* Mynsing. *obseruat. 79. centur. 5.* qui describit, quæ dicatur antiqua. Operatur
5 etiam † semiplenam probationem, si Pars nihil opponat. Anton. de Butr. & Hostiens. *in cap. quoniam contra. de probat.*

6 Præter ea † autem quæ in hac definitione dicta sunt, natura actus, ratione cuius producenda est priuata scriptura considerãda: multi enim sunt actus, qui in priuatis scripturis diem & locum requirunt, veluti si agatur de prioritate, de legitimatione naturalis, &c. licet alias regulariter dies & locus in priuatis scripturis, quoad substantiam, non attendantur: ita tradit Lanfranc. *d. loco. num. vlt. in addit.* [confirmãt late tradita à Carpano *in statut. Mediolanens. cap. 96. num. 11.*] Sunt tamen qui diem & locum in iis summopere necessaria esse, & alias plane non probare arbitrentur. Rota *decis. 5. de instrument.* Put. *decis. 7. de fide instrument.* Turrett. *consil. 59. num. 11.* diuersus videtur Menoch. *consil. 288. num. 33.* placet tamen iterum ab eo deflectere. *num. 35. & 36.* [Prima tamen opinione retenta; limitatur à Carpan.
a *dict. l.* hac ratione, † tamen sine die redditur suspecta, vt notat Alciatus *consil. 122. num. 3. &*
b *4.* Fallit tamen in † libro rationum dati & recepti, qui requirit diem, vt notat Alexand. *consil. 182. num. 6. volum. 2.* Fallit secundo, vt non procedat, si tractatur de præiudicio ali-
c cuius, † qui vno tempore esset anterior, alio vero non; vt notat signanter declarando Orian. *d. c. 9. de instrument. productione, n. 51.* Matthesil. *singular. 45.* Alex. *consil. 42. n. 20. vol. 3. & cons. 132. nu. 3. volum. 3.* Tiraquellus *tract. de retract. conuent. § 1. gloss. 7. num. 50. cum sequent.*]
7 Plurimum † etiam ad rem facit, si habeat subscriptionem vtriusque Partis. Gabriel Roma-
d nus *de probation. conclus. 1.* [vel solius † debitoris; sic enim inquit Carpanus *dicto loco, num. 15.* idem de iure communi; quia ad hoc, vt scriptura priuata teneat & valeat, sufficit, quod sit scripta manu Debitoris, vel ab eo subscripta, vt notat Practic. Papiens. *de form. opposit. contra instrument. versic. quod negatur, ad finem.* idem habetur *in lib. 5. communium opinionum. in verbo, executioni, si per statutũ. & in lib. 12. communium. in verbo, statutum disponens.* & late notatum supra *cap. 42. si quis. in verbo, vel subscripta.* de quo supra ex Gilmanno.] vel trium Testium. *l. vlt. C. si certum petat. Nouell. 73. § si quis igitur.* Felinus *in cap. scripta. n. 2. de fide instrument.* quo casu etiam ad probandam alicuius scripturam literarum comparatio sufficiens habetur. Felin. *d. loco. num. 6.* Vnde vulgatus versiculus:

Cautio priuata, trino cum teste notata:
Hoc ius est nacta, quod cautio publica facta.

Probat † quoque, si ita inter Partes conue- 8
nerit. Felinus *dicto loco. num. 13.* In quo autem
loco † confecta sit, obseruandum: nam in a- 9
gro facta sæpe magnam fidem facit. *dict. Nouell. 73. § hac omnia.* Et hæc in genere hic mo-
nuisse sufficiat. Quia † vero variæ sunt priua- 10
tarum scripturarum species, & vnaquæque singulare quid contineat, de iis ordine aliquid dicendum. Vulgo priuatæ in apodissam, literas & libros diuiduntur. Lanfrancus *de instrumentorum productione. cap. 9. num. 46.* Beust *in l. admonendi. num. 440. de iureiurand.* Mascardus *de probation. quæst. 6. num. 26. volum. 1.* Schrader. *in dicta l. admonendi. num 256.* [late Carpan. *in statutis Mediolanens. cap. 96. num. 4.*] Quam nos secuti omnes in schedulas, literas, & libros, species referemus. Rebuff. *de schedular. recognit. num. 13.*

CAPVT XII.

De Schedulis.

SVMMARIA.

1 *Schedulæ sunt duplices, obligatoria & liberatoria.*
2 *Obligatoriarum schedularum descriptio, vbi syngrapha & chirographa promiscue sumuntur.*
3 *Chirographum ordinarium regulariter paruam facit fidem.*
4 *Chirographum sine die & loco nihil probat.*
5 *Chirographum quid operetur, si debitor sua manu scriptum confiteatur aut neget.*
6 Kerffzettel *sæpe magnam faciunt fidem.*
7 *Negans se tales literas acceptasse, iuramento obstringitur.*

x 5 8 Iura-

8 *Iuramento etiam accedente, sæpe probant tales literæ.*
9 *Secundum tales schedulas sæpe pronuntiatum in Camera.*
10 *Extraordinariæ schedulæ, quas Mercatores inuicem largiuntur, vim publici instrumenti habent.*
11 *Schedulæ, quæ à Testatoribus testamentis adiiciuntur, plurimum probant.*
12 *Schedulæ à parentibus inter liberos in vim vltimæ voluntatis scriptæ præcise ligant.*
13 *An duo Testes ad hoc requirantur, an sola subscriptio Patris sufficiat?*
14 *Apocha, item antapocha quid.*
15 *Apochæ probant solutionem, si à tribus Testibus sint subscriptæ.*

VOCABVLVM *Schedularum*, quod aliqui
sine aspiratione scribunt. Rebuff. *de schedul. recognit.* hic tanquam generalius retineo.
Rebuff. *d. l. num.* 15. qui omnino ad hoc videndus. Schedulæ illæ principaliter aut sunt obligatoriæ, aut liberatoriæ. Obligatoriæ proprie
1 dicuntur Syngraphæ seu Chirographa, † quæ
licet inter se differant, vt docet Donell. *de fide*
instrum. cap. 1. Hottoman. *in Lexic. in verb. Chiro-*
2 *graphum*: nos tamen hic promiscue † iisdem
vtemur. Describi autem possunt hæ schedulæ
obligatoriæ, quod sint scriptura, qua quis se
aut suos ad aliquid dandum vel faciẽdum obligat. In hisce autem aliæ aliis maiorem fidem
& authoritatem præstant: & hoc respectu diuidi possunt in ordinarias & extraordinarias.
3 Quod ergo † ad Chirographum ordinarium
attinet, id regulariter paruam fidem facit, nisi
solennitates supra capite præcedenti requisitæ in priuato instrumento generis nomine
4 sumpto adsint. Vnde in † specie Doctores de
hoc tradunt, quod nisi Chirographum diem
& locum adiectum habeat, non probet. Alciatus *consil.* 14. *num.* 4. *lib.* 5. Si tamen tres Testes habet, probat vt instrumentum publi-
5 cum. Anguisol. *consil.* 75. *num.* 1. Et in † specie
de eo vlterius statuitur, quod aut debitor illud confitetur sua manu scriptum, & tum
plenam facit probationem: aut negat, & tunc
talis scriptura aut habet subscriptionem Testium, & facit semiplenam probationem, aut
ea caret, nec potest fieri comparatio, & tunc
nullam probationem, sed aliquale tantum facit indicium: ita tradit per multa allegata Lanfranc. *d. cap.* 9. *num.* 54. *& in addit.* Hisce pro-
xime † accedunt literæ, quæ ex consuetudine 6
solent in Germania fieri binæ, vna membrana
vel papyro scriptæ, qua certo modo dissecta,
vna huic, altera isti Parti traditur: [confirmatur in votis Cameralibus sub nomine Gailii
& Meisneri à Gilman. editis *decis.* 20. *num.* 13.
14. 15. *& sequent. part.* 1.] Eæque sæpe magnam
fidem faciunt; [Speculat. *in tit. de instrument.*
edit. §. *nunc videndum. num.* 4. *in fin.* (quem refert *dicta decis.* 20. sub nomine Gailii & Meisneri editis *numero* 16. hisce verbis) vbi dicit
eiusmodi literis per medium scissis, siue partitis standum esse, vbi Ioannes Andreas se
eodem modo vsum esse, quia falsificari non
possint, dicit, non facta mentione nec sigillationis, nec subscriptionis contrahentium:
præsertim hoc casu, vbi extant & alia adminicula, quæ faciunt fidem adhiberi etiam
priuatis scripturis, *l. instrumentis. C. de probat.*
quorum plura hic recenseri possent: inter
cætera vero; quod hoc casu conficientes scripturam priuatam fuerint fide digni & legales, talesque reputati, vide Bartolum *in l. admonendi. de iureiurand. num.* 27. Item, quod
hæc acta sint in præsentia quorundam Nobilium, tanquam Testium, vbi simul & plura alia contra Producentes scripta sunt, *dicta l. Publia. in fin. depositi. & l. quadam. §. nummularios. de edend.* Item, quod ex verisimilibus
hic præsumi potest, id verum esse, quod ita
scriptum reperitur, vt per Guidonem Papæ
decis. 441. Et tandem, quod hæc scriptura est
vetus & testatur de facto antiquo, Felinus &
alii *in dicto cap.* 2. Iason *in dicta l. admonendi. num.*
77. *in fin. & repetit. num.* 87. Hyppolitus Marsilius *singular.* 436. præsertim accedentibus
aliis adminiculis, Iason supra *dicto num.* 87.
Et ita, præsertim hisce adminiculis suffultæ. Quod &] in grauissimis causis consideratum in Camera scio. Vocantur autem Kerffzettel / à modo exscindendi, aliis außgeschnitten Zettel. Mollerus *in semestr. cap.* 37. *num.* 2.
lib. 4. Galli vocant, partitas. Boerius *decis.* 105.
part. 1. *num.* 8. Et id † adeo verum est, vt ne- 7
gans se tales literas acceptasse iuramentum
præstare debeat, vt idipsum aliquando in
Camera iniunctum fuit, referente Saylero,
Anno 1537. *Martii* 14. In Sachen C. T.
wider

wider J. W. ist erkannt/ daß die gemeldte T.
das Siegel deß Schuldtbrieffs / den sie am
15. Januarij verschienen 35. Jahrs/fürbracht/
Nemlich / daß es deß jenigen sey / so es zuge-
schrieben wirdt / zu beweisen schuldig / Vnd
will gemeldter W. schweren ein Eydt zu Gott/
vnd den Heiligen / daß er den Kerffzettel obbe-
meldtes Tags gegen jhme fürbracht/durch sich
oder andere nicht geholffen/ gewilligt / oder ge-
heissen auffzurichten / auch kein Gegenzettel zu
sich genommen/oder bey jhme gehabt / vñ noch
nicht hab/ darzu gefährlicher Weise nicht ohne
worden/oder dermassen ohne zuwerden nie für-
genommen / oder geübt habe / daß solches ge-
hört werden/ vnd als dañ darauff ergehen soll/
was recht ist. Hoc est: In causa C. T. contra I.
W. decretum est, nominatum T. probare te-
neri sigillum literarum debiti obligatoriarũ,
15. Ian. elapsi Anni 35. productarum eius esse,
cui asscribitur. Et si prædictus W. iuramento
per Deum eiusq; Sanctos confirmare volue-
rit, exscissam illam ac cõtra se præallegato die
exhibitã schedulã, neq; per seipsum, neq; eius
auxilio, iussu aut consensu confectã esse, neq;
reciprocam schedulam se recepisse, nec penes
se habuisse, aut adhuc habere, nec etiam frau-
dulenter se eandem alienasse, vel alienare vn-
quam animum induxisse, id auditum, & desu-
8 per decretũ iri, quod iuris est. Iuramẽto † et-
iam sæpe eiusmodi schedulæ seu literæ pro-
bandæ sunt. vt idem Sayler. refert. *Anno* 1508.
13. *Nouemb.* Jn Sachen zwischen Herrn N.
vnd J. als Klägern eins / vnd Hertzog B.
zu C. vnd Graffen zu W. anderstheils / Jst
nach allem fürbringen/zu Recht erkannt/ mög
oder wölle derselbe Herr N. schweren einen Eyd
zu Gott/ vñ den Heiligen/daß jhme seines ver-
sprochen Soldes/zusampt verlust/Kosten vnd
Schaden / in weilandt Hertzog M. deß gemel-
ten Hertzogs B. Vattern Dienst/laut deß für-
brachten Kerffzettels / von Jtem zu Jtem an-
gezeigt/noch außstendig/auch die Stück darin
bemeldt / deß angezogen Werths gewest seyn/
vnd daß er die also erlitten hab/das soll gehört
werden/vnd er schwere solchen Eyd oder nicht/
ferner geschehen was recht ist. Hoc est: In cau-
sa vertente inter Dominum N. de I. actorem
ab vna, & Ducem B. à C. Comitem à V. Reum
ab altera partibus, hinc inde actis & actitatis
perpensis, decernimus; si prædictus Dominus
N. per Deum & Sanctos iurauerit, quod pro-
missum salarium suũ, vna cum expensis & da-
mnis inde factis & perpessis sibi ratione serui-
tiorum Duci N. prænominati Ducis B. Patri
præstitorum vigore exhibitæ schedulæ excis-
sæ de puncto ad punctũ indicatum, adhuc re-
stet, tum etiam, quod res in ea allegatæ & spe-
cificatæ æstimationis eius fuerint, quæ posita
est, & ꝙ talia damna ita perpessus fuerit, hoc
audiri, & fieri debere quod iuris est. Et secun-
dum † tales schedulas pronunciatum testatur 9
idem Sayl. 3. *Mart. Anno* 1559. Et factum in causa
Enders Herborts Appellanten / contra Peter
Wendelen Appellaten. Et tãtum de ordinariis
schedulis. Extraordinariæ sunt, † quæ inter 10
Mercatores, paucis adhibitis solennitatibus
fiunt. Dãtur enim plerunq; paruæ tantũ sche-
dulæ: quod habet hanc rationẽ, quia bona fi-
des inter Mercatores maxime attenditur, ꝙ
etiam apud antiquos Romanos obtinuisse ve-
risimile est. Hinc de consuetudine huiusmodi
Chirographa in foro Mercatorũ vim publici
instrumẽti habent. Inter † extraordinarias et- 11
iam referuntur schedulæ, quæ testamentis à
testatorib. adiiciũtur, quæ licet omnib. requi-
sitis destitutę, plurimũ tamẽ probãt. Menoch.
lib. 4. præsump. 7. Wesen. *cons. 85. n. 15. & 16.* Burs.
cons. 15. nu. 21. vol. 1. Ratio, quia non tantũ ꝙ pri-
uatæ sint, sed ꝙ ipsi testamẽto solenni & per-
fecto, tanq̃ pars adiiciãtur, considerãtur. Qui-
bus & annumerãdę, † quas Pater inter liberos 12
in vim vltimæ voluntatis scribit: nam præcise
ligãt. *auth. & siue.* vbi Bald. *n. 1.* Castr. *n. 4.* Alex. *n.*
4. C. de testam. Sufficit n. hoc casu Patris subscri-
ptio. Clar. §. *testa. q.* 14. Licet † aũt prę̨ter illud & 13
duo Testes ab aliquib. requirantur. Gram. *dec.*
62. n. 9. Eius tamẽ opinio textu refellitur, eaq;
reiecta priorem sequitur Beust *in l. admonendi.*
n. 950. & seq. Vide etiam hac de re post Bart. &
Castr. Galeac. Maluas. *cons. 120. n. 13. & 32.* Me-
noch. *cons. 267. per tot.* Et tantũ de obligatoriis
schedulis. Liberatoria † dicitur apocha, q̃ est 14
tabella, in qua creditor se pecuniã à debitore
accepisse fatetur. *l. 18. ff. de fide instr.* Hott. *in Lex.*
in verb. apocha. vulgo Quittantia. Sichar. *in Rub.*
C. de fid. instr. nu. 14. & ea in fidẽ factæ solutionis
producã

produci solet. Huic vicina est antapocha, tabella, qua debitor se pecuniam creditori persoluisse testatur. Hottoman. *dicto loco.* Et quoad effectum iisdem iuris regulis, quibus obli-
15 gatoria, adstringitur. Regulariter † autem probat solutionem, si à tribus Testibus subscripta. *l. pecuniæ solut.* 14. *ff. de solut. l.* 2. *C. de apoch. publ. lib.* 12. *l. super Chirographariis.* 17. *ff. si cert. petat.* [vide Iacob. Mandel. *consil.* 33. *stantibus. volum.* 1. vel si sit antiqua, Ioan. de Venaf. *consil.* 27. *exceptiones. num.* 23. *& sequentib.*] quod tamen ita, quemadmodum supra in genere de instrumentis dictum accipiendum est: & in specie tradit Bart. *in l. Publia. num.* 26. *ff. deposit.* vbi quinque casus recenset, qui tamen non carent difficultatibus, sed eos examinare non est huius loci. Videatur etiam ad hoc Schrader. *in repetit. l. admonendi. num.* 256. *ff. de iureiurand.*

CAPVT XIII.

De Libris rationum.

SVMMARIA.

1 *Libri vulgares sui natura parum probant.*
2 *Horum numero sunt libri Nobilium, quos* Erbregister *vocant, nec probant contra rusticos.*
3 *Mercatorum libri, qui sint proprie.*
4 *Æquitas in foro Mercatorum primas obtinere debet.*
5 *Mercatorum libri semiplenam faciunt probationem contra quem producuntur, accedente iuramento producentis.*
6 *Mors scribentis habet vim iuramenti.*
7 *Quando pro Mercatore adferuntur hi libri, non tanta fides ac alias habetur.*
8 *Varia requisita, quibus opus habent, vt plene probent. & num. 9. & 10.*
11 *Non requiritur, vt hæc omnia requisita concurrant.*
12 *Plures casus à Parte antequam horum librorum transumptionem petat, considerandi explicantur, num. 13. & sequentib.*
Liber consensu sociorum scriptus probat.

LIBRI priuatorum non sunt vnius generis, sed varias distinctiones patiuntur: principaliter tamen in libros vulgares & mer-
1 catorum distingui possunt. Vulgares † de sua natura parum probant: per omnia enim fere priuatæ scripturæ æquiparantur: iuxta Doctores relatos à Mascard *de probat. in verb. liber. num.* 1. [& egregie Ioseph. Ludouic. *decis.* 88. *part.* 2. & Purpur. *consil.* 31. *lib.* 1. vbi tractat quo-
modo liber rationum probet.] Hisce † libris 2
annumerantur ii, quos Nobiles habent, & Erbbücher vocant, seu Erbregister/ in quibus seruitia suorum subditorum inscribunt, & esse priuatas scripturas, nec probare contra rusticos, nisi iuuentur aliis adminiculis, certum est. Molin. *in consuet. Paris.* §. 5. *nu.* 11. Dec. *in cap.* 2. *extra. de fide instrum.* In his ergo producendis requisita diligenter attendenda, alias ne semiplenam quidem faciunt probationem: ita per multa allegata pdidit D. Moll. *semest. lib.* 4 *c.* 37. [nisi forte sint tales, quales aliquos *cap.* 10. supra recensuimus, & maxime natiuitatis, egregie Francisc. Viuius *decis.* 184. *num.* 14. vbi dicit
Patris librum probare.] Mercatorum † libri 3
proprie sunt, qui à Mercatoribus vltro citroque dandi, accipiendi, credendi, obligandi, soluendi sui causa conficiuntur. *l. si quis ex*
argentariis. §. *rationem. ff. de edend.* Et hi † de 4
sua natura, propter æquitatem quæ in foro Mercatorum primas obtinet, aut sane obtinere debebit. Tiraquellus *de pœn. temp. caus. priuileg.* 5. *nu.* 140. Sebastian. Medices *in tract. mors omnia soluit. part.* 1. *nu.* 168. [probationem faciũt libri isti, si sint scripti consensu sociorũ, Menoch. *præsumpt.* 62. *lib* 3. Licet alias] regula-
riter † semiplenam probationem contra eum 5
faciant, contra quem producuntur; iuramento tamen producentis accedente. Mynsinger. *cent.* 5. *obseruat.* 79. Gail. *lib.* 2. *obseru.* 20. Wurmser. *lib.* 1. *tit.* 7. Menoch. *de arb. iud. quæst. casu* 91.
Wesenb. *consil.* 36. *nu.* 7. & 8. Quinimo † mor- 6
tuo scribente absque iuramento fidem facere ex eo, ꝙ mors vim iuramenti habeat, tradit Gail. *lib.* 2. *obser.* 43. *num. vlt.* [probat in terminis exemplo Gilman. *decis.* 37. *num.* 1. *versic. deinde*
quia mortuus. lib. 1.] In eo tamen † distinctio ad- 7
hibenda, quod quando pro mercatore adferuntur, non ita iis fides ac alias adscribatur. Addit. ad Rom. *consil.* 346. *nu.* 4. Gabr. *conclus.*
lib. 1. *tit. de præsumpt.* Sed † variis requisitis opus 8
sit, de quibus Guid. Pap. *decis.* 441. Boer. *quæst.* 105. Rol. à Vall. *cons* 92. *lib.* 2. Quæ tamẽ si accedant, plene probant. Masc. *d. loc. n.* 8. Gail. *d. loc.* [addãtur Dd. quos allegat Paul. Fusc. *sing.* 21. *lit.*
L.] Requisita † autẽ hæc sunt pręcipua. Primo, 9
vt data & accepta complectãtur: multũ enim hoc iuuat, Borcholt. *in tract. de iureiur. cap.* 8. *in fin.*

in fi.[hoc est, quod etiam contineant debita contra se, decis. Cameræ *verb. probatio. vers. libris.* Confirmatur etiam & exemplo demonstratur in decisionibus Gilman. *decis.* 36. *num.* 4.& 5.*lib.*2.]Deinde, vt inter ipsos mercatores agatur, Gail.*lib.*2.*obser.*20. Tertiò, vt scribens sit vir bonæ famæ, & existimationis:[decisiones Cameræ *in d. verbo probatio.* §. *libris ratio num.* vbi addit, & quod consueuerit scribere veritatem, iunge decis. Gilmanni, *d.l. numer* 1. *versic. primò. & num.* 6.] pro quo tamen in dubio præsumere debet iudex. Gail.*d.l.* Quartò, an scribens hosce libros in viuis sit, (vt supra dictum) an vero mortuus? Mortuorum enim libri maximam pro se habent præsumptionem, cum nemo immemor salutis æternæ præsumatur. *l. scripturas. ff. qui pot. in pign. habea.* Crauett.*cons.*6.*num.*52. & 61 [quod luculentissime deduxit Francisc. Viuius *d. decis.* 184. *numero* 11.] Quinto, quantitas negotii, hoc est, an summa sit magna, an vero parua. Mascard. *d. loc. numer.* 13. vbi docet in paruis summis plene probare. Gail.*d. loc.* Sextò, qualitas negotii. Gail.*d loco.* an liber hic sit antiquus, vel nouus: propter antiquitatem enim illi maior fides datur, *vt supra dictum.* Septimò, an verisimilia contineant, & qua de re agatur. Priuilegia enim huc tantum pertinent, quando de negotio mercatorum controuersia incidit. Hartman. Pist. *quæst.* 8. *num.* 11. *part.* 1. Cra-
10 uett. *consilio* 3. *numero* 15. Et hæc † requisita licet proprie in causis mercatorum in consideratione habenda; tamen aliqua etiam ad libros rationum aliarum personarum extenduntur: verbi gratia, an verisimilia cōtineant, an data & accepta? Bursat.*consil.*28. *num.* 8. *lib.* 3. quātitas item & qualitas in iis: item an contra principalem, an vero cōtra heredem producantur, consideratur. Mascard. *d. loco. num.*
11 2. & *seqq.* † Nec tamen ita stricte parti hisce requisitis inhærendum, vt necessario omnia concurrere debere existimet, & vno deficiente, cum fructu eo se vti non posse sibi persuadeat. Aliqua enim allegari possunt: quæ tamen an sufficientia, penes iudicem consistit, cum ab arbitrio eius hæc dependeant. Me-
12 noch. *d. loco.* † Hac tamen consideratione non contenta pars vlterius progredietur, sequentesque casus considerabit. Primo, † an liber 13
transumendus apud se extet, eoque pro se vti velit, quo casu licet facilior sit editio: minor tamen est probandi vis. *l. inter chartulas. C. de conueniend. fisc. debit. lib.* 10. *l. rationes. l. exempla. ff. de probat.* Schrad. *in Rubr. de iureiuran. numero* 167. & supra dictum. Aliquando tamen probat, *l. Nesennius ff. de negot. gest.* maxime inter socios, vt post Petr. de Vbald. Men. Berett. tradit Bertazol. *cons.* 224. *num.* 2. *lib.* 1. & Fab. Turret. *cons.* 100. *num.* 39. Si modo aliquæ partidæ verificentur. Turret. *numer.* 40. vbi plures recentiores allegat. Deinde † an contra scriben- 14
tem liber producendus, quo sane casu maxima probandi vis inest, latissime Mascard. *in verb. liber. concl.* 976. Schrad. *d. loc. nu.* 266. Tertiò, † an suus aut communis apud tertium, 15
cuius nihil interest, extet. Licet enim eo casu plenior huic libro adhibeatur fides, in eo tamen sibi prospicere debet, an hic tertius ad editionem compelli possit. Quartus † casus, 16.
an à tertio contra tertium extraneum producēdus, qui extat apud priuatum: quo casu parum probat. Mascard. *concl.* 977. licet secus in mercatoribus dicendum statuat Schrad. *d. loc. num.* 269. vbi distinguit. Et hæc quoad libros dixisse sufficiat: reliqua à Mascard. *in verbo, Liber,* & Dd. Iasone, Beust & Schrad. ac aliis *in l. admonendi.* & à Francisc. Personal. *de indit. & tort. q.* 14. *nu.* 33. qui late de hac re disserunt, peti possunt.

CAPVT XIV.

De Literis.

SVMMARIA.

1. *Literæ probant contra scribentem.*
2. *Literæ extantes apud alios à scribente productæ non probant, nec admittitur ipsarum productio.*
3. *Acceptatæ literæ pro scribente probant.*
4. *Si aduersarius alibi confessus fuerit acceptationem literarum, illa confessio pro scribente facit.*
5. *Plurimum etiam probant hæ literæ à parte aduersa iudicialiter allegatæ.*
6. *Literæ tertii contra tertium non probant.*
7. *Producens priuatam missiuam cōtra tertium, quando frustra petat transumptionem.*
8. *Omnia requisita epistolæ diligenter consideranda.*
9. *Epistolæ inscriptio similiter.*
10. *Epistolis carentibus nomine & cognomine scribentis non creditur.*

11 *Nomen debet propria manu ſcribi.*
12 *Si ſubſcriptione deſtituatur Epiſtola, an ſigillo munita ſit videndum, & quare.*
13 *Quale habeant Datum etiam in conſiderationem venit.*
14 *Litera commendatitia regulariter nihil probant.*
15 *Litera commendatitia, ſi prater commendationem hac clauſula iis adiiciatur, peto eum ope & conſilio, maxime vero ſi pecunia egeat, iuues, ſunt obligatoria.*
16 *Litera credentia qua.*
17 *An pars petere poſſit has tranſumi cum fructu, controuertitur.*
18 *Pro negatiua.*
19 *Varia aliorum diſtinctiones in hac quaſtione.*
20 *Affirmatiua ſententia non caret ratione.*
21 *Litera teſtimoniales an licitè tranſſumi poſſint.*
22 *Literarum Cambii tranſſumptio peti poteſt.*
a *Ex literis Cambii qua actione agatur.*
b *Litera quatenus probent, ſi antequam traderentur is, ad quem ſcripta, mortuus ſit.*
c *Literaſ acceptaſſe videtur, qui nihil contra ſcribit.*
d *Mercatorum litera vt publica inſtrumenta fidem faciunt.*

Literarum ſeu Epiſtolę illud eſt proprium, vt mittatur ab abſente ad abſentem, vt is, ad quem ſcribuntur, de his rebus, quas ignorat, certior fiat. Rebuff. *de ſched. recognit. numero* 18. Quia autem harum rerum tractatio late patet, in ſequentia tria membra diuidenda eſt. In primo tractabuntur ea, quæ Parti circa perſonas, contra quas productio petitur, conſideranda. In ſecundo, quæ Commiſſarius & Pars circa ipſa contenta Epiſtolæ obſeruare debeant. In tertio, quæ ipſis attendenda, circa varia genera Com-
1 miſſionum. Quod † ad primum membrum attinet, Pars ſollicite perpendet, an literæ, quas tranſſumi vult, contra ipſum ſcribentem producendæ: hoc enim caſu plena hiſce fides adhibetur. *l. Publia. ff. depoſ. cap. 2. extra de teſt. & ibi Doct. l. ſi aliquid per epiſtolam. l. nec ambigi. Cod. de donation.* [poſt Menoch. Maſcard. deciſion. Rotæ Genuen. (quæ id ad literas Cambii trahit, *deciſion.* 70. *numero* 3.
a † vbi addit ex illis literis agi actione conſtitutæ pecuniæ, vel negotiorum geſtorum) Moller. *libro* 4. *ſemeſt. cap.* 44. *numero* 4. vbi in vtramque partem diſputat, an ſit reddita epiſtola viuente adhuc eo qui ſcripſit, an vero
b mortuo, † & ſi mortuus antequam is eam accepit, ad quem ſcripta, an tunc probet, vel effectum habeat: & licet Menochium, Maſcardum, & alios pro negatiua referat. Contrarium tamen rectius eſſe, ibi probat.] Se-
cundo, an literas à † ſe ſcriptas, apud alios ex- 2
tantes producere conſtituerit: hæ enim regulariter non probant: proindeque ab harum productione rectius abſtinet. *l. exemplo.*
Cod. de probation. Indagabit † tamen apud alios 3
diligenter, an ipſe literas producere poſſit, in quibus ſcribens acceptaſſe ſe eas confiteatur. Acceptatæ enim literæ etiam pro ſcribente probant. *l. ſi filius.* 6. & ibi Doctor. *ff. ad Senatuſconſ. Maced. Clem.* 1. *de procurat.* [egregie poſt alios Daniel Moller. *d. l.* 4. *ſemeſt. cap.* 44. *numero* 2. ac Paul. Fuſc. *ſingul. liter. L. numero* 29.
inquiret autem, † an nihil contra reſcripſe- c
rit, nam tunc nocet, Scot. *conſilio* 5. *libro* 4. *numero* 20. *tom.* 1. Glorich. *in conſil. Vind. Germania, fol.* 114. adde Menochium *lib.* 3. *præſumption.* 65. vbi luculentiſſime hanc rem pertexit. Et ſi non hoc, an duo connexa contineat epiſtola: vnum pro ſcribente, altera contra eum, & is, ad quem ſcribitur, ea quæ in ipſius fauorem ſcripta ſint, acceptet, ac probet: tunc enim alteram quoque partem contra ipſum, pro ſcribente probare. Menoch. *de arbitr. iudic. quæſt. libro* 2. *centur.* 1. *caſ.* 20. & 94. Ioſeph. Maſcard. *de probationib. concluſio.* 626. *numero* 20.] Quæ autem plura indaganda Parti, videat apud Schraderum *d. loco. numero* 271. & *ſequentibus.* Maſcard. *de probationib. in verbo, epiſt. numero* 10. 39. & *ſequentib. poſt eos*: vt Molin. Gabriel. & Menoch. tradit Moller. *in libro*
ſemeſt. c. 37. *nu.* 7. *lib.* 4. Similiter † an non alibi 4
aduerſarius ſe tales literas accepiſſe confeſſus fuerit. Illud enim facit, vt pro ſcribente fides adhibeatur. *d. leg. Publ. §. fin. ff. depoſ. d. l. ſi aliquid. l. ſi donatio. & d. l. nec ambigi. Cod. de do-*
nation. Animaduertet † etiam, an & hæ li- 5
teræ à Parte aduerſa antea iudicialiter allegatæ ſint? plurimum enim & hoc momenti ha-
bet. † Tertiò, an hæ literæ nec à Parte pro- 6
ducente, nec à Parte, cõtra quam produci petuntur, ſint ſcriptæ? hoc enim caſu ſatius eſt à petitione tranſſumptionis abſtinere. Literæ enim tertii contra tertium non probant. [Vide tamen deciſ. Rotæ Genuenſ. 47. & 136.] Et
idem † obtinet, ſi pars producens priuatam 7
miſſiuam

missiuam ad se scriptam contra tertium pro-
bandi vim obtinere contendat, vt post alios
Menoch.*de arbitr.iud.qu.cas.94.nu.22.* Beust *in*
sæpe allegat.l.admonendi.num.1057.ff.de iureiuran.
d [& illud nō negligendum, † an in causis mer-
catorum agatur: nam horum literæ vt publi-
ca instrumenta fidem faciunt, etiam inter a-
lios. Et ita obseruatum refert, per rationes
Rot.Genuens. *decis.142.nu.2.& 3.* vbi docet li-
teras etiam auisi (quibus nihil inter mercato-
8 res frequentius) probare.] Secundus † casus
principalis, in quo de contentis literarum di-
cendum, multa habet membra: quæ non so-
lum Parti, sed ipsi Commissario maximo vsui
esse possunt. Primum autem id est, vt ordi-
nem scripturæ diligenter consideret, An o-
mnia requisita veræ epistolæ habeat: id enim
ad probationem epistolarum plurimum iu-
uat. Menoch. *d.loc.num.3.* Nolim tamen Par-
tem ob defectum huius ordinis transsum-
ptionem intermittere, si modo de aliis requi-
9 sitis constat. Secundo † consideranda est in-
scriptio Epistolæ: magnam enim ea ad pro-
bandum vim adfert. Menoch.*d.loc.numero* 4.
Hinc Iuriscōsultos inscriptiones suis respon-
10 sis præmisisse constat. Tertio, † an nomen &
cognomen scribentis habeat. Bertach. *in verb.*
*Epist.num.*2.Mascard.*d.loc.num.40.& seqq.* sine
his enim epistolæ non creditur. Beust *d.l.nu.*
105. An vero hoc nomen à principio, an vero
in fine comprehensum legatur, parum refert.
11 Quarto, † an nomen propria manu scriptum?
hoc enim est necessarium. Nam licet literæ a-
liena manu scriptæ, subscriptæ tamen manu
eius, contra quem producuntur, plurimum
probant: quippe quod subscriptio omnia cō-
tenta probare videtur, Menoch.*d.loc.num.14.*
12 † Quinto, si hac subscriptione destituatur, an
non sigillum tantum hisce appensum sit? Si-
gillata enim scriptura contra priuatum plu-
rimum probat, Schrader.*d.loco.num.270.* Fe-
lin.*in c.supra.num.17.18.19.& 20.de fide instrum.*
Lanfranc. *cap.9.num.56. & ibi late addit.* Si ta-
men sigillo destituitur, an non probari ma-
nus possit? Nam tunc ei plena fides habetur.
Mascard.*in verb.Epist.conclus.626.num.4.* Ratio
horum est, quia subscriptio & sigillum con-
firmant omnia præcedentia, & expressum
Partis consensum docent. Hæc † tamen duo 13
requisita subscriptionis & sigillationis at-
tendere debere Partem, si contra scribentem
producere statuerit, arbitrantur plures per *l.*
cum tabernam.§.idem quæsiit. & ibi Dd.*ff.de pign.*
Schrad.*d.l.num.207.* Ad extremum, an & qua-
le habeat Datum considerandum ei esse, ra-
tiones superioribus capitibus adductæ, in-
nuere videntur: quibus adductis aliqualem
rationem huius rei habendam omnino sua-
deo; vtcunque alii communiter illud ad rem
parum facere existiment. Menoch. *d.l.numero*
11. In tertio principali membro distributio li-
terarum attendenda. Aut † enim sunt com- 14
mendatitiæ literæ, & de iis producendis aut
transsumendis haud curiose decet esse soli-
citam Partem: nihil enim regulariter pro-
bant.*l.fin.C.quod cum eo.l.eleganter.§.fin.ff.de dol.*
Mascard. *d.l.num.vlt.* Rebuff. *de schedul. recog.*
num.99. [adde Doctores adductos à Rot.Ge-
nuens.*decis.70.num.2.*] vbi hanc adfert ratio-
nem, quod actus agentium vltra eorum in-
tentionem non operentur. Inspiciet † tamen 15
Pars, an præter nudam commendationem, a-
liud quippiam adiiciatur: verbi gratia, com-
mendo tibi hunc virum, petoque eum ope &
consilio, maxime vero si pecunia egeat, mu-
tuo dando iuues: qua re nihil hoc tempore v-
sitatius. Et sic literæ commendatitiæ obli-
gant. Beust *d.l.num.161.* Rebuff.*de schedul.recog.*
*num.*100.[hinc dicitur exhortatiuam induce-
re consensum scribentis sibi præiudicantem,
post Crauett.*in singul.* tradit Paul.Fusc.*litera E.*
num.32.] Secundo † sunt literæ, quas cre- 16
dentias vocant, & à Principibus, ac magnis
viris, Legatis dari consueuerunt, vt de per-
sona, cum qua agendum, rite constet. An † 17
autem has Pars cum fructu transsumi petere
possit, in quæstionem venit? Et † sane vi- 18
detur, quod non. Sunt enim instar litera-
rum commendatitiarum; ex quo fundamen-
to plurimi de probatione earundem dubi-
tant, ac eas plane non probare contendunt.
Rebuff. *d.loco.* Menoch. *de arbit.iudic.q.cas.94.*
nu.20. Mascar.*in verb.Epist.nu.1.& 2.concl.628.*
[quo & videtur inclinare Paul.Fusc. *in sing.lit.*
L.n 28.] Alii vero † ad varias distinctiones cō- 19
fugiunt, & verba inspicienda, & cōsideranda

 existi-

exiſtimant, an ſcilicet generalia, an ſpecialia. Rebuff. *d.loc.per l. ſi remunerandi.* §. *ſi quis mandauerit.in fin.ff mand.* Maſcard.*d.loco.nu.*7. Menoch.*d.loc.*Beuſt *in l.admonendi. nu.*1063. [quo & videtur inclinare Paulus Fuſc. *in ſingul.liter. L. numer.*28.] ac tunc fidem iis adhiberi volunt. Primò, ſi adiiciatur talis clauſula, adhibeto ei plenam fidem periculo meo. Secundo, ſi dicatur ſuper tali negotio, ei habeto fidem. Menoch *numero* 20.*d.loco.* vel vt nos loquimur: Wir haben jhme befelch gegeben/ mit euch von der/oder der Sachen notwendig zu handlen/ vnd darauff mit euch zuſchlieſſen/ vnd was er diſſfals mit euch/ vnnd jhr mit jhme ſchlieſſen werdet/das wöllen wir hiemit genem haben / vnd ſtätt vnd veſt halten: hoc eſt, dedimus ipſi plenariam poteſtatem agendi vobiſcum de illa vel illa cauſa, & quicquid inter vos actum erit, ratum habebimus. Beuſt
20 *in d.l.admonendi. num.*1065. Quicquid † tamen ſit, rei veritate inſpecta, literas haſce credentiales omnino probare, non à ratione alienum eſſe videtur. Innocen. *cap.*1. *num.*10. *de fide inſtrument.* Primò ex eo, quia ſunt inſtar mandati generalis. Mandatum autem generale per priuatam ſcripturam recte probatur. Deinde conſtat has literas, credentias talibus dari ſolitas, quorum fides & induſtria cenſetur electa, quibus communiter impertitur inſtructio, iuxta quam actiones ſuas dirigere cogantur. Si ergo quid à Legato geritur, id actione mandati propter exceſſum petere poſſunt mandantes. Tertiò, ſi concederetur, literas credentiales non probare, multa abſurda ſequerentur. Quid enim vſitatius, quam ſecreta propter periculum diuulgationis tacita cauſa alicui committere? Quod ſi autem fidem obligatoriam his literis detrahamus, quid quæſo aliud, quam confuſio exorietur, cum non ſemper eas conficientes illas ſolennitates & clauſulas adiicere ſoleant.
21 Sunt † & literæ teſtimoniales; & has nõ probare traditum eſt, Fichard.in addit. ad Villalob.*lit.L.num.*83. de conſuetudine tamen pro-
22 bant. Innoc.*in cap.*1.*de fide inſtrum.* Aut † denique ſunt literæ Cambii, quæ à mercatoribus ſolent confici: quarum etiam recte tranſumptionem peti poſſe firmiter concludo. Maſcard.*concluſ.*989. ſi modo requiſita omnia ſupra poſita concurrant, maxime die & Dato adiectis, Crot.*conſ.*11. *nu.*4.*lib.*1. Gigas *conſ.*59. *nu.*3. Et tantum de literis. Reliqua ex iis, quæ de ſchedulis dicta ſunt, huc referri poſſunt: conſtant enim iiſdem fere regulis. Rebuff. *de ſched.recognit.num.*18.

CAPVT XV.

De Iudice.

SVMMARIA.

1 *An in arbitrio partis ſit iudicialiter vel extraiudicialiter inſtrumenta tranſſumere. & nu.*2.3.
4 *Fides adhibetur tranſſumpto, quando à Notario, qui Originale ſcripſit, eſt tranſſumptum.*
5 *De conſuetudine Notariorum tranſſumptiones valẽt.*
6 *Quatenus Notario in hoc caſu adhibenda fides.*
7 *Exemplificatio etiam per plures Notarios immatriculatos facta in Camera non ſufficit.*
8 *Sine iudice extracta non valet.*
9 *Conſenſu partium hac authoritas iudicis non poteſt excludi.*
10 *Recte & legitimo modo tranſſumpta tantum probãt, quantum originalia.*
11 *Quis hoc caſu iudex competens ſit?*
12 *In Camera ſæpe fallit regula, quod Iudex controuerſiæ ſit competens.*
13 *Cum Commiſſarius ad aliam rem ordinatur, non facta inſtrumenti mentione, an Iudex adeundus ſit.*
14 *Affirmatiua de ſtylo Cameræ obtinet.*
a *Conſuetudie an introduci poſſit, vt copia credatur.*
b *Arbitratores ad iudicandum dati, an per Commiſſarios poſſint examinare.*

QVia ſupra in omnibus ſpeciebus Commiſſionum de Iudice actum eſt: & hic de eo verba facienda ſunt. Circa quod quæritur primo, quomodo Iudex, cum inſtrumenta tranſſumenda petuntur, adeundus ſit? Et li-
cet † ſimpliciter videbatur dicendum, in ar- 1
bitrio Partis eſſe, an iudicialiter, vel extraiudicialiter, hoc eſt, à Iudice chartulario tranſſumptio fiat: quippe cum eius proprium eſſe videatur tranſſumere & vidimare inſtrumenta. Viuius *in comm.opin. lib.*1. *inſtrumentum publicum, ibi quæ quippe contra.* Turzan.*in commun. opin.*149. prout & eos facere quotidie videmus; maxime ſi eorum duo, vel tres, vel quatuor fide digni actum hunc perficiant. Bartol.*in Authentic.ſignis. numero* 7.*Cod.de edend.* vel plures adhibeantur, propter publicum enim, quod gerunt, officium magna ipſis fides debetur,

betur, cum & in aliis maioribus ipsis creda-
2 tur, & fides adhibeatur. Ego tamen † id re-
gulariter verum non esse arbitror. Dico re-
gulariter, quia quandoq; fides eorum trans-
3 sumptioni adhibetur. Primò, † si Partes in id
consentiant. Felin. *in cap. si instrumenta. numero
4. de fide instrum.* Lanfranc. *cap. 9. num. 20. in ad-
dition.* Mynsinger. *obseruat. 74. cent. 6. num. 1. &*
4 2. Secundò † iuxta quorundam opinionem:
quando ab eo Notario transsumptum, qui
exemplum aut originale scripsit. Bartol. *in au-
5 thent. si quis in aliquo. Cod. de edend.* Tertiò, † si
consuetudine cautum, vt transsumptiones
Notariorum valeant. Roland. à Valle. *consilio
6 58. lib. 3.* Extra † hos casus nullam debere ad-
hiberi fidem Notario transsumenti, volunt
Doctor. & id ita verum esse existimant, vt et-
iamsi centum Notarii testarentur transsum-
ptum cum originali concordare, non tamen
probare, Turzan. *in commun. opin. 147.* Soarez.
in verb. exemplar. versic. 204. Molin. *in consilio 5.
numero 33.* Grassus *in commun. opin. lib. 2. quæst.
15. 16. & seq.* Schrad. *de feud. part. 10. sect. 12. num.
18. & 20.* Burs. *cons. 370. num. 65. lib. 4.* Wesenb.
7 *consil. 18. num. 39. lib. 1.* Hinc † cum iniungitur
in Camera editio, ein glaubwürdige Form a-
licuius Priuilegii fürzubringen / non sufficit
exemplificatio etiã per plures Notarios im-
matriculatos facta: ita obseruatum in causa
Stralsund contra Müllenhoffs Haußfrau-
wen. 23. Iun. Anno 1589. [Sententia talis est,
In Sachen Bürgermeister vnd Rhat dero
Statt Stralsund pro interesse, vnd Caspar
Mollenhoffs Principal Appellanten, contra
gedachten Mollenhoffs Haußfraw / vnnd
Herrn Ludwigen Hertzogen zu Pomern Ap-
pellaten, ist D. L. Wolff den am 26. Septem-
bris, jüngst vorbrachten Vidimus, vnuerhin-
dert die im AppellationLibell angezogene
Priuilegia nachmals in glaubwürdiger Form
vorzubringen / zeit vier Monat pro omni ter-
mino von Ampts wegen angesetzt / hoc est, In
causa Consulum & Magistratus ciuitatis
Stralsund pro interesse & Caspari Müllen-
hoffs principalis Appellantis, contra prædi-
cti Müllenhoffs vxorem, & dominum Lu-
douicum Principem Pomeranum, Appella-
tos, D. L. Wolffio 26. Septembris exhibiti
exempli productione non attenta, ad produ-
cendum allegata in libello appellationis pri-
uilegia in forma fide digna, quatuor men-
ses pro omni termino, ex officio præfixi sunt.]
Ingelheimb contra Pfaltz: Thumbstifft zu
Lubeck contra Bouckwolt / 9. Nouembris, an-
no 1587. Iudice † ergo opus est: nam sine Iu- 8
dice transsumptio facta non valet. Bursat. *con-
silio 36. numero 18.* [latissime Couarruuias *pra-
cticarum quæstionum capit. 21*] Idque adeo † ve- 9
rum esse dicunt, vt consensus etiam Partium,
quò sine authoritate iudicis fiat, nullius mo-
menti sit. Speculator *in titul. de fide instrument.
§. ostenso. numero 24. & sequenti.* [latissime hoc
examinat Paris. de Puteo *de reassumpt. instrum.
rubric. 4. numero 7. & seqq.* Gilman. *decisione 40.
numero 46. part. 2.* & aliqua supra de mixtis ex
consuetudine dicta.] de quo tamen probabi-
liter dubitari posset, si ea, quæ supra de in-
strumentis consensu Partium mixtam cau-
sam habentibus dicta, consideremus. [sed an
consuetudine hoc fieri possit, † egregie dis- a
cussum in dicta causa Ingelheimb / vbi re-
ferens inclinauit in meam sententiam,
quod sic; vbi tamen hæ erant circumstan-
tiæ, quia transsumens erat magnæ authori-
tatis, & ex optimatibus, vicarius scilicet, &
sic cum consuetudo in exemplatione maxi-
me spectetur, Doctor. per pulchrum text. *in
cap. cum dilectus. de fide instrumentorum.* & Al-
ciatus *in l. Procurator. numero 50. de edend.* &
Cantiuncul. *consilio vigesimo primo, numero 28.*
& hic aliquid dandum existimatum est.] E
contra † vero de legitimo modo transsum- 10
ptis docent, quod solenniter exemplatum
iudice authore & vocata Parte fidem fa-
ciat de suo originali, & tantum probet,
quantum originale: & hanc esse commu-
nem testatur Decius *consilio 36. numero primo.*
Hæc † cum ita sint, & iudicis authoritas in 11
his rebus dominetur, recte consequenter
nunc quis hoc casu Iudex competens quæ-
ritur? Et sane Iudicem controuersiæ futu-
ræ esse competentem, non est dubium. *l. in-
dices. 18. Cod. de fide instrumentorum. cap. accepi-
mus. 4. de fide instrument.* vbi traduntur modi,
quando apud alios etiam produci vel exem-
plificari possunt: de quibus Schrader. *de feud.*

y 3 *part.*

existimant, an scilicet generalia, an specialia. Rebuff. *d.loc.per l. si remunerandi.* §. *si quis mandauerit.in fin.ff.mand.* Mascard.*d.loco.nu.*7. Menoch.*d.loc.*Beust *in l.admonendi. nu.*1063. [quo & videtur inclinare Paulus Fusc. *in singul.liter. L. numer.*28.] ac tunc fidem iis adhiberi volunt. Primò, si adiiciatur talis clausula, adhibeto ei plenam fidem periculo meo. Secundo, si dicatur super tali negotio, ei habeto fidem. Menoch *numero* 20.*d.loco.* vel vt nos loquimur: Wir haben jhme befelch gegeben/ mit euch von der/oder der Sachen notwendig zu handlen/ vnd darauff mit euch zuschliessen/ vnd was er dißfals mit euch/ vnnd jhr mit jhme schliessen werdet/das wöllen wir hiemit genem haben / vnd stätt vnd vest halten: hoc est, dedimus ipsi plenariam potestatem agendi vobiscum de illa vel illa causa, & quicquid inter vos actum erit, ratum habebimus. Beust

20 *in d.l.admonendi. num.*1065. Quicquid † tamen sit, rei veritate inspecta, literas hasce credentiales omnino probare, non à ratione alienum esse videtur. Innocen. *cap.*1. *num.*10. *de fide instrument.* Primò ex eo, quia sunt instar mandati generalis. Mandatum autem generale per priuatam scripturam rectè probatur. Deinde constat has literas, credentias talibus dari solitas, quorum fides & industria censetur electa, quibus communiter impertitur instructio, iuxta quam actiones suas dirigere cogantur. Si ergo quid à Legato geritur, id actione mandati propter excessum petere possunt mandantes. Tertiò, si concederetur, literas credentiales non probare, multa absurda sequerentur. Quid enim vsitatius, quam secreta propter periculum diuulgationis tacita causa alicui committere? Quod si autem fidem obligatoriam his literis detrahamus, quid quæso aliud, quam confusio exorietur, cum non semper eas conficientes illas solennitates & clausulas adiicere soleant.

21 Sunt † & literæ testimoniales; & has nō probare traditum est, Fichard. in addit. ad Villalob. *lit.L.num.*83. de consuetudine tamen pro-

22 bant. Innoc. *in cap.*1. *de fide instrum.* Aut † denique sunt literæ Cambii, quæ à mercatoribus solent confici: quarum etiam rectè transumptionem peti posse firmiter concludo. Mascard. *conclus.*989. si modo requisita omnia supra posita concurrant, maxime die & Dato adiectis, Crot. *cons.*11. *nu.*4. *lib.*1. Gigas *cons.*59. *nu.*3. Et tantum de literis. Reliqua ex iis, quæ de schedulis dicta sunt, huc referri possunt: constant enim iisdem fere regulis. Rebuff. *de sched.recognit.num.*18.

CAPVT XV.

De Iudice.

SVMMARIA.

1 *An in arbitrio partis sit iudicialiter vel extraiudicialiter instrumenta transsumere. & nu.*2.3.

4 *Fides adhibetur transsumpto, quando à Notario, qui Originale scripsit, est transsumptum.*

5 *De consuetudine Notariorum transsumptiones valēt.*

6 *Quatenus Notario in hoc casu adhibenda fides.*

7 *Exemplificatio etiam per plures Notarios immatriculatos facta in Camera non sufficit.*

8 *Sine iudice extracta non valet.*

9 *Consensu partium hac authoritas iudicis non potest excludi.*

10 *Rectè & legitimo modo transsumpta tantum probāt, quantum originalia.*

11 *Quis hoc casu iudex competens sit?*

12 *In Camera sæpe fallit regula, quod Iudex controuersiæ sit competens.*

13 *Cum Commissarius ad aliam rem ordinatur, non facta instrumenti mentione, an Iudex adeundus sit.*

14 *Affirmatiua de stylo Cameræ obtinet.*

a *Consuetudo an introduci possit, vt copia credatur.*

b *Arbitratores ad iudicandum dati, an per Commissarios possint examinare.*

Qvia supra in omnibus speciebus Commissionum de Iudice actum est: & hic de eo verba facienda sunt. Circa quod quæritur primo, quomodo Iudex, cum instrumenta transsumenda petuntur, adeundus sit? Et licet † simpliciter videbatur dicendum, in arbitrio Partis esse, an iudicialiter, vel extraiudicialiter, hoc est, à Iudice chartulario transsumptio fiat: quippe cum eius proprium esse videatur transsumere & vidimare instrumenta. Viuius *in comm.opin.lib.*1. *instrumentum publicum, ibi quæ quippe contra.* Turzan. *in commun. opin.*149. prout & eos facere quotidie videmus; maxime si eorum duo, vel tres, vel quatuor fide digni actum hunc perficiant. Bartol. *in Authentic.signis numero* 7. *Cod.de edend.* vel plures adhibeantur, propter publicum enim, quod gerunt, officium magna ipsis fides debetur,

betur, cum & in aliis maioribus ipsis creda-
2 tur, & fides adhibeatur. Ego tamen † id re-
gulariter verum non esse arbitror. Dico re-
gulariter, quia quandoq; fides eorum trans-
3 sumptioni adhibetur. Primò, † si Partes in id
consentiant. Felin. *in cap. si instrumenta. numero
4. de fide instrum.* Lanfranc. *cap. 9. num. 20. in ad-
dition.* Mynsinger. *obseruat. 74. cent. 6. num. 1. &*
4 *2.* Secundò † iuxta quorundam opinionem:
quando ab eo Notario transsumptum, qui
exemplum aut originale scripsit. Bartol. *in au-
5 thent. si quis in aliquo. Cod. de edend.* Tertiò, † si
consuetudine cautum, vt transsumptiones
Notariorum valeant. Roland. à Valle. *consilio
6 58. lib. 3.* Extra † hos casus nullam debere ad-
hiberi fidem Notario transsumenti, volunt
Doctor. & id ita verum esse existimant, vt et-
iamsi centum Notarii testarentur transsum-
ptum cum originali concordare, non tamen
probare, Turzan. *in commun. opin. 147.* Soarez.
in verb. exemplar. versic. 204. Molin. *in consilio 5.
numero 33.* Grassus *in commun. opin. lib. 2. quæst.
15. 16. & seq.* Schrad. *de feud. part. 10. sect. 12. num.
18. & 20.* Burs. *cons. 370. num. 65. lib. 4.* Wesenb.
7 *consil. 18. num. 39. lib. 1.* Hinc † cum iniungitur
in Camera editio, ein glaubwürdige Form a-
licuius Priuilegii fürzubringen / non sufficit
exemplificatio etiã per plures Notarios im-
matriculatos facta: ita obseruatum in causa
Stralsund contra Müllenhoffs Haußfrau-
wen. 23. Iun. Anno 1589. [Sententia talis est,
In Sachen Bürgermeister vnd Rhat dero
Statt Stralsund pro interesse, vnd Caspar
Mollenhoffs Principal Appellanten, contra
gedachten Mollenhoffs Haußfraw / vnnd
Herrn Ludwigen Hertzogen zu Pomern Ap-
pellaten, ist D. L. Wolff den am 26. Septem-
bris, jüngst vorbrachten Vidimus, vnuerhin-
dert die im AppellationLibell angezogene
Priuilegia nachmals in glaubwürdiger Form
vorzubringen / zeit vier Monat pro omni ter-
mino von Ampts wegen angesetzt / hoc est, In
causa Consulum & Magistratus ciuitatis
Stralsund pro interesse & Caspari Müllen-
hoffs principalis Appellantis, contra prædi-
cti Müllenhoffs vxorem, & dominum Lu-
douicum Principem Pomeranum, Appella-
tos, D. L. Wolffio 26. Septembris exhibiti
exempli productione non attenta, ad produ-
cendum allegata in libello appellationis pri-
uilegia in forma fide digna, quatuor men-
ses pro omni termino, ex officio præfixi sunt.]
Ingelheimb contra Pfaltz: Thumbstifft zu
Lübeck contra Boucktwolt / 9. Nouembris, an-
no 1587. Iudice † ergo opus est: nam sine Iu- 8
dice transsumptio facta non valet. Bursat. *con-
silio 36. numero 18.* [latissime Couarruuias *pra-
cticarum quæstionum capit. 21*] Idque adeo † ve- 9
rum esse dicunt, vt consensus etiam Partium,
quò sine authoritate iudicis fiat, nullius mo-
menti sit. Speculator *in titul. de fide instrument.
§. ostenso. numero 24. & sequenti.* [latissime hoc
examinat Paris. de Puteo *de reassumpt. instrum.
rubric. 4. numero 7. & seqq.* Gilman. *decisione 40.
numero 46. part. 2.* & aliqua supra de mixtis ex
consuetudine dicta.] de quo tamen probabi-
liter dubitari posset, si ea, quæ supra de in-
strumentis consensu Partium mixtam cau-
sam habentibus dicta, consideremus. [sed an
consuetudine hoc fieri possit, † egregie dis- a
cussum in dicta causa Ingelheimb / vbi re-
ferens inclinauit in meam sententiam,
quod sic; vbi tamen hæ erant circumstan-
tiæ, quia transsumens erat magnæ authori-
tatis, & ex optimatibus, vicarius scilicet, &
sic cum consuetudo in exemplatione maxi-
me spectetur, Doctor. per pulchrum text. *in
cap. cum dilectus. de fide instrumentorum.* & Al-
ciatus *in l. Procurator. numero 50. de edend.* &
Cantiuncul. *consilio vigesimo primo, numero 28.*
& hic aliquid dandum existimatum est.] E
contra † vero de legitimo modo transsum- 10
ptis docent, quod solenniter exemplatum
iudice authore, & vocata Parte fidem fa-
ciat de suo originali, & tantum probet,
quantum originale: & hanc esse commu-
nem testatur Decius *consilio 36. numero primo.*
Hæc † cum ita sint, & iudicis authoritas in 11
his rebus dominetur, recte consequenter
nunc quis hoc casu Iudex competens quæ-
ritur? Et sane Iudicem controuersiæ futu-
ræ esse competentem, non est dubium. *l. iu-
dices. 18. Cod. de fide instrumentorum. cap. accepi-
mus. 4. de fide instrument.* vbi traduntur modi,
quando apud alios etiam produci vel exem-
plificari possunt: de quibus Schrader. *de feud.*

y 3 part.

12 *part.*10.*section.*12.*numero* 20.Et in ſpecie † prædicta regula fallit in Camera in caſibus, in quibus eſt periculum in mora: tunc enim extraiudicialiter Parti, quæ vigore der Außträg/ ordinaria actione conuenienda, Commiſſiones decernuntur: verbi gratia, pro edendo teſtamento, vel pro literis demortui, quas quis ſecum habet: ita duos immediate Imperio ſubiectos hoc impetraſſe ſæpe ſcio, & tradetur infra latius, cum tractabitur de modo petendi hanc Commiſ-
b ſionem. [Sed an Commiſſarii vel † Obman/ ſi in Commiſſione deputentur ad iudicandum, ipſimet tranſſumere, an vero alium ordinare debeant, diſputatum Anno 1565. in cauſa Pfaltzgraff Wolffgangs contra Herren Churfürſten Friederichen Compromiſſi, vbi tamen per Commiſſarium à deputatis ordinatum tranſſumpta: vide tamen quæ ſupra de ſubdelegatis, *parte* 1. dicta.] Hiſce
13 † ſic præmiſſis illud quæritur, an id quod de iudice adeundo dictum eſt, locum etiam tunc habeat, cum Cõmiſſarius ad aliam rem ordinatur, nec inſtrumẽti fiat mentio? Et dicendum, quod non. vide Abbat. *in cap.ſi inſtrumen.de fide inſtrum.* prout ſupra monui: vbi ratio, quod Commiſſiones ſunt ſtricti iuris addita, & in ſpecie hoc exemplum adductum. [adde quæ in hanc ſententiam adfert Proſp. Fatin. *de opposit.contra teſt.quæſt.*72. *numero* 8. &
14 *ſequentibus.*] Sed † an de conſuetudine contrarium obſeruetur, quæritur? in qua opinione fuit Felin. *in capit.ſi inſtrument. numero ſecundo, de fide inſtrum.* Ea tamen ſententia de ſtylo Cameræ nõ obtinet, maxime cum ſumma Iudicis diſcretio circa cauſas, ratione quarum hæc Commiſſio decernitur, requiratur, vt infra dicetur. Vnde & talis Commiſſio propter rigoroſum examen ac proceſſum ordinarium Commiſſionum, Commiſſio in optima ac meliori forma, vt infra explicabitur, nominatur. Et ſic in contradictorio iudicio obſeruatum, & Commiſſarios hoc ſine mandato facientes valde reprehenſos fuiſſe, exemplis, quorum plurima ſunt in promptu (niſi odioſa) demonſtrari poſſet. [ſic eum in cauſa Hanaw cõtra Groſ-ſach 3. mandati die 7. abgepfändte Garn betreffend/ Pars contra quam conſentiret, & tamen adderet, ſe Commiſſarii arbitrio relinquere, Commiſſarius remiſit ad competentem Iudicem.]

CAPVT XVI.

Quotupliciter petatur hæc Commiſſio, & de tempore.

SVMMARIA.

1 *Quomodo hac Commiſſio extraiudicialiter petatur.*
2 *Quomodo iudicialiter & ordinariè.*
3 *Quomodo extraordinariè.*
4 *An productio tranſſumpti vſque ad concluſionem in cauſa fieri poſſit? pro negatiua.*
5 *Affirmatiua verior.*
6 *Reſciſſa concluſione hac Commiſſio quandoque locum habet.*
7 *Inſtrumenta de nouo reperta eſſe, iuramento probari debet.*
8 *Parte conſentiente, aut ſaltem non contradicente hoc fieri poteſt.*
9 *Et ex quacunque ſuperuenienti iuſta cauſa.*
10 *In omnibus cauſis, in quibus teſtes publicatis atteſtationibus poſſunt recipi, regula prædicta locum habet.*
11 *Cum Iudex ex officio reſciſſa concluſione iniungit ſimiliter.*
a *Commiſſio pro inſtrumentis cum oculari inſpectione, & teſtium examinatione petitur ſæpe.*
b *Inſtrumentorum an reus quibus vſurus eſt, ante litis conteſtationem editionem facere cogi poſſit.*
c *Inſtrumenti in libello mentionem faciens, an ante litis conteſtationem edere teneatur.*
d e *Inſtrumenta quando poſt concluſionem producenda.*
f *Concluſio facta ſub clauſula, ſi quid facti, quid hic operetur.*
g *Inſtrumenta quando poſt ſententiam poſſint produci.*

HÆc † Commiſſio, vt & aliæ, petitur [vel 1
principaliter, vel incidenter, nos hic maxime agimus de ea, quæ incidenter fit, de qua Carpan. *in ſtatu.Mediol. cap.*79. *numer.*1. & hæc] vel iudicialiter vel extraiudicialiter. Extraiudicialiter cum inſtrumentum aliquod ſibi edi petitur in modum mandati, vt ſupra diximus, & infra explicabitur: veluti inſtrumentum ſi commune apud fratrem extet, aut teſtamentum patris inueniatur, & petam mihi copiam dari: hoc caſu, vt tranſſumptio recte fiat, poſſum eo nomine petere Commiſſionem extraiudicialiter. Aliquando petitur

titur simplex citatio, ad videndum edi, aperiri & publicari testamentum, vt in quadam causa factum esse recordor. Hic tamen cautam esse Partem debere suadeo, vt diligenter doceat de interesse: est enim hæc species Commissionis ad memoriam, quæ in instrumentorum transsumptionibus difficulter sibi locum vendicat. Et licet hæc tantum de ipsa editione Originalium loqui, & proinde ad casum nostrum Commissionis non extendi posse, videantur: tamen idem de Commissione transsumptionis, quod de editione Originalis arbitror esse iudicium. Cum enim Iudex simplicem editionem, & traditionem iniungit, multo magis, vt Commissario ostendatur, decerni posse existimo. Iudi-
2 cialiter † duplici modo: aut ordinarie, aut extraordinarie. Ordinarie in termino aliarum probationum. [quod vel fit coniunctim cum ipsa petitione, pro examinatione te-
a stium & oculari inspectione, † vel ex postfacto cum secunda vel tertia dilatione probandi, vt factum in causa Straßburg contra Straßburg / fractæ pacis, cuius vestigia extant in formulario, *in tit. de dilationib. form. 7. & sequenti*. Decis. Cameræ *in verb. probatio* §. *quare*
3 *index.*] Extraordinarie † aliquando statim post rem in iudicium deductam, ante tamen litis contestationem flagitatur: potest enim tunc peti hæc Commissio certis casibus. Primo, vt supra de Commissionibus ad perpetuam rei memoriam dictum est. Secundo, quando acta, vel documenta à Magistratu petuntur, quo de iustitia appellationis constet: itemque quando de summa de non appellando controuertitur: priuilegia Statuum, à quibus appellatum, transsumi petuntur, idque tunc locum habet, cum Cameræ non sunt insinuata: itemque, si de solennibus, quæ ratione statutorum requiruntur, circa appellationes (vt multæ ciuitates habent, Lubeca, Francofurtum, Hamburgum, & aliæ) agatur, & priuilegia illa produci petantur. [An autem reus teneatur edere instrumenta, quibus v-
b surus est ante litis † contestationem, in vtramque partem disputatum: aliqui enim opinantur editioni huic locum non esse, nisi post litem contestatam. In hanc enim sententiam videtur iuisse glossa *in l. prima. §. edenda. ff. eodem.* nec non Bartolus *ibi. numero* 1. & Alexander *numero tertio.* sequitur etiam Alber. *in 6. editiones. eiusdem legis, numero* 17. & Decius *in l. edita. Cod. eodem. numero* 88. & ab hac opinione, quam testatur se vidisse obseruari in praxi, dicit non esse recedendum. Cagnol. hic *numero* 58. Contrarium tamen, vt non teneatur edere, nisi in partibus suæ causæ inseruientibus, huius opinionis fuit Speculator *titul. de instrument. edition. in §. videndum. versicul. quid si produco.* Bartolus *in l. argentarius. §. primo.* vbi Iason, qui vnà cum princip. illum interpretatur *numero* 12. *ff. eodem.* Doctores *in l. prima. ff. de noui operis nuntiat.* vbi Iason *numero octauo.* Pract. Papiens. *in d. forma petent. copiam instrument. in verbo, cum anno, mense, & die, numero* 8. Ioann. Bertachin. *in tractat. de gabel. numero* 9. & Didac. Couarr. *practic. quæstion. cap.* 2c. *numero* 7. vbi plures adducit. Albe. *in l.* 1. § *editiones. ff. eodem. numero* 17. Felin. *in cap. cum venerabilis, extra de exception. numero* 23. *versicul. limita secundo.* & Ripa *hic numero* 9. ita vt hæc sit communis opinio, vt de communi testatur Hieronymus Cagn. *hic numero* 61. *versicul. in hoc articulo.* Rationes vtriusque sententiæ reddit Philippus Massin. *in l. prima. Cod. de edendo. numero* 83. vbi ille, vti iam dictum, amplectitur negatiuam, & ad contrariæ opinionis argumenta respondet. *& numero* 84. conatur conciliare opiniones, quæ, quia apud me non sunt expedita, referre nolui. Vide, quæ etiam in vtramque partem Cæuallos *in practic. quæst.* 42. refert, an Actor & Reus, si in libello faciant † mentionem instrumenti, id c
edere teneantur? Et videtur is in negatiuam inclinare, hisce verbis, quæ opinio verior & receptior est, & sic solet pronuntiari: Contrarium tamen de stylo Cameræ obseruatur, vt decretum mense Nouembri, in causa Hertzogen Ernst Ludwigen in Pomern / contra Stralsundt.] An autem instrumenta sic ante litis contestationem producta, vel transsumpta iterum in puncto probationis transsumi debeant, non est huius instituti disputare. Qui ergo exactius hoc scire, & scrupulosius inuestigare volunt,

volunt, videant Mascard. late *de probation. conclus. 922. per totum.* [non probare instrumenta cum libello producta, nisi in termino probatorio reproducantur, vult post Pur. Petr. Foller in addition. ad Marant. *part. 6. art. 8. numero* 44. Mynsinger. *cent. 2. obseruation.* 53.] An
4 † autem, quemadmodum productio instrumentorum, ordinario modo in iudicium producendo Originalia, sic etiam transsumptio vsque ad conclusionem in causa fieri possit, non immerito quæritur? Et dicendum simpliciter videtur, quod non: quia in Camera certus terminus, in quo Commissiones peti debent, præfixus est, quem obseruare præcise debere Partes, ex supradictis constat. Cum ergo Ordinatio generaliter loquatur, & ponat instrumentorum transsumptionem, in hoc termino, cum aliis Commissionibus peti debere, & manifesta ratio diuersitatis dari nequeat, necessario ei inhærendum: & per consequens, quod de productione originalium dicitur, ad hunc casum non est extendendum. Secundò cessat hic ratio, quæ in productione locum habet: productio enim ideo potest fieri, quia ea non retardatur processus, quod in Commissione secus est. Nam suspenditur eo ipso processus, si post publicatas attestationes de nouo, tempore dilationum elapso, deberet fieri, & nouæ dilationes con-
5 cedi. Contrarium † tamen certis casibus verius videtur: quid si enim quis testibus probare plene intentionem sibi persuasum habebat, proindeque, vt sumptibus parceret, transsumptionem non petierit, annè fraudabitur probationibus? Non coangustanda videtur hoc casu probatio: quam rationem etiam ius commune, post publicatas attestationes vsque ad conclusionem in causa admittens, considerasse videtur, vt supra deductum, & tradunt, Afin. *de process. in titul. de conclusion.* Viuius *decision.* 235. Iacob. Æmil. *consilio* 50. *numero secundo.* Et licet propter tempora dilationum diuersitas statui debere videatur, notum tamen est, sæpe ex causis nouas Commissiones; elapsis etiam terminis probatoriis, peti: quinimo illæ dilationes tantum ad testium examinationem concessæ videntur. In hoc tamen plurimum Iudicis arbitrium posse arbitror, vt is consideret, an friuole, an vero ex rationabilibus causis petatur eo tempore hæc Commissio.
Ad extremum † rescissa aliquando conclusione habere hanc Commissionem locum, 6
non est dubium; idque vel ad instantiam Partis: primò cum instrumenta de nouo reperiuntur. *l. admonendi. ff. de iureiurand. cap. cum dilectus. de fide instrumen.* latissime Mascard. *de probationib. conclusion.* 925. *numero* 1. *& sequentib.* [decision. Cameræ *in verbo, probatio. versic. quare iudex.* in qua re tamen sunt dissentientes Doctor. opiniones, prout nouissime † notauit Cæuallos *in practic. quæst.* 650. & inquit *numero decimoquinto.* Has tamen contrarietates concordat Ripa, vbi supra, *numero* 48. scilicet, † quod quando conclusio fuit facta à Iudice, vel statuto, procedat limitatio Bartol. & quando conclusio fuit facta ex consensu Partium, non procedat, quam concordiam assignat Felin. *in d. cap. cum dilectus. nu.* 22. *limit.* 11. (sed in alio proposito) & ibidem in limitatione 3. *numero* 16. dicit, omnes allegare Bartolum pro prima opinione.] Quod † tamen iuramento probari debet, post alios Mascard. *d. l. numero octauo.* [Azeuedo Paz. *in praxi part.* 1. *tom.* 1. *tempore* 8. *numero* 178.] Secundò † consentiente etiam, vel non contradicente Parte. *argumen. dict. cap. cum dilectus.* asserit Mascard. *d. l. numero decimoseptimo.* Tertiò † ex quacunque iusta causa superuenien- 9
te, [quandocunque in facto allegato in actis aliquid desideratur, quod maxime locum habet, si intelligis cognita causa rescissionem conclusionis non malitiose peti: & si adiecta clausula in conclusione, non obstante, † si quid facti: vt factum est in causa f Fiscalis, in sua conclusione in quadam causa. Magna enim est vis eius clausulæ, & ita rescissa conclusio, in causa Fiscalis contra Würtzburg/mense Iulio, Anno, &c. 75. decis. *Cameræ, in verbo, Probatio. §. quare. versic. vt nunc etiam.* Quando autem † post sententiam possint, distinctione explicat Mynsingerus *centur.* 4. *obseruation.* 60. quam sequitur Ioann. Manter. *in additio. ad pract. Ferrar. de product. instrum. verbo, Saluo*, vbi vide iunctis iis, quæ statuit.

statuit Soarez. *litera S. numer. octuagesimo tertio & octuagesimo quarto.*] Quamuis hoc casu restitutioni in integrum proprie sit locus.
10 Mascardus *d.l. numero 26.* Quarto † in genere fere ex omnibus causis, quibus supra testes publicatis attestationibus posse repeti, dictum est, prout pene omnes aliæ à Mascardo adductæ sub hac comprehenduntur: eo ergo Lectorem breuitatis causa remitti-
11 mus. Vel † cum Iudex ex officio rescissa conclusione iniungit, Daß das angezogen Document in glaubwürdiger Form vorbracht werden soll / tunc Pars habens legitimas causas potest petere Commissionem ad transsumendum, & per consequens producendum tali forma documentum. Illa enim vocabula, glaubwürdige Form / intelliguntur, vel de ipsis originalibus, vel de transsumptis Iudicis iussu factis: Nec priuatorum Notariorum exemplificationes sub iis comprehenduntur, vt supra monui.

CAPVT XVII.

Quo remedio petenda, & eius requisita.

SVMMARIA.

1 *Commissio hæc maxima ex parte petitur officio iudicis, idque dupliciter consideratur.*
2 *An Iudex sine imploratione officium suum possit impertire? & pro Negatiua.*
3 *Contrarium in Camera obseruari.*
4 *Mercenarium officium Iudicis quando dicatur implorari.*
5 *Nobile quando imploretur.*
6 *An hæc distinctio in Camera obseruetur.*
7 *Actiones, quibus editio petitur, sunt duplices, & subdistinctio.*
8 *Deficientibus actionibus nominatis, peruenitur ad actionem præscriptis verbis.*
9 *Ad probationem faciendam duplex comparata actio, vna generalis, aliæ speciales.*
10 *Speciales actiones, vel ex contractu, vel ex quasi contractu descendunt: & quomodo ex contractu.*
11 *Ex quasi contractu quomodo.*
12 *Hodie etiam Compulsoriales petuntur.*
13 *Petitur nonnunquam mandatum compulsoriale ad edendum.*
14 *Mandatum compulsoriale quomodo differat à Compulsorialibus.*
a *Instrumenti renouatio quo remedio petatur.*
b *Editio in æquitate fundatur.*
c *Quomodo de remediis ratione editionis in Cameræ referatur.*
d *De edendo mandata compulsorialia quando cum vel sine clausula decernantur.*

PRæcedenti capite, quando hæc Commissio petenda sit, explicatum est. Cum autem ratione diuersitatis temporum diuersa remedia petendi introducta sint: ne Pars in petitione erret, consequenter, quibus remediis petenda renouatio, editio aut transsumptio, hoc capite [proponendum,]in eo enim plurimum situm, alio enim remedio vtimur ad renouandum, alio ad inspiciendum, alio ad vendicandum, vt notatum in causa Wirmunt contra Wirmunt / de vtroque ergo hoc capite, vt difficultas omnis tollatur, aliquid tradendum est. Petitur † au- 1
tem hæc Commissio maxima ex parte officio Iudicis, [siue transsumptionem, siue renouationem spectes. Nam † quoad re- a
nouationem, sic ait Gail. *libro secundo. obseruation. 37.* creditor amisso casu quodam instrumento, vel obligatione debitoris, potest iudicis officio debitorem ad renouationem, hoc est, ad nouam obligationem conscribendam compellere, *per textum singul. in l. chirographis. ff. de administrat. tutorum.* gloss. *ibidem in verbo, aut ad nouationem.* Bartol. *similiter numero quinto.* quoad editionem.] Soarez. *in Thesaur. recept. sentent. in verb edere.* [hinc & Notarius potest compelli ex officio Iudicis, vt edat instrumentum, vt post Ferrarien. Decium, & Alciatum, notat Horatius Carpan. *ad statuta Mediol. capit. 80. numero tertio.*] Quod dupliciter consideratur, vel sine, vel cum imploratione. Quæritur † ergo pri- 2
mo, an non implorato eius officio iniungi possit, vt vel editionem Originalium in Camera faciant, vel vt transsumptas per Commissionem copias litigantes producant. Et quamuis Iudex sine imploratione non videatur posse impertire circa hanc rem officium suum, & per consequens huic distinctioni non esse locum, prout etiam multi in specie docent, Iudicem ex officio, si exemplum producatur, & eiusdem Originalis pro-

ductio aut transsumptio à Parte non fuerit petita, productionem aut transsumptionem iniungere non posse. Turzan. *in commun. opinion. regul.* 149. Bursat. *consilio* 370. *nu.* 54. *volum. quarto.* Bertachin. *in verbo, edit.* In Camera
3 † tamen Imperiali huic non ita stricte inhæretur: sæpissime enim cum vel exempla producuntur, vel plane nullæ proferuntur scripturæ, sed tantum à Parte allegantur, & Iudex pondus controuersiarum in iis consistere animaduertit, in fauorem probationis [an autem Reus teneatur edere instrumenta,
b quibus vsuris est æquitate † motus, quæ eius est sæpe efficaciæ, vt Iudex etiam ex causis à iure non requisitis editionem iniungere possit, de quo vtrinque disputat Massin. *in l. prima. C. de edendo num.* 107. qui videndus,] ex officio hanc editionem iniungere solet: argumento eorum, quæ supra aliquoties de Commissionibus ex officio datis dicta sunt. [& eius rei illustre exemplum extat in causa Weiland Hansen/ jetzo Otto Heinrich Landschaden / wider das Gericht zu Bleißheimb/ in qua pronunciatum Anno 1589. 24. Septembris. Itemque in causa Birmunt contra Birmunt.]
4 Imploratio † officii Iudicis fit duplici modo: aut enim mercenarium, aut nobile officium imploratur. Mercenarium tunc implorari dicunt, quando scriptura aliqua in iudicium deducta est, & petitur eius editio aut transsumptio: hac ratione moti, quod omnia, quæ petuntur post litem cœptam, mercenario iudicis officio peti dicantur. Pacianus *de probation. cap.* 66. *numero* 10. [Assentitur Philippus Massin. *in d. l.* 1. *Cod. de edendo numero* 112. vbi sic inquit: Aut igitur editio petitur incidenter, occasione litis motæ, aut principaliter, sic enim distinguit gloss. *in l. si quis ex argentariis. in §. ex hoc edicto. ff. eodem.* quam sequuntur omnes. Si incidenter alter ex litigatoribus ab altero petat, petit eam, & obtinet, per officium iudicis ordinarium, quod vulgò mercenarium appellant, quodque actioni, qua iudicium institutum est, accommodatur, & inseruit, & hoc modo potissimum per textum nostrum post d. gloss. & Doctor. *in d. §. ex hoc edicto.* concludit ibidem Bartol. *sub num.* 9. quem sequuntur alii, & præsertim Angelus *hic numero* 2.] E contra † vero nobile, quando lite nondum cœpta editio ratione interesse à persona publica, quæ tenetur ex necessitate officii scribere rationes, vel libros componere, aut instrumenta conficere, efflagitatur: vt sunt argentarii, & similes: post Bartolum & Angel. Pacian. *d. l. numero* 16. [concordant quæ luculenter deduxit Massin. *in repet. d. l.* 1. *Cod. de edendo. numero* 112. *versicul. aut contractus nullus.* vbi sic inquit: Aut contractus nullus præcessit, vel non id genus, & tunc, aut editio petitur ab eo, qui priuatim ad suam tantum instructionem confecit, vel propriis sumptibus publicas scripturas, quarum petitur editio, redemit: & tunc, si editio principaliter petatur, vel frustra petit, quia vix est, vt subsit causa, ob quam, iure aliquo cogatur quis priuatas suas rationes edere, gloss. est *in l. in fraudem.* §. *à debitore. in verbo, neque. ff. de iure fisci.* tradit Angelus *in l. prima.* §. *edenda. ff. eodem.* & Ias. *l. secunda. eodem. numero secundo.* vel si causa amissionis originalium, vt appellant, vel alia subsit, ob quam cogi possit, officio Iudicis nobilis, erit compellendus, vt ex Baldo & aliis docet Purpurat. *ibidem numero* 42. *in fine.* quemadmodum si ab eodem petatur incidenter editio occasione litis motæ, poterit compelli per officium Iudicis mercenarium, per l. nostram: aut ab eo petitur, qui scripsit ex officio, vt puta ab argentario vel tabellione, vel eorum successoribus, vel etiam à mercatoribus, qui & ipsi quasi ex officio scribere videntur, secundum Bartolum, & alios, & tunc communis interpretum conclusio est, vt petatur per officium iudicis nobile, vel extraordinarium, quod si non edat is, (à quo eiusmodi editio petitur) iussus à Iudice, conuenitur deinde per actionē in factū ad interesse. Cæterum, quia vltimum hoc distinctionis nostræ membrum, patitur difficultatem, propterea illud paucis, vnà cum Interpretibus, in quæstionem vocabimus: & difficultas in eo potissimum versabitur: An scilicet, si ab argentariis, vel tabellionibus, qui ex officio scribunt, petatur principaliter editio, per actionem in factum peti possit interesse.

tereſſe, ſi iuſſi edere Iudici decernenti locum eſſe editioni non obtemperent. In hac controuerſia hoc modo intellecta, & declarata, diſſentientes reperiuntur Interpretes, quorum aliqui opinantur à perſonis huiuſmodi, & eorum ſucceſſoribus editionem ipſam principaliter peti per actionem in factum, ex edicto de edendo deſcendentem, hanc enim opinionem probauit Speculator *in ſuo titulo, de instrumentorum editione, in §. videndum. verſiculo penultimo.* & Antonius de Butri. quos refert & ſequitur Alexander *eodem titul. numero octauo.* Sequitur etiam ibidem Iaſon *in fine commentarii ſub numero decimo quinto.* Decius *numero vigeſimo, in fine.* Curtius Iunior *numero 50. & 51.* & Ludouicus Gozadin. *numero vigeſimo primo.* videtur etiam ſentire Iacobus Cuiacius *libro decimo obſeruationum. cap. decimoquarto.* Et ante omnes videtur tenuiſſe hanc ſententiam Odofred. *ibidem in vltimis verbis ſui commentarii,* ſi rectè perpendantur, *ſub numer. ſexto.* & pro hac opinione plura affert, & multas ſubiungit rationes & textus, ac quinque argumentis enumeratis, inquit: Quibus tamen rationibus, & ſimilibus minime refragantibus plerique in eam iuerunt ſententiam, vt crediderint, editionem huiuſmodi petendam eſſe ab iis, qui ſcribunt ex officio, non iure actionis, ſed per officium iudicis extraordinarium; hanc opinionem probauit gloſſ. longior in *l. prima. §. editiones. ff. eodem. circa finem.* Sequitur Bartolus *in l. quarta. §. Cato. in tertia oppoſitione, ſub numero quinto. ff. de verborum obligationibus. in l. tertius. §. ſi quis prius. ff. de aqua pluuia. arcend.* Cardin. *in Clemen. vnica. §. caterum. de vſuris.* quem refert Decius *in cap. primo. de probationib. numero 183. in fine.* Probat hanc eandem opinionem etiam *gloſſ. vltim. hic.* & ſequuntur Doctores communiter. Bartolus *numero 9.* Albericus *numero 1.* Baldus *numero ſeptimo.* Angelus & Fulgoſ. vterque *numero ſecundo.* Salycetus *numero tertio.* Ludouic. Roman. *numero 14.* Franciſc. Aretin. *numer. tertio.* Bartholom. Socin. *numero 13.* vbi teſtatur de communi. Alciat. *numer. 37.* Ioan. de Vico Mercato *numero 44.* Purpur. licet titubare videatur. *numero 30.* Ripa *numero 20. in fino.* vbi pariter teſtatur de communi. Cagnol. *numero 89.* & Ioan. Bologn. *numero 80.* nec non Mantua *ibidem in gloſſ. vltim. in prima dubitatione. numero 39.* eandem probauit etiam Baldus *in conſilio 359. quod incipit, Creditor habens bona. libro tertio.* & hanc defendit acerrime Nicolaus Bellon. *libro ſecundo ſupput. iur. cap. vndecimo, numero tertio.* Ita vt hæc ſine dubio ſit communis, & receptior opinio, vt de communi teſtantur etiam Cagnol. & Bologn. *in præallegatis locis,* & paſſim etiam alii. Poteſt autem hæc ſententia pluribus comprobari.] Et †quamuis hæc diſtinctio ad modum proponendi 6
plurimum faciat, an tamen in Camera Imperiali, vbi in omnibus libellis productis, ſeu ſcriptis, quæ in iudicio producuntur, clauſula implorationis nobilis officii iudicis adiici ſolet, procedat? dubito, & exacte ad ius examinando difficultate non caret, quod hic breuitatis gratia diſcutere non libet. Et tantum de officio iudicis. Non ſolum autem ſic, ſed & ordinariis actionibus ad hoc procedi in aperto eſt. Actiones† autem, quibus editio petitur, ſunt duplices, 7
aut nominatæ aut innominatæ, ſeu in factum. Nominatæ rurſum ſunt duplices, aut tendunt ad dominium inſtrumenti, aut tantum ad probandum, ſi quis eo vti vult. Prioris generis eſt rei vendicatio, qua charta vendicatur, latiſſime Pacian. *d. l. numero 22.* Deinde actio familiæ erciſcundæ, qua quis ad ſe inſtrumenta ratione diuiſionis pertinere dicit: *l. ſi qui ſunt. ff. familia erciſcunda. l. Procurator. Cod. de edendo.* Sed hæc nunc tractare prolixius, inſtituti noſtri ratio non patitur. Illud tantum † monendum, ſi hæ actiones deficiant, tunc ad actionem præſcriptis 8
verbis deueniendum eſſe. Hinc cum olim controuerteretur, quæ actio inſtituta, Wann einer vorgibt / daß vermög alten Verträg jhme als dem Elteſten die Brieff zuſtendig vnnd gebüren / hoc eſt, cum quis prætendit vigore pactorum antiquitus initorum ad ſe tanquam maximum natu literas & documenta pertinere, concluſum fuit, actionem præſcriptis verbis inſtitutam, per doctrinam Iaſ. *in §. omnium. n. 125. Inſt. de act.* aut actionem in ſubſidium, *per gl. in l. quadam.* & ibi

z 2 Bartol.

Bartol. *ff. de edendo.* vbi addit hanc actionem
cum officio iudicis concurrere posse. Ad
9 probationem † faciendam duplex est com-
parata actio. Vna generalis, qua quisque in-
teresse prætendens vtitur, vt actio ad exhi-
bendum. Pacian. *dict. l. numero* 29. Aliæ spe-
10 ciales magis. Et hæ † rursus vel ex contra-
ctu, vel ex quasi contractu descendunt. Ex
contractu, quando quis prætendit inter-
esse ex actu inter viuos, super quo præces-
sit contractus, de cuius natura (in aliis enim
secus est) quis conficere debet instrumen-
ta, vel librum rationis, vt sunt Procurato-
res, Notarii, socii. Pacianus *d. l. numero* 31. *&*
11 32. Ex quasi † contractu dupliciter agitur,
vel propriis actionibus quasi contractuum,
(dummodo requisitum proxime positum
adsit) veluti tutelæ actione, negotiorum ge-
storum, & ratione hæreditatis, vel dissimi-
li actione à natura actionis quasi contractus.
Et hæc iterum duplex est: vt interdictum,
vel actio (: hodie enim inter hæc duo non
est differentia:) de tabulis exhibendis, quo
legatarius vtitur contra hæredem ex causa
nolentem edere: vel actio ex edicto, quem-
admodum testamenta aperiantur. Gail. 1. *ob-
seruation.* 134. *numero* 11. quo vtitur legatarius
contra hæredem non negantem habere, nec
causam, cur edi non debeat, allegantem. Pa-
cianus *dict. l.* vbi latissime hæc persequitur.
[Quia autem res hæc valde intricata est, &
nemo mihi dilucidius hæc tradidisse videtur
Petro Massino *in repetit. d. l. 1. Cod. de edendo.* e-
iusdem verba ad explicationem præceden-
tium addere operæpretium esse duxi: Si ve-
ro, inquit, petatur principaliter, aut peti-
tur ratione iuris in re, & sic in corpore scri-
pturarum, quo casu exhibitio potius, quam
editio videtur peti; aut ratione alterius in-
teresse. Primo casu petitur per actionem ad
exhibendum. *l. 3. §. penultim. ff. ad exhibend.* do-
cent Bartolus & Angelus præallegatis in lo-
cis, & sequuntur alii communiter, & præ-
sertim Aleiatus *numero* 33. Purpur. *numero* 35.
Curtius Iunior *numero* 57. Ripa *numero* 25. &
Ioann. Bologn. *numero* 75. id quod probat et-
iam Castrens. *in suo consilio* 227. *quod incipit, re-
spondeo, & dico. libro secundo, numero secundo.* Se-
cundo autem casu, aut scriptura pertinet ad
vltimas voluntates, aut ad actus inter viuos:
si ad vltimas voluntates, aut ad vltimas vo-
luntates testamento in scriptis comprehen-
sas, aut ad vltimas voluntates non compre-
hensas testamento in scripto, sed redactas
per accidens in publicum monumentum,
per tabellionem, vt fieri solet ex consuetu-
dine. Primo casu rursus distinguendum est,
quia vt is, qui penes se habet tabulas testa-
menti in scriptis fatetur petitas tabulas ha-
bere, nec causam reddit, ob quam illas non
exhibeat, & tunc competit extraordina-
ria persecutio, ex edicto, quibus modis te-
stamenta aperiantur: nam, cum vocatus ad
Prætorem possessor, siue detentor tabella-
rum, se eas habere confitetur, ex officio suo
cogendus est exhibere, si nihil causetur,
quamobrem eas exhibere non debeat, *l. pri-
ma & secunda. ff. quemadmodum testamenta ape-
riantur.* declarat Duarenus *ad eundem titul. cap.
4. & ad titul. ff. de tabul. exhib.* nec non *libro se-
cundo disputationum anniuersariarum. cap. trige-
simo quarto.* Aut is, à quo tabulæ petuntur,
negat se habere, vel causam adducit, ob
quam exhibere non debeat, & tunc inter-
dictum competit de tabulis exhibend. per
quod non Prætor immediate ex suo officio;
sed Iudex à Prætore datus, causa cognita,
compellit possessorem tabulas illas exhibe-
re, *toto titul. ff. de tabulis exhibend. l. secunda. ff.
quemadmodum testamenta aperiantur.* & recte
docet Duarenus *in locis adductis.* Nec viden-
tur dissentire, Bartol. Angel. & alii ibidem, li-
cet hoc modo non distinguant, sed confu-
se loquantur. Secundo autem casu, quan-
do scilicet testamentum nuncupatiuum est
redactum in publicum instrumentum, vt
hodie communiter fieri solet, non compe-
tit aliquod ex dictis remediis, vt recte sen-
tit Rip. *ibidem numero vigesimo sexto.* Licet non
ausus fuerit id firmare: sed officium Iudi-
cis nobile, seu extraordinarium, quando sci-
licet à Notario principaliter petitur, quem-
admodum vbi peteretur editio alterius cu-
iuscunque instrumenti, argumento *l. si quis
ex argentariis. in §. Prætor ait. ff. eodem.* quod
si non edant, conueniuntur tabelliones, &
eorum

eorum successores actione in factum ad interesse. *d. l. si quis ex argentariis. §. ex hoc edicto. ff. eodem.* Si vero scriptura, cuius petitur editio, pertineat ad actus inter viuos, rursus distinguendum est: quia aut præcessit contractus, vel quasi, & conuentio, ex cuius natura, quia reddenda sit ratio administrationis, conficiendæ sint rationes, vt in negotiorum gestione, in administratione tutelæ, in mandato, & societate, & similibus. & tunc petitur actione descendente ex illis contractibus, puta tutelæ, pro socio, negotiorum gestorum, mandati, & similibus. *l. quædam. ff. eodem.* tradunt Bartol. & Angelus *hic*, & sequuntur alii, & præsertim Alciatus *numero trigesimo quinto.* Purpurat. *numero* 39. vbi infert ad plura in praxi. Curtius Iunior *numero* 62. Ripa *numero* 22. & Bologn. *numero* 77. confirmat etiam Castrens. *in dict. consilio* 227. *numero secundo.* Aut contractus nullus præcessit; & enarrat, seu repetit ea, quæ supra *numero quinto* ex ipso retulimus.] Et tantum de modis à iure ciui-

c li præscriptis. [Et hæc † inter referendum in Camera summa in consideratione habentur, vt ex sequenti vnico patet exemplo, quod habetur in decisione Gilmanni, *libro secundo, decision.* 15. *numero sexto, & sequenti*, vbi sic inquit: Actum puto actione in factum, vel potius iudicis officium imploratum, quod datur ad hoc, vt edere quis cogatur, *gloss. in l. si quis ex argentariis. §. ex hoc interdicto. in verbo, Actio. ff. de edendo.* vel actione ad exhibendum. Odofred. *in l. prima. column. nona, ibi: quo iure petitur editio. ff. eodem.* Angel. *in l. quadam. numero secundo. ff. eodem.* qui pulchre distinguit. Si editio petitur incidenter in lite, tunc petitur officio mercenario; si principaliter, & ratione proprietatis, semper petitur actione ad exhibendum. Si petitur ratione interesse alterius, ab eo qui tenetur edere ex necessitate, vt argentarius, petitur officio iudicis, & postquam iussus est edere, compellitur ad edendum actione in factum. Si vero petitur ratione contractus, vel quasi, & tenetur ex illo contractu, vel quasi. Hactenus

12 nus Angelus.] Petuntur autem † hodie etiam aliquando per Compulsoriales, quod ad ea, quæ supra de remediis, quæ ad officium iudicis spectant, dicta sunt, recte refertur. Idque primo in fiscalibus, ad edendum rationes. Gail. *libro primo. obseruation.* 106. *numero* 11. qui tamen in alio loco Compulsoriales decerni etiam in causis priuatorum pro edendis rationibus, instrumentis, & missiuis, inuestituris, & statutis ciuitatum astruit. *obseruatio.* 134. *num.* 11. *libro* 1. [ita in causa fiscal. contra Manderscheid. Itemque Compulsoriales petuntur ad Notarium, cum pars negat instrumentum esse authenticum, vt notatum in causa Bentheimb contra Basey Coblentz / de quo *hoc libro form.* 1. *cap.* 3. Et cum hisce Compulsorialibus Commissio mitti debet, vt factum in causa Bentheimb contra Münster/ de quo *d. cap.* 3 *numero* 2.] Nonnunquam † pe- 13
titur mandatum Compulsoriale ad edendum, & tunc si casus ita comparatus est, vt ad quatuor casus referri possit, decernitur. Differt autem † hoc mandatum Compulsoria- 14
le à Compulsorialibus: primò in eo, quod Compulsoriales proprie ad acta pertineant. Secundò concesso, Compulsoriales etiam ad alia pertinere, in eo tamen differunt, quod in Compulsorialibus arctiorib. citatio prius adiiciatur. Mādata autem Compulsorialia, vt alia mandata, habent annexam citationem, & ideo non opus est noua citatione; sed statim ad pœnam proceditur. Tertia differentia huic similis est, quod Compulsoriales successerunt actioni in factum, *argum. l.* 3. §. *interdum. ff. ad exhibendum. l.* 7. *Cod. eodem. l. quadam.* 9. *ff. de edend.* & ideo citatione opus habent, ac in effectu sunt cum clausula. Gail. *d. l.* Hoc vero mandatum non in modum actionis, sed extraiudicialiter sæpe in modum præcepti sine clausula petitur. [Et sic † mandatum d
Compulsoriale vel de edendo decretum sine clausula in causa Ruden von Bödigheimb/ contra Willerich von Wallerdorff/ 13. Aprilis, Anno 81. Lewenstein contra Lewenstein / 2. Maii, Anno 79. Wied contra Wied 10. Iunii, Anno 88. Aliquando cum clausula, vt in causa Wolff Dieterich Ruden contra Wallerdorff / editionis testamenti, 13. Nouembris, Anno 84.]

CAPVT XVIII.

Qui his remediis vtantur.

SVMMARIA.

1 *Hæc remedia interdum extra iudicium, ad deliberandum an agere aut cedere debeant, intentatum.*
2 *Regulariter petit Actor.*
3 *Aliquando petit Notarius.*
4 *Reus fundans se in negatiua.*
5 *Exceptiones quæ ab Actore proponuntur, binæ. & nu. 6.7.8. vbi traditur, quando exemplis credatur.*
9 *Producens priuilegium in prima instantia, an releuetur à productione originalis aut transsumpti, pro vtraque sententia, & nu. 10.*

EX iis, quæ præcedenti capite dicta sunt
magna ex parte, quæ personæ has actio-
nes instituant, constat: verum vt id plenius
intelligatur, hoc capite quædam adhuc adii-
1 cienda erunt. Petunt ergo † aliquando perso-
næ, quæ nondum sunt in iudicio; ad eum tan-
tum finem, vt deliberent, an agere, an vero
cedere velint: quod in omni supra posita spe-
2 cie actionum locum habet. Secundo † eam
regulariter petit actor, cum eius sit proprium
in termino probationis instrumenta produ-
3 cere. Tertio † aliquando exigit Notarius, qui
imbreuiaturam amisit, antequam ad proto-
collum redegit, & Pars ad editionem cogi po-
test. Bald. *in l. fin. C. de eden. n. 5.* Lanfr. *in praxi de
instr. prod. num. 15. in add.* & nisi edat, tenetur ad
4 interesse, Lanfran. *d. l. num. 29.* Quarto † Reus
idque tunc maxime, cum se in negatiua fun-
dat, vel quando exemplum est productum,
quod regulariter non probat, tunc petit cogi
actorem, vt, vel originale, vel legitimo modo
5 transsumptum producatur. Quia † itaque
hic Actor ad retundendam hanc petitionem
obiicere solet plurima: de iis (ne processus
hac in parte mancus relinquatur) pauca ad-
denda. Proponuntur autem duplici de cau-
sa: primò, quod vel originale non extet, vel ad
euitandos sumptus, quarum euitationem si
releuantem Iudex aduertat, attendere debet:
sumptibus enim, quoad fieri potest, Partes
6 sunt subleuandæ. Primò † itaque proponi so-
let, illud exemplum esse solēniter extractum,
& ideo non opus esse originalis productione,
aut noua transsumptione: quæ quoque exce-
ptio de iure releuans ac attendenda est. Mo-
lin. *in consuetud. Paris. §. 5. tit. 1. nu.* 48. Secundò
† in prioris instantiæ iudicio esse pronuncia- 7
tum secundū illud exemplū. *l. fin. C. de fid. instr.*
Bald. *cons. 492. lib. 5.* Soc. *consil. 79. lib.* 4. Crauet.
consil. 411. *n. 16.* quæ quoque releuans esse per-
hibetur. Nam instrumenta per obseruantiam
Partium transeunt in perpetuam fidem. Ter-
tio † pacti exceptio, in prima scilicet instan- 8
tia pactum esse, vt omnia exempla probarent,
cui standum est, per ea quæ tradit Afflict. *de-
cis. 91. num.* 14. Illud autem † circa hoc quartò 9
quæritur, si priuilegium in prima instantia
productum, ac pars eo se excuset, quod semel
produxit, an in secūda instātia hac excusatio-
ne non obstante, producere originale, aut
transsumptionem de nouo petere debeat? Et
videtur hanc exceptionem esse releuantem,
nec opus esse noua editione priuilegiorum, si
Iudex primæ instantiæ fateatur, talia instru-
menta nō vitiata coram se producta esse. Pri-
mo, quia hoc casu parcitur sumptibus: secun-
do, quia acta probatoria vnius instantię in alia
probant: tertio, quia præsumptio est pro Iu-
dice primæ instantiæ, illum vel bene instru-
menta trāssumpsisse, vel originalia recte con-
siderasse: quarto, si admitteretur noua proba-
tio per eadem instrumenta, retardaretur pro-
cessus hoc modo per multos annos, cui ta-
men Iudex obuiare debet. Et hāc sententiam
in puncto iuris defendi posse puto: In contra-
riā tamen itum aliquando sententiam memi-
ni ex his rationibus. Primò, quod graue sit,
non inspectis instrumentis iudicare, per *cap.
cum persona. de priuileg. in 6.* Secundo, quod Iu-
dex secundæ instantiæ non inspectis instru-
mentis iudicare rite nequeat, an in prima in-
stantia bene vel male iudicatum sit, ac ita de-
cisum in causa Bernhart vnnd Hanß von
Semerßhausen contra Christian vnd Jaco-
ben die Meyer. Quod forte tūc fieri posse con-
cesserim, si de instrumentis in prima instantia
productis, eorumque tenore plane non con-
stet. Quintò † excipitur exempla illa produ- 10
cta esse ex Archiuo, & factum esse valde anti-
quum, & ideo si non plenam, aut semiple-
nam probationem faciant, saltem adminicu-
lum probandi iis esse asscribendum. Molin. *d.
loco. num.* 48. Couar. *pract. quæst. 21. n.* 17. Schurff.
cons.

conf.90.num.3.cent.3. Nam tanta est antiquitatis authoritas, quod in antiquis etiam verba enunciatiua probent. Decius *conf.36.nu.7.& conf.595.nu.7.* De quo tamen supra, vbi de Archiuo disputatum, pluribus actum.

CAPVT XIX.

Contra quos petatur.

SVMMARIA.

1 *Si actor documenta habeat, hanc Commissionem obtinebit contra se.*
2 *Reo quoque petenti actor edere tenetur.*
3 *Si Reus penes se habeat instrumenta, non tenetur edere actori, & eius ratio. nu.4.*
5 *Limitationes huius regulæ.*
6 *Communia instrumenta dicuntur quatuor modis.*
7 *Secunda limitatio. & num.8. Fiscali edenda & eius successori.*
9 *Tertia limitatio: Vasallus domino edere tenetur.*
10 *Quarta limitatio: Pauperibus & miserabilibus personis edendum.*
11 *Quinta limitatio: in materiis fauorabilibus editio facienda.*
12 *Odio quarundam causarum & personarum editio iniungitur.*
13 *Causæ vsurariorum odiosæ, & ideo in iis editio iniungitur.*
14 *Vltima limitatio.*
15 *Iudicis arbitrium in his maxime versatur.*
16 *Editio statuti cum petitur, Commissio decerni debet.*
17 *Acta priuatorum quibus edenda, aliquot casibus declaratur. & num.18.*
19 *Interesse petentis quomodo probetur remissiue.*
20 *Instrumenta publica edi debent, cum interesse docetur.*
21 *Circa naturam instrumentorum Notariorum duo sunt casus considerandi.*
22 *Notarius non tenetur tertio edere instrumentum inter alios confectum.*
23 *Nec quæ ab altera tantum parte petuntur fieri, licet vtriusque vtilitatem respiciant.*
24 *Limitatur, si de interesse doceatur.*
25 *Notarius tenetur edere ad petitionem partis vnius vel vtriusque, quarum iussu confectum est instrumentum.*
26 *Notarius ad editionem compelli potest.*
27 *Publica instrumenta, vt & priuata, non, nisi de interesse doceatur, contra tertium priuatum sunt edenda.*
28 *Cum in Archiuo publico priuata reperiuntur instrumenta, quæritur cõtra quem petenda Commissio? & quid stylus obtineat? 29. 30.*
31 *Si apud plures instrumenta esse suspicio sit, contra omnes editio petenda est.*
a b c & d *Fisco in criminalibus non edendum, & quando nec in ciuilibus.*
e f g h i *Editio in quibus fauorabilibus vel mixtis locum habeat.*
k *Ratione interesse, in editione requisiti, an corã Commissario disputandum.*
l *Editio Iudici semper fieri debet.*
m *Societas edere tenetur.*
n *Citatio decernitur contra custodem, cum ex archiuo petitur editio.*
o *Instrumentum apud digniorem deponitur.*

POst eos qui petunt, contra quos petantur breuiter inuestigandum est, idque perquam necessarium Partibus scire, ne frustra ad petitionem accedant, cum obtinendi spem non habeant: deinde iudici vtile est, vt sciat, contra quos Commissionem decernere debeat: Commissario, vt is contra contumaces tanto dexterius procedere, & de excusationib. sibi à parte propositis iudicare possit. Cum itaque tanta omnibus personis vtilitas ex hoc capite proueniat, diligentiorem & exactiorem tractationem requirit. In hac ergo quinque casus statuendos censeo. Primò, si actor documenta habeat: secundò, si aduersa Pars secum teneat: tertiò, si apud Magistratum extent: quartò, si in manibus sint Notarii: quintò & vltimò, si apud priuatum tertium esse allegetur. Primum † casum quod 1
attinet, si actor habeat, facile hanc Commissionem, si modò requisita infra tradita obseruet, obtinebit. Reus † quoque hanc Com- 2
missionem petere contra actorem potest: tenetur enim ei edere. *l.qui accusare. Cod.de edend. l.non est nouum. l.iustum. 6. l.procuratores. l.illatæ. Cod.de edendo. l.nimis graue. 6. Cod. de testibus. cap.vltim. §.quod intendit.4.quæstione 3.cap.primo. de probationib.* etiam quoad fundandam exceptionem, late post alios Pacian. *cap.3.* vbi controuersii hoc esse dicit, de quo late & egregie videndus Men. *conf.405.* [& pro hac opinione citatus est Salic. *in l.fin.nu. 6.C.de edend.* in causa Wirmunt contra Wirmunt.] Secundus † ca- 3
sus est, si Reus instrumenta secum teneat. Et sane hoc casu dicendum videtur † contra eum 4
ad instantiam Actoris non esse decernendam hanc Commissionem, eumque parere non teneri. *l.1.l.qui accusare.Cod.de edend.& textus supra adducti*: quia nemo tenetur suo se iugulare gladio, nec arma contra se subministrare.

[quam

[quam regulam pro & contra rationibus illustrantem vide Philippum Massin. *in l.prima. Cod.de edend. num.*54. vbi latissime agit.] Verum sciendum est, hanc regulam non care-
5 re limitationibus. Quid † enim si instrumentum extet apud aliquem, quod non sit eius, apud quem extat, proprium, sed commune. Decernit vtique Iudex, non obstante regula prædicta, Commissionem per *l. si quis.ff.famil.ercisc.un. l.3.§.penult.ff. ad exhibend. l.Procurator.* & ibi Bald. *eodem. cap.*12.*perpetuu. de fide instrument.* [Carpan.post alios ad statuta Mediolan. *cap* 79.*numero* 5.*part.*5. & notatum in causa Birmunt contra Birmunt.] quod quomodo accipiendum, in specie latius deducit Gail.*libro* 1.*obseruat.*106. *numero* 4.
6 Dicuntur † autem communia instrumenta quatuor modis: qui in materia hac instrumentorum subinde occurrunt, recitandi sunt. Primò quoad proprietatem chartæ, vt sunt instrumenta hæreditaria inter cohæredes, & pluribus legata vel donata, aut à pluribus communi pecunia redempta. Pacian. *cap.*64.*numero* 41. & hæc edenda per modum actionis. Secundo quoad materiam, vel contractum in eis descriptum, vt est emptio & venditio, locatio & conductio, & his similia, qui contractus dicuntur communem vtilitatem vtriusque continere. late Pacianus *d.cap.*64.*numero* 92. Et hæc edenda sunt non solum à Notario, sed etiam à Parte. Tertiò dicuntur esse communia, quæ ex natura negotii fiunt pro cautione plurium: vt sunt rationes, vel instrumenta tutorum, curatorum, gestoris, Procuratoris, & socii, & testamenta, quæ sunt communia inter hæredem & legatarium. Pacian.*d.l.numero* 95. quæ edenda similiter sunt in modum actionis. Vltimò consideratur communio ratione publici officii tam respectu conficientis rationes, vel instrumenta, vt sunt argentarius, [quibus addit Francisc. Zoanett.*in l.prima, de edendo. numero* 9. mercatores (vbi egregie limitat, nisi sint secretiores libri, *num* 11.) idemque Carpan.*d.l. numero* 23.] & tabellio, aut duo boni viri loco tabellionis: quam respectu publicæ personæ custodientis, vt sunt libri censuales in publico Archiuo custoditi: item respectu personæ authorizantis, vt est Iudex, coram quo fiunt acta, protestationes, emancipationes, & his similia: quorum omnium originalia sunt edenda, non autem copiæ authenticæ, quas quis propria pecunia redemisset, quæ, (vt supra fuit dictum) non debent edi, nisi ex causa. Pacian.*d.l.numero* 98. Et tantum de communibus. Secundò † à prædicta regu- 7
la receditur, quando Procurator Imperatoris (quem Fiscalem vocant) agit contra Statum aliquem Imperii: tunc enim non obstante prædicta regula, editio, aut transsumptio iniungi solet. *l.in fraudem.§.ex his bonis. ff. de iure fisci.l.senatus.*3. *ff. de edend.l.*2. §.1.*ff.d.tit.* Socin. *fall.*172.Gail. *libro primo. obseruat.*106. *numero* 1. Addit.ad Wurmbs.*titul.*20.*obseruat.vnic.* Menoch. *consilio* 405.*numero* 7. [approbat hanc nostram opinionem Bernard. Græuæus in conclus.pract.*conclus.*106.*consid.* 2. Carpan.*d. loc.numero* 3. & late Philipp. Massin. *in l.prima, Cod.de edendo.numero* 89. *versic. his non obstantibus.* vbi rationibus confirmat, & ad Marci Anton. Mantuæ cōtrarium sententiis argumenta respondet.] Et ita fiscalis obtinuit in causa exemptionis deß Keyserlichen Fiscals contra den Hertzog auß Holstein für ihr angezogne Interesse, auch Burgermeister vnd Raht der Statt Hamburg. An autem † & illi, qui 8
in locum fisci succedunt, vt sunt emptores gabellarum, idem ius habeant, quæritur? Hæc quæstio in vtramque partem disputata extat apud Pacianum *d.tractat. cap.*63. *numero* 52. ac negatiua dicitur communior. [quod tamen in ciuilibus † tantum accipiendum. a
Bernard. Græuæus post Gail. & Mynsinger. *d.l.* Carpan. *d.l. numero* 10. in quo tamen rectius distinguit Philippus Massin. *d. l.* cuius verba, quia nos de causis criminalibus non agimus, huc non transtulimus, licet elegantissime distinguendo hanc rem aliàs satis intricatam declaret. Nec locum habet hoc, si fiscus aliter possit † probare. Carpan. post b
Decium *d.l.numero* 16. Græuæus *d.l.prima, numero septimo.* vbi Peregrin. Menoch. & Surd. pro hac opinione allegat, *& numero* 6. Post Peregrin. Surdum & Knichium non admittit, si contra alium † fiscum agat. An autem c
hoc casu fiscus probare debeat instrumentum ad

tum ad causam spectare, pro & contra disputat, & in affirmatiuam inclinat Philipp. Massin. *d.l.numero 94.*] Tertio, † quando Dominus petit instrumenti editionem à Vasallo, tunc ipsi Commissio hæc decernitur. *leg. Titius heres.* vbi Alberic. *ff. de action.empt.* Bald. *l.2. Cod.quomodo & quand. iudex.* Iason. *l.2.question. 15. Cod.de iure Emphyteu. & in prælud.feudor. numero 51.* late per Ruin. *consilio 70.volum.52.* Abbas *consilio tertio.volu.2.* Bursat. *consilio 49.numero 10.lib.primo.*] Cassan. *rubric.3.§.3. in versicul. apres le dit homage.numero primo.* [& hoc in decisionibus Cameræ, sub verbo *Libri*, hisce verbis discutitur: Libri feudorum antiqui sunt communes vasallo cum domino. Item & reuersales: nam ideo dantur à vasallis dominis, vt ex iis constet, quæ & qualia feuda à domino habeant. Item & libri Curiæ. Doctores *in cap.quoniam. de probation.* Ideo in causa M. Tolners & Cösorten, Clägern contra Episcopum B. Episcopo editio, der alten Lehen/ darzu auch Sal-vnnd Lehengerichts Bücher / auch der Reuters/ per interlocutoriam iniuncta 5. Iulii, Anno 53. An autem idem in Emphyteusi ab aliis tractatum video, idemque late post alios deducitur in decisione 15. Gilman. *part.secunda, numero 19.* vbi & hoc ad emphyteusin extendit, & dicit id ita verum, vt si emphyteuta confiteatur emphyteusin, neget vero se habere instrumenta, priuetur emphyteusi. *numero secundo,* post Angelum, Iasonem, & Panormitanum.]

10 Quarto, † si pauperes vel miserabiles personæ in Camera petant fieri editionem. Decius *in cap.primo. numero 23. de probation.* Cephalus *consilio 165. numero septimo. libro secundo.* quod viduis ac pupillis etiam diuitibus concedendum, argument. eorum, quæ tradit Menochius *de arbitr.iud. quæst.cas.66. centur.1. numero*

11 *4. & 5.* Quinto, † ratione etiam materiæ, eiusque fauore peti potest hæc Commissio: verbi gratia, quando de materia dotis, alimentorum, ac legitima, hospitalium vel libertatis agitur. Alexan. *in l.fin.nu.19.C.de edend.* Dec. *d.cap.1. numero 21. & 23.* Cephalus *d.loco.* Villalob. *litera E.numero 17. in commun.opinion.* [& conueniunt cum hisce Doctores, quos adducit Carpan. *d.l. numero 17. & sequentibus.* vbi & hoc probatur, ac Philipp. Massin. *d.loco.numero 93.* Baldus, Abb. Decius, Purpurat. & Ripa. In contrariam opinionem videtur iuisse Alciatus *in d.l.iustum. Cod.eodem.numero quarto.* quam probant expresse Ripa *ibidem numero 13.* & Ioann. Bologn. *ibidem numero 51. in l.secunda. Cod.eodem.numero 46. & in l.final. Cod.eodem.numero 44.* Et hanc eandem videtur etiam probare excellentissimus D. Præses Menochius *in d.consil.405.numero 31.libro quinto.* Cuius sane argumenta licet pondus habeãt: tamen cum hic de probatione sustinenda agatur, in qua & æquitas & fauor probationis militat, prius à nobis enarratam opinionem Iudicem sequi posse putarem, licet stricto iure inspecto, alia rationum pondere
præualere videatur. Idem putant in † causis d
liberorum obtinere. Carpan. *d.l.numero 19.* &
in duplicibus † iudiciis *numero 24.* Item ad e
probandam † replicationem *numero 26.* ad † f
condemnandam eius intentionem. *numer. 25.*
si † compellatur per denuntiationem Euan- g
gelicam. *numero 27.* si esset † inutile penes h
partem conuentam. *numero 28.* Et in instru-
mentis † antiquis, vt probentur confinia bo- i
norum. Hieronymus de Monte *de finibus.cap. 82.numero primo.* Quod tamen apud me, vt & alia præcedentia multa dubium habet, quod ne in immensum excrescat, hic non excutio.]

Sexto, † quemadmodum in fauorem qua- 12
rundam causarum ac personarum, vt iam dictum est, iniungitur editio, ita & in odium aliquarum personarum ac causarum idem statuitur, inter personas referuntur Iudæi. Decius *d.loco.numero 25.* Bald. *in l.1. §.editiones. ff.de edend.* Menoch. *de arbitrar.iud.quæst.cas.235. numero 30. libro secundo.centur.3.* adde Villalob. *liter.E. 19.* Men. 83. Pacian. *cap.63. numero 66.* Mascard. *conclusion.1417.numero 22. & sequentibus.* Gail. *obseruat.106.numero 12.libro primo.* Cephalus *d.consilio. numero quarto.* [& hanc nostram opinionem sequitur Bernard. Græuçus *d.l.consid.3.* Philipp. Massin. *d.l. numero 96. & idem est in Iudæis.* Zoannett. *d.l.num.11.*] Et ratio est: quia editio fit ex æquitate. Doctores *in l.1. Cod.de eden.* Æquitas autem Iudæis non debet suffragari. gloss. *in cap.1.de Iudæis.* Iason *in l.si insulam.* Ripa *ibidem numero 10. de verborum obliga.*

Socin.*consil.62.num.17.libro* 1. [quam sententiam Doctor. supradicti tenent, & aliis rationibus ac Doctor. authoritatibus docte illustrat, ac ad contrariæ opinionis assertorum, (quorum magnam copiam adducit) argumenta respondet Philip. Massin. *in l.1. de edendo. num.98.*] Idemque in aliis vilibus personis obtinet, nautis scilicet, cauponibus, stabulariis. Pacian. *d.l. num.66.* licet alii ab hoc dissentiant. [de quo egregie Zoannet. *d.l. num.31.* vtriusque opinionis argumenta recenset Massin. *d.l. num.103.* vbi tamen negatiuam amplectitur.] Inter † causas, Vsurariorum pono. *Clem.1. §. cæterum. de Vsur.* Viuius *lib.1. commun. opin. in verb. Vsurarius. versic. ita nota.* Idque non solum contra ipsos Vsurarios, sed etiam contra heredes. Pacian. *d.l. num.67.* [secutus nostram sententiam Bernard. Græuæus *d.l. num.2.* vbi tamen dicit requiri probationẽ ad hæredem libros vsurariorum peruenisse, de quo infra.] & eos, qui desierunt argentariam exercere, per text. *in l. Prætor. §. is etiam. ff. de edendo.* Ita tamen hæc locum habent: primò, vt constet quem esse vsurarium. Pacian. *num.75.* Secundo, vt agatur in causa vsuraria. Pacian. *d.l. num.76.* Viuius *d.l.* Tertio, vt documenta literaria desuper conscripta: de eo Pacian. *nu.*

14 77. Vltimo † in genere Reus actori tenetur edere, si tantum ad coadiuuandam probationem faciant documenta, latissime Pacian. *c.63. num.99.* quod quomodo intelligendum, multis exemplis declaratur ab eodem Pacia. *d.l. num.100. & seqq.* Et hæ sunt præcipuæ, & magis quotidianæ causæ, quæ in praxi occurrunt. Reliquas apud prædictos Doctores inueniet Lector. In † hoc tamen maxime versatur iudicis arbitriũ *l.1. C. de edend.* vt non solum ex prædictis, sed etiam ex aliis causis, an Commissio decerni debeat, inuestiget, an scilicet subsit periculum, ne sine sua culpa pereat Actori probandi facultas, an causa sit talis, quæ de sui natura probationem facile habere non possit? ita post Dec. & Rom. tradit Cephal. *d.l. num.11.* Et hactenus de secundo casu.

16 Circa † tertium aliquod puncta notanda sunt: aut enim petitur editio alicuius statuti, & absolute dicendum Commissionem decerni, quia tale statutum, cum sit publici iuris, & ius proprium istius loci, vbi illud seruatur. *§. ius autem. Instit. de iur. nat. gent. & ciuil.* ideo nemini deneganda editio. Gail. *lib.1. obs.106. num.8.* Secundo † petuntur aliquando acta priuatorum edi, aut contractus, de quibus scriptura cõfecta est, in quo duo casus sunt distinguendi. Nã aut petũtur acta inter illas ipsas Partes, inter quas cõtrouertitur, edi, & edenda sunt. Pacian. *c.65. num.86.* Aut inter alios gesta: verbi gratia, si quis alleget in aliqua causa consuetudinem per testes probatam, & in contradictorio pro ea pronunciatum: tunc enim etiam inter extraneas personas valet. Hic † nõ ante Iudex admittet, quam de suo interesse petens in specie doceat; tunc enim valet regula: quod neque iuris, neque æquitatis ratio permittat, vt alienorum instrumentorum alteri fieri debeat editio. *l. fin. l. qui accusare. Cod. de edend.* Hinc cum in prædicta causa fiscalis contra Herrn Hertzogen von Holstein ratione interesse, vnnd Burgermeister vnd Raht der Statt Hamburg/17. Februar. anno 1560. peteret Holstein editionem attestationum in priori instantia publicatarum implorãdo officium iudicis, quo iniungeret Lectoribus, vt ederent attestationes & earum copiam suis expẽsis cõmunicarent, id ab Assessoribus denegatum, idque ex duobus, vt opinor, fundamentis. Primo, quod acta in vna causa contra alium non probent. Bald. *consil.492. num.8. vol.5.* Afin. *in praxi. §.14. nu.12. c.17.* Secundo, quod non debeant acta inter alios facta, edi contra Fiscalem. *l. in fraudem. 45. §. neque. & ibi gloss. magna. in verb. edi. de iure fisci.* Alexand. *in l. is apud quem. num.4. versic. quarto fallit.* & ibidem etiam Decius *num.23. C. de edend.* Quomodo † autem probare debeat hoc interesse, docet Gail. *d.l. numero 3.* Interesse autem rite docenti omnino edenda sunt instrumenta. Pacian. *d. numero 87.* in omni causa tam ciuili, quam criminali. Nam etsi singulari constitutione vel statuto caueatur, ne instrumenta edantur: tamen hoc nõ habet locum, si de interesse doceatur. [An autem coram † Cõmissario de interesse dis-putari debeat, vide form. *cap.4. hoc lib. form.12.* quod notatũ in causa Holstein contra Bentheimb.] Tertius † casus est, cum petuntur alia instrumenta publica supra in primo genere posita

Margin numbers in right column: 17, 18, 19, 20 (beside "priuato-", "non", "autem", "alia").

posita edi, & ea formaliter nunquam edun-
tur, nisi iudici euidenter de interesse con-
stet, hoc est, nisi doceatur, instrumēta illa pu-
blica ad præsentem suum priuatum casum
accommodari posse, quod exemplis supra de-
21 ductis facile demonstrari potest. Quod † ad
quartum principalem casum attinet, qui cir-
ca naturam Notariorū instrumentorum oc-
cupatus est, duo casus sunt statuendi. Primus
22 † est, quādo petitur à Notario edi instrumen-
tū inter alios confectum. Et Notarius non te-
netur edere. Canon. *in c.1. de fide instr.* Ferrar. *in
for. petendi instr. nu.3.* [in specie laudat hāc no-
stram opinionem Bernar. Græuæus *concl.* 106.
& eam etiam tenet Carp. *d.l. cap.* 80. *numer.* 3.]
Ratio, quia nunquam tenetur edere illi, à
quo mercedem non accepit. Pacian. *c.64. nu.*
23 20. [sequitur Græuæus *d.loc.*] Huic † etiam
annumerantur illa instrumenta, quæ ab alte-
ra tantum Parte petuntur fieri, licet vtriusq;
vtilitatem respiciant: ita post Alexand. Ca-
24 strens. & Iason. Gail. *d.l. numero* 7. Quod † ta-
men ita limitandum est, nisi intersit edi, & de
interesse doceatur. Gail. *d.loco.* A quo tamen
Paci. dissentire videtur: [vt & Carpan. *d.l.* post
multa allegata *c.8.n.3.* vbi expresse dicitur, et-
iamsi eius intersit.] nam solum interesse non
sufficere arbitratur, sed iussum & interesse si-
mul probandum. *d.loc. nu.31. vers. secundò putat.*
tunc enim edenda, per iura supra deducta. Se-
25 cundus † casus est, quando à Parte vna vel v-
traque, cuius iussu factum est instrumentum,
petitur fieri editio, aut transsumptio: vtpote,
si originale forte perditum, vel quid in eo
deletum, aut rasum, vel vitio temporis corru-
26 ptum sit. Et hoc casu Notarius † instrumen-
tum edere cogitur. Gail. *d.loc. nu.6.* Pac. *d.loco.
nu.*72. Et nisi edat, potest compelli, vt infra la-
1 tius explicabitur. [Tertio iudici † debet edere
semper & omni casu, etiam de iure commu-
ni, ad instantiam cuiuslibet, vt notat Decius
in cap.1. num.52. de probat. & sequitur Carpan.
d.c.80. num.4.] Et tantum de quarto, superest,
vt de quinto & vltimo, quando cōtra tertium
priuatum petitur Commissio ad transsumen-
dum instrumenta agamus. Et hic iterum ali-
quot casus sunt distinguendi. Aut enim pe-
tuntur instrumenta publica, & ea, nisi de in-
teresse doceatur, non sunt edenda, per text. *in
l. quædam. §. fin. & in l. si quis ex argentariis. §. per-
tinere. ff. de edend.* Schurff. *cons.* 83. *cent.* 2. Aut pe-
tuntur libri priuati, & similiter dicendum,
eam editionem non aliter decerni, quam si
de interesse suo fidem faciat. argum. eorum,
quæ tradit Bart. *in l. fin. nu.3. ff. de tab. exhib.* Vel
etiam libri officialium mixti, & ii edendi, si ar-
gentarii. *l.4. in prin. ff. de edend.* Nummularii. *l.
quadam.9. § nummularios. ff. de eod.* [Carpan.
*d.l. num.*22. ad instantiam tamen eius cuius in-
terest, Bernard. Græuæus post Mynsinger. &
Gail. *d. conclusion.* 106. *consid.1. numero* 10. vbi De-
cianum, Menoch. & Pacianum allegat, quo
Lector breuitatis studio remittitur.] Quod
regulare esse in omnibus, qui officia publica
exercent, tradit Pac. *d.l. nu.94. & seqq.* & id et-
iam ad successores extenditur. *l. si quis.6. §.1. ff.
de eden.* Aut † denique petuntur priuatæ missi- 27
uæ edi, & tunc solet denegari: nam missiuas
siue literas aut epistolas priuatas nemo tene-
tur edere. glo. & Alex. *in l. Prætor. de eden. & in l.
quædam. ff. eod.* Panor. *in c.1. de probat.* Et sic cum
olim peterentur Compulsoriales ad edendas
priuatas literas in causa Hanß Kerners cōtra
Bernhausen/ Anno 1544. mense Martio pro-
nunciatum, daß die von Kirchheim die priuat
Missiuen zu edirn nit schuldig / & ita denega-
bantur Compulsoriales petitæ. Et † hæc sunt 28
singularia. Cum tamen sæpe priuatæ scriptu-
ræ in Archiuis reperiantur, quæritur contra
quem hoc casu petenda Cōmissio, an contra
ipsum Principē, an vero contra illū, qui præ-
est Archiuo? Et † cōtra superiorē dirigendam 29
putarē, cum alias ille inferior se excusare & si-
ne licentia Principis non facere audere, præ-
tendere possit. [nā non licet propria authori-
tate sine mādato superioris, alias teneretur ad
interesse, *per l. si quis. §. ex hoc edicto, de edend.* Vi-
uien. *ad letum introitum Caroli V. verbo ter ordi-
nance.*] Econtra dominus non contra se impe-
tratam Cōmissionem. Cum ergo impetrātes
ipsum nō honorarint, nec onerare debuisse:
sibi igitur imputent, quod male Cameræ
narrauerint: promiscue tamen stylus obser-
uat. Regulariter † enim & ordinarie contra 30
superiorem decernitur hæc Commissio: [sic
decreta contra Electorem Moguntinensem,

tanquam Cancellarium imperii. *form. 5. hoc titulo.*] aliquando tamen etiam contra Præfe-
ctum. Nam deputatus ad custodiendum o-
mnia instrumenta sibi data, tenetur edere
prætendenti vtilitatem, etiamsi faciant con-
tra ipsum custodem, late Pacianus *d. loco. nu-
mero* 97. Sic Compulsoriales contra Iohan-
nem Rimbot / Archiui custodem decretæ ad
edendum deß Klosters Regalien vnnd Con-
firmation von Keysern vnd Königen / ꝛc. in
causa Sachsen vnd Saluet contra Fiscalem.
6. Octobris, Anno 1554. [sic & processus decre-
m ti contra societatem, † quæ documentum ali-
quod à magistratu in manib. habebat: Ita de-
cretum contra Ioannem Weissen / & Ioan-
nem Beyern / Gräfflichen Secretarien, *de quo
cap. primo. form. secunda, hoc libro.* Idque maxi-
n me locum habet, si ipse Princeps, † qui præ-
est Archiuo, petat edi, tunc Compulsoriales
contra præfectum Archiui decernuntur, vt
edat sub iuramento, vt factum in causa Flerß-
heimb contra Trier / vbi Elector hoc petebat,
vide formul. 1. capit. prima, hoc libro. Simile iura-
mentum & Secretarius præstat, si ex Archi-
31 uo producat, *formul. 5. d. l.*] † Quid si autem
sint plures, apud quos instrumenta esse su-
spicio est, an contra omnes editio petenda?
Vtique, si tamen sint fratres contra senio-
rem petet: apud eum enim deponuntur acta.
Ioan. Ferrar. Montan. *ad tit. Cod. de iure Emphyt.
l. in Emphyteuticariis. §. & quia.* [late Coppen
quæstione septima. vbi tamen limitat aliquibus
o modis; vel digniorem, † *l. cæteri. §. si & tabu-
las. famil. ercifcund. l. final. ff. de fide instrum. l. final.
de tabul. exhibend. l. si quæ sunt cautiones. familiæ er-
ciscundæ.* Bartol. *in l. procurator. in summa legis. C.
de edendo.* & notatum in causa Wirmunt con-
tra Wirmunt.]

CAPVT XX.

De modo proponendi hæc reme-dia, & eius requisitis.

SVMMARIA.

1 *Actiones instrumentorum nomine ordinariè & extraordinariè intentantur.*
2 *Transsumptionis iustæ causæ quæ sint.*
3 *Magnitudo librorum vel actorum iusta causa transsumptionis est.*
4 *Commissio ad transsumendum rectè decernitur, si instrumenta transsumenda penes personam extra imperium sint.*
5 *Cõmissio ad transsumendum, quandoque pure, quandoque euentualiter petitur.*
6 *Quando euentualiter petatur.*

EA, quæ præcedentibus capitibus tradi-
ta sunt, plane frustranea esse videntur,
nisi vsus eorum in specie demonstretur, quod
sequentibus capitibus fiet. Actiones † au- 1
tem supradictæ duplici modo in Camera in-
tentantur; ordinarie scilicet & extraordina-
rie; quæ sic dictæ, quia regulariter omnia in-
strumenta ipsi Iudici sunt ostendenda, & ex
causis præcedentibus capitibus traditis in Ca-
mera originaliter produci debent, quod cum
ibidem satis discussum sit, hic non repeto.
Extraordinarie, quando instrumenta per
Commissarium transsumi flagitatur: quo ca-
su præter requisita præcedentibus capitibus
tradita, alia insuper sigillatim requiruntur:
debet enim transsumptionem petens iustam
causam allegare. *cap. penultimo, in fine. de fide in-
strumen. ibi, vel propter aliam iustam causam.* Co-
uarr. *practicar. quæstion. capit. vigesimoprimo, nu-
mero quarto.* Franciscus Marc. *decisione* 43. Cra-
uett. *consilio 592. numero primo. Memorial. visi-
tat. anni* 1578. *& magis in specie anni* 1573. §. mit
was. Idque adeo verum est, vt etiamsi Pars
non excipiat: tamen allegatio hæc necessaria.
d. Memorial. visitat. anni 1573. §. vnd dieweil.
Inter † has autem causas, primò casus for- 2
tuitos omnis generis refero: bellorum scili-
cet, morbi, periculum item nauigationis. *l.
cum testamentum. ff. de testament.* Vbi nauigatu-
rus curare potest, vt de testamẽto eius exem-
plum fiat. Panormitan. *in capit. accepimus. nu-
mero primo. de fide instrument.* [Hinc & statu-
tum, quod si periculum est itineris, quod pos-
set peruenire ad manus hostis vel latronis,
mittuntur ad locum Archiui sufficientes, &
qualificatæ personæ, quæ videant originalia,
& referant eorum effectum. Bart. *ad l. Prætor.
ff. de edendo.* Viuien. *ad lætum introitum Caro-
li Quinti, artic. secundo. verbo,* Staten.] Idque
hac ratione, quod ob casus fortuitos licitè
recedatur à regulis iuris communis per ea,
quæ supra parte prima de prorogatione di-
lationum,

lationum, & excusationibus dicta sunt. Secunda † causa est, si documenta illa sint libri vel acta Archiuorum, quæ ita sunt magna, vt ad Cameram commode transmitti nequeant; hoc sane casu regulam supradictam non procedere extra dubium est, & confirmatur prædictis locis, ac Camera ita quotidie seruat. d. Visitat. Abschiedt/ Anno 1573. §. mit was gefahr. Gail. *libro primo, obseruation. 96. numero tertio.* Tertia, † si instrumenta apud aliquem extra imperium commorantem transsumi petantur, isq; in transsumptionem, non autem trāsmissionem consentiat, & cum hic non penes allegantem, sed tertium, qui cogi non potest, quo minus instrumenta producantur, stet, recte hæc Commissio decernitur, idque fauore probationis, quæ iuuari debet: & confirmatur id Doctorum traditione existimantium, quod si quidam mercator nolit consentire, vt libri in alio loco, quam vbi sunt, transsumantur, Iudex ad locum gestæ administrationis mittat personas idoneas, quæ libros videant, & Iudici referant. Bartol. *in l. Prætor. §. final.* Iason *numero quarto. de edendo.* Decius *capit. primo. numero 65. de probation.* vel poterit dominus iudex committere iudici loci, vt eos videat, & transscribat, secundum Fulgos. *in d. §. final.* vbi Iason dicit hanc practicam esse. *Decis. Lucens. 5. numero decimoquinto.* Vtraque autem hęc 5 petitio fit vel pure, vel euentualiter. Pure, † quando in termino probatorio sine vlla ad- 6 iecta clausula proponitur. Euentualiter, † quando exemplar aut exemplatum à Notario descriptum, & collationatum profertur & petitur: si copiam hanc non satis probare arbitrentur, factum propositum, se ad decretum iudicis paratos edere transsumptum per Commissarium. Quod maxime fit, quando in puncto aliquo priuilegiato, & celerem expeditionem requirente, exempla instrumentorum producuntur. Similiter sæpe exhibetur scriptura Originalis: & quia scribens est mortuus, euentualiter offertur, si opus esse Camerales putent, se ad eorum decretum & instantiam vel similes scripturas producturos, vel ordinandum Commissarium ad tales scripturas inspiciendas, & testibus recognoscendas petituros. Quod tamen remedium tunc demū intentandum, cum nullum aliud genus probationis supereft. Et hæc requisita vt plurimum in ipsa petitione transsumptionis locum habent. Vbi & illud obiter monendum, petentem hanc Commissionem non solum hæc considerare, sed etiam causam, quare ipsi edenda, indicare debere. Petens enim edi scripturam ab aliquo, probare debet sua interesse. Editio enim sine causa fieri non debet, vt ex supra deductis liquidò apparet.

CAPVT XXI.

De Probationibus.

SVMMARIA.

1 *Probatio incumbit ei, qui transsumptionem vel editionem petit.*
2 *Lex aliquid ex causa admittens, requirit probationem à petente.*
3 *Ab Vsurario petens editionem debet probare esse vsurarium.*
4 *Commune esse instrumentum allegans probare debet.*
5 *Probatio in puncto editionis quomodo fiat.*
6 *Comparationem literarum petens, iureiurando asseuerare debet, se aliam probationem habere non posse.*
7 *Transsumptionem petens, legitimas eius probare causas debet.*
a *Vsurarii heredes quatenus edere teneantur.*
b *Instrumenti amissio, quomodo & à quo probanda.*
c *Et an iuramentum hic sufficiat.*
d *Et quid in herede vsurarii.*
e *Iuramento an de iure communi de interesse doceri possit.*

IN hoc processu integro ei, qui petit editionem ab alio, aut transsumptionem, incumbit probatio, cuius rei generalis hæc ratio est: quia † regulariter nemo tenetur edere, vt nec transsumptionem instrumentorum pati, vt duobus præcedentibus capitibus dictum, ideo contrarium allegantibus incumbit onus probandi, vt egregie docet Pacianus *de probationib. cap. 62. numero secundo, & sequentibus.* Deinde, † quia lex aliquid ex causa admittens, requirit probationem causæ à petente. Pacian. *d. l.* Quam rationem, siue in editione communiter facienda consideres, siue in extraordinaria transsumptione, obtinere 1 2 3 4 puto.

3 puto. Nam † quoad editionem in ſpecie id
tradunt Doctores, & exemplis explicant. Pa-
cianus *dicto loco*. Sic qui vſurarium libros vſu-
rarios habere, & ideo edi debere dicit, ei
incumbit onus probandi, eſſe vſurarium, in
terminis docet Pacianus *de probationibus. capit.*
63. *numero* 75. *libro primo*. [aut hæredem vſu-
a rarii eſſe hæredem, † & ad hæredem vſura-
rii libros perueniſſe. Pacian. *de probationibus. d.*
capit. 63. *numero* 68. Quamuis Zabarel. ad hæ-
redem libros perueniſſe, præſumptionem
eſſe doceat, *in Clement*. 1. §. *cæterum. quæſtione* 9.
de vſur. teſte Franciſco Calleto *in addition*. Pa-
cian. *dict. capit*. 63. *litera* G. quæ quidem Zaba-
rellæ ſententia mihi magis probatur. Græ-
4 uæus *concluſione* 106.] Sic quoque, † cum
quis allegat inſtrumentum eſſe commune,
debet hoc probare. Et hoc caſu talis ſolet
in Camera interlocutio interponi. Wo fern
N. darthun würde / daß die angezogne Acta,
vnd Brieff communia, daß ſolches gehört
werden ſoll. hoc eſt: Quod ſi N. docuerit, Acta
allegata, & literas eſſe communes, hoc at-
tendi debere: ita factum in cauſa Retten-
heimb contra Landtſchaden. 16. Septembris,
Anno 1574. [ſimiliter amiſſum eſſe inſtru-
b mentum non ſolum, ſed † etiam conten-
ta inſtrumenti probanda, per ea quæ notat
Maſcardus *in verbo, amiſſio*. Philipp. Maſſin. *in*
l. prima. numero 76. *Cod. de edendo*. & principa-
liter 74. Eadem ratione petens editionem
libri debet probare, eum contra quem peti-
tur habere, probatur autem concludenter,
eum habere librum, ſi probetur, quod con-
uentus habuerit cauſam à petente, fueritque
ei obligatus pro re exhiberi petita, vel et-
iam probatum fuerit, eum habuiſſe librum
tempore litis conteſtatæ, vt ſignanter docet
Alexander *conſilio* 58. *numero quinto, volumine*
primo. & melius Iaſon *in l. quod te. numero* 35. *ad*
finem, ff. ſi certum petat. Carpan. *ad ſtatut. Medio-*
lan. capit. 81. *numero decimo*. ſic dicitur, quod
compulſorialia mandata non decernuntur,
niſi quis prius de ſuo intereſſe doceat, ſal-
tem ſummariè: ita proceſſus denegati in cau-
ſa Johan Niclauß von Kitzingen contra Leu-
wenſtein / 13. Iunii, Anno 92.] Probationes
5 autem † in hoc puncto, vel teſtibus, vel a-
liis inſtrumentis fieri poſſe certum eſt: iis au-
tem deficientibus, ſolet pars ſe ad iuramen-
tum offerre. [an autem hoc ſemper admit-
ti debeat, dubitatur: & quia non vnicus ca-
ſus eſt, vnica deciſione res determinari ne-
quit. Tres igitur caſus proponuntur prin-
cipales. Aut enim agitur de probanda amiſ-
ſione: aut editione: aut denique compara-
tione. Circa amiſſionem ſufficere † mul- c
ti arbitrantur. Bartol. *in l. emancipatione. in fi-*
ne, in prima interpretatione, de fide inſtrument.
tenuerunt etiam gloſſ. & Abb. *in capit. cum*
olim, huius initii, primo, de priuilegiis. ſequitur
Caſtrenſ. *conſilio* 360. *volumine ſecundo. nume-*
ro primo. Bero. *conſilio* 19. *numero quinto, libro*
tertio. Afflict. *deciſione* 13. *numero decimo. deci-*
ſione 274. *numero* 6. *& deciſion* 330. *numero ſe-*
cundo. Guid. Pap. *quæſtione* 244. Ioan. de Sylua.
in tractat. de iureiurand. in 2. *part. in rubric. quot*
ſint genera iuram. numero 6. & pro hac ſenten-
tia nonnulla ſatis vrgentia afferuntur: Ta-
men alii contrarium ſtatuerunt, opinantes a-
miſſionem ſcripturarum legitime proban-
dam eſſe, non tamen ex ſolo iureiurando
petentis editionem; in hanc opinionem vi-
detur ire Bartol. *in l. ſi quis ex argentariis. in* §. *an*
vero. numero primo, cum ſequenti. in ſua diſtin-
ctione. Alexand. *in eadem l. in* §. *Prætor ait. nu*. 12.
& ibi Iaſ. *nu*. 12. *&* 13. ſequitur idem Alex. *con-*
ſil. 58. *libro* 1. *numero* 6 *& conſ*. 53. Aretin. *con-*
ſilio 120. Anchoran. *conſilio* 316. *numero quarto*.
Cornæus *conſilio* 318. *numero quarto, libro quar-*
to. Feder. Petr. Senenſis *conſilio* 313. *numero ſe-*
cundo. Grat. *conſilio* 23. *numer*. 19. *libro primo*. Ro-
land. à Vall. *conſilio* 49. *numero* 32. *& ſequenti, li-*
bro primo. Burſat. *conſilio* 130. *numero* 8. *libro ſe-*
cundo. & nouiſſimè excellentiſſimus domi-
nus Ioannes Vincent. Hondedeus *in ſuo con-*
ſilio 19 *numero* 17. Bauer. *in tractat. de virtute*
iurament. caſ. 53. Anton. Piag. *in tractat. de tutore,*
quæſtione 7. *numero* 20. Domin. Borgnin. Ca-
ualcan. *in tractat. de tut. & curat. numero* 203. *&*
204. late Plot. *in l. ſi quando. numero* 246. *in fin.*
vnde vi. Felin. *in cap. paſtoralis. de except*. videtur
ſequi Curtius Iunior hic *numero* 23. quatenus
ſe refert ad Bartol. diſtinctionem *in d. l. ſi quis*
ex argentariis. probat expreſſe hanc ſenten-
tiam Purpur. *hic numero* 16. Cagnol *nu* 43. &
Marc.

Marc. Anton. Mantua *in prima quaestion. secunda causa. numero* 23. ita vt haec sit magis communis & recepta scribentium opinio. Et hanc relatis in vtramque partem argumentis, tenet Massin. addatur & huic Menoch. *libro* 6. *praesumption.* 61. *numero* 10. *& sequentib.* de quo cum ipse latius haec examinarit hoc loco, non disputo, infra tamen *cap.* 25. aliqua huc spe-
d ctantia annexa sunt. Hinc & † aiunt, quod haeres vsurarii iuramento suo amissionem vel non existentiam libri rationum probare nequit, pulchre & accurate Menoch. 6. *praesumption.* 61. *numero* 10. *& sequentib.* Graeuaeus *conclusione* 106. *consid.* 3. 4. 5. cuius sententia & mihi probabilior videtur, cum praesumptio sit, libros apud haeredem extare, de quo supra. Quoad editionem iuramentum sufficere videbatur.] Omnes enim fere hi casus consistunt in interesse. Tradunt autem Doctores, quod ratione interesse petens editionem instrumenti, debeat illud iuraméto probare. Rota *decis.* 8. *alias* 213. Roman. *consil.* 198. *in fine.* [Wesenbec. *in paratit. de tabul. exhibend. numero quinto.* De quo tamen vide quae Carpan. *ad statuta Mediolan. cap.* 80. *numero decimo.* hisce verbis adfert. De iure communi non sufficit iuramentum, sed requiritur, quod videatur à iudice, an eius intersit, vt signanter declarat Osasc. *decisione* 57. *numero quarto. cum sequentib.* vbi hunc articulum disputat, & in hac opinione tandem residet, *numero* 70. Hinc dicitur, Notarium non teneri Tertio edere,
e etiamsi † suum interesse iureiurando coram iudice affirmare intenderit. Nam iuramentum in hoc per se non est sufficiens interesse probatio. Octau. Cacher. *d. decisione* 57. *numero* 5. sed requiritur, vt vltra iurisiurandi praestationem iudex Notarii protocollum, vel etiam instrumentum inspiciat, an etiam probabilis faciendę editionis causa inde colligi possit, quam si non viderit, editionem Notario haud iniunget. Et ita in facti contingentia RESCRIPSISSE Senatum, testatur idémet Osasc. *d. decisione* 57. *ad finem.* sed quod iuramentum sit causa sufficiens, vt cogatur ad exhibitionem, not. Alciat. *consil.* 463. *numero* 5. idemque confirmat Carpan. *cap.* 81. *numero* 4. debet tamen semper praecedere iuramentum calumniae se non habere. Salyc. *in l.* 1. *numero* 6. *Cod. de edendo.* Quoad tertium casum, certo concludunt Doctores, quod] † petens fieri comparationem literarum iureiurando asseuerare debet, se aliam probationem habere non posse, post Baldum, Ferrar. Montan. *in tit. de vsu instru.* §. *& potest fieri.* vt infra latius dicetur. Quod ad † transsumptionem attinet, sciendum est idem obtinere: siue enim casus fortuitos spectes, eorum probatio facienda est, siue alias causas, eae tanquam exceptiones pariter docendae sunt. Ac idem in specie requiritur *in decreto Visit. anno* 1576. §. mit was Gefahr / ibi oberzelte Fäll vnd dergleichen Ursachen allegieren vnd anzeigen sollen. Quomodo autem casus fortuiti hi sint probandi, supra de prorogationibus & excusationibus *part.* 1. est expositum, quò me breuitatis gratia refero: Illud saltem hic obiter addens in specie, in hac transsumptionis materia, leuidenses requiri probationes, vt scilicet per documentum Magistratus loci, vbi instrumenta sunt, de impedimentis doceatur: vel si Magistratus id deneget, (quod cum ipse instrumenta habeat, & edere cogatur, facile factu rum verisimile est) tunc iuramento stari.

(margin numbers in right column: 6 beside "petens fieri", 7 beside "transsumptionem attinet")

CAPVT XXII.
De Officio Iudicis.

SVMMARIA.

1 *Officium iudicis circa editionis vel transsumptionis causas quod sit.*
2 *Iudex potius pronunciare debet instrumentum non edendum esse secundum quosdam, de quo tamen dubitatur.*
3 *Editio vel transsumptio quomodo decernatur.*
4 *Forma pronunciandi, quando vel euentualiter, vel plane non est oblata originalis productio.*
5 *Transsumptionem per multos Notarios factam esse non sufficit: remissiuè.*
6 *Editio cum purè petitur, quid Iudex in decernenda ea attendere debeat. & nu.* 7.
8 *Clausula transsumendi an comprehendatur sub hac forma, ad recipiendum & examinandum eos testes omnes, quos desuper producere ac examinari facere statuit.*
9 *Affirmatiua.*
10 *Negatiua.*
11 *Sententia Commissariorum qualis in hoc puncto lata.*
12 *Casus proponitur, an si iteratò in Camera supplicetur, & hac verba Commissioni adiiciantur,* auff

scin

ſein weiter beſchehen Anruffen erlangt / ꝛc. *cenſeatur ſub iis contineri clauſula transſumendi & pro Affirmatiua.*
13 *Pro negatiua.*
14 *Reſpondetur obiectionibus.*
15 *Sententia Commiſſariorum qualis in hoc puncto.*
16 *An hac ſententia ſubſiſtat.*
17 *An periculo partis quid in praiudicium Commiſſionis ſtatuere poſſit Commiſſarius.*
a *Inſtrumenta an probent poſſeſſionem.* & b.
b *Inſtrumenta an omnia, qua coram Commiſſario expetit pars, tranſſumenda.*
c *Abſurdi euitandi gratia ſape extenſio conceditur.*

1 CVm † neq; editio, neque tranſſumptio
ſine cauſa fieri debeant, iudicis eſt co-
gnoſcere, an cauſæ hæ ſint ſufficientes, nec-
ne? Pacian. *de probation. cap. 62. numero.* 8. *&*
9. *libro primo.* Et in ſpecie in cõcedenda tranſ-
ſumptione iudicem omnes circumſtantias
diligenter examinare debere ordinatum. *Re-
ceſſ. imper. Ratiſbon. Anno* 1576. Magna enim
2 cauſa, vt decernatur, requiritur. Eius † autem
arbitrium eò reſtringunt Doctor. vt potius
pronunciet Iudex, nõ edendum eſſe. Pacia. *d.
l. numero ſexto.* ex ea ratione, quod editio in æ-
quitate conſiſtat, à qua iudicis arbitrium non
eſt alienum. [Vnde dicitur, iudicem ex æqui-
tate poſſe decernere editionem, Maſſin. *in l.
prima. numero* 107. *Cod. de edendo.* de quo ſatis
ſupra *cap.* 19. dictum eſt.] De cuius tamen ſen-
tentiæ veritate dubito: maior enim ratio pro
contraria ſententia militat, fauor ſcilicet pro-
bationis, quem Iudex potius ampliare, quam
reſtringere debet: & eam etiam ſententiam
iudicem tutò ſequi poſſe puto. Quemadmo-
3 dum † autem multipliciter petitur editio ac
tranſſumptio inſtrumentorum, ita etiam
4 multipliciter decernitur. Primo, † quando
vel euentualiter, vel plane non oblata eſt ori-
ginalis productio aut tranſſumptio, tunc Iu-
dex ſimpliciter ſic interloquitur, Er ſoll ſein
angeben in Schrifften glaubwürdig beſchei-
nen / vel er ſoll die Priuilegia in glaubwürdiger
Form vorlegen / hoc eſt, allegans intentum
ſuum in ſcriptis veriſimiliter demonſtrare
debet, quod vel de originalis, vel legiti-
mo modo tranſſumpti productione accipi-
5 endum eſt: nec † ſufficit, etiamſi per multos
Notarios fiat tranſſumptio, vt ſupra traditum
6 *cap.* 15. Quando † pure petitur editio, & requi-
ſita editionis ſupra poſita ſunt ſatis probata,
Iudex petitioni annuit. In decernenda † au- 7
tem hac Commiſſione diligenter attendat,
in quibus cauſis petatur. Volunt enim qui-
dam in cauſis fractæ pacis & pignoratio-
nibus, vbi ſolum poſſeſſorium ventilatur,
non debere facile inſeri clauſulam tranſſum-
ptionis, quia in illis poſſeſſorium tantum te-
ſtibus probandum, [maxime contra ter-
tium, † vtcunque in inſtrumento dicatur, a
vendidit, tradidit, præſertim ſi nulli actus
naturales vſurpatæ poſſeſſionis in eo deſcri-
bantur, *l. prædia.* & ibi Bartol. *de acquirend. poſ-
ſeſſione.* Lanfrancus de Orian. *in capit. quoniam
contra. de probationibus numero* 88. Weſenbec.
conſ. 20. *nu.* 10. *part.* 1. Quod tamen aliàs in poſ-
ſeſſoriis commiſſiones ad † tranſſumenda in- b
ſtrumenta ſæpe decernantur, demonſtrat
proceſſus in cauſa Wirmunt contra Wir-
munt / in eo etiam plurimum ſitum, vt Iu-
dex bene declaret, quæ inſtrumenta edenda.
Sed quæritur, ſi de eo non plane conſtet, an
omnia edenda, † quæ impetrans expetit, c
hæc res illuſtrior exemplo, quam diſputa-
tione fiet. Extat autem in cauſa Wirmunt
contra Wirmunt / vbi ſic hoc diſcutitur. Se-
cunda quæſtio magis dubia eſſe videtur, an
ſcilicet omnium documentorum copiæ in-
differenter] & indiſtincte actrici communi-
cari debeant? pro parte affirmatiua facit,
quod de ſententia generaliter ac indefini-
te, abſque vlla diſtinctione loquitur, Von
Brieffſichen Vrkunden / ſo in den verſchloſ-
ſen vnd verpitſchirten Kaſten/Kiſten / Tru-
gen vnd Behältnuſſen auff dem Schloß N.
ligendt / vnd in weylandt Herman von Wir-
munt Erbſchafft gehörig / ꝛc. Quæ ſenten-
tia cum nihil excludat, omnia videntur in-
cluſa, gloſſ. *in l. ambiguitatem. Cod. de vſufruct.*
facit text. *in l. prima. verſicul. & eſt relatum.* vbi
etiam gloſſ. *ff. de aleator. l. tertia. in fin. ff. de officio
præſid.* præſertim cum eadem omnium docu-
mentorum ſit ratio in eo, quod omnia pari-
ter in hæreditate ipſius H. fuerunt reperta,
ideo vel omnia vel neutra videntur commu-
nicanda. Præterea mens & voluntas Referen-
tis reliquorumque dominorum (quorum
ſex fuerunt) videtur talis fuiſſe, vt omnium
documen-

documentorum editionem simul & indistin-
cte fieri voluerint, prout ex votis ipsorum nõ
obscure colligi potest. Vtuntur autem seqq.
rationibus: Primo quod ex propria reorum
confessione constet, actricem esse vnicam &
legitimam filiam defuncti H. quo iq; res quæ
sunt patris nunc præsumantur esse filiæ hæ-
redis, allegant Alciat. *præsumpt*. 10. *nu*. 1. *reg*. 1. *per
l. siue possidetis. C. de probationibus*. Hinc etiam ex-
tare bonorum possessionem vnde liberi. Se-
cundo quod ex actis manifeste colligi possit,
Reos ante aliquot annos omnia instrumenta
inspexisse, merito igitur actrici quoque (cum
præsumptione iuris fundatam habeat inten-
tionem) idem concedi debere, vt æqualitas
seruetur. Tertio dato instrumẽta hæc omnia
esse communia, adhuc tamen actrici editio-
nem eorum faciendã esse, per *l. procurator*. vbi
Salycet. & Dd. C. *de edendo*. Quarto licet reus
actrici instrumenta sua edere regulariter non
teneatur, quod tamen ista regula fallat multis
modis allegat Socyn. *in reg*. 112. vbi 14. ponit fal-
lentias, quarum inprimis septima & vltima in
nostro casu procedunt. His addi potest &
quinta ratio: Quod filia in omnia bona siue
allodialia, siue feudalia, mobilia & immobi-
lia sint, immitti debeat, agnatorum contradi-
ctione non obstante; Et sic etiam in possessio-
nem omnium documentorum, & literarum,
tanto minus igitur de copiis ipsarum, actrici
dandis, dubitari potest. Quibus sic positis
iam parum obstare videtur, quod Rei contra
obiiciunt, (hic intertexit refutationem argu-
mentorum reorum quæ leuia sunt, ideo re-
sponsio omittitur.) Addit autem post respon-
sionem illam. Ex quibus omnibus de iure cõ-
cludendum videbatur, omnium documen-
torum copias indifferenter, & sine vlla distin-
ctione actrici dandas esse. Huic quidem sen-
tentiæ tanquam iuri & æquitati conformi, e-
go quoq; accederem, nisi vnica ratio in con-
trarium me moueret, videlicet, quod ipsamet
actrix non omnium documentorum indi-
stincte, sed eorum tantum communicatio-
nem petiit, so vber die Güter/Rhenten/Zinß/
vnd Lehen/zu jres Vatters vnnd Mutter seli-
gen Erbschafft gehörig/vnnd darzu dienlich/
auch derẽ actrix zu außführung dieser Rechts-
fertigung notturfftig: id est: Quæ bona, pro-
uentus & feuda patris & matris defunctorum
hæreditatem concernunt, iisq; conueniunt,
& quorum actrix ad expeditionem huius cau-
sæ indiget. Prout passim ex actis, præsertim
vero ex Duplicis actricis 3. Octobris, an. 67.
sub *n*. 57. *in* §. Vnd mag sonsten. *& in* §. Da-
mit aber/2c. item in petitione pro commissio-
ne 13. Decemb. anno 68. sub *n*. 62. expresse vi-
dere licet. Vnde putarem d. sententiam Ca-
meræ optimo iure, & sine cuiusquam offen-
sione vel præiudicio, ad ea documenta tan-
tum, deren actrix zur außführung dieser Sa-
chen bedörfftig/vnd die darzu gehörig/restrin-
gi ac declarari posse; hac potissimum ratio-
ne, cum verisimile vix esse possit, iudicem in
d. sententia vltra petita ab actrice pronuntia-
re voluisse: Iudex enim fatuus esse dicitur qui
vltra petita pronuntiat, Roland. *cons*. 53. *nu*, 7.
vol. 2. Alex. *cons*. 163. *n*. 5. *lib*. 2. Mynsing. *respon*. 3.
n. 15. *decad*. 1. Marant. *par*. 6. *tit. de sententia. nu*. 61.
Vt igitur absurdum euitetur, concludo dictã
sententiam iam dicto modo restringendam,
ac declarandam, vel nouam commissionem
desuper decernendam esse. Cum neminem
lateat absurdi vitandi causa † extensionem & d
restrictionem interdum fieri posse, vt not. A-
lex. de Imol. *in l. sed si hac. §. liberos. ff. de in ius vo-
cando*, facit *Clement*. 2. *in princ. de magist. c. in Ge-
nesi. de elect. c. quidam. de iureiur*. cum similibus.]
Sed † queritur, si commissio contineat hęc 8
verba, Commissarium ordinatum esse, Zu
auffnemmung vnnd verhör aller der Zeugen/
kundtschafften vnd beweißthumb/die er darü-
ber vorzustellen/vehören zulassen/vnnd darzu-
thun verhabens: hoc est, ad recipiendum, &
examinandum eos testes omnes, quos desu-
per producere ac examinare facere statuit; an
sub iis verbis clausula transumendi compre-
hendatur? qua de re grauiter non ita pridem
in ardua causa R. contra Z. disputatum, & cum
aduersa Pars nollet sub illis comprehendi,
impetrans his fundamentis se defendebat.
Primo, † quia verbis testium adiiciuntur 9
generalia verba, quæ commodissime ad in-
strumenta transferuntur, & sine pleonasmo
ad testes solos referri non possunt. Secundo,
quod videatur verisimile iudicem ad euitan-

dos ſumptus hæc coniungere voluiſſe. Con-
10 traria Pars † primo replicando obiiciebat, cõ-
miſſionem nullam illius rei facere mentio-
nem, proindeque non extendendam, quod
& iis confirmatur, quæ ſupra de ſtricto intel-
lectu huius rei diſputata, vbi demonſtratum
ad hunc punctum commiſſionem non ex-
tendi ordinariam, quantumuis generalis illa
habeatur. Prætendebant ſecundo, ſe non ad
hoc à Commiſſario citatos, & ideo cum non
instructi veniſſent, petebant ſe eo non onera-
11 ri aut grauari. Habitis † hinc inde variis diſpu-
tationibus Commiſſarii tandem interloquú-
tur, punctumque hunc tanquam diſputabi-
lem ad Cameram remittendum ducunt, hoc
modo: weil der punctus literariorum docu-
mentorum etwas diſputierlich/wollen ſie den-
ſelben ans Cammergericht remittiert haben/
hoc eſt, quia literariorum documentorum
punctus aliquatenus diſputationem mouet,
eundem ad Cameram remittunt. Pars impe-
trans interim in Camera petiit tertiam di-
lationem & nouam commiſſionem pro exa-
minandis aliis teſtibus, cui & petitio ꝓ tran-
ſumendis inſtrumentis adiecta fuit: ad cuius
petitionem commiſſio & dilatio decernun-
tur. Cum itaque de nouo hæc commiſſio ex-
pedienda, Partes iterum priſtinam diſputa-
tionem reſuſcitant, an ſcilicet ſub verbis ge-
neralibus comprehenderetur & hæc clauſu-
la: nihil enim noui in hac commiſſione, niſi
vt alii teſtes examinarentur, continebatur.
Pars itaque impedire volens vtebatur hoc ar-
gumento: Non debere excedi formam com-
miſſionis. Commiſſionem autem hanc nihil
plus habere, quam priorem. Ergo iudicem
priori acquieuiſſe, eique inhærendum decla-
raſſe videri, alias adiecisset clauſulas, inſtru-
mentorum tranſumendorum decretis anne-
12 cti ſolitas. Pars vero † impetrans vr-
gebat tranſumptionem prætendens, ſe in
ſpecie ſupplicaſſe pro commiſſione, & peti-
iſſe addi clauſulam ad tranſumendum inſtru-
menta, & in commiſſione ad ipſius petitio-
nem hæc verba adiecta; vnnd darauff ſeinem
weitern beſchehene anruffen vnd begeren nach
er [illegible] langt. h. e, iuxta implorationem & petitio-
nem ſuam conſecutus eſt ac obtinuit. Cum
ergo ſententia petitioni conformis præſuma-
tur, ſequitur ſub hac noua commiſſione de-
clarationem contineri, & hanc commiſſionẽ
literariorum documentorum. Vidiſſe quippe
præſumitur iudex ſatis clara eſſe verba prio-
ris commiſſionis, alias declaraſſet, quod cum
non fecerit præſumptio eſt, illum priori in ꝓ-
poſito perſeueraſſe: non enim in claris opus
fuit declaratione. Sed verior videtur prima o-
pinio. Primo, † quia quotieſcunque commiſ- 13
ſio in optima forma cum communi decerni-
tur, ſemper adiicienda clauſula tranſumptio-
nis inſtrumentorum, in qua, quomodo ſe in
integro hoc actu gerere debeat, Cõmiſſario
iniungitur: quæ clauſula cum hic deſit, etiam
effectus deeſt: non enim iudex temere ſine a-
liquali inſtructione inſtrumentorum tran-
ſumptionem ſolet demandare. Secundo ex-
preſſe conſtat in prima ſupplicatione non
fuiſſe petitam clauſulam tranſumendi, quia ſi
petita fuiſſet, tum vel commiſiſſet, vel dene-
gaſſet Camera in decreto, prout quotidie fie-
ri videmus, quod hic factum non eſt. Non † 14
obſtat tertio, quod petita in renouatione:
nam pars hoc caſu non fuit audita, & ita de
cauſis, an ſufficientes ad tranſumptionẽ, nec
à parte exceptũ, nec à iudice cognitum fuit.
Et quamuis generaliter conceſſerit auff ſein
begehren erlangt/tamen adiicitur, quid obti-
nuerit, vt ſcilicet noui teſtes examinentur: a-
lia itaque excluſa cenſentur. Et ſic de iure pro-
nunciari in hoc caſu potuiſſe puto. Commiſ-
ſarii † tamen ſic interlocuti ſunt, præmitten- 15
do ante ideo nõ tranſumpſiſſe, quod hoc Par-
tem non citauerant. So wöllen ſie doch nun
mehr vermög vnnd in Krafft der gemeinen
wort/ſo in der Commiſſion befunden/auch der
außgangenen Ladung/die brieffliche vrkundt/
ſo jnen fürbracht/periculo producentis, & ſal-
uis quibuſcunq; exceptionibus, ſi quæ parti
aduerſæ de iure competant, auff vnd annem-
men/vnd die Zeugen/ſo der Recognition hal-
ber vorgeſtelt/beeyden. h. e. ſe nunc demum vi-
gore generalium verborum in commiſſione
expreſſorum, nec non emanatæ citationis, li-
teraria documenta coram ipſis producta pe-
riculo producentis, &c. tranſumere, ac teſti-
bus recognitionis cauſa accerſitis iuramentũ
deferre

deferre velle. Contra quod Pars aduerſa pro-
16 teſtata eſt. In quo† tamen aberraſſe videntur:
aut enim potuerunt tranſumere inſtrumen-
ta,& male fecerunt, quod prima vice non ci-
tauerint Partem: aut ipſis non competiit, &
ſimiliter perperam ab iis actum, quod iam ci-
tarunt, cum, vt ipſimet fatentur, de ſua Iuriſ-
17 ctione dubitent. Secundo† licet dici poſſit
periculo Partis hoc fieri, tamen in Commiſ-
ſarii poteſtate non eſt, aliquid contra naturã
actus ſtatuere periculo Partis: alias enim quę-
uis ipſi liceret periculo Partis. Periculo potius
Commiſſarii hæc fieri dicere debebant, cum
ipſis excedentibus fines mandati pœnæ im-
mineant maximæ. Ac fuerunt in hoc ſibi cõ-
trarii Commiſſarii: rem enim pro declaratio-
ne ad Cameram remiſerunt, & tamen delata
re ad Cameram, aut non accepto à Camera
reſponſo, inſtrumentorum tranſumptionem
ſuſceperunt: mala etiam cauſa adiecta, quaſi
prius ideo omiſſum, quod Partes ad hoc non
erant citatæ, cum tamen priori decreto rem
ipſam circa commiſſionem dubiã dicerent.

CAPVT XXIII.

Quando in optima, quando vero in meliori forma decernat.

SVMMARIA.

1 *Commiſſio in optima & meliori forma, quare ſic dicatur, & in quo reliquis præferatur. n. 2.*
3 *Verba hæc in meliori & optima forma, quid differant.*
4 *Origo horum terminorum, & quo ſine ſtylo recepti ſint.*
5 *Commiſſione in optima forma, quid plus tribuatur Commiſſario, quam commiſſione in meliori forma.*
6 *Receptor & examinator teſtium quid differant.*
7 *Opinio quorundam de commiſſione in optima forma, & n. 10.*
8 *Commiſſionibus in communi forma opponuntur commiſſiones in meliori ſeu optima forma, & quid inter vtramq; interſit, declaratur.*
9 *Effectus commiſſionis in optima forma, quam effectus commiſſionis in communi forma longe maior eſt.*
10 *Commiſſiones in communi, meliori & optima forma quid inter ſe diſtent, & quod clauſula ocularis inſpectionis referatur ſub communi forma.*
a *Clauſula commiſſioni adiecta compellendi, clericos nõ complectitur.*
b *Clauſula* brieffliche Vrkunden / *an ſit in communi forma.*
c *Si commiſſio in optima forma decernatur an inſtrumentum & ocularis inſpectio veniat.*

VAria† diligentius rem perpendenti cir- 1
ca hæc vocabula occurrunt dubia, quid
ſcilicet ſub hiſce comprehendatur, & quare
ſic dicantur. Ego ſic dici arbitror, quod reli-
quæ commiſſiones communiter decernan-
tur, hæc autem non aliter quã cum legitimæ
& eę ſingulares ſubſint cauſæ. In quo† autem 2
hæc melioratio, (vt ita loquar,) reliquis com-
miſſionibus præferatur, non video: eandem
n. vim circa inſtrumenta conſequitur Com-
miſſarius, quam circa examinationem teſtiũ
habet, nec quid magis continet hæc commiſ-
ſio altera: cum enim paribus paſſibus ambu-
lent, teſtes & inſtrumenta, quoad vim Com-
miſſario datam (niſi manifeſtiſſime diuerſita-
tis tradatur ratio) merito ſimul conſiſtere di-
cuntur. In quo† autem hæc duo differant in 3
meliori & optima forma, inueſtigatu diffici-
lius eſt. Et ſane ſi ordinationes & receſſus viſi-
tationũ inſpiciamus, promiſcue videntur v-
ſurpari. Nam in receſſu *Viſitationis Anno* 1573.
in §. mit was gefahr / refertur cõmiſſio in me-
liori forma, ac vertitur id poſtea hoc modo,
in beſter form / quod vocabulum apud nos o-
ptimum ſignificat. Secundo *Memorial. viſitat.*
Anno 1573. §. Vnd dieweil. vbi prędictus receſ-
ſus allegatus dicit, commiſſiones in optima
vel meliori forma debere decerni, quæ vocu-
la VEL, videtur coniungere. Et ſubiungitur i-
bidem; Wann ſie commiſſiones in optima
forma bitten: tunc allegari cauſas debere. Sub-
iicitur, Sonſten ſoll jnen die Commiſſion in
meliori forma nicht erkent werden. Ecce quod
in initio dixit in optima, in fine appellat me-
liori forma. [Similiter in vltimo Deputatio-
nis receſſu *Anno* 1600. *fol.* 85. Commiſſiones
in meliori & pleniori forma vocãtur, da brief-
liche Vrkunden auffgenommen / exemplirt vñ
ſigilla comparirt werden. [Tertio interpretes
vtuntur hiſce terminis promiſcue: ſic Gail. *li.*
1. *obſ.* 96. *n.* 7. dicit Commiſſionem in optima
forma ad recipienda & tranſumenda inſtru-
menta decerni: *paulo poſt n.* 7. addit in optima
vel pleniori forma. *obſ.* 94. *n.* 1. coniungit in o-
ptima vel meliori forma & dicit eſſe, quan-
do documenta tranſumuntur. Et ſic confun-
duntur hi termini, quod cum mihi ſcrupu-
lum ſępiſſime mouiſſet, de hiſce diligentius

4 inquirendi causam nactus sum. Re† enim penitus inspecta, & origine horum terminorũ, quo scilicet fine stylo recepti sint, considerata, differentiam subesse nemo recte negauerit, cum diuersitas nominum diuersitatem rei de iure necessario arguat, per ea quæ *supra libro primo, part. 1. c. 1. tradita sunt.* Et ex ipsa phrasi manifeste apparet alterum ab altero differre, & vnum ab alio non secus ac comparatiuus à superlatiuo excedi ac superari.
5 Vnde† in specie aliquando à magnis viris arbitratum est; commissione in meliori forma decreta; nihil præter nudam transumptionem Commissario, cæteris omnibus exclusis, concedi. In optima autem forma concessa, plenissimam tribui facultatem non solum transumendi instrumenta, sed etiam cogendi ad recognitionem, puniendi contumaces, ac omnia alia faciendi, quæ ipsi iudici, quoad hũc actum, concessa de iure dicuntur. [Cum quo videtur & concordare, quod assessor quondam Cameræ ad hunc nostrum locum propria manu asscripsit: Cõmissio in plenissima & optima forma, tribuit Commissario potestatem compellendi tertios ad edendum; in communi forma non tribuit hanc potestatẽ, sed commissio in meliori forma concurrit cũ clausula brieffliche Vrkundt zu transumiren. Huic videtur conueniens formula, & quæ explicationis gratia eidem adiiciuntur, in decisionibus Cameræ, verbo: Commissio in optima forma: hisce verbis: Cõmissio in optima forma decreta, in causa Borckhanß contra Bernfeldt 29. Ian. anno 73. tenor commissionis erat: Alsdann die Zeugen in gewönlich Gelübdt vnd Eydt / auch alle vnd jede briefflische Vrkunden / so zu solcher beweisung dienstlich vnd noth / was deren auff ewer Erfordern / oder sonst von der Producenten wegen für euch gebracht vnnd gelegt worden / auff vnnd annemmen / vnnd ob auch deren zu Zeugen benanten Personen einen oder mehr auff ewer vorheischen nicht erscheinẽ / oder Kundtschafft thun vnnd zusagen / auch die briefflische Vrkunden vor euch zulegen sich sperren oder widern würden / in was Schein das geschehe / diese bey zimblicher Peen der Rechten darzu zwingen: hoc est: Et testium solita iuramenta, etiam omnia & singula documenta ad hanc rem spectantia, quotquot illorum, vel vobis ipsis expostulantibus, aut producentium nomine coram vobis producta & exhibita fuerint, acceptare, & si forte vobis in testes nominatæ personæ, vna vel plures ad vestram citationem comparere, veritatemque deponere, vel etiam vobis documenta exhibere recusent, quacunque ratione id fiat, eos conuenienti iudiciali pœna vrgeatis. Cõmissio datirt 29. Ianuarii, anno 73. Nota tamen, quod commissio in optima forma hoc non operatur, vt compelli possit aduersarius, vt edat sua instrumenta, sed tantum tertius. Nec etiam illa clausula compellendi testes,† comprehendit clericos. Sic etiam ta- a
lis Commissarius in optima forma, non potest tantum non cogere clericos, vt sine præeunte requisitione superioris deponant & testificentur: sed si clerici etiam examinandi sunt, iidem etiam in Camera cum petitione commissionis nominandi, vt possit prædicta clausula commissioni inseri. Vide commissionem in causa Speyer contra Speyer quam expediuit D. R. Procurator. Sic apparet, commissionẽ cum clausula briefflische Documenten zu transumiren / esse in communi tantum forma,† non in optima. Quamuis Gail. *lib.* 1. b
obs. 94. & 96. contrarietur: vide Abschied *an.* 73. §. 6. Mit was Gefahr / & ita in causa Wildeßhausen contra Oldenburg decretum: Ist cõmissio cum clausula briefflische Vrkundẽ / etc. in communi forma erkant 28. Febr. an. 90. idemq; Tilman. de Benig. *obs. 20. par.* 4. vide recessum imperii an. 76. nã Commissarius hoc in casu nõ potest compellere aduersariũ, aut etiã tertiũ vt sua edat instrumẽta.] Et hęc† dif- 6
ferentia ex eo videtur originem duxisse, quod de differentia inter Receptorem & Examinatorem testium traditur: plane enim quoad potestatem non conueniunt: Examinator enim nihil amplius potest, quam examinare: Receptor vero, præter examinationem, plurima; & omnia ea, quæ iam commissionibus in optima forma asscripta sunt: vt potę punire contumaces, vt supra dictum est. Vereor tamen vt illa distinctio subsistat, si. n. hęc differentia inter has phrases in meliori & optima

optima forma statuenda, certe etiam testium examinatio sic erit distinguenda, vt, quando nuda examinatio cõmittitur, dicatur in communi: quando vero receptio, in meliori vel optima forma.

7 Sunt itaq; alii † qui commissiones in optima forma arbitrantur esse, si Cõmissario detur vis & potestas, largissime omnia faciendi, quæ ipsa Camera posset, hoc est, non solum mandatis pœnalibus vsque ad bannum procedendi, sed etiam in bannum declarandi, incarcerandi, &c. Et hinc quidam cum huius rei exempla non extare videant, (vt nec extant, cum, vt dicetur, in rerum natura talis forma quoad Cameram nunquam fuerit) existimant, quod in Camera Imperiali, quoad prolationem verborum nunquam commissiones in optima forma decernantur, sed casu, quo instrumenta transsumenda sunt, sententiam sub communi forma cum clausula tamen ad recipienda & transsumenda instrumenta fieri, & id (vti ex relatione aliorum percepisse dicunt) ea de causa fieri solet: ne si in optima forma commissio ipsa decernatur, nimium ob verba hæc (vti vocant) prægnantia Commissario laxentur habenæ: maioremque, quam par sit, is sibi vendicet authoritatem, & proinde in infinitum forsitan eadem extendatur. Conseruatur itaq; hac ratione præeminentia ipsius Cameræ, ne omne ius à se abdicasse videatur, cum alioquin etiam in concessionibus Iurisdictionum semper authoritas concedentis censeatur præseruata illæsa: iuxta tradita à Bald. *in leg. qui se patri. num.* 10. *ad fin. versic. item in concessis. Cod. vnde liber.* Grammat. *in decision.* 30. *numer.* 3. & *num.* 11. Bald. *in capit.* 1. *in princip. num.* 2. *de his, qui feud. dare poss.* & idem Bald. *in consil.* 326. *Rex Romanorum in fin. libr.* 1. Vbi dixit, quod si Papa vel Princeps committit Iurisdictionem alicui, nihilominus retinet sibi eandem & maiorem.

8 Quam † tamen sententiam non puto in Camera receptam. Vnde enim quæso coniicitur differentia inter cõmissionem in communi, & optima seu meliori forma? Nonne textus supra allegati dicunt, cum instrumenta transsumenda, & causæ sufficientes allegantur, non commissiones in communi, sed in meliori vel optima forma decerni, quomodo ergo distinguitur optima ab aliis? Reliquæ omnes ordinariæ, ocularis inspectionis, testiumque examinationis, sunt in communi forma. Gail. *d. obseruat.* 96. *num.* 2. Et regulariter & cõmuniter ita vocantur nulla adhibita distinctione, an clausula adiiciatur, Da sich aber jemandt sperren oder wegern wird / dieselben bey zimblicher peenen der Rechten / etc. Et hæc clausula, vnd sonsten alles anders thut / etc. (quæ sane præter banni pœnam fere omnia complectuntur.) Hisce opponuntur cõmissiones in meliori seu optima forma: & quæ illæ sint, declaratur à textu Visitat. quando scilicet instrumenta sunt transsumenda. Quomodo ergo dicemus tales commissiones in optima forma in effectu nõ decerni? Ego sane non puto aliud statuendum, nisi alia definitio seu explicatio illorum verborum: *melioris formæ*: reddatur, quæ tamen ex Cameræ ordinatione aut Recessibus Imperii, & visitationum iure non colligitur: sunt enim iuxta illas synonyma, ist commissio in optima forma vel meliori erkendt. Et clausula transsumptionis, recognitionis, comparationis, &c. instrumentorum adiecta, facit meliorem formam. Et si in communi forma decernitur instrumenta transsumi, quorsum quæso differentia? cum enim cum testibus petuntur transsumi instrumenta, tale sæpe decretum dari solet, Ist gebettene commission, jedoch allein in communi forma erkennt. Ecce si non meliorem formã sub instrumentis comprehendi dicamus, expresse sub tali decreto optimam formam comprehendemus, quod tamen à stylo alienum esse, notissimum est. Et ne quis illa de stylo Cameræ sic dici, & secus esse de iure communi existimet, hoc addo, Recessum *Visitationis Anno* 1573. §. mit was gefahr / expresse dicere, tales commissiones in optima forma decernendas, quales à iure communi & practica conceduntur. At † de 9
effectu loqui se dicent: quis quæso potest esse effectus, nisi forte is vt Commissario tribuantur ea, quæ supra illis, quibus commissiones in optima forma cõceduntur, secundum quosdam tribus diximus, hoc est, vis ac potestas maxima. Anne autem Camera hanc

ideo denegare ne maior fiat licentia, debeat Commissario? Minime gentium. Indulget enim (etiam in illis commissionibus, quas in communi forma esse, & ne scintillam quidē optimæ formæ habere dicuntur,) fere omnē potestatem, quam ipsa habet: sola banni declaratione excepta, vt supra dictum. Et cum licentia illa in Commissario ob pœnas, quas male procedentes merentur, satis compescatur, non opus est ea, quæ iure concessa sunt, tollere. Nec obstat, quod dicitur, authoritatem Cameræ eo minui. Nam id nobis minime, nisi aliæ adducantur rationes, persuaderi patimur; reseruat enim Camera sibi satis authoritatis eo ipso, quod ipse Commissarius ipsi subsit, & plurima referre cogatur: nec incognitum est iurisdictione etiam omnimoda cōcessa, cumulatiue nō priuatiue datam. Cōsistit ergo, & in excelso loco ab hoc fulmine tuto manet Cameræ authoritas, etiamsi in optima forma decernat, & impertiatur commissiones, liberam potestatem Commissario dando, quæ omnia latius ex iis, quæ *supra lib. 3.* dicta sunt, elucescunt, quo lector remittitur.

10 Alii † hanc rem sic explicari putant, commissionem in meliori forma esse; cum præter commissionem in communi forma, additur clausula ocularis inspectionis, vel instrumentorum transsumptionis: quod & probabilem habet rationem, quia dicitur: Ist commissio in communi forma, & additur, Doch cum clausula, den Augenschein einzunehmen / vel cum clausula Brieffliche Vrkunden zu transumirn erkendt. Ecce hic differētia: nam commissiones in cōmuni & meliori forma, clausula illa adiecta, factę videntur meliores. In optima vero forma decerni putant, cum commissiones omnis generis, videlicet testium examinationis, ocularis siue terminorum, siue carceris inspectionis, siue instrumentorū transsumptionis simul petuntur: & ad eam petitionem generaliter decernitur. Ist gebettene Commission erkennt: nam hoc clausulam in optima forma, importare putant. Quæ licet splendide sic dicantur, cum tamen in Camera existimatum, clausulam ocularis inspectionis referri sub communi forma, vt constat ex Gail. *d. loco.* Et in exhibitis dubiis in comitiis Anno 94. quod & habet rationē: quia melior forma semper aliquid singulare habet, quod probari debet: verbi gratia, periculum, quod instrumenta nō possint transmitti: quale non est in oculari inspectione: illa enim sine allegatione etiā causæ petita, semper fere decernitur: nec facile, vbi testium examinatio admittitur, commissio ocularis denegatur. Secundo, quod ordinatio aut recessus ne vnico verbo huius rei faciant mentionem. Concludendum ergo existimo de stylo has distinctiones posse obtinere. Recessibus autem Imperii inspectis, communē à meliori vel optima forma discerni, quod communis decernatur in omnib. exceptis literariis documentis, quæ dicitur in optima vel meliori. [Illud colophonis loco quæritur: Si † simpliciter commissio in optima forma petatur: an subintelligatur clausula transumendi instrumenta, & ocularis inspectionis? Decis. Cameræ expresse decidunt, quod non: sed in specie hæc nominari, & vt Commissioni hæ clausulæ inserantur, peti debere.] Quæ tantisper, donec resolutio Statuum nobis impertiatur, animi gratia discussisse sufficiat. [de eo autē amplius post primam editionem hoc saltem sancitū in recess. deputat. anno 1600. fol. 43. §. Wir erklären / auch setzen / vnd ordnē / vnd wöllen / daß hinfuran wañ commissiones außbracht / potestas transsumēdi, &c. nicht in communi, sondern allein meliori forma zu verstehen seyn soll.]

CAPVT XXIV.

De Citatione Commissarii.

SVMMARIA.

1 *Transsumptio instrumentorum cum facienda est, partes ad hoc citandæ sunt, & quæ sit huius ratio.*

2 *Editio Instrumentorum cum facienda est citandi omnes sunt, quorum interest, alias non datur fides. num. 3.*

4 *Citatio partis an necessaria sit, si ex Archiuo aliqua instrumenta transumenda sint? cuius rei quatuor diuersæ traduntur Dd. opiniones. nu. 5. 6. 7. & 10.*

8 *Camera ex Archiuo cum aliquid transsumendum est, an citatio requiratur? concluditur negatiue. nu. 9.*

11 *Transsumptio propter periculum, quod in mora est, etiam non citata parte fieri potest.*

12 *Citatio hæc quo fine fiat.*

13 *Citatio facta præsumitur in antiquis, etiamsi factam eam esse Rotulo non sit insertum.*

14. Cita-

14 *Citatio dupliciter fit, vel in præsentia, vel per edictum.*
15 *Personæ, apud quas literaria documenta extant, citandæ sunt, ac inter eas distinguitur.*
16 *Personæ extra imperium constitutæ an citari queant.*
17 *Casus de ciuitate extra imperium constituta, cum ciuibus obligata, habente instrumenta, quomodo petenda eorum transsumptio.*
18 *Partibus consentientibus, vt transsumptio in loco extra imperium fiat, an commissio ad eum locum decernenda sit?*
19 *Contra tertium extra imperium commorantem, commissio directa decerni non potest.*
20 *Personis extra imperium constitutis edere instrumenta nolentibus, quomodo consuletur partibus.*
21 *Instrumentum ex longinqua regione allatum habens debitam & publicam formam fidem facit.*
22 *Testes hic citandi sunt & quo fine.*
23 *Instrumentorum fidei derogatur testibus.*
24 *Pictor an ad actum transsumptionis citandus?*
25 *An, si commissio non iniungat, pictor à Commissario proprio motu adhiberi possit?*
26 *Partes impetrantes citandæ?*
27 *Citatio oportuno tempore facienda.*
28 *Transsumptio regulariter in loco vbi instrumenta sunt, fieri debet: Quod quomodo intelligendum sit traditur. nu. 29. & 30.*
31 *Societatis alicuius etiam finitæ libri præsumuntur esse in loco, vbi administrata fuit societas.*
32 *Mercator non tenetur alio loco edere, quam domicilij.*
33 *Translatio instrumentorum ad alium locum quam domicilij periculo petentis fieri debet, eoque nomine cautio præstanda est.*
34 *Citatio actis non insinuata fidem non facit, nisi in antiquis.*
a *Citatio an exigatur cum instrumentorum secunda productio fit.*
b *Commissarij deputati ad extrahendum sunt medij executores.*
c *Commissarius an cum citatone in hoc actu copiam commissionis vna mittere cogatur.*
d *Instrumenti transsumptio aliquando in Ecclesia fit.*
e *Copiam instrumenti, si potest, semper mittit Commissarius ad edentem.*
f *Excusatio Partis, quod libri ad ipsum deferri non possint, attenditur.*

POst iudicis decretum, commissio hæc in optima vel meliori forma Commissario traditur, qui ea accepta, de citatione emittenda sollicitus esse debet, in quo considerabit primum, vt nuncium sibi quærat, eumque iureiurando astringat ad eum modum, qui supra libro secundo est traditus, quo breuitatis gratia beneuolum lectorem remitto: & per eum personas ad hunc actum requisitas citari faciet: quæ in quinque classes recte
distribui possunt. Primo † enim Partes, cōtra 1
quas petitur transsumptio, necessario citandę
sunt. Felin. *in c. si instrumenta. n. 6. de fid. instrum. ibi num. 7. & seqq.* plures limitationes addit.
Nec sine ea, sola iudicis authoritas sufficit.
Decius. *cons. 36. n. 2. & cons. 42.* Hyppol. de Marsil.
sing. 81. incip. animaduertas. Dd. in auth. si quis in aliquo C. de Edendo. Alex. *cons. 112. vol. 4.* Francis.
Marc. *decis. 45.* Schrader. *de feud. part. 10. sect. 12. n. 21.* latiss. Bursat. *cons. 233. n. 11. & cons. 370. n. 60.*
[Gilman. decis. Cameræ *lib. 2. decis. 40. nu. 73. &*
77. citatio autem hæc non solum cum prima
sed & cum vlterior productio instrumentorum
fit, † exigitur: quod notatum in causa a
Straßburg cōtra Straßburg / cuius vestigia
extant *form. 12. cap. 5. hoc. lib.*] Ratio autem huius
rei est euidens: Idem enim hic, quod in
testibus obtinere debet: paribus enim passibus
ambulant, ac à testibus ad instrumenta
licite argumentamur. Menoch. *consi. 251. n. 19.*
Secundo, † Iuuatur id & eo, quod ad facien- 2
dam editionem omnes citandi, quorum interest.
l. nam ita de adopt. l. de vno quoque. ff. de iud. c. cum P. tabell. de fid. instr. Panorm. *in c. vlt. de test.*
Rota. *decis. 4. in antiq. 10.* Socin. senior. *cons. 194. num. 8. lib. 1.* Couarru. *c. 21. in pract. quæst. num. 4. vers. tertio exigitur.* Menoch. *cons. 732. num. 6.*
Crauet. *cons. 592. num 15.* Mascard. *concl. 1388.*
volum. 3. alias † non datur fides. Crot. *cons. 34.* 3
num. 10. nec creditur, nec valet, *consil. 333. num. 11. volum. 3.*

Nullius aūt magis interesse videtur, quam
Partis contra quam fit transsumptio. An autem
† hæc citatio requiratur, si ex Archiuo 4
aliquo instrumenta transsumenda sunt, inter
interpretes non conuenit: Sex enim possunt
statui opiniones. Prima † est eorum, qui sim- 5
pliciter citationē nō exigi tradiderunt. Felin.
in c. ad audientiam. Bald. *in c. 1. in fin. de fid. instrument.* Iacob. Puteus *in mat. con. fin. n. 10.* [Franc.
Monald. *cons. 5. n. 5.*] hac ratione moti, quod in
Archiuo omnis pręsumtio doli cesset. Secun-
da † opinio huic plane contraria, citationē re- 6
quirit, per *auth. si quis in aliquo. C. de testib.* [tenet
Francis. Marc. *decis. 70. in princip. part. 1. & ibi citat ca. 2. cap. significauit. c. Albericus de testib. cap. fin. de fid. instrum. l. si quando. C. de testib. l. publicari C. de testam.*] Alciat. *in l. procurator. n. 4. C. de edend.*

Ethre

Et hæc videtur in praxi receptior esse: citan-
tur enim Partes quotidie à Cõmissario, cum
instruméta ex Archiuis publicis transsumun-
tur, idque in ipsa commissione sæpissime in-
7 iungi solet. Tertia † opinio præcedentes duas
fœdere distinctionis conciliare tentat. Distin-
guit enim inter Archiuum regium & Archi-
uum regni, cui præest Cãcellarius regni. Mo-
lin. §. 5. *nu.* 35. Quale etiam in Germania potest
statui Archiuũ Imperatoris, & Imperii, quod
supra triplex esse diximus, & in hoc citationẽ
non requiri, existimant. Ratio videtur hæc
esse, quod omnes, hoc casu editionem ex Ar-
chiuo petentes, videantur subditi: statuunt
autem Dd. si inter subditos Principis exem-
plaria petantur, tunc valere transsumptionẽ
à præfectis Archiui Principis, sine citatione
factam. Bald. *ad c. 1. de fid. instrum. in fin.* Felin. *in
cap. ad audientiam. col. 5. de probat.* quod & hodie,
cum ab Electore Moguntinensi editio peti-
tur, obseruatur: Is enim solet sine vlla citatio-
ne edere copiam Instrumentorum, eamque
8 propria manu subscribere. An autem † illud
ad tertiam speciem Archiui Imperatoris, Ca-
merã scilicet Imperialem referri debeat, non
incongrue quæritur? Et videbaur dicendum
quod non: traditur enim in Archiuis Curiarũ,
etiã Regiarum, citationẽ requiri. Molin. *d. lo.*
9 Contrarium † tamẽ verius est, & obseruatur
in Archiuo Cameræ: quia nulla potest dari
diuersitatis ratio. Camera enim ordinariam
habet Iurisdictionem. Molinæus quoq; idem
confirmat, dum iudicibus omnium supremis
tribuit: proindeque cum in Camera priuile-
gia ibidẽ insinuata, petuntur transsumi, nulla
citatio præcedere solet. Aut sunt inferiorum
Archiua, inter quos omnes, post Reges su-
pra enarrati, recte referuntur: & ad hos se-
cundam opinionẽ recte accommodari posse
10 existimo. † Quarta [est opinio Marci *d. loc.* qui
putat tunc posse sine citatione partium trans-
sumi instrumenta, si extrahuntur per eundẽ
Notarium, qui recipit, & allegat textum *l. vnũ
ff. de testam.* & alia. Rot. *in not. sub tit. de fid. instru-
ment. decis. 1. & 3.* Et ibi etiam tenent, quod isti
Commissarii, qui deputantur ad extrahen-
b dum, non sunt † nisi medii executores, & nõ
tenentur vocare partes, nisi aliter in commis-
sione caueretur, sequitur Francis. Marc. qui
licet quæstionẽ principalem de Archiuo for-
met: tamen duæ hæ postremæ opiniones etiã
ad ordinarias posse referri videntur. Quinta]
opinio ob magnam hanc diuersitatẽ ad con-
suetudinem respicere iubet. Bald. *in authent. si
quis in aliquo. C. de edendo.* Mynsing. *in cap. 1. n. 34.
de fid. instrum.* Alex. *cons. 65. vol. 1.* Purpurat. *consi.
402. n. 7.* Bursat. *consi. 370. nu. 61.* Cantiuncula
cons. 21. n. vlt. per c. cum dilectus. de fid. instrum. Cum
ergo consuetudo Cameræ sit, vt citetur, eam
obseruabit Commissarius. Et hæc, † quæ de 11
citatione dicta sunt, tunc demum locum ha-
bent, cum ordinarie proceditur: si autẽ sum-
mum periculum in mora esse iudex vel Com-
missarius videret: verbi gratia, Mercatorem
quendam in Belgio habitantem, in Angliam
abitum parare, vbi ad editionem cogi nõ po-
test: hoc sane casu, non citata Parte transsum-
ptionem facere posse concluditur. Tempore
enim necessitatis, & vbi periculum in mora
est, receditur à regulis iuris communis, per
ea, quæ supra sunt tradita, & in specie nostra
prodidit Innocent. *in c. fin.* & Mynsing. *in ca. 1.
nu. 33. de fid. instrum.* Angel. *in d. authent. si quis in
aliquo. C. de edendo. & not.* Purpur. *consi. 402. nu.
7.* vbi & alias limitationes adfert. Citatio † au- 12
tem illa ad hunc finem fit: primo, vt recogno-
scantur sigilla à parte citata. Secundo, vt Ad-
iunctus præsentetur, qui cum Commissario
collationi intersit. Tertio, vt contra téstes ad
recognitionem citatos excipi ac protestari
possit. Quarto, vt interrogatoria exhibean-
tur. Circa hanc † tamen citationis materiam, 13
obseruandum est, quod licet Rotulo inse-
rendum, Partem esse citatam: si tamen Rotu-
lus sit antiquus, ac Commissarius mortuus,
etiamsi id expresse non dicatur, citationem
tamen factam esse præsumitur. Duplici † au- 14
tem modo potest fieri citatio, vel in præsen-
tia, vel per edictum. In præsentia fit ordina-
rie; per edictum tunc, si certo non constet,
quorum intersit, *c. vlt. de Elect. lib. 6. gloss. ibid. l.
si eo tempore. 6. C. de remiss. pign.* Decius *in l. fin.
C. de Edict. D. Hadr. tollend.* Idem Bald. & Angel.
tradidisse refert Mynsing. *in c. 1. nu. 35. de fid. in-
strum.* Cantiun. *cons. 21. nu. 17.* Corn. *consi. 333. nu.
5. vol. 1.* [An vero cõmissionis copiam mittere
debeat

e debeat † videndum, & idem hic quod de te-
ſtibus ſtatuendum videtur, vtrumque tamen
ſeruatum, nam tranſmiſſa in cauſa Honſtein
contra Bentheimb / *form. 5. cap. 3.* Non miſſa,
ſed ſcripſit ſe ſuo tempore monſtraturum, in
cauſa Iſenburg / de quo dicit, *dict. loco. form. 8.*]
15 Poſt hæc citantur † perſonę apud quas extant
literaria documenta: quæ cum (vt ſupra di-
ctum eſt) aut publicæ, aut priuatæ ſint, diſtin-
guendi ſunt aliquot caſus. Aut enim ſunt ec-
cleſiaſtici, aut ſeculares, aut mediate, aut im-
mediate Imperio ſubiecti, aut plane à iuriſdi-
ctione Imperii exempti. *de quib. ſupra part. 1.*
egimus, quæ hic omnia referre ſuperuacuum
eſſe putamus: ſpecialia ergo quæ huc faciunt
16 recenſenda. Et quidem † primo de his, qui
extra imperium ſunt conſtituti, magna eſt
quæſtio, & ſi actor ſit, qui ad fundandam in-
tentionem Rei inſtrumenta edere cogitur,
locum habere citationem, arbitror: quia
actionem contra Reum inſtituendo con-
ſenſit in iuriſdictionem, proindeq; ad omnia
connexa obligatur, & niſi pareat, poteſt in
contumaciā à iudice circa principalē cauſam
17 mulctari. Sed † maior dubitatio eſt, ſi ciuitas
extra Imperii limites cōſtituta, alium habens
ſuperiorem, pecuniam mutuo accipiendo, ſe
vna cum ciuib. ſuis obligauerit, & hi ciues in
imperio ratione illius debiti conuenti, alle-
gant priuilegia, quæ quidem ſibi, non autem
ciuitati conueniant: vt breui factum eſſe me-
mini, in cōtrouerſia quadam in Camera pen-
dente, in qua inſtrumenta quædam & priui-
legia talia allegata ſunt, Magiſtratus autem ſe
pro intereſſe intromiſit, quid hoc caſu circa
actum tranſſumptionis ſtatuendum? certe
cum hic Magiſtratus aliquo modo ſit inter-
eſſatus, & ita ſuſpectus, mutui compaſſus, vel
iuris ſubſidiales non videntur facile decer-
nendę, ſed per Commiſſarium rem expedien-
dam: quantum enim interſit, bene & legali-
ter deſcribi inſtrumenta docent ſupra tradi-
ta: & ſic ad euitandā fraudem, Commiſſariū
poſſe deputari putarem. Quia enim pro in-
tereſſe ſe intromiſit, videtur in iuriſdictionē
Cameræ conſenſiſſe, & ideo teneri edere in-
ſtrumenta ad inſtantiam, præſertim ſi ad de-
fenſionem ciuium ſpectent: ſunt enim illa
priuilegia quaſi communia. Quod ſi tamē id
renueret Magiſtratus, nec in hanc rem con-
ſentire vellet, recte (vt opinor) faciet impe-
trans, ſi peteret literas mutui compaſſus ad
omniū ſuperiorē, vt ex prædicta cauſa, vel per
Cōmiſſarium à Camera deputatū priuilegia
tranſſumi ipſe permittat, vel ipſe Commiſſa-
rium deputet, qui ſumptibus vtriuſque par-
tis legitime actum tranſſumendi perficiat.
Quam petitionem etiam locum habituram
non dubito: id enim, cum in teſte receptum
ſit, etiam hic obtinere puto. Et licet dici poſ-
ſet, hanc quoque viam fore ſuſpectam, quod
Dominus ſuis ſubditis ſemper magis fauere
videatur, hincque Domini pro ſubditis &
ſubditi pro Dominis teſtes eſſe prohibean-
tur, vt ſupra de interrogatoriis dictū eſt: huic
tamen obuiam iri poſſet, ſi peteretur Parti-
bus ad hunc actum trāſſumendi certum con-
ſtitui terminum. Quod ſi denegetur & hoc,
puto hanc ſcripturam ita trāſſumptam, ſi nō
plenam probationem, attamen magnum ad-
miniculum toti cauſæ allaturam arbitror. Et
hæc quatenus Magiſtratus extra Imperiū ha-
bitans, ad edendum cogi debeat, dicta ſuffi-
ciant. Sed † quid ſi proferant Partes litigantes 18
illos libros extra Imperium, & cōſentiant, vt
in loco, vbi extra Imperium ſunt, tranſuman-
tur? Hoc caſu dicendū videtur, propter con-
ſenſum Partium poſſe decerni cōmiſſionem
ad eum locum: quia Partium conſenſu alias
iuriſdictio prorogatur. Ergo & hic. Accedit
his, quod non multa ſolennia ad hanc exem-
plificationem requirantur: ſic videmus No-
tarios in alieno territorio inſtrumenta tranſ-
ſumere. Quomodo autē probent ex iis, quæ
ſupra de vi Archiui extra territoriū ſe exten-
dentis, dicta ſunt, conſtat. Tutius tamē factu-
rum Cōmiſſarium puto, ſi apud Magiſtratum
loci hæc indicet, veniamque petat: quia eſt
quid iuriſdictionale, præſertim ſi teſtes, qui
manus recognoſcunt, vt plerumque fit, adhi-
bendi, & iureiurando aſtringendi. Et hæc
quidē de perſonis, quæ ſunt in iudicio. Quid
† de tertio ſtatuendum? Hic directe com- 19
miſſionem decerni non poſſe exiſtimo, cum
mandatis pœnalib. hic tertius cogi non poſ-
ſit. Quid † igitur ſi perſonæ extra Imperium 20

constitutæ plane nolint edere instrumenta,
anne probationibus fraudabitur? Minime.
Quomodo ergo ipsis cõsuletur Partibus? Hac
ratione subueniri posse puto, vt si exemplum
sit apud Notarium bonæ famę & existimatio-
nis, illud transsumi curent: nam id probat se-
miplene. *Castrens. in d. auth. si quis in aliquo. C. de
edendo. per gloss. in l. sicut iniquum. C de fid. instru.
quam singularem dicit Angel. in d. auth.* Felin. *in c.
21 fin. vers. fallit quarto. de fid. instrum.* Et † instru-
mentum allatum ex longinqua regione ha-
bens debitam & publicã formam à Notario
rite confectum legitimum præsumi, & fidem
facere tradunt. Men. *lib. 2. præsumpt. 78. nu. 10.*
Pacian. *de prob. c. 21. n. 4. vol. 2.* Ferrar. Monta. *lib.
2. de vsu instrum. §. vbi vero.* Vbi dicit hoc proce-
dere, etiamsi neq; Notarius, neque sigillum
cõmode agnosci, vel per testes probari possit:
attamen fidẽ faciat contra negantem. Et hoc
maxime procedit, quando exemplum est an-
tiquum: tunc enim facit præsumtionẽ. Franc.
Aret. *cons. 36.* Crau. *cons. 411. nu. 9.* Alex. *cons. 101.
n. 10. lib. 7.* Dec. *cons. 36. n. 7.* Vt aũt Partes, quo-
modo hos labyrinthos euitare, & in contra-
ctib. cum extraneis initis sibi recte prospicere
debeant, scire possint, sequentes cautelas ob-
seruabunt. Si enim cum forensi contractũ sit,
& necesse sit producere cõtractus instrumen-
tum è partib. remotis, fiat instrumentũ, & in-
sinuetur de Partiũ voluntate: nam hoc facto,
fides instrumenti non poterit in dubiũ reuo-
cari, per *auth. de fid. instr. § si vero nihil. vbi gl.* Sed
quid si deinde negaretur & ipsa insinuatio? ob
hunc casum melior cautela est adhibenda, sc.
si contrahis cum aliquo, & instrumentum in
partes longinquas sit deferendum, tunc cura-
bis dictum instrumentum scribi per tabellio-
nem publicũ, & per tres tabelliones subscri-
bi, eorumque signis signari: & hoc probatur
per *gloss. notab. in auth. de tabellion. in §. alias autẽ.
in gloss. quæ incipit. caue tibi:* quæ dicit, quanta si-
gna sunt in chartis, tot & plura sunt instrum.
§. oportet. in auth. de instr caut. & fide. Angel. *in §.
1. in auth. de Tabell.* Potest etiam ad maiorem
instrumenti in longinquis partibus fidem in
principio instrumenti per officialem loci, vbi
conficitur instrumentum, ita præfari: Notum
sit omnibus quod Notarius, qui hoc instru-
mentum scripsit, legalis sit Notarius, quodue
huic suo instrumento plena fides ab omnib.
sit adhibenda, &c. & apponatur ipsius officia-
lis sigillum iuxta notat. *in c. 1. & 2. & c. inter di-
lectos. de fid. instr.* Citantur † quoq; testes ad hũc 22
actum, vt vel manus suas, aut sigilla (& hoc
adeo verum est, vt instrumentũ reddatur su-
spectum, si aliquis ex testib. non recognoscat
suam subscriptionem. *l. 1. in fin. quemad. testam.
aper.* Lali. de Tusc. *ad constit. Sicil. tit. de instr. con-
ficiend. n. 6.*) [Soarez. *lit. R. in commun. opinio.*] vel
alterius recognoscant, quod & magnum ha-
bet effectum. Testes enim deponẽtes de scri-
ptura illam esse scripturã Caii, semiplene pro-
bant. Reb. *de Chirogr. recogn. n. 33.* & posset esse
tanta fides testium, vel comparationis litera-
rum, quæ faceret plenam fidem. teste Bart. &
aliis in *l. admon. ff. de iurei.* vt quando essent ho-
nesti viri & prouidi. *c. nisi 21. de prob.* & literis
instructi, qui in hac scriptura decipi facile nõ
possunt. Purp. *in l. admon. n. 177.* Reb. *nu. 34. de
schedul. recogn.* Aut † denique, vt eiusmodi te- 23
stes instrumentorum fidei plane derogent: ad-
quam tamen rem Partium scire interest, quot
testes requirantur: certo ergo sibi persuasum
habeant, si priuatum est instrumentum duos.
gl. in l. pen. C de commit. & contrah stipul. circa fin.
Sin vero publicũ, quatuor adhibẽdos. Panor.
in c. cum Ioan. 10. nu. 13. & ibi Mynsing. *nu. 26. de
fid. instrum.*

Pictor † quoque ad hunc actum solet cita- 24
ri: primo, vt sigilla instrumentorum depin-
gat: deinde, vt signa Notariorum, quæ instru-
mentis assignata sunt, si à Commissario id fie-
ri nequeat, (cum fere quot capita Notario-
rum, tot sint scripturæ & signa) ab eo depin-
gantur. Si † autem commissio nullam faciat 25
mentionem Pictoris, poteritne Commissa-
rius proprio motu eum adhibere? Videtur
quidem prima facie dicendum quod non,
cum commissio stricti iuris sit: quia tamen
sigilla absque fructu recognoscerentur, opti-
me facturum arbitror Commissarium, si Pi-
ctorem adhibeat, ex regula supra sæpius in-
culcata: quod omnia Commissario concessa
videantur, sine quibus commissio expediri
nequit, quæ & multis exemplis ibi latius ex-
plicata est.

Et quæ

Et quæ de Pictore dicta sunt, ea etiam ad alios peritos hic adhibendos extendentur: qui quandoque etiam de comparatione literarum agitur, citandi sunt, vt infra dicetur: vt cum de renouando instrumento agitur, sæpe alii Notarii adhibendi: quæ ideo hic scrupulosius non inquiro, cum ea omnia, quæ de peritis in arte supra dicta sunt, hic etiam locum sibi vendicent.

26 Ad extremum † citantur quoque, vel potius denunciatur Partibus, ad quarum instantiam commissio hæc decreta est, idque hisce de causis. Primo: vt præsentent testes, qui recognoscant sigilla. Secundo, vt contra Adiunctum præsentatum, altera Pars, si velit, excipiat. Tertio, vt petant interrogatoria superflua reiici.

27 Hæ † autẽ personæ omnes oportuno tempore, vt interrogatoria confici, ac is, qui edit instrumenta se præparare possit, citandę sunt: ad quam rem non parum ea, quæ libro sexto *part.1.* tradita sunt, conferunt, quæ huc necessario referenda sunt.

Singulare tamen hic circa locum statuitur.

28 Quid † autem illud sit, quæritur? Regulariter in loco, vbi instrumenta sunt, transsumptio fieri debet. *l. si quis. de Edend.* Specul. *in tit. de instrum. edit. §. videndum restat. n. 23.* Sachsenspieg./ *lib. 2. art. 42.* idque † proptie obtinet, cum

29 ex Archiuis magnorum Principum aut ciuitatum, petitur Originale: [tunc enim locum Archiui sæpe describere conuenit, & sic ex

d Archiuo Ecclesiæ cuiusdam, in † ipsa Ecclesia transsumpta instrumenta, in causa quadam Comitum à Bentheimb.] secus si à priuatis. Nam tum deferri debent ad locum à Commissario destinatum. *dict. l. si quis. in princ. ff. de edend.* Vbi traditur, si quis in villa habeat instrumenta, aut ad locum commissionis de-

30 feret, aut descripta ea dabit. Si † autem apud priuatum argentarium extent, vbi argentariã exercuit, transsumtio facienda. *l. 4. §. sed si quis. ff. de Edend.* Etiamsi in aliam prouinciam detulerit: quia in aliam prouinciam deportando deliquit. Tenebitur autem suis sumptibus ibi producere. *arg. l. 12. §. interdum. ff. ad Exhib.* Go-

31 thofred. *in d. l. 4.* Sic libri † societatis alicuius, quæ finitæ, præsumuntur esse in loco, vbi fuit administrata: quia ibi teneri debent, & aliò eos deferens delinquere dicitur. *l. prætor. §. fin. de edend. vbi omnes.* Decius *in c. 1. nu. 65. de probat.* Et ratio ibi edenda, vbi est administratum. *l. 1. & 2. C. vbi de ratioc.* Socin. *cons. 31. li. 1. & cons. 149. nu. 4. lib. 1.* Imo mercator † non cogitur in alio 32

loco edere, vel ad alium locũ ad petentis instantiam transportare, nisi ad locũ sui domicilii. Socin. *d. loc. nu. 4.* Dec. *d. loco.* Si vero † aliò 33

transferri petantur, cautio offerri debet, & tunc periculo petentis hoc fit. Dd. *d. loc.* Hieron. Mag. *decis. Lucens. 5. nu. 12. & 13.* [mittit autẽ Commissarius plerumque, † cum habet, co- e

piam instrumenti, & petit originale ad se deferri, vt in causa Wiltfürst/ *de quo form. 6. cap. 3. hoc lib.* Ea autẽ quæ de † cogendis partibus ad f

Commissarium dicta sunt, locum habent, nisi causæ releuantes allegentur, vtpote quod libri nimis multi vel magni, vel quod periculũ subsit, tunc vel petunt partes vt Commissarius ibi accedat vbi sunt, vel vt in viciniæ securam ciuitatem veniant, vt factum in causa Honstein contra Bentheimb / cuius vestigia extant, *form. 5. cap. 4. hoc lib.*] Et hæc † citatio, vt 34

& alia actis insinuanda, alias multum fidei decedit, nisi in antiquis: Volunt enim Doctores, si producatur instrumentum transsumptum ab Originali, nec appareat de citatione Partis post longum tempus ea præsumatur. Latiss. Vasq. post alios allegatos *lib. 2. Illustr. controuers. quæst. 63. num. 3.*

CAPVT XXV.

De excusationibus.

SVMMARIA.

1 *Excusationes an locum habeant in commissionibus circa literaria documenta.*

2 *Modus excusandi quis sit.*

3 *Viduis propter tutorum absentiam se excusantibus quid agendum? & num. 4.*

5 *Originalia si quis propter consuetudinem edere recuset, eorumque loco copias tantum exhibeat, quid iuris.*

6 *Feudales literas si quis edere tergiuersetur, seque eo excuset, quod sine consensu domini facere non possit, quid obtineat?*

7 *Fratribus morte confratris eius, qui literas in custodia habuit, se excusantibus, an Commissarius possit viduam huius fratris, quæ claues scrinii habet, ad edendum sub pœna cogere.*

8 *Pro Negatiua.*
9 *Pro Affirmatiua.*
10 *Excusante se quod citatio ad ipsius notitiam non venerit, quid Commissario agendum sit?*
11 *Fratribus pluribus eo nomine se excusantibus, quod ea, quæ edi petuntur instrumenta, de ipsorum tantum familia confecta sint, & ideo non edi ipsorum intersit, ac insuper vnius fratris absentis consensum se expectare, quid factu opus sit?*
12 *Parte apud se extare instrumenta negante, aduersario contrarium asserente, quid faciendum, & nu. 13.*
14 *Forma sententiæ, cum scripturæ ex Archiuo petuntur.*
15 *Commissarius an parti penes se instrumenta extare neganti iuramentum deferre possit? Et pro Negatiua.*
16 *Iuramentum deferre posse Commissarium, verius statuitur.*
17 *Hæc excusationum exempla quare proposita.*
18 *Excusationibus siue releuantibus siue irreleuantibus propositis, quidnam Commissarij sit officium.*
a *Edere non tenetur qui non habet facultatem edendi.*
b *Acta combusta quomodo petantur edi in Camera.*
c *Amissio per iuramentum non probatur, si aduersarius de falsitate asserentis docere velit.*

1 AN † vt in aliis commissionibus, ita etiam
hic excusationibus locus sit, quæritur?
Quod non videtur, cum commissionibus his
plerumq; adiiciatur clausula, Ohne alle Auß-
flucht/ hoc est, sine omni tergiuersatione aut
excusatione. Eo tamen non obstante, si recte
rem quis cõsideret, magis in hac nostra com-
missionum specie obtinere quam in vlla alia
2 inueniet. Modus autẽ est, qui supra in genere
propositus extat, quo antẽ ibi tradita rectius
ad hoc propositum applicentur, eius aliquot
exempla, quæ in hac specie aliquando addu-
cta & coram Commissariis ventilata, propo-
3 nenda sunt. Sæpe † viduæ, quæ habent apud
se instrumenta, prætendunt ea ab ipsis deti-
neri quidem, sed sine tutore edere non aude-
re, quos tamen forte propter absentiam aut
aliud impedimentũ adire nequeunt. Hac ex-
ceptione proposita, Pars aduersa replicabit,
4 nihil hoc ad rem facere, & ne † excusationi
amplius detur locus, petere, & sibi compulso-
riales, & citationem tam contra viduã quam
tutorem rogare, in eaque non solum in pœnã
priorem, sed etiam comminationem, nisi cõ-
pareant (quia dilationes ꝓbandi elabuntur)
in interesse condemnandos, & instrumenta
suis sumptib. in Camera producenda inseri:
cui petitioni locus datus in causa Aschenberg
contra Steinberg/ in puncto additionaliũ &
correctionalium. Nonnulli † obiiciunt esse 5
consuetudinem, ne teneantur edere origina-
lia, & ideo se copiã exhibere, nec velle noui-
tatis esse authores, quæ excusatio similiter est
insufficiens, cum altiorem indaginẽ requirat:
proindeq; reiicitur ac vt in priore factũ pro-
ceditur. Alii † eo se excusant, quasi literas feu- 6
dales sine consensu Domini nõ audeant pro-
ferre: dominos autem se eo nomine propter
breuitatem temporis ratione absentiæ inter-
pellare non potuisse: Quæ etiam nõ attendi-
tur, quia nihil domino præiudicatur, & vide-
tur de eo ante decretam in Camera commis-
sionem, disputatum. Si enim edere non de-
bere aut teneri Domini Camerales animad-
uertissent, proculdubio commissionem tam
contra ipsum, quam Dominos decreuissent:
quod quia non factum tuto hac exceptione
non obstante procedet Commissarius.
Aliquando † fratres se excusant, prætendẽ- 7
tes vnum ex suis confratribus, qui habuerat
in custodia literas, vita excessisse, petuntq;
se eo nomine excusatos haberi, & si editionẽ
impetrans vrgeat rogare, vt citationem con-
tra viduam fratris, quæ claues scrinii, in quo
custodiuntur, habet, decernat, & sub pœna
ipsi editionem iniungat. Quæritur † aũt an 8
possint hoc Cõmissarii? Et licet videbatur di-
cendum quod non, cum cõmissio faciat viui
tantum mentionẽ, & mortuo illo apud quem
extabant instrumenta, ceciderit quo ad hanc
personam Cõmissarii potestas. Contrarium
† tamẽ est verius: quia successor est in eadem 9
causa, quoad editionẽ, in qua defunctus fuit,
vt supra de editione dictum. Si itaq; ipse po-
tuit citari, ergo & eius successor. Quod hic vel
eo magis locum habet, cum interessati fratres
id ita fieri petant; qui propriè per mortem
fratris facti sunt Domini, & iam eorũ instru-
mentorum custodia ad alium fratrem senio-
rem pertineat: ac ita Citatio in d. causa Aschẽ-
berg contra viduam decreta.
Excusant † eo se etiã aliqui, citationẽ non 10
peruenisse ad ipsorũ notitiam, & ideo arctio-
rib. mandatis non procedendũ. Hic Cõmissa-
rius cautè aget, & inquiret relationẽ nuntii, ac

exca

ex ea videat, cui insinuata: sufficit ergo vt Capiti, vel superiori insinuetur, vel dem Thumbdechant/ quod & in d. causa obseruatum. Sæ-
11 penumero † plures fratres habentes instrumenta transactionũ in familia ipsorũ, verentes ne temere diuulgentur secreta inter ipsos inita pacta, se primo excusant, instrumentum illud esse de familia tantum & ideo sua interesse, non edi petentib. ac vt maxime vellent, tamẽ vnum fratrem in longinquis versari regionib. cuius consensum se explorare cogantur, eumq; indies expectari. Quo tamen non attento, si Commissarius ad editionem illos iuxta supra tradita cogi posse cernat, editionẽ iniunget, quod similiter *in d. causa* obseruatũ est: non tamen stricte in contumacia processum, sed fratribus hisce spatium deliberandi sex septimanarum petentibus, Commissarius concessit, & recte: ac alium idem etiam facere licite posse arbitror, si legitimas causas, vt in hoc casu, allegari videat. Erat enim transactio inter magnos viros ratione successionum in familia facta: verebatur ergo si sine aliorum interessatorum consensu quid agerent, sibi deinceps hoc exprobratum iri. [Similiter excusant se, quod nolint secreta familiæ & alia prodere; vt huius rei excusationes extant, *capit 5. formul. vltim.* In hisce itaque & similibus causis: Commissarius declarat se nemini ea secreta reuelaturum, & ita editio impetrata in causa Honstein contra Bentheimb.] Et
12 hæc † exempla excusationum ita comparata sunt, vt iis propositis, spes adhuc aliqua edendi supersit.

Sunt tamen & aliæ, quæ plane hanc commissionem eneruant, veluti si excipiatur à Parte tale instrumentum apud se non extare, nec vllam se eius rei scientiam habere, [quo casu ad editionem compelli non potest, nam dicitur habere facultatem exhibendi, qui penes se habet, *per Leg. Celsus. in principio. ad exhiben.* nõ habens autem facultatem exhiben-
a di nec dolo desinens habere, † non tenetur edere, Cacher. *decisio. 16 num. 5. 7. & 9.* Carpan. *ad statuta Mediolan. capit. 89. numero* 4. simile fe-
b re iudicium est de actis † combustis, an autem hoc casu de nouo in Camera procedendum, disputat Otto Meland. *comment. Cam. sent.* Noë Meurer *n. 64. verb.* Da acta villeicht verbrunnen.] illo tamen addito se apud hos vel illos talia documenta extare sæpe audiuisse, quod & attendit Commissarius: vt factum in causa Peter Geigen contra Christoff Newburger. Nonnunquam adiicit hanc clausulã, Wie er bey seinen adelichen Ehren erhalten köndte. h. est, vt sub fide nobilitatis deponere paratus: vt factum in causa Steinberg contra Aschenberg. Quid † autem Parte aduersa con- 13
trarium asserente? Et iure cõmuni inspecto, iuramentũ Parti deferendũ: si. n. instrumenta se non habere dicat, iureiurando se purgare cogitur: per tradita à Pacian. *de probat. lib. 1. cap. 37. n. 15.* Hinc † in Camera cum ex Archiuo pe- 14
tuntur edi scripturæ, sic pronunciari solet, Ist der Bescheidt/ wolle vnd möge Doctor D. seinem erbieten nach ad primam post ferias. so jme von Amptswegen darzu angesetzt/ ein Eyd zu Gott/ vñ das H. Euangeliũ/ in seiner Partheyen Seel schweeren/ daß sie dieselbig angezogen acta vnd Außtragsbrieffe/ nicht hinder jhr hab/ auch nit gefährlicher weiß vereussert/ daß solches gehört werden vnd darauff ergehẽ solle/ was recht ist. h. est, Decernitur si Doctor D. iuxta oblationẽ suam, sc. ad primã post ferias, ex officio ei ad hoc præfixã, iuramentum per Deum & S. eius Euangelia in animã principalis pręstare velit & possit: quod allegata acta, & literas penes se non habeat, nec calumniose alienauerit: id ipsum auditum, & desuper, quod iuris est decretum iri. Sayler. *anno* 1563. 5. *Iulij.* Similia ibidẽ extant *anno* 1509. 30. *Mart.* & egregia sententia lata *an.* 1538. 7. *Mart.* [Sed quid si amissa dicatur scriptura quæ petitur edi: an iuramentum sufficiat? Iuramentum autem solum non sufficere, sed probationes præterea exigi, multi volunt, per late tradita à Paride de Puteo, *de reassumpt. instrument. rubric. 20. numero 30. & seqq.* vbi disputat: an iuramentum suppletorium locum habeat, Wesenbec. *consil. 72. numero. 62 part. 2.* Gail. *libro 2. obseruatio. 27. & alii supra relati capit. 21.* Contrarium; quod amissio solo iuramento probetur, videtur tenere Bart. *in l. fin. & in l. apud eos, de fid. instrum.* & ita iniuncta probatio per iuramẽtum, in causa Wietern contra Brigen/ Guedein *anno. 53. 5. Ianuar.* quod refertur

etiam in decisionibus Cameræ, *in verb. instrumenta.* cumq; sequitur Cepolla *cautela* 148. vbi tamen limitat, nisi aduersarius offerret se vel-
c le probare† de eius falsitate, Mascard. *concl.* 88. *n.* 1. vbi multos adducit. Gail. *lib.* 2. *obs.* 31. & qdē exactissima probatio requiritur, adeo vt non nisi literati adhibeantur, de quo vide omnino Viuium, *decis.* 165. *n.* 1. Has tamen contrarias opiniones sic conciliat Carpan. ad statuta Mediolan *c.* 81, *nu.* 36. hisce verbis: In hac probatione fienda non sufficiunt coniecturæ, & præsumptiones, vt not. Lancell. *tract. attent.* 2. *part. c.* 12. *de attent. appell. pend. limit.* 50. *num.* 180. & 181. quod si petens hanc exhibitionem nō potest probare contrarium contra negantē, & tamen nolit acquiescete simplici huic dicto, & negationi, tunc iudex poterit deferre iuramentum neganti, ex eo quod hæc compulsio fit officio iudicis, non iure actionis per verba statuti supra relata, argum. text. *in l. quod si minor.* §. *fin. in fin. cum gl. fin. iuncta l.* 1. *ff. de minorib.* quo quidem casu vbi proceditur officio iudicis, probatur amissio iuramento Partis exhibere debentis, vt not. Aretin. *cons.* 120. *ad fin.* Secus dicendum si peteretur exhibitio iure actionis: quia tunc non probaretur iuramento amissio; sed requireretur alia probatio legitima, per text. *l. si creditor,* & ibi gloss. *in verb. se perdidisse. & scribentes C. de pignor. act.* idem tenet gl. *in l. si creditor.* §. *si inter. in verb. negetur. ff. mandat.* ita signanter docet Alex. *d. cons.* 58. *n.* 5. & 6. *vol.* 1. Hæc autem conclusio tunc solum procedit cum non probatur, ipsum exhibere debentem, aliquo tempore habuisse librum: prout loquitur text. *in l. prætor.* §. *sed si seruus. vers. sed si inscio. ff. de edend.* Alex. *d. cons.* 58. *num.* 6. *vol.* 1. Hæc autem probatio; quod quis quandoq; habuerit, & possederit, nō est sufficiens; nisi doctum fuerit, quod conuentus habuerit causam ab actore petente, eiq; obligatus fuerit exhibere petitum, vel etiam tempore litis contestatę habuerit, vt notat Iason. *d. l. quod te, numero* 35. *ad fin. ff. si cert. pet.* Alexand. *d. consil. numero* 6. *volum.* 1. Creditur etiam hoc casu iuramento hæredis iurantis, se non habere librum defuncti vsurarii, vt notat Castr. *in l. fin. numero* 5. *Cod. de fide instrument.* & refert Osasc. *decisione* 16. *numero* 5. *ad fin.* Eamq; opinionem sequitur Menochius in eo casu, quando constat rem peruenisse ad aliquem, qui quidem non negat peruenisse: sed dicit casu illam se amisisse. *lib.* 6. *præsumpt.* 61. *nu.* 18. vbi hoc textibus illustrat, & disputat quales sint illæ probationes, quando quid perdidisse dicitur; E-contra vero Mascardus dicit; cum officio iudicis tenetur edere, tunc legitimam probationem exigi. Similiter Menochius *lib.* 6. *præsumpt.* 61. *num.* 4. dicit: Si Reus simpliciter dicat se rem non habere aut ad se non peruenisse, non opus esse id iuramento probare, sed actori è contra suam intentionē, rem scilicet, ad Reum peruenisse, probare debere *num.* 5. Tamen hoc non obtinere si præsumptio adsit, illum habere, vtpote in herede tutoris, negante libros rationum administratæ tutelæ ad se peruenisse, &c. Menoch. *d. loc. num.* 10. & 11. itemq; esse ait si de graui agatur præiudicio & damno *n.* 13. Mascard. *d. loc. n.* 6. Gail. *lib.* 2. *obs.* 37. *n.* 3. Et in Notario, qui tenetur custodire; Mascard. *d. l. n.* 7. & *seqq.* itemq; cum iuramento alias coniecturas debere concurrere tradit Mascard. *d. loc. n.* 16. & 18. vel iuramento non stari si aliæ probationes haberi possint, *n.* 17. de quo latius *supra c.* 21] Sed† dubitari in- f
super posset, an Commissarius tale iuramentum deferre queat? Et videtur dicendū quod non: primo, qa in commissione illius rei nulla fit mentio. Secundo, quia hæc quæstio versatur circa iurisdictionem Commissarii. Est. n. purgatio p iuramentū, quid separatū ab ipsa commissione, quo casu non ipsum Commissariū determinare, sed Camerā consulere debere supra relatū est. Et ideo idem super hoc puncto facere cogi concludendum videtur. Hinc & in causa Aschenberg contra Steinberg ad supra positā excusationē sub fide nobilitatis Commissarius sic interlocutus est, Weil C. N. solche sein anzeig bey seinen adelichen Ehren betheurt/daß er N. documentum darum̄ er citirt vnd angeben seyn solte/nicht in seiner gewahrsamb habe/auch nicht exhibiren könne/so hat es der Commissarius dahin stellen/vnd auff jme beruhen/vnd sich befridigen lassen müssen: h. e. Quoniā C. N. suā excusationem sub fide nobilitatis firmat, se N. documentum, ad quod producendum citatus & nominatus

nominatus fuit, non in sua custodia habere, nec exhibere posse, Commissario acquiescēdum fuit, & hoc ipso contentum esse opor-
16 tuit. Contrarium tamen † ex sequentibus verius puto: primo, quia cum possit ipse audire exceptiones eius, apud quem extant, videtur ēt ea, quæ ad probandū adducuntur attēdere & super iis iudiciū suū interponere posse, cōcesso .n. antecedente videtur etiā concessum cōsequēs. Quod in simili in teste se excusante locū habere *supra de testib.* dictum est. Quia ergo sine iuramento, an exceptio hęc releuans, nec ne, non facile cognosci pōt, consequēter inde infertur illud deferri à Cōmissario posse. Si enim iurare nollet ad vlteriora mandata procedendi via pateret, & corroborantur hęc iis, quæ supra de Commissarii potestate circa exceptiones cognoscendas latius dicta sunt. Quod vel eo nomine faciendum hic Cōmissario suadeo, ne Cameram desuper consulendo, Partes inanibus sumptibus grauet, & forte ignorantiæ referendo repulsam acenseetur.
17 Et has † exceptiones hic exempli loco, quia in facto contigerunt, proponere ad dilucidationem integræ huius materiæ, alioquin satis intricatæ, visum fuit; diligens & curiosus Commissarius ad similia facile formabit iudicium, si modo primo ea, quæ supra de excusationibus in genere *part.* 1. dicta sunt: & secundo, quæ in capitibus de personis, quæ impetrant, & cōtra quas impetratur, relata sunt diligenter (earum enim circa has excusationes ma-
18 ximus est vsus) consideret. Releuantibus † excusationibus propositis Commissarius pronunciat iis acquiescendum. Irreleuantes vero reiicit, & sub pœna aliquot Marcarum auri, ea non obstante, editionem iniungit. Nonnunquam, antequam hæc sua fulmina emittit, ad petitionem Partium spatium deliberandi concedit, in quo præfigendo, quales causæ propositæ, inuestigandū. Et hanc dilationē non nisi sub certa pœna indulgendam consultum, & ad conseruandam authoritatē ipsius Commissarii, necessarium existimo.

CAPVT XXVI.

De Contumacia.

SVMMARIA.

1 *Contumacia partis contra quā quib. modis puniatur:*
2 *Literaria documenta edere tenētur ii, apud quos sunt, & nisi hoc faciant, in dolo esse dicuntur, ac mandatis pœnalibus à Commissario cogendi veniunt, & n.3.*
4 *Instrumenta contumaciter non edens tenetur parti ad interesse.*
5 *Interesse partis pœnam à Commissario impositam non excludit.*
6 *Commissarius comminari pœnas in principio potest.*
7 *Ætate, rusticitate, vel ob sexū lapsi, aliamue iustā ob causam, non dolo non edentes excusationē merentur.*
8 *Originale documentum semper extrahendum est, nec exemplar, etiam à multis Notariis subscriptum exhiberi sufficit*
9 *Originale & authenticum instrumentum quid sit, & unde ita dictum.*
10 *Testes citati emanentes, quando cogi possint.*
11 *Producente parte contumaciter se absentante, Commissarius nihilominus procedere potest. Et sigilla hoc casu in contumaciam pro recognitis haberi.*
12 *Forma procedendi contra contumaces, quæ sit.*
a *Collatio quando absente parte fiat.*
b *Notarius edere nolens in dolo est.*
c *Diuersarum pœnarum edere nolentium exempla adferuntur.*
d *Quid, si comparens non edat omnia instrumenta, faciendum.*

QVę pręcedenti capite dicta sunt, nō semper obseruantur: Nā sæpenumero Partes cōtumaciter solent emanere, quo casu cū impetrantes petant arctiores processus, breuiter de hac contumacia, eiusque circa hanc commissionem pœnis quædam subiicienda sunt. Partem † ergo, contra quam quod atti- 1
net, licet videbatur illam nulla teneri pœna, cum in libero arbitrio vel comparere, vel nō consistere videatur, vt tradit *Paul. de Castr. in l. iudice. 16. C. de fid. instr.* tamē multis præiudiciis contumaciter se absentans obnoxius est. Nā in contumacem eo modo, ac si præsens esset, procedi potest, quod & ordinationib. principum constitutum, Hertzogs Wilhelms zu Gülich Bergische Ordnung *anno* 1565. *tit.* 35 von *Vidimus* vnnd Transumpten / *ibi* es kome der Erforderte oder nicht. Nam primo sigilla instrumentis appensa in contumaciā ꝓ recognitis aut confessatis accipiūtur. Rebuff. *in tract. de Chirogr. & schedul recogn. n.* 40. Secūdo priuatur beneficio præsentandi Adiunctū, qui vnà intersit huic actui. Tertio si habens Originale nolit edere, contra ipsum copia ꝓbat, idq; in odiū nō exhibētis, post Bald. tradit Alciat. *in l. procurat. 7. n. 50. C. de edend.* Et hinc

hinc dicitur, non exhibentē priuari commo-
do, quod ex tali instrumento capit, Innoc. *in c.*
G. perpetuus. de fid. instr. & editionē hanc facere
detrectantes pro confessis haberi docet Pur-
a pur. *conf.* 266. *n.* 4. [Quarto etiam collatio † ab-
sente parte fieri potest, vt factum in causa
Straßburg contra Straßburg/cum vlterior
fieret productio, & ad illā Pars citaretur nec
2 compareret, *Formul. lib.* 5. *h. tit. cap.* 2.] Si † alia
pars tertia, quæ tamen de iure tenetur edere,
renuat, Commissarius eo modo, quem supra
in teste posuimus, contra eam siue publicam,
siue priuatam procedit. Quemadmodum. n.
testes tenentur dicere veritatem, ita etiā con-
currentibus requisitis supra traditis, is apud
quem extant literaria documenta, ea edere
cogitur per tradita à Gail. *lib.* 1. *obs.* 106. *n.* 1. 2. &
6. vbi hunc processum lati⁹ explicat, & in spe-
cie de custode à publico deputato tradit Pa-
cian. *c.* 63. *n.* 96. & 98. *in tract. de probat. lib.* 1. Nō
enim edens de dolo tenetur, vt docet Iuriscō-
sult. *in l.* 8. *vbi quæritur. ff. de Edend.* hisce verbis:
dolo malo non edit, & qui malitiose edidit, &
qui in totum non edit. Et dolus præsumitur
in eo, qui non edidit iudice mandante *l. nō po-*
test dolo. ff. de reg. iur. Alex. *in l. vbi. in princ. ff. de E-*
b *dend.* [post Decium, † in Notario, Gilmann.
Decis. Camer. libro 1. *decis.* 26. *numero* 312.] & ra-
tione illius doli puniendus est *d. l.* 8. vbi exigi-
tur editio, tunc punitur, cum dolo malo non
exhibet. Vnde † mandatis pœnalib. ac Com-
3 pulsorialibus Commissarium contra hos ꝓ-
cedere posse in aperto est. Iudex enim ex of
ficio cogit nolentem edere, quia editio fit ex
dispositione legis, concurrente iudicis præ-
cepto. Purpurat. *d. conf.* 266. *nu.* 2. vbi plurima
ad hoc adducit. Pœna autem, vt in aliis supra
statutum, est arbitraria, [ita pœna commina-
c ta † 4. marcarum auri puri in causa Bentheimb
contra Honstein/*form.* 2. *d. l.* & pœna 200. flor.
contra tutorē, additumq; vt causas adducat,
quare non teneatur, *form.* 9. Sic 100. aureorū
pœna adiecta & in eos declaratio facta in cau-
sa Münster contra Bentheimb. Et de hoc lu-
culentissimum exemplum extat in causa E.
schenaw contra Schönaw/de quo videatur
omnino *form.* 7. *d. l. cap.* 5.] præter hanc tamen
4 etiam aliis mulctis plectuntur. Tenentur † .n.
Parti ad interesse. Bald. *in l. fin. ff. de edend.* Berta-
chin. *in verb. Notarius*, Florian. *in l. si mensor. n.* 2.
ff. si mensor falsum mod. Nec † interesse illud pœ- 5
nam à Commissario impositam excludit, Pur-
pur. *d. loc.* Et quæ de edente dicta sunt, etiam
obtinēt, si quis mancū edat aut defectuosum.
Bertachin. *d. loco. in verb. Notarius.* Vnde & tra-
ditur, acta integra, perfecta, & non manca e-
denda. *c. quoniam contra. de probat.* Gail. *libr.* 1. *ob-*
seru. 134. *nu.* 12. & *seqq.* vbi æquales pœnas pro-
ponit. Ac alii statuunt, acta mutilata eden-
tem notari infamia, Freher. *in tractat. de infam.*
lib. 2. *c.* 14. *n.* 6. *per l. ne causas.* 15. *C. de appellat.* Has
† pœnas autem Commissarius à principio 6
comminari contumacibus potest: vt egregie
tradit Purpur. *d. loc. num.* 4. & 5. Ab his † tamen 7
pœnis excusatur qui ob ætatem vel rusticita-
tem, vel ob sexū lapsi non ediderunt, vel qui-
bus alia causa subuenitur. *l.* 1. §. *vlt. ff. de edend.*
vel qui dolo non fecit. *l. vbi exigitur. ff. d. tit.* Et
hæc de vere contumace vel se excusante. Sed
quid † si iudex edere paratus, dicat tamē se vel- 8
le extrahere, Commissarioq; incontinenti
tradere, an Commissarius debeat esse contē-
tus, recte quæritur? Et non debere arbitror.
Nam originale documentum semper est ex-
trahendum, nec sufficit si exemplar à multis
Notariis subscriptum exhibeatur. *p l.* 2. §. *Diu.*
de iure fisc. l. si donat. ibi Ang. *C. de donat.* prout
late & egregie tradit Alciat. *conf.* 70. *n.* 17. *lib.* 5.
in Basiliens. edit. Est † autem originale ipsa pri- 9
ma scriptura, quasi origo sit ipsius actus, & o-
mnium exemplarium, quæ inde deduci pos-
sunt, *c.* 1. *de fid. instrum. l.* 2. *ff. eod.* latissime hoc &
& plurimis exemplis declarat Couarru. *pra-*
ctic. q. c. 19. *n.* 1.

Dicitur & authenticum, quod ipsiusmet
authoris sit, & ab eo met authoritatem habet,
non aliunde. Budæ. *in comment. linguæ Græcæ*
fol. 783. Et authentica instrumenta dicuntur
illa, quæ certam & iustam authoritatem ac
fidem habent. Couar. *d. loco.* de quibus supra,
vbi de protocollo actum, plura dicta sunt. [vt
& in principio huius libri. rursus quæritur qd
si compareat, & non omnia producat? † hoc d
casu solet accusari ipsius contumacia, Com-
missariusq; videns ex præcedentibus plura
adesse, ad petitionem partis vlteriores com-

pul-

pulsoriales decernit, vt factũ in causa Esche-naw contra Schönaw/ de quo *d. form.* 7.]

10 Testes† autem hic citati si emaneant, quomodo cogi possint, quæritur? Ad cuius quæstionis decisionem ea, quæ supra de testibus circa testimonium perhibendum, cogendis dicta sunt, repetita volo. Licet Bertach. *in verb. testis.* testes ad recognoscendum cogi non posse statuat, per *l. sed si quis ex signatorib. ff. quẽadmodum testament. aper.* vbi disponitur non esse vocandum, sed ad eum mittendum. Cuius contrarium & in specie, quod sc. citatus ad recognoscendum cogi possit, tradit Rebuff. *in tract. de schedul. recogni. art. 1. per tot.*

Si autem pictor nolit comparere, contra ipsum mandatis pœnalib. vt *supra lib. 4. part. 1.* dictum est, procedi debet.

11 Pars† producens se raro solet absentare: si tamen emaneat, Commissarius nihilominus proprio motu vigore commissionis, procedere potest, vt iam de Parte aduersa dictũ est. Et posse tum etiam sigilla in contumaciã huius Partis pro recognitis habere, statuere à ratione non videtur alienum: quomodo autem hoc accipiendum, infra explicabitur. Cui & hæc pœna accedit, quod contumax non potest postmodum contra Adiuncti personam

12 excipere. Forma autem† procedendi contra contumacem hæc est: quod Commissarius primo iniungit sub pœna sex Marcarum, vt compareat; sique tunc emaneat, sic fere interloqui solet. Gegen dem Abwesenden vnd vngehorsamen/ (doch der vorigen Peen vnbegeben) seind weitere actiores citationes pœnales innerhalb. N. tagen/ gehorsamb zuleisten/ vnd die briefflichen Vrkunden vorzulegen/ erkent/ h. e. Contra absentem & contumacem (priori tamen pœna non remissa) vlteriores arctiores citationes pœnales, ad comparendum intra N. dies, & literaria documenta producendum decretæ sunt. Quod si ne ad hanc quidem admonitionem compareat, Pars impetrans, hoc modo, accusat contumaciam. Weil N. auff drey außgangene Citationen nicht erschienen/ sondern nach außgang der dritten Citation allein einen Vertrag anhero geschickt/ vnd N. Instrument/ darauff er citirt/ hinderhalten/ vnd nicht fürbracht/ petit ipsum declarari in pœnam; vnd auch nachmals wider jhnen zu erkennen/ daß er schuldig sey/ solch N. Instrument/ auff seine eygne Kosten an dem Keyserlichen Cammergericht zu produciren/ vnnd daselbsten zu edirn/ damit ein transumpt/ desselben Brieffs ad acta gebracht werden möge/ vñ stellets zu erkentnis, h. e. Quia N. tribus emanatis Citationibus non comparuit, sed post effluxam tertiam citationem, contractum saltem aliquem Transactionis huc transmisit, & instrumentum N. cuius nomine citat⁹ erat, celauit, petit ipsum declarari in pœnam, & contra eum decerni, quod prædictum instrumentũ N. propriis suis sumtib. in Camera Imperiali edere teneatur, vt scripturæ huius transumptum actis adiungi possit.

CAPVT XXVII.

De actu Commissarii post comparitionem.

SVMMARIA.

1 *Producenti quid in ipso actu commissionis sit agendũ.*
2 *Producens an coram Commissario alia instrumenta addere possit, præter ea, quæ in Camera allegata sunt.*
3 *Mortuo eo, qui habuit documentum, productio etiam post primum terminum fieri potest, ita vt Adiunctus nomine principalis recognoscat.*
4 *Error commissus in eo, quod quis ad vnum tantum instrumentum proferendum citatus, qui duo habet, à parte corrigi potest.*
5 *Producens petit pictorem & testes iuramento astringi.*
6 *Protestatio partis, quod instrumenta solum, quatenus pro se faciunt, produci velit, magnæ est operationis.*
7 *Partis aduersæ circa actum commissionis partes quæ sint & quænam mouere ipsa soleat, n. 8. 9. 10.*
11 *Interrogatoria quæ à parte exhiberi solent qualia sint. & 12.*
13 *Recognoscere qui possint nec ne.*
14 *Officium Commissarii circa exceptiones aduersus recognoscentium personas oppositas.*
15 *Commissarii officium circa exceptiones contra peritos & pictorem oppositas.*
16 *Adiunctus iuramento astringendus est.*
17 *Instrumenta à quibus & quomodo exhibenda.*
18 *Protestari quomodo soleat ab exhibentibus.*
19 *Copiæ sæpe cum originalibus exhibentur petendo, his collationatis, originalium restitutionem.*
20 *Exhibitores an iuramento sint astringendi.*
21 *Pictor in actu commissionis circa literaria documenta iuramento astringendus, & de quibus monendus sit.*
22 *Commissarius an instrumẽta transumẽda ante transumtionẽ in præsentia Partiũ legere possit aut debeat?*
23 *In vtramq; partem disputatur.*
24 *Concluditur negatiue.*

Adi *a Instru-*

a *Instrumenta ad causam non spectare, an excusatio sufficiens.*
b *Protestatio non producere nisi quatenus pro se quid operatur, Et an hoc casu pars edi debeat.*
c *Testis an super instrumento examinandus, si in commissione non fiat mentio,*
d *Commissario liberũ est integrum exscribere, vel oblatum collationare.*
e *In transumptionibus non strictè tenetur Commissarius recipere Notarium.*
f *Instrumenta an à Notario partibus prælegenda.*
g *Copia instrumenti transumpti an partibus danda.*

DIe in citatione præfixa adueniente, Cõ-
missarius præsentib. Partib. suum expo-
nit mandatũ eo modo, quo supra *lib.* 1. dictum
est. Eo finito, primæ sunt partes personæ im-
1 petrantis commissionẽ. Nam illa † solet ꝑdu-
cere & exhibere Commissario directoriũ, in
eoq; designare quib. documentis & ex illis ex-
tractis punctis siue paragraphis quisq; articu-
lus probari debeat, petereq;, vt ea habens ad
editionẽ compellatur, & aduersarius vel te-
stes ad recognitionẽ sigillorũ adigãtur. Quæ-
2 ritur † aũt an in hoc alia quã in Camera alle-
gata possint addi? Et videbatur ꝙ non, argu-
mento testiũ & articulorũ: contrarium tamen
obseruatum in causa Herrn Christoff/ Hertzo-
gen zu Würtenberg contra Keyserl. Fiscal die
Graffschafft Lewenstein betreffent/ Exemptio-
nis: Similiter in causa Aschenburg contra
Steinberg/ in puncto additionaliũ. Secundo,
3 † si forte mortuus sit aliquis, q̃ habuit docu-
mentũ, tunc petet octiduum indulgeri, & hoc
examini inseri: ac eo casu etiã post primũ ter-
minũ põt pro luci: ita tamen, vt Adiunct⁹ no-
mine principalis recognoscat: quemadmodũ
factũ in causa Wollmershaußen cõtra Bran-
4 denburg/ primi mandati. Tertio † si p errorem
aliquis duo habens instrumenta, ad vnũ tan-
tũ proferendũ citatus sit, põt post errorẽ cor-
rigere, & petere vt edatur etiã alterum. Et li-
cet Pars aduersa hic reluctetur, vt & is, apud
quẽ extat, tamen Cõmissarius terminũ octo
dierũ vel etiã breuiorẽ, exceptione hac non
obstante, ad edendũ ꝑfigere poterit, idq; etiã
durante examine locum habet, si modo dila-
tiones nondũ finitę: ita factũ in causa Stein-
berg contra Aschenburg in puncto additiona-
lium, [hisce vicinũ est illud, si dicatur † instru-
menta ad causam nõ spectare, de quo vide q̃
egregie referuntur *form.* 2. *c.* 5. q̃ notata in cau-
sa Bentheim contra Münster.] Quarto † petit 5
personas iuramento astringi, pictorẽ sc. & te-
stes recognoscentes. Quinto † protestatur 6
quoq; Pars se instrumenta illa tantũ, quate-
nus pro se faciunt, producere, quæ protesta-
tio magnã habet operationẽ. Regula n. est, ꝙ
instrumentum pro se producens, videatur o-
mnia in eo contenta probare. Bald. *in l. post le-
gatum. §. admittere. ff. de his, quib. vt indign.* Innoc.
& Canonist. *in c. cum venerabili, de except.* Lanfr.
in c. quoniã contra in verb. instr. ꝑductorũ de prob. ꝙ
tamen protestationẽ interponens facere non
videtur. Marius Anguisol. *cons.* 43. *nu.* 11. *volu.* 1.
[quã nostrã sententiã aliis multis allegatis ap-
probat Daniel Moller ad constit. Saxonicas *p.*
1. *c.* 17. *n.* 11. siquidem producens scripturã non
confitetur omnia in ea contenta simpliciter,
sed quatenus fundãt in ea intentionẽ suam, vt
pulchre probat Mascard. *concl.* 915. Io. Cephal.
cons. 236 *n.* 19. *vers.* 21. *lib.* 2. at hæc est communis
opinio, teste Nicol. Ant. Grau. *in addit. ad Vest.
lib.* 6. *c.* 1. *n.* 20. & 21. Eman. Soarez. *in com. opin.
lit.* 1. *n.* 132. Quã tamẽ verã esse intellige, si huic
protestationi aduersarius non contradicat,
nam si is petat reiecta illa clausula contra di-
cta declarari vtrũ instrumentis productis, tã-
quam veris vti velit, tunc protestatio illa nihil
proficit, ita conciliando controuersas Dd. o-
piniones tradunt, Ias. *in l. non solũ. §. morte. nu.
26. de oper. nou. nunt.* Francisc. Marc. *decis. delph.*
673. Affl. ct. *decis.* 189. & omniũ pulcherrime
Menoch. *de præsumt. lib.* 2. *præsumt.* 45. *n. vlt.* sunt
tamẽ multi q̃ existimant hanc ꝓtestationẽ ni-
hil operari. Phil. Massin. *in l.* 1. *C. de edendo. n.* 85.
vers. hac tamẽ ratione. An aũt stante hac prote-
statione totũ vel pars † edi debeat, ibidẽ in v- b
trãq; partẽ egregie disputat, de quo nos infra
c. 32. plurib. agem⁹. Ad extremum sępe libros
vel paragraphos explicãt, vt factũ in causa E-
schenaw contra Schönaw. *de quafor.* 20. *lib.* 5.]
Et tãtum de officio impetrantis cõmissionẽ.

Pars aduersa multa solet mouere: Primo, † 7
si impetrata cõmissione in optima forma, ne
documenta ad locũ, vbi Camera cõmoratur,
transferantur, excipitur, causam iam cessare,
nullumq; piculũ subesse, & ideo in Camera
ꝑduci debere: vt factum in causa Herrn Chri-
stoff/

ſtoff/Hertzogen zu Würtenberg cõtra den Key-
ſerl. Fiscal/ in cauſa exemptionis, Die Graff-
ſchafft Lewenſtein belangend. Et licet Legati
primo ſe illud in mandatis non habere dice-
rent, vicit tamẽ opinio, vt in Camera ꝓferren-
8 tur iudicialiter. Secundo, † ſi Producens plura
documenta, quã articulata, in mediũ adferat,
ea aduerſa Pars petit reiici: ꝙ tamen nõ atten-
dendũ eſſe modo dictum eſt. Tertio, ſi inſtru-
9 mẽta antiqua † ꝓferantur, vel quib. ſigilla de-
10 ſunt; ea nõ tranſumi debere aſſerat. Quarto, †
ſi varia & multiplicia adferuntur; ſolet petere
ſpaciũ deliberandi, vt iis viſis, qd circa reco-
gnitiones eorundẽ factu opꝰ ſit, indicare poſ-
ſit, ꝙ & ei à Cõmiſſario concedendum, per ea,
quæ infra de recognitione dicentur, arbitror.
11 Quinto † exhibentur etiã interrogatoria, quæ
verſantur vel circa locum, ex quo inſtrumen-
ta tranſumenda producuntur, & apud quem
extant: vt factum in cauſa Brandenburg con-
12 tra Nürnberg/ vbi † proponebãtur hæc inter-
rogatoria, quę exempli gratia ſubiicere libet.
Primo, vnde deſumta illa inſtrumenta, an ex
Archiuo? Quid vocet producens Archiuum?
An Archiuum ſit in poteſtate Senatus, vñ er
darin vñ darauß möge/ wañ er wölle/ ꝛc. Et ſic
ſub iuramẽto depoſuerunt, iſtum locum ſem-
per pro Archiuo habitum, in cauſa Capitel zu
S. Mauritij/ ꝛc. contra Ieremiã von Amelun-
xen *An.* 1563. Similia quoq; ex circumſtantiis
ſupra de Archiuo poſitis formari poſſunt.
13 Aut † circa perſonã eorum, q debẽt recogno-
ſcere. Multæ.n. perſonæ ſunt, quæ id non poſ-
ſunt, vtpote infantes. Rebuff. *de ſchedul. recogn.
n.*10. perpetuo furioſus, qa nullum negotium
facere põt. *l. in negotijs. ff. de reg. iur.* Rebuff. *d. loc.
n.*11. fatuus & phreneticus *c. cum dilectus, de ſuc-
ceßion. ab inteſtat.* Iaſ. *in l. furioſum. C. qui teſtam.
fac.* Rebuff. *d. loc. n.* 14. Ad tempus non poſſunt
recognoſcere ebrii: iacent.n. vino ſepulti, &
neſciunt q̃d loquantur. *c. ſane 7. q.* 1. Rebuff. *d.
lo. n.* 13. ſimiliter cognati propter affectionem,
quos tamen nõ temere hic remouebit Com-
miſſarius. Si.n. alia adminicula adſint, probat
illa recognitio: vt conſideratum in cauſa Rei-
neck Waßmer & Conſorten/ contra Engelckẽ
Molting. 3. *Mart. an.* 1559. Idemq; iudicium eſt
de ſubditis; nam hi ad recognitionem aliquã-
do admittuntur, cum Dominꝰ eſt cõtumax. vt
factum in cauſa Wied contra Stolberg. Quas
† exceptiones circa perſonã verſantes, ſi Cõ- 14
miſſarius notorie in perſonis conſpiciat, eas à
recognitione in perpetuum remouebit: vel
ſi ad tempus vitia durent, vt de furioſis diluci-
da interualla habentib. & in ebriis dictũ eſt,
tantiſper donec habiles conſpiciantur, diffe-
ret. Et in ſumma Cõmiſſarius, hic ea, quæ de
interrogatoriis generaliter dicta ſunt, diligẽ-
ter attendere cogitur. Sexto † exceptiones cõ- 15
tra peritos, pictorẽ vel recognoſcentem pro-
ponit, in quib. Cõmiſſarius ſupra de peritis
tradita obſeruabit. Si aũt exceptiones eas al-
tiorem indaginẽ requirere videat eas deſcri-
bi faciet, & ad iudicẽ delegantẽ tranſmittet.
[Septimo excipit teſtẽ, qui † ſuper inſtrumẽ- c
to petitur examinari, nõ audiendũ, qa in cõ-
miſſione nõ ſit mẽtio, de quo vide *for.* 10. *c.* 5.]
His † peractis ad extremũ ꝑſentatur ab ea Ad- 16
iunctus, qui niſi contra eũ excipiatur, ad iurã-
dũ admittitur. Et tantũ de his duab. Partibus.
Quod † exhibẽtes attinet, ſolent ii vel in pro- 17
pria perſona cõparere, & exhibere inſtrumẽ-
ta, vel ſi id nõ libet, per Procuratorẽ, vel deni-
que (ꝙ ii faciunt, qui ſumtib. parcere volunt)
occluſa in capſula aut ciſta mittere Cõmiſſa-
rio hac annexa petitione, vt facta tranſumtio-
ne, recludãtur & remittãtur integre. In more
† ẽt habẽt exhibentes hac ratione proteſtari. 18
So jnẽ wegẽ diſer Edition einiger ſchadẽ zuſte-
hen ſol/ wie ſolches geſchehen könte od̃ möchte/
dz ſie ſich deſſen an dem producentẽ erholẽ wöl-
lẽ. h.e. Si eos ex editione hac damnũ ſeu peri-
culum aliq̃ pati cõtigerit, quocunq; modo id
fiat, eius refuſionẽ ſe à producente exacturos.
Qua † ꝓteſtatione pręuia exhibẽt originalia, 19
& ſępe cũ copiis collationatis petunt origina-
liũ reſtitutionẽ [& integrũ relinquunt, an de
nouo † exſcribere, an extractũ collationare ve- d
lit, vt factũ in cauſa Eſchenaw cõtra Schönaw
de quo for. 21. Nõnunq̃ petuntur legi & cõferri
à partib. vt in cauſa Bentheim cõtra Stolberg/
c. 5. *for.* 12.] An † aũt hi exhibitores iuramento 20
aſtringendi, quęritur? Et cum illius in cõmiſ-
ſione nulla fiat mentio, dicendũ ꝙ non: ita fa-
ctũ in cauſa Aſchẽburg cõtra Steinberg in pũ-
cto correctionaliũ. Tutius tamẽ quidã putãt.

Commissarium exigere, vt sub bona fide stipulata manu promittant exhibitores iusto & sine fraude omnia edere: sub iuramento tamē exhibita instrumenta in causa Peter Geiger contra E. Newbrtig.

21 His sic perfectis Commissarius† pictorem iuramento astringet ad eum modum, qui supra *lib.4.part.*1.est traditus, monebitq; vt sigilla vel insignia in libris gentilitiis reperta, aliaque similia diligenter depingat. An autem & quando, quæ de iuramento dicta sunt, in recognitoribus & testibus locum habeant, infra dicetur. [Illud etiam monendū Commissarium † non astrictum esse recipere Notariū

e creatum, *decis. Cameræ, in verbo Commißio. §. in*

22 *commissionibus* briefflichē/ic.] Illud† hic similiter in controuersiā venit; an Commissarius, antequam ad transumptionem accedat, instrumenta transumenda, in præsentia Partium legere possit aut debeat? Quod cum Commissarii in quadam causa fecissent, orta grauis inter Partes controuersia est: vna di-

23 cente, id esse contra commissionem: † alia è contra intendente, prætendenteq; Commissarios scire, quid sui sit officii, qui si contra ius esse perspexissent, à lectione sibi temperassent: & illud esse styli & praxeos, seque hoc aliis multis similibus exemplis, in quibus id ita obseruatum, docere paratos esse, [quod &

f iuri videtur consonum, † instrumenta enim partibus per Notarium debent legi, vt post Afflict. & Felin. asserit Francisc. Antonii, *de liquid. instrum. part.1. consid.1 num.*18.] Contraria Pars hoc ita diluit, dicendo non esse moris, ante publicatas attestationes, Partibus communicare documentorum literariorum copiam: allegata exempla, etiamsi specificentur parum ad rem facere, cum non exemplis sed

24 legibus iudicandum. Habitis† hinc inde recessibus, Commissarii interloquuntur, non esse pergendum in lectione, sed ab ea ex his & similibus causis desistendum: quæ sententia summam habet rationem. Primo enim iniungitur Commissariis non solum in aliis, sed & in hac commissione, vt silentium pręstent. Secundo iubetur, vt in præsentia Scribæ & Adiuncti transumant: ergo alii excluduntur. Tertio, Scribæ iuramenta de secreto tenendo rem pręstant. Quarto, vt secreta maneant, clausus Rotulus ad Camerā remittitur. Quibus omnib. nō foret opus, si palam & in præsentia Partiū instrumenta prælegere licitum, atq; concessum esset, [ex quo & illa q̄stio decidi potest, † an copia partibus danda? & vide- g

tur, quod sic, ita expresse tenet Daniel Moll. *ad constit. Elect. Augusti, tit.*17.*num.*9.*part.*1. Non satis esse instrumentum realiter vel originaliter in iudicio produci, nisi eius copia parti detur, absque eo enim productum non dicitur & consequenter nec probat, *l. fin. vbi Salyc. not. C. de fid. instrum.* Spec. *in tit. de instrum. edit.* §. *videndum.* Et ibi Io. Andr. *in addit.* Aym. Crauett. qui plures etiam allegat, *in tract. de antiq. temp.*1.*part.*§.6.*n.*10. qui omnino videatur. Ast quia is non de Commissariis loquitur, sed cū in iudicio p̄ducuntur, eius traditio huc transferri non debet. Sed cum eædem rationes quæ in præcedentibus militent, idem quoq; ius in iis statuitur.]

CAPVT XXVIII.

De iis, quæ quærere possit Commissarius in ipso actu proprio motu,

SVMMARIA.

1 *Interrogatoria tam generalia quam specialia Commissarius formare potest ex officio.*
2 *Commissarius an quærere ex parte possit, num instrumento ad transumendum exhibito vti velit?*
3 *Commissarius numquid quærere ex parte possit, an toto instrumento vti velit?*
4 *Interrogatoria Archiui ratione proponenda quæ sint.*
5 *Commissarius an quærere possit, num scripturis transumendis ex consuetudine fides adhibeatur?*
6 *Pro negatiua.*
7 *Pro affirmatiua.*
8 *Mercatorum libri varia requisita habent, ad quæ indaganda, interrogatoria formari debent, & quid circa ea inquirere debeat Commissarius.*
9 *Mercator scribens an bonæ fidei sit inquirendum non est, modo contrarium non spargatur.*
10 *Mercatorum libri cum transumendi sunt, an Commissarius quærere debeat, num hi libri de consuetudine loci, vbi confecti sunt, fidem faciant.*

ANte transumptionem plurima in considerationem veniunt, in quibus Commissarius instruendus. Et primo, quia supra diximus† interrogatoriorum productionem 1
etiā hic habere locum, si interrogatoria exhibeantur,

beantur, eo modo, qui supra traditus est, procedit: sin autem non producantur, ex officio ea formare potest, & quidē generalia ad eum modum, qui supra traditus est, specialia similiter ex generalibus præceptis, vt & iis, quæ capite de interrogatoriis circa processum explicata: quod vt Cōmissario dilucide ob oculos ponatur, & ne hic præceptis destituatur, breuiter quædam exempla proponenda sunt, ac quomodo in iis se gerere debeat, demon-
2 strandum est. Primo † ergo illud controuertitur, an Commissarius quærere possit ex Parte, num instrumento ad transsumendum exhibito ipsamet vti statuerit necne? Et licet dicendum videatur quod sic, quia si respondens se eo vsurum dicat, & postmodum instrumentum falsum reperiatur, in falsi pœnas incidit. Boss. *in pract. criminal. tit. de fals. nu.* 115. Clar. *lib 5. sentent. §. falsum. vers. vtens.* Soarez. *lit. I. nu.* 130. Menoch. *cons. 5. nu. 106. vol. 1.* Ego tamē an hoc interrogatorium admittendum dubito, cum ipsa productione satis fateatur se
3 eo vti velle. Similiter † volunt quidam non solum hoc, sed & illud Parti debere proponi, an toto instrumento vti statuerit: ex ea ratione, quod si falsum instrumentum productum sit, & dixerit se eo toto vsurum, id amplius improbare non possit. Soarez. *dict. loco & Crauet. de antiquit. temp. part. 1. sect. viso de verb. n.* 78. Si autem pro parte tantum eo vti & reliqua damnare constituerit, falsi suspicione, si quæ in eo instrumento est, se non obstringit. Crauet. *dict. loco. num.* 134. Viui. *1. com. opin.* 159. *& 2. opin.* 145. De quo tamen idem, quod de priori
4 est iudicium. Secundo † notum est interrogatoria ratione Archiui (vt supra monui) proponenda: vtpote, an officialis præsit Archiuo quod facile inquiret ex persona, quæ scripturam profert. Sic & quærere secundum aliquos potest ex ipsomet proferente, an & quis præsit Archiuo? an scriptura hæc posita fuerit inter authenticas, nec illud absolute, sed adhibitis hisce circumstantiis videlicet, quæ in eo loco, vbi hæc scriptura posita fuit, repo-
5 nantur documenta. Sed † an quærere possit Commissarius, num ex consuetudine fides hisce scripturis adhibeatur, ambigi potest? Et
6 † videbatur non posse ex sequentibus. Primo, quia officialis est vna persona, cui regulariter de consuetudine attestanti non creditur, sed per plures testes debet probari, vel per instrumenta. Decian. *consi. 51. num. 2.* Crauet. *consil.* 814. Deinde laborat affectione, quia præsumptio est, illum facilius pro Archiuo, eiusque authoritate, id scilicet plenam probandi habere vim, quā contra depositurum. Quemadmodum ergo testes ex hac causa possunt repelli, ita & officialem remoueri posse videtur. Accedit, quod præfectus Archiui ad hoc non est citatus, nec iuratus, & ideo dictum ipsius non valeat. Non videtur ergo Commissarium hoc, nisi in mandatis habeat, facere posse. Quicquid † tamen sit, puto Com- 7
missarium sine vitio nullitatis hoc licite inquirere, non obstantibus iis, quæ modo dicta sunt. Nam licet ex eo plena probatio desumi nequeat, adminiculum tamen aliis requisitis concurrentibus facere, non est dubium, quemadmodum alias de probationibus imperfectis statuitur. Et id tunc maxime, si obseruantia dictorum librorum in multis casibus sit subsecuta, testiumque depositiones, & alia adminicula concurrant. Alciat. *in l. procurator. num. 51. de edend.* Et ita in causa Jngelheimb contra Pfaltz/ obseruatum. Et † quod 8
de interrogatoriis circa librum Archiui dictum est, similiter ad libros mercatorum extenditur, qui quoniā varia requisita habent, vt supra monui, interrogatoria etiam ad ea indaganda formari debent: circa quæ tamen inquiret ante omnia Commissarius, an data & accepta contineant. Deinde, cuius manu scripti sint. Tertio, an scribens mortuus sit, vel viuat, idque obiter tantum. Sed an quoque illud inquirere debeat, an mercator sit bonæ fidei & famæ? Ego † in hoc casu, nisi 9
contrarium spargatur, de eo non esse quærendum existimo: cum pro bonitate si præsumptio. Menoch. *latissime lib. 5. præsumpt. 1. per totum.* [adde tamen quæ supra de libris mercatorum diximus.] Circa idem tamen maior † oritur quæstio, nunquid Commissa- 10
rius in transsumendis hisce libris debeat quærere, an de consuetudine illi in loco, vbi confecti sunt, fidem faciant? Huius quæstionis gratia refero me ad ea, quæ paulo ante de libris

bris Archiui dicta sunt. Ac tantum de iis, quæ ante transsumptionem quærere potest Commissarius. Plura sæpissime ei occurrere non est dubium, quæ tamen ex similibus, à peritis facile animaduertentur.

CAPVT XXIX.

Quæ externe circa literaria documēta Commissarius obseruare cogatur.

SVMMARIA.

1 *Originale ipsum Commissario tradendum, & an originale sit ab eodem inquirendum est.*
2 *Forma literarum extrinseca ante omnia à Commissario consideranda est.*
3 *Commissarius an instrumentum transsumendum laceratum, cancellatū vel ruptum sit, considerabit.*
4 *Instrumenta lacerata & rupta non amplius probant.*
5 *Instrumento rupto vel lacerato inuento, an Commissarius à transsumptione desistere debeat?*
6 *Pro affirmatiua,*
7 *Iudex non potest sigillare Vidimus, nisi se originale non cancellatum rumptumve vidisse testetur.*
8 *Vidimus non debet fieri de Originali in quo rasura, vel interlinearis obliteratio reperitur.*
9 *Transsumptionem impediunt vitia instrumentorum visibilia,*
10 *Instrumenta etiam rupta & lacerata transsumenda, ac ad Cameram transmittenda sunt.*
11 *Quæ sit huius rei ratio. & nu. 12. 13.*
12 *Rasura an officiat necne, iudicis est cognoscere.*
13 *Instrumentum rasum & ruptum executionem mereri potest.*
14 *Instrumentum cancellatum quando probet, iudicis committitur arbitrio.*
15 *Instrumenta etiam rupta transsumenda esse confirmatur.*
16 *Similitudo literarum, ingrossitia & atramenti arguit scripturas eodem tempore factas esse.*
17 *Charta instrumenti à Commissario intuenda, & vtrum vilis vel egregia ea sit, referendum est.*
18 *Quemadmodum & illud an recens scriptura in veteri charta sit.*
19 *Similiter an omnia folia vna charta conscripta, an similia an diuersa?*
20 *Et an charta, an vero membrana sit?*
21 *Scriptura in charta multis casibus non probat.*
22 *Maculata scriptura suspecta, imo falsa habentur.*
23 *Manuum diuersitas falsitatem arguit.*
24 *Additiones marginales alterius manu scriptæ non probant.*
25 *Notarius nisi magnis ex causis instrumento inserendis, alteri vt scribat committere non potest.*
26 *Instrumentum de litera obscura & abbreuiata, vt legi non possit, non probat.*
27 *Literarum diuersitas instrumentum suspectū reddit.*
28 *Instrumenta à muribus rosa an probent.*
29 *Instrumentum maxime suspectum reddit, si aliquid in eo deletum, rasum vel obliteratum sit.*
30 *Rasura non integra apparente, quid Commissario faciendum sit.*
31 *Inditia si aduertantur, plura in literis scripta esse, quā videri possit, quid Commissario faciendum sit.*
32 *Instrumenta etiam rasa aliquando saluantur. & numer. 33.*
34 *Rasura non nisi in loco suspecto inuenta nocet.*
35 *Locus non suspectus quis sit.*
36 *Locus suspectus quis,*
37 *Rasura si manu Notarij scripta sit, pro raso non habetur, idque in dubio præsumitur.*
38 *Rasura integri nominis etiam in loco non suspecto facta vitiat.*
39 *Rasura minima non præiudicat,*
40 *Instrumentum rasum, ipso iure nullum est. Plurimi tamen sunt casus, in quibus rasa etiam scriptura probat.*
41 *Spacia num adsint in instrumento, à Commissario attendendum est.*
a *Instrumentorum vitia iudex ex officio notat.*
b *Conuentio vt chartacea scriptura probet, an valeat.*
c *De instrumentis cyphris & aliis notis conscriptis. & d.*
e *Rasum esse instrumentum tabellionem testari vtile est.*

HIs sic perfectis petet Commissarius scripturam sibi exhiberi: vbi prima † cura a
erit, vt diligenter inuestiget, an scriptura exhibita sit originalis? requiritur enim, vt illa tradatur Commissario. *c. final. extr. de fid. instrument.* Nam si exempla tantum fuerint transsumpta, regulariter nullam fidē faciunt, cum exemplo exempli, quantùmuis solenniter exemplati, fides denegetur. Bald. *in l. bona fidei. C. de reb. cred.* Castrens. & Cyn. *in l. sancimus. C. de diuers. rescript.* Alexand. *consil. 138. nu. 4. lib. 1.* Couar. late *practic. quæst. 21. num. 4.* In quo tamen ad tenorem cōmissionis respiciendum. Si enim dicatur generaliter instrumēta transsumenda, originalia vrgebit; quia ea in dubio hac appellatione veniunt. Si vero dicatur, chartas aut exempla, quæcunque etiam offerantur, transsumenda: nam iudex potest facere, vt fides iis adhibeatur: & iudice specialiter hoc demandante, Commissarius obtemperare cogitur. Decian. *consi. 24. nu. 44.* Et quia ante transsumtionem officium Cōmissarii consistit circa extrema, & inspectionem potius habet, quā cognitionem, de iis ordine agendum.

dum. [Idq; eo diligentius faciet, quia Iudicis
1 id ſcire ſummopere intereſt, † nam etiam iu-
dicem ex officio, Parte non opponente, vitia
inſtrumentorũ in conſideratione habere de-
bere Dd. arbitrantur: vide egregie Coler. *de
proceſ. exec. cap. 1. part. 3. ca. 1. nu. 56. & 57.*] Eſtque
hac in re triplex: aut enim verſatur circa lite-
ras proprie ſic dictas, aut circa ſigilla earundẽ,
vel circa libros, nos hoc capite de literis tan-
2 tum verba faciemus. In † inſtrumentis ergo
& literis ante omnia Commiſſarius earũ for-
mam extrinſecam ſeu figuram attendet, quæ
verſatur circa magnitudinem, longitudinem,
3 & latitudinem. Poſt † ipſum inſtrumentum
externe accurate perſpiciet, an laceratum,
cancellatum, vel ruptum ſit, aut ſigna ruptu-
ræ extent: illa enim conſideratio non eſt par-
4 uæ vtilitatis: quod † inſtrumenta lacerata &
rupta non amplius probent. *l. conſentaneum. &
ibi* Bald. *C. quomodo & quand. c. inter dilectos. de
fid. inſtrument.* Lallus de Tuſcia *ad conſtitution.
Sicil. tit. de inſtrument. confic. numer. 6. lib. 1.* Pariſ.
conſil. 28. numer. 8. & ſeqq. vol. 2. Menoch. *conſil.*
40. nec executioni mandanda ſint. ita poſt
Bartol. Caſtrenſ. Anton. Galeſ. *ad form. Camer.
oblig. fol. 119.* [& poſt alios Bernardin. Pandi de
præſentatione & executione ſententiarum,
*part. 2. declar. 13. num. 78. Cummi. de ritib. cap. 6.
num. 10 & ſeq.* Aſinius *de execut. §. 1. cap. 32. nu. 3.*]
5 Circa † hæc illud quæritur, ſi Commiſſarius
inſtrumentum ruptum vel laceratũ inuene-
rit, an ne deſiſtere debeat ab integra tranſ-
ſumptione, an vero tranſſumere, & lacera-
tum eſſe Committenti ſignificare & referre
6 ſufficiat? Videbatur † dicendum, ab integra
tranſſumptione ei ſuperſedendum: primo
enim Dd. tradunt, quod iudex non poteſt ſi-
7 gillare † Vidimus vel tranſſumptum alicuius
ſcripturæ, niſi oculata fide teſtetur, ſe vidiſſe
originale non cancellatum, nec aliqua ex par-
te ruptum, in *l. vltim. per illum text. C. de edict. D.
Hadr. tollend.* [Et ibidem Doctores, quos Pan-
8 di *d. loc.* allegat.] Secundo, † quod ſi in origi-
nali reperiatur raſura vel interlinearis oblite-
ratio, & potiſſimum loco ſuſpecto, non debet
de eo fieri Vidimus: quia nec originali eſ-
ſet fides adhibenda. *dict. leg. final.* Dick. *in iud.
ordinat. conſtitut. de probat. fol. 285. §. item literis.*

Cui & illud conueniens eſt, tranſſumentem
debere iudici referre ſe inſtrumentum vidiſ-
ſe ſine vitio. Couarr. *practic. queſt. cap. 21. nu.
4.* Menoch. *conſil. 409. numer. 43.* Et hæc ter-
tio videntur habere hanc rationem, quia fru-
ſtra fit tranſſumptio, quando notorie eam
non habere effectum videt Commiſſarius.
Quarto, quia Commiſſario data eſt facultas
tranſſumendi inſtrumenta, quod intelligi-
tur de inſtrumentis perfectis. Laceratum
enim per rupturam perdit nomen inſtru-
menti. Quinto † viſibilia vitia inſtrumen- 9
torum tranſſumptionem impediunt. Panor-
mitan. *in cap. ſi inſtrumenti. numer. 3. de fid. in-
ſtrumen.* Contrarium † tamen hodie obſer- 10
uatur: ſolent enim tranſſumi, & ad Cameram
tranſmitti talia inſtrumenta, & ipſius iudicio,
an ſcilicet vitioſa hæc fidem faciant necne,
relinquere. Quod tunc maxime habet lo-
cum, ſi non notorie conſtet iudici inſtru-
mentum eſſe ſtudio, & annullandæ fidei gra-
tia cancellatum: nam forte Pars † poteſt 11
probare cancellationem, vel rupturam non
animo perimendi inſtrumentum, ſed caſu
fortuito factam, aut dolo aduerſarii quomi-
nus ipſe eo vti poſſit. Felin. *in capit. accepimus.
numer. 12. 13. & 14. de fid. inſtrum.* Secundo
Commiſſarii facultas eo non videtur ſe ex-
tendere, vt ſuper hoc puncto abſolute quid
ſtatuat, quemadmodum nec ſemper ratione
habilitatis teſtium cognoſcere, ſed Partibus
exceptiones ſuas reſeruare cogitur: ita & hic
ex ſimilitudine rationis eum facere debere
recte concluditur. Tertio † id eo magis lo- 12
cum habet, quod dicitur in ſimili, iudicis eſ-
ſe cognoſcere, an raſura officiat necne? Ex
præcedentibus enim & ſequentibus illud
colligitur. Menoch. *conſil. 48. volum. 3.* & in
ſpecie Rebuffus prodidit, Cancellationis op-
poſitionem coram ordinariis tractandam. *de
lit. obligat. gloſ. 9. num. 49.* Quarto † poſſunt 13
alia inſtrumenta eiuſdem tenoris proferri,
quæ ſi cum his conferantur, licet alioquin
nec per omnia perfecta probent, vt de ra-
ſu tradetur. Eodem modo per teſtes poſſet
adiuuari, adeo vt corroſum & corruptum in
parte ſubſtantiali, hoc fulcro munitum exe-
cutionẽ ſic mereatur, tradit poſt Bald. Galleſ.
ad form.

adform. Camer. oblig. fol. 28. Quinto alia multa indicia accedere possunt, quæ facerent valere laceratum: Vincent. de Franch. *decis. Neapol.* 485. *nu.* 1. Et hæc sic vtrinq; disputari possunt. Videbatur autem hac in re sequens moderatio adhibenda, vt Commissarius consideret ea, quæ ab vtraque parte in medium adferuntur, & si probabiles causæ à Parte producente allegentur, eas ad Cameram transmittere tenetur, indicata tamen causa. Si autem ita sit laceratum instrumentum, vt manifeste nihil probare posse constet, nec Partes rationabiles causas proferant, quare fieri debeat transsumptio: tunc transsumptionem non habere
14 locum concludi posset. In dubio † tamen hanc rem ad Cameram referet. Nam iudicis arbitrio committitur, quando cancellatum probet. Vincent. de Franch. *d. loco.* Menoch. *consil.* 409. *nu.* 47. Et subdit, quod in iudicio indicabitur an valeat nec ne? idque autoritate Parid. *de reassumpt. instrum. in cap. quod incipit, reperitur quadam charta. sub. Rubric. quando reperiatur charta.* Quo in loco concludit, apparente charta testamenti partim scripta per testatorem, & partim per alium, esse testamentum reassumendum, & postea de valore actus iudicem iudicare, & dicit sic seruare consuetudinem, illudq; approbatur à Franch. *d. loco. num.* 5. vbi conclusum refert in Senatu, testamentum debere reassumi, prout iacebat, cum cassaturis & interlineamentis apparentibus. 30. *Octobr. Anno* 1590. & idem *Anno* 1592.
15 fuisse confirmatum. Et hanc † opinionem etiam inferiora iudicia sequuntur. Gülischе vnnd Bergische Ordnung. *cap.* 53. *in fin.* Wo aber einige Brieff / vnnd Siegel oder andere schein zu vidimirn vorbracht / welche an Siegelen / Schrifft / oder anders mangel bekommen / so sollen dieselbigen gleichwol mögen vidimirt werden / doch deßhalb solchen mangel in den Vidimus mit zuvermelden vnd anzuziehen. Anno 1567. hoc est, quod si literæ quædam & sigilla, aut alia documenta ad vidimandum proferantur, quæ in sigillis, scriptura, aut reliquis defectuosa fuerint, ea nihilominus vidimentur: exprimendo interim hoc casu in Vidimus hos defectus. Si autem non laceratæ proferantur, sequentia considerabit. Primo, quo atramento scripta, an vno, an diuerso. Nam † similitudo literarum ingrossitiæ, 16
& atramenti arguit eodem tempore scripturas esse confectas. Riminald. *consi.* 378. *nu.* 40. & econtra atramenti mutatio aufert puritatem. *authent. de instrument. caut. & fide. in princip.* Martianes. *consi.* 31. *nu.* 12. *inter consil. diuers. Ital.* idemq; Menoch. *consi.* 409. *nu.* 32. Crauet. *cons.* 930. *num.* 15. Cephal. *consi.* 287. *nu.* 77. *lib.* 1. hoc adeo verum esse arbitrantur Dd. vt falsitatê elici posse existiment. Curt. Iunior *consil.* 94. *lib.* 1. De quo tamen hic curiosius nõ indagandum est: sufficit hic monuisse Commissarium, quare id obseruare debeat: reliqua enim ad iudicis committentis arbitrium pertinent. Panormitan. & Felin. *in cap. inter dilectos. de fid. instrument.* Brun. *consil.* 95. *num.* 1. Stiatic. *praftic. obseruat. cap.* 15. *num.* 17. Chartam † 17
quoque ipsam diligenter intuebitur Commissarius, & an ea egregia, an vero vilis sit referet, instrumentum enim propter vilem & immundam chartam sit suspectum. Felin. *in cap. scripta. numer.* 19. *de fid. instrument.* Alexand. *in leg. si quis ex argentariis.* §. *si initium. num.* 1. & 2. *de edend.* Speculat. *de instrument. edit.* §. *ostenso versic. per medium.* Et hoc in causa procuratoris fisci contra Braunschweig vnnd Ritterßhausen consideratum. [idemque notatur in decisionibus Gilman. *decis.* 40. *nu.* 69. *part.* 2.] Cui affine † est, vt rescribat, an recens scriptura in 18
veteri charta reperiatur. Felin. *in cap. inter dilectos.* 6. *num.* 5. Anchoran. *num.* 11. *de fid. instrument.* Francisc. Marc. *quæst.* 151. *num.* 2. *part.* 1. *vbi ad hoc eundem* Anchoran. *cons.* 431. allegat Crauetta *consil.* 557. *numer.* 18. & 19. Similiter † an 19
omnia folia vna charta conscripta, an similia, an diuersa: plurima enim ex his argumenta sumuntur. Crauet. *dict. loco.* Circa † id etiam 20
similiter Commissarius attendat, & rescribat oportet, an charta, an membrana sit? Multæ enim † scripturæ in charta scriptæ non pro- 21
bant, sed in membrana scribendæ sunt, vtputa omnia instrumenta Notariorum *ex ordinatione Maximiliani Primi in constitutione, Anno* 1512. *publicata.* §. vnnd nach dem. & idem constitutione Siciliæ receptum tradit Lallus de Tuscia. *de instrument. conficiend. fol. mihi.* 33. [de quo supra, *cap.* 6 *num.* 9. & confirmat, quæ egregie

egregie prodidit Bernard. Pandi, *de præsent. & execut. instrumentorum declar. 12. part. 2. num. 75. & seqq.* & Marian. Freccius *de præsent. instrum. part. 13. in princip.* & ibi Paulus Fulcus *in addit.* & dicit Freccius *dict. lo. quæst.* 1. quod adeo sit
b verum, † vt ne quidem valeat pactum vt instrumentum ex charta de bombyce factum probet.] Licet iure communi charta sufficiat. *l. sacri affectus 15. C. de diuers. rescr. l. quoniam. 15. C.*
22 *de testament.* Præter † hæc etiam considerabit, an pura, vel maculis conspersa materia, in qua res scripta: nam ita maculatæ scripturæ suspectæ, imo iuxta aliquos falsæ habentur. *leg si vnus & ibi Dd. l. nostram. Cod. de testament. l. 1. ff. si tabul. testament. l. 1. §. si rosæ. ff. de bon. poss. secund. tab.* Angel. de Ganib. *consil.* 132. *num.* 12. Dili-
23 genter etiam † scripturam animaduertet, an vna, eademque manu scripta: diuersitas enim manuum falsitatem arguit. *c. cum venerabilis. de relig. domib. c. inter dilectos. de fid. instrum. auth. de trient. & semiss. §. & quod sæpe.* Zas. *lib. 2. singul. respons. cap. 23. num. 9.* gloss. & Alexand. *in l. fin. C. de edict. D. Adrian. toll.* Bald. *in leg. contractus. C. de fid. instrum. & in l. si vnus. l. nostram. C. de testament.* Felin. *in dict. cap. inter delectos. num. 5.* Pancirol. *consil.* 110. *num.* 6. Speculat. § *instrumentum.* [Rebuff. *in praxi benefic. cap. 19. nu. 32.*] Et id etiam obseruabit in subscriptionibus: Beust. *in repet. leg. admonend:. numer. 692. de iureiur.* Cephal. *consil. 678. num. 66. volum. 5.* Stiatic. *practic. obseruat. cap 15. numer. 17.* Quod maxime in protocollo diuersa manu scripto locum habet: late Menoch. *consil.* 395. Anguisol. *consil.* 240. *num.* 1. Econtra autem similitudo eodem tempore scriptas indicat. Rimi-
24 nald. *consil.* 378. *num.* 40. Additiones † quoque in margine alterius manus bene aduertat. Menoch. *dict. loco. numer.* 57. Nam nisi attestetur Notarius se scripsisse apostillas, non probant, quando non eadem manu scriptæ.
25 Pancirol. *consil.* 110. *num. 5. & 6.* An † quoque scriptio & subscriptio conueniat: Notarius enim non potest alteri committere, vt scribat, & ipse tantum subscribat, nisi magnis ex causis, quæ in instrumento sunt exprimendæ. Pancirola *dict. consil. 110. numer.* 3. Nota-
26 bit † quoque quibus literis scriptum sit: instrumentum enim de litera obscura & abbreuiata, vt legi non possit, non probat. [Iacobus de Canib. *in tract. de tabellionibus in tabellionum. consil. 9. & 10.*] Hinc iniungitur à Maximiliano Imperatore *in ordinat. Notari. Imper. anno 1512. erecta. §.* Nach dem: integris, communibus, legibilibus, & notis literis instrumenta esse scribenda: & id quoque constitutionibus Siciliæ receptum testatur Lallus de Tuscia *lib. 1. titul. de instrument. confic. fol.* 33. addit id adeo verum, vt nec manus Domini possit scribi signetis. *num.* 4. [post Alexan. Bernardin. Pandi, *part. 1. declar. 10. numer.* 68.
Sed an de legibilibus † cifris hoc intelligendum disputat, & dicit, quod non, post Felin. c
& Cagnol. nisi forte consuetudo prohiberet per cifros scribi. Quomodo autem hi cifri
vel aliæ literæ ignotæ † legi debeant, egregie d
descripsit in suo libello Ioan. Baptista Porta Neapolit. *de furtiuis literarum notis*, vt & dominus Henricus Rantzouius, *in tractat. de stratagem. bell.* Panciorol. in nouis repertis *tit. 14. & ibi Salmuth.* quo confugiat, casu tali occurrente, Iudex vel Commissarius.] Perpendet
† hic etiam, an eandē proportionem habeant 27
literæ scriptæ. Diuersitas enim literarū suspectum reddit instrumentum. Crot *consi. 121. n.*
34. lib. 1. Cōsiderabit † præterea, an libri vel in- 28
strumenta rosa sint à murib. instrumēta enim à murib. rosa an probent disputatur *in l. 1. §. si*
rosæ. ff. de bonor. possess. secund. tabul. Aduertet † 29
quoque an aliquid deletum, rosum vel obliteratum: hæc enim omnia instrumenta maxime suspecta reddunt, & eo nomine falsi accusari possunt. *cap. ex literis. cap. accepimus. de fid. instrument. l. si vnus.* & ibi Bald. *Cod. de testament.* Iason. *in leg. final. numer. 3. de edict. D. Adr. toll. numer. 7.* Panorm. *in capit. cum venerabilis. 7. numer. 8. de religios. domib.* Speculat. *de instrument. edit. §. extremo. versic. item excipitur.* Ioan. Maria. Riminald. *consil. 550. num.* 5. Idque adeo verum est, vt faciat ad condemnationem contra illum, qui tali instrumento vti vult, late Mascard. *de probat. in verb. rasura. numer.* 5.
Si autem † rasuræ non integræ appareant, 30
sed earum indicia saltem se offerant, tunc adhibebit candelam, eique admouebit instrumenti folium, ita vt perspici possit: sic enim illius rasuræ vestigia manifestissime ap-

parebunt. Si autem malit Soli admouere non
repugno. Sachsenspiegel/ wie man briefflich
vrkundt besichtigen / vnnd die so etwas rodiert
seind/verwerffen soll. hoc est, quomodo lite-
raria documenta contemplanda, & ea, quæ
rosa, reiicienda sint. *libr. 2. artic. 42. ad verba*
31 mit jhren. Similiter † si indicia, vel à Com-
missario, vel à Parte aduertantur, plura in li-
teris scripta esse, quam videri possunt, quem-
admodum dari literæ solent, in quibus nulla
scriptura apparet, tunc vel cinerem iniiciat,
vel aqua madefaciat, aut oleum infundat, &
occultæ literæ luculenter apparebunt. Quo
32 loco † ne temere à rasura desistat Commissa-
rius, monendum est, saluari aliquando in-
strumenta rasa, si sint antiqua, & conscripta
ab ordinariis præfectis & officialibus reco-
gnita, aliaque documenta adminiculentur,
vt supra de lacerato dictum: quæ hic repeti-
ta volumus. Nam vbi cancellatum instru-
mentum, ibidem multo magis rasum admit-
titur: & hæc obseruata in causa Nürnberg
contra Brandenburg / turbatæ possessionis,
vbi obiiciebatur librum consarcinatum esse
ex variis copiis & scripturis priuatis, in qui-
bus multa essent deleta, quędam etiam diuer-
33 sis manibus scripta. Saluatur † quoque si
probari possit semel integram in iudicio pro-
ductam fuisse. Bald. *in leg. nostrum. C de testa-*
34 *ment.* Locum † autem, in quo rasura est,
Cómissarius considerare, & de eodem Com-
mittenti rescribere debet. Rasura enim non
nocet, si in loco non suspecto reperiatur. *cap.
ex literis. & cap. 3 de fid. instrument.* & ibi Inno-
cent. *& capit. 6. numer. 3. eod. dict. leg. final. de
edict. D. Adriani. tollend.* Felin. *in dict. cap. ex li-
teris. numer.* 15. Lanfranc. *de instrument. product.
numer.* 41. *latiss.* Riminald. *consil.* 550. *numer.*
50. [Post Felin. Alexandr. Iason. Corn. &
Grammat. *consil.* 23. Bernardin. Pandi *dict loc.
num.* 80. Asinius *in singulari de execut. tract. §.
1. cap. 34. per totum.* vbi communem dicit.] Lo-
35 cus † autem non suspectus est, quando in sim-
plici narratione facti quid rasum sit. *dict. capit.
ex literis.* Lallus de Tusc. *ad constit. Siciliæ. tit. de*
36 *instrument. numer.* 7. Econtra vero † locus su-
spectus quis sit, scire interest Commissario.
Volunt autem esse locum suspectum, si in an-
ni, mensis, aut diei expressione rasura con-
spiciatur. *cap. cum venerabilis de relig. domib. capit.
inter dilectos. de fid. instrum.* & ibi Panormitan.
num. 12. Alii, si in substantialibus ipsius con-
tractus, vel actus, qui geritur, velut in em-
ptione circa pretium, locatione circa mer-
cedem. [Quod tamen à suspecto discernitur,
sunt enim disiuncta esse in substantia indu-
ctionem, aliud in loco non suspecto, quem-
admodum hæc separatim ponit Bernardin.
Pandi *dict. loc. num.* 80. vbi & tenet vitiare, si
in substantiali, Menoch. *de possess. adipiscend. re-
med. 4. num. 613. & 706.* Adde Asin. *dict. loco.*
vbi ait quando in præfatione, non esse suspe-
ctum.] Addet † etiam Commissarius an vo- 37
cabulum rasum sit manu Notarii, an alterius
scriptum: manu enim Notarii [(aut alterius
qui scripsit, Bernardin. Pandi *dict. lo. num.* 83.)]
scriptum pro non raso habetur. post Goffred.
docet Anchoran. *ad capit. ex literis. de fid. instru-
ment.* [Asin. *d. loc. cap.* 35. vbi dicit, contraria
reiecta, Curtium hanc tenere: hoc tamen in-
quit Pand. *dict. loc. num.* 83. tempora procede-
re in his, quæ pertinent ad tabellionem, post
Felin. & Sapi. Et maxime procedit si tabellio e
attestetur rasum à se esse, Pand. *dict. loc. num.*
88. Asin. *dict. loc. cap. 36. per tot.* quem omnino
vide; quod merito semper facere debebant.]
quod in dubio pręsumitur. Abrasio enim per
Cancellarium aut alium in dubio facta cense-
tur: Anchoran. ad *dict. capit. ex literis. de fid.
instrument. numer.* 3. Tertio † describet etiam, 38
quot literæ rasæ: nam rasura etiamsi in loco
non suspecto facta sit, tamen si integrum no-
men rasum, vitiat, per *capit. 2. de dol. & contum.*
Ioan. Andr. *ad capit. 3. de fid. instrument.* Mini-
ma vero † rasura non præiudicat, post alios 39
voluit Mascard. *dict. loco. numer.* 10. [ad extre-
mum, sæpe ex præcedentibus & sequentibus
veritas inductionis liquet, luculenter Asin. *d.
l. cap.* 37. post Bart. & Curt. post Felin. Gramat.
Ias. Dec. Sap. Pandi *d. l. num.* 84. & addit *nu.* 89.
si sit in loco de quo non est controuersia, non
vitiare.] Dixi, † vbique asscribere, non autem 40
ab instrumenti transsumptione desistere de-
bere: licet enim ipso iure nullum tale dicatur
instrumentum, & nihil prorsus probet, pro-
indeque frustra exemplificetur per ea, quæ
Mascar.

Mascard. *d. loco. nu.* 2. & Menoch. *cons.* 48. *vol* 1. tradiderunt. Cum tamen plurimi sint casus, in quibus rasa etiam scriptura probet, vt egregie docet Felin. *in d. cap. ex literis. nu.* 13. *& seqq.* Mascard. *d. loco. n.* 36. *& seq.* Menoch. *cons.* 409. *nu.* 37. Iudici, cuius arbitrio committitur de rasura cognoscere, vt in simili inquit Meno. *de arbitr. iud. quaest. casu.* 187. *nu.* 41. Mascard. *d. lo. nu.* 20. (prout supra de laceratis dictum) hanc
41 rem rescribat. Ad † extremum considerandũ etiã num spatia aliqua adsint: in eo enim multum situ est, & ex iis plura colliguntur. Corn. *cons.* 308. *vol.* 1. post Craue. Men. *d. cons.* 795. *n.* 8.

CAPVT XXX.

De sigillis, & quod circa ea Commissarii officium.

SVMMARIA.

1 *Sigilla an semper à Commissario depingenda, an describenda sint?*
2 *Sigillorum si in commissione non fiat expressa mentio, an nihilominus ea depingenda ac describenda veniant. & pro negatiua.*
3 *Pro affirmatiua.*
4 *Sigillis hodierna consuetudine etiam sine subscriptione publica creditur.*
5 *Commissarius ex clausula generali etiam potestatem depingendi sigilla habet.*
6 *Instrumentum mentionem sigillorum faciens, ita, vt velit ab authoritate eorum vim dependere suam sine iis plane inutile est.*
7 *Commissarius quomodo in hac controuersia interloquatur.*
8 *Sigillorum in descriptione, quid Commissario considerandum sit.*
9 *Sigilla maxima.*
10 *Sigilla magna.*
11 *Sigilla annulis insculpta.*
12 *Sigillum extra suum vsum adhibitum licet non in totum falsitatem, attamen suspicionem gignit.*
13 *Cera, cui sigilla impressa sint, color considerandus.*
14 *Et cera illa an integra vel à muribus corrupta sit perspiciendum.*
15 *Cera an trita vel obfuscata sit videndum.*
16 *Eademque ratione an vestigia conglutinationis habeat attendi debet.*
17 *Literae sigilli non legibiles faciunt instrumentum suspectum.*
18 *Sigillum cera intinctum, an vero charta cera coniuncta, & in charta supra ceram impressum sit sigillum quid referat?*
19 *Sigillo inter transsumendum propter vetustatem decidente, Commissario quid faciendum.*
20 *Sigillum si instrumento non appendeat, quid Commissarij officium.*
21 *Sigilla quando per pictorem depingenda.*
22 *Filum, quo instrumenta perforata sunt, eiusque colores à Commissario consideranda sunt. & quare.*
a *Sigillum multis ex causis potest esse suspectum.*
b *Sigilla inducunt consensum & confirmationem.*
c *Sigillum in propria causa praesumitur consensu esse appositum.*
d *Sigillum verificat literas regias.*
e *Sigillum recognitum publicam fidem meretur.*
f *Sigillatio quando subscriptionem exigat, & scientiam.*
g *In blancheta scriptum quatenus obliget.*
h *De sigillis qui scripserint.*

SVperiori capite de iis, quae circa ipsa instrumenta cõsideranda, dictum: Cum autem sigilla sint eius pars, de his recte hic agitur. [in quo Commissario diligenter est insudandum, quia multa incidere possunt, † quae a
sigillum suspectũ reddunt, vtpote si eius sculptura nõ conuenit dignitati eius, qui sigillasse dicitur, si literae sigilli legi non possunt, vel si ita fractum est sigillum, vt intelligi nequeat cuius sigillo sigillatum sit, quae omnia cõmittuntur arbitrio iudicis, Menoch. *de arbitr. iud.*
quaest. cas. 113.] In † cuius exordio se offert quae- 1
stio, an sigilla, qualia ea sunt, semper depingere ac describere debeat Cõmissarius? Et cum id in commissione exprimitur (vt saepe fieri solet) eum hoc facere debere nõ est dubium.
At maior † difficultas circa illud oritur, si non 2
expressa sigillorum fiat mentio, sed tantũ illa verba adiiciantur: Schrifftliche documenta auffzunemen / zu vidimirn / vnnd transumirn / hoc est: literaria documenta transsumendi & vidimandi. Hoc casu videtur dicendum quod non: quia ordinarius Stylus ita obseruat, vt illud (si Committentis ea sit mens) instructioni inseratur. Sequitur ergo, vbi illud omissum est Commissarium supplere non posse. Iuuatur quoque haec sententia eo, quod parum intersit, sigilla vel depingi curare, vel collationare, aut comparatione habita recognoscere, cum instrumenta etiam firmitatem absque iis habeant: vt tradit Innocent. *capit. inter dilectos. in gloss. super verb. publica manu. de fid. instrument.* sequitur Zasius *consil.* 2. *numer.* 37. *lib.* 1. Est enim mutus testis. Baldus. *in titul. de pace Constant. versic. sigillo communi.* [& incertus, vt alibi dicit, quod sigillum de se non loquitur, sed vt cifri vel chymera, *in l. falsus. Cod. de furt.* laudat gloss. *in for. royal titul.* 20.

3 *de sigill. in verb. testigos.*] Contrarium † tamen
magnas queq; habet rationes: nam sigillum
tantum valet ac subscriptio, [& vt notatur
à Gilman. *decis.* 17. *part.* 2. contractus proba-
tur per sigilla, & sigilla habent vim consen-
b sus † & confirmationis, *gloss. in leg.* 2. *de fideius.*
l. Lucius. C. de testam. milit. Licet sine literis mu-
tus & incertus sit testis. *not. in cap. quamuis. de*
pact. in 6. Et vt alias non semper probet si-
gillum proprium: tamen facit fidem contra
sigillantem, qui se sigillasse fatetur, vt hic Pri-
or, *leg. si procurator, de procurat.* vbi Oldrad. imo
in dubio semiplenam probationem non so-
lum facit, vt sit locus delationi iuramenti, sed
inducit quoque præsumptionem actus veri,
& consensum illius, cuius nomine sigillatum,
ni contra probetur. Felin. *capit. tertio loco. in*
princip. de probat. Idque etiam in clerici con-
tractu procedere, idem *in cap. post cessionem.*
numer. 9. *eodem tit.* Adeoque est magnæ effi-
caciæ, vt contractum ipsum probet, vbi defi-
cit tabellio, ita Bald. *in pac. Constant. in verb.*
imperialis clementiæ numer. 6. & 7. Et in dubio
præsumitur appositum de voluntate eius, cu-
ius est. Ioan. de Imol. *in cap. tertio loco. numer.*
2. *de probat.* qui allegat Innoc. *in cap.* 1. & 2.
de fid. instrum. &c. Et *decis.* 51. *numer.* 41. sic in-
quit: Instrumentum quoque sigillo princi-
pis, capituli, vel alio sigillatum, executionem
paratam habet de consuetudine: Et hoc in-
strumentum sigillatum talis est roboris, imo
maioris, quam instrumentum guarentigia-
tum: nam per sigilli appositionem insinuatũ
dicitur. Pyrrh. *in consuet. Aurel. in rubr. de execut.*
instrum. art. 1. & 2. sigillum enim facit indubi-
tatam scripturam. Bald. *in l. in bona fidei C. de*
reb. cred. & indubitatam scripturæ probatio-
nem. Imo appositio sigilli signum est ratifica-
tionis, & confirmationis contractus, *l. in frau-*
dem. ff. de test. milit. Et ita per ordinationes
Regias constitutum, dominus Petrus Rebuf.
scriptum reliquit, *in loc. supra citato numer.* 26.
cum seqq. Item de iure sigillum Archiepisco-
pi, Episcopi, vel alterius cuiuslibet Prælati,
ordinariam iurisdictionem habentis, dici-
tur authenticum, & probat, executionemq;
paratam habet, *gloss. in cap.* 2. *de fid. instrum.* Et
ita Curiam Romanam iudicasse, Archidiac.
testis est in *cap. curia.* 11. *qu.* 3. Confirmant hæc
quæ notat Pfeil. *consi.* 78. *n.* 34. sigillum autho-
ritatẽ literis confert, *l. Tribunus* §. 1. *D. de test.*
milit. cap. 2. *extr. de fid. instrum. cum gloss. concord.*
habetque vim consensus & confirmationis,
vt loquitur Bald. *de pac. Constant. super verb. sigill.*
Vnde qui literis per alium scriptis sigillum
suum apposuit, non secus atque id ipsum scri-
ptura quapiam testatus fuisset, consensum ac-
commodasse iudicatur, sibique præiudicat, *l.*
fideiussor. §. 1. *D. de pign. fac. cap.* 2. *in princip. verb. si-*
gillorũ suorum de offic. ordi. in 6.] maxime de con-
suetudine: cũ † sigillis hodie ex consuetudine, 4
etiã sine subscriptione publica fides adhibea-
tur. Fichard. *cons. germ.* 40. *n.* 2. Men. *cons.* 1. *n.* 32.
Et sigillũ principis habet vim subscriptionis.
Men. *d. consi. num.* 33. Et solum sigillum pro-
bat delegationem. Mascard. *de probat. conclus.*
49. *nu.* 1. Eandemque habet efficaciam, quam
subscriptio manus propriæ. Mascar. *d. loc. nu.* 2.
Vnde & instrumento publico, sine sigillo &
subscriptione nulla fides adhibetur, vt consi-
deratum in causa Jacob von Biel/nomine A-
gnetis von dem Velß / contra capitulum S.
Seruatii zu Maeßtrich. [Egregie Meno. præ-
sumpt. 57. *lib.* 2. *n.* 33. & 37. vsque ad finem, vbi
declarat, & limitat quando solum sigillũ suffi-
ciat: quod hic breuibus ex aliis declarandum,
ac notandum, nos hic tantum de publicis lo-
qui. Et illa, siue in causis propriis, siue priua-
torum appendantur, habere illam vim: In
propriis causis ideo: quia præsumantur per il-
los fuisse † cõsensu apposita, cum magnatum c
sigilla diligentius custodiri soleant, quam pri-
uatorum, egregie Wesenb. *d. cons.* 12. *nu.* 12. &
49. & *cons.* 9. *nu.* 5. sigillum enim est † quod ve- d
rificat literas Regis, post Andre. de Iiern. tra-
dit *glos. ad part. Hispanicas tit.* 18. *l.* 2. *verb. con su*
sellio. Et habet tantam efficaciam, vt si sit sigil-
lum Imperatoris, Regis, &c. qui non superio-
rem recognoscunt, faciat fidẽ etiam in hisce
quæ sunt in ipsius fauorem, de quo vide Pur-
pur. *cons.* 270. *lib.* 2. *fol.* 238. Aliorũ vero domi-
norum Comitũ, & Marchionũ in spectantib.
tantũ ad officiũ creditur, non vero omnibus,
Abb. *in c. post cessionem* & ibi Dec. *de prob.* Bald.
in l. pacta nouiß. ad fin. C. de pact. gl. *ad ti.* 20. *de sigil.*
in verb. e hazer, in for. royal. & tunc in tantũ ipsis
fides

fides adhibetur, vt etiam non opus ſit ſubſcri-
ptione, Men. *d. præſumpt. 57. li. 2. n. 14.* quod alias
ſecus eſt, ſi nõ ſpectet ad officiũ, *n. 15.* niſi forte
eſſet cauſa exigui momenti, *nu.* 24. De alienis
ſcripturis confirmatis ita ſtatuitur, quod cum
ſigilla non ſolum Principum, ſed etiam Epi-
ſcoporum, Ciuitatum ac Vniuerſitatum ſint
publica & authentica, vt per Schenck. *concluſ.*
16. ſcriptura priuata robur ex eo tanq̃ authen-
tico ſigillo appoſito ſumit. Franciſ. Marc. *deci.*
994. *per c. ſignificaſti. de appell.* Gilman. *d. deciſ.* 17.
e *n. 25. & n. 8.* dicit: † publicum hominum ſigil-
lum publicam meretur fidem, Boër. *5. ſing. nu.*
2. Henning. *conſ. 63. n. 13. &* 14. nouiſſime Ant.
Sola *ad conſtit. ſabaud. decret. Malitijs quinta. P. gl.*
vn. 5. part. nu. 4. & 6. vbi late ex aliis hoc dedu-
cit Viuius *deciſ. 54.* Weſenbec. *conſil. 12. num. 3.*
Menoch. *d. præſumpt. 75. num. 26. &* 28. *lib.* 2.
Hinc in Camera cum ſigillum quoddam in
controuerſiam vocaretur priuatum, & diſſi-
militudo non magna deprehenſa eſſet, adeſ-
ſetq; ſigillum iudicis, ſic domini dicebant o-
mnem ſuſpicionem falſi tollere ſigillum iudi-
f cis, quod in confeſſo eſt; † ſubſcriptio ab ipſo
iudice & teſtib. ex cõmuni conſuetudine non
fuit neceſſaria, *c. inter. de fid. inſtr. c. poſt ceßionem.*
de probat. in cauſa Bet hæ Weyland Heinrichẽ
S. & Claræ Weyland Bernharden Wolffs
Wittiben contra Lucas Bröſelen / & de hac
conſuetudine teſtatur Schurff. *conſ. 7. n. 6. cent.*
1. cuius authoritatẽ ſecuti ſunt domini in cau-
ſa Conraden von Steinheimb / wider Herrn
Walrodt Grauen zu Waldeck / Henning Gö-
den de conſuetudine notoria atteſtatur *conſil.*
109. *nu.* 7. cuius authoritas allegata à dominis
in cauſa Reingrauen contra Antonium von
Heppenheim / q tamen ita limitat Gilman. *d.*
deciſ. 17. n. 19. fol. 113. Nec refert, Senatum ſigil-
lum ſuum appendiſſe, quia non adiicitur, q
iidem contractui interfuerint, vel pacta eius
perceperint. Et inſtrumentũ ex actu vero &
non ficto verificari debet, ita Bart. *in l. prædia.*
de acqu. poſſ. Preterea ſigillum inſtrumento ap-
poſitum, non probat, niſi ſigillans legerit, &
ſciat cõtenta inſtrumẽti, Bart. & Bald. poſt a-
lios, *in l. 1. C. de rel us Eccleſ. non alien.* ſed erraſſe is
dicitur, Bald. *in ſua margar. in verbo ſigillum.*
item non expreſſum eſt, à quo conſule ſit ſi-
gillatum, id quod omnino neceſſarium fuit.
Henning. *in d. conſ. 63. nu. 15. per multa ibidem re-*
lata. Et de vtroque tam proprio quam alieno,
dicitur illa adeo vera, vt non poſſit excipi
chartam † fuiſſe vacuam, quam ſignauit, niſi
hoc manifeſte probare poſſit, quia tunc recte
auditur. *per l. fin. C plus valer. quod agit.* Innocen.
in c. 2. de fid. inſtru. & eſt ratio, quod niſi cauſa
appoſitionis ſigilli exprimatur, dubitari pro-
babiliter poſſit ſigillantem ipſum ignoraſſe
† cauſam appoſitionis, & conſequenter non g
conſenſiſſe: cum ignorantis nullus ſit con-
ſenſus, vt in ſpecie noſtra annotarunt Caſtr.
in l. ſecunda. C. de reb. alien. non alienand. & Pur-
purat. *in l. admonendi, num. 177. ff. de iureiurand.*
qui ſubiungit poſt Angel. *in l. ſi ita ſtipulatus. §.*
Chryſogonus, de verbor. obligat. Principem non
cenſeri confirmaſſe ſcripta in papyro à ſe,
priuſquam ſcriberetur ſigillata. Inquit tamen
Purpurat. præſumptionem eſſe, quod viderit
& legerit, ideo onus probandi quod ignora-
uerit, ad negantem pertinet. Hæc Menoch.
lib. 2 præſumpt. 57. num. 12. & alia quæ *num.* 42.
aſſignat, quæ tamen probatio † non attendi h
tur, blanchetam ſi cum ſcripta eſſet ad ſe re-
cepiſſet, vt egregie argumentatur Pfeil. *d. l. n.*
4. vſq. ad fin. Hæc tamen ad priuata ſigilla (ſunt
enim duplicia publica & priuata, Menoch.
præſumpt. 57. lib 2. n. 1.) recte extenditur, quod
non probant. Weſenbec. *late conſil. 12. nu.* 49.
vbi de parua Vniuerſitate loquitur, & confir-
matur in *d. deciſ. 17. Gilman.* Sigilla vero inſtru-
mento appenſa non facere fidem de iure ci-
uili, expeditum dicit Petr. de Bellapert. *in re-*
petitione l. comparationes. C. de fid inſtrum. Quod
adeo verum eſſe tradit Chaſſan. *in conſuet. Bur-*
gund. in verb. ſigne de aur. &c. vt dicat fidem ad-
hiberi inſtrumento ob ſolam ſigillorum ap-
penſionem, eſſe contra regulam, & fatuum
eſſe, qui hoc faciat. Quamobrem nullo mo-
do productæ literæ probant contractum, ne-
que vt priuata ſcriptura, quia nec teſtiũ ſub-
ſcriptione nec comparatione literarum mu-
nitæ ſunt. Felin. *c. 2. n. 2. de fid. inſtrum.* Ioan. Co-
raſ. late in repetit. *l. admonendi. nu. 49. de iureiur.*
Et literas priuatas abſque ſubſcriptione teſti-
um, & Notarii, non probare, conſuluit Ber-
trand. *conſ. 11. vol. 1.* Imo nec minimam quidem

ſuſpicionem facere ſtatuit Curt.iun.*in repet.d. l.admonendi.per c.2.de fid.inſtr.* quib.in reb.adde, *l.ſcripturas.C.qui pot.in pign.hab. & l.comparationes,& quæ ibid.not.C.de prob.* ſubſcriptæ autem etiam contra hæredes probant, *l.Publia.§.fin.*
5 *depoſiti.l.Lucius.de conſtit.pecu.*] Ne ergo† in hoc dubitet Cõmiſſari⁹, ſe in genere habere hanc poteſtatẽ,vt ſigilla depingat, certus de eo eſſe põt ex clauſula generali:ꝙ conceſſa poteſtate omnia conceſſa cenſeantur,ſine quibus aliqđ conſiſtere nequit.Secundo,quia cũ tranſumtio integri inſtrumenti conceſſa, ẽt ſigilla cõprehenduntur:ſunt.n. pars inſtrumenti, ma-
6 xime ſi ita comparata,vt† inſtrumentum mẽtionem ſigillorum faciens,velit ab authoritate eorundem vim eius dependere : tunc quia inſtrumẽtum eſſet ſine iis plane inutile. Hoſtienſ.*in c.inter dilectos.de fid.inſtr.* Zaſ.*conſ. 2. nu. 27. lib.* 1. recte ſub generali clauſula comprehendi dicitur.Cui accedit, quod inſtrumenta ſint ſuſpecta,ſi careant ſigno.Et hanc ſententiam de iure veriorem exiſtimo. Quamuis quidam rectius Commiſſarium,niſi Partes in id conſentiant omittere id arbitrentur.Interloquitur autem Commiſſarius, controuerſia
7 tali incidente hoc modo,† dieweil der Keyſerliche Commiſſarius alle ſigilla in gegenwertigkeit beyder Partheyen / vnnd Notarien oder Schreibern abgezircket / vnnd zum fleiſſigſten gegen einander conferirt/an circumferentz / vberſchrifft/vnd gantzer form beſichtiget vñ abgemeſſen/vnd aber keine vngleichheit/ dann allein am Wachs ſcheine/ꝛc.ſundẽ/iſt er ferners erbietens/zu mehrer verificirung derſelben/angeregte ſigilla abcontrafeyten / vnd mit in dem Rotull bringen zulaſſen/vnd damit dieſe der ſigel erhabne irrung zu deß Herren Committenten entlicher diſcretion geſtelt haben/ꝛc. hoc eſt, quia Commiſſarius in præſentia vtriuſque partis omnia ſigilla circulo demetitus eſt, eaque inter ſe conferendo, & in circumferentia, inſcriptione, atq; integra forma diligenter inſpiciendo ac metiendo nullam inæqualitatem præter in ceræ forma reperit,paratus deinceps eſt,ad maiorem verificationem eorundem prædicta ſigilla depicta Rotulo inſerere;eoque ipſo haſce ſigillorum controuerſias, diſcretioni ac deciſioni Domini Committentis relinquere.Quæ ſententia in ardua cauſa à Commiſſario Partibus lata.Cum †ita- 8
que hoc licere Commiſſario traditum ſit,cõſiderabit,in quo loco appenſa ſigilla : debent enim in fine poni.Rebuff.*in tractat.de liter.oblig.art.1 gloſſ.1.* Vt autem ſigilla illa melius propriis nominibus deſcribere poſſit, ſciendum
eſt,† ea non eſſe vnius generis.[De quib.ſigil- 9
lorum differentiis aliqua prodidit Bodin.*c.8. lib.1.fol.74.*& de ſigillo Imperatoris & Principis,ac Ducatus Brabantiæ, vide Georg. Viuien.*ad lætum introitum Caroli V.art.4.in verb.* anneminen ſollen den Titul.Et Principum ſigilla antiquiora ſunt priuatis,vt teſtatur Ioachim. Vadian.*de collegijs & monaſterijs Germanorum,* vbi docet veteres priuatos ſaltem ſubſcripſiſſe,Principes aũt ſigillaſſe.]Sunt.n.aliqua maxima, quibus vtuntur plerunque Principes, vel ciuitates, quotieſcunque de rebus maxi-
mi momenti tractatur.Aliqua† magna,& vo- 10
cantur Inſigel à ſigillo dicta, quod vocabulum à iure Canonico authoritatem capit: quib. plerumq; res magni momenti ſignantur apud priuatos, & iis etiam in quotidianis
negotiis vtuntur Principes.Aliqua † ſunt ſi- 11
gilla annulis inſculpta,& hæc vocantur apud Germanos Pitſchafften / & literis priuatis ſignandis proprie accommodantur,& iis olim plerumque vtebantur veteres. [Nam Plinius *lib. 33. naturalis hiſtoriæ c.16.* annulos non tam ornandi quam ſignandi cauſa in Republica fuiſſe receptos ſcribit,& Macrob.*lib.7.Saturnalium, cap.* 14. quamuis poſtea procedente tempore ad plures alios vſus accommodati videntur. Alexand. ab Alex. *lib. 1. cap.16.& lib. 2.cap.5.& 19.25.29.& lib.4.cap.26.* Doctores *in l.74.ſignatorius annulus,de verbor.ſignifica.* adde quæ nouiſſime Anton. Pichard. Hiſpan. *in §. poſſunt autem. Inſtit. de teſtamen. num.* 6.refert.] Hinc annuli pro ſigillis vſurpari leguntur. Petr. Anchoran. *in capit. peruenit ad nos, de fid. inſtrument.numero* 7.Innocent.*in capit. ſeptimo. num. 7.eod.* Nam hi non habebant ſigilla. Hoſtienſ.*in capit.ſcriptura.* & ibi Innocent. *numero 3. de fid. inſtrument.* Plura de his traduntur à Dauth.*in tractat.de teſtament. fol.522. numero 5.* Rebuff.*in tract.de liter.obligat.art.1.gl.7.* vbi diſſerit quotuplex ſit ſigillum Principis.

Hæc

Hæc autem à Commissario diligenter ob-
seruanda, ex eo constat, quod alia aliis maio-
rem fidem præstent. Habet enim vnumquod-
que, vt iam dictum est, suum vsum. Schenck.
in viridar. concl. c. 16. num. 2. & seqq. [& sigillum
quodlibet ad suum vsum accommodandum,
12 Menoch. *d. præsumpt. 57. nu. 21. lib.* 2. adeo] si † si-
gillum extra suum vsum adhibeatur, licet nō
in totum falsitatem, attamen suspicionem gi-
gnat, post Nicol. de Mart. & Ioan. Andr. Are-
tinus, & Felin. *in c. cessionem de probat.* Purpura.
cons. 462. n. 6. In sigillis itaque primo formam
ipsam [extrinsecus diligenter] intuebitur, ea-
que inspecta vlterius progredietur, circuloq;
circumducto, si rotunda sunt sigilla, metie-
tur circumferentiam, [quod & probant deci-
siones Cameræ, *in verbo transsumptum.*] Ceram
13 † quoq; eiusque colorem considerabit: varia
enim ex iis indicia colligi possunt. Visitatum
est, apud nos præsertim Germanos, vt aliqui
non nisi rubra, alii viridi, nonnulli flaua vtan-
tur, vel vti debeant: idque secundum dignita-
tem signantium, quę euertitur, si alia cera no-
tetur, argumento eorum quę tradit Menoch.
14 *de arbitr. iudic. qu. casu* 113. An † quoque cera illa
integra, vel, vt fieri solet, in antiquis à muri-
bus corrosa sit, perspiciet Commissarius, Me-
noch. *de arbitr. iudic. quæst. d. casu 113. n. 9. & seqq.*
Integra enim sigilla maiorem fidem ruptis
habent, vt constat ex traditis *in* Sachsenspie-
gel/ *artic. 42. in verb* mit jren *lib.* 2. à Zasio, *consil.*
2. nu. 37. & 58. lib. 1. quia corrupta parum pro-
bant, Felin. *in c. inter dilectos. n. 5.* & Panormita.
n. 4. Imo nullam fidem faciunt, Menoch. *cons.*
1. num. 535. Et in specie, in qua parte ruptura
extet. Sigillum enim fractum aut corruptum
in medio paruam facit fidem. Anchoran. *ad*
cap. inter dilectos, num. 13. de fid. instrument. Item
15 † an obfuscata, vel trita sit cera, vt quod im-
pressum est, clare non possit videri, *l. ad testium*
§. si signa turbata. ff. qui testament. facere possunt.
16 Simili † ratione an cera vestigia conglutina-
tionis habeat: verbi gratia, si charta interior
sigilli sit vetustissima, & per glutinium nouæ
chartæ connexum, Panormitan. *in d. cap. inter*
dilectos, num quarto, de fid. instrument. Hisce ta-
men non erit contentus Commissarius, sed
ad ipsam imaginem se conferat: nam imago
& expressio requiritur, *l. 1. §. sin autem, ibi. sigil-*
lo impresso. Cod. de communi seruo manum. Vide-
bit ergo primo, an figura conspiciatur: nam
si forma impressionis se minime ostendat, &
dubitetur de ea, instrumentum esset nullum:
vt egregie post alios Grauet. *consil. 56. numero*
6. docuit. Literas † quoque inspiciat: [quia si- 17
gillum debet habere characteres, vt cogno-
scatur, per gloss. *in cap. inter dilectos, versic. inter*
media, de fid. instru. vel arma sigillantis, Francis.
Marc. *quæst. 990.* Sola *d. l. n. 6.* Et hæ literæ,] si
non sunt legibiles, faciunt instrumentum su-
spectum, Sachsenspiegel/ Panormitan. Cra-
uet. *dictis locis.* [Menoch. *de præsumpt. 57. nu. 45.*]
Non solum autem inspiciat, sed eas transcri-
bat, Bertach. *in verb. sigillum.* Schenck. *in progy-*
mnasm. fori libro secundo, tit. 13. numero 29. & 30.
Circa quod illud quæritur, an si nomen sigil-
lantis certū, sit opus descriptione literarum?
Et licet videbatur dicendum quod non; cum
æque fidem facere arbitrentur Dd. vt post Ar-
chidiac. Andr. & Geminian. tradit Menoch.
de præsumpt. præsumpt. 54. numero quarto. libro se-
cundo. Cum tamen hoc ad substantiam sigilli
requiratur, *c. significauit.* & ibi gloss. & Dd. *de*
appell. maxime Panormitan. *numero* 15. Inno-
cent. *numero secundo. l. decernimus.* 10. *Cod. de a-*
quaduct. libro 11. non temere committendum.
Debet † quoque intueri, an sigillum ceræ 18
in inctum, an vero charta ceræ coniuncta,
& in charta supra ceram impressum. Nam
scio in grauibus causis testes recognoscentes
fassos quidem, esse sigillum illius Principis,
verum se non vidisse suo tempore ita impri-
mi, sed nudæ ceræ, ideoque se dubitare. Ita
factum in causa Herrn Christoff Hertzogen
zu Wirtenberg contra Keyserlichen Fiscal
in causa exemptionis die Graffschafft Lewen-
stein betreffendt/ vbi documenta sigillo Ele-
ctoris Palatini munita, recognoscenda pro-
ponebantur. In † inspectione quoque si- 19
gilli videbit Commissarius, vt caute proce-
dat, ne sigillum frangatur. Si autem con-
tingat propter vetustatem decidere, Com-
missarius scribat, qua ratione deciderit:
illi enim relationi statur, & tali instrumento
etiam irrecognito creditur, quod factum in
causa Freensee contra Solms. Similiter de-
scribet,

20 scribet, † an sigillum appenderit, an vero de-
ciderit: quando autem instrumento non ap-
pendet, tunc solet à Commissario peti, vt cō-
parationem instituat ex literis, quæ coram
ipso proferuntur. In quo tamen Commissa-
rius considerabit, an vetus vel nouum sit, vt
ita cognosci possit, an casu fortuito deciderit
necne: vt factum in causa Steinberg contra
21 Aschenburg in † puncto correctional. [Hæc
autem omnia ad Cameram referat, nā etiam-
si sigilla manca, tamen si contra non excipi-
tur, iis creditur, Castren. *consil 114. part.* 2. Cra-
uett. *de antiq. temp. vers. sed viso de verbis. num.* 20.
cum tribus seqq. & notatum in causa Reingra-
fen contra Heppenheim/ hinc dicitur nunquā
posse negari, præsertim accedente tempore
longo, *d. l. num.* 47. *circa fin*] Si autem Com-
missarius propter multitudinem instrumen-
torum, vel quod nim s varias (vt in Princi-
pum fieri assolet insigniis) [Menoch. *de præ-
sumpt.* 57. *lib.* 2. *num.* 3.] figuras contineat, de-
scribere commode nequeat, per pictorem
pingi curabit. [decis. Cameræ *in verb. transum-
22 ptum.*] Ad extremum, † viso sigillo in sua sub-
stantia & aliis qualitatibus: quia plerunq; ma-
gna instrumenta filo perforantur; quod ideo
fit, ne facile sigilla decidant, id filum, eiusque
colorem Commissarius etiam in considera-
tione habebit. Ex iis enim graues circumstan-
tiæ (præsertim cum de insigniis, an vnius sint
familiæ dubitatur) solent colligi, siquidem
experientia testatur, homines fere vti iis co-
loribus in hisce filis holosericis, quibus insi-
gnia ipsorum constant. Describet etiam an
chordula rosā nec ne? Rosura enim chordu-
læ, præsertim si totalis, vitiat instrumentum.
Bartol. *in leg.* 1. §. *si rosæ. num.* 1. *de bon. possess. se-
cund. tab.* [Plura ad hanc materiam sigillorum
h † spectantia videantur apud Io. Bertrarch. *de E-
piscop. lib.* 3. *part.* 1. *n.* 29. & Georg. Viuienn. *ad læ-
tum introit. Caroli V. art.* 4. *per tot. cum ibi allega-
tis Dd.* & quæ nos hic latius explicauimus
compendiose continentur in decis. Cameræ
in verb. transumptum, quæ omnino videnda.
Et quam fidem faciat, si quis sigillet alterius
scripturam, luculenter docuit Menochius
præsumptione 57. *numero* 32. *& seqq. vsque ad
finem.*]

CAPVT XXXI.

De Officio Commissarii circa libros.

SVMMARIA.

1 *Officium Commissarii circa libros transumendos quod sit?*
2 *Inscriptio libri transumenda & quare.*
3 *Inscriptio subsequentem verborum contextum declarat.*
4 *Titulus libri declarat animum & mentem scribentis.*
5 *Rubrica libri aliquando merum, & mixtum imperium probat.*
6 *Rubrica in protocollo Notarii præsumptionem facit.*
7 *An quid deletum vel ruptum, & an libri à muribus corrosi, diligenter attendendum.*
8 *Ordo libri attendendus, & quamobrem.*
a *Liber à fasciculo differt illigato.*

ET hęc de iis, quæ in literis proprie sic di-
ctis ante transumptionem obseruanda,
dicta sufficiant, nunc de libris. In quib. † tran- 1
sumendis primo inspiciet externam formam
picturæ. [An & quomodo ligati sint: nam in
† eo differt liber à fasciculo, qui est illigatus, a
inter quę, quantum intersit, constat ex iis quę
notat Bernard. Pandi *de præsentat. & execut. in-
strum. part* 1. *declar.* 9. *nu.* 65.] & lora seu ligulas,
an antiquæ, an nouæ? Deinde † inscriptionem 2
libri: ex ea. n. facile probatio desumitur. Euer-
hard. *in loco à Rubro.* maxime si habeat oratio-
nem perfectam: ostendit enim mentem scri-
bentium, & ex ea, ad coniiciendam eorum
voluntatem, potest argumentari. Mascard. *in
verb. Rubr.* Et potestas eius, cuius fit mentio,
demonstratur. Mascard. *d. loc. num.* 8. † Subse- 3
quens etiam verborum contextus ex inscri-
ptione declaratur & interpretatur. Alciat. *in
l.* 1. *ff. si cert. pet. n.* 8. Hinc dicitur † inscriptio si- 4
ue titulus libri declarare animum & mentem
scribentis. Menoch. *consil.* 766. *num.* 72. Sic
inscriptio libri mercaturæ, & negotiationis
significat, quis & qualis sit animus sociorum
ipsius negotiationis: vt tradit Bartol. *in leg. si
patronus.* 4. *numero* 6 *Cod. communia vtriusq; iud.*
Decius *consil.* 21. *numero* 6. Crot. *consil.* 40. *nume-
ro* 4. Menoch. *d. consil. numero* 14. Et † aliquan- 5
do ex Rubrica libri habuisse quem merum
vel mixtum imperium, probari voluisse con-
stat ex actis in causa Nürnberg contra Bran-
denburg. Et † in specie quod in protocollo 6
Notaiu rubrica præsumptionem faciat, tra-
dit

dit Menoch.*lib.1.de præsumpt.1.n.2.* Post hæc,
7 †an aliquid deletum vel ruptum, & an libri à
muribus arrosi, diligenter attendet, per ea,
quæ de instrumentis prædicta sunt. [Si tamen
inueniat ascribat in qua parte, & an in ea par-
te legi potuerit, Ioan. à Plat. *in l. quoties, verb. ne
casu. C. de discussor.* De instrumento vero cor-
roso à muribus, (inquit) vel casu deleto an
probet? dic, quod sic, si tantum legi potest in
ea parte, super qua vertitur dubium, alias nõ,
de quo dic. *in l.1. §. si rosa. ff. de bon. possess. secund.
tab. & l.1. §. 1. ff. de his quæ in testam. delen.* & not.
8 hic gloss. *in fin.*] Tertio videbit, †quo ordine
scriptus: multa enim ex eo colliguntur, vt
post Bart. & Angel. Martian. *cons. 49 num. 11. &
cons. 1. n. 28.* Schurff. *cons. 41. n. 6. cent. 3.* [Quarto
& ascribat an perfectus an imperfectus, Car-
pan. *ad stat. Mediolan. c. 81. de exhibit. lib. rationum
num. 15. lit. N.* Quinto an alibi deprehendat
manifestam falsitatem in vna aliqua particu-
la, nam liber in vno falsus in aliis etiam falsus
præsumitur, Gilman. *decis. 37. n. 11.*]

CAPVT XXXII.

An integrum documentum, an pars tantum transumi debeat.

SVMMARIA.

1 *Instrumentum an integrum edendum sit, an vero partem eius edi sufficiat?*
2 *Integrum edendum esse, & quæ sint huius opinionis rationes.*
3 *Sequentia per præcedentia declarantur.*
4 *Legatario edenda omnia, quæ ad legatum conferunt.*
5 *In iudicio totum instrumentum producendum.*
6 *Transumpto non habetur fides, quando petitur truncatim & non extensum.*
7 *Partem tantũ edendam & quibus rationibus docetur.*
8 *Liber rationis non totus edendus.*
9 *Tot sunt instrumenta, quot capitula.*
10 *Clausula quæ in Camera Commissionibus transumendi literaria documenta solet annecti.*
11 *Doctorum opinio, qui tantũ partem edi volunt. & 12.*
13 *Commissarius cogere potest partem, vt sibi integrum instrumentum exhibeat.*
14 *Instrumenta an communia sint, considerandum est.*
15 *Statuta & ordinationes integre edenda, & quomodo hoc accipiendum sit.*
16 *Acta integre edenda.*
17 *Instrumenta petentis propria, ipsi & Commissario integra edenda sunt.*
a *Edens minus legitime non liberatur.*
b *Editio si tota non fiat suspecta est.*
c *Iudicis arbitrio committitur an vno casu falsum, etiã in toto sit.*
d *De protestatione quatenus pro se faciunt edere velle.*
e *Quæ connexa vel separata sint arbitrio iudicis committitur.*

PRædicta omnia vbi perfecerit Commis-
sarius, actum ipsum aggredietur: in quo
prouidum & circumspectum eum esse opor-
tet: multæ enim subsunt hic difficultates.
Nam statim, vbi ad transumptionem ventum
est, pars producens, aut contra † quam fit 1
transumptio, petit integrum instrumentum,
vel titulum alicuius libri transcribi: Ille vero
apud quem extat, denegat, aut aliquam sal-
tem partem ad propositũ facientem, descri-
bendam offert: vt ergo quid in hac contro-
uersia, quæ per se anceps & dubia est: sicut vi-
dere licet apud Pileum *q. 95* & Crauett. *consil.
267.* vbi hanc disputant ex professo, facere o-
porteat Commissariũ constet, ac totum hoc
negotium rectius intelligatur, paulo altius;
An editio totius, an vero partis fieri debeat,
nobis explicandum erit. Sunt autem diuersæ
in ea Dd. opiniones.

Quarum † prima totum edendum statuit, 2
eaque videtur iuri, & interpretum tractatio-
nibus esse consona. Primo per expressam iu-
ris constitutionem *in l.1. §. pen. de edend.* vbi de-
ciditur, quod non videatur edere, qui totum
non edit. [Nec edens liberatur † per minus a
legitimam editionem, post Bald. Paris de Put.
de reassumpt. instrumen Rubr. 29. num. 6.] Secun-
do, quia nisi fiat editio totius, magnum parti
aduersæ ex eo generatur præiudicium. Posset
enim instrumentum esse in vna parte falsum,
idque parti, contra quam petitur transum-
ptio, esse cognitum: & propter eam falsitatem
instrumentum diceretur in toto falsum, &
nullum: *argum. l. etiam 29 §. 1.* & ibi gloss. & Dd.
de minorib. l. siue debuerit. & ibi Bart. *de verb. obli-
gat. l. si ex falsis. C. de transact.* [adde Doctores
allegatos à Paulo Fusco *in singul. lit. I. numero
42.* & Mascard *de probat. conclus. 742. nu. 1. & 2.*
Gilman. *deci. 26. n. 34. lib. 1.* Quæ ac aliæ similes
rationes, in consideratione habitæ, & reis si-
nistram † suspicionem mouerunt in causa b
Hanß Joachim von Hagen contra Cyriacum

vnd Daniel von Romrad/vbi pars extracta ex
Burgbrieff producebatur.] Contrarium ta-
men tenere visus est Bart. *in d.l.si ex falsis.C.d.t.*
& Dec. *cons.317.n.8.* vbi falsitatem in vno capi-
tulo, in alio non nocere tradunt, & Bartol. o-
mnes communiter sequi tradit Galeat. Mal-
uas. *cons.119.n.7.* quamuis alii velint, illam tan-
tum partem, circa quam vitium est, pro falsa
habendam, Gabr. *lib.1.de prob.concl.7.nu.5.* [Ex
mente Specul. *in t.de instr.editio.fol.*117 *lib.2.n* 1.
2 existimarunt † domini in discretione iudicis
versari, vt is videat an præsumatur in totũ fal-
sum, Bald. *in l.bona fidei, num.*11 *C.de reb.credit.* in
causa Heinrich vnnd Bernhardten Wolffen
Wittiben contra Lucas Brockelen/adde hisce
Mascard. *d.concl.*742. vbi varias circumstantias
3 enarrat.] Tertio † magna vtilitas ex integra ta-
li editione partib. accedit: quid enim vsitati⁹,
quam vt sequentia per præcedentia declaren-
tur, *l.qui filiab.* vbi Bart. & alii, *de leg.*1. Dec. *cons.*
50. *vol.*1. Vinc. Franc. *deci. Neapolit.*23.*n.*57. Pur-
pur. *cons.*269.*n.*7. Beretta. *cons.*78 *n.*8. amplië-
tur & suppleantur, Purpur. *cons.*514.*n.*99. [no-
uissime Ant. Quetta *cons.*75.*nu.*10 . Quam ra-
tionem in specie notarunt domini in d. causa
4 Hagen contra Romrad]. Quarto † in simili
tradit Bart. *in d l.qui filiab.*17. per illum textum
legatario omnia edenda esse, quæ ad legatum
conferunt, vnde & institutio illi exhiberi de-
bet: quia ab ea pendet legatum, suasque vires
accipit, Castr. *in l.fin. C. de precib. Imper. offerend.*
5 Quinto † docent Dd. in genere, instrumentũ
totum debere produci in iudicio, Bart. & A-
lex. *in Rubr. de nou. oper. nunc.* Panorm. *in c.ex epi-*
6 *stola.n.*32. *de probat.* Sexto † expresse Dd. volunt,
quod fides transumto non habeatur, quando
producitur truncatim, & non plene exten-
sum, per tradita à Felin. & aliis *in c.fin.de fid.in-*
strum. Euerhard. *cons.*161 *n.*2. Et hoc in produ-
ctione priuilegii consideratum fuisse tradit
Franch. *decis.*207.*nu.*2. hisce verbis: *Producen-*
dum integrum priuilegium. d. Serenissima Regina.
Ex quo in producto non apparebant tran-
sumpta, nisi certa capitula priuilegii: & pote-
rat esse, vt in eodem priuilegio esset aliquod
capitulum, quod corrigeret, reformaret, vel
deleret capitulum prædictum: vnde diceba-
tur, non debere iudicare, nisi toto priuilegio
inspecto, *l. nemo, ff. de legib.* nam plerumque
principium per finem corrigitur, *l. si tibi. ff. si*
certum petat. Altera † opinio vult partem tan- 7
tum esse edendam, eaque non minores habet
rationes: fundatur enim primo per textum
expressum *in l.argentarius, §.edi autem, de edend.*
vbi habetur † non esse totum librum ratio- 8
num, totasque membranas inspiciendas &
describendas, sed eam solum partem, quæ ad
instruendum aliquem pertinet. Secundo † 9
hæc opinio iuuatur hac ratione, q̃ tot p̃sumã-
tur esse instrumẽta, quot sunt capitula, *c. con-*
*tingit. de fid.instr. l.lex.de fid.instr l.*10.*§.*2.*de edend.*
*l.*3.*C quemad.testa.aperiant.l.etiã.§.*1. & ibi gl. &
Dd. *de minorib.* Iniuncta itaq; inspectione in-
strumẽtorũ, videtur illud tantũ ad certũ capi-
tulũ restringi, & in eo verificari posse. Tertio
† iuuatur hoc eo, quod in Camera plerumq; 10
hæc clausula in specie adiicitur; Dienstliche
brieffliche Vrkunden. h.e. necessaria documẽ-
ta literaria. Vel die vorbrachte vrkunden/zu di-
sen Sachen gehörig. h.e. producta documen-
ta ad hanc causam spectantia, per quam clau-
sulam omnes alii paragraphi non pertinentes
excluduntur. Vnius enim inclusio, est alteri-
us exclusio. Quarto † tradunt Dd. legatario 11
tantum eam partem dandam esse, in qua le-
gatum continetur. Bart. *in l.*2.*§.vlt. quemadmo-*
dum testam. aper. Dec. *in c.*1.*nu* 288 *de prob.* Myn-
sing. *in c.contingit nu.*5. *de prob.* Pacian. *de prob. c.*
66.*n.*40.*lib.*1.

Quinto copiam inuentarii non integram
tutori, sed tantum eam partem, in qua ipsum
esse tutorem demonstratur, edendam esse
statuitur à Bart. *in l.tutor qui repertorium. n.*24.
vers. quæritur. ff de administra.tutel. Pacian. *d. loco.*
*nu.*41. Sexto † in genere Dd. hanc sententiam 12
sequuntur. gloss. *in c. cum persona. de priuil. in* 6.
Cyn. Bart. & Bald. *in l. vlt. de precib. Imper. offe-*
rend. Bart. *in d.l.argẽtarius.* Castr. *in l.ait prætor.n.*
4. *versic. & hic nota. ff de edend.* Specul. *in tit. de*
instrument.edit.§ nunc videndum. Hartm. *practic.*
*obseruat.tit.*2.*obser.*1. *Decis.Rotæ Lucens.*10.*nu.*10.
& ibi addit Oldrad. *cons.*243. Natt. *cons.*8.*num.*
1. Hæc cum ita se habeant, & vtraque opinio
suo modo intellecta locum habere possit, re-
gulas aliquot Commissario præscribendas
duxi, quas si diligenter obseruauerit, sine vlla
diffi-

difficultate ex hoc labyrintho se expediet. Prima†ergo regula est: [Quod aut pars producens protestatur, † se producere instrumentum, vel rationes, in partibus, articulis, & nominibus tantummodo, vnde possit adiuuari, non autem vnde sua intentio subuertatur: & tunc videtur ad integram editionem cogi posse. Quia protestatio hæc operatur, vt non teneatur protestator edere, nisi in partibus suæ causæ inseruientibus, huius opinionis fuit Speculat. *in tit. de instrument. editione, in §. videndum, versic. quid si product.* Bart. *in l. argentarius, §.* 1. vbi Ias. qui vna cum principio illum interpretatur *numero* 12 *ff. eod.* Doctores *in l.* 1. *ff. de noui oper. nunciat.* vbi Iason. *num.* 8. Practic. Pap. *in d. forma petend. copiam instrument. in verb. cum anno, mense, & die, numero* 8. Ioan. Bertach. *in tract. de Gabel. numero* 9. & Didac. Couarru. *practic. quæstio. cap.* 20. *numero* 7. vbi plures adducit. Alberic. *in l.* 1. *§. editiones, ff. eodem. numero* 17. Felin. *in cap. cum venerabilis, extra de exceptio. numero* 23. *versic. limita* 2. & Ripa hic *numero* 9. ita vt hæc sit communis opinio, vt de communi testatur Hieronym. Cagnol. *hic numero* 61. *versic. in hoc ait:* quam dicto modo refert Philip. Massin. *ad l.* 1. *C. de edendo. nu.* 85. & vna ratione confirmat; sed tamen subiungit: Hac ratione minime reluctante, non desunt, qui putent protestationem huiusmodi nihil operari, & consequenter cogendum esse edere integras rationes, & instrumentum, etiã eum, qui ꝓtestatione huiusmodi fuerit vsus, hanc sententiam probauit Bald. *in c. præsentiam. nu.* 3. *extra de testib. & in l.* 1. *§. editiones*, vbi idem sequitur etiam Castren. & aliis in locis adductis per Dec. *in c. venerabilis, de exceptionib. n.* 100. sequutus est etiam Roman. *cons.* 433. *quod incipit quod ad primum, circa fin.* & alii allegati p Dec. *præallegato in loco*, & hanc eandẽ probat Cagn. *hic n.* 62. & videtur sequi Io. Bolog. *n.* 47. ita vt hanc crediderim veriorem, & magis communem esse sententiam, pro qua testatur de cõmuni Ripa *hic. n.* 9. Eandemq; ibidem confirmat, & ad obiecta respondet. Tandem tamen hisce relatis, Massinus distinctione vtitur. *nu.* 86. quæ quia huic rei lucem adfert hic adiicienda est: verba eius hæc sunt: Si quis tamen velit in hac etiam cõtrouersia, contrarias aliquo modo conciliare & componere opiniones & rationes, adhibeat hanc distinctionem: Aut pars contradicit ꝓtestationi huic, & vult etiã ipsi eidem vti instrumentis, & rationib. reproducendo illas, in capitib. & partib. suam intentionẽ adiuuantib. & tunc ꝓtestatio, non est impedimento, quo minus ex causa vsus, integri & pfecti instrumẽti fiat editio; vt post Alber. *in d. §. editiones*. & Fulgo. *in cons.* 177. nec nõ Alex. *in l. vn. C. vt quæ desunt aduoc.* & Claud. Aquens. *in l. fin. C. eod.* Docẽt Ias. *in d. §. editiones. in fin.* Dec. *in d. c. cum venerabilis. de excep. nu.* 101. Rip. *in d. c. cũ M. Ferr. ar. n.* 78. *de const.* & Purp. *in l. non solũ, in §. morte ff. de nou. oper. nunt. n.* 532. *cum seq.* Aut pars non contradicit protestationi, de qua agimus, & tunc rursus est distinguendũ; nam, aut dubitamus, numquid debeat edi integer rationũ codex; aut nunqd debeant saltẽ edi rationes, partib. & capitibus connexę, quę causæ ꝓducentis inseruiunt. Primo casu concludendum est negatiue, propterea quod ꝓducens in parte rationum codicem, eas rationes, quæ separatis capitibus continentur, nõ censetur approbasse, vt per Bartol. *in l. quædam §. nummularios. ff. eodem.* & hoc modo locum habere potest prima opinio. Secundo autem casu concludendum est affirmatiue, arg. *legis si quis ex argentariis. §. rationem, in fin. ff. eodem*, tradit Bart. *in l. Aurelius. in §. idem quæsiuit, ff. de liberat. legat.* etenim is qui in sui fauorem aliquas rationes approbat, eas quoque approbare compellitur quæ iis sunt connexæ, *l. Publia. in fin. ff. depositi.* vt ex Fulgos. & Signor. docet Alciat. *ibidem numero* 19. quæ autem sint †connexa vel separata, plerunque iudicis relinquitur arbitrio, vt late docet excellentissimus dominus Præses Menoch. *de arbit. iudic. quæst. lib.* 2. *cas.* 95. etenim iudici integrum debet exhiberi, vt vniuersum possit legere, si velit, vt per Didachum *d. cap.* 20. *numero* 7. Et hęc de prima regula. Secunda regula est;] quod Commissarius ipse potest cogere partem, vt sibi integrum instrumentum exhibeatur, *per c. contingit. de fid. instr.* vt hoc perlegat, & ex ea lectione, an vt transumatur integrum vel pars saltem necessarium ex variis circumstantiis colligat. Verbi gratia, si præcedentia ex sequentibus explicari, & vnum sine altero

fides adhibetur, vt etiam non opus sit subscriptione, Men. *d. præsumpt.* 57. *li.* 2. *n.* 14. quod alias secus est, si nõ spectet ad officiũ, *n.* 15. nisi forte esset causa exigui momenti, *nu.* 24. De alienis scripturis confirmatis ita statuitur, quod cum sigilla non solum Principum, sed etiam Episcoporum, Ciuitatum ac Vniuersitatum sint publica & authentica, vt per Schenck. *conclus.* 16. scriptura priuata robur ex eo tanq̃ authentico sigillo apposito sumit. Francis. Marc. *deci.* 994. *per c. significasti. de appell.* Gilman. *d. decis.* 17.
e *n.* 25. *&* *n.* 8. dicit: † publicum hominum sigillum publicam meretur fidem, Boër. 5. *sing. nu.* 2. Henning. *cons.* 63. *n.* 13. *&* 14. nouissime Ant. Sola *ad constit. sabaud. decret. Malitijs quinta.* P. *gl. vn.* 5. *part. nu.* 4. *&* 6. vbi late ex aliis hoc deducit Viuius *decis.* 54. Wesenbec. *consil.* 12. *num.* 3. Menoch. *d. præsumpt.* 75. *num.* 26. *&* 28. *lib.* 2. Hinc in Camera cum sigillum quoddam in controuersiam vocaretur priuatum, & dissimilitudo non magna deprehensa esset, adesset q; sigillum iudicis, sic domini dicebant omnem suspicionem falsi tollere sigillum iudi-
f cis, quod in confesso est; † subscriptio ab ipso iudice & testib. ex cõmuni consuetudine non fuit necessaria, *c. inter. de fid. instr. c. post cessionem. de probat.* in causa Ber hæ Weyland Heinrichẽ G. & Claræ Weyland Bernharden Wolffs Wittiben contra Lucas Brökelen / & de hac consuetudine testatur Schurff. *cons.* 7. *n.* 6. *cent.* 1. cuius authoritatẽ secuti sunt domini in causa Conraden von Steinheimb / wider Herrn Walrodt Grauen zu Waldeck / Henning Göden de consuetudine notoria attestatur *consil.* 109. *nu.* 7. cuius authoritas allegata à dominis in causa Reingrauen contra Antonium von Heppenheim / q tamen ita limitat Gilman. *d. decis.* 17. *n.* 19. *fol.* 113. Nec refert, Senatum sigillum suum appendisse, quia non adiicitur, q iidem contractui interfuerint, vel pacta eius perceperint. Et instrumentũ ex actu vero & non ficto verificari debet, ita Bart. *in l. prædia. de acqu poss.* Prętere a sigillum instrumento appositum, non probat, nisi sigillans legerit, & sciat cõtenta instrumẽti, Bart. & Bald. post alios, *in l.* 1. *C. de rebus Eccles. non alien.* sed errasse is dicitur, Bald. *in sua margar. in verbo sigillum.* item non expressum est, à quo consule sit sigillatum, id quod omnino necessarium fuit. Henning. *in d. cons.* 63. *nu.* 15. *per multa ibidem relata.* Et de vtroque tam proprio quam alieno, dicitur illa adeo vera, vt non possit excipi chartam † fuisse vacuam, quam signauit, nisi hoc manifeste probare possit, quia tunc recte auditur. *per l. fin. C plus valer. quod agit.* Innocen. *in c.* 2. *de fid. instrn.* & est ratio, quod nisi causa appositionis sigilli exprimatur, dubitari probabiliter possit sigillantem ipsum ignorasse † causam appositionis, & consequenter non g
consensisse: cum ignorantis nullus sit consensus, vt in specie nostra annotarunt Castr. *in l. secunda. C. de reb. alien. non alienand.* & Purpurat. *in l. admonendi, num.* 177. *ff. de iureiurand.* qui subiungit post Angel. *in l. si ita stipulatus.* §. *Chrysogonus, de verbor. obligat.* Principem non censeri confirmasse scripta in papyro à se, priusquam scriberetur sigillata. Inquit tamen Purpurat. præsumptionem esse, quod viderit & legerit, ideo onus probandi quod ignorauerit, ad negantem pertinet. Hæc Menoch. *lib.* 2 *præsumpt.* 57. *num.* 12. & alia quæ *num.* 42. assignat, quæ tamen probatio † non attendi h
tur, blanchetam si cum scripta esset ad se recepisset, vt egregie argumentatur Pfeil. *d. l. n.* 4. *vsq, ad fin.* Hæc tamen ad priuata sigilla (sunt enim duplicia publica & priuata, Menoch. *præsumpt.* 57. *lib* 2. *n.* 1.) recte extenditur, quod non probant. Wesenbec. *late consil.* 12. *nu.* 49. vbi de parua Vniuersitate loquitur, & confirmatur in *d. decis.* 17. *Gilman.* Sigilla vero instrumento appensa non facere fidem de iure ciuili, expeditum dicit Petr. de Bellapert. *in repetitione l. comparationes. C. de fid instrum.* Quod adeo verum esse tradit Chassan. *in consuet. Burgund. in verb. signe de aur. &c.* vt dicat fidem adhiberi instrumento ob solam sigillorum appensionem, esse contra regulam, & fatuum esse, qui hoc faciat. Quamobrem nullo modo productæ literæ probant contractum, neque vt priuata scriptura, quia nec testiũ subscriptione nec comparatione literarum munitæ sunt. Felin. *c.* 2. *n.* 2. *de fid. instrum.* Ioan. Corras. late in repetit. *l. admonendi. nu.* 49. *de iureiur.* Et literas priuatas absque subscriptione testium, & Notarii, non probare, consuluit Bertrand. *cons.* 11. *vol.* 1. Imo nec minimam quidem

Hæc autem à Commissario diligenter ob-
seruanda, ex eo constat, quod alia aliis maio-
rem fidem prçstent. Habet enim vnumquod-
que, vt iam dictum est, suum vsum. Schenck.
in viridar. concl. c. 16. num. 2. & seqq. [& sigillum
quodlibet ad suum vsum accommodandum,
12 Menoch. *d. præsumpt. 57. nu. 21. lib.* 2. adeo] si † si-
gillum extra suum vsum adhibeatur, licet nō
in totum falsitatem, attamen suspicionem gi-
gnat, post Nicol. de Mart. & Ioan. Andr. Are-
tinus, & Felin. *in c. cessionem de probat.* Purpura.
cons. 462. n. 6. In sigillis itaque primo formam
ipsam [extrinsecus diligenter] intuebitur, ea-
que inspecta vlterius progredietur, circuloq;
circumducto, si rotunda sunt sigilla, metie-
tur circumferentiam, [quod & probant deci-
siones Cameræ, *in verbo transumptum.*] Ceram
13 † quoq; eiusque colorem considerabit: varia
enim ex iis indicia colligi possunt. Vsitatum
est, apud nos præsertim Germanos, vt aliqui
non nisi rubra, alii viridi, nonnulli flaua vtan-
tur, vel vti debeant: idque secundum dignita-
tem signantium, quç euertitur, si alia cera no-
tetur, argumento eorum quç tradit Menoch.
14 *de arbitr. iudic. qu. casu* 113. An † quoque cera illa
integra, vel, vt fieri solet, in antiquis à muri-
bus corrosa sit, perspiciet Commissarius, Me-
noch. *de arbitr. iudic. quæst. d. casu* 113. *n. 9. & seqq.*
Integra enim sigilla maiorem fidem ruptis
habent, vt constat ex traditis *in* Sachsenspie-
gel/ *artic. 42. in verb* mit jren *lib. 2.* à Zasio, *consil.*
2. nu. 37. & 38. lib. 1. quia corrupta parum pro-
bant, Felin. *in c. inter dilectos. n. 5.* & Panormita.
n. 4. Imo nullam fidem faciunt, Menoch. *cons.*
1. num. 535. Et in specie, in qua parte ruptura
extet. Sigillum enim fractum aut corruptum
in medio paruam facit fidem. Anchoran. *ad*
cap. inter dilectos, num. 13. de fid. instrument. Item
15 † an obfuscata, vel trita sit cera, vt quod im-
pressum est, clare non possit videri, *l. ad testium*
§. si signa turbata. ff. qui testament. facere possunt.
16 Simili † ratione an cera vestigia conglutina-
tionis habeat: verbi gratia, si charta interior
sigilli sit vetustissima, & per glutinium nouæ
chartæ connexum, Panormitan. *in d. cap. inter*
dilectos, num. quarto, de fid. instrument. Hisce ta-
men non erit contentus Commissarius, sed
ad ipsam imaginem se conferat: nam imago
& expressio requiritur, *l. 1. §. sin autem, ibi. sigil-*
lo impresso. Cod. de communi seruo manum. Vide-
bit ergo primo, an figura conspiciatur: nam
si forma impressionis se minime ostendat, &
dubitetur de ea, instrumentum esset nullum:
vt egregie post alios Grauet. *consil. 56. numero*
6. docuit. Literas † quoque inspiciat: [quia si- 17
gillum debet habere characteres, vt cogno-
scatur, per gloss. *in cap. inter dilectos, versic. inter*
media, de fid. instru. vel arma sigillantis, Francis.
Marc. *quæst. 990.* Sola *d. l. n. 6.* Et hæ literæ,] si
non sunt legibiles, faciunt instrumentum su-
spectum, Sachsenspiegel/ Panormitan. Cra-
uet. *dictis locis.* [Menoch. *de præsumpt. 57. nu. 45.*]
Non solum autem inspiciat, sed eas transcri-
bat, Bertach. *in verb. sigillum.* Schenck. *in progy-*
mnasm. fori libro secundo, tit. 13. numero 29. & 30.
Circa quod illud quæritur, an si nomen sigil-
lantis certū, sit opus descriptione literarum?
Et licet videbatur dicendum quod non; cum
æque fidem facere arbitrentur Dd. vt post Ar-
chidiac. Andr. & Geminian. tradit Menoch.
de præsumpt. præsumpt. 54. numero quarto. libro se-
cundo. Cum tamen hoc ad substantiam sigilli
requiratur, *c. significauit.* & ibi gloss. & Dd. *de*
appell. maxime Panormitan. *numero* 15. Inno-
cent. *numero secundo. l. decernimus.* 10. *Cod. de a-*
quaduct. libro 11. non temere committendum.
Debet † quoque intueri, an sigillum ceræ 18
in inctum, an vero charta ceræ coniuncta,
& in charta supra ceram impressum. Nam
scio in grauibus causis testes recognoscentes
fassos quidem, esse sigillum illius Principis,
verum se non vidisse suo tempore ita impri-
mi, sed nudæ ceræ, ideoque se dubitare. Ita
factum in causa Herrn Christoff Herzogen
zu Wirtenberg contra Keyserlichen Fiscal
in causa exemptionis die Graffschafft Lewen-
stein betreffendt/ vbi documenta sigillo Ele-
ctoris Palatini munita, recognoscenda pro-
ponebantur. In † inspectione quoque si- 19
gilli videbit Commissarius, vt caute proce-
dat, ne sigillum frangatur. Si autem con-
tingat propter vetustatem decidere, Com-
missarius scribat, qua ratione deciderit:
illi enim relationi statur, & tali instrumento
etiam irrecognito creditur, quod factum in
causa Freensee contra Solms. Similiter de-
scribet,

20 ſcribet, † an ſigillum appenderit, an vero de-
ciderit: quando autem inſtrumento non ap-
pendet, tunc ſolet à Commiſſario peti, vt cō-
parationem inſtituat ex literis, quæ coram
ipſo proferuntur. In quo tamen Commiſſa-
rius conſiderabit, an vetus vel nouum ſit, vt
ita cognoſci poſſit, an caſu fortuito deciderit
necne: vt factum in cauſa Steinberg contra
21 Aſchenburg in † puncto correctional. [Hæc
autem omnia ad Cameram referat, nā etiam-
ſi ſigilla manca, tamen ſi contra non excipi-
tur, iis creditur, Caſtren. *conſil 114.part.2.* Cra-
uett. *de antiq.temp.verſ.ſed viſo de verbis.num.* 20.
cum tribus ſeqq. & notatum in cauſa Reingra-
fen contra Heppenheim/hinc dicitur nunquā
poſſe negari, præſertim accedente tempore
longo, *d.l.num.* 47. *circa fin*] Si autem Com-
miſſarius propter multitudinem inſtrumen-
torum, vel quod nim s varias (vt in Princi-
pum fieri aſſolet inſigniis) [Menoch. *de præ-
ſumpt.* 57. *lib.* 2. *num.* 3.] figuras contineat, de-
ſcribere commode nequeat, per pictorem
pingi curabit. [deciſ. Cameræ *in verb. tranſum-*
22 *ptum.*] Ad extremum, † viſo ſigillo in ſua ſub-
ſtantia & aliis qualitatibus: quia plerunq; ma-
gna inſtrumenta filo perforantur; quod ideo
fit, ne facile ſigilla decidant, id filum, eiuſque
colorem Commiſſarius etiam in conſidera-
tione habebit. Ex iis enim graues circumſtan-
tiæ (præſertim cum de inſignis, an vnius ſint
familiæ dubitatur) ſolent colligi, ſiquidem
experientia teſtatur, homines fere vti iis co-
loribus in hiſce filis holoſericis, quibus inſi-
gnia ipſorum conſtant. Deſcribet etiam an
chordula roſa nec ne? Roſura enim chordu-
læ, præſertim ſi totalis, vitiat inſtrumentum.
Bartol. *in leg.* 1. §. *ſi roſa.num.* 1. *de bon. poſſeſſ. ſe-
cund. tab.* [Plura ad hanc materiam ſigillorum
h † ſpectantia videantur apud Io. Bertrarch. *de E-
piſcop lib.* 3. *part.* 1. *n.* 29. & Georg. Viuienn. *ad le-
tum introit. Caroli V. art.* 4. *per tot. cum ibi allega-
tis Dd.* & quæ nos hic latius explicauimus
compendioſe continentur in deciſ. Cameræ
in verb. tranſumptum, quæ omnino videnda.
Et quam fidem faciat, ſi quis ſigillet alterius
ſcripturam, luculenter docuit Menochius
præſumptione 57. *numero* 32. & *ſeqq. vſque ad
finem.*]

CAPVT XXXI.

De Officio Commiſſarii circa libros.

SVMMARIA.

1 *Officium Commiſſarii circa libros tranſumendos quod ſit?*
2 *Inſcriptio libri tranſumenda & quare.*
3 *Inſcriptio ſubſequentem verborum contextum declarat.*
4 *Titulus libri declarat animum & mentem ſcribentis.*
5 *Rubrica libri aliquando merum, & mixtum imperium probat.*
6 *Rubrica in protocollo Notarii præſumptionem facit.*
7 *An quid deletum vel ruptum, & an libri à muribus corroſi. diligenter attendendum.*
8 *Ordo libri attendendus, & quamobrem.*
a *Liber à faſciculo differt illigato.*

ET hęc de iis, quæ in literis proprie ſic di-
ctis ante tranſumptionem obſeruanda,
dicta ſufficiant, nunc de libris. In quib. † tran- 1
ſumendis primo inſpiciet externam formam
picturæ. [An & quomodo ligati ſint: nam in
† eo differt liber à faſciculo, qui eſt illigatus, a
inter quę, quantum interſit, conſtat ex iis quę
notat Bernard. Pandi *de præſentat. & execut. in-
ſtrum. part* 1. *declar.* 9. *nu.* 65.] & lora ſeu ligulas,
an antiquæ, an nouæ? Deinde † inſcriptionem 2
libri: ex ea. n. facile probatio deſumitur. Euer-
hard. *in loco à Rubro.* maxime ſi habeat oratio-
nem perfectam: oſtendit enim mentem ſcri-
bentium, & ex ea, ad coniiciendam eorum
voluntatem, poteſt argumentari. Maſcard. *in
verb. Rubr.* Et poteſtas eius, cuius fit mentio,
demonſtratur. Maſcard. *d. loc, num.* 8. † Subſe- 3
quens etiam verborum contextus ex inſcri-
ptione declaratur & interpretatur. Alciat. *in
l.* 1. *ff ſi cert. pet. n.* 8. Hinc dicitur † inſcriptio ſi- 4
ue titulus libri declarare animum & mentem
ſcribentis. Menoch. *conſil.* 766. *num.* 72. Sic
inſcriptio libri mercaturæ, & negotiationis
ſignificat, quis & qualis ſit animus ſociorum
ipſius negotiationis: vt tradit Bartol. *in leg. ſi
patronus.* 4. *numero* 6 *Cod. communia vtriuſq; iud.*
Decius *conſil.* 21. *numero* 6. Crot. *conſil.* 40. *nume-
ro* 4. Menoch. *d. conſil. numero* 14. Et † aliquan- 5
do ex Rubrica libri habuiſſe quem merum
vel mixtum imperium, probari voluiſſe con-
ſtat ex actis in cauſa Nürnberg contra Bran-
denburg. Et † in ſpecie quod in protocollo 6
Notarii rubrica præſumptionem faciat, tra-
dit

dit Menoch. *lib. 1. de præsumpt. 1. n. 2.* Post hæc,
7 †an aliquid deletum vel ruptum, & an libri à muribus arrosi, diligenter attendet, per ea, quæ de instrumentis prædicta sunt. [Si tamen inueniat ascribat in qua parte, & an in ea parte legi potuerit, Ioan. à Plat. *in l. quoties, verb. ne casu. C. de discussor.* De instrumento vero corroso à muribus, (inquit) vel casu deleto an probet? dic, quod sic, si tantum legi potest in ea parte, super qua vertitur dubium, alias nõ, de quo dic. *in l. 1. §. si rosa. ff. de bon. possess. secund. tab. & l. 1. §. 1. ff. de his quæ in testam. delen.* & not.
8 hic gloss. *in fin.*] Tertio videbit, †quo ordine scriptus: multa enim ex eo colliguntur, vt post Bart. & Angel. Martian. *cons. 49 num. 11. & cons. 1. n. 28.* Schurff. *cons. 41. n. 6. cent. 3.* [Quarto & ascribat an perfectus an imperfectus, Carpan. *ad stat. Mediolan. c. 81. de exhibit. lib. rationum num. 15. lit. N.* Quinto an alibi deprehendat manifestam falsitatem in vna aliqua particula, nam liber in vno falsus in aliis etiam falsus præsumitur, Gilman. *decis. 37. n. 11.*]

CAPVT XXXII.

An integrum documentum, an pars tantum transumi debeat.

SVMMARIA.

1. *Instrumentum an integrum edendum sit, an vero partem eius edi sufficiat?*
2. *Integrum edendum esse, & quæ sint huius opinionis rationes.*
3. *Sequentia per præcedentia declarantur.*
4. *Legatario edenda omnia, quæ ad legatum conferunt.*
5. *In iudicio totum instrumentum producendum.*
6. *Transumpto non habetur fides, quando petitur truncatim & non extensum.*
7. *Partem tantũ edendam & quibus rationibus docetur.*
8. *Liber rationis non totus edendus.*
9. *Tot sunt instrumenta, quot capitula.*
10. *Clausula quæ in Camera Commissionibus transumendi literaria documenta solet annecti.*
11. *Doctorum opinio, qui tantũ partem edi volunt. & 12.*
13. *Commissarius cogere potest partem, vt sibi integrum instrumentum exhibeat.*
14. *Instrumenta an communia sint, considerandum est.*
15. *Statuta & ordinationes integre edenda, & quomodo hoc accipiendum sit.*
16. *Acta integre edenda.*
17. *Instrumenta petentis propria, ipsi & Commissario integra edenda sunt.*

a *Edens minus legitime non liberatur.*
b *Editio si tota non fiat suspecta est.*
c *Iudicis arbitrio committitur an vno casu falsum, etiã in toto sit.*
d *De protestatione quatenus pro se faciunt edere velle.*
e *Quæ connexa vel separata sint arbitrio iudicis committitur.*

PRædicta omnia vbi perfecerit Commissarius, actum ipsum aggredietur: in quo prouidum & circumspectum eum esse oportet: multæ enim subsunt hic difficultates. Nam statim, vbi ad transumptionem ventum est, pars producens, aut contra † quam fit 1
transumptio, petit integrum instrumentum, vel titulum alicuius libri transcribi: Ille vero apud quem extat, denegat, aut aliquam saltem partem ad propositũ facientem, describendam offert: vt ergo quid in hac controuersia, quæ per se anceps & dubia est: sicut videre licet apud Pileum *q. 95* & Crauett. *consil. 267.* vbi hanc disputant ex professo, facere oporteat Commissariũ constet, ac totum hoc negotium rectius intelligatur, paulo altius; An editio totius, an vero partis fieri debeat, nobis explicandum erit. Sunt autem diuersæ in ea Dd. opiniones.

Quarum † prima totum edendum statuit, 2
eaque videtur iuri, & interpretum tractationibus esse consona. Primo per expressam iuris constitutionem *in l. 1. §. pen. de edend.* vbi deciditur, quod non videatur edere, qui totum non edit. [Nec edens liberatur † per minus a
legitimam editionem, post Bald. Paris de Put. *de reassumpt. instrumen Rubr. 29. num. 6.*] Secundo, quia nisi fiat editio totius, magnum parti aduersæ ex eo generatur præiudicium. Posset enim instrumentum esse in vna parte falsum, idque parti, contra quam petitur transumptio, esse cognitum: & propter eam falsitatem instrumentum diceretur in toto falsum, & nullum: *argum. l. etiam 29 §. 1.* & ibi gloss. & Dd. *de minorib. l. siue debuerit.* & ibi Bart. *de verb. obligat. l. si ex falsis. C. de transact.* [adde Doctores allegatos à Paulo Fusco *in singul. lit. I. numero 42.* & Mascard *de probat. conclus. 742. nu. 1. & 2.* Gilman. *deci. 26. n. 34. lib. 1.* Quæ ac aliæ similes rationes, in consideratione habitæ, & reis sinistram † suspicionem mouerunt in causa b
Hanß Joachim von Hagen contra Cyriacum

vnd Daniel von Romrad/vbi pars extracta ex Burgbrieff producebatur.] Contrarium tamen tenere visus est Bart. *in d.l.si ex falsis.C.d.t.* & Dec. *cons.317.n.8.* vbi falsitatem in vno capitulo, in alio non nocere tradunt, & Bartol. omnes communiter sequi tradit Galeat. Maluas. *cons.119.n.7.* quamuis alii velint, illam tantum partem, circa quam vitium est, pro falsa habendam, Gabr. *lib.1.de prob.concl.7.nu.5.* [Ex mente Specul. *in t.de instr.editio.fol.117.lib.1.n 1.* exiftimarunt † domini in discretione iudicis versari, vt is videat an præsumatur in totū falsum, Bald. *in l.bona fidei, num.11.C.de reb.credit.in* causa Heinrich vnnd Bernhardt Wolffen Wittiben contra Lucas Brockelen/adde hisce Mascard. *d.concl.742.* vbi varias circumstantias enarrat.] Tertio † magna vtilitas ex integra tali editione partibus accedit: quid enim vsitati*, quam vt sequentia per præcedentia declarentur, *l.qui filiab.* vbi Bart. & alii, *de leg.1.* Dec. *cons. 59.vol.1.* Vinc. Franc. *deci. Neapolit.23.n.57.* Purpur. *cons.269.n.7.* Beretta *cons.78 n.8.* amplientur & suppleantur, Purpur. *cons.514.n.99.* [nouissime Ant. Quetta *cons.75.nu.10.* Quam rationem in specie notarunt domini in d. causa Hagen contra Romrad]. Quarto † in simili tradit Bart. *in d l.qui filiab.17.* per illum textum legatario omnia edenda esse, quæ ad legatum conferunt, vnde & institutio illi exhiberi debet: quia ab ea pendet legatum, suasque vires accipit, Castr. *in l.fin. C. de precib. Imper. offerend.* Quinto † docent Dd. in genere, instrumentū totum debere produci in iudicio, Bart. & Alex. *in Rubr.de nou.oper.nunc.* Panorm. *in c.ex epistola.n.32.de probat.* Sexto † expresse Dd. volunt, quod fides transumto non habeatur, quando producitur truncatim, & non plene extensum, per tradita à Felin. & alis *in c.fin.de fid.instrum.* Euerhard. *cons.161 n. 2.* Et hoc in productione priuilegii consideratum fuisse tradit Franch. *decis. 207.nu. 2.* hisce verbis: *Producendum integrum priuilegium. d. Serenissimæ Reginæ.* Ex quo in producto non apparebant transumpta, nisi certa capitula priuilegii: & poterat esse, vt in eodem priuilegio esset aliquod capitulum, quod corrigeret, reformaret, vel deleret capitulum prædictum: vnde dicebatur, non debere iudicare, nisi toto priuilegio inspecto, *l. nemo, ff. de legib.* nam plerumque principium per finem corrigitur, *l.si tibi. ff. si certum petat.* Altera † opinio vult partem tantum esse edendam, eaque non minores habet rationes: fundatur enim primo per textum expressum *in l.argentarius, §.edi autem, de edend.* vbi habetur † non esse totum librum rationum, totasque membranas inspiciendas & describendas, sed eam solum partem, quæ ad instruendum aliquem pertinet. Secundo † hæc opinio iuuatur hac ratione, quod tot præsumatur esse instrumēta, quot sunt capitula, *c. contingit.de fid.instr.l.lex.de fid.instr l.10.§.2.de edend. l.3.C quemad.testa.aperiant.l.etiā.§.1.* & ibi gl. & Dd. *de minorib.* Iniuncta itaq; inspectione instrumētorū, videtur illud tantū ad certū capitulū restringi, & in eo verificari posse. Tertio † iuuatur hoc eo, quod in Camera plerumq; hæc clausula in specie adiicitur: Dienstliche brieffliche Vrkunden, h.e. necessaria documēta literaria. Vel die vorbrachte vrkunden/zu dieser Sachen gehörig, h.e. producta documenta ad hanc causam spectantia, per quam clausulam omnes alii paragraphi non pertinentes excluduntur. Vnius enim inclusio, est alterius exclusio. Quarto † tradunt Dd. legatario tantum eam partem dandam esse, in qua legatum continetur, Bart. *in l.2.§.vlt. quemadmodum testam aper.* Dec. *in c.1.nu 288 de prob.* Mynsing. *in c.contingit nu.5. de prob.* Pacian. *de prob. c. 66.n.40.lib.1.*

Quinto copiam inuentarii non integram tutori, sed tantum eam partem, in qua ipsum esse tutorem demonstratur, edendam esse statuitur à Bart. *in l.tutor qui repertorium. n. 24. vers.quæritur.ff de adminstra.tutel.* Pacian. *d.loco. nu.41.* Sexto † in genere Dd. hanc sententiam sequuntur. gloss. *in c. cum persona. de priuil. in 6.* Cyn. Bart. & Bald. *in l. vlt. de precib. Imper. offerend.* Bart. *in d.l.argētarium.* Castr. *in l.ait prætor n. 4. versic. & hic nota. ff de edend.* Specul. *in tit. de instrument.edit.§. nunc videndum.* Hartm. *practic. obseruat.tit.2 obser.1.* *Decis.Rota Lucens.10. nu. 10. & ibi addit* Oldrad. *cons. 243.* Natt. *cons.8. num. 1.* Hæc cum ita se habeant, & vtraque opinio suo modo intellecta locum habere possit, regulas aliquot Commissario præscribendas duxi, quas si diligenter obseruaueris, sine vlla diffi-

difficultate ex hoc labyrintho se expediet. Pri-
13 ma † ergo regula est; [Quod aut pars produ-
d cens protestatur, † se producere instrumentum, vel rationes, in partibus, articulis, & nominibus tantummodo, vnde possit adiuuari, non autem vnde sua intentio subuertatur: & tunc videtur ad integram editionem cogi posse. Quia protestatio hæc operatur, vt non teneatur protestator edere, nisi in partibus suæ causæ inseruientibus, huius opinionis fuit Speculat. *in tit. de instrument. editione, in §. videndum, versic. quid si product.* Bart. *in l. argentarius, §. 1.* vbi Ias. qui vna cum principio illum interpretatur *numero 12 ff. eod.* Doctores *in l. 1. ff. de noui oper. nunciat.* vbi Iason. *num.* 8. Practic. Pap. *in d. forma petend. copiam instrument. in verb. cum anno, mense, & die, numero* 8. Ioan. Bertach. *in tract. de Gabel. numero* 9. & Didac. Couarru. *practic. quæstio. cap.* 20. *numero* 7. vbi plures adducit. Alberic. *in l. 1. §. editiones, ff. eodem. numero* 17. Felin. *in cap. cum venerabilis, extra de exceptio. numero* 23. *versic. limita* 2. & Ripa hic *numero* 9. ita vt hæc sit communis opinio, vt de communi testatur Hieronym. Cagnol. *hic numero* 61. *versic. in hoc ait:* quam dicto modo refert Philip. Massin. *ad l. 1. C. de edendo. nu.* 85. & vna ratione confirmat; sed tamen subiungit: Hac ratione minime reluctante, non desunt, qui putent protestationem huiusmodi nihil operari, & consequenter cogendum esse edere integras rationes, & instrumentum, etiã eum, qui ꝓtestatione huiusmodi fuerit vsus, hanc sententiam probauit Bald. *in c. præsentiam. nu.* 3. *extra de testib. & in l. 1. §. editiones*, vbi idem sequitur etiam Castren. & aliis in locis adductis per Dec. *in c. venerabilis, de exceptionib. n.* 100. sequutus est etiam Roman. *cons.* 433. *quod incipit quod ad primum, circa fin.* & alii allegati p Dec. *præallegato in loco*, & hanc eandẽ probat Cagn. *hic n.* 62. & videtur sequi Io. Bolog. *n.* 47. ita vt hanc crediderim veriorem, & magis communem esse sententiam, pro qua testatur de cõmuni Ripa *hic. n.* 9. Eandemq; ibidem confirmat, & ad obiecta respondet. Tandem tamen hisce relatis, Massinus distinctione vtitur. *nu.* 86. quæ quia huic rei lucem adfert hic adiicienda est: verba eius hæc sunt: Si quis tamen velit in hac etiam cõtrouersia, contrarias aliquo modo conciliare & componere opiniones & rationes, adhibeat hanc distinctionem: Aut pars contradicit ꝓtestationi huic, & vult etiã ipsi eidem vti instrumentis, & rationib. reproducendo illas, in capitib. & partib. suam intentionẽ adiuuantib. & tunc ꝓtestatio, non est impedimento, quo minus ex causa vsus, integri & pfecti instrumẽti fiat editio; vt post Alber. *in d. §. editiones.* & Fulgo. *in cons.* 177. nec nõ Alex. *in l. vn. C. vt quæ desunt aduoc.* & Claud. Aquen. *in l. fin. C. eod.* Docẽt Ias. *in d. §. editiones. in fin.* Dec. *in d. c. cum venerabilis. de excep. nu.* 101. Rip. *in d. c. cũ M. Ferrar. n.* 78. *de const.* & Purp. *in l. non solũ, in §. morte. ff. de nou. oper. nunt. n.* 532. *cum seq.* Aut pars non contradicit protestationi, de qua agimus, & tunc rursus est distinguendũ; nam, aut dubitamus, numquid debeat edi integer rationũ codex; aut nunqd debeant saltẽ edi rationes, partib. & capitibus connexę, quę causæ ꝓducentis inseruiunt. Primo casu concludendum est negatiue, propterea quod ꝓducens in parte rationum codicem, eas rationes, quæ separatis capitibus continentur, nõ censetur approbasse, vt per Bartol. *in l. quadam §. nummularios. ff. eodem.* & hoc modo locum habere potest prima opinio. Secundo autem casu concludendum est affirmatiue, arg. *legis si quis ex argentariis. §. rationem, in fin. ff. eodem*, tradit Bart. *in l. Aurelius. in §. idem quæsiuit, ff. de liberat. legat.* etenim is qui in sui fauorem aliquas rationes approbat, eas quoque approbare compellitur quæ iis sunt connexæ, *l. Publia. in fin. ff. depositi.* vt ex Fulgos. & Signor. docet Alciat. *ibidem numero* 19. quæ autem sint † connexa vel separata, plerunque iudicis relinquitur arbitrio, vt late docet excellentissimus dominus Præses Menoch. *de arbit. iudic. quæst. lib.* 2. *cas.* 95. etenim iudici integrum debet exhiberi, vt vniuersum possit legere, si velit, vt per Didachum *d. cap.* 20. *numero* 7. Et hęc de prima regula. Secunda regula est;] quod Commissarius ipse potest cogere partem, vt sibi integrum instrumentum exhibeatur, *per c. contingit. de fid. instr.* vt hoc perlegat, & ex ea lectione, an vt transumatur integrum vel pars saltem necessarium ex variis circumstantiis colligat. Verbi gratia, si præcedentia ex sequentibus explicari, & vnum sine altero

ff 2 aut

aut omnino non intelligi, aut obſcurum intellectum gignere videat. Si autem incontinenti ac manifeſte id cognoſcere non liceat, ac ſe explicare non poſſit, integrum tranſumat, & ad iudicem committentem deferat.

Et hæc confirmantur ex diſtinctione vulgo tradita; quod inſtrumentum plura capita continens, iudici quidem integre exhibendum, vt ipſe legat totum, ſi velit; aduerſario vero illud tantum caput, quo producens vti velit. Cuius rei ratio eſt euidens, quia de aduerſario petente inſtrumentum integrum lex ſuſpicatur, ſi totum editur: de iudice autem confidit, quam rationem ad hoc Mynſingerus *dicto loco* ponderat. [Atque ſic arbitrio iudicis committitur, an inſtrumentum integrum edendum, nec ne, quod ex hiſce noſtris traditis ſtatuit & confirmat Daniel Mollerus, (hiſce verbis: Quam ſententiam veriſſimam puto, pro qua & illud facit quod dicitur, iudici fieri probationes *l. quinquaginta. ff. de probat. l. eos. & l. ſi quando. ff. de teſtib.* Hippol. de Marſil. *in l. in criminib. n. 25. ff. de probat.*) *ad conſtit. Elect. Auguſt. tit. 17. part. 1.*] Secundo in
14 genere conſiderabit, an † inſtrumenta ſint cōmunia: (quod facile ex protocollo Cameræ colliget) Bart. *in l. 1. §. editiones. n. 4. verſic. quaero, quando peto. ff. de edend.* & gl. *in c. quoniam contra. in verb. tempora. extr. de probat.* & ibi Bald. *n. 6. col. 2. in fin.* & Angel. *in d. §. editionis. n. 8. verſic. prima regula negatiua. col. 2. & in l. 1. §. rationes. n. 3. de Edend.* & Felin. *in d. c. quoniam contra. nu. 30. verſic. idem dic. in inſtr. col. pen.* & Abbas *n. 28. verſic. aut peto ab alio. col. 7.* & ibi Ferret. *n. 55. verſ. 6. fallit.*
15 *col. fin.* Pacian. *d. loc. nu. 44.* Ex qua ratione † obſeruabit in ſpecie Commiſſarius ſtatuta & ordinationes: qa ſunt publica, & omnibus æque communia, (vt ſupra demonſtratum eſt) integre edenda, quā ad hoc ponderat Mynſing. *in d. c. contingit. n. 14.* Tradiderunt idē (ratione tamen hac omiſſa) Bald. & Caſtr. *in l. inciuile. in prin. de leg.* Bart. *in Rubr. de nou. oper. nunc. n. 7. verſ. 6. hoc quaero.* Quod autem de integra editione dictum, id Commiſſarius non ruſtice, ſed cū mica ſalis, vt videlicet tantum contenta alicuius tituli, non autem integrum Codicem ſtatutorum ſcribat, & tranſmittat, intelligere debet. Bart. & Alex. *in d. Rubr. de noui oper. nunc.* Decius *in c. 1. num. 63. de probat.* Mynſing. *d. cap. contingit. n. vlt.* Pacian. *d. loco. nu. 52.* Vnde egregie. Vincent. *de Franch. ſupra d. deciſ.* dicit: Sufficit quoad hunc punctum, de quo cōtrouerſia eſt, ſit integrum. *num. 16.* Quia † quoque acta 16
inter partes in iudicio communia ſupra diximus integre edenda, gloſſ. *in c. G. perpetuus in verb. inſtrumentorum. de fid. inſtrum.* vbi ait reſcriptum & omnia acta cauſę, conſtitutiones, reſponſiones, atteſtationes, & quæcunque acta ſint in iudicio, peti poſſe exhiberi, & integraliter eſſe exhibenda; quia communia ſunt, & idem notauit alia gloſſ. *in cap. quoniam contra. in verb. tempora. extra de probat.* & ibi Abbas *num. 27. verſ. ex hoc dico quod acta. col. 7.* & Speculat. *in. §. videndum. n. 14. verſic. ſed & communia. de inſtr editione.* & Iac. de S. Georgio *in d. l. 2. nu. 11. verſic. extra quaeritur. col. 3. C. de Edend.* & Ferret. *in d. c. 1. nu. 54. verſic. quinto fallit in actis. col. pen. extra de probat.* Quarto † animaduertat Commiſſarius 17
ad perſonam petentis commiſſionem, & an inſtrumenta in Archiuo vel apud extraneum, aut ipſam Partem exiſtentia ſint ipſius petentis propria: tunc enim integra ſibi & Parti egi, ac à Commiſſario tranſumi debere traditur ex hac ratione, quod ipſa totaliter poſſint vendicari: vt not. Abbas *in d. c. quoniam contr. n. 28. verſic. quando peto inſtrumenta mea. col. 7.* ibi Ferret. *n. 55. verſ. ſeptimo fallit. col. fin.* & Bart. *in d. l. 1 §. editiones. num. 5. verſic. quaero aliquis. de edend.* & ibi Angel. *n. 8. verſic. ſi autem petens. col. 2.* Has regulas ſi Commiſſarius diligenter obſeruarit, non facile in hoc negotio, alioquin ſatis implicato, aberrabit. Licet autem plurima de hac quæſtione apud interpretes paſſim tractentur, ea tamen ſub hiſce regulis comprehendi poſſe arbitramur.

CAPVT XXXIII.

An dies & nomen Imperatoris neceſſario debeant tranſcribi?

SVMMARIA.

1 *Nomen Imperatoris in inſtrumento ponendum eſt.*
2 *Inſtrumenta an tum die, nomine Imperatoris, & anno neceſſariò tranſumenda ſint.*
3 *Pro Negatiua.*
4 *Pro Affirmatiua, & quare dies in inſtrumento neceſſarius ſit.*

1 Nomen

5 *Nomen Imperatoris quare instrumento sit inserendum.*
6 *Acta apud magistratum existentia cum die & consule transsumenda sunt.*
7 *Transsumptio instrumenti apud Notarium existentis cum die & consule fieri debet.*
8 *Rationes regulariter cum die & consule edenda.*
9 *Dies solutionis inserendus, & à Commissario attendendus est.*
10 *Instrumenta apud tertium existentia si sine die nequeant intelligi, is simul à Cōmissario transsumendus.*
11 *Observationes Dd. in l. 1. ff. de Edendo. proposita, partim à vero sunt aliena.*
12 *Hora instrumentis adiecta, à Commissario transsumptis inserenda est.*
a *Omisso nomine Imperatoris vitiatur instrumentum.*
b *Instrumentum sine die redditur suspectum.*
c *Testamentum patris an sine die valeat.*

HActenus de tenore instrumenti dictum
est, nunc pauca de his, quæ ipsis instru-
mentis maioris cautelę gratia adiiciuntur, ad-
denda sunt. Cohærent enim hæc cum capite
præcedenti, nihil siquidem aliud disputatur,
quam an integre edenda sint instrumenta.
Hoc autem capite de die & consule dicam,
qua phrasi vtuntur Iurisconsulti, Romano-
1 rum † Rempublicam considerantes. Nos ho-
die loco consulis nomen Imperatoris poni-
mus. *Nouell.* 74. Myns. *cons.* 19. *num.* 27. Viui. *in
commun. opin.* 155. vt supra de instrumentis No-
tariorum dictum est. [adeo vt nomine Impe-
a ratoris † omisso vitietur: Ita notatum in cau-
sa petitæ immissionis N.G. anno 1573. Ex hac
ratione, quia Maximilianus vult dictam con-
stitutionem seruari, Als lieb ist die Keyserliche
schwere vngnad zuvermeiden. Mandatum et-
iam in eadem constitutione, vt instrumen-
tis apponatur: Daß die Notarien darzu erbet-
ten vnd erfordert.] Et computamus tempora à
Die natiuitatis Domini, distributo deinde in
duodecim menses anno. Quæritur ergo; An
2 instrumenta à Commissario cum die ac con-
sule, seu cum die, & nomine Imperatoris vel
anni currentis, semper sint transsumenda? Et
3 videbatur † dicendum quod non. Regulari-
ter enim instrumenta sine die & consule sunt
edenda. *leg.* 1. §. *editiones. ff. de edend. l.* 2. §. *diem.
quemadm. testam. aper. c. conting. de fid. instrum. c.
cum proponis. ibi integraliter. de fid. instrum. c. cum
persona de priuil. in* 6. Adde Panor. *ad c. inter di-
lectos. nu.* 13. *de fid. instr.* [& vt nos loquimur sine
anno, quod confirmat Carpa. *ad statuta Medio-
lanensia cap.* 78. *lib.* 1. vbi cum statutum requirit
exhibenda instrumēta cum anno, indictione,
mense, & die, Carpan. *in verb. cum anno.* inquit:
De iure communi regulariter secus est, per *d.
l.* 1. §. *editiones*, vbi scribentes omnes, maxime
Ias. *nu.* 1. *ff. de edend.* not. declarando & distin-
guendo. Specul. *tit. de instr. editione. versi. viden-
dum restat. nu.* 13. *cum seq.* item not. Orian. *d. cap.
quoniam contra. cap.* 9. *de instr. productione. nu.* 45.
de probat. idemq; *cap.* 96. *nu.* 11. ad eius scripturę
priuatæ substantiam, non requiritur indictio,
nec annus, nec locus regulariter, Bald. *in l. hac
necessario.* §. *quibus, nu.* 6. *C. de nou. Cod. faciendo, cū
addit.* ibi sequitur practica, *in forma opposit. con-
tra instrum. vers. quod negatur nu.* 9 late compro-
bat Alexand. *cons.* 182. *nu.* 6. *vol.* 2. & *cons.* 42. *nu.*
20. *vol.* 3. Alciat. *cons.* 574. *num.* 2. *vol.* 1. Et addit,
† tamen sine die redditur suspecta, vt notat b
Alciat. *consil.* 122. *num.* 3. & 4. adde quæ de eo
præsertim † testamento paterno, an sine die c
& mense valeat, disputat & late deducit We-
senb. *cons.* 90. *nu.* 17. vbi expresse dicit, quod in
priuatis scripturis expresse dies nō exigatur,
per *l. cum tabernam* §. *idem quæsiit. de pignor. act.*
Et sic cum instrumentum priuilegii sine die
& consule ederetur, dicebatur quia non age-
retur de tempore seu prælatione sufficere,
quod constaret de re ipsa, præsertim si illud
in multis cum aliis documentis conueniat,
tunc enim facit tale instrumentū antiquum
adminiculum ad plenam probationem, per
Socin. *consil.* 187. *col.* 2. *infr. vol.* 2. in causa Meng
contra Erfurd / primæ conuentionis.] Dein-
de plurimi sunt casus, quibus sine nomine
Imperatoris probant. Menoch. *lib.* 2. *præsumpt.*
83. Contrarium † tamē ex eo statuendū, quia 4
quod diem attinet, in eo plurimum situm est.
Nam sine anno & die instrumenta non pro-
bant, post alios Men. *cons.* 1. *n.* 77. Paris. *cons.* 68.
num. 1. *vol.* 3. maxime inter priuatos, vt præter
supra adducta docet Paris. *d. lo. n.* 3. [Hinc & in
causa Joachim von Hagen contra Rumrad/
de quo capite præcedenti, Domini diem &
consulem requisiuere.] Colliguntur enim ex
eo variæ circumstantiæ, quinimo fundamen-
tum intentionis sæpe in ipso die positum est.
Nomen † quoque Imperatoris ideo adiicien- 5

dum, vt constare possit, an instrumentum va-
leat necne? Quando enim in instrumento
præsertim appellationum nomen Imperato-
ris non est præpositum, denegantur super eo
fundati appellationis processus, quod etiam
stricte obseruatur: licet in causis exterorum
Partis periculo processus decernantur: in causa
Achatij von Trenna Pomerellischen Weywo-
da contra Pichten. *5. Mar. anno* 1574. Quæ licet
regulariter sic se habeant: in hac tamē re casus
aliquot Commissario considerandos censeo.
6 Primo, † si acta apud Magistratum existentia
transumendi habeat facultatem, diem & Im-
peratoris nomē adiicere potest. *l. 2. C. de edend.*
c. quando cont. de prob. gl. in c. G. perpetuus. ext. de fid.
instr. Ias. *in l. 1. §. edition. num.* 2. & ibidem Zas. *de*
Edend. Et ratio est, quia illa acta sunt commu-
7 nia. Similiter † si apud Notarium extent, de-
bet fieri cum die & consule editio. Bart. *in leg.*
prætor ait. §. huius edicti. nu. 2. vers. dicas ergo. ff. de
Edend. Pac. *de probat. cap. 66. lib. 1. nu. 63.* Tertio,
8 & † in genere rationes cum die & consule e-
dendas euincitur *ex l. 1. §. rationes. de edend. leg.*
prætor ait. 9. in princ. l. si quis. §. si in eum. eod. [Sic
Carpan. *dict. loco.* ait: Fallit tamen in libro ra-
tionum dati & recepti, qui requirit diem, vt
notat Alexand. *consil. 182. num. 6. vol. 2.*] Quar-
9 to † ipsos etiam articulos circa hæc attendet
Commissarius: verbi gratia, si articuli dicant,
intra quatuor annos soluere aliquem pro-
misisse à die confecti instrumenti, tum dies
celebrati instrumenti est addendus à Com-
missario: dies enim solutionis instrumento
inserendus est. *leg. 1. §. diem. ff. de Edend.* Castr.
in dict. §. editiones. num. 4. vers. 3. fallit. Pac. *dict.*
10 *loco. num. 70.* Quinto, † in genere quoad o-
mnia instrumenta apud tertium existentia at-
tinet, Commissarius si sine die non recte pos-
se ea intelligi perspexerit, eum adiiciet ex ra-
tione, quam ponderat IC. *in d. l. 1. §. edit. vers.*
rationes. [Conueniunt notata à Carpan. *dict. loc.*
non procedit, si tractatur de præiudicio ali-
cuius, qui vno tempore esset anterior, alio
vero non, vt notat signanter declarando Ori-
an. *d. cap. 9. de instr. product. n. 51.* Mathes. *sing. 45.*
Alexand. *cons. 42. nu. 20. vol. 3. & consi. 132. nu. 2.*
vol. 4. Tiraquel. *tract. retract. conuent. §. 1. gloss. 7.*
n. 50. cum seq.] vbi dicit, quando acta & instru-
menta non possint aliter intelligi, integra e- 11
denda. Et licet † hic aliæ obseruationes, quæ
in *dict. leg. 1. à Dd.* proponuntur cumulari
possint, cum tamen eæ partim à vero sint
alienæ, partim sub hac sequenti regula
(quam obseruabit Commissarius) compre-
hendi possint, quod scilicet in omnibus casi-
bus, in quibus instrumenta integra possunt
transsumi, quos supra retuli, etiam hæc trans-
sumptio cum die & Imperatore licite fiat, im-
pune præteriri posse arbitramur. Si † hora 12
quoque adiecta, eam addet Commissarius:
magnus enim huius rei in plurimis causis est
vsus. Massuer. *in practic. de instrum. product. cap. 9.*

CAPVT XXXIV.

An locum, testes, signum Notarii, & subscriptionem addere cogatur.

SVMMARIA.

1 *Locus, subscriptio, & testes instrumentorum an transsumendi sint?*
2 *Loco carens instrumentum fidem non facit.*
3 *Locus loci etiam necessarius est.*
4 *Testium nomina quare transsumenda sint?*
5 *Subscriptio instrumento adiecta transsumenda est, & quare. num. 6.*
7 *Subscriptio quid operetur?*
8 *Notary subscriptio cum signo necessaria est.*

SEcundo, circa ea, quæ adiici solent instru-
mentis, † occurrit locus, ac testes, & sub- 1
scriptio, quæ omnia an Commissarius partis
transsumere cogatur, ambigi potest? Verum
cum illæ rationes, quæ sine die & consule in-
strumenta edi vetant, hic omnes cessent, in-
trepide concluderem, hæc à Commissario
adiici posse. Et hoc etiam nouissime videtur
tradere Pacian. *de probat. cap. 66. lib. nu. 64.* Al-
bert. Galeot. *in Margar. cap. 2 e. num. 1.* Et quo-
ad locum † eum à Commissario adiiciendum 2
hæc ratio suadet; quia instrumentum carens
loco, fidem non facit. gloss. *in l. in generali. Cod.*
de tabul. lib. 10. Bart. *in l. optimam. ff. si certum pet.*
Alexand. *consil. 59. num. 5.* vbi requirit etiam
† locum loci, *lib. 2.* Crauet. *consil. 216. num. 2.* 3
ac post eos citat. Iacob. Beret. *consil. 88. num.*
18. Menoch. *de præsumpt. libr. 2. præsumpt. 84.*
numer. 2. & 3. Nicol. Bellon. *consil. 77. num. 15.*
vbi post Bart. & Alexand. hanc reddit ratio-
nem. Quia locus respicit formalitatem con-

tractus vel etiam substantiam, quemadmo-
dum & rogatus Notarii. Bald. *in leg. contractus.*
4 *Cod. de fid. instrument.* Nomina † testium etiam
adscribenda seu transsumenda ex eo apparet,
quod instrumentum carens testibus & roga-
tu Notarii nullam fidem, ne quidem in anti-
quis, habeat, ita post Crauet. Iacob. Beret.
5 *consil.* 89. *numer.* 12. Subscriptionem † deni-
que instrumento adiectam similiter à Com-
missario transsumendam ex sequentibus cau-
6 sis patet. Ex subscriptione † namque primo
magna efficacia sumitur. Gabriel. *conclus.* 9.
7 *& 10. libr. 1. titul. de instrument.* Subscribens †
enim est instar illius, qui totam scripturam
scripsit, ac pariter ipsum ligat. Deinde im-
pedit ignorantiæ allegationem. Tertio, ma-
xime hoc locum habet, in instrumentis No-
8 tariorum. Notarii † enim subscriptio cum si-
gno necessaria est. *l. 3. §. si quis.* & ibi Castrens.
de testam. Boer. *decis.* 63. *num.* 8. Viui. *commun.*
opin. 155. Gail. *libr. 2. obs.* 43. Hinc & illud est,
quod si appareat alterius manu, quam scri-
bentis instrumentum subscriptum, & dica-
tur tamen, quod sit Notarii manu scriptum,
ex hoc reddatur suspectum. Anchoran. *in ca.*
6. inter dilectos. num. 14. Panorm. *num.* 7. Non
solum autem nomen, sed & signum Nota-
rii vel ipse describet, vel eo modo, qui supra
traditus est, depingi curabit. Et in genere
subscriptionem nominis & cognominis esse
necessariam egregie docet Purpurat. *consil.*
97. *numer.* 2. Quod consideratum in publi-
co instrumento in causa Jacob von Biel/
nomine Agnetis von dem Velß vxoris con-
tra Decanum & Capitulum Sanct. Seruatii
Stifft zu Mastricht. Reliqua huc spectantia
ex iis, quæ supra de priuatis scripturis tradita
sunt, huc referri possunt.

CAPVT XXXV.

Quid Commissario faciendum, si instrumentum se ad aliud referat?

SVMMARIA.

1. *Instrumentum relatum an necessario sit transsumendum.*
2. *Pro Negatiua.*
3. *Pro Affirmatiua.*
4. *Respondetur ad obiecta.*
5. *Relato non existente, an nihilominus transsumi instrumentum referens debeat.*
6. *Pro negatiua,*
7. *Pro affirmatiua.*
8. *Priuilegia & rescripta Principum sine relato fidem merentur.*
9. *In antiquis probat instrumentum etiam non facta relatione ad aliud.*

QVæritur † an si Commissario instrumen- 1
tum transsumendum offertur, & in alio
alterius fiat mentio, & ad illud se referat, an
relatum etiam necessario transsumendum?
Et quamuis † videatur, quod non: Primo, 2
quia solent instrumenta plerumque à Parti-
bus dari ac exhiberi: quod ergo Partes ipsæ
non petunt, non videtur Commissarium pro-
pria authoritate supplere posse. Deinde cum
nulla ejus rei mentio fiat in commissione,
non videtur Commissariũ hoc proprio motu
facere posse, ex regula vulgata, quod commis-
siones sint stricti iuris. Tertio, simili potest id
declarari: quemadmodũ enim in commissio-
nibus ad perpetuam rei memoriam non pos-
sunt testes præter eos, qui sunt nominati, su-
peraddi, ita etiam hic non videtur addi posse
instrumenta, præsertim motu Commissarii
proprio: est enim eadem ratio, cum sæpe hæc
commissio transsumendi literaria documen-
ta extraordinaria dicatur, atque illa, quæ fit
ad perpetuam rei memoriam, itaque idem
ius videtur statuendum. Contrarium † tamen 3
an defendi possit, videbimus. Iuris enim est
quod instrumentum faciens alterius mentio-
nem, non mereatur fidem, nisi illud, ad quod
fit relatio, vna producatur. [*authent. vt sponsal. largit. §. & hoc insuper. collat. 9.*] *authent. si quis in aliquo.* & ibi Dd. *Cod. de edend.* Anton. Galles. *ad form. Camer. fol.* 134. Mascard. *de probat. in verb. instrumentum concl.* 925. *numer.* 1. Myns. *consil.* 21. *num.* 16. Paris. *consi.* 102. *num.* 9. *vol.* 3. *& consil.* 33. *nu.* 1. 2. 3. *vol.* 1. Laurent. de Pinis. *consil.* 76. *num.* 16. *& consil.* 69. Crot. *consil.* 6. *num.* 21. Purpurat. *consil.* 6. *num.* 1. Nicol. Bellon. *consil.* 26. *nu.* 30. Alexan. *cons.* 3. *lib.* 2. Vbi dicit quod si scriptura se remittit ad alteram, & alteri continuatur ex natura relationis, si non apparet de scriptura relata, referens sine virtute manet: sequitur Dec. *cons.* 103 *n.* 3. Bald. & Specul.

Bec.

Bec. *cons. 5. n. 5.* [nouissime satis neruose Daniel Moller. *ad constit. Saxon. part. 1. tit. 17. nu. 4. 5. & 6.*] Nulla enim dicitur esse virtus referentis, nisi de relato appareat, qualis & quanta sit virtus & potentia ipsius. Roman. *cons.* 8. *n.* 20. *li.* 3. Bursat. *cons. 75. nu. 27.* Quia virtus declaratiua referentis à relato sumitur. Aretin. *cons. 76. lib.* 1. & relato non apparente, referens nihil operatur. Paris. *consi. 33. lib. 1. decis. Lucens.* Hieron. Magonii. *96. n.* 7. 8. *9.* 10. 11. [Etsi .n. integrum omnique defectu carens instrumentum ad aliud se referens, illud ipsum tamen, ad quod fit relatio, cancellatum aut alias vitiosum esse posset, vt productum probare non possit, idque Alberic. *in d. auth. si quis in aliquo.* dicit se in practica ita obtinuisse. Idem quoq; tenet Angel. in repet. *l. sciendum. ff. de verb. oblig.* & Afflict. *decis.* 273. allegans ad id, quod pro regula traditur. Instrumento quatenus attestatur de præterito, fidem non haberi; & addens, ex his iuribus & rationibus in consilio Neapolitano ita fuisse iudicatū, de quo tamen qui plenius instrui cupiunt, videre possunt gl. *in cap. Abbate S. Syluani. in ver. fiat fides.* & *ibi CC. extr. de verb. signif.* & Carol. Molin. qui pro more suo diligenter & exacte, quæ ad hanc quæstionē pertinent, executus est, *in consuet. Paris. 1. p. §. 5. nu. 33. cum mult. seqq.* ac nouissime hæc approbat Moller. *dict. loc. numer 6.* vnde & Carpan. ad statuta Mediolan. *cap. 42. numer. 67.* inquit: Beneficium executionis non habere locum in scriptura se referente ad aliam, nisi pariter exhibeatur, allegat Anton. Alex. & Rebuff. idemque Bernardin. Pandi *de exhibit. instrum. declarat. 20. numer. 54. & seqq.* vbi tamen varias limitationes ad hoc caput spectantes addit. Confirmantur præcedentia ex eo quod Raudensis *decis. Pisan. 14. numer.* 150. ait: Quod actor officio iudicis tenetur edere illud instrumentum, de quo fit mentio in exhibito, vel in relato iam edito, Alexand. *consil. 4. lib. 2.* Dec. *leg. edita sub num. 87. Cod. de edend.*] Si ergo videt instrumentū illud fidem non facere, nisi aliud simul producatur, licite poterit de relato inquirere: ex regula, quod mandato generali censeantur omnia concessa, sine quibus iurisdictio expediri nequit. Frustra enim fit transsumptio vnius, quod non probat sine alio: ex vulgata regula, ad probandum non debere admitti, quod probatum probantem non releuat. *leg. ad probationem. C. de probat. cap. cum contingat. de offic. delegat.* Anton. Gigas *consil. 87. num. 2.* Cui † & il- 4
lud succurrit, quod de testibus hoc tractatu diximus, iis rem, de qua deponunt, exhibendam. Hacque opinione retenta, non obstat prima ratio. Nam ad eam respondetur, Commissarium hic nihil in facto proprio motu supplere, sed iuris authoritate. Ad secundam patet responsio ex traditis pro affirmatiua sententia. Tertium sic refutatur: licet hæ commissiones ad memoriam & in optima forma in eo conueniant, quod sint extraordininariæ, adhuc tamen alias superesse differentias, ad hunc præsertim casum spectantes: quia ibi, cum testes noui producuntur, non lex supplet, sed Commissarius: Accedit, quod causę cognitio illic circa ipsam ætatem consistit, quam Committens sibi reseruasse videtur per supra *lib. 1. part. hac* tradita. At hic ratio cessat: periculum enim transumtionis semper manet, etiamsi aliud transumendum instrumentum, præsertim si (vt præsumptio fortissima hic adest) apud eosdem extet. Siue enim ratione personæ, siue ratione loci, siue temporis impetratur commissio, causa manet. Illud † autem secun- 5
do quæritur, si non adsit relatum, an transumere nihilominus primum debeat? Et † li- 6
cet negatiua hic pręualere videatur, cum nullam habeat operationem, & frustra labor suscipiatur eius rei, quæ nulla est. Contrarium
† tamen est verius: etiamsi enim relatum in 7
illo loco vbi transumptio fit, non extet; tamen potest in alio loco esse, & à probante Parte ibidem impetrari. Secundo † id maxi- 8
me locum habet, cum priuilegia vel rescripta Principum producuntur. Illa enim sine productione eius, ad quod fit relatio, fidem faciunt. Alexand. *in d. authent. si quis in aliquo. numero 1.* Iason. *numero* 10. Decius *numero 4. C. de edend.* Boer. *decisio. 247. numero 3.* Mascard. *d. loco numero 9.* Ita obseruatum in causa Oppenheim contra Franckfurt *anno 64.* Tertio
† in antiquis etiam probat instrumentum, 9
facta relatione ad aliud, quamuis id ad quod se prius

Margin note in the left margin beside "ratur. Paris. …": 3

ſe prius refert, non appareat: poſt *Innoc. tradit* Maſcard. *dict. loco. numer.* 21. Sunt & alii plures caſus, in quibus inſtrumentum ſine exhibitione relati fidem meretur, quos apud prædictos Dd. (eo fine, vt ſedes materiæ pateret,) à me allegatos, inuenit Lector.

CAPVT XXXVI.

Aliquot requiſita in tranſſumptionibus obſeruanda.

SVMMARIA.

1 *Etiamſi pars tantum edenda, rubrica nihilominus deſcribenda eſt.*
2 *Priuilegij, ſtatutiue pars ſi tranſſumenda ſit, præfatio aut introitus præmittendus eſt, & quare.*
3 *Inſtrumentum non quoad ſubſtantiam, ſed de verbo ad verbum tranſſumendum eſt.*
4 *Verbum nullum ſine virtute aliquid operandi eſt.*
5 *Syllaba etiam minima in inſtrumento aliquid operari debet.*
6 *Litera defectus an inſtrumentum vitiet.*
7 *Marginalia inſtrumenti etiam tranſſumenda ſunt.*
8 *Schedulæ libri etiam extrahendæ ſunt.*
9 *Verba falſam latinitatem præ ſe ferentia à Commiſſario non ſunt corrigenda, & quæ ſit eius ratio.*
10 *Forma extrahendi quæ.*

EA quæ ſupra dicta ſunt de toto vel parte edenda, ita intelliget Commiſſarius, vt
1 etiamſi tantũ pars † edenda: tamẽ Rubricam ſemper deſcribendã, per ea quę ſupra de libris
2 dicta ſunt, ſciat. Secundo, † ſi pars priuilegii aut alterius ſtatuti tranſſumenda, præfationem aut introitum præmittet hoc modo; Ex inſtrumento ſic intitulato, incipiens (hic addendum procœmium, & poſt illud, &c.) paragraphus ſequens deſumptus. Maximi enim ea res eſt momenti, & cauſa finalis ex eo cognoſcitur: ac alia ſumuntur argumenta, & declaratur mens ſtatuentis aut concedentis. Purpur. *conſil.* 67. *num.* 1. *& conſil.* 279. *num.* 2. *& conſil.* 388. *numer.* 1. & ſubſequentia obſcura maxime explicantur. [Maſcard. *de probationib.*
3 *concluſ.* 740.] His præmiſſis † Commiſſarium nõ quoad ſubſtantiã vel ſenſum, ſed de verbo ad verbum inſtrumentũ debere tranſſumere atque deſcribere vnanimi conſenſu aſtruunt Dd. Ferr. Mont. *lib.* 2. *cap.* 5. *de vſu inſtrum.* Rol. *in ſumma Notar. cap.* 10. *de exemplific. inſtr.* Ratio,
quia † nullum eſt verbum ſine virtute ope- 4
randi. Purpur. *conſil.* 48. *num.* 4. Nec † hoc 5
ſolum, ſed ipſas quoque literas, imo punctulos literarum, quia quæui ſyllaba etiam minima debet aliquid in inſtrumento operari. Crot. *conſil.* 136. *numer.* 20. *libr.* 1. & Fab. Turret. *conſ.* 17. *num.* 17. [ac attendenda eſt, Iacob. Curt. *variarum quæſt. lib.* 2. *cap.* 43.] Sic memini in graui quadam cauſa ex vno punctulo in tribus inſtantiis, & poſtmodum in Camera litigatum fuiſſe, cum inſtrumentum contineret: N. mit ſeinen Erben. hoc eſt, N. cum ſuis heredibus; qui erat verus & genuinus intellectus vocabulorum: aduerſa vero Pars diceret: N. vnd ſeine Erben. hoc eſt, N. & eius heredes. Similia vocabula ſæpe occurrunt, quæ huiuſmodi diuerſitatem parere poſſunt, præſertim in idiomate Germanico, vt pote, Einig vnd Ewig. Quæ diligenter contra eos
obſeruanda, † qui exiſtimant defectum alicu- 6
ius literæ non vitiare inſtrumentum. *cap. ex part.* 11. *de fid. inſtrum.* [ſi autem quædam verba ita ſcripta ſunt, vt legi non poſſint, quid faciendum? Videtur deſiſtendum, quia inſtrumentum debet literis legibilib. ſcribi, Bernardin. Pandi *de exhib. inſtrum. part.* 1. *numer.* 67. Contrarium tamen eſt verius, prout hoc decidit Paris de Puteo *de reaſſumpt. inſtrum. Rubr.* 1. *num.* 5. hiſce verbis: Pone, reperitur aliquod ſcriptum in baſtarello ita breuiate, quod non poteſt ſenſu vel intellectu percipi quid dicere velit: an poſſit publicari talis contractus, vel inde ſumi inſtrumentum publicum? Specul. *in titul. de inſtrument. edit. §. oſtenſo. verſ. quid ſi imbreuiatur.* dixit quod ſi ſit contractus in ſcriptis celebratus, non poterit publicari, per not. Hoſtienſ. *in ſumma eod. §. & quid de contractibus:* alias ſi per ſcripturã præcedentẽ, vel ſequentem, vel per aliam eadẽ manu cõfectam in ſimili, vel eodem contractu intelligi poſſet, vel de ea fieri fides, poterit publicari. *arg. d. leg.* 1. *leg. ſi ſeruus plurium. §.* 1. *&* 2. *de fund. inſtruct. l. cum de lanionis. §. aſinam.* & hoc etiam tenet Ioan. Andre. *in capit. prim. & in capit. penult. de fid. inſtrument.* & dixit not. Baldus *in dict. lege verbum. Cod. de fideicomm.* quod aliquando ponitur in breuiatura vna ſyllaba pro integra dictione: vt ſi ſcriptum ſit ſub pœna Du:po-

nitur Du: pro dupli, quia aliud sonare non posset: Ideo dicit ad mentem recurrendum, *l. alienationis verbo. § oratio, de verb. sign. cap. intelligenda, extra de verb. signifi.*

Ex quibus patet Cōmissarium omnia debere describere, prout iacent, notatis vbique abbreuiaturis vt scriptæ sunt, idemque si cyfris scriptum, si cyfræ legibiles, nam valent vt supra dictum, & firmat Pandi *dict. loc.*] Scri-
7 bet † autem non tantum illa, quæ in contextu sunt, sed etiam quæ in margine posita, etiamsi aliquomodo contra textum pugnent.
8 latiss. Fab. Turr. *dict. consil.* 17. *numer.* 17. Si † integer liber est transsumendus, non solum folia compacta, sed etiam schedulas adiectas
9 debet extrahere Commissarius. Si † Commissarius inueniat in instrumento verba falsam latinitatem præ se ferentia, ea non corriget. Ratio, quia ex tali mala latinitate variæ suspiciones oriuntur, quas iudicem perpendere decet. Felin. *in cap. ad audientiam. numer.* 1. *de rescript.* Myns. *consil.* 68. *numer.* 38. Cephal. *consil.* 238. *numer.* 13. *volum.* 2. Quod tum maxime obtinet, quando alioquin is, qui consueuit illas conficere literas, erat vir doctus & eruditus. Nam tunc falsa illa latinitas coniecturam facit, quod non scriptor ille, sed falsarius aliquis conscripserit. Bart. *in l. Plautius* 8. *in fin. ff. de aur. & argent.* Felin. *dict. loco. versic. amplia secundo. & numer.* 4. *versic. limit.* Menoch. *consil.* 409. *numer.* 38. Idque maxime in rescriptis. Wesenb. *consil.* 212. *numer.*
10 58. Forma † autē hæc extrahendi hæc est commodissima, vt Cōmissarius scripturam extrahendam Scribę suo ac Adiuncto legat: & vbi integer contextus est absolutus, relegat, vel Adiuncto relegendum tradat, & ita collationetur.

CAPVT XXXVII.

De reassumptione Instrumentorum.

SVMMARIA.

1 *Exemplificatio, publicatio, & reassumptio quomodo differant remissiue.*
2 *Exemplificatio à parte petitur duplici de causa.*
3 *Exemplificatio in Camera fieri petitur, & à partibus imperio immediate subiectis.*
4 *Decretum Cameræ priuilegiorum ad exemplificandum productorum confirmatorium.*
5 *Instrumenta vel Prothocolla Notariorum, si tuto ad Cameram deferri nequeant, quid agendum, & num.* 6.
7 *Traductio siue publicatio vt demandetur, quid obseruandum veniat. num.* 8. 9. *& seq.*
10 *Notarius in conficiendis instrumentis præcise non requiritur, sed iussus iudicis sufficit.*
11 *Traductio nihil addendo, subtrahendo vel mutando fideliter fieri debet.*
12 *Commissarius traducens instrumentum, in publicam id ipsum formam redigere debet.*
13 *Notarij fides diligenter à Commissario inquirenda est, & si nihil opponatur, bonus esse præsumitur.*
14 *Publicationis ad actum, an citatio partis sit necessaria?*
15 *Distinctio quorundam.*
16 *Indistincte pro Affirmatiua respondetur.*
a *Amissum instrumentum, quomodo renouetur, & quid intersit scire an viuat, vel mortuus sit Notarius. & b.*
c *Pro reassumptione instrumenti competit officium iudicis.*
d *Qui nolint stricte iudicem ordinarium in reassumptionibus requirendum.*

ABsoluta specie principali, in quibus commissiones ratione instrumentorum decernuntur, transsumptione scil. De aliis hisce cognatis agendum. [Et quia in publicationis materia (cuius vsus in Germania non ita frequens, & ideo à paucis nostræ nationis hominibus pertractata) pleraque reconditam habent doctrinam, proindeque illotis quod dicitur non adeunda pedibus, nos subtexemus obscuriora nonnulla, quæ Delium requirere natatorem imperitioribus forte videntur, lucemq; pro virili inferemus, exemplo Bernardin. Pandi *in tract. de præsent. instr.* hisce verbis vtentis. *declarat.* 8. *pars.* 1. *numer.* 46.] Sunt
autem ita adfines, vt † vix discerni possint, 1
Exemplificatio, Publicatio, Reassumptio. Ac licet differant, tamen de eo hic scrupulosius disputare non est nostri instituti. Videantur ergo Dd. de eo in *c. cum P. Tabellio. & cap. si instrumenta*, maxime Pan. *num.* 1. *de fid. instrum.* Spec. §. *postquam & seq. eod. tit.* Quæ ergo circa hanc ipsam rem Iudici, Parti, & Commissario obseruanda breuiter pertractanda sunt. Pars
† autem multis de causis petit: primo si corrosa sint, vel tractu temporis ex vetustate da- 2
mnum

mnum patiantur. *cap. cum dilecta. de confirmat. vtil. vel inutil. & ibi Dd. leg. 1. §. si rosæ. ff. de bon. poss. secund. tabul. capit. fin. & ibi gloss. de fid. instrum.* [Ioan. de Platea, in *l. ne casu. C. de discussorib. num* 2. *in fin.* & *num.* 1. addit, vel sit amissum: hæc insuper verba subiungens: non potest soluens petere à creditore sibi refici in-
a strumentum publicum primo perdito, † sed Notarius habens prothocollum bene potest cogi iterum eleuare in publicam formam, ex iusta causa amissionis primi, *leg. si quis ex arg. §. final. ff. de edend.* vbi autem nulla alia apparet scriptura, probans solutionem factam, tunc potest cogere vt conficiat instrumentum solutionis, & liberationis, vt ibidem notabiliter dicit gloss. & gloss. *in l. pupillis in verb. debet. ff. de noua. & l. plures apochis C. de fide instru. & l. chirographis. de administ. tut. & l. sicut datam. de liber. caus. & per gloss. in leg. 2. vers. nec cogitur. ff. sol. ma. & per gloss. in verb. monumenta in cap. significauit*
b *de testib.* Vel † Notarius sit mortuus antequã instrumentum confecerit, de quo Paris de Puteo *latissime de reassumpt. instr. in rubric.* 18 & aliis de causis inquit Platea *d. loco.* quod & notat Couarr. *pract. quæst. cap. 21. numer. 4.*] Et
3 hoc † casu [cum similiter imploretur offi-
c cium † iudicis, vt supra de exẽplatione diximus; nam creditor amisso casu quodam instrumento vel obligatione debitoris, potest iudicis officio debitorem ad nouationẽ, hoc est, ad nouam obligationem conscribendam compellere, per text. singul. *in leg. chirographis. ff. de administra. tut. gloss. ibidem in verb. aut ad nouationem.* Bart. similiter. *numer.* 5. Gail. *libr. 2. obser. 37. num.* 1. Corrosa autem aut vetustate aliquatenus corrupta instrumenta] vel mittuntur ad Cameram, vt ibi exemplificentur, & copia detur, quod maxime fit in priuilegiis. Si quis enim ea vel vetustate collabi, aut temporis iniuria perire, aut quod illis in aliis iudiciis, sæpe vti debeat, vereatur ne forte in itinere, sæpe hinc inde perferendo perdantur, (vt sæpissime peregrinantibus accidere solet) ad Cameram deferet, ibidemque insinuabit, ac exemplificationem fieri petet: quod etiam illi conceditur. Gail. *libr. 1. obseruat. 1. numer. 9. & seqq.* Confirmantur
4 autem † priuilegia iudicialiter per decretum, saluo iure tertii & Imperii, & pro insinuatis acceptantur hoc modo: In sachen begerter Confirmation vnd Præsentation extensionis & confirmationis priuilegiorum Herrn J. Grafen zu O. vnnd N. den 1. Julij jüngst Gerichtlich beschehen vnnd vorbracht/ sind dieselbẽ/ doch vorbehaltlich deß H. Reichs Ober vnd Nider Gerechtigkeiten / auch menniglich Interesse vnnd Eynreden/ dargegen jederzeit vorzubringen/ so viel recht / hiemit angenommen / daruber dergestallt Vrkundt erkandt / auch Doctor X. gebetten collation vnnd restitution originalium halben / sein begeren zugelassen. hoc est. In casu petitæ confirmationis & præsentationis, extensionis priuilegiorum Domini. I. Comitis in O. & N.
primo Iulii nuper iudicialiter productorum, 1
ea ipsa reseruatis Sacri Romani Imperii superioritatibus & iuribus, & cuiuscunq; interesse ac exceptionibus saluis quocunque tempore opponendis, in quantum iuris, vigore huius accepta sunt, & documentum desuper decretum, nec non Doctoris X. ratione petitæ collationis, & restitutionis originalium petitio admissa est: *refert* Sayl. *Anno* 1566. 23. *Augusti.* Et hoc casu illa insinuatio eam vim habet, ac si de nouo facta: sigillum enim Imperatoris appensum, integram ei autho-
ritatem tribuit. Vel si † illud non liceat, vt- 5
pote quod non tuto aut omnino non ad Cameram mitti queant, petuntur Commissarii, qui cætera instrumenta inspiciant cum Notariis, & vel in præsentia eorum renouent, vel tantum transscribant. *capit. si instrumenta. de fid. instrument.* ac rem ad Cameram Imperialem referant, vt ibidem postea sigillum Imperatoris (vtpote in priuilegiis) ap-
pendatur. Vel denique † petitur, vt si for- 6
te instrumentum deperditum, vel Notarius ante absolutum instrumentum mortuus sit, ex eius prothocollo de nouo conficiatur instrumentum. *cap. P. tabellio. de fid. instr.* Quod maxime locum habet, quando Notarius ille extra fines Imperii constitutus, vel prothocolla, quod magno volumine cõprehendantur, ad Camerã deferri nequeant, idq; ex iis fundamentis, quæ supra de transsumptione in genere dicta sunt. In † hac autem 7

specie commissionis sequentia capita obser-
8 uanda sunt. Primo † requiritur iussus iudi-
cis. *dict. cap. cum P.* quod de ordinario ad eum
modum, quo supra de iudice transsumptio-
nis dictum, intelligitur. [Hoc tamen multi
d non admittunt, † si ipse Notarius in vita ro-
gauit alium Notarium vt instrumẽtum con-
ficeret, cuius opinionis asseclas Bart. Imol.
Abbat. & Angel. refert Cæuall. *practic. quæst.
commun contra commun.* 329. *in princip.* Contra-
riam tamen opinionem dicit post alios tenu-
9 isse Iason. Felin. Böer.] Secundo, † vt inter-
sit petentis, *dict. c. cum P. tabellio. leg. si quis ex ar-
gentariis. § parti non. de edend.* de quo fidem fa-
cere debet ad eum modum, qui supra de edi-
tione à Notario facienda adductus est. Ter-
10 tio † vt is, cui demandatur traductio aut pu-
blicatio, sit tabellio. *per text. & inscriptionem
dict. cap. cum P.* quod tamen hodie non stricte
procedere, sed sufficere arbitror, si iudex Ca-
meræ Commissarium ableget, eique, vt hunc
actũ perficiat, iniungat: atq; hic, quia iudicis
æque magna ac Notarii est potestas, in confi-
ciendis instrumentis præcise Notarium, nisi
specifice in commissione hoc adiiciatur, non
requiri arbitror. Instrumentum enim à iudi-
ce factum vel actis insinuatum æque publi-
cum est atque illud, quod à Notario confici-
tur, per supra deducta, & confirmatur per ea,
quæ tradit gloss. *in cap. si instrument. de fid. in-
11 strum.* Quarto, † vt fiat fideliter, id est, nihil
substantialib. addatur, subtrahatur, vel mu-
tetur. *arg. c. pura. & c. hortamur. 5. quæst. 9.* quod
quomodo fieri debeat, supra latius de instru-
mentorũ transsumptione dictum est. Quin-
12 to, † vt redigatur in publicam formam: in
quo tamẽ Commissarium ad tenorem instru-
ctionis respicere suadeo. Potest enim ipsi in-
iungi, vt ad Cameram copiam extractam mit-
tat, & ibi de nouo conficiatur Originale. Sex-
13 to, † si ex prothocollo actus hic perficiendus,
de fide personæ prothocollum habentis, dili-
genter inquirendum. *Dd. in d. c. cum P. tabellio.*
quod Cõmissarius data occasione facere co-
gitur. Si tamen non possit tuto indagare, aut
à Parte ipsi nihil obiiciatur, præsumptiue illũ
bonum iudicabit: non solum quod bonus
quilibet & fidelis præsumatur, sed quod pro-
pter officium Notariatus fidelitatẽ iuramen-
to promissam, in dorso ferre censeatur. Me-
noch. *de præsumpt. libr. 2 præsumpt. 79. nu. 1.* quod
maxime locum habet, si persona mortua sit.
[Quæ omnia egregie deducit Paris de Puteo
de reassumpt. instrument. Rubrica 18. *numer.* 45.
vbi cum omnia requisita enarrasset, sic con-
cludit: Et propterea concluditur, quod di-
ctæ tres notæ, facta probatione quod sint in
libro Notarii scriptæ, & quod sit eius propria
manus, & fuerit bonæ famæ, quod potest ex
iis fides per iudicem assumi, loco duorum
testium requisitorum per constitut. regni: in-
cip. Baiulos: quia quæ non prosunt singula,
multa iuuant: & in publicam formam resu-
mi dictum instrumentum venditionis præ-
dictæ: & si viuit emptor, datur ei iuramen-
tum suppletorium, per supradicta: Et erit
forma, quia habita causæ cognitione per iu-
dicem decernet esse resumendum, & man-
dabitur alicui Notario habenti potestatem
resumendi vel alteri vt resumat, & subscri-
bi faciat aliquem iudicem habentem pote-
statem subscribendi in locum iudicum mor-
tuorum, & duos vel tres testes cognoscen-
tes manum dicti Notarii decernendo instru-
mento taliter resumpto adhibendam fore fi-
dem, ac si resumptum fuisset per Notari-
um, iudicem, ac testes rogatos. Et de his
& aliis vide omnino Couarru. *dict. capit.* 21.
numer. 3. *&* 4. vbi egregie ea examinat.] Sed
an † & ad hunc actum Pars citanda quæritur? 14
[Et expresse citationem requiri volunt Paris
de Puteo *de reassumption. instrument. rubric.* 20.
numer. 3. vbi sic ait: Quando instrumentum
fuit completum & perfectum per tabellio-
nem, & à testibus subscriptum, & amissum,
tunc vocata parte coram iudice, & proba-
to contractu, & eius amissione, compelli-
tur ad iterum faciendum contractum, tan-
quam confessionem illius contractus, per
*dict. leg. chirographis, in verb. amißione. & Cod.
de discus. l. g. ne casu. libr.* 10. idemque *rubrica*
29. *numer.* 1. Instrumentum mortuo Notario
debet reassumi per alium Notariũ, mandato
iudicis, & citata parte quę lædi possit, per not.
in auth. si quis in aliquo. C. de edendo. vbi Cyn. &
Galiel. *in l. nam ita diuus ff. de adopt. & in l. de vno-
quoque*

quoq. ff. de re iud. Innoc. *in c. fin. de fid. instrum. & in cap. Alber. de testib.* Bart. *in authen. vt spon. larg. §. si quis in aliquo*: & iudex adhibeat causæ cognitionem, an Notarius fuerit solitus in suis contractibus illam clausulam apponere, & præsertim in proximis præcedentibus & sequentibus contractibus. Et eandem opinionem post multos alios Alex. ab Alex. Aret. Aquens. Curt. Socin. Dec. Boër. Paris. Cagnol. expresse tenet Bernard. Pandi. *in tractat. de præsent. instr. p. 1. declar.* 8. *n.* 45. inquit; (de publicatione mortuo Notario facta) interuenire debent solennia de iure communi requisita, causæ cognitio & citatio, eandemque tenet Couarr. *lib. 2. pract. 9. c. 21. nu. 3. in f.* quem sequitur Gail. *d. l. n.* 11. vbi sic inquit; Porro quod ad renouationem antiquorum instrumentorũ & priuilegiorum attinet, si vetustate corrosa sint, & de restauratione antiquorum finium, si amplius non appareant, aut obscuri sint, parte aduersa citata, huiusmodi renouatio & restauratio fieri possit, vide text. notabilem *in c. cum dilecta, de confir. vtili & inutili.* Anton. de Butr. *ibid. n.* 12. *& nu.* 16. *cum seq.* & communiter Dd. Bald. *in auth. si quis, num.* 4. *C. de sacros. Eccle.* Hippol. *ad rubr. C. de probat. n.* 355. vbi latissime de instrumento amisso, text. notab. *in l.* 1. *§. si rosa. ff. de bon. possess. secund. tab. & in c. fin. de fid. instrum.* gl. ibid. *in verb. vetustatem.* Ias. *in l. si constante. n.* 74. *ff. solut. matrim.* Quibus tamen non attentis,] sunt quidam in illa opinione, citationem Partis non esse necessariam, quando publicatio fit ex prothocollo. [Videatur Lopez *ad partid. Hispan. l.* 10. *tit.* 19. *part.* 3.] secus au-
15 tem† tunc, quando exemplum à publico instrumento sumendum, forte ob vetustatem, aut imminens aliquod periculum. Ac rationem diuersitatis adferunt, quia hoc posteriori casu exemplo fides eadem adhibetur, quæ vero autographo siue originali scripturæ, nec potest amplius falsitas detegi: secus in priori casu, quia potest semper recursus ad protho-
16 collum haberi. Contraria† tamen opinio veritati magis videtur consona: primo, quia textus *in d. cap. cum P. tabellio.* ipse indicat ibi ad quos pertineat: qui quia generalis est, nec euidens ratio diuersitatis inter hunc & *c. si instrumenta*, dari potest, merito idem ius statuitur. Secundo iuuatur ex eo, quod supra de citatione, ratione transumptionis diximus. Si ergo in transumtione, vbi de perfectis instrumentis transumendis agitur, citatio interuenit; quanto magis hic, vbi plane de nouo alia instrumenta conficiuntur. Cum ergo Parti maius generetur præiudicium, recte sub regula generali comprehenditur, quod ad actũ præiudicialem omnes citandi, qui interesse aliquod prætendunt. Et hæc sunt singularia circa hanc commissionem: plura qui hac de re videre cupit, legat Paridem de Puteo, de reassumptione instrumentorum. [Bernardin. Pandi *d. declar.* 8. *& 9. per tot.* vbi exacte examinant hanc materiam, & Couarr. *pract. quæst. d. c.* 21. & late Lopez *ad partid. Hispan. l.* 1. *tit.* 19. *p.* 3.] Reliqua autem, quæ sub hisce generalibus preceptis non comprehenduntur, ad regulas de transumptione traditas referenda sunt.

CAPVT XXXVIII.

De Comparatione.

SVMMARIA.

1. *Comparatio literarum sigillorumue semiplenam tantum probationem facit.*
2. *Limitatur vt non procedat in publicis, secus in priuatis.*
3. *Comparatio illorum tantum instrumentorum facienda est, quæ viribus subsistunt, & in priuatis vt locum habeat, trium testium subscriptio necessaria est, & quæ sit eius ratio, n.* 4.
5. *Priuatorum libri per comparationem probantur.*
6. *Epistolæ per comparationem probantur.*
7. *Apocha magnam fidem per comparationẽ accipiunt, modo constent requisitis suis.*
8. *Comparationis in actu, quid à parte petatur.*
9. *Comparationẽ petens pars iuramento astringenda est.*
10. *Comparatio an facienda, iudicis arbitrio committitur, & quid in eo adhibendo iudici incumbat.*
11. *In comparationibus testes periti præferendi, & quare.*
12. *Comparatio literarum plerumq. commissioni in optima forma annectitur.*
13. *Officiũ Cõmissarii circa comparationẽ* 14. 15. 16. *&* 17.
18. *Ad comparationem faciendam quot testes requiratur.*
19. *An hi testes iuramento astringendi?*
20. *Peritorum officium circa comparationem quod sit.*
21. *Comparationis actu perfecto, vtrum Commissarius & suum iudicium possit interponere?*
22. *Declaratio textus in l. comparationes.*
23. *Comparatione in commissione literariorum documentorum non expressa nec commissa, an Commissarius nihilominus eam suscipere possit?*

a *Comparationis commissio difficilima.*
b *An comparatio delegari possit.*
c *Comparatio facta non seruatis seruandis inualida.*
d *Comparatio in antiquis facilius admittitur.*
e *Testes ad comparationem adhibiti quando literati esse debeant.*
f *Comparationis in materia arbitrium iudicis multum valet.*
g *Sigillorum collatio per aurifabros fit.*
h *Commissarius potest interponere iudicium in comparatione, & ea in Camera attenditur.*

SÆpissime comparatio literarum vel sigillorum facienda est, quo nomine & commissiones in Camera decernuntur:[Quæ mihi videntur esse difficilimæ & periculosissi-
a mæ † inter omnes species, adeo vt aliqui dubitarint, an huiusmodi comparationis exa-
b minatio † delegari possit, Felin. *in c. 2. in fin. de fid. instr.* & quod non possit committi, scripsit Bald. *in auth. sed nouo iure. C. si cert. pet. ver. dubitatur tamen vtrum iudex.* Treuisan. *decis. 52. nu. 27.* cuius tamen contrarium Camera seruat. Vt ergo Commissarius hic recte instruatur, quia
c comparatio facta † non seruatis seruandis, nulla est, Ias. *cons. 4. nu. 6. lib. 2.* Treuisan *d. decis. 52. n. 30.* Icc irco] quæ in ea obseruanda, breuiter hic tradere visum fuit. Ac primum illud & Parti, & Iudici notandum, comparationem literarum in subsidium introductam, nec aliter habere locum, quam cum aliud aliquod remedium non superest. *Nouell. 73. §. certe si ad vnum. §. si vero neq; numerat. § si nemo §. vt autem*
d *omn.* [Vnde & in antiquis facilius † admittitur, ita per doctr. Abbat. *in c. 2. de fid. instr.* notarunt Domini in causa Herrn Bischoffen zu Straßburg contra Herrn Graffen von Hanaw / anno 1557. mense Decembri.] Parum quoque operari hanc comparationem in aperto est:
1 nam † adfert tantum semiplenam probationem, (cum multi facile possint imitari manus, vt refert Menoch. *de arbitr. cas. 114. num. 15.* [Treuisan *d. decis. 52. n. 25.*] & ita fraus committi aliquando præsumatur. *Franc. Person. in tract. de indic. & tort. egreg. q. 14. n. 14. & 15.* præter antiquos. Francisc. Person. *d. q. 14. n. 3. & seqq.* Menoc. *de arbitr. iud. q. d. casu. 114.* Mascard. *de prob. q. 12. num. 2. & in verb. comparatio.* Viu. *lib. 1. verb.*
2 *comparat n. 1.* Quamuis † id in priuatis, non in publicis procedere velint. Menoch. *de arbit. d. loco. n. 28.* [Treuisan. *d. decis. 52. num. 22.* Couarr. *practic. quest. cap. 22. numero 6.* Roland. à Vall. *consil. 26. numero 12. & 16.*] Cephal. *consil. 19. numero 32. & seqq.* Menoch. *d. consil. 94. numero 24. & 42.* qui tamen *consil. 29. numero 25.* in præiudicium scribentis plene probare dicit. [Treuisan. *d. decisio. 52. numero 9.*] Illorum † autem 3
tantum instrumentorum comparatio facienda, quæ viribus subsistunt, & nullo vitio laborant. text. *in l. comparationes. C. de fid. instrum.* Vbi trium testium subscriptio necessaria est in priuato, vt ad comparationem deueniri possit, alias ex priuatis nulla comparatio facienda. Harmenop. *lib. 1. tit. 9.* Ioseph. Lod. *decis. 2. num. 10.* Menoch. *d. loco. de arbitr. nu. 21.* Cephal. *consil. 19. volum. 3. & consil. 27. numero 51.* vbi ita obseruatum fuisse scribit. [Guid. Pancirola. præceptor *consil. 14. numero 22.* Treuisan. *d. decis. nu. 16.*] Quia † comparatio ad illum finem 4
inducta, non vt comprobet instrumentũ vitiosum & carens solennitate: ꝓbat enim manum tantum, non autem supplet solennitatem, quemadmodum Cephal. *d. loco* loquitur.
In libris † autem priuatorum fidem facit. Me- 5
noch. *d. l. nu. 23.* quia non est facile libros rationum probare, vt post Bald. tradit Men. adhuc aliam rationem reddens. Vt † & in Epistolis. 6
Menoch. *d. loco.* Masc. *in verb. Epistola.* Schrad. *in l. admon. n. 285. de iureiur.* Bursi. *cons. 29. nu. 25.* videatur tamen de hisce Couarr. *c. 22. pract. quastion. & rationes allata à* Men. *d. loco. n. 26.* In † a- 7
pochis magnam fidem faciunt comparationes, si requisitis suis constent, Men. *d. loc. n. 26.* [Sequitur & illustrat hanc sententiam Men. quoad omnia fere iam dicta membra, Carp. *d. loc. n. 61. & seq.*] Et hæc Partẽ ante propositã hanc petitionẽ considerare decet. Ad † ipsum 8
actum vbi ventum est, Pars aut petit comparationem fieri per personas notam sibi manũ scribentis habentes, quod vt plurimum mortuo scribente fieri solet: aut per peritos. Petens autẽ ante omnia, si iudici ita videbitur,
† iuramentum præstare debet, se non calu- 9
mniose petere, nec aliam probationem habere, & nullius per uersitatis esse sibi consciũ, nulloq; dolo egisse. §. *si vero. in auth. de instrum. caut. & fid. d. §. si ad vnum. vers. etsi fidem. §. nihil aliunde. §. vt autem omnino. l. comparationes. 19. in fin. C. de fid. instr. Nouell. 50. §. porro & illud. in fin.*

Personal.

Perſonal.*d.loc.nu.* 63. An autem hoc ſtricte ſic
in Camera obſeruetur, neſcio: tacito enim
conſenſu vt plurimum hoc remitti arbitror,
& id fieri poſſe, cum Partium iura probatoria
tantum ſpectet, non eſt dubium, per ſupra de
iuramento calumniæ *part.* 1.*lib.*2. tradita. Hoc
præſtito, aut eo tacite remiſſo, nominant Cõ-
miſſarium, & in illo puncto eo, quo ſupradi-
10 ctum eſt modo, proceditur. Et † tunc res iudi-
cis committitur arbitrio: eius enim eſt pro-
prium cognoſcere, an ad comparationem de-
ueniendum. Men.*de arbitr.iudic.quæſtio.d.caſu.*
14.*n.*23.*&* 24. [Pancirola, præceptor, *conſ.* 145.
poſt Iaſ.] In eo autem perfecte & dextre adhi-
bendo iudex conſiderabit primùm, an & qua-
le ſit inſtrumentum, cuius comparatio peti-
tur: confirmabit autem iudicium ex iis, quæ
initio huius capitis dicta ſunt. Deinde atten-
det, an alius adhuc modus probandi talẽ ſcri-
pturã ſupereſſe poſſit, quod ex actis eum fa-
11 cere poſſe non eſt dubium. Tertio † ei incum-
bit, vt ſi & teſtes & periti allegentur, teſtes
præferat peritis: illi enim manus naturali ra-
tione cognitas facilius diſcernẽt, [modo ſint
c literati, † hi enim facilius admittuntur, & effi-
cacius hic probant, vt Dd. & Notarii, Franciſc.
Viu.*deciſ.*165.*n* 4. Et nullos, niſi ſcribere ſciant
admittendos, innuere videtur Aſini. *in operoſo*
12 *de execut.tract.c.*201.§.3.*n.*3.] Nominari † quo-
que poteſt hæc commiſſio in optima forma.
Licet enim, cum ſola ſit comparatio, com-
miſſio in communi forma dici poſſit; quia fit
actus per teſtes & peritos, qui non ſolum ad
manus, ſed etiam ſigilla recognoſcenda adhi-
bentur: tamen decretum Viſitationis *anno*
1573.§. mit was gefahr aſſcribit commiſſioni-
bus in optima forma. Item im fall die Hand-
ſchrifft durch Zeugen zubeweiſen. Et hactenus,
quæ pars & iudices in principio conſiderare
debeant obiter attigimus, nunc & Commiſ-
f ſarius noſter inſtruendus. [Primo † Cõmiſſa-
rius ſi videbitur, & pars ſcribens viuat, impo-
net vt aliquid ſcribat, quo inde comparatio
fieri poſſit, & hoc iudicem ex officio poſſe,
perbelle notauit Aſini.*in ſingul.de execut. tract*
13 §.3.*c.*291.*per tot.*] Si teſtes † producuntur, tunc
duplici modo procedet: aut enim adfertur
ſcriptura vna, & quæritur, an non ſit manus
Titii: de quo nos principaliter hic non age-
mus. Aut † adferuntur plura inſtrumenta, & 14
quæritur, an non vna manu Titii ſcripta eſſe
omnia putent. Vtroq; † autem caſu [non ob- 15
ſtante quod vulgo aſſeritur, teſtem hic etiam
non interrogatum, rationem reddere debe-
re, vt poſt Campeg. & Rot. notat Proſp. Fa-
rin.*de oppoſit.contra teſt.quæſtion.*70. *nume.* 79.]
diligenter has inquiret circumſtantias, an vi-
derint ſcribi hanc ſcripturam: illud enim fi-
dem hic auget. Si † negent ſe vidiſſe, inquiret, 16
an & vnde ſibi manum Titii cognitam: hæc
enim ratio multis caſibus ſufficiet. Si † autem 17
res cum peritis expedienda eſt, Commiſſari-
us ad eum modum, qui ſupra de peritis tradi-
tus eſt, procedet. De † numero ſtatuitur duos 18
eſſe adſciſcendos. Menoch. *d. loco. numero* 29.
[Treuiſan. *d. l. numero* 13. *&* 15.] vbi & docet,
vnde illi ſumendi ſint: iuramento † aſtringen- 19
dos ſupra allegati textus docent: & Menoch.
latiſſ. d. loco. vt & Bart. *conſil.* 33. *numero* 28. tra-
dit. [Et egregie Panciorol.*conſil.*58.*num.* 34. ac
Aſinius *d.l.*] Hiſce † ſibi adiunctis actum 20
aggredietur, in eoque ſummam & exactiſſi-
mam diligentiam adhibebit. *Nouell.* 73. §. *cer-
te ſi ad vnum. verſic. vt tamen cum ſumma.* Peri-
torum autem in ſpecie officium eſt in præ-
ſentia Commiſſarii diligenter inſpicere ſin-
gulas literas ſeu elementa, dictiones & cha-
racterum verborumque ſigna, ſtylum & ſi-
milia. Menoch. *d. loco. numero* 31. Rolandin. *in
ſumma.cap.* 10.*part.* 3. Abſoluto actu, † Com- 21
miſſario rem exponunt & referunt. Hic ta-
men, quia actus in præſentia Adiuncti & Cõ-
miſſarii fit, ac per ſe valde periculoſum, Com-
miſſarium cum peritis diligenter hac de re
conferre, & ſuum etiam ſignificare ac inter-
ponere poſſe iudicium arbitror. Iudex.n. ita
melius informatur, & partialitas omnis euita-
tur. Nam † etiamſi text. *in d.l.comparationes* per 22
peritos fieri quid dicat: tamen iudicem, aut
eius delegatum plane nõ excludit: Hinc ſupra
dictum, in multis commiſſionibus, quæ cum
peritis in arte fiunt, etiam Commiſſarii iudi-
cium, ad corrigenda eorum dicta valere.
Qui tamen curioſius hæc inueſtigare ſata-
gunt, eos remitto ad ea, quæ vtrinque adfert
Menoch.*d.loco.nu.* 32. Peritos autem vnà cum
Commiſ-

Commissario ad eum modum, qui supra de interprete dictus est, subscribere non inutile fore existimo. [Exemplum integræ eius rei cum peritis pfectę, extat in causa Heinrichen S. vnd Clara Bernarden Wolffs Wittiben/ contra Lucas Brockelen / vbi collatio sigillo-
g rum per aurifabros duos Colonienses, † à Commissariis requisitos, vt iudicarent super sigillis renuntiationis, Heinrichen von der Leien zugeschrieben. Hi collatis etiam aliis, & examinatis inter se sigillis, inscriptionem circumferentiæ ita legerunt: S. Heinrici de Leien: vt & aliarum literarum comparandi causa
h allatarum. Præterea Commissarii † contulerunt literas reluitionis & renuntiationis, & visum est dictis Commissariis eine Hand seyn/ vnd daß die Brieff in compositione nicht vndereinander sehr vngleich weren/ rc. Quam re-
i lationem domini Camerales in † consideratione habuisse eorum vota indicant, & similis comparatio sigillorũ instituta in causa Conradt von Steinheim contra Walroden/ Grafen zu Waldeck / vbi expresse respondebatur *ad l. comparationes, C. de fid. instr.* de quo & supra
a3 aliqua de sigillis.] Illud † ad extremum quæritur, si in commissione literariorum documẽtorum, huius rei non fiat expressa mentio, an Commissarius suscipere possit? Hac de re disputatum in causa Aschenburg contra Steinberg. In quo ita distinguendum, aut generaliter mãdatur, daß er alle beweisung / so zu volnziehung der Kundschafften durch briefliche vrkunden thut/thun soll/ h. e. vt omnes probationes ad perfectionem documentorum literariorum spectantes suscipiat. Et hoc casu puto hanc commissionem esse decretã. Aut specialiter transumptionis solius fit mentio, & tunc non esse locum, concludendum videtur. Ad latiorem vero huius quæstionis declarationem adferri possunt ea, quæ supra de officio Commissarii circa sigilla dicta sunt.

CAPVT XXXIX.
De Recognitione.

SVMMARIA.

1 *Recognitio per partes ipsas vel per testes fit.*
2 *Priuata instrumenta recognita vim publicorum habent, & secundum quosdam consuetudine accedente executiua sunt, quibusdam contrarium asserentibus.*
3 *Commissarij officium in recognitionis actu quod sit, & quid iteris si pars citata personaliter non compareat.*
4 *Procurator an recognoscere possit.*
5 *Scriptura in contumaciam pro recognita habetur, & easdem habet vires, ac si vere recognita esset.*
6 *Sigillum facit fidem contra sigillantem.*
7 *Commissarius partem, vt recognoscat, cogere potest, & quomodo caute hic ab eo procedendum sit?*
8 *Commissarius an parte recognoscere nolente in contumaciam pro recognitis acceptare possit? & pro negatiua.*
9 *Redditur huius opinionis ratio.*
10 *Recognitio si fieri iuramento petatur, an Commissarius id attendere debeat.*
11 *Recognitio sigillorum in Camera semper absque iuramento fit.*
12 *Recognitionem medio iuramento fieri debere confirmatur.*
13 *Respondetur ad contraria.*
14 *Recognitionis ratione quandoque iuramenta etiam in Camera interponuntur.*
15 *Commissario quinam in hac diuersitate obseruandi casus sint. n. 16.*
17 *Recognitionis forma quæ sit.*
18 *Procuratoribus, quib. manus & sigilla incognita sunt, datur tempus suos principales consulendi.*
19 *Procurator, se scripturam aut sigillum noscere negans quid obtineat?*
20 *Sigilla propter antiquitatem pro recognitis habentur.*
21 *Sigilla cum recognosci non possunt, quid parti producenti agendum sit.*
22 *Publicum instrumentum recognitione non habet opus.*
23 *Testes etiam ad recognoscendum citandi.*
24 *Testes recognoscentes an iuramento astringendi.*
25 *Pro affirmatiua.*
26 *Testes indifferenter siue recognoscant, siue diffiteantur iuramento astringendi.*
27 *Negatiua.*
28 *Testibus ad recognitionem adhibitis, an interrogatoria proponenda sint.*
29 *Concluditur affirmatiue.*
30 *Commissario in actu recognitionis quid obseruandum. & n. seq.*
32 *Testes ad recognitionem adhibitos, tempore cum instrumenta recognoscenda scriberentur, præsentes fuisse, necessarium est.*
33 *Si vnus ex pluribus testibus dicat se non interfuisse, instrumentum falsum reputatur.*
34 *Testium recognitio plenam probationem facit.*
35 *Mercatorum in causis sufficit testes recognitores deponere se vidisse scribi, & quæ eius rei ratio.*
a *Recognitionis ratione commissiones decernuntur.*
b *An non expressa addita clausula recognitionis posset Commissarius reassumere?*
c *An comprehẽdatur sub commissione in optima forma.*
d *Recognitio petita & omissa nihil probat.*
e *De recognitione euentuali.*

Recogni-

RECOGNITIO, quam à consuetudine in-
troductam Doctores volunt. Rebuff. *de*
schedul.recogn. num. 45. in instrumentis sæpissi-
me fieri consueuit, adeo vt vix vllum genus
Commissionum circa instruméta extet, quod
ea careat aut carere possit. [& commissiones
a eorum ratione† decerni, notat Virgin. de Bo-
cat. *in tract. de lit. remiss. cap.* 4. *nu.* 25. vnde & dis-
b putatur † an non addita clausula Commissa-
rius possit? de qua disceptatione vide *form.* 1.
c. 8. *part.* 2. *& form.* 3. An Commissio in optima
c forma† hoc habeat, & sic cũ in causa Wirten-
berg contra Baden / Anno 73. petita fuisset
Commissio pro recognitione etiam, & de-
cretum fuisset erkennt/ in Commissione vero
non insertum esset, pars nominauit Testes,
qui recognoscere debebant, quia eius in
Commissione fiebat mentio. Ego tamen,
habere locum existimo, cum frustranea fie-
ret recognitio; quoad Partẽ duntaxat ipsam,
secus vero quoad tertium.] Est autem Reco-
gnoscere, relegere, *l. cognoscere. ff. de verborum si-*
gnificat. dicitur aliquando approbare. *l. si procu-*
ratorem. ff de procurat.

Illa autem secundum diuersitatem perso-
[1 narum varie consideratur. Aut † enim Partes
recognoscunt, & vt plurimum fit ab ea, con-
tra quam producitur instrumentum. Aut Te-
stes, & hæ personæ vel scripturas recogno-
scunt, vel sigilla, de quibus ordine tractãdum:
2 Ac primo † de recognitione Partium, quæ
instrumentis maximam tribuit authoritatem.
[nam habet vim confessionis, *cap. relatum.*
extr. de iure patron. cap. 1. §. *fin. de for. competenti.*
in 6.] Priuata enim instrumenta recognita vim
publicorum habent. *l. Publia. depositi. l. cum an-*
tiquitatem. de fide instrumentorum. l. cum de inde-
bito. §. *fin. ff. de probat. l. ne in arbitris.* §. 1. *C. de re-*
cept. arbit. Magon. *decis.* 22. Grat. *c.* 991. Iason *con-*
sil. 6. *num.* 8. *volum.* 1. Hottoman. *consil.* 98. *num.* 3.
[Zasius *consil.* 6. *num.* 8. *vol.* 1. Franciscus Marcus
decis. 991.] Idque maxime consuetudine acce-
dente: tunc enim videtur executiuum, vt pu-
blicum instrumentum: Socin. *consil.* 240. *col.*
2. Magon. *dict. decis.* 22. *num.* 4. *& decision. Lu-*
cens. 15. *num.* 18. vbi Vrsil. ad Afflict. *decis.* 85. *num.*
4. allegat. vide omnino Tiraquellum *de re-*
tract. conuent. §. 1. *gloss.* 1. *num.* 43. Quod tamen
recognitum non exequendum, vt publicum
instrumentum, tradit Couarruuias *variarum*
resolut. lib. 2. *cap.* 11. *num.* 4. Progn. *in tractat. de te-*
stibus. num. 87. *chart.* 51. *Decis. Lucens.* 15. *num.* 3.
Contrarium tamen *num.* 18. tenet. Licet au-
tem † magna huius inter ipsas Partes reco- 3
gnitionis vis: [Hinc cũ in causa Joachim von
Hagen / contra Cyriacum / vnd Daniel von
Rumrad transactionis sigillum non recogni-
tum † in actis reperiretur, licet petita reco- d
gnitio, dicebant Domini, transactionis fidem
inde non parum labefactatam.] tamen ea ex
Parte contra quam producuntur, quærere de-
bet ante omnia Commissarius, an sit sua ma-
nus, vel suum sigillum, ad quod etiam secun-
dum iuris dispositionem respondere tene-
tur. *l. vbicunque. ff. de interrogat. action. l. ad reco-*
gnoscendas. C. de ingen. manumiss. Baldus *in au-*
thentic. si quis. num. 3. *C. qui potior. in pignor.* Cor-
neus *consil.* 296. *num.* 9. *volum.* 3. Romanus *con-*
sil. 373. *num.* 2. Hoc tamen non ita stricte ac-
cipiendum, quasi semper personaliter hoc
facere debeat. Si enim Pars citata compare-
re non possit, tunc sufficit, si aliquis saltem
suo nomine compareat & recognoscat. A-
ctus enim aliquo absente factus potest rati-
ficari ex post facto, dummodo aliquis meo
nomine acceptet. Abbas *in cap. final. vt lite non*
contestata. Et id hodie in frequentissimo est
vsu. Nam † cum Partes ipsæmet compare- 4
re nequeunt, mittunt Procuratores: possunt
enim illi (licet id periculo non careat, Re-
buff. *de chirograph. recognit. num.* 59.) recogno-
scere, Moller. *semestr. quæstion. cap.* 43. *num.* 3.
[modo speciale ad hoc mandatum habeant,
decis. Rotæ Lucens. 11. *in princip.*] Si autem ne-
que per se, † neque per alium recognoscere 5
velit, Pars producens petit scripturam pro
recognita haberi, quo casu easdem vires ha-
bet, ac si vere esset recognita & confessa. Mas-
suer. *in pract. in tit. de dilation. num.* 9. Rebuffus
de chirograph. recognit. num. 17. *&* 40. Gailius *ob-*
seruat. 80. *num.* 6. *lib.* 1. *& de pac. publ. lib.* 1. *cap.* 15.
num. 14. 15. 16. Et id quoque in Saxonia obser-
uari, tradit nouissime Coler. *in tract. de processi-*
bus execut. part. 3. *cap.* 1. *num.* 85. *Addit. ad Hartm.*
obseruat. 1. *tit.* 20. *lib.* 1. Vbi multa præiudicia hu-
ius rei allegat de Iudice loquens, quod etiam

ad Commissarium recte referri videtur. Si
enim hoc Iudex potest;ergo & ipsius Delega-
6 tus, quia eadem subest ratio. Et illud † si-
ue sigillatum sit tãtum, siue sigillatum & scri-
ptum. Sigillum enim facit fidem contra sigil-
lantem, gloss. *in l.distrahente.verb.conquisita.C.de*
7 *reb.alien.* Imo† Commissarius vt recognoscat,
cogere Partem sępe potest, [sic in causa Münster contra Bentheim / sub pœna Commissa-
rius recognitionem iniunxit,] maxime debi-
torem, vt respondeat, utrum illa scriptura pri-
uata producta sit de sua manu, & si confitea-
tur, eum vlterius compellere, vt scribat, quo
ex scriptura comparationem facere possit.
Lanfrancus *de instrumentorum productione, cap.*
*9.num.*57. Menochius *de arbitr. iudic. quæst. cap.*
114.*num.*12. Pacianus *de probat.cap.*63.*num.*167.
*lib.*1. Vbi post alios allegatos hanc esse com-
munem practicam asserit. Caute tamen pro-
cedet hic Commissarius, ne si recognoscens
animaduertat, aliter literas pingat. Simulabit
ergo finito actu recognitionis se, si soluat sa-
larium, nomine sumptuum opus habere apo-
cha, ex cuius postmodum scriptione, an simi-
lis hæc manus alteri sit, facile animaduertet.
Si autem is rem intelligens, dare nolit apo-
cham, coget eum ad scribendum.
8 Quid † autem faciendum, si Pars aut Pro-
curator ipsius nolit recognoscere, accepta-
bitne in contumaciam pro recognitis ? Et
videbatur quod sic: habet enim hoc à iure, *c.*
fin.de confess. Rebuffus *de schedul.recognit.num.* 9.
[Gailius *lib.*1. *de pace public. cap.*15. *num.* 15. *& se-*
quentib. ac *lib.*1. *obseruat.*80. *num.*5. Coler. *de pro-*
*cess. execut. cap.*1. *num.* 95. *part.* 3. Quod tamen
sub illa distinctione accipiendum, quam Gail.
*d.l.n.*2. affert & tradit, quemadmodum certis
casibus articuli pro non confessatis accipiun-
tur, ita nec sigilla pro recognitis; sic obserua-
tum in causa D. Johan Brentzlein / contra
Hans Jacoben Hunten / 15. Septembris, An-
no 80. Et in causa Sophiæ von Grumbach /
denegatæ iustitiæ, 22. Aprilis, Anno 83. Item,
Stadt Landaw / contra Münsterische Eigen-
thumbs Erbgenammen / 11. Septembr. Anno
86.] Ego autem existimo Commissarium li-
teras aut sigilla in contumaciam pro recogni-
tis acceptare non posse; sed satius esse, vt id ad
Committentem rescribat. Sic cum Pars pe-
teret, vt Commissarius literas pro recognitis
acceptaret, petitioni eius locus nõ est datus in
causa Christoff von Wirsperg Klägern / cõtra
Herrn Heinrichen Hertzogẽ zu Braunschweig
vñ Lüneburg. Sæpissime† enim euenire solet, 9
vt etiamsi quis non compareat, nec recogno-
scat, & id Commissarius prædicto modo Ca-
meræ referat, Commissio decernatur ad exa-
minandos quosdam (à Parte nominatos aut
nominandos) ministros & aduocatos Partis
contra quam, qui sigilla recognoscunt, [vide
form. 2. *&* 7. *cap.*8.] quibus etiam fides in hoc
adhibetur, & secundum eorum depositio-
nem sententia fertur: vt factum in causa Wied
contra Stollberg / in qua mense Maio, Anno
70. sententia lata. Sæpe † etiam Pars produ- 10
cens, antequam fiat recognitio, petit, vt me-
dio iuramento ea iniungatur. An autem illud
Commissarius attendere cogatur, quæritur?
Et licet videbatur dicendũ, quod non. Primo,
quia in Commissione nulla illius rei fit men-
tio: ex quo fundamento iuncto alio, hoc Par-
ti in ardua causa petenti denegatum scio. Se-
cundo, † quia apud Iudicem Cameræ reco- 11
gnitio sigillorum ordinarie absque iuramen-
to fit. Ergo etiã locum habere debet in ipsius
Delegato: stylus enim obseruatus à Superio-
re, etiam à Delegato obseruari debet. Tertio,
quia aut affirmat, & non opus est iuramento,
vt infra dicetur: aut negat, & hoc casu aduersa
Pars sigillum probare debet. Rebuff. *in præfat.*
*de Chirograb.recognit.num.*44. Contrarium† ta- 12
men [obseruatum in causa Münster contra
Bentheim / *de quo formula* 4. *cap.* 8. ac] etiam
defendi posse videtur ex eo fundamento,
quod recognitio regulariter ex dispositio-
ne iuris & traditionibus Doctorum debeat
fieri medio iuramento. Ripa *in cap.*21. *num.* 21.
extr. de indiciis. Ferrar. Montan. *lib.* 2. *de vsu in-*
strument. §. diximus, dicent Partes, &c. [Colerus
*part.*3. *cap.*8. *num.*17.] Extrinsecus enim cogno-
scentes sigilla, aliaque ad finem instrumenti
facientia, sancte iurare coguntur. Et tradunt
in specie Doctores, si ab eo, contra quem pro-
ducitur instrumentum, recognitio fieri de-
beat, sic interloquendum: Daß er das jeni-
ge / was von seinem Gegentheil producirt / zu
cognoscirn /

cognoscirn/oder mittel Eydes zu diffitirn schul-
dig. Hoc est: Vt id, quod ab aduersa Parte
productum est, cognoscere, vel mediante
iuramento diffiteri debeat. Moller. *lib. 4. se-
mestr. cap. 43.* Si id regulariter, ergo & in hoc
casu, vbi nulla subest diuersitatis ratio. Hac-
13 que † opinione retenta, non obstant, quæ
pro contraria sententia adducta sunt. Ad pri-
mum enim respondetur, hic fieri posse exten-
sionem Commissionis, quia id videtur com-
missum, quod iure communi requiritur. Ad
14 secundum † responderi potest: in Procura-
toribus tanquam personis publicis & iuratis,
in Camera hoc habere locum, & cum id ex
singulari ratione sit dispositum, ad alios casus
non extendendum. Nec tamen id ita genera-
liter verum existimauerim, vt non etiam ali-
quando in Camera iuramenta interponan-
tur ratione recognitionis. [*Decis. Cameræ in
verbo, sigillorum recognitio*, vbi tamen male po-
situs dies 18. Octobris. Et sic factum in cau-
sa diffidationis Dennemarck / contra Ham-
burg / die Ablösung deß Zolls belangendt / his-
ce verbis: Ihr werden schweren in ewer / vnd
vermög vorbrachten special Gewalts / in ewer
Parthey Seel / einen Eydt zu Gott / vnd auff
das heylig Euangelium / daß euch / Inhalt
der Schrifft / den andern vnd dritten Junij /
jüngst vorbracht / die Sigilla der Original
Brieffen / darin vermeldet / zu recognosciren
nicht müglich / sondern dieselbe hiermit derge-
stalt diffitiren / vnnd verneinen / daß solche
gantz vnbekannt / auch der jenigen vor die sie
angeben / zu seyn / nicht wissen können. Hoc
est: Iuramentum in vestram & principalis
animam vigore exhibiti specialis mandati
per Deum & sanctum Euangelium præsta-
bitis, vos prout in scriptura secundo & tertio
Iunii producta, asseritur, sigilla originalium
literarum in illis nominatarum recognosce-
re non posse, sed eas hisce hac ratione diffi-
teri & negare, quod plane ignota, & igno-
retis, an sint illorum, quorum esse allegan-
15 tur.] In † hac tamen diuersitate ego sequen-
tes casus, à Commissario obseruandos esse
duco. Vel sigillum est ab ipsa Parte appo-
situm, & aut fatetur sigillum, & non opus
esse iuramento, quia huic ipsius confessio-
ni etiam non iuratæ creditur. Mollerus *dicto
loco.* aut negat, & puto eam cogi posse sub iu-
ramento, per ea quæ tradita sunt. Aut ab
alio appensum, & tunc vel sigillum est noui-
ter appositum, ita vt verisimiliter possit re-
cognosci, & recognitio est necessaria: Aut
vero † est antiquum, & in ea forma reco- 16
gnitionem non esse faciendam. Primo, quia
verisimiliter Pars ignorare potest. Secundo,
quia alias præstaretur materia periurii. [si for-
te de ignorantia non plane constaret.] Et
cum hæc quæstio Anno 1580. 23. Februarii,
in quadam causa Commissario proponere-
tur, & Partes varia hinc inde disputarent, sic
interlocutum memini: In angeregter Dis-
putation gibt der Keyserliche Commissarius
diesen Bescheidt / daß sich sein Befelch nicht
so weit erstrecke / daß er die Sigilla, mediante
iuramento, zu agnoscirn oder diffitirn zulas-
sen / welches auch vnmüglich in antiquis seyn
wolte / dem N. Anwaldt aufflzulegen / sondern
ist zu dieser Frist genug / daß N. Anwaldt iuxta
vsitatum stylum Sigilla bona fide, salua veri-
tatis substantia, agnoscire oder diffitire / oder
auch so er vermeindt einigen Argwohn oder
Falsch zu seyn / denselben anzeige / sonsten sol-
len zu Abhelffung dieser Irrungen die Sigill /
vnd ein jedes insonderheit zum fleissigsten durch
iuratum Pictorem abgerissen / dem Rotul ein-
verleibt Cameræ vberschickt werden / vnd allda
die Agnition den Partheyen ferner zu dispu-
tiren / vnbenommen seyn. Hoc est: In dicta dis-
putatione Commissarius Cæsaris sic interlo-
quitur: Mandatum suum non eo se extende-
re, vt sigilla mediante iuramento coram se
recognosci, vel diffiteri debeant, quod etiam
impossibile in antiquis foret Procuratori in-
iungere, sed sufficere nunc, vt Procurator iu-
xta vsitatum stylum sigilla bona fide, salua ve-
ritatis substantia agnoscat vel diffiteatur, vel
si putet aliquam suspicionem aut falsum sub-
esse, illud indicet, nihilominus ad tollendas
controuersias sigillum vnumquodque in
specie diligentissime per iuratum Pictorem
depingi, & Rotulo inseri, ac Cameræ trans-
mitti debere, facultate de agnitione sigil-
lorum vlterius ibidem disputandi Partibus
haudquaquam adempta. Si † autem iura- 17

mentum Parti imponendum consultum putet Commissarius, non de credulitate, sed de veritate deferet in hunc modum: Noui sigillum & scio. late Ferrar. Montan. *d. lib. 2. de vsu instrument. §. quare testibus opus est.* Licet communiter quidam ita fieri sufficere putent: Agnosco bona fide, salua veritatis substantia: Aut sic; Agnosco bona fide, non approbãdo contenta: [Item, vt nostri Germani loquuntur: Jch laß die Sigilla derjenigen seyn/ von derentwegen sie hierauff vnd vorgedruckt. *decis. Cameræ in d. verb. sigillorum recognitio. versic. forma recognoscendi.* Formulam autem in hac materia recognoscendi vide *cap.* 8. *form.* 7. Et
e euentualis † recognitio sæpe fit, *dicto cap.* 8. *form.* 3.] quæ recognitionis forma & in Consistoriis locum habet. Moller. *dicto loco.* [Quod tamen indistincte non procedit, sed cum mica salis accipiendum, prout idipsum, malo verbis Decisionum Cameræ, quam meis referre, inquit illa *dicto l.* Etiamsi sigillum quis non cognoscat, tamen tenetur id recognoscere, cum satis tutus sit declaratione illa (salua veritatis substantia) nec sine magno periculo possit diffiteri: quia illa recognitio tantum hoc importat, quod externa forma sigilli sit illæsa & integra, non autem, quod credat sigillum eius esse, cuius asseritur, alias non esset ordinatum, quod si quis ad proximam non recognoscat, habeatur pro recognito. Aliud tamen est, quando summet ipsius sigillum quis recognoscere teneretur, vt quando Testes in testamentatoria sigilla recognoscunt, quia hoc præiudiciale est in puncto recognitionis sigillorum, vt in causa Schaumburg/ contra Hamburg/ vnd Dennemarck/ interuenientem simplicis querelæ, den Billewerder belangendt/ iniungitur recognitio 16. *Augusti, Anno, &c.* 79. Ad proximam D. G. auff gestrigen Bescheidt/ ich das mittel Siegel hinweg/ deßwegen nicht zu recognosciren/ vnd die beyde vbrigen vnbekannt/ das gröste in circumferentia ... /wüste ers nicht zu recognosciren; diffitetur. Die 30. Octobris. R. seye diese Recognitio vngemäß/ soll es pure diffitiren/ oder recognosciren. G. reperit priora. Iudex 18. Octobris pronuntiat, daß D. G. krafft

special Gewalts medio iuramento zu recognosciren schuldig.]
Cum † autem Partes ipsæmet non sunt 18
præsentes, & Procuratoribus incognitæ
manus & sigilla, solent petere tempus, vt
consulant suos Principales, quod etiam ipsis
conceditur: vt factum in causa Paul Grafen zu Salm/ contra Pfaltzgraffen Georg
Hansen, Anno 1575. Quod † & habet hanc 19
rationem: ne scilicet Domino præiudicet.
Et ideo periculosum est recognoscere per
Procuratorem. Rebuffus *in tractatu de schedularum recognit. num.* 59. Nam si confitetur,
generatur Domino præiudicium: si negat se
scripturam aut sigillum nosse, aut eius esse cuius Pars esse affirmat, non valet: sed Dominus
aut recognoscere, aut ipse iuramento diffiteri
cogetur; & illud in Practica seruari tradit
Mollerus *dicto loco. cap.* 43. *num.* 3. Circa hanc
autem † Recognitionem illud consideran- 20
dum; sæpissime si antiquissima sint sigilla,
propter antiquitatem pro recognitis haberi. [Hinc in causa Bentheim/ contra Honstein/ petitum, propter vetustatem, Weil es vber 100. Jahr alt/ pro recognito zuhalten/ *de quo capit.* 5. *dicto loco, in formul.*] Hinc
& † cum recognosci sigilla non possunt, so- 21
let Pars producens dicere: Da die Sigilla nicht also beschaffen/ daß sie zu recognosciren weren: Jedoch thue man sich erbieten am hochlöblichen Keyserlichen Cammergericht erhebliche Vrsachen hernacher vorzubringen/ vnd zu verificiren/ warumb denselben auch ohne alle Recognition glauben zuzustellen. Hoc est: Si sigilla ita comparata non sint, vt recognosci debeant, in eum euentum offert se prægnantes causas, quamobrem nempe illis etiam absque omni recognitione fides danda sit, in iudicio Imperialis Cameræ postmodum allegare paratum. Diligenter quoque aduertet Commissarius, ne ad petitionem Partis producentis promiscue Partem contra quam ad recognitionem adigat, sed inter publica & priuata instrumenta distinctionem adhi-
beat. Si enim † publicum producatur in- 22
strumentum, idque recognosci petatur, petitioni non dabit locum. Publicum enim

In-

Instrumentum non opus habet recognitio-
ne. *l. scripturas.* vbi notant Bartolus, Salyce-
tus, & alii, *C. qui potior. in pign.* Coler. *de processſ.*
execut. part. 3. capit. 8. num 17. Et hactenus de
23 Partium recognitione: Quia † autem non ſo-
lum Partes, ſed etiam Teſtes [vt & Periti, ve-
luti aurifabri, *de quo cap. praecedenti.*] (vt ſupra
deductum) ad recognoſcendum citari ſo-
lent, paucis etiam de iis videndum. Reco-
24 gnitores † autē hi Teſtes an iuramento aſtrin-
gendi, in quæſtionem venit? Et ſimpliciter
dicendum ex ſequentibus, quod ſic. Primo
quod in his & aliis teſtibus nulla poteſt ratio
diuerſitatis ſtatui circa iuramentum: idem
25 ergo ius in vtroque obtinet. Secundo † con-
firmant id Dd. communiter dicentes, ſi iura-
mentum omittatur, nullum poſſe poni in
horum teſtium dictis fundamentum: vt poſt
plures antiquos & recentiores tradit Fab.
26 Turrett. *conſil. 7. num. 2.* Idque † adeo verum
eſt. vt etiamſi; quemadmodum ſupra dictum;
Pars tunc demum iurare debeat, cum diffite-
tur: ſecus ſi agnoſcat, teſtis tamen indiffe-
renter cogatur iurare. *gloſſ. & Bartol. in l. cum*
ab initio. 4. in verb. recognoſcere. ff. quib. mod. teſta-
ment. aper. dicit illos, qui teſtamentum ſigna-
runt, ſigilla ſua recognoſcere debere, iuran-
do dicere verum, ſint ſua vel non; & an ſit
teſtamentū illius: nec enim aliter credi teſtib.
l. iuriſiurandi. 9. Cod. de teſtibus. Daniel Moller.
d. loc. capit. 43 nu. 1. Quia ergo ex natura ipſius
actus iuramentum venit, licite hoc Commiſ-
ſarium exigere poſſe puto: ac ita factum in
cauſa Aſchenburg contra Steinberg / in pun-
27 cto additionalium. Quamuis † id in aliis cau-
ſis ideo, quod eius nulla in cōmiſſione fieret
mentio, omiſſum ſciam. [Aliquando tamen
ſola promiſſio ſub dextra data, admitti ſolet.
28 *de quo cap. 9. formul. 8.*] Secundo † quæritur:
an & hiſce teſtibus interrogatoria proponen-
da: Et licet plurimæ commiſſiones, in quibus
hoc omiſſum, in promptu ſint. Contrarium
29 † tamen & verius, & iuri magis conſenta-
neum eſt; cum nec hic diuerſitatis vlla, in-
ter hunc, & alium teſtem poſſit dari ratio.
Quod maxime hic obtinet, cū plurimæ per-
ſonæ ſint, quæ recognoſcere non poſſunt: vt
ſupra explicatum *in cap. de Citatione.* Et id Dd.
requirunt. Viui. *concluſ. 378.* Burſ. *conſ. 35. nu.*
50. & conſil. 69. nu. 23. lib. 1. Ac id etiam in plu-
rimis cauſis obſeruatum: vt in cauſa Herrn
Chriſtoff / Hertzogen zu Würtenberg contra
den Keyſerlichen Fiſcal Exemptionis, die
Herrſchafft Lewenſtein betreffend. In cauſa
Aſchenburg contra Steinberg / in pūcto cor-
rectionalium: [adde *form. 7. cap. 9.*] Ad ipſum
actum recognitionis vbi ventum eſt; cōſide-
rabit † diligenter Commiſſarius, ne teſtes in- 30
diſcrete recognoſcant; & ſi ſuam ipſius de-
bent recognoſcere manum vel ſigillum; quæ-
ret an ipſi ſcripſerint, vel ſigilla appēderint; ſi
negent; vlterius q̄ratur; quorū ſint ſigilla: hoc
enim ſatis ꝓbat. Quando † autem nō de ipſius 31
teſtis, ſed de tertii recognitione agitur; tunc
primo quæritur, an hæc ſit manus Titii vel
Sempronii. Nec † eo contentus Commiſſa- 32
rius vlterius indagabit: an fuerint præſentes,
cum ea ſcriberentur, textus. *in §. ſi quis igitur.*
in authent. de inſtrument. caut. vbi gloſſ. Bart. &
alii. Alexand. *conſil. 181. num. 3. lib. 2. & 150. num.*
16. lib. 5. & conſ. 76. n. 8. & ibi Molin. *lib. 3.* Natta
in repetition. authent. quod ſine. num. 17. & ſeqq.
Cod. de teſtament. Grammatic. *deciſio. 84. vbi plu-*
res allegat. Afflict. *deciſion. 181.* Dilect. *de art. te-*
ſtandi titul. 2. cap. 4. Moller. *Semeſtr. libr. 4. capit.*
43. Corn. Deciſ. Marc. Ruin. Pariſ. Afflict. Cra-
uett. Grammat. quos refert & ſequitur Me-
noch. *de arbitrar. caſ. 114. num. 22.* Ludouic. *de-*
ciſion. Peruſ. 7. num. 17. & 18. part. prima. alios re-
fert Granat. *Theor. 15. nu. 6. & ſeq.* [Coler. *de pro-*
ceſſ. executiu. c. 1. c. 3. num. 132.] qui tamen ab hac
ſententia diſſentire videtur. Sed ab ea non eſt
recedendum, cum communior videatur. De-
cian. *conſil. 86. nu. 6. lib. 2.* Roland. *conſ. 84. nu. 2.*
vide omnino Cephal. *conſ. 377. nu. 4.* Menoch.
conſ. 249. nu. 23. lib. 3. Riminal. Iun. *conſ. 39. n. 36.*
& ſeq. Borgn. *deciſ. 21. nu. 36.* Fab. Turret. *conſ. 3.*
nu. 1. Idq; † adeo verū eſt, vt ſi vnus ex pluribus 33
teſtib. dicat, ſe nō interfuiſſe, Inſtrumentum
dicatur falſum. Natta *conſil. 124.* Magnā autem
† efficaciam habet talis recognitio: facit enim 34
plenam probationem. Afflict. *deciſion. 181.* poſt
Pariſ. Alex. Bart. Iaſ. & alios traditos à Martia-
neſ. *conſ. 32. nu. 10. inter conſilia diuerſorum Iuriſ-*
conſultorum Italiæ. In † cauſis tamen mercato- 35
rum non opus eſt ad hunc modum depone-

a *Comparationis commissio difficilima.*
b *An comparatio delegari possit.*
c *Comparatio facta non seruatis seruandis inualida.*
d *Comparatio in antiquis facilius admittitur.*
e *Testes ad comparationem adhibiti quando literati esse debeant.*
f *Comparationis in materia arbitrium iudicis multum valet.*
g *Sigillorum collatio per aurifabros fit.*
h *Commissarius potest interponere iudicium in comparatione, & ea in Camera attenditur.*

SÆpissime comparatio literarum vel sigillorum facienda est, quo nomine & commissiones in Camera decernuntur: [Quæ mihi videntur esse difficilimæ & periculosissi-
a mæ † inter omnes species, adeo vt aliqui dubitarint, an huiusmodi comparationis exa-
b minatio † delegari possit, Felin. *in c. 2. in fin. de fid. instr.* & quod non possit committi, scripsit Bald. *in auth. sed nouo iure. C. si cert. pet. ver. dubitatur tamen vtrum iudex.* Treuisan. *decis. 52. nu. 27.* cuius tamen contrarium Camera seruat. Vt ergo Commissarius hic recte instruatur, quia
c comparatio facta † non seruatis seruandis, nulla est. Ias. *cons. 4. nu. 6. lib. 2.* Treuisan. *d. decis. 52. n. 30.* Iccirco] quæ in ea obseruanda, breuiter hic tradere visum fuit. Ac primum illud & Parti, & Iudici notandum, comparationem literarum in subsidium introductam, nec aliter habere locum, quam cum aliud aliquod remedium non superest. *Nouell. 73. §. certe si ad vnum. § si vera neq; numerat. § si nemo §. vt autem*
d *omn.* [Vnde & in antiquis facilius † admittitur, ita per doctr. Abbat. *in c. 2. de fid. instr.* notarunt Domini in causa Herrn Bischoffen zu Straßburg contra Herrn Graffen von Hanaw/ anno 1557. mense Decembri.] Parum quoque operari hanc comparationem in aperto est:
1 nam † adfert tantum semiplenam probationem, (cum multi facile possint imitari manus, vt refert Menoch. *de arbitr. cas. 114. num. 15.* [Treuisan *d. decis. 52. n. 25.*] & ita fraus committi aliquando præsumatur. *Franc. Person. in tract. de indic. & tort. egreg. q. 14. n. 14 & 15.* præter antiquos. Francisc. Person. *d. q. 14. n. 3. & seqq.* Menoc. *de arbitr. iud. q. d. casu. 114.* Mascard. *de prob. q. 12. num. 2. & in verb. comparatio.* Viu. *lib. 1. verb.*
2 *comparat n. 1.* Quamuis † id in priuatis, non in publicis procedere velint. Menoch. *de arbit. d. loco. n. 28.* [Treuisan. *d. decis. 52. num. 22.* Couarr. *practic. quest. cap. 22. numero 6.* Roland. à Vall. *consil. 26. numero 12. & 16.*] Cephal. *consil. 19. numero 32. & seqq.* Menoch. *d. consil. 94. numero 24. & 42.* qui tamen *consil. 29. numero 25.* in præiudicium scribentis plene probare dicit. [Treuisan. *d. decisio. 52. numero 9.*] Illorum † autem 3
tantum instrumentorum comparatio facienda, quæ viribus subsistunt, & nullo vitio laborant. text. *in l. comparationes. C. de fid. instrum.* Vbi trium testium subscriptio necessaria est in priuato, vt ad comparationem deueniri possit, alias ex priuatis nulla comparatio facienda. Harmenop. *lib. 1. tit. 9.* Ioseph. Lod. *decis. 2. num. 10.* Menoch. *d. loco. de arbitr. nu. 21.* Cephal. *consil. 19. volum. 3. & consil. 27. numero 51.* vbi ita obseruatum fuisse scribit. [Guid. Pancirola. præceptor *consil. 14. numero 22.* Treuisan. *d. decis. nu. 16.*] Quia † comparatio ad illum finem 4
inducta, non vt comprobet instrumentũ vitiosum & carens solennitate: ꝓbat enim manum tantum, non autem supplet solennitatem, quemadmodum Cephal. *d. loco* loquitur.
In libris † autem priuatorum fidem facit. Me- 5
noch. *d. l. nu. 23.* quia non est facile libros rationum probare, vt post Bald. tradit Men. adhuc aliam rationem reddens. Vt † & in Epistolis. 6
Menoch. *d. loco.* Masc. *in verb. Epistola.* Schrad. *in l. admon. n. 285. de iureiur.* Burs. *cons. 29. nu. 25.* videatur tamen de hisce Couarr. *c. 22. pract. quastion. & rationes allata à* Men. *d. loco. n. 26.* In † a- 7
pochis magnam fidem faciunt comparationes, si requisitis suis constent, Men. *d. loc. n. 26.* [Sequitur & illustrat hanc sententiam Men. quoad omnia fere iam dicta membra, Carp. *d. loc. n. 61. & seq.*] Et hæc Partẽ ante propositã hanc petitionẽ considerare decet. Ad † ipsum 8
actum vbi ventum est, Pars aut petit comparationem fieri per personas notam sibi manũ scribentis habentes, quod vt plurimum mortuo scribente fieri solet: aut per peritos. Petens autẽ ante omnia, si iudici ita videbitur,
† iuramentum præstare debet, se non calu- 9
mniose petere, nec aliam probationem habere, & nullius peruersitatis esse sibi consciũ, nulloq; dolo egisse. *§. si vero. in auth. de instrum. caut. & fid. d. §. si ad vnum. vers. etsi fidem. §. nihil aliunde. §. vt autem omnino. l. comparationes. 19. in fin. C. de fid. instr. Nouell. 50. §. porro & illud. in fin.*

Personal.

Perſonal.*d.loc.nu.* 63. An autem hoc ſtricte ſic
in Camera obſeruetur, neſcio: tacito enim
conſenſu vt plurimum hoc remitti arbitror,
& id fieri poſſe, cum Partium iura probatoria
tantum ſpectet, non eſt dubium, per ſupra de
iuramento calumniæ *part.* 1.*lib.*2. tradita. Hoc
præſtito, aut eo tacite remiſſo, nominant Cō-
miſſarium, & in illo puncto eo, quo ſupradi-
10 ctum eſt modo, proceditur. Et † tunc res iudi-
cis committitur arbitrio: eius enim eſt pro-
prium cognoſcere, an ad comparationem de-
ueniendum. Men.*de arbitr.iudic.quæſtio.d.caſu.*
14.*n.*23.*&* 24. [Pancirola, præceptor, *conſ.* 145.
poſt Iaſ.] In eo autem perfecte & dextre adhi-
bendo iudex conſiderabit primùm, an & qua-
le ſit inſtrumentum, cuius comparatio peti-
tur: confirmabit autem iudicium ex iis, quæ
initio huius capitis dicta ſunt. Deinde atten-
det, an alius adhuc modus probandi talē ſcri-
pturá ſupereſſe poſſit, quod ex actis eum fa-
11 cere poſſe non eſt dubium. Tertio † ei incum-
bit, vt ſi & teſtes & periti allegentur, teſtes
præferat peritis: illi enim manus naturali ra-
tione cognitas facilius diſcernēt, [modo ſint
e literati, † hi enim facilius admittuntur, & effi-
cacius hic probant, vt Dd. & Notarii, Franciſc.
Viu.*deciſ.*165.*n* 4. Et nullos, niſi ſcribere ſciant
admittendos, innuere videtur Aſini. *in operoſo*
12 *de execut.tract.c.*201.§.3.*n.*3.] Nominari † quo-
que poteſt hæc commiſſio in optima forma.
Licet enim, cum ſola ſit comparatio, com-
miſſio in communi forma dici poſſit; quia fit
actus per teſtes & peritos, qui non ſolum ad
manus, ſed etiam ſigilla recognoſcenda adhi-
bentur: tamen decretum Viſitationis *anno*
1573.§. mit was geſahr aſſcribit commiſſioni-
bus in optima forma. Item im fall die Hand-
ſchrifft durch Zeugen zubeweiſen. Et hactenus,
quæ pars & iudices in principio conſiderare
debeant obiter attigimus, nunc & Commiſ-
f ſarius noſter inſtruendus. [Primo † Cōmiſſa-
rius ſi videbitur, & pars ſcribens viuat, impo-
net vt aliquid ſcribat, quo inde comparatio
fieri poſſit, & hoc iudicem ex officio poſſe,
perbelle notauit Aſini. *in ſingul.de execut. tract*
13 §.3.*c.*291.*per tot.*] Si teſtes † producuntur, tunc
duplici modo procedet: aut enim adfertur
ſcriptura vna, & quæritur, an non ſit manus
Titii: de quo nos principaliter hic non age-
mus. Aut † adferuntur plura inſtrumenta, & 14
quæritur, an non vna manu Titii ſcripta eſſe
omnia putent. Vtroq; † autem caſu [non ob- 15
ſtante quod vulgo aſſeritur, teſtem hic etiam
non interrogatum, rationem reddere debe-
re, vt poſt Campeg. & Rot. notat Proſp. Fa-
rin.*de oppoſit.contra teſt.quæſtion.*70.*nume.*79.]
diligenter has inquiret circumſtantias, an vi-
derint ſcribi hanc ſcripturam: illud enim fi-
dem hic auget. Si † negent ſe vidiſſe, inquiret, 16
an & vnde ſibi manum Titii cognitam: hæc
enim ratio multis caſibus ſufficiet. Si † autem 17
res cum peritis expedienda eſt, Commiſſari-
us ad eum modum, qui ſupra de peritis tradi-
tus eſt, procedet. De † numero ſtatuitur duos 18
eſſe adſciſcendos. Menoch. *d. loco. numero* 29.
[Treuiſan. *d. l. numero* 13. *&* 15.] vbi & docet,
vnde illi ſumendi ſint: iuramento † aſtringen- 19
dos ſupra allegati textus docent: & Menoch.
latiſſ. d. loco. vt & Bart. *conſil.* 33. *numero* 28. tra-
dit. [Et egregie Panciorol. *conſil.* 58 *num.* 34. ac
Aſinius *d.l.*] Hiſce † ſibi adiunctis actum 20
aggredietur, in eoque ſummam & exactiſſi-
mam diligentiam adhibebit. *Nouell.* 73. §. *cer-
te ſi ad vnum. verſic. vt tamen cum ſumma.* Peri-
torum autem in ſpecie officium eſt in præ-
ſentia Commiſſarii diligenter inſpicere ſin-
gulas literas ſeu elementa, dictiones & cha-
racterum verborumque ſigna, ſtylum & ſi-
milia. Menoch. *d. loco. numero* 31. Rolandin. *in
ſumma.cap.* 10.*part.* 3. Abſoluto actu, † Com- 21
miſſario rem exponunt & referunt. Hic ta-
men, quia actus in præſentia Adiuncti & Cō-
miſſarii fit, ac per ſe valde periculoſum, Com-
miſſarium cum peritis diligenter hac de re
conferre, & ſuum etiam ſignificare ac inter-
ponere poſſe iudicium arbitror. Iudex.n. ita
melius informatur, & partialitas omnis euita-
tur. Nam † etiamſi text. *in d.l.comparationes* per 22
peritos fieri quid dicat: tamen iudicem, aut
eius delegatum plane nō excludit: Hinc ſupra
dictum, in multis commiſſionibus, quæ cum
peritis in arte fiunt, etiam Commiſſarii iudi-
cium, ad corrigenda eorum dicta valere.
Qui tamen curioſius hæc inueſtigare ſata-
gunt, eos remitto ad ea, quæ vtrinque adfert
Menoch. *d.loco.nu.* 32. Peritos autem vnà cum

Commiſ-

Commissario ad eum modum, qui supra de
interprete dictus est, subscribere non inutile
fore existimo. [Exemplum integræ eius rei
cum peritis pfectę, extat in causa Heinrichen
S. vnd Clara Bernarden Wolffs Wittiben/
contra Lucas Brockelen / vbi collatio sigillo-
g rum per aurifabros duos Colonienses, † à
Commissariis requisitos, vt iudicarent super
sigillis renuntiationis, Heinrichen von der Lei-
en zugeschrieben. Hi collatis etiam aliis, & ex-
aminatis inter se sigillis, inscriptionem cir-
cumferentiæ ita legerunt: S. Heintici de Lei-
en: vt & aliarum literarum comparandi causa
h allatarum. Præterea Commissarii † contule-
runt literas reluitionis & renuntiationis, &
visum est dictis Commissariis eine Hand seyn/
vnd daß die Brieff in compositione nicht vn-
dereinander sehr vngleich weren/ꝛc. Quam re-
i lationem domini Camerales in † considera-
tione habuisse eorum vota indicant, & similis
comparatio sigillorũ institura in causa Con-
radt von Steinheim contra Walroden/Gra-
fen zu Waldeck / vbi expresse respondebatur
ad l. comparationes, C. de fid. instr. de quo & supra
a3 aliqua de sigillis.] Illud † ad extremum quæri-
tur, si in commissione literariorum documẽ-
torum, huius rei non fiat expressa mentio, an
Commissarius suscipere possit? Hac de re dis-
putatum in causa Aschenburg contra Stein-
berg. In quo ita distinguendum, aut generali-
ter mãdatur, daß er alle beweisung / so zu volnt-
ziehung der Kundschafften durch briefliche
vrkunden thut/thun soll/ h. e. vt omnes proba-
tiones ad perfectionem documentorum li-
terariorum spectantes suscipiat. Et hoc casu
puto hanc commissionem esse decretã. Aut
specialiter transumptionis solius fit mentio,
& tunc non esse locum concludendum vide-
tur. Ad latiorem vero huius quæstionis de-
clarationem adferri possunt ea, quæ supra de
officio Commissarii circa sigilla dicta sunt.

CAPVT XXXIX.

De Recognitione.

SVMMARIA.

1 *Recognitio per partes ipsas vel per testes fit.*
2 *Priuata instrumenta recognita vim publicorum habent, & secundum quosdam consuetudine accedente executiua sunt, quibusdam contrarium asserentibus.*
3 *Commissarij officium in recognitionis actu quod sit, & quid iuris si pars citata personaliter non compareat.*
4 *Procurator an recognoscere possit.*
5 *Scriptura in contumaciam pro recognita habetur, & easdem habet vires, ac si vere recognita esset.*
6 *Sigillum facit fidem contra sigillantem.*
7 *Commissarius partem, vt recognoscat, cogere potest, & quomodo caute hic ab eo procedendum sit?*
8 *Commissarius an parte recognoscere nolente in contumaciam pro recognitis acceptare possit? & pro negatiua.*
9 *Redditur huius opinionis ratio.*
10 *Recognitio si fieri iuramento petatur, an Commissarius id attendere debeat.*
11 *Recognitio sigillorum in Camera semper absque iuramento fit.*
12 *Recognitionem medio iuramento fieri debere confirmatur.*
13 *Respondetur ad contraria.*
14 *Recognitionis ratione quandoque iuramenta etiam in Camera interponuntur.*
15 *Commissario quinam in hac diuersitate obseruandi casus sint. n. 16.*
17 *Recognitionis forma quæ sit.*
18 *Procuratoribus, quib. manus & sigilla incognita sunt, datur tempus suos principales consulendi.*
19 *Procurator, se scripturam aut sigillum noscere negans quid obtineat?*
20 *Sigilla propter antiquitatem pro recognitis habentur.*
21 *Sigilla cum recognosci non possunt, quid parti producenti agendum sit.*
22 *Publicum instrumentum recognitione non habet opus.*
23 *Testes etiam ad recognoscendum citandi.*
24 *Testes recognoscentes an iuramento astringendi.*
25 *Pro affirmatiua.*
26 *Testes indifferenter siue recognoscant, siue diffiteantur iuramento astringendi.*
27 *Negatiua.*
28 *Testibus ad recognitionem adhibitis, an interrogatoria proponenda sint.*
29 *Concluditur affirmatiue.*
30 *Commissario in actu recognitionis quid obseruandum. & n. seq.*
32 *Testes ad recognitionem adhibitos, tempore cum instrumenta recognoscenda scriberentur, præsentes fuisse, necessarium est.*
33 *Si vnus ex pluribus testibus dicat se non interfuisse, instrumentum falsum reputatur.*
34 *Testium recognitio plenam probationem facit.*
35 *Mercatorum in causis sufficit testes recognitores deponere se vidisse scribi, & quæ eius rei ratio.*
a *Recognitionis ratione commissiones decernuntur.*
b *An non expressa addita clausula recognitionis possit Commissarius reassumere?*
c *An comprehẽdatur sub commissione in optima forma.*
d *Recognitio petita & omissa nihil probat.*
e *De recognitione euentuali.*

Recogni-

RECOGNITIO, quam à consuetudine in-
troductam Doctores volunt. Rebuff. *de
schedul.recogn. num.* 45. in instrumentis sæpissi-
me fieri consueuit, adeo vt vix vllum genus
Commissionum circa instruméta extet, quod
ea careat aut carere possit. [& commissiones
a eorum ratione † decerni, notat Virgin. de Bo-
cat. *in tract. de lit. remiss. cap.* 4. *nu.* 25. vnde & dis-
b putatur † an non addita clausula Commissa-
rius possit? de qua disceptatione vide *form.* 1.
c. 8. *part.* 2. *& form.* 3. An Commissio in optima
c forma † hoc habeat, & sic cũ in causa Wirten-
berg contra Baden / Anno 73. petita fuisset
Commissio pro recognitione etiam, & de-
cretum fuisset erkennt / in Commissione vero
non insertum esset, pars nominauit Testes,
qui recognoscere debebant, quia eius in
Commissione fiebat mentio. Ego tamen,
habere locum existimo, cum frustranea fie-
ret recognitio; quoad Partẽ duntaxat ipsam,
secus vero quoad tertium.] Est autem Reco-
gnoscere, relegere, *l. cognoscere. ff. de verborum si-
gnificat.* dicitur aliquando approbare. *l. si procu-
ratorem. ff. de procurat.*

Illa autem secundum diuersitatem perso-
1 narum varie consideratur. Aut † enim Partes
recognoscunt, & vt plurimum fit ab ea, con-
tra quam producitur instrumentum. Aut Te-
stes, & hæ personæ vel scripturas recogno-
scunt, vel sigilla, de quibus ordine tractãdum:
2 Ac primo † de recognitione Partium, quæ
instrumentis maximam tribuit authoritatem.
[nam habet vim confessionis, *cap. relatum.
extr. de iure patron. cap.* 1. §. *fin. de for. competenti.
in* 6.] Priuata enim instrumenta recognita vim
publicorum habent. *l. Publia. depositi. l. cum an-
tiquitatem. de fide instrumentorum. l. cum de inde-
bito.* §. *fin. ff. de probat. l. ne in arbitris.* §. 1. *C. de re-
cept. arbit.* Magon. *decis.* 22. Grat. *c.* 991. Iason *con-
sil.* 6. *num.* 8. *volum.* 1. Hottoman. *consil.* 98. *num.* 3.
[Zasius *consil.* 6. *num.* 8. *vol.* 1. Franciscus Marcus
decis. 991.] Idque maxime consuetudine acce-
dente: tunc enim videtur executiuum, vt pu-
blicum instrumentum: Socin. *consil.* 240. *col.*
2. Magon. *dict. decis.* 22. *num.* 4. *& decision. Lu-
cens.* 15. *num.* 18. vbi Vrsil. ad Afflict. *decis.* 85. *num.*
4. allegat. vide omnino Tiraquellum *de re-
tract. conuent.* §. 1. *gloss.* 1. *num.* 43. Quod tamen
recognitum non exequendum, vt publicum
instrumentum, tradit Couarruuias *variarum
resolut. lib.* 2. *cap.* 11. *num.* 4. Progn. *in tractat. de te-
stibus. num.* 87. *chart.* 51. *Decis. Lucens.* 15. *num.* 3.
Contrarium tamen *num.* 18. tenet. Licet au-
tem † magna huius inter ipsas Partes reco- 3
gnitionis vis: [Hinc cũ in causa Joachim von
Hagen / contra Cyriacum / vnd Daniel von
Rumrad transactionis sigillum non recogni-
tum † in actis reperiretur, licet petita reco- d
gnitio, dicebant Domini, transactionis fidem
inde non parum labefactatam.] tamen ea ex
Parte contra quam producuntur, quęrere de-
bet ante omnia Commissarius, an sit sua ma-
nus, vel suum sigillum, ad quod etiam secun-
dum iuris dispositionem respondere tene-
tur. *l. vbicunque. ff. de interrogat. action. l. ad reco-
gnoscendas. C. de ingen. manumiss.* Baldus *in au-
thentic. si quis. num.* 3. *C. qui potior. in pignor.* Cor-
neus *consil.* 296. *num.* 9. *volum.* 3. Romanus *con-
sil.* 373. *num.* 2. Hoc tamen non ita stricte ac-
cipiendum, quasi semper personaliter hoc
facere debeat. Si enim Pars citata compare-
re non possit, tunc sufficit, si aliquis saltem
suo nomine compareat & recognoscat. A-
ctus enim aliquo absente factus potest rati-
ficari ex post facto, dummodo aliquis meo
nomine acceptet. Abbas *in cap. final. vt lite non
contestata.* Et id hodie in frequentissimo est
vsu. Nam † cum Partes ipsæmet compare- 4
re nequeunt, mittunt Procuratores: possunt
enim illi (licet id periculo non careat, Re-
buff. *de chirograph. recognit. num.* 59.) recogno-
scere, Moller. *semestr. quæstion. cap.* 43. *num.* 3.
[modo speciale ad hoc mandatum habeant,
decis. Rotæ Lucens. 11. *in princip.*] Si autem ne-
que per se, † neque per alium recognoscere 5
velit, Pars producens petit scripturam pro
recognita haberi, quo casu easdem vires ha-
bet, ac si vere esset recognita & confessa. Mas-
suer. *in pract. in tit. de dilation. num.* 9. Rebuffus
de chirograph. recognit. num. 17. *&* 40. Gailius *ob-
seruat.* 80. *num.* 6. *lib.* 1. *& de pac. publ. lib.* 1. *cap.* 15.
num. 14. 15. 16. Et id quoque in Saxonia obser-
uari, tradit nouissime Coler. *in tract. de processi-
bus execut. part.* 3. *cap.* 1. *num.* 85. *Addit. ad Hartm.
obseruat.* 1. *tit.* 20. *lib.* 1. Vbi multa præiudicia hu-
ius rei allegat de Iudice loquens, quod etiam

ad Commissarium recte referri videtur. Si
enim hoc Iudex potest;ergo & ipsius Delega-
6 tus, quia eadem subest ratio. Et illud † si-
ue sigillatum sit tãtum, siue sigillatum & scri-
ptum. Sigillum enim facit fidem contra sigil-
lantem,gloss. *in l.distrabente.verb.conquisita.C.de*
7 *reb.alien.* Imo† Commissarius vt recognoscat,
cogere Partem sępe potest,[sic in causa Münster contra Bentheim / sub pœna Commissa-
rius recognitionem iniunxit,] maxime debi-
torem,vt respondeat,utrum illa scriptura pri-
uata producta sit de sua manu, & si confitea-
tur, eum vlterius compellere, vt scribat,quo
ex scriptura comparationem facere possit.
Lanfrancus *de instrumentorum productione, cap. 9.num.*57.Menochius *de arbitr. iudic. quæst.cap. 114.num.*12. Pacianus *de probat.cap.63.num.*167.
*lib.*1. Vbi post alios allegatos hanc esse com-
munem practicam asserit. Caute tamen pro-
cedet hic Commissarius, ne si recognoscens
animaduertat,aliter literas pingat. Simulabit
ergo finito actu recognitionis se, si soluat sa-
larium,nomine sumptuum opus habere apo-
cha, ex cuius postmodum scriptione, an simi-
lis hæc manus alteri sit, facile animaduertet.
Si autem is rem intelligens, dare nolit apo-
cham,coget eum ad scribendum.
8 Quid † autem faciendum, si Pars aut Prô-
curator ipsius nolit recognoscere , accepta-
bitne in contumaciam pro recognitis ? Et
videbatur quod sic: habet enim hoc à iure, *c. fin.de confess.* Rebuffus *de schedul.recognit.num.* 9.
[Gailius *lib.1. de pace public. cap .15. num. 15. & sequentib.* ac *lib.1.obseruat.*80.*num.*5. Coler.*de process. execut. cap.1. num.* 95.*part.* 3. Quod tamen
sub illa distinctione accipiendum,quam Gail.
*d.l.n.*2.affert & tradit,quemadmodum certis
casibus articuli pro non confessatis accipiun-
tur, ita nec sigilla pro recognitis; sic obserua-
tum in causa D. Johan Brenzlein / contra
Hans Jacoben Himten/ 15.Septembris, An-
no 80. Et in causa Sophiæ von Grumbach/
denegatæ iustitiæ,22.Aprilis,Anno 83. Item,
Stadt Landaw / contra Münsterische Eigen-
thumbs Erbgenammen/ 12.Septembr. Anno
86.] Ego autem existimo Commissarium li-
teras aut sigilla in contumaciam pro recogni-
tis acceptare non posse; sed satius esse, vt id ad
Committentem rescribat. Sic cum Pars pe-
teret, vt Commissarius literas pro recognitis
acceptaret,petitioni eius locus nõ est datus in
causa Christoff von Wirsperg Klägern / cõtra
Herrn Heinrichen Herzogẽ zu Braunschweig
vñ Lüneburg. Sæpissime † enim euenire solet, 9
vt etiamsi quis non compareat, nec recogno-
scat, & id Commissarius prædicto modo Ca-
meræ referat, Commissio decernatur ad exa-
minandos quosdam (à Parte nominatos aut
nominandos) ministros & aduocatos Partis
contra quam, qui sigilla recognoscunt, [vide
form. 2. *&* 7. *cap.*8.] quibus etiam fides in hoc
adhibetur, & secundum eorum depositio-
nem sententia fertur:vt factum in causa Wied
contra Stollberg / in qua mense Maio, Anno
70.sententia lata. Sæpe † etiam Pars produ- 10
cens, antequam fiat recognitio,petit, vt me-
dio iuramento ea iniungatur. An autem illud
Commissarius attendere cogatur, quæritur?
Et licet videbatur dicendũ,quod non.Primo,
quia in Commissione nulla illius rei fit men-
tio: ex quo fundamento iuncto alio,hoc Par-
ti in ardua causa petenti denegatum scio. Se-
cundo, † quia apud Iudicem Cameræ reco- 11
gnitio sigillorum ordinarie absque iuramen-
to fit. Ergo etiã locum habere debet in ipsius
Delegato: stylus enim obseruatus à Superio-
re,etiam à Delegato obseruari debet. Tertio,
quia aut affirmat, & non opus est iuramento,
vt infra dicetur: aut negat,& hoc casu aduersa
Pars sigillum probare debet. Rebuff.*in præfat. de Chirograh.recognit.num.*44.Contrarium † ta- 12
men [obseruatum in causa Münster contra
Bentheim / *de quo formula* 4.*cap.* 8. ac] etiam
defendi posse videtur ex eo fundamento,
quod recognitio regulariter ex dispositio-
ne iuris & traditionibus Doctorum debeat
fieri medio iuramento. Ripa *in cap.21. num. 21. extr. de iudiciis.* Ferrar. Montan. *lib. 2. de vsu instrument. §. diximus, dicent Partes, &c.* [Colerus
*part.3.cap.*8.*num.*17.]Extrinsecus enim cogno-
scentes sigilla, aliaque ad finem instrumenti
facientia, sancte iurare coguntur. Et tradunt
in specie Doctores, si ab eo, contra quem pro-
ducitur instrumentum, recognitio fieri de-
beat, sic interloquendum: Daß er das jeni-
ge / was von seinem Gegentheil producirt / zu
cognoscirn/

cognoſcirn/oder mittel Eydes zu diffitirn ſchul-
dig. Hoc eſt: Vt id, quod ab aduerſa Parte
productum eſt, cognoſcere, vel mediante
iuramento diffiteri debeat. Moller. *lib. 4. ſe-
meſtr. cap. 43.* Si id regulariter, ergo & in hoc
caſu, vbi nulla ſubeſt diuerſitatis ratio. Hac-
13 que † opinione retenta, non obſtant, quæ
pro contraria ſententia adducta ſunt. Ad pri-
mum enim reſpondetur, hic fieri poſſe exten-
ſionem Commiſſionis, quia id videtur com-
miſſum, quod iure communi requiritur. Ad
14 ſecundum † reſponderi poteſt: in Procura-
toribus tanquam perſonis publicis & iuratis,
in Camera hoc habere locum, & cum id ex
ſingulari ratione ſit diſpoſitum, ad alios caſus
non extendendum. Nec tamen id ita genera-
liter verum exiſtimauerim, vt non etiam ali-
quando in Camera iuramenta interponan-
tur ratione recognitionis. [*Deciſ. Cameræ in
verbo, ſigillorum recognitio*, vbi tamen male po-
ſitus dies 18. Octobris. Et ſic factum in cau-
ſa diffidationis Dennemarck / contra Ham-
burg / die Ablöſung deß Zolls belangendt / hiſ-
ce verbis: Ihr werden ſchweren in ewer / vnd
vermög vorbrachten ſpecial Gewalts / in ewer
Parthey Seel / einen Eydt zu Gott / vnd auff
das heylig Euangelium / daß euch / Inhalt
der Schrifft / den andern vnd dritten Junij /
jüngſt vorbracht / die Sigilla der Original
Brieffen / darin vermeldet / zu recognoſciren
nicht müglich / ſondern dieſelbe hiermit derge-
ſtalt diffitiren / vnnd verneinen / daß ſolche
gantz vnbekannt / auch der jenigen vor die ſie
angeben / zu ſeyn / nicht wiſſen können. Hoc
eſt: Iuramentum in veſtram & principalis
animam vigore exhibiti ſpecialis mandati
per Deum & ſanctum Euangelium præſta-
bitis, vos prout in ſcriptura ſecundo & tertio
Iunii producta, aſſeritur, ſigilla originalium
literarum in illis nominatarum recognoſce-
re non poſſe, ſed eas hiſce hac ratione diffi-
teri & negare, quod plane ignota, & igno-
retis, an ſint illorum, quorum eſſe allegan-
15 tur.] In † hac tamen diuerſitate ego ſequen-
tes caſus, à Commiſſario obſeruandos eſſe
duco. Vel ſigillum eſt ab ipſa Parte appo-
ſitum, & aut fatetur ſigillum, & non opus
eſſe iuramento, quia huic ipſius confeſſio-
ni etiam non iuratæ creditur. Mollerus *dicto
loco.* aut negat, & puto eam cogi poſſe ſub iu-
ramento, per ea quæ tradita ſunt. Aut ab
alio appenſum, & tunc vel ſigillum eſt noui-
ter appoſitum, ita vt veriſimiliter poſſit re-
cognoſci, & recognitio eſt neceſſaria: Aut
vero † eſt antiquum, & in ea forma reco- 16
gnitionem non eſſe faciendam. Primo, quia
veriſimiliter Pars ignorare poteſt. Secundo,
quia alias præſtaretur materia periurii. [ſi for-
te de ignorantia non plane conſtaret.] Et
cum hæc quæſtio Anno 1580. 23. Februarii,
in quadam cauſa Commiſſario proponere-
tur, & Partes varia hinc inde diſputarent, ſic
interlocutum memini: In angeregter Diſ-
putation gibt der Keyſerliche Commiſſarius
dieſen Beſcheidt / daß ſich ſein Befelch nicht
ſo weit erſtrecke / daß er die Sigilla, mediante
iuramento, zu agnoſcirn oder diffitirn zulaſ-
ſen / welches auch vnmüglich in antiquis ſeyn
wolte / dem N. Anwaldt aufflegen / ſondern
iſt zu dieſer Friſt genug / daß N. Anwaldt iuxta
vſitatum ſtylum Sigilla bona fide, ſalua veri-
tatis ſubſtantia, agnoſcire oder diffitire / oder
auch ſo er vermeindt einigen Argwohn oder
Falſch zu ſeyn / denſelben anzeige / ſonſten ſol-
len zu Abhelffung dieſer Irrungen die Sigill /
vñ ein jedes inſonderheit zum fleiſſigſten durch
iuratum Pictorem abgeriſſen / dem Rotul ein-
verleibt Cameræ vberſchickt werden / vnd allda
die Agnition den Partheyen ferner zu diſpu-
tiren / vnbenommen ſeyn. Hoc eſt: In dicta diſ-
putatione Commiſſarius Cæſaris ſic interlo-
quitur: Mandatum ſuum non eo ſe extende-
re, vt ſigilla mediante iuramento coram ſe
recognoſci, vel diffiteri debeant, quod etiam
impoſſibile in antiquis foret Procuratori in-
iungere, ſed ſufficere nunc, vt Procurator iu-
xta vſitatum ſtylum ſigilla bona fide, ſalua ve-
ritatis ſubſtantia agnoſcat vel diffiteatur, vel
ſi putet aliquam ſuſpicionem aut falſum ſub-
eſſe, illud indicet, nihilominus ad tollendas
controuerſias ſigillum vnumquodque in
ſpecie diligentiſſime per iuratum Pictorem
depingi, & Rotulo inſeri, ac Cameræ tranſ-
mitti debere, facultate de agnitione ſigil-
lorum vlterius ibidem diſputandi Partibus
haudquaquam adempta. Si † autem iura- 17

Instrumentum non opus habet recognitio-
ne. *l. scripturas.* vbi notant Bartolus, Salyce-
tus, & alii. *C. qui potior. in pign.* Coler. *de process.*
execut. part. 3. capit. 8. num 17. Et hactenus de
23 Partium recognitione: Quia † autem non so-
lum Partes, sed etiam Testes [vt & Periti, ve-
luti aurifabri, *de quo cap. praecedenti.*] (vt supra
deductum) ad recognoscendum citari so-
lent, paucis etiam de iis videndum. Reco-
24 gnitores † autē hi Testes an iuramento astrin-
gendi, in quaestionem venit? Et simpliciter
dicendum ex sequentibus, quod sic. Primo
quod in his & aliis testibus nulla potest ratio
diuersitatis statui circa iuramentum: idem
25 ergo ius in vtroque obtinet. Secundo † con-
firmant id Dd. communiter dicentes, si iura-
mentum omittatur, nullum posse poni in
horum testium dictis fundamentum: vt post
plures antiquos & recentiores tradit Fab.
26 Turrett. *consil. 7. num. 2.* Idque † adeo verum
est, vt etiamsi; quemadmodum supra dictum;
Pars tunc demum iurare debeat, cum diffite-
tur: secus si agnoscat, testis tamen indiffe-
renter cogatur iurare. *gloss. & Bartol. in l. cum*
ab initio. 4. in verb. recognoscere. ff. quib. mod. testa-
ment. aper. dicit illos, qui testamentum signa-
runt, sigilla sua recognoscere debere, iuran-
do dicere verum, sint sua vel non, & an sit
testamentū illius: nec enim aliter credi testib.
l. iurisiurandi. 9. Cod. de testibus. Daniel Moller.
d. loc. capit. 43. nu. 1. Quia ergo ex natura ipsius
actus iuramentum venit, licite hoc Commis-
sarium exigere posse puto: ac ita factum in
causa Aschenburg contra Steinberg / in pun-
27 cto additionalium. Quamuis † id in aliis cau-
sis ideo, quod eius nulla in cōmissione fieret
mentio, omissum sciam. [Aliquando tamen
sola promissio sub dextra data, admitti solet.
28 *de quo cap. 9. formul. 8.*] Secundo † quaeritur:
an & hisce testibus interrogatoria proponen-
da: Et licet plurimae commissiones, in quibus
hoc omissum, in promptu sint. Contrarium
29 † tamen & verius, & iuri magis consenta-
neum est; cum nec hic diuersitatis vlla, in-
ter hunc, & alium testem possit dari ratio.
Quod maxime hic obtinet, cū plurimae per-
sonae sint, quae recognoscere non possunt: vt
supra explicatum *in cap. de Citatione.* Et id Dd.
requirunt. Viui. *conclus.* 378. Burs. *cons. 35. nu.*
50. & consil. 69. nu. 23. lib. 1. Ac id etiam in plu-
rimis causis obseruatum: vt in causa Herrn
Christoff / Hertzogen zu Würtenberg contra
den Keyserlichen Fiscal Exemptionis, die
Herrschafft Lewenstein betreffend. In causa
Aschenburg contra Steinberg / in pūcto cor-
rectionalium: [adde *form. 7. cap. 9.*] Ad ipsum
actum recognitionis vbi ventum est; cōside-
rabit † diligenter Commissarius, ne testes in- 30
discrete recognoscant; & si suam ipsius de-
bent recognoscere manum vel sigillum; quae-
ret an ipsi scripserint, vel sigilla appēderint; si
negent; vlterius q̄ratur; quorū sint sigilla: hoc
enim satis ꝓbat. Quando † autem nō de ipsius 31
testis, sed de tertii recognitione agitur; tunc
primo quaeritur, an haec sit manus Titii vel
Sempronii. Nec † eo contentus Commissa- 32
rius vlterius indagabit: an fuerint praesentes,
cum ea scriberentur, textus. *in §. si quis igitur.*
in authent. de instrument. caut. vbi gloss. Bart. &
alii. Alexand. *consil. 181. num. 3. lib. 2. & 150. num.*
16. lib. 5. & cons. 76. n. 8. & ibi Molin. *lib. 3.* Natta
in repetition. authent. quod sine. num. 17. & seqq.
Cod. de testament. Grammatic. *decisio. 84. vbi plu-*
res allegat. Afflict. *decision.* 181. Dilect. *de art. te-*
standi titul. 2. cap. 4. Moller. *Semestr. libr. 4. capit.*
43. Corn. Decis. Marc. Ruin. Paris. Afflict. Cra-
uett. Grammat. quos refert & sequitur Me-
noch. *de arbitrar. cas. 114. num. 22.* Ludouic. *de-*
cision. Perus. 7. num. 17. & 18. part. prima. alios re-
fert Granat. *Theor. 15. nu. 6. & seq.* [Coler. *de pro-*
cess. executin. c. 1. c. 3. num. 132.] qui tamen ab hac
sententia dissentire videtur. Sed ab ea non est
recedendum, cum communior videatur. De-
cian. *consil. 86. nu. 6. lib. 2.* Roland. *cons. 84. nu. 2.*
vide omnino Cephal. *cons. 377. nu. 4.* Menoch.
cons. 249. nu. 23. lib. 3. Riminal. Iun. *cons. 39. n. 36.*
& seq. Borgn. *decis. 21. nu. 36.* Fab. Turret. *cons. 3.*
nu. 1. Idq; † adeo verū est, vt si vnus ex pluribus 33
testib. dicat, se nō interfuisse, Instrumentum
dicatur falsum. Natta *consil. 124.* Magnā autem
† efficaciam habet talis recognitio: facit enim 34
plenam probationem. Afflict. *decision. 181.* post
Paris. Alex. Bart. Ias. & alios traditos à Martia-
nes. *cons. 32. nu. 10. inter consilia diuersorum Iuris-*
consultorum Italiae. In † causis tamen mercato- 35
rum non opus est ad hunc modum depone-

re, se vidisse scribi; sed sufficit dicere, manum se cognitam habere: ita in literis Cambii docet Bursat. *consil.* 103. *nu.* 9. Rationem reddit, quia in illorum causis apices iuris non curantur.

CAPUT XL.

De officio Commissarii finito actu.

SUMMARIA.

1 *Transumptionis actu absoluto, quid circa Rotuli confectionem Commissario incumbat.*

2 *Rotulus clausus ad Cameram transmittendus.*

VBI omnia ordine extracta erunt, Com-
1 missarius † postremo ea, quæ gesta sunt,
& quomodo in ipso actu transumptionis o-
mnia inuenerit, Rotulo inseret. Rolandin. *in*
*summa.c.*10.*tit.de exemplificat.instrum.* Si tamen
incidenter vna cum testium examinatione
transumptio facta fuerit, recte transsumpta
instrumentorum ante dicta testium ponet. I-
pse quoq; subscribet, & Adiunctum pro sub-
scriptione interpellabit. Postmodum † Ro- 2
tulũ claudet, & obsignabit ea forma, quæ su-
pra de testib. ꝓposita est, & traditur in specie
de instrumentis à Francis. Marc. *in decision. par-*
lamenti Delphinat. decision. 41 *.num. primo cir-*
ca med. Eumque deinde clausum & obsigna-
tum ad Cameram, vt Procurator in termino
producere possit, transmittet: prout stylus
quotidianus docet, & ex iis quæ tradit Fran-
cis. Marc. *d. decision.* colligi potest.

LIBER SEXTUS.

DE TERMINORUM MAXIME LAPIDEORUM INSPECTIONE, ELEVATIONE, ET REPOSITIONE.

CAPUT I.

De origine huius Commissionis.

SUMMARIA.

1 *Probans fines territorii ipsum territorium probare videtur.*

2 *Limites sunt communes.*

3 *In confinibus quæ nascuntur, sunt communia.*

4 *Communio parit discordiam.*

5 *Limites olim stlites dicti: & stlitem pro litem veteres dixisse.*

6 *Limites à limine secundum aliquos dicuntur.*

7 *Quibus remediis iuris ratione limitum agatur.*

8 *Super constitutione pignorationis nonnunquam ratione limitum agi.*

9 *Diuisio limitum & terminorum.*

a *Litem primam de limitibus fuisse.*

HOc † caput ideo latiori filo reliquis tra-
1 dere statui: tum, quia pauci hac de re
scripserunt; tum etiam quod hæc materia li-
mitum frequens ac vsitata, tantique momen-
ti, vt probans terminos territorii, ipsum terri-
torium probare dicatur: quia hi de re limita-
ta & finita esse dicuntur. *l. si fines agri. Cod. de e-*
uiction. l. si irruptione. 8. *ff. fin. regund.* Bald. *in l. sed*
si. ff. fi. regund. Et quia limites † sunt cõmunes. 2
c. super eo. 4. *de paroch. & parœcia.* Hincque ea, † 3
quæ in confinio nascuntur, vtriusque Partis
confinantis dicuntur esse communia. *l. arbor.*
19. ff. commun. diuid. (Quod tamen quomodo
accipiendum & quando vna Pars alteri cede-
re debeat, tradit Hieron. de Monte *in tract. de*
finib. regu. c. 13.) Cõmunio † autem solet pare- 4
re discordiam, & negligentiam, elegans text.
in l. 77. *§. dulcissimis. ff. de leg. & fideic.* 3. in quã sen-
tentiam multa præclare Arist. *lib.* 2. *Polit. c.* 3. &
Val. Max. *lib.* 7. *c.* 9. Gail. 2. *obs.* 153. *num.* 8. Quod
maxime locum habere in limitib. etymologia
indicat: nã limites, stlites † olim dictos quidã 5
volunt. Isid. *lib.* 8. *c.* 15. *de verb. signific. & apud Fe-*
stum. Hinc & Decemuiri de stlitib. iudicandis.
Francis. Iametius *in enarratione. l.* 2. *ff. de re iud.*

Vnde Poeta Ouidius de hisce limitibus:

Tu populos, vrbesq; & regna ingentia finis:
Omnis erit sine te litigiosus ager.

[Cui conuenit quod Gala *in tract. de modo articulandi & probandi gloss.* 1. §. 1. *n.* 14. astruit. Lis au-

autem dicta est ex eo, quod† primæ inter homines lites de limitibus fuerunt: vt probatur *in d.c.forus.§.lis.de verb.signif.* quod antea admonuit Virgil. his versibus:

Limes erat positus, finem vt discerneret agris. &c. Et Ias. post eum *in d.l.postquam liti. nu.10. versic. & dicta est lis. C.de pact.* quam Etymologiam refellit Alciat. *in l. causas. C.de transact.* sed verior mihi videtur prior opinio; q̃ sequuti sunt Alber. *in suo dictionario. in verb. lis.* Et Hotom. *in lexic. iur. in verb. lis. vers.1.* & Carauita, *rit.10.* item quod locum tenens *nu.16. versic. quaro vnde di-*

6 *cta est lis.*] Quamuis † Siculus Flaccus ab hoc discedat, *de condit. agrorum fol.8.* (vt obiter hoc moneam) Limites à liminib. vocabula accepisse tradens: Vt quemadmodum limina introitus exitusq; locis præstant, limites agris similiter introitus exitusq;. Hygon. Cromat. *de limitib.* Nam limites appellati antiquo verbo Transuersi: quia transuersi omnia antiqui

7 limen dicebant. Hæc † cum ita sint; euenire solet, vt iudicio finium regundorum actiones inter illos oriantur: de quo *in tit. ff. fi. regund. & in tit. de termino moto,* agitur. Idque vel vt noui constituantur aut antiqui fulciantur & reparentur. Coras. *in l. ex hoc iure. verb. fi. regun. ff. de*

8 *iust. & iur.* Quod † etiam hodie aliquando extraordinarie per mandatũ super constitutione pignorationis ad eũ finẽ, vt si lapides eiiciantur, ii in pristinũ locum collocentur, fieri solet; vt infra explicabitur: vel vt adminiculũ probationi generetur: Petitur etiam sępenumero terminorũ inspectio vna cũ examinatione testium, & oculari inspectione. Institutis ergo hisce actionib. siue remediis, vbi ad probationes et ventũ, ꝑ cõmissione ad tollẽdos & inspiciẽdos lapides supplicatur: cum n. iudices ipsimet hoc non possunt, Commissariũ ad

9 hos inspiciendos mittunt. Quæ † commissio recte dicitur ad inspectionem terminorum artificialiũ fieri. Sunt enim duplices termini; aut naturales, aut artificiales, Mynsing. *obs. 25. cent. 6.* Naturales sunt, quos natura ipsa cõstituit, veluti mõtes, flumina, arbores; & hi nulli mutilationi sunt obnoxii: & à Commiss. præter ocularẽ inspectionẽ nihil desiderant: ideoq; in iis non nisi ocularis inspectio potest fieri. Artificiales sunt, qui ab homine constituuntur: & hi aliquando non tantum inspectionẽ, sed & descriptionẽ aut eleuationem postulant; vt lapides & monumenta scripturã habentia; vt etiam postes & arbores: quæ probãt limites. *c. illud fine. 34. causa. 24. q.3. l.1. §. 2. de albo scribendo.* glo. *in c. cum causam. de prob.* Guid. Pap. *decis.193.* [quibus adde omnino gloss. posteriores *ad partid. Hispan. tit. 18. l.2.* vbi plura huc spectantia tradũtur post Ioan. Andr. Bal. & Archidia.] Quia autem commissionis qualitas quæ ad monumenta, lapides & arbores inspiciendas perficitur, ex iis q̃ de instrumentis trãsumendis tradita sunt, satis cõstat: ideo omissis iis, tantum de lapidibus hic agemus.

CAPVT II.

De origine signandi lapides.

SVMMARIA.

1 *Lapides, limites multum probant.*
2 *Instrumentis comparantur limites.*
3 *Modus rem memoratu dignam notandi lapidibus, antiquis in veteri testamento notus.*
4 *Vt & Romanis.*
5 *Et tempore Iurisconsultorum.*

QVIA in præcedenti capite allegati lapides maxime† antiqui pro finibus positi 1 multum probant, & magnam fidem faciunt. *l.1. §. qui in rationib. ff. de fals. l. qui tabulas in pr. 27. ff. de furt.* Dd. *in c. super eo. de Parochiis.* vbi Panor. *n.5.* Guid. Pap. *decis.193. num.1.* Chass. *ad consuet. Burgund. Rub.13. des Forest pasturages. in verb. par. fosses. n.3. vers. istis modis.* Masc. *de prob. d. loc. verb. confines.* Nouissime Berett. *cons. 89. n.17.* allegat Calcan. *cons. 90.* Hieron. de Mont. *ca.17.* Habentur † enim loco instrumentorum: Paris 2 de Puteo. *in tract. de finib. feudor. c. 24. n.6.* Ideo tanto diligentiorem tractationem requirũt. Ad† meliorem autem intelligentiam, & quia 3 pauca hac de re traduntur à Dd. ad originem deueniendo, constat hunc modum signandi per lapides [Vt & ius limitum, Marckrecht/ Heygius post Weichbild *quæst.2. n.52.*] antiquissimum. Eo enim in veteri testamẽto primos parentes vsos, subsequentes textus indicant. *Genes.28.* Iacob dicitur erexisse lapidem in signum, fundens oleum desuper. *Ios.2.* Dominus ꝑcipit poni & erigi duodecim lapides, vt sint signũ memoriale, seu commonefactoriũ historiæ transitus per Iordanem. *Iosue.24.*

Iosua

Iosua moriturus erigit lapidem prægrandem sub quercu, quæ erat in sanctuario Domini, vt esset in testimonium fœderis icti cum Domino.1. *Reg*.7. Samuel in memoriam auxilii diuini contra Philistinos erigit lapidem, & nomen eius vocat lapidem adiutorii. Et anti-
4 qui† Romani húc modum retinuerunt, quod ex sequentibus patet, quæ tradit Dyonis. Halicarnassæus, *lib.2.de antiquit.Rom.* dum inquit: Rex Numa, vt Romani contenti propriis, aliena non concupiscerent, cauit lege de prædiis terminandis: Cum enim vnumquemq; iussisset agrum suum circumscribere, ac in finibus statuere lapides, hos sacros esse Ioui Terminali voluit: iussitq; vt quotannis stato die (decima scilicet Calendar. Martii, id est, 20. Martii, vt explicat Ioann. Coras *in l.ex hoc iure.ff.de Iust.& iur.*) res diuina eo loco in paganorum cœtu fieret, sacrato cum primis nobili festo in honorem Deorum, qui terminis tutelares præsident; id Romani vocant Terminalia, sicut lapides ipsos terminos; quos si quis transferre ausus fuisset, aut tollere, lege terminali caput eius his Diis deuouit: interfectori ipsius, tanquam sacrilegii impunitate ꝓmissa & puritate à scelere: Nec de priuatorum tantum agris hoc ius sanxit, verum etiā de publicis; hos quoq; certis complexus finibus, vt Romanorum agrum à vicinarum vrbium agris terminales discernerent, & priuatum à publico, qui mos ex illo seculo reliquis Romanis religiose seruatur, etiā nostro tempore, Nam Deos putant terminos, eisq; sacra faciunt, non hostias cædentes; quod nefas sit cruentari hos lapides: sed liba Cerealia, frugumq; adferentes primitias. Idem breuibus tradit Plin. *lib.18.* vbi ait: Idem etiā Numa fornacalia instituit farris torrendi ferias, & æque religiosos terminos agrorum. Et non solum magnos lapides, sed etiam paruos in consideratione fuisse, testatur Plato *lib.8.de legib.* dum inquit: Nemo fines atque terminos agri moueat, nec ciuis vicini: nec finitimi peregrini, si agri extrema possideat: sed putet id esse vere, quod dici solet: hic immobilia mouet, malitq; vnusquisq; saxum ingens mouere, quam paruum lapidem iureiurando à diis firmatum, quo amicitiæ & inimicitiæ terminentur: alterius enim Iupiter contribulis, alterius hospitalis est testis. Hinc quoq; antiqui sactos hos lapides, id est, inuiolabiles esse voluerunt: vt ex Iuuenal. *vlt.Satyra* constat, vbi inquit:

Aut sacrum effodit de limite saxum.

Describit quoque Virgilius morem hunc limites terminandi. *lib.12. Aeneidos.*

Nec plura effatus, saxum circumspicit ingens,
Saxū antiquum ingens, campo quod forte iacebat,
Limes agro positus, litem vt discerneret aruis:
Improbus aut campum mihi si Vicinus ademit,
Aut sacrum effodit medio de limite saxum.

Et ad hoc alludit Lactantius, dū inquit: Quod qui lapidem colūt informem, atq; rudem, cui nomen est, hic est, quem ꝓ Ioue Saturnus dicitur deuorasse; nec immerito illi honos tribuitur. Nam cum Tarquinius Capitolium facere vellet, atq; in eo loco multorum Deorum sacella essent, consuluit eos per auguria, Vtrum Ioui cedere vellent, & cedentibus cæteris solus terminus mansit; vnde illum Poeta Capitolii immobile saxum vocat. Iam ex hoc ipso vides, quam magnus Iupiter inuenitur, cui nō cessit lapis, ea fortasse fiducia, quod illum de paternis faucibus liberauerat. Facto itaque Capitolio, supra ipsum terminum foramen est in tecto relictum, vt quia non cesserat, libero cœlo frueretur, quo ne ipsi quidem fruebātur, qui lapidem frui putauerunt. Et huic ergo publice supplicatur, quasi custodi finium Deo, qui non tantum lapis, sed etiam stipes interdū est. Quid de iis dicam, qui volunt talia, nisi ipsos potissimum lapides ac stipites esse. Quem † morem & temporibus 5
Iurisconsultorum in vsu fuisse, passim textus iuris indicant. Hinc nomina hisce terminis indidere, vocando eos lapides finales. §. *final. Instit. de offic.iudic.* Et territoriales terminos, Boet. *lib: 2. de Geometr.* prout eum refert Cuiac.10. *obseru.2.* Coras. *in d.l. ex hoc iure.ff. de iust. & iur.*

CAPVT III.

De variis nominibus lapidum.

SVMMARIA.

1 *Quare de nominibus lapidum hic agatur.*
2 *Distributio huius capitis.*

3 *Varia*

3 *Varia nomina indita terminis lapideis apud antiquos.*
4 *Tabella continens designationem lapidum secundum Hygen.*
5 *Nostro tempore quomodo in Germania vocentur lapides, & de nomine* Marckstein.
6 *Marca vnde dicatur.*
7 *Districtus vocantur* Veldmarck.
8 *Vocabulum* Marckstein *generale & speciale est.*
9 *Adoptionis nomen generale & speciale.*
10 *Iurisdictionis nomen similiter.*
11 *Lapilli qui adiiciuntur terminis, quomodo vocentur.*
12 *Testes vocantur.*
13 *Guardia nominantur ab Italis.*
14 *In collocatione & numero horum lapillorum vim consistere.*
15 *Diuersitas signandi maxima.*
16 *Vnde diuersitas signandi lapides oriatur.*
17 *Plures quam vnus lapilli adesse debent.*
18 *Publici lapides qui sint.*
19 *De lapidibus ius venandi & lignandi concernentibus.*
20 *De lapidibus decimarum.*
21 *Lapides priuatorum, qui pagos à pagis discernunt.*
22 *Lapides priuatorum, qui agros ab agris discernunt.*
23 *Lapides communes qui.*
24 *Lapides mixti qui.*
25 *Descriptio horum lapidum quare omissa.*
26 *Qui mos signandi praeferendus, antiquus vel modernus.*
27 *Pro antiquo quæ argumenta.*
28 *Pro moderno modo quæ militent.*
a Mahlstein *vnde dicantur.*
b *De nomine* Banstein/ *& vnde veniat.*
c *Lapides cruce sæpe signantur.*

VAria esse nomina lapidum nemini puto esse incognitum: quia autem, sine hisce
1 nominibus,† nec Pars impetrans recte lapides articulare; nec aduersa Pars interrogatoria conficere; nec Iudex an commissionem decernere debeat, nec ne diiudicare: nec Cõmissarius Agrimensores quærere, & cum fructu relationes eorum scribere possit: operæ pretium esse duxi, hoc capite, absoluta tractatione de origine, nomina eorundẽ subiungere; ne obiiciatur hisce personis, turpe esse ius, in quo versantur, ignorare. Hier. de
2 Monte. *c.4. de finib. regund.* Vt† autẽ rectius hæc omnia intelligantur, in tria mẽbra præsens caput diuidendum. In primo agam de variis nominibus, quibus prisci vsi sunt in diiudicandis terminis: In secundo de nominibus, quæ hodie iis sunt indita: Et ad extremum in vtramque partem disputabo, qui modus signandi, vetus sc. an nouus melior præsumatur. Quod † ergo ad primũ membrum huius 3
capitis attinet; varia fuisse nomina lapideorũ terminorũ, & textus iuris multis in locis indicant, & testantur passim scriptores. Omniũ
† autem optime hæc omnia in vno fasciculo 4
collecta sunt à Hygen. *de limitib. constit. per integrum librum, maxime vero fol.* 154. vbi duabus pagellis figuræ, & significationes lapidũ egregie descriptæ reperiuntur, quæ huc transferri possunt. Hisce † sic præmissis, ad morem 5
nostrum deueniendo; sciendum est, generali vocabulo apud Germanos denotari omnes hos lapides, Marckstein. Et ita eo vtitur Landrecht *artic.* 59. Schneidevv. *in §. quadam num.* 27. *Instit. de act.* Et terminatum vocatur Marckscheidungen *gloss. in d. text. art.* 50. *nu.* 2. Nomen
id† à Marca dictum, quod significat limitem, 6
vt tradit Hottom. *de verbis feudalib. in verb. Marchiones.* Wesenb. *de feud. ca.* 4. *n.* 3. Borch. *de feud. c.* 5. *n* 33. seu notam. Wesenb. *d. loc.* † Hinc in- 7
tegri districtus limitati dicuntur, Veldmarckungen Cranz. *in Vandal. lib.* 3. *ca.* 16. Hottom. *d. loc.* Borch. *d. loc.* Sachsenspiegel *d. loc.* [Videatur tamen nouissime, quæ de hac voce tradit Petr. Heyg. *quæst.* 1. *nu.* 57. & 58. † Alio no- a
mine præsertim in iure Saxonico vocantur Mahlstein/ quod à Germanico Mahl/ quod signum significat, & lapide compositum videtur. Dicũtur & Banstein, † Bann enim ex- b
tremitatem denotat: nam banniri dicuntur ii qui finibus excluduntur. Gail. *de pace publica. lib.* 1. *cap.* 1. vel à nostro vocabulo Ban, quod semitã significat, quasi lapides agros decernentes.] Illud † tamen apud rusticos est ge- 8
nerale & speciale. Generale iam descriptum. Specialiter eo rustici vtuntur, vt publicos lapides à priuatis isto vocabulo discernant: nec sine ratione; cum in iure nostro non sit infrequens vnum vocabulũ, & generis, & speciei nomen retinere. Adoptio † enim & ge- 9
nerale & speciale est nomen, continens etiã adrogationem, *Instit. tit. de Adoption.* Wesenb. *in parat. de Adop. n.* 2. Sic † quoq; iurisdictio ge- 10
nerale est verbum, continens merum & mixtum imperium, & iurisdictionem simpli-

cem.*l.1. verb. iuriſdictio mandat. de offic.eius.gloſſ. ad verb. iuriſdict.cap.3.verſic. oportet.de defenſorib. ciuitat.in authentic.* Welenb.*de iuriſd.in parat.ff. nu.*2. Et eſt quoq; ſpeciale vocabulum, cum
pro ſimplici iuriſdictione vſurpatur. Quia
11 autem † hæc tractatio vix explicari poteſt; niſi cognoſcatur, qua ratione hi lapides marcari aut diſtingui ſoleant; breuiter monendum eſt, lapides hos virtutem ſumere ex appoſitione paruorum lapillorum, quos vulgo vocant indices, vt eos nominat Hiero.de Mont. *in tract.de finib.regund.cap.17.n.3.* (vbi tamẽ male impreſſum iudicis; quia is locus verbotenus ex Puteo deſumptus eſt:) quod inde dictum arbitror, vt indicent eorum ſignificati-
12 onem. Aliqui † teſtes vocant illos lapillos. Hieron. de Mont. *in d.tractat. de finib.regund.c.18.num.1.* Quo vocabulo & nos Germani vtimur, dum hos lapillos Zeugen vocamus: ſic dicti, quod quaſi teſtificentur de hiſce lapidi-
13 bus, eorumq; ſignificatione. Itali † vocant guardia. Hier.de Mon.*in d.tract.c.18.n.1.* Quod cuſtodiam ſignificat, quia lapidum ſignificationem conſeruant: [concordant quæ nuper ſcripſit Knichen *de ſublimi & regio territorii iure.c.4.nu.66.& ſeq.* hiſce verbis. Quamuis autem poſſeſſoribus agrorum, non negetur ſecernere eos palo, vel ſaxo; limites tamen, vt mereantur authoritatem, & fidem publicam, non niſi Centgrauii auſpiciis, qui per deſignatos Steinſetzer, ritu quodam, vt nimirum lapidi ſubdantur teſſeræ & notæ, carbones & lateres; quæ ipſi inter myſteria referunt: conſtitui poſſunt: quod gallicis moribus non videtur abſimile. Choppin.*de legib.* And.*lib.1.tit.39.n.11.fol.*284.] Vnde autem mos ille ſignandi ita lapides primum in vſu cœperit, nondum certo inueſtigare licuit: niſi quod Paris de Put.*in cap.1.num.* 21. *de finib.feudor.* dicat illum conſuetudine introductum eſſe. Ex eo-
14 rũ † autem collocatione & numero facile, quid ſignificent, perſpici ac diiudicari poteſt. Non omnes enim eodem modo ſignantur. Circa quod quæri poſſet, quot teſtes ſeu lapilli requirantur in omni lapidum conſignatione? Ego hanc rem certa regula definiri nõ poſſe, ſed potius ad conſuetudinem locorũ reſpiciendum puto; quod etiam videtur innuere Paris de Puteo *in d.c.1.n.21.* Id † autem 15
certo ſcio quemlibet, non dico diſtrictum, aut quamlibet nationem; ſed pene omnia dominia habere ſuas proprias conſuetudines apponendi lapillos; cuius rei exempla plurima in promptu ſunt. Aliquando enim, cum quatuor Agrimenſores adhiberentur, & inter illos vnus trib. tantum milliaribus à loco controuerſo, in eodẽ tamen diſtrictu ſeu Circulo habitaret, poſt inſpectionem lapidum, alia ratione in ipſorum territorio lapidib. teſtes apponi retulit. Ex † eo au- 16
tem illa diuerſitas ſignandi oritur; quod collegia illa Agrimenſorum ſunt priuata, & inter ſe ſolum modum ſignandi conſtituant, quem ita ſecretum eſſe volunt, vt alicui pandere id nefas, periuriumque putent. Et † cum 17
plurali numero vtimur, certum eſt plures lapillos quam vnum eſſe debere: poteſt tamen verificari per duos hic numerus: cum pluralis numerus duobus ſit contentus; vt ſupra de Peritis dictum. Solent tamen plures etiam adiici, vt & ipſemet vidi lapides tres lapillos adiectos habentes. Lapides autẽ illi, melioris ordinis gratia poſſunt diſtribui in publicos, priuatos, & communes, ac mixtam naturam habentes. Publici † lapides ſunt, qui eo fine à 18
duobus vicinis Principibus, vel Ciuitatibus, ad diuidenda territoria conſtituti ſunt; & vocantur apud nos Germanos Landſtein; nec per ſe ſunt publici, ſed ſignis vel teſtibus adiectis, circa illas partes lapidis, quæ vtriuſq; ponentes reſpiciunt regiones. Hiſce † conſi- 19
miles ſunt lapides, quibus diſcernuntur termini venationum, & iuris lignandi; & vulgo vocantur, Jagt vnd Forſtſtein. Quibus † con- 20
iungi poſſunt lapides decimarum; & vocantur Zehentſtein. Et hæ ſpecies inter publicos referri poſſunt. Lapides † priuatorum, qui 21
pagos à ſe inuicem diſcernunt, appellant ſpeciali vocabulo Marckſtein, prout ſupra monui. Lapides, † qui agros vicini à priuatis 22
vicinis ſeiungunt, ſiue illi in ſyluis, ſiue in campis poſiti, vocantur vulgo Güterſtein: [† qui aliquando cruce notantur: hinc in ar- c
dua cauſa ſcio Commiſſario iniunctum, vt inquireret, Ob die Stein, ſo Güter zu vnderſcheiden pflegen kein Kreutz auffhaben, de quo vide

23 vide *form.5. cap.2.*] †Inter communes lapides
refero, qui tam ad priuatos, quam ad publi-
cos ſpectare poſſunt, vt ſunt lapides angula-
res, vulgo Ortſtein, qui à principio limitum,
& in fine eorundem plerunque collocati in-
ueniuntur. Et hi de vno angulo ad aliũ etiam,
ſi multos habeant lapides intermedios diuer-
ſo ab his modo ſignatos, quid intermedii de-
notent, indicant: nam ab iis tanquam prin-
cipaliorib. ſignificationem capiunt: à princi-
paliori enim fit denominatio. Annumerãtur
24 †his quoq; lapides, qui mixtam naturã obti-
nent, h.e. qui à duobus laterib. tantum habẽt
ſigna eines Sandſteins. In aliis vero requiſitis
omnib. pro lapidib. decimarum reputantur,
quales ipſe vidi. Inueniuntur etiam lapides
tam publici, quam priuati, qui non ſolũ duo-
rum, ſed etiam plurium fines determinant;
& ita quoque mixtam naturam obtinere dici
25 poſſunt. Licet †autem hic magna ex parte ſe-
cundum aliquarũ regionum conſuetudinẽ,
ſignificationes deſcribere non eſſet difficile;
tamen cum hi termini ſint propriæ artis, &
eo ipſo, propter ſubornationem, materiam
peccandi, lapides ſcil. mouendi, dare viderer,
nolo eſſe is, qui huic rei occaſionem præbu-
iſſe videar. Cui accedit & illud, quod vt ſupra
dictum, quot fere loca, tot etiam eſſe modos
ſignandi. Parum itaq; vnius aut alterius regi-
onis morem ſequens, deſcribendo profice-
rem. Sufficiat ergo in præſentiarũ Commiſſa-
rio varias lapidum ſignificationes, inſtructio-
nis gratia, ob oculos poſuiſſe. Vtriuſque tam
antiquorum quam modernorum temporis,
lapidum & terminorum deſcriptiones vidi-
26 mus: Illud† quæritur, quis mos ſit præferen-
dus? Differentia enim præcipue in hoc conſi-
ſtit; quod antiqui ſigna palam proponebant,
27 nos ſecrete. Et† quo ad antiquam ſignandi ra-
tionem attinet, habuit & ſuas probabiles ra-
tiones. Primo voluerunt omnibus eſſe notas
naturas terminorum. Secundo, vt quiſq; quid
publicum, quidve priuatum cognoſcere ac
diſcernere poſſit, & ne euellens lapides, con-
uentus iudicio de termino moto, excuſatio-
nem ignorantiæ prætendere poſſit. Tertio,
vt hi lapides ab aliis diſcernerentur. Et hinc
hic mos in pluribus locis adhuc hodie obſer-
uatur, maxime in finib. territoriorum Princi-
pum, qui inſignia ſua, vt fines cognoſcantur,
lapidib. inſculpere ſolent: Modus ſignandi
† hodiernus noſter etiam non caret ratione: 28
voluerunt enim ideo abditos eſſe terminos,
ne facile occaſio eos mouendi daretur extra-
neis, maxime militibus, qui nihil aliud, quam
territoria confundere, & euertere ſtudent.

CAPVT IIII.

Quotupliciter hæc commiſſio in Camera decernatur.

SVMMARIA.

1 *Ordinariis vel extraordinariis actionibus decerni hanc commiſſionem.*
2 *Vel ex officio vel ad inſtantiam Partis decernuntur.*
3 *Ex officio quando.*
4 *Ad inſtantiam partis quando.*
5 *Ordinarie & extraordinarie decernitur.*
6 *Ad perpetuam rei memoriam an fieri poſſit?*
7 *Pro Negatiua.*
8 *Terminorum inſpectio proprie ad iudicium Finium regundorum pertinet.*
9 *Affirmatiua.*
10 *Diſciplina militaris qualis olim, & qualis hodie.*
11 *Pro delicto non præſumitur.*
12 *Lapides tractu temporis perduntur.*
13 *Lapides interire & mortem pati, ſecundum philoſophos.*
14 *Præiudicio affirmatiua confirmatur.*

DEclaratis variis lapidum ſignificationi-
bus; videndum eſt, quando commiſſio
ratione horum omnium decernatur. Circa
† quod ante omnia notandum, in ordinariis 1
actionibus, vel extraordinariis habere locũ,
vt ſupra capite primo dictum eſt. Vtroque † 2
autem modo Iudex Cameræ hanc commiſ-
ſionẽ, vt & alias ſpecies ſupra enumeratas, vel
ex officio, vel ad inſtantiã Partis decernit. Ex
† officio; quotiescunq; videt in lapidũ ſubla- 3
tione, inſpectione & repoſitione plurimũ eſſe
ſitũ. Ad† petitionẽ Partis; ſi vna cũ teſtiũ exa- 4
minatione, oculari inſpectione, & clauſula, la-
pides tollendi aut reponẽdi annectatur. Prin-
cipaliter† rurſus duplici modo: aut enim or- 5
dinarie, cum terminus probãdi venit, decer-
nitur, vt & aliæ probationes: aut † extraordina- 6
rie, & id ad perpetuã rei memoriam; quod tamen
nõ videtur carere diſputatione. Primo† enim 7

ex ſupra traditis libro primo huius partis in a-
perto eſt, commiſſionem ad perpetuam rei
memoriā, non niſi certis de cauſis, præſertim
ob ſenium & aduerſam valetudinem, locum
habere. In comperto autem & manifeſtum
eſt, lapides nunquam mori, nunquam ægro-
tare, interire, &c. Ceſſante itaque cauſa, ceſ-
8 ſare videtur effectus. Deinde † notum eſt;
ſublationem aut reparationem lapidum pro-
prie ad iudicium finium regundorum ſpe-
ctare, nec ante faciendam, quam iudex co-
gnouit de iuribus Partium: tunc enim curat
aliquid fieri per agrimenſorem. *arg l.1.ff.de ex-
cept.rei iudicat.* Angel.*in §. quadam.n.12. Inſtitut.
de action.* Et hoc remedium eſt ordinarium, &
non niſi citata & audita altera Parte commit-
titur. *tot.tit.fin.regund.§. quidam. Inſtit.de action.*
Quod beneficium (ſi ſupra lib. 1. hac parte
traditis fidem habemus) offertur Parti cum
extraiudicialiter huiuſmodi commiſſiones
ad perpetuam rei memoriam decernuntur.
9 Illis † tamen omnib. & ſingulis non attentis,
commiſſionem, accedente cauſa, ad perpe-
tuam rei memoriam hoc caſu decerni poſſe
arbitror. Quid enim ſi bella metuantur, & al-
legetur, per bella facile limites corrūpi poſſe:
de quo exempla luculentiſſima apud autho-
res extant; & teſtantur non ſolum antiquo-
rum regnorum Romanorum & aliorum ru-
dera, ſed eius etiam rei ob oculos moderna
exempla verſantur. Oſtendunt enim id deua-
ſtationes in Gallia, in Belgio factæ, quæ non
modo mouerūt, ſed etiam penitus huiuſmo-
di lapides euerterūt; adeo vt inhabitantes ſua
10 recte ab alienis dignoſcere nequeāt. Et † licet
replicari hic poſſet, ſeueram diſciplinam mi-
litarem huic facile mederi, militesq; non mi-
nus, quam alios, de termino moto conueniri
poſſe, & ob id in iis delicta non præſumi. Re-
ſpondemus tamen, ſi exacta diſciplina mili-
taris apud antiquos ſeruari non potuit, multo
minus hodie, vbi (proh dolor) ex laxa diſcipli-
na militari, quod olim de Imperatoribus, nūc
de militib. dici poſſit, eos legib. eſſe ſolutos.
Accedit, quod non ſolum gregarii milites ex
petulantia eiiciant lapides, ſed & ipſi belli Du-
ces eos exterminent; vt ea loca ſibi, vel Domi-
nis, quib. militant, acquirāt. Recte ergo & hæc
ſub iis, quæ ſupra de commiſſionib. ad perpe-
tuam rei memoriam dicta ſunt, comprehen-
dentur. Nam quemadmodum teſtes ſic exa-
minati non ſemper moriuntur, ſed ſæpe diu
ſuperſtites manent; ſic & hic periculum ſo-
lum facit locum huic commiſſioni. Similiter
licet milites homines occidere non ſoleant;
tamen cum illud hodie plerunq; eueniat, cō-
miſſiones ad examinandum teſtes ad perpe-
tuam rei memoriā decernūtur. Et illud multo
magis obtinet, cum non ſolum periculum al-
legetur, ſed & exemplo demonſtretur lapides
eiectos, & periculum eſſe ne deinceps idem
eueniat. Licet † enim pro delicto nunquam 11
ſit præſumptio. *l.merito.pro ſocio.l.item apud La-
beonem.§.ſi cauſam.de iniuriis.l.cum pater.§.roga.
de leg.2.l.omnim. do. in princ.C.de inoffic.teſtamen.*
Menoc *de præſumpt.præſumpt.2.lib.5.* Tamē vbi
ſemel delictum commiſſum eſt, amplius de-
linqui præſumitur. *argum.ca. qui ſemel malus de
regul.iur.in 6.l.merito.ff.pro ſocio.* Gozad.*conſ.66.
verſ reſpondeo, num.11.* Eoque caſu commiſſio
recte decernitur. Hiſce † accedit, quod la- 12
pides hi lapſu temporis ſæpe perduntur, ac
mutantur, vel ad minus obfuſcantur, vt eo-
rum origo ignoretur. gloſſ. & Dd. *in l.final. &
ibi text.fin.regund.c.longinquitate.12.quæſt.2.ca.ex
literis.de probat.* Mynſing.*ſingular. obſeruat. cen-
tur.6.nu.4.* vbi plures ad hoc adducit. Imo † la- 13
pides ſenectutem, vitam, & mortem patiun-
tur, & parere eos dixit Theophraſt. & Muti-
an. referente Plinio *lib.3.c.18.* Hinc ſenio con-
fectus magnes non protrahit ferrum. Carda.
lib.7.de ſubtil. Ariſtot.*lib.1.magn. moral.ca.3.* Et
licet quidam nec viuere, nec ali lapides dicāt,
tamen ſeneſcere concedunt; non quod illis
deficiat, ſed quod materia illorum vel diſſol-
uatur, vel corrumpatur; ſic mors etiam ſaxis
aduenit, id eſt, diſſolutio & abolitio. Et ſic † 14
non ita pridem commiſſio ad inſtantiam Ci-
uitatis Imperialis Rotenburgenſis, ad perpe-
tuā rei memoriam decreta, in qua cum antea
emanaſſet commiſſio ad futuram rei memo-
riam examinandi teſtes; & poſtmodum pete-
retur reſcriptum commiſſionis, vel noua cō-
miſſio, ad tollendos & inſpiciendos lapides,
noua fuit conceſſa, zu beſichtigung etlicher
Marck/Land vnd anderer Stein.

CAPVT V.

De Citatione Peritorum.

SVMMARIA.

1 *Quot personæ citandæ.*
2 *Pars contra quam, an citanda?*
3 *Pro Negatiua.*
4 *Pro Affirmatiua.*
5 *Qualis terminus in hac citatione constituendus.*
6 *Causa propter quas citatio facienda.*
7 *Copia Commissionis mittenda Partibus.*
8 *Periti, vulgo* Vmbgenger *vocati, citandi sunt.*
9 *Proximos citandos esse, & quare.*

QVEMADMODVM in superioribus libris dictum, Commissarium à citatione
1 ordiri † debere; ita quoque huius partis exordium sumitur ab ea, quæ dirigitur ad triplices præcipue personas, nimirum Producentem, Partem contra quam, & Peritos. Primo
2 itaque † citabit Partem contra quam petitur fieri actus cum Peritis. Licet enim dicendum videbatur, ideo non opus esse hac citatione:
3 quia † quando consensu Partium vel Iudicis electus Testis de arte deponit, non opus est citatione aduersarii. Villalob. *in commun. opin. lit. E. num.* 29. Soarez. *in thesaur. recept. sentent.*
4 *lit. E. num.* 37. Eo tamen † non obstante, id facere omnino tenetur. arg. *l.* 3. *C. finium regund. l. generaliter.* 12. *§ penult. C. de iureiurand. l.* 1. *si mensor. falsum mod.* vide Couar. *lib.* 2. *variarum resolut. cap.* 13. *num.* 5. Quia hæ Commissiones fiunt cum Peritis. Supra autem late traditum est, citatione opus esse, cum actus cum Peritis est perficiendus, quo breuitatis gratia Lector re-
5 mittitur. Citatio † autem illa debet continere terminum (vt supra de Citatione in genere diximus) non tamen ita longum, quemadmodum in Testibus desideramus, cum hic non opus sit exhibere ita multa interrogatoria. Et sic aliquando Partibus tantum spatium quinque aut sex dierum concessum, quod tamen ideo factum, quia terminus productionis Testium in eadem causa imminebat. Ad similia Commissarius aduertere, & arbitrium iuxta ea, quæ supra tradita sunt, dirigere po-
6 test. Causæ † autem, propter quas hæc citatio fit, sunt variæ. Prima, vt videat iurare Peritos. illud enim iuramentum in præsentia vtriusque Partis debet præstari, vt supra de citatione Peritorum dictum est. Secunda est, vt præsentet Adiunctum, qui cum Commissario relationem Artificum scribat. Tertia, vt si aliquid contra personas Peritorum opponere velit, id coram Commissario faciat, recusando eos tanquam suspectos, de quo similiter su-
pra. Cum hac † citatione autem copia Com- 7
missionis mittenda, vt supra in Testibus & Instrumentis, itemque oculari Inspectione dictum est. An vero & nomina Artificum vna
sint mittenda, supra excussimus. Citabit † & 8
Agrimẽsores, qui vulgo Schieder / vel Vmbgenger / aut Vndergenger / ex eo, quod quotannis rustici cum hisce terminos agrorum circumire & inspicere solent, dicuntur. Sichard. *in l.* 3. *num.* 4. *C. finium regund.* Et tantum de Citatione, reliqua ex iis, quæ de Peritis
tradita sunt, huc referenda. In citandis † quo- 9
que hisce Agrimensoribus aduertet diligenter Commissarius, ne à loco controuerso nimis longe remotos vocet: supra enim traditum est: Quot fere diœceses, tot & esse in signandis lapidibus diuersitates, ne ergo Partes hoc ipso fraudẽtur, operam dabit Commissarius, vt proximos quosq; citet. Dicendum hic etiam esset de Contumacia; sed quia supra in libro de Peritis discussa sunt, hic tędiosa repetitione Lectori nauseam mouere nolui.

CAPVT VI.

De iis, quæ à Partibus in prçludiis huius Commissionis peraguntur.

SVMMARIA.

1 *Legitimatio Partium necessaria.*
2 *An quæstiones præiudiciales, iniuriam præ se ferentes ante legitimationem proponendæ?*
3 *Pro negatiua.*
4 *An Pars narrata iniuriam præ se ferentia coram Commissario iustificare possit? Pro Affirmatiua.*
5 *Pro Negatiua.*
6 *Corrumpentes terminos Commissarius punire nequit.*
7 *Interrogatoria sine causa non debent fieri.*
8 *Partis producentis officium.*
9 *Partis contra quam officium.*

SI Partes citatæ omnes compareant, in
1 ipsarum præsentia Commissarius, † quid
in mandatis habeat, exponit. Eo facto ante-
quam Partem vtramque audiet, vt se legiti-
ment, petet. Hic sæpe controuersiæ incide-
2 re solent. Nam † Pars petens hanc inspectio-
nem in supplicatione aliquando narrat, lapi-
des quosdam motos à Vicinis, vnde Pars con-
tra quam in actu productionis nonnunquam
cōsueuit petere, vt sibi significetur, an illa aut
ipsius Principalis sub illis verbis comprehen-
datur, & nolle legitimare personam, ante-
quam explicetur, an ipsa aut ipsius Principa-
les eius criminis insimulandi? Quæritur er-
go an Commissarius ante legitimationem
3 impetrantem hoc casu cogere possit? Et † di-
cendum, quod non, quia ante legitimatio-
nem persona nō est qualificata, cui responde-
re cogatur. Hinc in interrogatoria actione,
Partem ante omnia legitimatam oportet. Sed
rursum quæritur, an facta legitimatione, Cō-
missarius Partem, vt respondeat, cogere pos-
4 sit? Et † videbatur dicendum, quod sic, quia
petitio est honesta, eo directa, vt se purgare
Pars & contradicere possit, ne tacendo quid
5 concedere videatur. Contrarium † tamen
videtur verius. Impersonalis enim locutio
non potest trahi ad certam personam, nec te-
netur quis delicti authorem patefacere, quia
6 ad hoc non citatur. Accedit † quod in Com-
missarii potestate non est punire mouentem
terminum, sed id est penes Iudicem, qui eum
proprie pœna condigna afficit, quæ magna
est: aliquando enim capite plectitur; quo ca-
su Iurisdictionem Commissarii cessare supra
7 euicimus. Tertio † interrogationes non de-
bent fieri sine causa. *tot. tit. de interrogat. action.*
At hic nullam habet Pars, contra quam impe-
trata Commissio, causam: Impetrans enim
narrauit secundum ius commune. Si enim
termini sunt moti, præsumptio est, id à Vici-
nis factum. Et tantum de iis, quæ Pars contra
quam statim in principio mouere solet. Par-
8 tis † producentis petitio prima est, vt lapides
omnes ordine leuentur, & Agrimensores iu-
reiurando astringantur. Contra Peritos hos
Pars aduersa nonnunquam excipit eos esse
partiales. Et si tunc Commissarius in conti-
nenti partialitatem deprehendat, submoue-
bit Agrimensorem, & in eius locum alium
substituet. Requiruntur enim probi, & non
suspecti Agrimensores. Franciscus Marc. *decis.*
179. *num.* 3. vbi plures allegat. Si autem id in
continenti fieri non possit, † sed res altiorem 9
indaginem requirat, & casus supra de Iurisdi-
ctione Commissarii relatus concurrat, ad
Cameram remittit. [Secundo, sæpe petitur vt
Commissarii Peritos, an aliquando lapides
sustulerint, iuramento deponere astringat; an
iterum in pristinum † statum reposuerint, an- a
tiquisq; signis signarint, de quo cum luculen-
ter in causa Speyr contra Ganerben/disputa-
tum; verba eiusdem cum interlocutoria huc
referenda duxi: Beym Augenschein ist durch
die Sp. bey einem Brücklein ein Stein ge-
wiesen/ bey welchem D. Q. anzeigt/ daß
vor Jahren die Ganerben/ ohne vorwissen sei-
ner Principaln/ solchen erhebt/ vnd jhres Ge-
fallens widerumb gesetzt; Begert derwegen
vigore clausulæ Commissioni insertæ (vnd
sonst alles anders/ ꝛc.) gemeldte Ganerben
zu beladen/ daß sie mit dem Eydt bethewren/
vnd außsagen/ ob sie gegenwärtigen Stein/
wie sie denselben befunden/ also widerumb ge-
setzt haben? Auff welche Erklärung behiel-
ten sie jhnen weiter Nohtturfft bevor. Hoc
est: In oculari inspectione per Sp. prope
pontem lapis demonstratus est, quem D. Q.
indicat G. insciis suis Principalibus illum o-
lim remouisse, & pro libitu suo denuo po-
suisse; petit itaque vigore clausulæ Commis-
sioni insertæ (& præterea omnia alia, &c.)
dictis G. iniungi, vt sub iuramento decla-
rent: num præsentem lapidem reperto lo-
co iterum reposuerint; qua declaratione facta
vlteriora remedia causam concernentia, sibi
reseruarunt. Ganerben negant, & dicunt ge-
neralia; Ob sie es wol weren zu thun befugt ge-
wesen: Weil keine andere Merckung an
sie stosset/ versehen sich aber die Commissa-
rien werden Gegentheil von seinem Begeren
abweisen/ sonderlich weil solches der Com-
mission nicht gemäß/ vnnd sie derowegen
nicht citirt worden. Hoc est: G. negant,
& opponunt generalia. Quamuis iure face-
re potuissent, cum aliud signum agros eorum

non

non contingat: ſperant tamen Commiſſarios aduerſarii petitioni non daturos locum; præſertim cum eius in Commiſſione non fiat mentio, nec ipſi, hanc ob cauſam citati ſint. D. Q. Dieweil dieſer Stein expreſſe in articulis deſigniert / ſo ſeyen die Ganerben in gemein / in communi forma, vnd die andere / ſo nicht alle namhafft geweſen / per Edictum ſolenniter citirt / Derhalben auch Gerichtliche Relation einkommen: & ſic Commiſſionis Iuriſdictio fundirt worden: non eſt opus noua citatione. Hoc eſt: D. Q. cum hic lapis expreſſe in articulis ſit deſignatus, G. in genere, in communi forma, alii vero de quorum nominibus non conſtitit, per Edictum ſolenniter ſint citati, deſuperque etiam iudicialis relatio facta, atque ita Iuriſdictio Commiſſionis fundata. Et noua citatione non eſt opus. Ganerben idem petunt, noch bey einem andern Stein auff der Heyden / vnd hatten auch beyder Gerichten Ingelheim / vnd Buhel geſchworne Feldtmäſſer vnd Steinſetzer / als die allein dieß Orts zu thun / vnd die ſolchen Stein vor Jahren erhaben / hierzu citirt worden ſeyndt. Hoc eſt: G. idem petunt de alio quodam lapide in ericeto, & habebant vtriuſque Iudicii, nempe I. & B. iuratos Agrimenſores & lapidum Poſitores, qui ſoli in hiſce locis adhibentur, dictũq; lapidem ante aliquot annos leuarint, & ad hoc citati ſint.

Sp. repetunt priora, vnd mögen ſonſt leiden / das jhre geſchworne Feldtmäſſer zu dieſer Commiſſion jhrer alten Pflicht erlaſſen / vnd mit newen beladen werden. Id eſt: Sp. repetunt priora; & pati poſſunt, vt iurati eorum Agrimenſores ad hanc Commiſſionem à iuramento priſtino relaxentur, & nouo adſtringantur.

Ganerben beſchwären ſich ſolcher Beeydigung nomine der zwey Oerter F. vnd B. Sintemal ſie nicht der Sachen halben hieher beſchieden. Dieweil ſie dem Gegentheil keiner Gemerckung geſtendig. Sp. ſetzens / ꝛc. vnd begeren Beſcheidt. Hoc eſt: G. in præſtando iuramento dictorum duorum locorum F. & B. nomine ſe difficultant. ſiquidem non ea de cauſa huc citati, cum aduerſario ſigna penitus negent. Sp. ſubmittunt, & decretum petunt.

Interlocutum.

JN angeſtelter / ꝛc. in ſpecie zween ſtreitige Marckſtein / der eine bey dem Steinen Brücklein / der ander den hangendẽ Stein am Hütten Weg / ſo vmbgefallen geweſen / belangendt / erkennen die Herrn Commiſſarien auff beyderſeits Legeren / vnd gethane Submiſſion / daß beyde Partheyen ſchuldig ſeyen / jhre Feldtmäſſer vnd Steinſetzer / ſo ſolche Stein vnterſchiedlich erhaben / oder auffgericht / darzu ſtellen / beeydigen / vnd fragen zulaſſen / Ob jede Parthey den ſeinen alſo widerumb alſo geſetzt / wie ſie jhne befunden / Sie thuen ſolches reſpectiue oder nicht / ferner darauff zu geſchehẽ / was die Keyſerl. Commiſſion dieſes Orts zuläſt. Hoc eſt: In cauſa, &c. in ſpecie duos liminares lapides, vnum prope lapideum pontem, alium prope viam vulgo Hütten Weg dictam, qui ceciderat, concernente Domini, Commiſſarii ad vtriuſq; Partis petitionem, & factam ſubmiſſionem decernunt; vtramque Partem ſuos Agrimenſores & lapidum Poſitores, qui hos lapides diuerſis vicibus eleuarunt, aut poſuerunt, producere, eosque iurare, & examinari debere, ad videndum, an quælibet Pars ſuum lapidem ſolito loco iterum repoſuerit. Idque ſiue fecerint reſpectiue, ſiue non, nihilominus deſuper factum iri, quod Cæſarea Commiſſio circa id iniungit.

Facta ſententiæ publicatione præſentirte der Ganerben Anwaldt diejenigen Perſonen / ſo den Stein beym Brücklein gehaben / vnd geſetzt / deßgleichen præſentirten die Sp. diejenigen Perſonen / ſo den hangenden Stein widerumb geſetzt / quæ perſonæ, facta vtrinque relaxatione, iurarunt, daß ſie dieſer gegenwärtigen Marckſtein halben / ob ſie jhne gleicher Maſſen widerumb geſetzt / als ſie jhn in Erhebung befunden / oder nicht / die Warheit bekennen wolten / vnnd das nicht vnterlaſſen vmb einig Geſchenck / Gaab / Nutz / Gunſt / Haß / Freundtſchafft / oder anders wie das Menſchen Sinn erdencken möchten / ohne Gefährde. Hoc eſt: Facta ſententiæ publicatione, G. Procurator, eaſdem perſonas, quæ antea

antea lapidem apud pontem constituerant, præsentabat. Eodem modo S. P. eas personas, quæ pendentem iterum posuerant; quæ personæ vtrinque facta relaxatione, iurarunt, se præsentium lapidum ratione, an suo loco iterum repositi, vt in eleuatione reperti, vel non, veritatem dicturos, nec id propter munera, vtilitatem, gratiam, odium, amicitiam, vel aliud quod humana mens excogitare possit, intermissuros, absque dolo malo.] Eo facto præsentabit Adiunctum, eumque iurare petet, & si subditus Partium sit, relaxabit. Pars impetrans de partialitate Adiuncti conqueritur, quæ si in continenti verificetur, Adiunctum remouet: sin minus ad iurandum admittit Commissarius.

CAPVT VII.

De ipso actu, & quæ personæ huic adhibendæ, & de singularum officio.

SVMMARIA.

1 *Loca contentiosa adeunda cum Peritis.*
2 *Officium Commissarii in loco.*
3 *Partes an huic actui interesse debeant? Pro Negatiua.*
4 *Pars debet videre iurare Peritos.*
5 *Pro Affirmatiua.*
6 *Protestationes partis in ipso actu vtiles.*
7 *Citandi omnes de quorum praiudicio agitur.*
8 *Pars multum in ipso actu potest, quæ ab Adiuncto præstari nequeunt.*
9 *Partes in quo loco conspicere eleuationem debeant.*
10 *Testes an ad hunc actum adducendi.*

1 HIS ERGO expeditis, † Commissarius ad controuersa loca accedet, vt loquitur in simili Hieronym. de Monte *in tract. de finibus re-*
2 *gund. cap. 30. num. 1.* Eo † vbi ventum erit, monebit primo summarie Artifices, iuramentumque antea præstitum rursus inculcabit.
3 Hic autem quæritur, an Partes huic † actui interesse debeant? Videbatur prima facie dicendum, quod non. Primo enim ad hoc non sunt vocatæ. Deinde Partium præsentia nihil aut parum iuuare videtur. Hinc
4 in † simili tradunt Doctores, Partes quidem videre debere iurare Agrimensores: vlterius vero præsentiam ipsarum se non extendere. Hieronym. de Monte *cap. 32. num. 5.* Contrarium † tamē ex sequentibus rationibus quo 5
que dici posset. Primo, quia id videtur innuere *l. eos. ff. finium regun.* | *Zas. lib. 2. sing. intellect. cap.* 14. Secundo, actus per eum expediendi illud requirunt. Solent enim sæpe lapides quidam omitti, quod sic Partes præsentes facilius, quā Commissarius animaduertunt. Similiter
ne † plures inspiciantur quam articulati, ex- 6
pedit esse præsentes: possunt enim id prohibere, & si contra prohibitionem à Commissario aut Agrimensoribus quid fiat, de nullitate protestari, quę protestatio reseruat ius protestanti, vt supra deductum. Quia † itaque ab- 7
sentibus illis posset generari præiudicium, debent citari: ad vnumquemque enim actum debent Partes citari, quarum interest. At dici
posset, † cum Adiunctus hoc possit præstare, 8
frustra præsentiam Partium requiri: cui tamen responderi potest, illum hoc non ita exacte, vt Partes quæ morem, situm, & naturam rerum sibi cognitam habent, intelligere. Faciet itaque recte Commissarius, si eas accessu non prohibeat. Partis producentis, eiusque Procuratoris officium est, monstrare Agrimensoribus lapides tollendos. Si Partes in ipsa eleuatione dubium aliquod moueant, id Commissarius statim per interlocutoriā determinabit. Si autem nimis prope ad lapides accedant, à Commissario arcendæ sunt. Id quoque animaduertat Commissarius, si multi lapides sunt tollendi, vt apud vnumquemque relationem summariam expetat, eamq; à Scribis annotari curet. Sic enim poterit tanto melius & rectius de hisce omnibus deinceps (vt infra dicetur) examinare. Quod † tamē cū 9
hoc temperamento accipiendū, vt longo interuallo Partes à loco eleuationis contemplē tur. An autem † & Testes vna adducendi? Et 10
cum hæc sit quædam species ocularis inspectionis, quod in genere de oculari inspectione dictum, hic repetitum volo.

CAPVT VIII.

Commissarius an in eodem loco, quo Periti lapides eleuant, se sistere, & Testes, indices seu adiacentes lapillos videre possit?

SVM-

SVMMARIA.

1 *Locus,in quo Commiſſarius conſpicere actum debeat.*
2 *An Agrimenſoribus prope aſſiſtere poſſit Cómiſſarius.*
3 *Paſſus aliquot ab Agrimenſoribus diſtare debet Commiſſarius.*
4 *Quæ huius rei ſit ratio.*
5 *Circa quæ officium Commiſſarii in hoc actu verſetur.*

1 QVÆRITVR † primo,quo in loco Com-
miſſarius eleuationem conſpicere de-
2 beat? Quidam † in illa opinione hærent, vt
exiſtiment, Commiſſarium in eodem loco,
vbi Agrimenſores eleuant, ſtare debere: vt
non ſolum lapides magnos tollere, ſed etiam
lapillos adiectos aſpicere ac numerare poſſit.
Et id Commiſſarios ſe præſente feciſſe, ex
quodam ſene Agrimenſore audiui. Conſue-
3 uerunt tamen plerunq; † Agrimenſores pe-
tere vt Commiſſarius,aliquot paſſus vel iuge-
ra agrorum, drey Ackerläng à lapide recedat,
cui eum parere debere puto. Nam illa prohi-
bitio eo fine ab illis fit, ne ſecreta artis ipſorũ
diuulgentur ac pandantur. Ita enim ſecrete
hæc habent, vt, ſe ſolis exceptis, hominem a-
lium id ſcire nefas arbitrentur: & recte. Da-
4 retur † enim magna anſa tollendi ac corrum-
pendi lapides, quod grauiſſimum eſt crimen,
& ideo hæc occaſio ipſis eſt præſcindenda.
Iuxta illud: Qui vult vitare peccata, vitet oc-
5 caſionem peccandi. Deinde † huic opinioni
ſuffragatur: quod Commiſſio plerunque in-
nuat Commiſſarii officium circa Agrimen-
menſores,in hiſce duobus potiſſimum verſa-
ri debere. Primo,circa iuramentum deferen-
dum. Secundo, circa relationem auſcultan-
dam: nec de inſpectione Teſtium,ſeu lapillo-
rũ vlla fiat mentio. Cui accedit, quod illa in-
ſpectio Commiſſarii parui foret momenti;
cum non intelligat, qua ratione ſignentur la-
pides,in loco controuerſo.

Concludo itaq; ſex vel ſeptem paſſus Commiſſarium à loco inſpectionis, cum Adiuncto & Scriba conſiſtere, actumq; intueri: In ipſo autẽ eleuationis actu diligenter & ante omnia inſpicere debere, qualia lapides ſigna habeãt externa; ſolent enim ſæpius lapidum ſigna aliter articulari,quam reuera ſunt; idq; ne Iudex inter referendum mala & erronea deſcriptione turbetur.

CAPVT IX.

An & quando plures lapides, quam articulati ſunt,tolli poſſint?

SVMMARIA.

1 *Articulos in hoc actu attendere debet Commiſſarius.*
2 *Plures lapides, quam articulati non tollendi.*
3 *Si Teſtis appoſitus alium lapidem demonſtret, an & tunc demonſtratus leuari poſſit.*
4 *Pro Negatiua.*
5 *Arbitri excedentes formam compromiſſi, nullitatem committunt.*
6 *Affirmatiua.*
7 *Deputatus ad terminos conſtituendos,an plures ac nominati ſunt,conſtituere poſſit?*
8 *Facilius admittitur tollere lapidem qui articulatus non eſt,quam plures nouos ponere.*
9 *Reſpondetur obiectionibus in contrarium adductis.*
a *Commiſſario ſæpe iniungitur vt nouos lapides ponat.*
b *Vicinorum terminos informationis gratia Commiſſarius inſpicere poteſt.*

IN ipſo † autem eleuationis actu ad articu- 1
los reſpiciet Commiſſarius, & vt in iis lapi-
des deſcripti ſunt,ordine progredietur. Cir-
ca quæ conſiderabit quoque, ne plures lapi- 2
des, quam articulati ſunt, tolli curet. [Hinc
cum in cauſa Naſſaw contra Eltz/ peteretur
inſpici lapis qui non articulatus, denegatum
fuit, *cap. 2. form. 1.*] Sed † quid ſi lapis quidam 3
monſtretur, cuius Teſtes vel ſigna ſe ad alios
lapides referant; verbi gratia,ad lapidem quẽ-
dam angularem; anne hoc caſu lapidem, ad
quem ſe referunt, tollere poſſit? Qui caſus,
quia ſæpiſſime in facto contingit,& Partes de
his controuertant, adeo vt Commiſſarius in-
terlocutione litem dirimere cogatur, eum
hic proponere & explicare viſum eſt. Videba-
tur † autem ex ſequentibus rationibus prima 4
facie dicendum, quod non. Nam Commiſſio
(vt ſupra ſæpe relatum) eſt ſtricti iuris. Iubens
ergo lapides articulatos tollere, alios prohi-
bere videtur. Idq; in tantum verum eſſe dici
poteſt,vt etiamſi vtraq; Pars ratihabeat, tamẽ
non procedet. Quemadmodum † de arbitris 5
ſtatuum, qui ſi excedunt formam compro-
miſſi,actus ab ipſis geſtus ita nullus eſt,vt rati-
ficari nõ poſſit. ita poſt Dec. Ang. Rom. & So-
cin. Alciat. *conſil. 84. nu. 3. lib. 6. in exemplari Baſi-
lienſi.* Contrariam † tamen ſententiam,iuri & 6

æquitati magis conuenientem esse ex eo apparet. Primo, quia certi probatique iuris est; commissa lapidum eleuatione, & omnia ea censeri commissa, sine quibus illa, cum fructu expediri nequit. *l. 3. de iurisdict. omn. iud. l. ad rem mobilem. l. legatum. ff. de procurat.* & alia supra *lib. 3. part.* 1. deducta. Certum autem est, lapides insequentes ordine posito hoc casu sine eleuatione eorum, ad quos referuntur, definiri nō posse, nisi & posterior, ad quem se refert ante-
7 rior, eleuetur. Quod † ipsum in simili fere facti specie decidenda innuit Francisc. Marc. *decis.* 73. Vbi Commissarios ad ponēdū limites deputatos, plures quā ipsis iniunctū, posuisse
8 testatur. Quia † tamen sine hisce limitibus veros terminos constituere non potuerunt; ideo ob excessum excusati sunt. [In Camera sæ-
a pe Commissariis † iniungitur, vt nouos lapides ponant, vt factum in causa Eberstein/ contra Fulda / vide *h. t. cap. 1. in formular.* idque consonum est Doctorum traditioni, qui volunt, finibus mutatis, secundam eorundem demonstrationem faciendam. Rebuff. *ad constit. Regias. part. 3. tit. de dilat. art. 2. conclus. 2. num. 1. & 2.*] Quod multo magis in præsenti casu habet locum, vbi non tantus est excessus, quantus in nouis constituendis. Nec quoque tanti præiudicii hæc res est, ac in nouis ponendis fuisset. [Et ita aliquando Commissarium nouimus de terminis positis dubitationem
b inter † Agrimensores deprehendentem, vicinorum terminos lapideos, vt sese melius informaret, inspexisse; de quo videatur *form.*
9 *6. cap. 2*] Et † hisce sic positis, non obstat prima ratio: quæ per ea, quæ in hoc fundamento tradita sunt, facile eliditur. Ad connexa enim se extendit Commissio, vt supra *lib. 3. part.* 1. dictum est. Secunda ratio quoque parum ad rem facit: nam in his terminis, præsertim in facto antiquo, multis ex causis euenire potest, vt articulantem lapidum conditio lateat: & ideo hæc ignorantia, præsertim in facto antiquo, non ita præiudicat. Quod maxime locum habet, si non sua culpa factum sit; vtpote quod ignorarunt prædecessores ipsius controuersiam subsecuturam. arguméto eorum, quæ post Panorm. prodidit, argumentando à contrario sensu, Modest. Pistor. *consil. 27. lib. 1.*

CAPVT X.

An, & quando Commissarius ex articulatis lapidibus aliquot omittere possit.

SVMMARIA.

1 *Articulati lapides non omittendi.*
2 *Agrimensori dicenti se nuper lapides inspexisse, an credatur?*
3 *Quid hoc casu faciendum Commissario.*
4 *Abundans cautela non nocet.*
5 *Si per obliuionem quidam lapides non sint sublati, an finito actu toli possint?*
6 *Pro Negatiua.*
7 *Pro Affirmatiua.*
8 *An consensu Partium lapides præteriri possint.*
9 *De vtriusque Partis consensu.*
10 *An ad instantiam solius producentis.*
11 *Pro Negatiua.*
12 *Pro Affirmatiua.*

QVEMADMODVM † autem Commis- 1
sarius, vt præcedenti capite dictum est, in eo elaborare cogitur, vt non plures lapides, quam articulati sunt, moueantur, ita quoque operam dabit, ne aliqui ex articulatis temere omittantur: circa quod tamen plurimæ solent oriri quæstiones. Quid enim primo † si maxima pars Agrimensorum dicat, se 2
hos vel illos lapides non ita pridem inspexisse ac sustulisse. Et licet hoc casu eos rursum tollere superfluum videatur, præsertim si maior illorum adsit numerus, quos à priori non recessuros opinione est verisimile. Cautius tamen † faciet Commissarius, si hoc Partibus 3
indicet. Res enim inter alios acta aliis non præiudicat: sique Partes consentiant, ne fiat, bene est; sin minus, tolli curabit. Forte n. tunc temporis, cum hi lapides tollerentur, Agrimensores nō ita solenniter iuraméto adstricti fuerunt, vt nūc admoniti à Commissario: ideoque verisimile sit eos diligentius rem consideraturos. Et † alias de iure abundantia 4
non nocent. argument. *l. testes.* & ibi gloss. *fin.* & Bald. *C. de testibus.* Corneus *consil. 276. num. 2.* Bursat. *consil. 320. num. 83. lib. 3.* Secundo. † & il- 5
lud quæritur, si aliqui in magna multitudine lapidum obliti, vel per erroren non demonstrati sint; an absoluto actu, & Partibus absentibus,

6 tibus, de nouo possint inspici? Et † videbatur
dicendum, quod non; quia actus iam finem
7 suum sortitus est. Contrarium † tamen est
verius. Primo, quia hi lapides articulati sunt.
Deinde, Agrimensores ad integrum actum
iurarunt. Tertio, non requiritur præsentia
Partis, cum præsentia Adiuncti hoc casu eius
vices suppleat. Et hic Commissarius eo modo,
qui supra de repetitione Testium propo-
8 situs est, procedit. An † quoque aliqui lapi-
des præteriri possint, si consensus Partium ac-
9 cedat, tertio quæritur? Et † si vtriusque Par-
tis consensus accedat, id fieri posse, non est
10 dubium. Sed an † ad instantiam solius impe-
11 trantis idem statuendum? Videbatur † quod
nō, cum eleuatio lapidum videatur esse com-
munis vtrique Parti, & ideo sine vnius con-
12 sensu omitti nequeat. Contrarium † tamen
veritati magis consonum esse ex eo apparet:
quod quisque potest renuntiare fauori pro
se introducto. *l. si quis in conscribendo. l. vlt. C. de pactis.* Nec id nouum est in probationibus,
prout supra demonstrauimus in productione Testium, quæ vtrique Parti communis, vt
& oculari inspectione impetrata & Parte ad id citata, posse nihilominus à producente peti aliquos Testes omitti. Cum ergo æquiparentur, idem ius circa illos statuendum, maxime ratione diuersitatis nulla in contrarium allegata.

CAPVT XI.

Lapides magni sine signis inuenti, an in pristinum locum reponendi sint.

SVMMARIA.

1 *Lapides magni sine signis inuenti, an in pristinum locum reponendi sint.*
2 *Pro Negatiua.*
3 *Pro Affirmatiua.*
4 *Iuramento redditur efficax probatio confinium.*
5 *Instrumentis aliisque signis, vt ex appositione lapillorum confirmari possunt lapides.*
6 *Testibus deponentibus lapides semper pro limitibus habitos, creditur.*
7 *Consuetudine antiqua, famaque publica lapides probari.*
8 *Testes in materia finium dicti rationem reddere tenentur.*

CIRCA hunc † eleuationis actum & illud 1
quæritur, si forte quidam lapides magni
monstrentur, & in euersione eorundē Agrimensores nulla signa inueniant, & vt illi vulgo loquuntur ohne Eyer seyn/ id est, sine ouis.
An hos in pristinum statum reponi; an vero
illos reiici, pati debeat Commissarius? Et sa-
ne † quod Peritos attinet, illi hos lapides in 2
pristinum locum reponi nefas esse arbitrantur, eorumque opinio fulciri videtur speciosa hac ratione; quod lapides succum & sanguinem, robur ac fundamentum ex hac lapillorum appositione sumant, quò deficiente o-
mnia corruunt. Ego † tamen cum idem mihi 3
aliquando eueniret, vt in pristinum reponerentur locum, etiam Agrimensoribus reluctantibus, ex hac ratione iussi, quod forte hī lapides aliquando signati fuerint, eiusque rei Testes testimonium ferre possint: nunc vero vel casu vel dolo malo corrupti aut moti sint. Ne ergo in futurum, ratione lapidum plane eiectorum denotatio terminorum tollatur,
in pristinum locum collocandi; cum † in an- 4
tiquis probatio confinium etiam iuramento reddatur. Paris *cons. 27. n. 16. lib. 1.* vbi plures
ad hoc adducit. Secundo, † vt hoc statuerem, 5
mouebat; quod lapides non solum ex appositione lapillorum, sed etiā ex instrumentis, [aut literis, quas vulgo Bezirckbrieff dicimus, de q̄bus tractat Ioan. Schrad. *cons. feud. cons. 1.*] aliisq; signis posse confirmari, mihi nō incognitum esset. Dd. communiter *in l. cum aliquis. C. de iur. delib.* Bald. *in c. cum causam. de probat.* Guid. Pap. *q. 193.* Ferrar. *de act. real. in verb. cui cohæret, num. 3.* Mynsing. *obs. 25. cent. 6. & 27. cent. 1.* Mascard. *de probat. conclus. 394. n. 1.* Dec. *cons. 42. nu. 10.* Aret. *cons. 42.* Nat. *cons. 72. n. 16.* Corn. *cons. 333.* Ruin. *cons. 92.* Zas. *consil. 16. n. 3.* latiss. nouiss. Beret. *con-
si. 89. nu. 19.* Tertio † illud considerabam, for- 6
te Testes [pro ratione scientiæ, † quam in ma- 8
teria finium requirunt Doctores, teste Farin. *de opposit. contra testes, quæst. 70. num. 86.*] deponere hos lapides semper habitos pro limitibus. Paris de Puteo *in tract. de finibus feudi. cap. 14. num. 5.* Hieronym. de Monte *d. tract. de finib. cap. 5.* Mascard. *de probat. conclus. 395. num. 1. & sequentib. vol. 1.* Quæ sane attestatio nō leue pondus habet. *c. cū causam. 13. de prob.* & ibi Dd. com-

kk 2 muniter,

muniter, vt & *in cap. ex literis. cap. super eo. de paroch.* Ex antiqua enim consuetudine possunt lapides & limites probari, idq; per famam publicam, quod semper pro talibus sint habiti. *l. si arbiter. de probat. l. 2. § item Labeo. de aqua pluuia arcen. d. cap. cum causam. de probat.* vbi Felin. *num. 1.* Cardinal. *in Clement. 1. in 3. opposit. de probat.* Doctores communiter *in cap. verum. de testib.* gloss. *in l. atqui naturam. §. cum me absente. de neg. gest.* Hyp. de Marsil. *in l. de minore. § plurium. num.* 85. *de quaest.* Guido Papa *dicta quaest.* 193. Mynsinger. *dicta obseruat. 26. num. 6.* vbi hanc dicit esse communem Doctorum doctrinam. Hieronym. de Monte *in d. tractat. cap. 55. num* 20. Mascard. *d. conclus. 396. nu. 1. vol. 1.* Bald. *consil. 420. vol. 1.* Grat. *respons. 138. nu. 11. vol. 1.* Aretin. *consil. 42. num. 1.* Paris. *consil. 27. nu. 19. lib. 1. & consil. 4. nu. 4. vol. 4.* Zas. *consil. 16. nu. 21. lib. 2.* Vbi
7 dicit † limites communi reputatione vicinorum circumcolentium probari posse. arg. tex. *in l. 1. §. 1. ff. de flumin.* Et subiicit egregium dictũ Baldi *consil. 46. part. 1.* In huiusmodi, inquit, factis, vulgi circumcolentis opinionem haberi pro lege, *vulgata l. cum de laneonis. 18. §. asinam. de fund. instruct. l. liberorũ. 52. §. quod tamen Cassius. de legat. 3.* haec tradit Zasius *d. consil. 16. num.* 20. [& nouissime testem de arbore non signata tanquam limitanea deposuisse, constat in causa Nassaw / contra Bentheim / *de quo formul. 5. cap.* 8.] Ex quibus omnibus Sole clarius patet, Commissarium non modo ad maiorem cautelam, sed necessario reluctantibus Peritis, vt reponantur, iubere teneri, ratione illorum, tanquam hisce firmioribus elisa, non obstante.

CAPVT XII.

Lapidibus fractis, ac ita corruptis vt videri vix possint, an Commissarius nouos reponi admittere debeat.

SVMMARIA.

1 *Lapidibus fractis, & ita corruptis, vt videri vix possint, an Cõmissarius nouos reponi admittere debeat?*
2 *Pro opinione negatiua.*
3 *Lapis subter terrã in loco excauato inuẽtus an probet.*
4 *Opinio affirmatiua.*
5 *Finibus turbatis, monumenta caetera sequẽda sunt.*
6 *Fines turbati per Iudicem renouandi sunt.*
7 *Responsio ad contraria.*
8 *Lapis integer in pristinum statum reponendus est.*
9 *Lapides quaerere multis laboribus & sumptibus est obnoxium.*
10 *Forma pristina seruanda est in nouorum terminorum constitutione.*

IN hoc † actu Commissionis nõ rarius prio- 1
ribus illud euenire solet, inter tollendum
quosdam lapides frangi, vel alias ita corrum-
pi, vt vix videri, & recte in pristinum locum
collocari possint. Quaestio ergo hoc capite e-
nodanda; an Commissarius hisce casibus no-
uos in horum locum reponi admittere de-
beat? Et † videbatur absolute negatiue con- 2
cludendum; quia nõ ad nouos terminos con-
stituendos, sed ad veteres inspiciendos, Com-
missione ipsi tradita ordinatus. Iuuatur † id 3
hoc argumento, quod etsi excaueretur aliquis
locus, in quo dicebatur esse terminus, si ibi re-
periretur lapis cum lapidibus, illud est euidẽs
signum territorii. Paris de Puteo *de finib. feud.
cap. 1. num. 20. & 21.* Hieronymus de Monte *de
finib. cap. 19. num. 2.* Si ergo probat lapis obscure
positus, vt hic subter terram, vbi locus exami-
nãdus, frustra nouus apponitur. Contrarium
tamen † verius, si lapilli & Testes, qui adfue- 4
runt, eodem modo, quo ante, collocentur, &
adiiciantur. Ad † quod facit cõmunis Docto- 5
rum regula: quando sunt turbati vel obfusca-
ti fines siue termini; ita tamen, vt eorum ve-
stigia & origines verisimiliter inueniri & re-
dintegrari possint, tunc vetera monumenta
sequenda. *l. 1. & 2. C. de fund. limit. lib. 11. l. in
nomine. C de offic. praefect. praetor. Afric. cum ibi nota-
tis.* Et † sic turbati fines per Iudicem reno- 6
uandi & emendandi. *l. Lege Agraria. ff. de ter-
min. mot. cap. ex literis. de probat. cap. longinquita-
te. 12. quaest. 2.* Mynsinger. *obseruat. 27. num. 3. cent.
6.* Nec his obstat, † quod dictum: Commissa- 7
rii potestatem eo se non extendere; quia
supra indicatum est, aliquando ad vicina pro-
cedi posse: ergo & hic magis. Cũ enim hi Ar-
tifices ad instantiam Partis possint renoua-
re propria authoritate sine Iudice; cur non
idem Commissario, cum consensu Adiun-
cti liceat, maxime si nihil praeiudiciose aga-
tur; idque indubitato, si lapis frangatur inter

eradi-

8 eradicandum aut effodiendum, locum habet.
†Debet enim lapis poni in pristinum locum,
quod sane de integro reponendo necessario
accipiendum est; alias deinceps de virib. lapi-
dis talis non integri variæ quæstiones moue-
ri possent. Secundum minus obstat: nam ibi
casu quodam sic inuenti dicuntur lapides, se-
cus ac nostro casu. Ne ergo hic occasio detur
altercandi, recte si tales inueniuntur, noui
surrogantur. Quam enim periculosum, ac
multis laboribus & sumptibus obnoxium sit
quærere lapides, in aperto est. Articulantur
9 † enim aliquando lapides, quos per aliquot
horas, imo sæpe integros dies quantumuis
sedulo quærentes inuenire nequeunt Periti
& Commissarius: verbi gratia; si literæ aut in-
strumenta dicãt, lapides & signa ibi in illo cir-
culo, vel sub illa arbore reperiri. Circulus au-
tem magnus, aut arbor opaca, facile diu quæ-
rendi facessent negotium. Quibus omnibus
vt præueniatur, Commissarius recte ac licite
10 nouos constitui curat. † In quo tamen pristi-
nam formam, magnitudinem, altitudinem, &
latitudinem cõsiderabit; ne si forte deinceps
controuersiæ oriantur, & instrumenta formã
lapidum describant, error ex eo causetur.

CAPVT XIII.

De relatione Agrimensorum, & quæ eam consequuntur.

SVMMARIA.

1 *Relatio Agrimensorum vbi facienda.*
2 *Agrimensorum pronunciationem hanc, lapides nimirum hos nunc sic, olim autem forte alia ratione signatos fuisse, & id testes senes facile deposituros, an Commissarius attendere debeat.*
3 *Sententia negatiua.*
4 *Sententia affirmatiua.*
5 *Fines nedum per lapides, sed & testibus antiquis probantur.*
6 *Testibus senibus ab Agrimensoribus depositione sua dissentientibus, cuiusnam dicto standum sit?*
7 *Agrimensorum dicto fidem adhibendam.*
8 *Agrimensores partium consensu electi quasi compromissarii sunt.*
9 *Agrimensorum sententia, vt arbitrorum non potest per alias probationes infringi.*
10 *Senum testimonium dicto Agrimensorum preferri traditur.*
11 *Quæ sit huius sententia ratio.*
12 *Arbitrio iudicis hanc rem relinquendam esse.*
13 *Testes periti rationem reddentes, quod cum cooptarentur in numerum Agrimensorum, ab aliis senibus audiuerunt, probant.*
14 *An Commissarius ex dictis testium falsitatem Agrimensorum animaduertens, alios eligere, & de nouo actum perficere possit?*
15 *In iudicio confinium illa Pars obtinere debet, quæ confinia necessaria, vel verisimilia melius probat.*
16 *Probatio vtrum magis solida sit nec ne, arbitrio iudicis committitur.*
17 *Ad probationem territorii multa requiruntur, & varia sunt eius adminicula.*
18 *Peritis licet regulariter credatur, & fines ac territorium bene probentur per euidentiam facti: sæpe tamen horum hominum oculi falli possunt.*
19 *Commissarius an durante commissione Agrimensorem punire possit propter periurium?*
20 *Commissario quid in fine agendum sit?*
21 *Protestatio Partis, quæ in fine annecti solet, à Commissario Rotulo inserenda est.*
22 *Rotulo inserenda sunt omnia, quæ Commissario euenerunt.*
23 *Quomodo hoc faciendum sit.*
24 *Commissario creditur de eo, quod vidit.*

FINITO & absoluto actu Commissarius
relationem ab Agrimensoribus † petet, 1
quæ vel fieri potest in ipso loco controuerso,
vel in alio. Solent enim Agrimensores pete-
re spacium deliberandi, vel conferendi, quod
& ipsis indulgetur, req; sic deliberata, ab illis
relationem inquiret, eamq; per scribas anno-
tari faciet. Sed † quid si Agrimensores non 2
simpliciter, sed conditionaliter pronuncient;
lapides hos nunc ita, olim autem forte alia ra-
tione fuisse signatos, & id testes senes facile
deposituros; Anne hanc pronunciationem
Commissarius attendere; an vero potius ca-
tegoricam resolutionem petere debeat, quæ-
ritur? † Et videbatur dicendum, categoricam 3
responsionem petendam: conditionalis enim
sententia non valet. *l. 2. §. biduum. ff. quando appelland.* Zas. *in l. à Diuo Pio. ff. de re iudicat.* Cache-
ran. *decis.* 146. Gabriel Roman. *commun. conclus.*
lib. 2. tit. de sentent. conclus. 1. Contrarium † tamẽ 4
sequendum puto: non enim hęc mera est cõ-
ditionalis sententia, sed talis, quæ in se pura
est, declarationem saltem adiectam habens,
quæ sine vitio adesse vel abesse potest. Et ideo
à tali conditione, quæ est extrinseca, appella-
re licitum. Dd. *dd. locis.* præsertim Cacheran.
Accedit † quod hi fines tam per senes testes, 5

6 quam ipſos lapides probentur. Huic† quæſti-
oni annecti poteſt & illa præcedentem expli-
cans, & ad vim dicti horum Artificum pluri-
mum faciens. Finge; teſtes ſenes lapides hos
ab immemoriali tempore aliter ac relatum
ab Agrimenſoribus, habitos deponere; cu-
7 ius dicto ſtandum? Et videtur† dicendum,
Agrimenſorum pronuntiationi fidem adhi-
bendam, ex regula: Quod peritis in arte cre-
di debeat. *l. ſimul. C. de re militar. libr. 12. l. 1. de*
ventr. inſpiciend. Burſat. *conſil.* 116. *num.* 3. vbi plu-
res. *&* 111. *nu.* 119. vbi Cæpolla. Alex. & Felin. al-
8 legat cum ſimilibus ſupra allegatis. Quod†
vel hic eo magis locum habet, quia hi A-
grimenſores vtriuſque Partis conſenſu electi,
& ita in eos quaſi compromiſſum eſt. Quem-
9 admodum† ergo contra ſententiam ab arbi-
tris latam, ratione mutui conſenſus appel-
latio prohibita; ita nec hæc ſententia poteſt
10 per alias probationes infringi. Contraria†
tamen ſententia videtur eſſe verior, ſi tales
ſint teſtes, qui veriſimilia deponere poſſunt:
vt puta ſenes, qui ſic eſſe collocatos lapides à
parentibus ſe audiuiſſe deponunt: tunc enim
eorum teſtimonium præfertur. Nam tale in
antiquis non parum prodeſt. *l. licet ex quadam.*
47. *de teſtib.* & ibi DD. Anton. de Butr. Panor.
in c. cum cauſam. de probat. Bald. *in l. conuenticu-
la. C. de Epiſc. & cleric.* Guid. Pap. *queſt.* 139. Ca-
pic. *deciſ.* 193. Mynſ. *obſeruat.* 6. *num* 5. *centur.* 6.
Crauet. *de antiquit. tempor. in* 1. *part. de fama.*. Pa-
ri. *in d. tractat. de finib. feudi. cap.* 14. *num.* 1. Hie-
ron. de Monte *de finib. cap.* 52. Maſcard. *de pro-
bation. concluſ.* 395. *num.* 2. *lib.* 1. Alex. *conſil.* 187.
num. 16. *lib.* 2. Natta *conſil.* 672. *numer.* 12. *libr.* 4.
Ruin. *conſil.* 92. *num.* 1. *vol.* 4. Accedit, quod re-
tractatur ſententia à Peritis lata, ſi peritioris
dictum demonſtrari poſſit, vt ſupra deductũ
11 eſt. Et hoc† etiam, vel ex eo magis veriſimile
ſit; quia hi lapides poſſunt eſſe ab aliquo ſub-
lati, & malitia aut dolo eorum natura immu-
tata adiectione extraneorum lapillorum. In
12 hoc† tamen plurimum verſari puto arbitriũ
iudicis, vt is ex omnibus circumſtantiis certi
quid ſtatuat. Quid enim ſi teſtis hic vnus ac
ſolus ſit tantum. Burſat. *conſil.* 111. *nu.* 22. Quæ-
13 ritur† rurſum, ſi teſtes quidam eiuſdem artis
deponant, & de ratione dicti quæſiti reſpon-
deant, cum eligerentur in Agrimenſores ab
Agrimenſoribus vicinis, hunc lapidem eſſe
ſublatum, & ab iiſdem ſibi dictum talem ha-
bere ſignificationem; ſique Commiſſarius a-
nimaduertat aliter hunc teſtem deponere,
quam nunc teſtantur Agrimenſores, cuius
depoſitioni ſtandum, quæritur? Et cum hic
de actu ſolenni, ſcilicet cum is reciperetur,
teſtimonium perhibeat; quin ei accedenti-
bus adminiculis fidem adhibere præ aliis de-
beat iudex, non eſt dubium. Illud† præterea 14
quæritur, an hoc audiens Commiſſarius et-
iam ex multis aliis teſtibus, rem adhibitis a-
liis peritis de nouo peragere poſſit? Et quam-
uis videbatur dicendum hoc ei non licere;
cum per actum ſemel finitum ipſius iuriſdi-
ctio, quo ad hos peritos, expiratit. Quia ta-
men is in eo incumbere vnice debet, vt certi
qd referatur, ſi in prõptu alii ſunt periti, actũ
de nouo cũ illis peragendum exiſtimo: quod
& Doctorum opinione comprobatur, qui
iam ex depoſitione teſtium falſum iudicem
animaduertentẽ poſſe ſemper alios eligere,
quibus veri quid probetur, aſſerunt, Menoc.
conſil. 343. *num.* 3. Si id iudici; ergo & ipſius de-
legato conceſſum recte dicitur. Quando ve-
ro alii non adſunt, referet rem iudici: arbi-
trio enim eius committitur, quod ipſum ad
hanc normam accommodari poteſt, vt ſoli-
dior probatio vincat minus ſolidam. Et iuſti-
tia probationis facit melius probantem eſſe
potiorem. *l. 1. C. de edict. D. Adrian.* Ac† in iudi- 15
cio finium illa Pars, quæ melius probat con-
finia neceſſaria vel veriſimilia, obtinet: pro-
ut in ſpecie Paris de Puteo *de finib. feudi. capit.*
24. *nu.* 21. docuit. Quod vel hic eo magis pro-
cedit, cum ipſi Agrimenſores inter ſeſe ſæpiſ-
ſime non ſolum diſſentiant, ſed & diſcordes,
varii & mobiles ſint, vt ii, qui eorum opera a-
liquando vſi ſunt, perſpectum habent. Quæ
†autem magis ſolida dici debeat, ab arbitrio 16
iudicis dependet: quando enim vtraque Pars
fundat intentionẽ ſuam, poteſt iudex ex diſ-
creto motu animi ſui, non inhærendo alicui
paſſioni, eligere quam Partem vult obtine-
re. *arg. l. duo iudices dati. de re iudicat.* Ita in ſpe-
cie Paris *de finib. feudi. d. loco.* Probantur enim
fines per quæcunque adminicula. Pancirol.
con-

17 *consil.189.num.12.* Is † ergo (quia multa requi-
runtur ad probationem territorii, & varia
sunt adminicula, vt egregie tradit Francisc.
Aretin. *cons.43.* vbi addit: plura coniunctim
sæpe multum probarunt) ex his iudicium fa-
ciet. Nec his obstant præcedentia, quæ de
18 peritia in arte dicta sunt. † Licet enim iis pe-
ritis regulariter credatur, & fines ac territo-
ria bene probentur per euidentiam facti. *l.
si eruptione. ff. fin. regund.* Tamen sæpe fal-
luntur oculi horum hominum. *argument. l. 1.
de ventr. inspiciend.* in specie Paris de Puteo *de
finib. feud. cap. 13. nu. 2. & 3.* Et hinc dicitur testi-
bus super peritia receptis, alios peritiores
posse recipi. Felin. *in c. causam. 14. nu. 2. de probat.*
Ac ii quandocunque produci possunt. Tre-
uisian. *decis. 13. nu. 9. lib. 2.* Finitis ad hunc mo-
dum Agrimensorum relationibus Commis-
19 sarius ipsis silentium imponat. Sed † quid si
vnus ex testibus de ratione sui dicti circa lapi-
dem interrogatus respondeat Agrimenso-
rem, qui lapides vna sustulerat, sibi significa-
tionem indicasse; cum ex hoc notorium per-
iurium appareat; quæritur an Commissa-
rius durante sua cõmissione hunc Agrimen-
sorem punire possit? Et licet id Commissario
ita absolute non permittatur, cum commis-
sio eo se non extendat: recte tamen faciet, si
Agrimensorem hunc ad se vocet, & de crimi-
ne periurii commisso, cõmonefaciat: quod
si fateatur, & res leui castigatione expediri
possit, mulcta afficiat: sin vero magnam pœ-
nam mereatur, rẽ ad committentem modo,
qui supra libro tertio traditus est, deferet:
quo spectant, quæ supra de teste falsario di-
cta sunt. Post hæc † omnia Partibus in fine 20
loci controuersi, indicabit, lapides omnes
petito modo esse subleuatos: seque Agrimen-
sorum sententiam desuper percepisse, eam-
que Rotulo inserere paratum esse. Hic † so- 21
let Pars producens habita gratiarum actione
Commissario, hanc protestationem annecte-
re: Si forte post hac lapides plures inuenian-
tur, sibi hac inspectione, iis de nouo eleuan-
dis nihil derogatum velle. Quam protestati-
onem, quia iuri communi consona est (inspe-
ctio enim ocularis, vt supra libro præcedenti
deductum, etiam post conclusionem causæ
fieri potest) Commissarius Rotulo inseret.
Quibus † sic peractis Commissarius non solũ 22
relationes Agrimensorum, sed etiam omnia,
quæ sibi euenerunt, referet, Rotuloq; inse-
ret ad eum † modum, quem supra de oculari 23
inspectione tradidimus, & in specie à Parid.
de Puteo *de finib. feudor. cap. 17. per tot.* præscri-
ptus est. † Et creditur Commissario de iis o- 24
mnibus, quæ se vidisse refert, Paris de Puteo
d. loc. n. 3. Adiunctum pro subscriptione inter-
pellabit, & clausum Rotulum ad Ca-
meram mittet.

Finis secundæ Partis.

INDEX

INDEX RERVM, AC VERBORVM MEMORABILIVM, QVÆ IN DVABVS PRIORIBVS PARTIBVS TRACTATVS, DE COMMISSARIIS ET Commissionibus Cameræ Imperialis continentur, locupletissimus, ordine Alphabetico digestus.

Prior numerus librum, alter caput, tertius summarium denotat. Litera autem a. b. c. &c. correspondent literis marginalibus a.b.c. &c. Et ea quæ in secunda parte continentur, part. 2. annotatam habent. Reliqua, quibus pars nulla annotata est, in prima parte requirenda sunt.

A.

ll adiun-

de ar. biui

B.

C.

commiss-

D.

 ædere

E.

F.

G.

Herma-

H.

I.

M.

N.

nulli

O.

P.

INDEX.

prin-

R.

Regia

Rotulus

T.

FINIS.

